

SZT. FERENCZ RENDJÉNEK
TÖRTÉNETE
MAGYARORSZÁGON 1711-IG

★

A FORSTER-SCITOVSZKY DIJJAL JUTALMAZOTT PÁLYAMUNKA

IRTA

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA RENDES TAGJA

KIADVA dr. VÁRADY L. ÁRPÁD KALOCSAI ÉS BÁCSI ÉRSEK
TÁMOGATÁSÁVAL

I. KÖTET

ALAPÁR 25 KORONA

BUDAPEST, 1923

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KIADÁSA

BÁRCZI ILDIKÓ (1959-2009)

ÁGYATÉKA

SZT. FERENCZ RENDJÉNEK
TÖRTÉNETE
MAGYARORSZÁGON 1711-IG

★

A FORSTER-SCITOVSZKY DIJJAL JUTALMAZOTT PÁLYAMUNKA

IRTA

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA RENDES TAGJA

KIADVA dr. VÁRADY L. ÁRPÁD KALOCSAI ÉS BÁCSI ÉRSEK
TÁMOGATÁSÁVAL

I. KÖTET

BUDAPEST, 1922
A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KIADÁSA

Nyom. Buzárovits Gusztávnál Esztergom.

ELŐSZÓ.

A Magyar Tudományos Akadémia gondviselésére bizott Forster-Scitovszky alapítvány szabályzata szerint az alapítvány 10 évi kamatai egészen és osztatlanul egy, a magyar egyháztörténet köréből vett monographia jutalmazására és kiadására fordítandók. — 1906. elején a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága fölhívta tagjai közül Fraknoi Vilmost, Fejérpataky Lászlót és Békefi Remiget, mint a magyar történet legkiválóbb ismerőit, hogy javaslatot terjesszenek eléje a kiválasztandó magyar egyháztörténeti monographia ügyében. A kiváló tudós férfiak úgy találták, hogy a nagylelkű alapító szándékát azzal valósítják meg, ha a kamatokat először is a Szent-Ferencz-rend történetének elkészítésére fordítatják. Mivel pedig én az 1904. és 1905.-ik években a budapesti kir. magyar tudományegyetemen az egyháztörténet tanára voltam és így a magyar egyháztörténettel hivatásomnál fogva is foglalkoztam, engem szemeltek ki avégre, hogy e nagy munkát végrehajtsam. Így jött létre azon javaslat, hogy a Forster-Scitovszky alapítvány 1905—1914. évi kamata „Szent Ferenczrend története Magyarországon 1711-ig“ című mű megírására fordíttassék és azzal alulírott bizassék meg. E javaslatot a Történelmi Bizottság magáévá tette, a Magyar Tudományos Akadémia 1906. márczius 25.-iki nagy gyűlése elé terjesztette és a nagy gyűlés azt elfogadta.

Ezzel a Magyar Tudományos Akadémia megadta az első lökést e mű létrejövetelére. Hogy azonban az sikerült, az jórészen Szent-Ferencz magyarországi fiainak köszönhető. Ők oly szivességgel, szeretettel nyitották meg levéltáraikat, könyvtáraikat előttem, oly szivességgel segítettek a másolásokban, vagy a többször is lemásolt kéziratok idekölcsonzésében, hogy igazán nagy köszönettel tartozom nekik. Az én sokszoros, másfajta elfoglaltságom mellett az ő segítségük nélkül nem lettem volna képes a rám rótt feladatot teljesíteni.

De nem csupán a most élő ferenczrendűek segítették elő e mű létrejöttét, hanem az elhunytak is. A magyar irodalom történetében régóta ismeretesek Fridrich Orbán, Győrffy Pál, Cseplovich Gergely és Knaisz Mihály nevei, mert ezek a magyarországi ferenczrendűek egyes provinciáinak történetét egybeállították és kinyomatták. Három ezeknél sokkal jelesebb, élesebb elméjű és többet is fáradozó ferenczrendű író azonban sohasem érthette el sok-sok évi fáradságos munkájának kinyomtatását. Ezek egyike Kósa Ödön (Eugen) volt provinciális (a marianus provincia vezére) 1774-re lelkiismeretesen átkutatta a marianus ferenczrendűek levéltárait és ezek segítségével az „Antiquarii provinciae S. Mariae in Hungaria ordinis Minorum S. P. N. Francisci strictioris observantiae collectanea“-nak elnevezett derék munkát írta meg egész 1774-ig. A másik jeles ferenczrendű író volt Blahó Vincze tanár és a salvatorianus provincia történetirója († Kassán 1785. április 15.-én). Ő már nem csupán a salvatorianus provincia levéltárát használta föl, hanem a Kassa-városi és közeleső nemesi levéltárakat is és a ferenczrendűek történetét hazánk egyetemes történetével kapcsolatban tárgyalja. Főműve az „Annales provinciae Sanctissimi Salvatoris ordinis Minorum strictioris observantiae cum nonnullis rebus ordinis, ecclesiae et patriae“ 1439-ig terjed és sajnos nem láthatott napvilágot, noha erre nézve a tárgyalások már 1769.-ben megindultak. Művét Verebélyi Ambrus folytatta, de már csupán a ferenczrendűek levéltárára szorítkozva. Blahó főművén kívül még számos adatot gyűjtött össze a szerzet jeles fiairól, az ő idejében meglévő és az addig megszűnt kolostorokról. Ezekkel is nagy segítséget nyújtott az utána jövő kutatóknak. A harmadik volt Losteiner Lénárt a stephanita provincia szorgalmas történetirója. Az ő „Annales provinciae Transsylvaniae O. M. S. P. N. s. Francisci tituli s. Stephani“ hatalmas kézírata is a csiksomlyai kolostor kézíratai közt maradt. Kevésbé használhattam Kleiner Baláznak, a bolgár provinciához tartozó ferenczrendű tanárnak, „Archivum tripartitum provinciae Bulgariae“ című művét, mert 1711-ig a bolgár provincia tagjai alig tartózkodtak hazánkban.

A műnek 1914-re készen kellett volna lennie.

A szerző azonban egyéb hivatalos elfoglaltsága miatt levéltári kutatásait csak 1908-ban kezdhette meg. Hosszabb ideig dolgozott a ferenczrendűek pozsonyi, gyöngyösi, zágrábi, csik-

somlyai levéltáraiban, mert ezekbe, mint gyűjtőhelyekre, folytak össze a legrégebb s legfontosabb adatok. Azután pedig Budapesten az Országos Levéltárban, a Nemzeti Múzeum gyűjteményeiben, továbbá Gyulafehérvárt kutatott egyes, szétszórt adatok után. Megtekintette ezenkívül a régi ferenczrendű egyházak és kolostorok közül a szerémujlaki, bácsi, szeged-alsóvárosi, szécsényi, körmöczbányai, nyitrai, beczkai, szakolczai, szentantali, kismartoni, sümegi, búcsú-szentlászlai, varasdi, soproni, keszthelyi, kolozsvár-farkasutczai egyházakat illetőleg kolostorokat. Közben kénytelen volt a horvát s oláh, történeti hazudozások czáfolatára is hosszabb időt fordítani.

E miatt a mű az első határidőre 1914.-re nem lett készen. Közben kitört a rettenetes világháború. A M. T. Akadémia két ízben meghosszabbította a határidőt. Végre a harmadik határidőre 1919. szeptember 30.-ra kész lett ugyan e mű, de akkor már Magyarország a forradalom és a kommunista rémuralom borzasztó csapásaitól vérzett. Csak 1921. július 19.-én tudta a szerző a kész művet a M. T. Akadémiának átadni, de egyszersmind kénytelen volt kijelenteni, hogy a rettenetes drágaság miatt annak kiadására nem vállalkozik.

A M. T. Akadémia a változott körülmények miatt fel is mentette a szerzőt a kiadás terhe alól, de maga sem volt abban a helyzetben, hogy e mű kinyomtatására egyszerre százezreket áldozzon! Úgy látszott tehát, hogy e mű is úgy fog járni, mint Kósa Ödön, Blahó Vincze, Losteiner Lénárt magyar ferenczrendűeknek ily tárgyú, bár szűkebb körű, latinul irt munkái. Azonban 1921. november végén Nagyméltóságú és Főtisztelendő dr. Várady L. Arpád kalocsa-bácsi érsek egyszerre 300,000 koronát ajándékozott a M. T. Akadémiának e mű kiadásának költségeire!

Isten után őt illeti meg tehát a dicsőség, hogy a szegény, magyar ferenczrendűek áldásos működését nem fedi továbbra is a levéltárak pora.

Gyula, 1922. január 12.

A szerző.

BEVEZETÉS.

Assisi Szent-Ferencz csodás hatása alól hazánk sem vonhatta ki magát. Hogyan is vonhatta volna ki magát, mikor a magyar a nyugati műveltséggel annyira összeköttetésben állott, mikor Olaszországba vallási, tudományos, művészi és ipari célokból annyian jártak, mikor a tőle hirdetett szeretetre, lelkibékére hazánk lakosságának is annyira szüksége volt?!

Szent-Ferencznek mindjárt első tanítványai között már ott találunk egy Ábrahám nevű magyart és azután ezren meg ezren fogadták el az „isten szegényt“ példaképül, századokon át a legnagyobb vigasztalást, áldást ontva e sokat sanyargatott hazában.¹

Maga Szent-Ferencz a szoros értelemben vett Magyarországon nem járt. 1212-ben elhatározta magát arra, hogy Keleten is prédikál. Hajóra ült tehát, de az ellenkező szelek az olaszoktól Szlavoniának nevezett Dalmátországba vetették hajóját és így, míg az idő jobbra fordult, kénytelen volt pár napot az akkor a velenceiek birtokához tartozó Zára városában tölteni. Felhasználta az alkalmat legalább arra, hogy itt szerzetének kicsiny házat építsen.²

Azon tudósítás, hogy Szent-Ferencz Zarába érkezett, később különös tévedéseknek lőn kútforrása. Zára tárgyesete: Jadram. E szót azonban a későbbi másolók, kivált a XVI. században elferdítették és Agram-nak irták. Kapva-kapott ezen két város. Egyik Zágráb, a másik Eger. Zágráb német neve Agram, tehát Zágráb papsága és hivei mind örvendezve olvasták ki e ferdített helynévből, hogy Szent-Ferencz valaha városukban járt s mint látni fogjuk, a XVII. században gyönyörűen megörökítették ezen, bár hibás, mégis tiszteletreméltó vélekedésüket.

¹ Analecta Franciscana. I. 281.

² Fabianich Dónát: Convento il piu antico dei fratri Minori in Dalmazia. Prato, 1882.

Az Agram név azonban egy kis igazítással olvasható Agriam-nak is, s a középkori latinban Agria-nak, Eger város latin nevének volt tárgyesete. Innen eredt megint az a balvélemény, hogy Szent-Ferencz Egerben járt és a XVIII. században ezt a minoriták egyik harangjukon érezbe is öntötték.¹

Amennyiben mégis Zára 1107-től 1433-ig jogilag (1105—1117, 1181—1202, 1358—1409-ig valósággal is) Magyarországhoz tartozott, azt kell mondanunk, hogy Zára volt az első hely, az volt már földrajzi helyzeténél fogva is, ahol Szent-Ferencz szava és példája először lelkesítette az embereket a keresztény szerezetre és a Krisztustól ajánlott szegénységre.

A XVIII—XIX. századbeli írók mind az 1218—1219. évekre vélték helyezendőnek Szent-Ferencz magyarországi tartózkodását. Az látszott ugyanis legvalószínűbbnek, hogy midőn a Szentföldről visszajött, Magyarország déli részét, nevezetesen Szlavoniát is érintette. De az új kutatások kiderítették, hogy ez lehetetlen, mert Szent-Ferencz csak 1219.-ben ment Egyiptomba, majd pedig a Szentföldre, onnan pedig az olaszországi rossz hírek miatt oly gyorsan kellett visszatérnie, hogy nem volt ideje még Magyarországra is kitérni.²

De gondolt az ő nagy lelkével Magyarországra már előbb is. Az 1217-iki közgyűlésen, vagy mint a ferenczrendűek hívták, nagy káptalanon ötfelé küldött Szent-Ferencz az ő kis testvéreiből hithirdető, keresztény életre buzdító csapatot s azok közt volt Magyarország is.³

Ha e határozatot azonnal végrehajtották, 1217.-ben, ha egy kissé hozzákészültek 1218-ban tehát megindult egy kis ferenczrendű csapat Szent-Ferencz lelkületével hazánkba. De sikertelenül tértek vissza.

A földrajzi helyzetnél fogva ugyanis az volt a természetes, hogy a kis testvérek Assisi környékéről Anconába utazzanak és innen Zarába, vagy ami hihetőbb Zenggbe (helyesen kiejtve Szény-be) hajózzanak. Eddig is tulajdonképen egy magyar püspök hozta el őket, de a tengerparti városban elvált tőlük, mert ő lóháton, ezek pedig csak gyalog utaztak.

¹ Utal erre a tévedésre már Kósa Ödön is: „Antiquarium provinciae S. Mariae in Hungaria” című kéziratában 579—82. ll.

² Holzapfel: Handbuch der Geschichte des Franciscanerordens 8—9.

³ Holzapfel: i. m. 7—8.

De akár Zára, akár Zengg felől indultak Magyarországba, végig kellett jönniök az akkori Horvátországon. Ennek lakosai pedig, kivált a hegyeken lakó pásztorok nagyon vadak voltak. Amint a városból kimentek és a pásztorok meglátták a jámbor kis csapatot, mindjárt megtámadták őket, rájuk uszították a kutyákat, lándzsáik nyelével döfölték őket, de semmit sem szóltak. Hiába adták oda a kis testvérek felső ruhájukat, ezzel sem elégedtek meg, egész megfosztották őket, teljes meztelenül voltak kénytelenek visszamenni a városba. Irgalmas szivek fölruházták újra őket, de másodszer is, meg harmadszer is hiába vágtak neki az utnak, az irgalmatlan, vad pásztorok mindig meztelenre vetkőztették és visszaűzték őket. A kis csapat egyik tagja Giano Jordán maga beszéli ezt el később 44 év múlva s még arra is emlékezett, hogyan rakta tele marhatrágyával a lábvalóját, csak hogy a pásztorok ettől megundorodva legalább ezt rajta hagyják. Lehet, hogy időteltével a kegyetlen és vad bántalmazás még nagyobbnak tűnt az ő szemében, de az bizonyos, hogy e miatt Horvátország felől a ferenczrendűek hazánkba be nem jöhettek, hanem visszatértek Olaszországba.¹

Az isteni gondviselés más utat jelölt ki arra, hogy Szent-Ferencz fiai hazánkba jőjjenek. Azt akarta, hogy a nagy Duna mentén egyenesen a magyar nemzet magyar ajku fiai közé mintegy az ország szívébe jőjjenek. Ez az oka annak is, hogy Szent Ferencz fiai közül először is az a csapat vetette meg itt a lábát, az alkotott itt alkotmányos szervezetet, amelyet a többitől való megkülönböztetés végett marianus rendtartománynak, latinosan provincia S. Mariae-nak nevezünk.

A marianus rendtartomány történetének előadásával kell tehát kezdenünk a magyarországi ferenczrendűek történetét és azért az egész művet a következőkép osztottuk fel:

I. könyv. A marianus ferenczrendűek tartománya. (Provincia S. Mariae.)

Első rész. A rendtartomány általános története.

1. szakasz.	A marianus ferenczrendűek története	1229—1440.
2.	” ” ” ” ”	1440—1517.
3.	” ” ” ” ”	1517—1606.
4.	” ” ” ” ”	1606—1711.

¹ Analecta Franciscana I. 3.

Második rész. Az egyes kolostorok története.

II. könyv. A salvatorianus rendtartomány. (Provincia S. Salvatoris.)

Első rész. A salvatorianus rendtartomány általános története.

1. szakasz. A salvatorianus ferenczrendűek története 1339—1448-ig.

2. szakasz. A salvatorianus ferenczrendűek története 1448—1517-ig.

3. szakasz. A salvatorianus ferenczrendűek története 1517—1605-ig.

4. szakasz. A salvatorianus ferenczrendűek története 1605—1711-ig.

Második rész. Az egyes kolostorok története.

III. könyv. A Stephanita ferenczrendűek tartománya. (Provincia S. Stephani.)

Első rész. A Stephanita ferenczrendűek általános története 1641—1711-ig.

Második rész. Az egyes kolostorok története.

IV. könyv. A Ladislaita ferenczrendűek tartománya. (Provincia S. Ladislai.)

Első rész. A Ladislaita ferenczrendűek általános története 1654—1711-ig.

Második rész. Az egyes kolostorok története.

V. könyv. A bosnyák ferenczrendűek tartománya. (Provincia Bosna-Argentina.)

Első rész. A bosnyák ferenczrendűek általános története 1541—1711-ig.

Második rész. Az egyes kolostorok története. 1687—1711-ig.

VI. könyv. A bosnyák-horvát, később horvát-krajnai ferenczrendűek tartománya. (Provincia Dalmatiae-Croatiae.)

Első rész. A bosnyák-horvát ferenczrendűek általános története 1514—1711-ig.

Második rész. A magyar királysághoz tartozott kolostorok története.

VII. könyv. A minorita ferenczrendűek tartománya. (Provincia S. Elisabeth.)

Első rész. A minorita ferenczrendűek általános története 1609—1711.

Második rész. Az egyes kolostorok története.

VIII. könyv. A kapuczinus ferenczrendűek tartománya.
A kapuczinus ferenczrendűek története 1630—1711-ig.

IX. könyv. A magyarországi Klára-szüzek.

Első rész. A magyarországi Klára szüzek története 1241—1711-ig.

Második rész. Az egyes kolostorok története.

X. könyv. A magyarországi beginák.

Első rész. A magyarországi beginák története 1711-ig.

Második rész. Az egyes házak története.

XI. könyv. A magyarországi ferenczrendűek működése az irodalom, építészet és művészet terén.

Egy pár szót szólunk még előljáróban a tőlünk használt műszavakról.

A szerzet keretén belül legnagyobb egységet a provinciát azért nem fordítottuk kerületnek, vagy vidéknek, mert itt nálunk Magyarországon a ferenczrendűek nem terület szerint helyezkedtek el. A XV—XVII. századokban a szerzet régi és új hajtásai egyaránt el voltak terjedve hazánk minden részén. Sokszor egy-egy városban két ága is volt a szerzetnek. Az egy fegyelem alatt álló szigorú ferenczrendűek végre 1689-ben területileg osztozkodtak meg ugyan a működés terén, de az enyhébb minoriták és a szigorúbb kapuczinusok ezen területi beosztáshoz megint nem alkalmazkodtak. Sokkal czélszerűbb volt tehát a ferenczrendűeket provinciák (rendtartományok = családok) szerint beosztani. A provinciák feje provinciális minister magyarul csoportgondviselő volna, de czélszerűbb volt megtartani az idegen provinciális szót.

A rendtartományok (provinciák) custodiákra oszlottak, Ezeket mi is őrségeknek nevezzük.

Az egyes házakat kolostornak nevezzük, mert eredetileg claustrumaik voltak a ferenczrendűeknek, azaz bent a városban voltak lakásaik, de mégis elrekesztve (claustra) a többi házaktól.

A kolostorok felügyelőit, mivel a magyarban e szó régen polgárjogot nyert, mi is guardián-oknak (gárgyánoknak) hívjuk, A diffinitorokat, vagy definitorokat kormánysegédeknek, a lectorokat előadóknak.

ELSŐ KÖNYV.

A marianus ferenczrendűek tartománya.

Provincia S. Mariae.

ELSŐ RÉSZ.

A rendtartomány általános története.

I. SZAKASZ.

A marianus ferenczrendűek története 1229—1440.

I. Fejezet.

A marianus ferenczrendűek története 1229—1238.

Szent-Ferencz fiai alapítójuk biztatására 1221.-ben mentek újra Németországba. Ez alkalommal oly kedvezőleg fogadták őket, s annyira megszerették, hogy gyorsan megsokasodtak. Kilencz év elég volt arra, hogy a nevezetesebb városokban mindenütt, ha nem is erős kolostorokat, de legalább kis állomásokat szervezzenek és száz meg száz tagot gyűjtsenek. Épen így ment ez Franciaország északkeleti részén is.

Ez egyúttal készület volt arra, hogy Magyarországra is szerzeteseket küldhessenek, mert ezek itt mindjárt hasznos működést fejthettek ki. Magyarország ugyanis ez időben is több nyelvű állam volt. Városait nagyrészből németek és akkoriban még olaszoknak hívott francziák (vallon-ok) lakták. A ferenczrendűek pedig különösen a városok szegény népeit keresték föl és azokat tanították, vigasztalták. 1229.-ben tehát Carpini János németországi provinciális elküldötte kis testvéreit Magyarországra is.¹ Németországból a Duna mentén könnyen eljöhettek. Az a nagy kereskedelmi út, a nagy Duna biztos irányt mutatott nekik. Megjelentek tehát Győr, Esztergom, Ó-Buda, Pozsony és Székesfehérvár városokban és mindenütt szívesen fogadták őket. A frank-olasz lakosoktól büszkén Sicambria-nak is nevezett Ó-Budán, továbbá Esztergomban és Székesfehérvárott szükség volt francziául (vallonúl) beszélő testvérekre is, mert e városokban számos ilyen frank-olasz kereskedő lakott.

¹ Analecta Franciscana I—7—8.

Más szerzetek terjedésénél lehetetlen föltételezni, hogy 4—5 év alatt mindjárt 5 kolostort, vagy szerzetesházat alapítsanak, de az első ferenczrendűeknél nem. Szent-Ferencz fiai közt ugyanis kezdetben alig volt fölszentelt pap, nagyobbrészt kézművesek, iparosok és csak kis rendeket nyert papok voltak és kezük munkája után éltek. Nem kívántak, nem is volt szabad elfogadniok ingatlant, nagy terjedelmű birtokot, kényelmes, biztos monostorokat, nem kívántak írásban, olvasásban tanult férfiakat. Megelégedtek egy kis házikóval, megkeresték a maguk kenyerüket, vagy alamizsnát kértek, ha nem volt idejük az istentiszteleten és prédikáláson kívül egyébvel is foglalkozniok. Nem volt szükségük még külön templomra sem, hanem eleintén más templomokba is szívesen eljártak segíteni a lelkészeknek.

Igy tehát könnyen ment a szerzetesházak létesítése. 1233-ban már egy kis külön — később őrségnek, custodiának nevezett — kerületet alkottak a ferenczrendűek állomásaikból s annak élén az esztergomi őr állott.¹ Ekkor már oly tekintélyben állottak a ferenczrendűek hazánkban, hogy 1233. szeptember havában azon nagyjelentőségű béke megkötésénél, melyet II. András király és a magyar kath. egyház között az apostoli szék követe létrehozott, a ferenczrendűek esztergomi őre is jelen volt. Hogy a királyi kancellária a ferenczrendű őrt (custos) a domonkosrendűek műszavával prior provincialis-nak nevezi (kerületi perjel), csak azt bizonyítja, hogy még nem régen jöttek hazánkba és az ő hivatalos szavaik még nem mentek át egészen az életbe.

Bizonyos azonban, hogy e prior provincialis még nem volt a többi ferenczrendű kerületektől, provinciáktól elvált kerületnek vagy csoportnak feje (minister provincialis). Biztosan tudjuk ugyanis, hogy 1233-ban Pisai Albert volt Magyarországnak, Alemanianak (a rajnamenti Németországnak) az anconai és trevisói végvidéknek és Toscana-nak minister provincialisa.² Világos tehát, hogy a magyarországi ferenczrendűek ekkor még a nyugatnémetországiakkal egy provincialis felügyelete alatt állottak és így Magyarországon csupán külön őr (custos) kormányozta őket. A nyugati Németországgal való összeköttetés mutatja egyúttal azt is, hogy az első ferenczrendűek nagyobb része honnan származott.

¹ Theiner: Monumenta Hungariorum sacram illustrantia. I. 118. l.

² Analecta Franciscana I. 247. l.

A béke művénél említik először a magyarországi ferenczrendűek előljáróját. E béke fönntartása végett kap felhatalmazást az esztergomi ferenczrendű őr az apostoli szentszéktől az 1234—35. években is. Ugyanis az apostoli szék követe, Jakab kardinális hazánkból eltávozván a bosnyák püspököt, továbbá a domonkosrendű perjelt és a ferenczrendű esztergomi őröt bizta meg, hogy a királlyal kötött szerződés megtartására vigyázzanak. A kitűzött határidőig a király nem teljesítette tökéletesen a szerződés föltételeit és azért a püspök társaival együtt kijelentette, hogy a király újra kiközösítés és tilalom alá esett. Azonban a király e kijelentés ellen az apostoli székhez felebbezett. Kimutatta, hogy nem saját hibájából, hanem tőle nem függő körülmények miatt nem teljesíthette kötelességét. Ezért 1234. augusztus 16.-án a pápa megparancsolta a szerződésre felügyelőknek, hogy, mihelyt a király eleget tesz, a kimondott büntetéseket vonják vissza.¹

A következő évben a király annyira tudta igazolni eljárását, hogy az apostoli szék volt követének megbízását fölfüggesztette és az esztergomi domonkosrendű perjelnek, meg a ferenczrendű őrnek megparancsolta, hogy az ő különös megbízása nélkül András királyt kérdőre nem vonhatják,² s midőn ezek ezen általános rendelettel meg nem elégedve, határozottan megkérdezték az apostoli széktől, hogy Jakab kardinális rendeleteit se hajtsák végre, 1235. augusztus 30.-án erre nézve is jó választ kaptak és a király ellen nem kellett büntetéseket alkalmazniok.³

De hogyan is büntette volna az apostoli szék 1235-ben II. Andrást, midőn épen ez évben vette föl leányát a szentek sorába. Nagy öröm és nagy dicsőség volt ez a magyarországi ferenczrendűekre nézve is, mert hiszen Szent-Erzsébet, a hőslékű asszony, a csodatevő szent a ferenczrendűek III. osztályának tagja volt! Midőn tehát IX. Gergely pápa 1235. május hó 26.-án Szent-Erzsébetet a szentek sorába iktatta és ezt 1235. július 1.-én az egész keresztény világnak kihirdette, a magyar ferenczrendűek is szívből örvendtek, mert hisz az ő szerzetük is nagy pártfogót és dicsőséget nyert. Megmutatták örömeiket azzal is, hogy már meglevő győri kis állomásuk mellé templomot emelvén, azt Szent-Erzsébet tiszteletére avatták föl.

¹ Theiner: Monumenta vetera Hungaricum s. illustrantia I. 127. l.

² Bullarium Franciscanum. II. 164. l.

³ Theiner: i. m. I. 36. l.

Az 1233—1238. években a ferenczrendű kis testvérek eljöttek hazánk déli részére is. Pécssett és környékén, tovább a Szerémségben szintén sokan laktak frank-olaszok. Itt tehát egymásután 3—4 kis állomást alapítottak, mert azt, hogy 1316.-ban több állomás elhagyása után a szerémi őrséghez még mindig 9 kolostor tartozott, másnak nem tulajdoníthatjuk, minthogy ott nagyon korán kedvező fogadtatásra találtak a kis testvérek.

Az állomások szaporodtával Cortonai Illés a ferenczrendűek feje (generalis ministere azaz egyetemes szolgája.) 1238.-ban a magyarországi ferenczrendűeket elválasztotta a németországiaktól és őket külön magyarországi rendtartományba (provincia Hungariae) osztotta be.¹

Biztos, és 1238. augusztus 11.-én már Rómában is tudták, hogy a Magyarországon lakó ferenczrendűeknek külön provincialisuk van;² és ez annyira czélszerű intézkedés volt, hogy 1239.-ben Cortonai Illés bukása után sem vonták vissza, bár nagyon sok tőle alkotott kerületet és provinciát megszüntettek.³

II. Fejezet.

A marianus ferenczrendűek története 1238—1301.

Az új rendtartománynak első vezére, — mint azt egy 1316. táján élt ferenczrendű feljegyzéséből tudjuk, — Francia János, a francia királyi ház egyik rokona volt. Maga a följegyző úgy hallotta, hogy Kis Fülöp francia királynak öccse lett volna, de ily nevű francia királyt a hiteles kútforrások nem ismernek, Fülöp Ágostnak pedig ily nevű testvére nem volt.

Ő már származásánál fogva ott szeretett tartózkodni a Szerémségben lakó frank-olaszoknál és 1240. táján elhalván, az volt utolsó kívánsága, hogy őt a nagyolaszii (frankavillai) kolostor templomában temessék el. A Száva partján, körülbelül a mai Rácsa tájékán levő kolostorban érte őt a halál, de meghagyta, hogy ne itt temessék el őt, mert azt a házat nem fogják megtartani, hanem vigyék Nagyolasziba. A testvérek akarták is átvinni testét, de ebben őket valaki megelőzte és még előbb el-

¹ V. ö. Holzapfel: Geschichte des Franciscanerordens 26. l. Theiner: i. m. I. 167. l.

² Theiner: i. m. I. 167. l.

³ Holzapfel: i. m. 159. l.

vitte a holttestet Nagyolasziba, úgy hogy a testvérek elindulván a Száva partján látható nyomokon, futva is alig tudták utolérni a nagyolaszii egyház ajtaja előtt. Oly hathatós imádsága volt e Francia Jánosnak, hogy három halottat föltámasztott és ezek közül egyik, — foglalkozására nézve szücs, — 1286. táján még élt. Egy 9 napig aléltan fekvő asszonyt is ő ébresztett föl eszméletlenségéből. Nem csoda, hogy ennek következtében a hivek ezrei zarándokoltak sirjához és a XIV. század irói őt a szerzet szentjei közé sorolják, bár hivatalosan soha a szentek közé be nem iktatták.¹

1241. márcziustól — 1242. márcziusig a tatárjárás vihara zúgott végig Magyarországon és ez bizonyosan elpusztította a ferenczrendűek mindazon házait, amelyek Magyarország keleti felében 1241-ig keletkeztek. Szerencsére a ferenczrendűek ezidőtájt még főleg a Dunántúl és északnyugaton voltak elterjedve, tehát közülök nem sokat ért a tatárok sujtó keze.

A tatárjárás után még nagyobb szükség volt a ferenczrendűek szeretetére és vigasztalására. Maga IV. Béla király a szörnyű csapás idején még jobban megismerte az ő lelküket és azontúl teljes erejével pártolta őket. Megmutatta ezt főleg azzal, hogy a tatár ostrom idején, 1242. tavaszán Esztergomban lerombolt egyházukat teljesen újból, királyi pompával fölépítette, gyóntatóját és sok tanácsadóját közülök választotta és végül esztergomi egyházukat testének pihenőhelyéül választotta. Fényes bizonyossága ennek az, hogy 1246. nov. 15.-én IV. Béla és neje Jakabot, a magyarországi ferenczrendűek provincialisát és Román testvért, a király gyóntatóját küldék Vasvárról Lyonba IV. Incze pápához követeül. E követek 1247. január végén csakugyan megérkeztek és a királynak ügyeit mind kedvezően intézték el, még pedig hamar, mert február 2—4. napján már kiállították a pápai bullákat.²

Jakab és Román testvérek követsége mutatja, hogy ekkor már a magyarországi ferenczrendűek sem voltak egyszerű, iparos, világi emberek, hanem nagyrészt művelt papokból állottak. Szent-Ferencz példája, lelke pedig jámbor keresztény életre buzdító, szívet indító beszédekre ragadta őket. Nem csoda tehát,

¹ Történelmi Tár: 1905. 750 l. Speculum vitae beati Francisci 1504. 204. b.

² Theiner: Monumenta Vetera Hung. s. illustr. I. 232. 203. l. — Wenzel: Árpádk. Okm. VI. 226—27. ll.

hogy az ország lakosai örömmel keresték föl egyházaikat, kérték őket egyházi szolgálatokra, másrészt pedig segítették őket alamizsnával, hogy egyedül Isten szolgálatát végezhessék. Csak-hogy így a már teljesen megállapodott világi papság érdekeit, hatáskörét is érintették és ez természetesen visszatetszést, irigységet, üldözést szült. Hazánkban először az akkor a velencei köztársasághoz tartozó Zarában kelt ki az érsek a ferenczrendűek működése ellen. Megakadályozta őket a szent beszédek tartásában, a bűnbánó nők (3-adrendű nőtestvérek) vezetésében, a szerzetesi próbaidő megtartásában. Ez azonban nem maradt titok Magyarországon sem, mert a pápa a magyar származású spalatói érseket, Gönczölt és annak főesperesét Tamást bizta meg, hogy a ferenczrendűeket a zárai érsek önkénye ellen védjék meg.¹

Tíz évvel utóbb egész Magyarországon annyira elterjedt a ferenczrendűek üldözése egyes plébánosok részéről, hogy a ferenczrendűek panaszára IV. Incze pápa külön rendeletet volt kénytelen kiadni védelmükre. Legfőbb sérelem az volt, hogy a világi papok nem akarták a ferenczrendűeknek adott pápai kiváltságokat elismerni, hanem őket továbbra is teljesen a saját hatáskörükbe akarták vonni. Nevezetesen nem akarták megengedni, hogy egyházaikban, illetőleg kápolnáikban az Oltáriszentséget tartsák, s így odahaza gyónhassanak és áldozhassanak. Nem akarták, hogy egyházaik körül temető legyen, vagy hogy harangot használjanak, s így még azt sem akarták eleintén megengedni, hogy maguk a szerzetesek a maguk egyházában temetkezhesse-
nek. Nem akarták megengedni, hogy a ferenczrendű újmisé-
papok első miséjüket a maguk egyházában mutathassák be, és hogy az ez alkalommal, vagy a többi, ilyen misék alkalmával föl-
ajánlott alamizsnát megtarthassák, hanem az összes alamizsnát,
valamint a többi ajándékokat még a gyertyákat és oltárdiszeket
is le akarták foglalni a maguk számára. Kényszerítették őket a
maguk zsinataira és mindenféle körmenetekre, tizedet követeltek
kertjeik terméséből, haszonbért a házaikból és egyáltalában nem
akarták, hogy nagyobb városokban telepedjenek le. Sőt a szerzet
legbelsőbb ügyeibe is bele akartak avatkozni, mert a provin-
cialist és az öröket is ők akarták kinevezni.²

¹ Wenzel: Árp. Okm. VII. 3—5. ll.

² Theiner: i. m. 198. 199. Fejér: Codex Diplomaticus Hungariae. IV. 1. 369—371. ll.

Feltárják ezen panaszok az első ferenczrendűek nehéz helyzetét Magyarországon, de különösen a magyar királyság szlapon, horvát és dalmát részén. Hiába hivatkoztak a ferenczrendűek az apostoli széktől megerősített szabályaikra, a jövedelem megcsonkításától való félelem mindig talált ürügyeket, okokat, hogy az apostoli szék rendeleteit kijátszák. Nem csoda azért, hogy IV. Incze 1245. augusztus 18-án oly szigorúan lépett föl és a ferenczrendű szerzetesek védelmére magát az esztergomi és kalocsai érsekeket, továbbá a zágrábi püspököt szólította föl.¹

Ismét 10 év mulva Magyarországon is erős vita keletkezett afölött, vajjon a hivek eleget tesznek-e a vasárnapi szentmise hallgatás kötelezettségének, ha a ferenczrendűek templomában hallgatnak misét? Külföldön ez már tisztázva volt, de Magyarországra részére IV. Sándor pápának közbe kellett szólnia és a vitát eldöntenie. 1255. december 12-iki rendeletében el is döntötte a ferenczrendűek javára és megengedte, hogy a vasárnapi szent misét a ferenczrendűeknél is hallgathatják és a szent áldozásban ott is részesülhetnek. E rendelet végrehajtásával az esztergomi érseket és a váci püspököt bizta meg.² Végül a leghatásosabb védelmet nyújtotta nekik IV. Kelemen pápa 1265. június 29.-én kelt rendeletével. Kijelentette ebben a pápa, hogy a ferenczrendűek üldözőit oly nagy kiközösítéssel sújtja, hogy attól a bűnöst csak az apostoli szék, vagy a szerzet részére kijelölt védők (servatores) oldozhatják fel, természetesen kellő elégtétel után.³

Mivel ekként a hiveknek a ferenczrendű kolostorok és egyházak nagy segítséget nyújtottak, felállításuk pedig ingatlan birtokot nem kívánt, a tatárjárás után bekövetkezett nagy fellendülés idején számos jobbmódú főúr, vagy város sietett meghívni a ferenczrendűeket és számukra kolostort építeni. Látjuk ezt Jakab utódának M. provincialisnak azon leveléből, amely a szeményei kolostor alapítását elfogadta és amely annyi veszély után is szerencsésen reánk maradt.

¹ U. o.

² Kósa: Antiquarii provinciae s. Mariae in Hungaria ordinis Minorum s. p. n. Francisci strictioris observantiae collectanea 1774. Kézirat a pozsonyi kolostorban. 19. l.

³ Eredeti bulla a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

Szemenye Szalamegyében a Mura mellett fekszik. Földesura 1234. óta Hahót Mihály, a Lendvay Bánffyak ősenek testvére volt.¹ Mint a királyné étékfogó mestere és mint varasdi főispán, IV. Béla gyermekeinek 1241-ben hű védője nagy tekintélyben állott. Ő sokszor kérte a provincialist, hogy Szemenyén állandóan telepítse le a ferenczrendű szerzeteseket, míg végre 1248. szeptember 13-án eljött a somogymegyei Juth-on (Gyuthnak írja a provincialis) épen akkor tartott közgyűlésre, és ott kötelezte magát és utódait a következő alamizna megadására: évenként ad három időközben: Szent Mihály napján, Karácsony és Hushagyókedd között és Nagypénteken 120, összesen 360 cseber bort, hetenként 2 vagy 4 szapu buzát, ruházatra évenként 4 márka, olajra és a beteg testvérek eledelének készítésére 4 márka, szalonnára 1—1 márka, a tetők javítására évenként 1 márka ezüstöt. A levélre rátette pecsétjét Mihály ispán úr is és így az utódait is kötelezte.²

Látjuk e levélből, hogy 1248-ban már Magyarországon is teljesen megvolt a ferenczrendűek alkotmányos szervezete. A provincialis az örökkel és az egyes kolostorok választottjaival (discretus) tart rendes közgyűlést (capitulum provinciale). Tiz pecséttel erősítették meg e levelet s azok közül legalább is öt a ferenczrendűeké volt.³ Látjuk azonban azt is, hogy nem oly szigorúan vették a szegénységet, mint ahogy később egyesek közülök azt magyarázták, mert állandó, évenkénti alamizsnát is elfogadtak még azon esetben is, ha „a szerzet szokásai és módja szerint másból is megélhetnének ott.”⁴

A szemenei kolostor alapítólevelében a provincialis neve csak M. betűvel van jelezve s csak egy 1256. táján kelt levélből értesülünk, hogy ez M Marcell nevet jelent. Jelen volt ő 1256. táján a bajcsi kolostor egyházának felszentelésén a pécsi guardánnal (hibásan cardinalis-nak írják, cardianus = guardianus-helyett) együtt.⁵

Az 1248. szeptember 13-iki közgyűlést tartó Marcell pro-

¹ Karácsonyi: A magyar nemzetségek története II. 130—131. ll.

² Fejér: Cod. Dipl. IV/2. 23—24. l.

³ U. o.

⁴ Batthyány: Leges ecclesiasticae. II. 274.

⁵ Wenzel: Árp. Okm. XII. 352. Az évszámra nézve v. ö. U. o. VII. 411—12, VIII. 16, 30, 44, 45.

vincialis után az 1504-iki névjegyzék két provincialist említ, de szolgálatuk idejét nem határozza meg. Nevük és szolgálatuk biztos, mert mindkettőnek megvolt Budán a siremléke, de minden fellengző és így pontos évszámot adó fölírás nélkül. Mivel azonban 1274—1281. között már Adorján volt a provincia feje, az ő elődei csakis 1250—72. években szolgálhattak hivatalukban. Ezért tesszük II. János provincialis szolgálatát az 1256—60., és Péter provincialis szolgálatát körülbelül az 1260—1272. évekre. II. János provincialis arról lőn nevezetessé, hogy utódját Péter testvért nagy betegségből gyógyította ki, Péter pedig, hogy a budai szent egyház fala mellett eltemettetvén egy sirjához vezetett vaknak szemevilágát visszaadta.¹ Egy másik forrás e Pétert „Teria“ nevű faluból valónak jelzi,² de ebből nem tudjuk megállapítani származását. Teria nevű falu ugyanis se Magyarországon, se külföldön nincs; tehát a nevet a sok másolás közben elferdítették és most bajos helyreállítani. Ha Teria a Terian alakból rövidült volna meg, akkor e község vagy a komárommegyei Tarjánt, vagy a hontmegyei Terényt jelentené és egyúttal azt is, hogy az ötödik provincialis már magyar ember volt.

Az 1250—70. években a szerzet kolostorainak száma, tagjainak tekintélye mindinkább növekedett. Egymásután látjuk föltűnni a soproni, sárospataki, esztergomi, besztercei, nyitrai szerzeteseket, mint tiszteletreméltó, föltétlenül szavahihető tanukat.³ Szeretet, béke és a betegekről való szorgos gondoskodás uralkodott a ferenczrendű szerzetesek között, annyira, hogy Olivér szerémi püspök 1262-ben betegsége miatt hivataláról lemondván, közibök lépett.⁴ A pápa a provincialist bizza meg, hogy a veszprémi egyházmegyei plébánosok perét a püspök és a káptalan ellen megvizsgálja és eldöntse.⁵ IV. Béla király pedig megtartotta őket mindvégig bizalmában és sokszor kérte őket követségre országos dolgokban 1254-ben a zágrábi püspököt

¹ Történelmi Tár: 1905—752. 1.

² Hevenesi kéziratok az egyetemi könyvtárban. XXXIXb. 43. 1.

³ Országos levéltár: DL. 1028. Wenzel VIII. 6. Theiner i. m. I. 244. Urkundenbuch zur Gesch. der Deutschen I. 100. — Knauz: Monumenta Strigon. II. 472.

⁴ Theiner: i. m. 243.

⁵ Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis IV. 309—11. 11.

Türje Fülöpöt és mellette egy *Ecce* nevű ferenczrendűt küldi az apostoli székhez a közte és a cseh király között levő nagy háború ügyében a magyar érdekek megóvására.¹ 1265-ben, mivel a pápa nem a király akarata szerint töltötte be a zágrábi püspökséget, Demeter barsi főesperes mellé megint egy ferenczrendűt, Pált, a maga gyóntatóját, adta követtársul, hogy a pápát rendelethe megváltoztatására bírja.² 1263. augusztus 3.-án is, azon ünnepies alkalommal, hogy IV. Béla fiával V. Istvánnal első ízben kibé-kült, négy ferenczrendű volt mellette, bizonyára azért, hogy a felindult öreg királyt békétűrésre, engedékenységre bírja. E négy ferenczrendű: Márk, az esztergomi ör; (az első névleg ismert ör), Antal, a lipcei guardián (az első névleg ismert guardián), Somogyi Pál testvér, (bizonyára az, akit két évvel utóbb a király gyóntatójának irnak) és Elek testvér.³

Nem csoda tehát, hogy viszont a ferenczrendűek annyira ragaszkodtak IV. Béla emlékéhez. Ezért a hatalmas esztergomi érsekkel szemben is érvényt szereztek IV. Béla azon végső akaratának, hogy teste a ferenczrendűek esztergomi egyházában helyeztessék nyugalomra, bár ezért egész az apostoli székig kellett fellebbezniök és az érsek haragját magukra vonniök. Azután pedig gyönyörű siremléket emeltek neki, feleségének és kedvelt fiának, Béla herczegnek. Mire e siremlék elkészült, akkorra már Magyarországon IV. László nyugtalan, csalfa, belháborúval terhes uralkodása egész kívánatosnak tüntette föl IV. Béla királyságának idejét (pedig baj, háború akkor is volt elég) s azért egy ferenczrendű szerzetes a következő, valóban szép hexameterekben irt verssel ékesítette föl a nagy jótevő, továbbá neje és fia együttes siremlékét:

„Aspice rem caram, tres cingunt Virginis aram
Rex, dux, regina, quibus adsint gaudia trina
Dum licuit, tua, dum viguit, rex Bela potestas
Fraus latuit, pax firma fuit, regnavit honestas.“⁴

Megőrizték IV. Béla jótéteményeinek emlékét azzal is, hogy a provincialis pecsétjének mezejébe két kisebb pajzsmezőt alkalmaztak. A felső hármas karélyból álló mezőn a Boldogságos

¹ Theiner: I. 228—29. l.

² U. o.

³ Theiner: i. m. I. 244. l.

⁴ Historiae Hungaricae Fontes Domestici II. 225. l.

Szűz a kis Jézussal volt bevésve, az alsó hármás karélyos mezőn pedig Béla király, amint a hercegi koronát második fiának, Béla hercegnek fejére teszi. IV. Béla alakja mellé irták a rex, Béla herceg neve mellé pedig a dux szavakat.

De a ferenczrendűek azon későbbi állítása, hogy IV. Béla király vezette volna be őket fehér zászló alatt Magyarországba, mint látjuk, teljesen tarthatatlan s csak az hihető belőle, hogy midőn az esztergomi új kolostor és egyház elkészült, maga a király iktatta őket be annak használati jogába.

Mindenesetre a király példája nagy hatással volt arra, hogy a szerzet ezidőtájt annyi meghívást kapott. 1282.-ből származik ugyanis az a tudósítás, hogy a magyarországi provincia kolostorainak száma ekkor 54 volt.¹ De ez tulajdonképen az 1270-iki állapotot tünteti fel, mert azontúl inkább apadtak, mint szaporodtak az ő szerzetes házaik. E kolostorok közül több Magyarországon északnyugati részén állott, mint pl. Csejten, Lőcsén. Tehát nem csupán Trencsénben kolostoruk és csak így érthető, hogy 1269-ben az assisii egyetemes gyűlés a krakai (lengyelországi) őrséget (tehát legalább 4 kolostort) a magyarországi csoporthoz csatolta. Három év múlva a pisai egyetemes gyűlés megváltoztatta ez állapotot és a krakai őrséget a cseh-lengyel csoporthoz osztotta.² A IV. Béla idejében keletkezett kolostorok közül azonban sok megszűnt, mint pl. a juthi, a teljesen ismeretlen hollétű charavillai és a nevük is feledésbe merült.

V. István rövid uralkodása után IV. László zavaros kormánya következett és ezalatt a ferenczrendűek is sokat szenvedtek. Határozottan tudjuk például, hogy a vas megyei Kőszegen épült házuk leégett és soha többé helyre nem állott.³ Mint a békének, szeretetnek és engedelmességnek hirdetőit, sokszor kérték őket arra, hogy a megzavart béke helyreállításában közreműködjenek. 1279. szeptember 27-én maga az apostoli szék követe, Fülöp fermói püspök parancsolja meg a verőcezi guardiánnak, hogy a verőcezi és lipai lakosokat, kivált a birákat intse meg és vegye rá arra, hogy a zágrábi egyháznak és püspöknek a

¹ Holzapfel i. m. 163.

² Kósa : i. m. 24.

³ Pauler : A magyar nemzet története az árpád házi királyok alatt II. 407—8. ll.

tizedet megadják.¹ Két évvel utóbb Timót, zágrábi püspök többek között a magyar ferenczrendűek provincialisának is jelenti azon szörnyű károkat, amelyeket Kőszeghy Henrik bán fiai neki és egyházának okoztak, még pedig azért, hogy őket, mint kiközösítetteket a ferenczrendű testvérek kerüljék és így őket javulásra, kártérítésre bírják.²

De magukat a ferenczrendű testvéreket is kiszólitotta a kolostor csendjéből a keresztényszeretet. Igyekeztek közbenjárni, a lelkeket Istenhez emelni, a békét megtartatni, hogy így az élet sok baja enyhüljön. Detre testvér, a budai kolostor tagja 1275. szeptember 29-én jelen volt, midőn IV. László király a Margitszigeten nagy betegségből kigyógyult.³ Előzőleg Regensburgi Bertót († 1272. dec. 13.) Magyarországon is fölrazta a lelkeket hatalmas beszédével és sok olyan magyart megtérített, akit a hitetlen kunok félrevezettek.⁴

Legnagyobb tettük azonban az volt, hogy magukra vállalták a Magyarországon akkor még csak sátrak alatt tanyázó kunok megtérítését. Már 1253-ban rájuk parancsolt IV. Béla király az országba visszatelepített kunokra, hogy a keresztény vallást vegyék fel és állítólag akkor mind megkeresztelkedtek, de mivel nem laktak egy helyen, és rendes lelkipásztor nem vigyázott rájuk, nem tanította őket, az csak oly látszólagos kereszténység volt.⁵ Ez első megtérésük alkalmával főleg a domonkosrendűek hirdették nekik a keresztény vallást,⁶ de más szerzetesek, nevezetesen a ferenczrendűek is résztvettek abban, mert hisz Rubruquis Vilmos, a franczia király követe Tatárországban már 1254-ben találkozott olyan kunnal, akit Magyarországon a ferenczrendűek kereszteltek meg.⁷

Csakhogy az 1253—61.-iki megtérést a szörnyű belviszály, mely IV. Béla és fia V. István közt kitört egészen megsemmisítette. Mindkét király a maga részére akarta vonni a kunokat

¹ Fejér: Cod. Dip. V/1. 570—71. Tkalčić: Monumenta eppatus Zagradiensis. I. 201. l.

² Tkalčić: i. m. 207—8. ll.

³ Monumenta Rom. eppatus Vesprim. I. 299. l.

⁴ Analecta Franciscana II. 84.

⁵ V. ö. Theiner I. 233—34. ll.

⁶ U. o. IV/2. 277. l.

⁷ Fejér: IV/3. 31. l.

és ezáltal elvesztették felettük való hatalmukat. Maga a hosszú, irgalmatlan háború is újra föllesztette a kunok szívében a régi vadságot és így a szelid, önmegtagadást hirdető kereszténységet teljesen elvetették.

Ezen a hazánkra és a keresztény vallásra nézve oly káros állapotban akartak segíteni a ferenczrendűek élükön Adorján provinciálissal, midőn a kunok megtérítését egészen magukra vállalni, de viszont arra teljes fölhatalmazást nyerni akartak, úgy, hogy abban őket senki se akadályozza, senki abba bele ne szólhasson.

E végből, midőn hallotta Adorján, hogy III. Miklós pápa a belső viszályok elcsendesítésére Magyarországra apostoli követet akar küldeni, ő is küldött megbizottat Rómába. A megbizottak szerencsével jártak, mert III. Miklós pápa különben is pártolta a ferenczrendűeket. 1278. október 7-én állították ki a pápai kancelláriában a felhatalmazást a magyarországi ferenczrendűek részére, hogy a Magyarországon lakó kunok között a keresztény vallást ők hirdessék és a már ott működő testvérek valamint az azután küldendő testvérek a kellőképen oktatott kunokat a római egyház szokásai szerint megkeresztelhessék.¹

Úgy látszott azonban, hogy e felhatalmazásra nem lesz szükség. Az apostoli követ Magyarországra megérkezvén eleintén oly nagy hatással beszélt IV. László lelkére, hogy ez szakítva eddigi kun szokásaival 1279. július 15-ére összehívta a kunok főembereit, vett tőlük hét kezes és Tétényben nagy országgyűlést tartottak. Azután azt is elhatározták, hogy a kunokat maguk azon püspökök, akiknek megyéjében lagnak, térítsék meg. Evégből úgy intézkedtek, hogy a kalocsai érsek, az egri, váci, váradi és csanádi püspökök mindegyike egy-egy magyar főúrral és két nemessel menjen el a megyéjében lakó kunokhoz, azokat, akik még nincsenek megkeresztelve, keresztelje meg és birja rá őket a magyarországi, keresztény foglyok elbocsátására.²

Hazánk történetéből tudjuk, hogy a tétényi országgyűlés ezen határozatából nem lett semmi. Két hónap mulva a király összeveszett a pápai követtel, a kunokhoz adta magát, s mikor e miatt a főurak elfogták, a kunok rettenetesen felindultak és a

¹ Fejér: VI/2. 404—05. VII/5. 440. Theiner: I. 337. Wenzel IV. 163

² Fejér: V/2. 516—17. II.

pápa követét vetették fogságba. Így aztán a kunok megtéréséről szó sem lehetett. IV. László későbbi tettei is inkább csak megerősítették őket a pogányságban, mintsem előmozdították volna az ő megtérésüket.

De a ferenczrendűek szeretete még itt sem állott meg. Még nagyobb és merészebb dologba fogtak. Meg akarták téríteni magukat a magyar nemzetnek és a kereszténységnek akkoriban legádázabb ellenségeit, a tatárokat. Nem épen a magyarországi ferenczrendűeknek jutott ez először eszébe, mert hiszen 1245-ben, 1246-ban és 1254-ben az apostoli székhez közelebb álló ferenczrendűek már többször jártak követségben a tatár kánoknál és így természetesen igyekeztek őket fölvilágosítani, téríteni.¹ De a magyarországi ferenczrendűek 1278-ban állandó meghatalmazást akartak nyerni, hogy legalább a Magyarország-hoz közellakó tatárok között állandóan letelepedjenek. 1263-ban ugyanis a tatárok eltörölték a Szeret és Prut folyók mentén elterült Borodnok (Brodnik) országot.² Az erdélyi részen lakó ferenczrendűek így egészen szomszédosak lettek a tatárokkal úgy, hogy az e tájt alapított székelyvásárhelyi (később marosvásárhelyi) ferenczrendű kolostort „Tatárország szélén“ „in metis Tatariae“ fekvőnek jelzik még 1316-ban is.³ Mind a Beszterczen, mind a Székelyvásárhelyt lakó ferenczrendűeknek többször ki kellett menniök a szeretmenti tatárok közé a foglyok kiváltására, vagy legalább lelkivigasztalására; ott megtanultak tatáruul és oly sikerrel hirdették a keresztény vallást, hogy sokat megtérítettek. Állandó e megtérés csak úgy lehetett, ha ott külön püspökség szerveztetik. Nem is kellett volna tulajdonképen új püspökséget alapítani, hanem csak az 1238-ban megsemmisült milkóvárosi püspökséget helyreállítani, mert ennek joghatósága a régi Borodnik országra is kiterjedt.⁴ 1278-ban folyamodott tehát Adorján magyar provincialis a pápához, hogy a milkóvárosi püspökséget állítsa helyre, hogy legyen püspök, aki a Tatárországban működő ferenczrendű testvéreket felszentelje. A pápa hajlandó is volt erre, de nem akarván a főpapi méltóságot megvetésnek kitenni, megbizta 1278. október 7-én kelt levelében

¹ Theiner I. 194—97. Fejér IV/1. 362. 421. IV/2. 261—67.

² Századok: 1908:613. l.

³ Analecta Franciscana IV. 554.

⁴ Századok: 1908:609—13. ll.

Magyarországba küldött követét, Fülöp fermói püspököt, hogyha esetleg volna e milkói püspökségnek valami jövedelme arról és egyéb körülményekről neki jelentést tegyen.¹ IV. László magaviselete azonban e szép reményeket is elhervasztotta.

Maga Adorján provincialis, akinek idején e nevezetes, a magyar ferenczrendűek jövő sorsára elhatározó lépések és vállalkozások történtek az oklevelek szerint 1278—81. években kormányzott, de nagyon lehet, hogy 1284-ben is szolgált a magyar rendtartománynak, mert utóda csak 1288-ban kerül elő. Ez idő alatt sok örvendetes, de még több gyászos eseménynél volt jelen. Így 1279. június 13-án Budán, a pápai követ szállásán jelen volt, midőn a király alkanczellárja és érsekjelöltje a pápai követ előtt javulást ígért és a kiközösítés alól föloldozást nyert;² és jelen volt 1280. szeptember 26-án, midőn Dárai Majs ispán, a királyné étékfogó-mestere végrendeletét megalkotja.³ Hivatalos iratai közül is — bár kettő rövidítve — ránk maradt három. Az egyikben szerzetének védőjét és jótevőjét a Rómába és a Szentföldre zarándokló Miklós urat ajánlja összes szerzetestársainak szives segítség, támogatás és útmutatás végett, a másikban 1284. táján a győri éneklő kanonokot Domonkost teszi részesévé jócselekedeteiknek, vagyis kiállítja az első ismert confrateri levelet.⁴ De legérdekesebb első levele már csak azért is, mert eredetiben és egész terjedelmében ránk maradt. Ebben azt írja, hogy a margitszigeti kolostor területéért per kezdődött és azt a ferenczrendű szerzet (tehát nem ő) egész az apostoli székig felebbezte. De ő a domonkosrendűek főperjelével megegyezett és békét kötött, mert hiszen az ő kötelességük a szétszörtakat egybegyűjteni, a szakadásokat egyesíteni, az egyenetlenkedőket békekötésre bírni. Ebben említi egyúttal, hogy a provincialis külön pecsétet használ.⁵

Adorján utóda István provincialis első ismert levele 1288-ban kelt, de már előbb 1286-ban megkezdhetette szolgálatát. Ha 1288-iki levelét összehasonlítjuk az előző provincialisok hivatalos

¹ Theiner : I. 337. Fejér VI/2. 403. VII/5. 439. 11.

² Knauz : Monum. Strigon. II. 98.

³ Hazai Okm. VI. 258.

⁴ Batthyány-könyvtár Gyulafejérvárt : E. 5. VI. 8. 128. r.

⁵ Országos levéltár : DL. 1001, Sajnos, hártya szalagon függő pecsétje leszakadt.

leveleivel, nagy eltérést tapasztalunk, mert Adorján jóformán a maga nevében intézkedik, ellenben István határozatához 2 őr, 4 guardian, egy előadó (lector), egy hitszónok, egy jogtudós (Ananias jurista) is hozzájárul, sőt megjelenik a későbbi titkár is, Pál, mint a provinciaális társa (socius Ministri). Ujra és most már végleg megegyeznek a margitszigeti kolostor külső területének nagyságára nézve a domonkosrendűekkel.¹ Másik levele csak kivonatosan maradt reánk és nem hivatalos irat, hanem csak magánlevél a szerzet egyik jótévőjéhez. Sajnos, nem tudjuk meghatározni, kinek szól a levél, mert a „nobilis et honestus magister N“ megszólítás akkoriban nagyon sok magyar főurat megilletett. Csak hozzávetésképpen kockáztatjuk, hogy Aba nembeli Nekcsey Miklósnak küldte és a nekcesei kolostor alapításáról van benne szó. Sajnálkozik a provinciaális e levelében, hogy e ferenczrendű testvéreknek szánt egyház építése nem halad úgy, mint ahogy a jótévő azt ígérte. Emlékezteti a jótévőt arra, hogy mit ígért, midőn rábirta őt azon kolostor elfogadására és kéri, hogy az építést jobban mozdítsa elő, mint eddig. Ajánlja a levélvivő A. ferenczrendű testvérnek szolgálatát. Buzditásul felemlíti, hogy a szerzet most tartott közgyűlésén alkotott határozat szerint ezért a jótévőért, feleségéért és minden hozzátartozójáért a Magyarországon tartózkodó miséspap-testvérek egyenkint 3—3 misét fognak felajánlani életükért, jólétükért és üdvösségükért, mert nekik ezüstjük, vagy aranyuk nincsen, hanem Isten szolgálójának szokása szerint az irgalmas Isten szemei előtt szüntelenül imádkoznak az ő kiváló jótévőikért.²

IV. László halála után Magyarországra és így a ferenczrendűekre is békésebb napok következtek. Látszik ez abból is, hogy 1292-ben Kőszeghy Henrik építette számukra a kapronczai, 1295-ben pedig a királyné, illetőleg III. András király a segösi kolostort. III. András király már Olaszországból ismerhette a ferenczrendűek önzetlen, áldásos munkáját és mindenben támogatójuk volt. Megmutatta ezt a pozsonyi apácza-kolostor alapításánál, mert határozottan kijelenti, hogy Barnabás provinciaális éppen az ő beleegyezésével és tetszésével telepíti oda az apáczákat. E Barnabás a legrégebb feljegyzés szerint már 1296-ben

¹ Fejér : VII/2. 367—69. ll.

² Batthyány-könyvtár : Cod. F. 5. VI. 8. 127. r.

is szolgált és hihető, hogy ő tartotta meg 1298-ban Váradon a közgyűlést, a másodikat, amelynek helye is ismeretes.¹

1280—1301. években a szerzet már teljesen megalakult, belső és külső alkotmánya kiépült. Volt legalább 40 kolostora és ez nyolcz ősrégre volt osztva. Ez őrségek nevei eleintén ingadoztak, mert pl. a fejevári őrséget 1288-ban budainak is nevezik. Volt Esztergomban, Budán 1288-ban hittudományi előadó (lector), volt Budán már 1288-ban külön hitszónok (praedicator). Az egyes kolostoroknak megvolt a maguk joga a közgyűlésre választmányi tagot (discretus) küldeni, előljárók magaviseletéről a közgyűlésnek jelentést tenni és azt a kolostor külön pecsétje alatt megküldeni.² A szerzetesek csak az őr engedelmével mehettek más helyre.³ A szerzet számára új ház elfogadása a provincialis jogköréhez tartozott, de az apácza kolostorok felállításához a közgyűlés beleegyezése is kellett.⁴

A rendes egyházi hatóságok (püspökök, káptalanok) többé nemcsak nem akadályozták működésüket, hanem szeretettel és örömmel látták és maguk is elősegítették. Így pl. Benedek veszprémi püspök 1295. táján maga ad nekik fölhatalmazást egyházmegyéjében a gyóntatásra, szent beszédek mondására búcsúkkal is biztatja hiveit a ferenczrendű egyházak látogatására.⁵ Megszűnt tehát az ellenségeskedés a papok részéről és helyét elfoglalta a szeretet, bár az a törvény, hogy minden kath. hívó a vasárnapi szent misét csak saját plébánia egyházában hallgathatja, az 1279-iki budai zsinaton megújított.

Bár az 1270—1301. években hazánk belső zavaraiban a ferenczrendűek sokat szenvedtek, buzgóságuk nem csökkent és így tekintélyben mindinkább növekedtek. Jeles férfiak váltak ki közülök. Ilyenek voltak: Gál, esztergomi előadó (lector). Az egykoru iratokból csak annyit tudunk róla, hogy 1273-ban jelen volt a Hontpázmánynembeli Bényi István főúr temetésén Kálmán nevű testvérrel együtt és a többi előkelő megjelentek között őt is említik, de XIV-ik századbéli följegyzések szerint nagyon ájtatos szerzetes férfiú volt és sirjánál többen meggyó-

¹ Történelmi Tár: 1895. 752—55. ll.

² Batthyány-könyvtár: Cod. E. 5. VI. 8. f. 126.

³ U. o.

⁴ Országos levéltár: Dl. 1472.

⁵ Batthyány-könyvtár: Cod. E. 5. VI. 8. 128. r.

gyultak.¹ Ugyancsak ez időtájt éltek és a ma megfejtethetlen charavilla-i kolostorban voltak eltemetve János őr és Német Henrik. Mindketten annyira kiváltak szent, buzgó életükkel, hogy a szerzet előljárósága őket a hitvalló szentek sorába vétette föl.²

Mindenesetre kiváló férfiak voltak Mátyás és Boland testvérek is, akiket Magyarországból 1300. táján a szerzet generalisa a cseh, német és szász provincia meglátogatására küldött.³ E század vége felé megjelenik Magyarországon is az első püspök, aki már előbb Szent-Ferencz szabályait követte és a szerzetben tünt ki annyira, hogy püspöki méltóságra emelkedik. Ez volt Antal testvér, aki 1292-ben a csanádi püspöki trónra jutott és hazánk történetében oly jeles hivatást töltött be. Szerzetét régi szerzete iránt megmutatta azzal is, hogy ha Budára jött a budai kolostorba szállt meg.⁴

Nagy vonzó erő volt békés jámbor életmódjukban, mert csak ez magyarázza meg, hogy olyan előkelő és gazdag úr is, mint Ludányi Gotthárd, hat falu földesura, 1278-ban közibük lépett, birtokait elosztogatta és 1280-ban már az esztergomi kolostorban mint ferenczrendű testvér imádkozott.⁵ — Akadtak a magyarok közt olyanok is, akik nem Magyarországon, hanem külföldön szolgáltak Istennek Szent-Ferencz szabályai szerint. Ilyen volt 1284-ben a mai Perzsia északnyugati részén, Urmia környékén Szász Gellérttel együtt vértanú halált szenvedett István magyar ferenczrendű. Szász Gellérttel együtt szerette volna ott a kath. egyházba visszavezetni az elszakadt keresztény testvéreket és a hitviták terén már meg is győzték őket, de — mint gyakran előfordult — ez nem megtérést, hanem gyűlöletet idézett elő; amidőn egy ünnep előtt más városba igyekeztek az ígét hirdetni, lesből megtámadták őket és vadállat módjára szétzaggatták.⁶

¹ Történelmi Tár: 1895. 751. l.

² Hevenesi kéziratai az egyetemi könyvtárban XXXIX. 43. 351. l.

³ Analecta Franciscana II. 104. 180. ll.

⁴ Hazai Okmánytár I. 93—4.

⁵ Kubinyi: Árpádkori oklevelek I. 119—21. Hazai Okm. VII. 197.

⁶ Hevenesi kéziratai az egyetemi könyvtárban XXXIX. 43. l.

III. Fejezet.

A marianus ferenczrendűek története 1301—1382.

Bár e 82 év első két tizede sok veszedelmet hozott a ferenczrendűekre is, mégis e 8 évtizedet bátran nevezhetjük a marianus ferenczrendűek virágkorának.

Az új század elején a magyarországi ferenczrendűek élén új provincialis jelenik meg Hajmo személyében és elődeinél sokkal élénkebb részt vesz a kath. egyház és hazánk közügyeinek intézésében. Mindjárt 1301-ben támogatta Boccasini Miklós pápai követet a Venczel és I. Károly között folyt háború megszüntetésében és Péter erdélyi püspök az erdélyi ferenczrendű ör által őt kéri meg közbenjáróul az apostoli követnél.¹ 1308. november 10-én a másik pápai követtel Montefiori Gentilissel elment a pálos remeték kékesi monostorába (a mai Pálósszentlászlóra), hogy Trencsényi Csák Mátét békére és így I. Károly elfogadására bírja.² Majd 17 nap mulva (november 27.) ott volt Pesten, azon a nevezetes országgyűlésen, midőn I. Károlyt egyértelműleg királynak kiáltották ki,³ és 1309. június 15-én ott volt Budán, midőn I. Károlyt másodszer királlyá koronázták.⁴

Szolgálata idején szorgalmasan tartotta a közgyűléseket Hajmo (rövidítve Hajm, Hem, Him). 1301-ben Nagyszombatba, 1302-ben Segösdre, 1304-ben Egerbe, 1305-ben Győrre, 1306-ban újra Segösdre, 1307-ben Sárospatakra, 1308-ban Margitszigetre, 1309-ben Trencsénybe hívta össze a közgyűlésre jogosítottakat.⁵ Ez utóbbi közgyűlés helye világosan mutatja, hogy egyúttal Trencsényi Csák Mátét akarta megerősíteni a magyar király iránt való hűségében, mert hiszen máskor e távoleső helyet mindig kerülték a közgyűlések helyének kitűzésében. Ránk maradt a budai kolostornak Hajmóhoz intézett levele s abban jelenti, hogy a közgyűlésre a szabályok szerint tartott összejövetelükön Miklós előadót (lector-t) küldték ki választmányi tagul (discretus).⁶ De magának Hajmónak csak rövidített és

¹ Urkundenbuch z. Gesch. d. Deutsch. I. 221. ll.

² Monumenta Vaticana Hungariae II. 114.

³ U. o. II. 116.

⁴ U. o. 305.

⁵ Történelmi Tár 1895. 752—53. ll.

⁶ Batthyány-könyvtár: Codex E. 5. VI. 8. 126.

csekély jelentőségű levele maradt ránk. A kalocsai érseknek írja ebben 1302-ben, hogy a szerzetre nézve kedves, érdemes és elfogadott dolog elintézésére J. és A. testvéreket küldi hozzá.¹

De nem csupán a provincialisnak, hanem az összes kolostoroknak és szerzeteseknek ki kellett venniök részüket az országos bajokból és a béke helyreállítására nekik is áldozatot kellett hozniok. Az, hogy a segesvári ispán Vasmund 1302-ben a nagyszebeni kolostort megrabolta,² csak egyik példája a többi szenvedéseknek. Az esztergomi például az 1304-iki nagy ostromkor és dúlaskor nem kerülhette ki a veszedelmet. 1303. augusztus 12-én a székesfehérvári előadó, András és az összes szerzetesek jelen voltak a székesfehérvári káptalan előtt, midőn Lukács domonkosrendű a kalocsai érsek és zágrábi püspök megbízásából kihirdette VIII. Bonifácznak abbeli nyilatkozatát, hogy a magyar királyi trón I. Károlyt és nem Venczelt illeti. Oda is tették pecsétjüket.³ Nekik tehát — mint az apostoli szék hű fiainak — ezentúl kerülniök kellett Venczel királyt és annak párthiveit, ez pedig — mivel Venczel csak 1304. júliusában ment vissza Csehországba — sok üldözéssel és kárral járt. Midőn pedig Montefiori Gentilis pápai követ hazánkba érkezett, mint volt szerzettársuk, rájuk bizott sok olyan kellemetlen dolgot, amelynek elintézésénél föltétlen megbízhatóság volt szükséges. Így az erdélyi káptalan és a szász papok közt folyt és elmérgesedett perben a szászvárosi előadót (lectort) is megbizta (1309. január 8.) a tanuk meghallgatásával.⁴ Midőn Miklóst, a pécsi éneklőkanonokot és a hatalmas Kőszeghy-család pártfogoltját biztosan meg kellett idézni a pápai követ elé, az idézés átadásakor a pápai követ 1309. augusztus 26-iki rendelete szerint a pécsi guardiánnak is jelen kellett lennie és midőn e Miklóst a követ rendeletére az egyházból kiközösítette a pécsi guardián csakugyan jelen volt és kolostora pecsétjét a kiközösítést jelentő levélre függesztette.⁵ Még ez évben Gentilis, hogy Trencsényi Csák Mátéhoz közelebb legyen és őt

¹ U. o. 127. r.

² Urkundenbuch: I. 226.

³ Theiner: I. 404.

⁴ Monumenta Vaticana II. 188., 239.

⁵ U. o. 358. 362—364. ll.

hamarabb engedékenységre bírja, Nagyszombatba ment és ott a ferenczrendűek kolostorában szállt meg.¹

Hajmo után András provincialis szolgált a szerzetnek 1314.-ben, de hogy mettől-meddig? azt nem tudjuk! A közgyűlések a XIV. század második évtizedében ily renddel tartattak: 1311.-Győrött, 1312-ben Verőczen, 1313-ban Budán, 1315-ben vagy 1316-ban Sárospatakon, 1319-ben és 1320-ban Segösdön.

Ha egyéb tekintetben e rendtartomány általános történetére hiányosak ez évtized emlékei, kárpótol bennünket az, hogy ez évtizedből ránk maradt e provincia teljes külső képe az 1316-iki összeírásban. E szerint a marianus ferenczrendűek rendtartománya nyolcz őrségbe volt osztva és az egyes őrségekhez ezen kolostorok tartoztak:²

I. A győri őrséghez: A győri, soproni, pozsonyi és lékai kolostorok	4
II. A zágrábi őrséghez: a zágrábi, verőczei, nekcei és garbonaki	4
III. A szerémi őrséghez: a bácsi, szerémujlaki, szávaszentdemeteri, tadvái, nagyolaszi (frankavillai), szenternyei, zimonyi, bánmonostori és engi	9
IV. Az esztergomihoz: az esztergomi, nagyszombati, nyitrai, csejtei, trencsényi és németlipcsei	6
V. A pécsihez: a pécsi, segösdői, kapronczai, szeményei és varasdi	5
VI. Az egrihez: az egri, lőcsei, szepesiglai, sárospataki, szatmári és váradi	6
VII. Az erdélyihez: a szászsebesi, nagyszébeni, marosvásárhelyi és besztercei	4
VIII. A székesfehérvárihoz: a pesti, budai, óbudai, fehérvári és szegedi	5
Összesen:	43

E pontos kimutatásból az 1276-ban már említett pozsegai hiányzik, mert azt 1306-ban felégették s elpusztították és csak később állott helyre. A margitszigetet is 1308. után valami okból — talán vizáradás miatt — elhagyták. Hogy e kimutatás csak-

¹ U. o. 361. l.

² Analecta Franciscana IV. 554.

ugyan 1316-ban készült a későbbi kolostoralapításokból egészen bizonyos. Így pl. hiányzik belőle az 1327-ben alapított lippai, az 1335-ben alapított telegdi, hogy a még később szervezett házakat ne is említsük. Még így is, ha az 1280.-iki följegyzés hű, 36 év alatt 11 kolostort vesztített a szerzet. Ezek közé tartozott az 1248-ban említett jutti (Somogy megye), a Szerémségben feküdt, híres charavillai és az 1289-ben elégett kőszegi.

A XIV. század harmadik tizedében legalább is az 1323—1331. években János provinciaális szolgált¹ a kis testvéreknek. Ő érte meg, hogy a Tiszántúl két nevezetes városában hajlékot emeltek a ferenczrendűeknek. 1322-ben a gazdag Debreczeni Dósa, volt nádor, rokona Péter fia Jakab, maga is jeles vitéz, épített nekik kolostort Debreczenben.² S nemsokára maga a király emelt nekik másikat Lippán.

Ezek közül a lippai igazán fényes alkotás volt és az egykorúak figyelmét két okból vonta magára. Először is ezáltal Károly király fényesen igazolta, hogy ő a ferenczrendű testvéreket kedveli, bár ezeket akkoriban külföldön sokan támadták és vesztükre törtek, sőt magában a szerzet kebelében is nagy viszálykodások voltak. A külföldön is el volt terjedve annak a hirt, hogy I. Károly mennyire becsüli, szereti a kis testvéreket és hálásan jegyezték föl ezt maguk a ferenczrendűek is az ő évkönyveikben.³

De továbbá emlékezetes volt e lippai kolostor azért, mert annak egyházát a király 1297. augusztus hó 19-én elhalt és 1317. április 14-én szentté avatott nagybátyjának Lajos toulousei püspöknek, tehát akkoriban egészen új szentnek tiszteletére építé. 1325-ben fogtak hozzá az építéshez, s bizonyára eltartott 2—3 évig mig befejezték.⁴

A király ez alkotásának természetesen elsősorban a ferenczrendűek örvendeztek, mert hisz e Szent-Lajos az ő növendékük volt és az ő szerzetükbe lépett, mielőtt püspökké szentelték volna. Viszont azonban vesztesége volt a szerzetnek ez évtized-

¹ Az egri káptalan levéltára: div. I. f. I. nr. 3. Theiner: Mon. Hung. s. ill. I. 544.

² Hevenesi kéziratok XXXIX. 61. Gonzaga: De origine ordinis S. Francisci.

³ Analecta Franciscana II. 134. l.

⁴ Hist. Hung. Fontes Domestici II. 237. l.

ben a csejtei ház, mert ez a Trencsényi Csák Mátyus ellen folytatott harcokban 1316—21. közt elpusztult.

János provincialis e közben szorgalmasan tartotta a közgyűléseket, még pedig 1320-ban Segösdön, 1321-ben és 1323-ban Nekesén (Nasicz), 1324-ben Budán és Székesfehérvárott, 1325-ben Lipszén, 1327-ben Pozsonyban és 1329-ben Szegeden. Ez utóbbi azért is emlékezetes, mert első ízben van följegyezve azon jótévő neve, aki a közgyűlés költségeire nagyobb alamizsnát adott. Dancs, a híres zólyomi ispán volt ez, akit a király annyira becsült, hogy neki aranyos czimert adott és a szegedi vár kormányzását is rábizta. Mint szegedi várnagy volt tehát úgyszólván vendéglátó gazdájok az ott gyűlésre egybegyűlt ferenczrendűeknek, mert a gyűlés költségeit ő adta. Mivel pedig ugyanő volt a zólyomlipcsei vár kormányzója is, nem lehet kétségünk benne, hogy már az 1325.-iki lipcsei közgyűlés költségeihez is hozzájárult.¹ Meg is jutalmazta őt a jó Isten, mert 1330. őszén nemcsak halálos veszedelemből ragadta ki, hanem még királyát is kimentette az őt törbe ejtő oláhok kezeiből.

Ezen 1330-iki nagy veszedelem még a ferenczrendűek ügyeit is érintette. Károly király visszatérve Budára, János provincialist kérte meg, menjen el Avignonba és tegyen részletes jelentést a pápának, nehogy mások szörnyűnek elhíreszteljék a csatavesztést és ezzel a király ügyének nagyon ártsanak. A provincialis el is ment és teljesítette a rábizott feladatokat. Megvigasztalta a pápát azzal, hogy, bár 1330. őszén a magyar király a félhítű oláhokkal szemben nagy vereséget szenvedett, de mégis megmenekült és másrésről a Szeret-Prut mentén lakó tatárokon nagy győzelmet aratott.²

János provincialis ez alkalommal sok időt töltött Avignonban s ha már ott volt, egyúttal kinyerte az apostoli széktől azt, hogy Erzsébet királyné részükre hazánk valamelyik városában — kivéve a budai várat és a Margitszigetet — 12 testvér számára elégséges kolostort építtethessen.³

Mivel a pápa válaszát Károly király előterjesztéseire csak 1331. augusztus 5.-én állították ki, bizonyos, hogy az 1331-iki közgyűlést Nekesén csak ez év őszén tarthatták meg, mert míg

¹ Történelmi Tár: 1895. 754.

² Theiner: I. 544. 1.

³ Theiner: I. 544. 1.

a provinciális Avignonból visszatért két hónap beletelt. Nemskára azután János provincialis meghalt, mert 1335-ben már utóda Márk is lemondott az esztergomi közgyűlésen és így azt sem tudjuk, hogy az 1332-iki váradi és 1333-iki nekesei közgyűléseket ki vezette? Márk helyébe 1335-ben Péter atyát választották a ferenczrendűek magyarországi fejükül és a további gyűléseket az évtizedben Budán (1336.) és Nekcsén (1337.) 1340-ben pedig Egerben és Sopronban tartották meg.¹

Nagy kitüntetés volt a magyar kis testvérekre, hogy a pápa a király ajánlatára közülök emelte fel Vasvári Videt 1334-ben a nyitrai püspöki székre, de még nagyobb volt, hogy Vid püspök továbbra is maga mellette tartotta egyik testvérüket, Zágrábi Jánost társként, vagyis tanácsadóként.²

Erzsébet királynén kívül még Széchényi Tamás, a híres és hatalmas erdélyi vajda, továbbá Telegdy Csanád, esztergomi érsek kértek engedélyt arra, hogy szülőföldjükön Szécsényben és a Nagyváradtól keletre eső Telegden kolostort építhessenek. Az erdélyi vajda az engedély kérésekor még nem volt bizonyos, melyik szerzettel fog megegyezni a koldulók közül,³ de végre is a ferenczrendűekre esett választása. Ezzel szemben veszteség volt az, hogy 1336-ban az osztrák-magyar háborúban a lékai kolostor leégett és nem épült föl többé. Szécsényi Tamással ellentétben Perényi Miklós határozottan azt kérte, hogy Szentkereszt nevű sárosmegyei birtokán épített kolostort a ferenczrendűek foglalják el. Így is kapta meg a pápai engedélyt 1340-ben,⁴ és mégis szándékát megmászította.

Nagy öröm érte a szerzetet 1339. őszén, mert, ami addig bizonyára ritkán történt, meglátogatta őket a ferenczrendűek generalisa, Eudes (Odofia) Gellért. Egy, Isten dicsőségére kezdett, nagy vállalkozás hozta őt hazánkba: a bosnyákok megtérítésére szervezendő hithirdetés és hitvizsgálás, mint azt alább a Salvatorianusok történetében részletesen elbeszéljük. A generalis az esztergomi tágas kolostorban szállott meg, onnan látogatta meg a Visegrádon lakó királyt és jutott vele egyezésre. Egyes magyarok mindjárt fölhasználták az alkalmat és a

¹ Történelmi Tár: 1895. 753—55.

² Cod. Dip. Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. X. 178.

³ Theiner: I. 547. II.

⁴ Theiner I. 640. Fejér VIII/4. 445.

szerzet érdemeiből részesülni óhajtván, erre Gellért generalist kérték meg. Réghi Iván, Miklós és Pál nevű magyarok részére adott ily fajta, érdemrészésítő kegyelemlevél napjainkig fenmaradt.¹

Már a generalisnak ittjárta előtt még nagyobb fába vágták fejszéjüket a magyar ferenczrendűek s azért vért is ontottak. A Feketetenger északi partján lakó tatárok megtérítése volt ez. Tudjuk a világtörténetből, hogy Kunország megsemmisítése és Oroszország leigázása után az Al-Dunától a Volgáig a kapcsaki (vagy kipesaki) kánság alakult s ennek kánja az 1328—41. években Özbeg volt. Ez udvarát a krimi Bakcsi-Szaráj városban tartotta. Alattvalói nem csupán tatárok, hanem kunok, jászok (összéték) és egyéb nemzetiségűek is voltak. Ezek közt a keresztény hithirdetésre különösen alkalmasaknak látszottak a magyar ferenczrendűek, mert a magyar nyelv közelebb állott a tatárhoz mint az indogermán nyelvek s azonkívül a kun nyelvet már itt Magyarországon a beköltözött kunoktól elsajátíthatták. Ezért már 1334. előtt megjelentek Krimben és környékén a magyar ferenczrendűek s közülök 1334. április 22-én vértanúságot szenvedett Váradi (vagy Nárdi) István magyar. Társai részletesen leírják hibáját és szörnyű szenvedéseit. 25 éves korában a Bakcsi-Szarájtól 21 kilométer távolságra eső Szent-János kolostorban szentelték pappá, de elkapta a vágyak, az indulatok heve és midőn társai ezért megbüntették, majd biztosabb helyre, Kafába akarták küldeni, elszökött, visszatért Bakcsi-Szarájba és ott mohamedán lett. De emiatt csakhamar akkora lelkiismeret-furdalások vették elő, hogy önként jelentkezett és kijelentette, hogy visszatér a keresztény vallásra. Az ottani törvények szerint ez tilos és a mohamedánokra nagy szégyen volt. A kínok minden nemét alkalmazták tehát, hogy a mohamedán vallásban megtartsák, de mindhiába. Tűzbe is vetették, de onnan megmenekült és így végre karddal vagdalták szét.² A következő 1335-ik évben egy másik magyar ferenczrendűt Domonkost a tatárok elevenen megnyúztak.³

Ennyi szenvedés árán sikerült egy másik magyar ferenczrendűnek Magyar Illésnek bejutni Özbeg fiának Csinibégnek kegyébe, úgy hogy annak szolgálatába állott. 1338-ban tehát, midőn

¹ Zichy-család okmánytára: I. 563.

² Hevenesi: XXXIX. 73—77. ll. *Analecta Franciscana* III. 515.

³ Hevenesi: 77—78. ll.

XII. Benedek pápa egész követséget szervezett és azt azon szándékkal indította útra Krimbe, hogy nem csupán az ott levő keresztényeknek szerezzen nyugalmat, hanem a tatárok között is ismertesse Jézus vallását, nem tudta azt jobban biztosítani, mint-hogy Magyar Illés ferenczrendű testvérnek védelmébe ajánlotta. Őt bizta meg a pápa azzal is, hogy magyarázza meg a tatár kán fiának, mily szívesen fogadná a szentszék az ő követeit és tegyen jelentést az egész követség eredményéről. E követség Magyarországon keresztül volt menendő és azért annak tagjait a pápa a magyar királynak is kegyeibe ajánlja. A követség tagjai között pedig egy másik magyar is van: Magyar Gergely.¹ A követségnek volt is annyi eredménye, hogy a tatár kán kegyesebb lett országa katolikusai iránt és 1340-ben két kaffai, olasz származású urat a pápához követségbe küldött. Csinibég pedig ezek mellé adta mint az ő maga követét, Magyar Illést. De persze a mohamedán vallás sokkal jobban hizelgett a tatárok indulatainak mint a kereszténység s azért őket megtéríteni nem sikerült.² Az 1345—46-iki nagy háború pedig minden közeledést a magyar nemzet fiai és a tatárok közt lehetetlenné tett.

Szerfölött érdekes hirt hallunk a magyarországi ferenczrendűekről 1339-ben. XII. Benedek pápa ez év június 11-én irt levelében megfeddi a provincialist, hogy csupán a német testvéreket pártolja és a magyar, meg tót testvéreket felsőbb iskolákba nem küldi.³ Látjuk ebből nem csupán azt, amit anélkül tudhattunk, hogy hazánkban a ferenczrendűek különféle nemzetiségűek voltak, hanem azt is, hogy a magyar és szlapon (mert a tótok alatt e korban azokat értették) vagy szlovén testvérek is hajlandók voltak nagyobb hittudományi ismeretekre szert tenni, de ebben nem volt akkora módjuk, mint a német származásúaknak.

Midőn Károly király 1342. július 15-én meghalt, a ferenczrendűek csak egyik pártfogójukat veszítették el, de helyette még többet nyertek fiában Nagy (I.) Lajosban. E nagy király ifjúságában mellette állott édes anyja, az erősllekű Erzsébet és az ő példája nyomán I. Lajos kezdte becsülni, utóbb szeretni a ferenczrendű testvéreket. Erzsébetet maga a szerzet feje Fortane-

¹ Theiner: i. m. I. 627—28. Fejér VIII/4. 328—335. II.

² Theiner: i. m. 639. Fejér VIII/4. 450—51.

³ Fraknói kéziratgyűjteménye a Nemzeti Múzeumban.

rius Vaselli 1346. június 23-iki levelében „a mi szerzetünk fő-tisztelendő anyjának és boldog Szent-Ferencz királyi lányának“ nevezi¹ s e dicséretet valóban megérdemelte, mert nem csupán a nagyszerű óbudai apáczakolostort építtette, hanem a lippai kolostori egyházat is ez időtájt ő fejezte be² és egyéb jótéteményekben is részesíté a ferenczrendűeket. Gyóntató atyját is a ferenczrendűek közül választá és ezek közül Egyed testvért, aki 1350-ben volt gyóntatója, annyira szerette, hogy saját követe útján kért számára fölhatalmazást, hogy szabadon választhasson, kinél végezze gyónását.³

I. Lajost ifjú korában a magyar ferenczrendűek egyik nagytehetségű és jámbor erkölcsű tagja Laczkfy Dénes, a híres Laczkfyak testvére nevelte. Tanult ember volt e derék férfiú s a szerzetben előadói (lectori) rangot nyert. I. Lajos trónra léptekor is az ő oldala mellett maradt udvari káplánként s I. Lajos legbizalmasabb ügyeit ő intézte el. 1343. június elsején őt küldötte el Visegrádról, hogy az esztergomi káptalant Nána birtokába beiktassa.⁴

1344-ben őt választotta ki követül a pápához még pedig nagyon nevezetes családi ügyben, Endre nápolyi király megkoronáztatása ügyében. Laczkfy Dénes azután egy hónapig ott fáradozott, magyarázott Avignonban a magyar királyi család érdekében s ha már ott volt, atyja a Hermány nembeli Kerek-egyházi Laczk számára is mindenféle lelki kegyelmeket kért.⁵ Laczkfy Dénes után I. Lajos egy János nevű testvért választott magának gyóntató atyául s midőn 1350-ben Aversa mellett megsebesült, betegágyán úgy intézkedett, hogy ha meghal Magyarországra hozzák holttestét és Esztergomban a ferenczrendűek templomában IV. Béla sirja mellé temessék.⁶ Vajjon egy személy volt-e ezen János az 1358.-ban (l. alább) említett Kétyi János előadóval? nem tudjuk, de hihető.

Ez évtized közepén Márton testvér volt a provincialis. Az

¹ Anjoukori okmánytár. IV. 611. Orsz. levéltár: Dl. 3849.

² Theiner: I. 773. l.

³ Monumenta Romana eppatus Vesprimiensis II. 132. l.

⁴ Történelmi Tár, 1911. 304.

⁵ Fejér: Cod. Dip. IX/1. 119. Theiner: I. 665. Bossányi: Regesta Supplicationum. Budapest, 1916. I. 70.

⁶ Historiae Hung. Fontes Dom. III. 159.

oklevelek 1346-ban és 1347-ben említik őt, de mikor választották meg és mikor halt meg, nem tudjuk. 1346-ban megérte azt az örömet, hogy az óbudai, királyi bőkezűséggel épített, csodás szép kolostorba bevezethette Szent-Ferencz leányait, a Klára szűzeket.¹ De ugyanez évben meg kellett érnie azt a szomorúságot, hogy egyik szerzetestársát Zágrábi Antalt a pápai levelek meghamisításáért meg kellett büntetnie. Tetézte e Zágrábi Antal testvér a baját azzal, hogy nem vetette magát alá a büntetésnek, hanem fellebbezett az apostoli székhöz, ez pedig kénytelen volt a vizsgálatot magyarországi bíróságra, nevezetesen a csanádi és pécsi püspökökre bizni (1347. márczius 4.) és így a vizsálykodás meg a szégyen, hogy a szerzetben ilyesmi előfordulhatott, sok ember előtt ismeretes lön.²

Vagy Márton, vagy esetleg még elődje 1341-ben Kapronczán, 1344-ben Sopronban, 1346-ban Nagyszombatban, 1347-ben Telegden, 1348-ban Pécssett, 1349-ben Szatmárott tartottak közgyűléseket. A soproni közgyűlés költségeit bizonyos Pál mester, a szatmáriét Medgyesi Móricz (a szomszédos aranyosmegyei nagy uradalom birtokosa) viselte.³ A soproni közgyűlésre adakozó Pál mester nem lehetett más, mint Magyar Pál, a hatalmas várnagy, mert hiszen ő volt többek között Sopronmegyében is birtokos és a ferenczrendűek nagy pártolója.⁴

Ez időszakból újra fönmaradt egy jegyzék a ferenczrendű kolostorok számáról s ebben az olvasható, hogy Magyarországon nyolcz őrségbe osztva 45 kolostor állott fönn.⁵ Ez való is, mert bár az 1316-ban meglevő 43 közül kettő megszűnt, — mint láttuk — 4 új (debreczeni, lippai, szécsényi, telegdi) keletkezett.

De legnagyobb és legáldásosabb eseménye ez évtizednek az volt, hogy a magyar ferenczrendűek újra teljes buzgalommal megkezdték a kunok megtérítését. Mint láttuk, tulajdonképen erre már 1278-ban vállalkoztak, de közbejött IV. László királynak Istentől való elrugaszkodása s a kunok megmaradtak pogányoknak. A XIV. század első évtizedeiben is örökösen harczolni jártak a kunok és így nem lehetett őket szelid erkölcsökre birni

¹ Anjouk. Okm. IV. 61.

² Fejér: Cod. Dip. IX/1. 511—13. Theiner: I. 735. ll.

³ Történelmi Tár 1895. 754—55. ll.

⁴ V. ö. Anjoukori Okm. IV. 480. Fejér: Cod. IX/1. 780. ll.

⁵ Holzapfel i. m. 163.

Maga I. Károly király sem mutatott mindig jó példát. Végre I. Lajos idejében nem lehetett semmi kibúvójuk a kunoknak és nem maradhattak továbbra is ék-nek a magyar nemzet testében. Többen megtértek közülök. De a világi papság nem volt alkalmas a kunok tanítására, mert ezek még mindig nagyrészt sátrak alatt tanyáztak és vándoroltak. Azért 1348. május 31-én megkapta a magyarországi provinciaális a megbízást a pápától, hogy a Magyarország határán belül lakó kunok és más hitetlenek megtérítésére s a már megtértek megerősítésére néhány alkalmas szerzetest kijelöljön és a kunokhoz küldjön.¹ A pápai levél nem mondja, de máshonnan tudjuk, hogy e megbízás gondolata tulajdonképen I. Lajostól származik és ő járta ki az apostoli széknél, hogy a magyarországi ferenczrendűek e felhatalmazást megkapják.²

Gyönyörű munkakör nyílt meg ezáltal a magyar ferenczrendűek buzgósága előtt, még pedig akkor, midőn a másik vérel öntözött tér előttük bezárult. 1345-ben és 1346-ban ugyanis oly szörnyű, véres háború folyt a magyarok és a tatárok közt,³ hogy a magyar ferenczrendűek többé a tatárok közé nem mehettek és a Tatárországban levő keresztények gondviselését olasz társaikra kellett bízniok. De helyette megkapták a magyarországi kunok és egyéb hitetlenek tanításának művét és ezt Isten segítségével dicsőségesen teljesítették. Maga I. Lajos életirója Küküllei János írja 1390. táján, a nagy mű bevégezése után, hogy a ferenczrendűek a kunoknak lekipásztorai lettek, nekik a szentségeket és áldásokat kiosztják és a hitben napról-napra jobban megerősítik.⁴ Így tették a ferenczrendűek a kunokat a magyar nemzet igaz testvéreivé és így készítették az utat, hogy a híres nemzet megmenekült tagjai a magyar nemzetbe olvadjanak.

Nehézségek nélkül nem ment a dolog, mert hiszen mégis csak templomokat kellett építeni s a megtérteknek a többi egyházakhoz való viszonyát rendezni kellett, különösen pedig tized fizetésre kellett őket kötelezni, mert különben roppant rossz példa lett volna a magyar és egyéb keresztény lakosságra, ha az egyházi terhekből a kunok semmit sem viselnek. Azért a király 1351-

¹ Fejér: Cod. Dip. IX/1. 572. Theiner I. 763. l.

² Hist. Hung. Fontes Dom. III. 190. l.

³ Hist. Hung. Fontes Dom. III. 151—52.

⁴ U. o. 190. l.

ben folyamodott a szentszékhez, hogy ő építhessen a kunoknak, jászoknak, tatároknak és a félhitűeknek templomot, de egyúttal ő határozza meg, hogy ez új megtértek egyházai melyik püspökséghez tartozzanak. Kérte azt is, hogy a tizedet egészen engedjék el nekik. A pápa megengedte ugyan a királynak, hogy ő építhesse a templomokat és így azoknak ő legyen a kegyura s határozzon afelett, melyik püspökséghez lesz legcélszerűbb azok csatolása, de a terhek alól az új keresztényeket nem menthette fel egészen, hanem csak enyhítette azokat s azt akarta, hogy az új keresztények legalább is harminczadot fizessenek.¹ 1364-ben a kunok nagyobb részt már keresztények voltak. Az élelmes Surdi János, váczai püspök s egyúttal a király kincstartója szerette volna, ha tizedet fizettek volna. Mivel pedig I. Lajos királynál e tekintetben nem boldogult, a pápát kérte fel közbenjáróul. A pápa 1364. február 27-én kérte is a királyt, hogy vegye rá a kunokat a tizedfizetésére,² de ennek legalább is egyelőre nem lett eredménye.

Az 1351—60. években csak hozzávetőleg tudjuk, hogy Kelemen (Clemens) testvér volt a provincialis és vagy ő, vagy utódja a következő helyeken tartottak közgyűlést. 1351.-ben Szemenyén, 1352-ben Lippán, 1353-ban Szerémujlakon, 1354-ben és 1356-ban Esztergomban, ugyancsak 1356-ban Pécsen, 1357. és 1358-ban újra Esztergomban, 1359-ben ismét Lippán és 1360-ban Bácsan.³

Mindenesetre nagy változások, jelentékeny szükségletek merültek fel, hogy oly sűrűn kellett a közgyűléseket hirdetni. E közgyűlések jótéevőit is nagyobb részt ismerjük. 1352-ben az öreg királyné adta a költségeket, 1353.-ban a szerémujlaki földesúr Ujlaki Miklós, a későbbi országbíró, 1354-ben Gilétfy Miklós nádor, 1356-ban az új nádor Kont Miklós, 1357-ben újra a királyné, 1359-ben az öreg Kerekegyházi Laczk, a híres székely ispán. Hogy ez annyira szerette Szent-Ferencz fiai, nagyon természetes, hisz fia, Dénes maga is e szerzet tagja volt, mint ilyen tanult és Szent-Ferencz fiai közül emelkedett előbb a tinini püspökségre, majd a kalocsai érsekségre. Dénes érsek ugyan meghalt († 1356.), de a szeretet köteléke az öreg Laczk és Szent-Ferencz szerzete között meg nem lazult. Majdnem bizonyos, — bár föl-

¹ Theiner: I. 797. l.

² Theiner: II. 59.

³ Történelmi Tár. 1895. 753—55. ll.

jegyezve nincs — hogy az 1351-iki szemenei közgyűlés költségeire is az ottani földes úr Lendvay Miklós, a Bánffyak őse, — volt horvát bán adott alamizsnát, mert hiszen annyira becsülte a ferenczrendű testvérek fáradozását, hogy kolostorukat kibővítette és 4 év múlva nagyon szép alapítvánnyal gazdagította.¹

Némileg korlátozta volna a közgyűlések és a szerzetes előjárók hatalmát, ha a pápai követek a ferenczrendűek kolostorait is látogathatják és tőlük az utazásra, szolgálk fizetésére adót szedhetnek. De VI. Incze pápa, 1356. május 19-én kelt levelében a ferenczrendűeket ez alól felmentette. Mivel pedig e levél a magyarországi Kláraszüzek iratai között maradt fenn,² világos, hogy a pápai követek ezen terhes látogatásai a magyarországi ferenczrendűeket is fenyegették. Viszont azt sem engedte meg a pápa, hogy a magyarországi provinciaális a maga jogát illeténél jobban kiterjessze és a Klára szüzek fejedelemasszonyait a maga hatalmából kinevezze, hanem az óbudai apácák (s bizonyosan az ezek háta mögött álló öreg királyné) kérésére megerősítette az apácák fejedelemasszony-választójogát.³

Ez időben már nem csupán a király és királyné, hanem egyes főurak is a ferenczrendűek közül kértek maguk számára gyóntatótyát. Ilyen volt 1353-ban Terjéni Péter ferenczrendű, Magyar Pálné gyóntatója.⁴ De különösen nevezetes lett ezen gyóntatók közül Kétyi, másként Egri János, az öreg királyné és a király gyóntatója és káplánja. Jómódú abaujmegyei családból származott és a szerzetben eszével, szorgalmával előadó (lector) lett. 1358-ban a királyné káplánja és szeptember 26-én az esztergomi káptalan előtt felmutatta XXII. János pápa azon bulláját, mely a Klára-szüzeket a tizedfizetés alól fölmenti.⁵ Mivel e felmutatás az óbudai apácák javára történt, világos, hogy itt is a királyné megbizásából járt közben. Nemsokára elküldötte őt a királyné Avignonba az apostoli székhez és ott nem csupán a maga és rokonai számára szerzett mindenféle kegyelmeket, hanem szerzete számára is megkerestette azon felhatalmazást, hogy

¹ Fejér I IX/2. 152—54. ll.

² Fejér: IX/2. 506—07. ll.

³ 1359. febr. 21. Theiner II. 40—41. ll.

⁴ Anjoukori Okm. VI. 127. l.

⁵ Fejér IX/7. 171—73. ll.

mindenütt szabad gyóntatniok és kikerestette, átíratta, megerősítette azon pápai bullákat, amelyek biztosították a Klára szüzek javára a szabad fejedelemasszonyválasztást, a püspököknek vagy pápai követeknek járó adózástól való mentességet, a tizedfizetés alól való fölmentést.¹ Sőt, úgylátszik, már ő eszközölte ki 1358. december 31-én azt a kiváltságot is, hogy az ó-budai apácák kolostorában lakó világiaknak szintén a ferenczrendűek szolgáltatták ki a szentségeket.²

Társa volt Kétyi Jánosnak a nagy és sokáig tartó követéségben egyik földije és szerzettársa Monayi Lőrincz (Monaj szintén Abaujmegyében van) és a pápa annyira meg volt velük elégedve, hogy még meg is dicsérte őket az öreg királynénak 1359. február 15.-én irt levélben és továbbra is a királyné kegyességébe ajánlotta őket.³

Nem csoda ezek után, ha a magyar ferenczrendűek, mihelyt alkalmuk nyílt vagy az 1360.-iki bácsi, vagy az 1361.-iki engi közgyűlésen megválasztották e Kétyi Jánost provincialisuknak. De épen ezen annyira kiváló férfiúról egyszerre megdöbbenő, addig a magyarországi ferenczrendűek történetében ismeretlen dolgot hallunk. Az 1363.-iki közgyűlésen Esztergomban megfosztották őt hivatalától és helyette Ferencz testvért választották meg.⁴ Mivel ugyancsak 1363.-iki oklevél szerint Kétyi Jánost annyira elragadta rokon szeretete, hogy unokaöccseinek 34 aranyforintot adott egyik rokonuk birtokának visszavásárlására,⁵ ha e dolog kitudódott, nem csodálkozhatunk szerzetestársainak felháborodásán. Annyi pénzt elfogadni és másoknak elajándékozni, homlokegyenest ellenkezett Szent-Ferencz szabályaival és a szent szegénység fogadalmával.

Utóda, Ferencz sem volt sokáig provincialis és Magyarországon is bekövetkezett a másutt is szokásos visszaélés: a provincialis választásnak elhagyása 1368.-ban maga a király tartat Esztergomban közgyűlést (természetesen viseli a költségeket is) és a szerzet fejedelme (generalis) Frignano Tamás nem

¹ Fraknói kéziratgyűjteménye a Nemzeti Múzeumban. — Theiner : II. 37—41. ll.

² Fejér : Cod. Dip. IX/3. 58—59. IX 7. 170. Theiner II. 40., 42., 43.

³ Theiner : II. 39.

⁴ Történelmi Tár : 1895. 752. l.

⁵ Fejér : Cod. Dipl. IX/7. 52°

választat új provincialist, hanem csak kinevezi az ő helyettesévé II. Márton testvért.¹

A következő évben még egyszer egészen lent, az ország szélén Nagy-Olasziban tartottak a ferenczrendűek közgyűlést és még ez évben az esztergomi érsek Telegdi Tamás az ő szülőföldjére Telegdre hívatta őket össze.² Ehelyütt világosan látszik, hogy a közgyűlések följegyzője néha egy-egy X. vagy I jelet az évszámokból kihagyott, mert a telegdi gyűlést is 1359-re teszi, holott akkor Telegdi Tamás még nem volt esztergomi érsek. S azután nincs följegyezve közgyűlés egészen 1378-ig. Ez évben Bácsón tartottak közgyűlést és egyszersmind megválasztották provincialisnak Miklós testvért. 1379-ben már végzi szolgálatát.³

Az 1379-iki esztendő látszólag roppant megtiszteltetést hozott a magyarországi ferenczrendűekre. A ferenczrendűek itt az ő hazájokban, az ő fényes hires esztergomi kolostorukban tartották szerzetfejedelem-választó egyetemes közgyűlésüket. Csakhogy a körülmények e máskülönben annyira emlékezetes esemény örvendetességéből sokat lerontottak.

1378-ban kitört a nyugati nagy egyházszakadás. A kardinálisok egy része és maga a ferenczrendűek generalisa, Rossi Lénárd is elpártolt VI. Orbán pápától és ellenpápát választottak. VI. Orbán, a törvényes pápa ezért megfosztotta Rossit hivatalától és egyelőre kinevezte egyetemes-helyettesének a velencei származású Donato Lajost. Ennek első gondja volt, hogy egyetemes közgyűlést hívjon össze a szerzet egységének helyreállítására. Oly szomorúak voltak az állapotok, hogy Olaszországban nem lehetett ez egyetemes közgyűlést megtartani, mert könnyen fegyveres erővel verték volna azt szét és azért Donato helytartó örömmel fogadta I. Lajosnak és édes anyjának meghívását, hogy Magyarországra jöjjön és a közgyűlést ide Esztergomba hívja össze. A közgyűlést csakugyan megtartották, de sajnos, Szent-Ferencz szerzetének akkoriban meglevő 34 rendtartományából csak 12 jelent meg, a többi (Franciaország, Spanyolország stb.) az ellenpápához csatlakozott, vagy egyikhez sem. Az egyetemes gyűlés Donato-t választá meg a szerzet generálisának

¹ Történelmi Tár 1895. 752.

² U. o. 754. 1.

³ Történelmi Tár 1895. 754.

és több hasznos határozatot alkotott a hithirdetők megsegítésére és a fegyelem helyreállítására.¹

A királyon és királynén kívül egyes főurak is nagyon kedvelték ez időtájt a magyar ferenczrendűeket. Szécsy Miklós horvát bán annyi jót tett velök, hogy 1361. márczius 7.-én maga a szerzet fejedelme Viterboi Márk vette föl őt a confraternek, a szerzetes érdemeiben részesülők közé.²

Laczky István, a későbbi nádor alig kapta meg Rezi várát és vele Keszthely városát, 1365. táján mindjárt odatelepítette őket. Csúz János a volt horvát bán Ludbrégen Körösmegyében épített nekik új kolostort. Kálmán győri püspök vasmegyei birtokának középpontján Szombathelyen adott át nekik egy ispotálykápoltát. Az öreg Erzsébet királyné pedig élete vége felé még jobban nekibuzdult a jócselekedeteknek és így Szent-Ferencz fiai számára is épített két új kolostort; egyiket a királyné régi városában, Beregszászon (akkor Luprechtszászán) a másikat pedig lent Torontálmegyében Aracsán, az egykori, romlásnak indult, benedekrendű kolostort javítva ki számukra.

Ez új kolostor építésekkel házaik száma (45 + 5) 50-re emelkedett. Az új alapítások rendszeren pápai engedéllyel történtek. De a régi alapításokhoz vagy nem is kérték ki az apostoli szék engedélyét, vagy pedig a kapott pápai levelek részint elvesztek, részint nedves helyen tartva megromlottak. Ennélfogva az a követ, akit az öreg királyné 1378.-ban az aracsai kolostor felállítására ügyében a pápához küldött, kijárta, hogy az apostoli szék mind az ötven kolostor megtartására engedélyt adott.³ A kolostorok azonban annyira távol estek egymástól, hogy némelyik őrnek nagyon nehéz volt azokat rendre végig látogatni és a fegyelmet ellenőrizni. Azért, ha előbb nem, 1379.-ben két új őrséget állítottak fel: a bácsit és a váradit. A kolostorokat pedig ekkor így rendezték el.⁴

I. A győri őrséghez tartoztak: a pozsonyi, soproni,
győri, szombathelyi... .. 4

¹ Hevenesi: Kéziratok XXXIX. 117—18. Analecta Francisc. II. 213.

² Fejér: IX/7. 511. Fejér: IX/6. 120.-ban provincialis helyett generalis olvasandó.

³ Kósa: Collectanea I. 67—68. ll.

⁴ V. ö. Holzapfel i. m. 163. l.

II. Az esztergomi őrséghez tartoztak: az esztergomi, nagy- szombati, nyitrai, trencsényi, németlipcsei, szécsényi	6
III. A székesfehérvári őrséghez tartoztak: a pesti, budai, óbudai, székesfehérvári, keszthelyi	15
IV. Az egri őrséghez tartoztak: az egri, sárospataki, szepesiglai, löcsei	4
V. A váradi őrséghez tartoztak: a beregszászi, szatmári, debreczeni, váradi, telegdi	5
VI. Az erdélyi őrséghez tartoztak: a besztercei, maros- vásárhelyi, nagyszebeni, szászvárosi	4
VII. A bácsi őrséghez tartoztak: a lippai, szegedi, aracsai és bácsi	4
VIII. A szerémi őrséghez tartoztak: a bánmonostori, szerém- ujlaki, tadvai, nagyolaszii, engi, zimonyi, szentdeme- teri, szenternyei	8
IX. A pécsi őrséghez tartoztak: a pécsi, segösi, szem- enyei, kapronczai, ludbrégi, varasdi	6
X. A zágrábi őrséghez tartoztak: a nekcei, garbonaki, verőczei és zágrábi	4
Összesen:	50

A magyar főpapok részéről is teljes elismeréssel és pártolással találkoztak. Midőn Pozsony környékén találkoztak oly tudatlanok és rosszakarátúak, akik fölelemgették ellenük a régi rágalmakat, mint pl. azt, hogy nem szabad gyóntatniok, nem szabad temetniök, maga az esztergomi érsek Telegdi Tamás kél védelmükre és kihirdeti, a maga pecsétje alatt s átírja IV. Sándor pápának engedélyét, hogy a ferenczrendűek gyóntathatnak és a templomaikba temetkezni óhajtókat jogosan eltemethetik.

Igy fejlődött, így növekedett a marianus ferenczrendűek rendtartománya az Anjouk dicsőséges uralkodása alatt s akinek ebben oly nagyrésze volt, az öreg Erzsébet királyné, bizonyára nyugodtan hunyta le szemét 1380. ápril havában, mert élete tele volt jócselekedetekkel és végrendeletében is négy ferenczrendű (1 apáca, 3 férfi) kolostorról gondoskodott. Nemsokára, 1382. szeptember 11.-én követte őt fia, Nagy Lajos is. Róla egy darabig azt hitték a ferenczrendűek, hogy sirja fölött ők fognak imádkozni, mert hiszen még 1352.-ben is Esztergomban Csőr Tamás házában ülve 404 állóanyb 11 aóövet ajándékozott

az esztergomi ferenczrendűeknek azért, mert úgyis az ő templomukba fogják eltemetni őt;¹ de később a király mégis Szent István sirja mellett építtetett magának és családjának nagyszerű sirböltöt és így Székesfehérvárott temették el. Nincs nyoma, hogy Szent-Ferencz alázatos fiai ezért panaszkodtak volna. Itt ugyanis imádkoztak ők Magyarország letűnt fényes csillagaiért, szerzetük nagy jótévéiért.

IV. Fejezet.

A marianus ferenczrendűek története 1382—1440.

Ez 58 év alatt nagy események a marianus ferenczrendűek életében nem fordultak elő, csak bizonyos lanyhulás észlelhető. Új, nagyobb dolgok véghezvitelére nem vállalkoztak, de megszerzett jogaikat, megélhetésükre szolgáló jövedelmeiket védelmezték.

A szerzet kormányzása szabályszerű volt. 5 provincialis igazgatta a testvéreket s ezek közül az első, Ujlaki Mihály, szokatlanul sokáig szolgált. A XVI. századbeli följegyzés szerint 26 évig volt provincialis. Mivel ez állítást okleveleink is jórészt megerősítik, azt pedig tudjuk, hogy utóda 1405.-ben választott meg, a megválasztatását 1379.-re kellene tennünk. Ámde ekkor még Miklós volt a provincialis. Azért azt kell hinnünk, hogy a XVI. századbeli följegyző hibásan irt XXVI-t XXI. helyett s így Ujlaki választása 1384-ben történt. Az ő idejében 1386.-ban Segösdön, 1387-ben Egerben. 1391.-ben Budán, 1393-ban Egerben, 1401.-ben Verőczen és 1403.-ban Budán tartottak közgyűléseket. A közgyűlés költségeire adakozók közül csak Kanizsay János esztergomi érseknevét jegyezték föl. Az 1391.-iki közgyűlésre adott alamizsnát.²

Ujlaki-nak egyik, az egész szerzetet érintő intézkedése napjainkig fönmaradt a marianusok levéltárában Pozsonyban. Volt Pozsonyban egy Mária-társulat és ez nagyon sok jót tett Szent-

¹ Hist. Hung. Fontes Dom. III. 159. 1.

² Történelmi Tár: 1895. 754. A közgyűlések évszámát a följegyző néha elhibázta, mert pl. 1393.-ra teszi az egri és budai közgyűléseket, holott egy évben — hacsak új provincialist nem kellett választani, — két közgyűlést nem tartottak. Azért helyeztem a második budai közgyűlés évét 1403.-ra. Egy-egy évet pedig nagyon gyakran hibáz a följegyző, mert az egyes vonásokat többnek, vagy kevesebbnek olvasta.

Ferencznek ott lakó fiaival. 1394. július elején ott tartózkodó Ujlaki Mihály a provincialis, értesült erről, és hálából elrendelte, hogy a szerzetnek minden papja az egyesület tagjainak földi és mennyei boldogságáért két szent misét, a kispapok és föl nem szentelt testvérek pedig a külön könyörgéseket végezzék el.¹

Ujlaki utóda Szöllőssi János lőn 1405-ben s 1415-ig vezette társait. Az ő idején tartott közgyűlések közül ismerjük az 1405.-ben pünkösöd napján, június 7-én tartott segösdit, talán épen azt, amelyen Szöllősit provincialisnak választották, továbbá 1409-ben a budait, 1410-ben a szatmárit.² Az 1415-iki közgyűlést Segösdön ő tartotta-e vagy utóda? nem tudjuk.

1415. vagy 1416-ban következett utánna Verőczei Bertalan provincialis s bár tiz évig állott a szerzet élén,³ nincs róla semmi feljegyezve.

Utóda Szombathelyi (de Sabaria) Péter szintén tiz évig szolgált testvéreinek mint provincialis s két közgyűlést tartott: egyiket 1426.-ban Esztergomban, a másikat 1436-ban Nagykanizsán. Meghalt 1436. október 26-án, Szent Demeter napján.⁴

Szombathelyi Péter halála után 1447-ben Budán gyűltek egybe a testvérek és ott választák helyébe Egri Andrást provincialisnak. A következő évben Egri Andrást csakugyan hivatalában találjuk. Verőczén tartott közgyűlést és ott Botos Pétert fölvette a ferenczrendűek testvériségének (confraternitas) kötelekébe, sőt azt is megengedte, hogy a váradi ferenczrendű templomban a testvérek kellő ájtatosságok között temessék el.⁵

Ez időszakban jelentkezett a rendtartomány kolostorai felett a pusztulás első szele. Délen a törökök, északon a hussziták vad dühe kezdte tördelni a szerzet fáját. 1391-ben, 1392- és 1396-ban a törökök a Száván átkelve elpusztították a vidéket egész a szerémi hegyekig.⁶ Igaz, hogy két ízben is visszaverték őket, de mivel a ferenczrendűek kolostorai rendszeren a városok szélein állottak, addig, mire a magyar sereg összegyűlt és őket visszakergette, sok kolostort felégettek. Nevezetesen ekkor semmisül-

¹ Fejér: Cod. Dipl. X/2. 247—48.

² Soproni városi levéltár Lad. I. cs. A. f. nr. 9. Kósa: Collectanea 79. l.

³ Történelmi Tár: 1895. 753. l.

⁴ U. o. 753—55. ll.

⁵ Országos Levéltár Dl. 13269.

⁶ Fejér: X/4. 295. 300. ll.

tek meg a zimonyi, tadvai, nagyolaszii, engi, szenternyei és száva-szentdemeteri kolostorok, úgy hogy ezentúl ezeknek semmi nyomuk. Északon 1433-ban a hussziták törtek be Liptó és Szepesmegyébe és rettenetes pusztításaiknak áldozatai lőnek a németlipcsei és szepesiglai kolostorok.

De másrésről megvigasztalta a jó Isten a szerzetet új kolostorokkal. 1397-re már készen volt hazánk egyik jelentékeny városában Kassán a Szent-Miklós tiszteletére épített egyház és mellette a kolostor, úgy hogy az egyik testvér mint hitszónok működött ott.¹ Innen nem messzire Zemplénmegye északi részén Varannó városban épített nekik a Rozgonyi-család új kolostort és a Boldogságos Szűz tiszteletére avatott egyházuknak 1413-ban már a pápa búcsút is engedélyez.² A Dunántúl a hatalmas Kanizsay-család kedveli meg a testvéreket és először a kismartoni várban, 1424-ben pedig Nagykanizsa városa mellett épített számukra új kolostorokat. A Hahóti-család a Hahóttól északra eső Falkos faluban rakatott számukra templomot és kolostort. Ez időszakban éledt újra a pozsegai és épült újból a zágrábi egyházmegyéhez tartozó s az Un folyó mellett eső kosztajniczai kolostor; ekként 1440-ben mégis majdnem elérte a szerzet kolostorainak száma az 1270-ikét, mert bár a Szerémségben elvesztett ötöt, nyert helyette hetet és így kolostorainak száma 52 volt.

Az új kolostorok közül a kassai és varannói az egri őrséghez, a kismartoni a győrihez, a falkosi a fejérvárihoz, a kanizsai a pécsihez, a pozsegai és kosztajniczai a zágrábihoz csatoltattak.³ A szerémségi őrség alkalmasint már ekkor megszűnt és megmaradt két kolostora a bánmonostori és szerémujlaki a bácsihoz csatoltatott.

Nagy gondot fordítottak a mariánus ferenczrendűek ez időszakban szerzett jogaiknak védelmére. Ilyen volt főként a megtért kunok lelki gondozásának joga. Az elért siker irigységet keltett a püspököknél és a kunokkal szomszédos plébánosoknál s azért azt állították, hogy kath. országban, rendezett egyházi előjárók mellett nincs joguk a ferenczrendűeknek a

¹ Gyöngyösi levéltár. Blahó: „Exempla antiquarum litterarum“ című kézírata. Hivatkozik a kassai városi levéltár: Acta judiciarii banni kéziratára.

² Fraknoi kéziratgyűjteménye a Nemzeti Múzeumban.

³ Kósa: Collectanea 223—24. ll.

kunokat mindenfelé követni, hanem, ha távol vannak rendes lakóhelyüktől, a rendes lelkipásztor joghatósága alá tartoznak. S azért az olyan ferenczrendűeket, akik a megtért kunokkal más helyre költöztek, megfogták, megverték és hivatásában akadályozták. Azért 1399.-ben a provincialis és szerzetestársai az apostoli székhöz fordultak és a pápa ez év április 18-án kiadott rendeletében megerősítette azon jogaikat, hogy a megtért kunokat az országban bárhol követhetik és lelki ügyeikben gondolhatják.¹ Ebből természetesen az következett, hogy, ha a kunok új falut alapítottak, e terület a volt plébános hatalma alól kiesett és a ferenczrendűek számára ott új lelkésziség keletkezett.

Mindamellettt a kunok lelki gondozását nem sokáig tarthatták meg. A püspökök csak hatalmasabbak voltak és Zsigmond király órájuk jobban hallgatott. 1410-ben Zsigmond király azt kérte XXIII. János pápától, hogy a kunok közt levő egykoron elpusztult egyházakat újra fölépíthesse, ezek mellé lelkészi lakokat rakathasson, és az így alapított plébániákat többé ne a ferenczrendűek előljáróira, hanem a püspökök joghatósága alatt álló plébánosokra bizza. A pápa tehát megbizta oldalkövetét, Castiglione Branda piacenzai püspököt, hogy jöjjön Magyarországra és a király óhajtása szerint rendezze a felállítandó lelkésziségeket.² Mivel pedig e követ 1411.-ben valóban eljött hazánkba és több mint két évig itt időzött, nem lehet kétség benne, hogy a pápa rendeletét végrehajtották. A végrehajtás módjáról azonban csak annyit tudunk, hogy a Nagy- és Kiskun-ság plébániáit az esztergomi érsekséghez és ott is a honti főesperességhez csatolták.³

Nagyon erősen kellett védelmeznök a mariánus ferenczrendűeknek a szabad temetkezés jogát, még pedig ezt nem annyira a maguk, mint inkább az ő egyházaikba temetkezni óhajtó világi keresztények részére. Sokan ugyanis, akik a ferenczrendűeknél végezték ájtatosságaikat, náluk nyertek vigasztalást, lelkiügyeikben útmutatást, azt akarták, hogy holttetemeik is ott nyugodjanak, ahol életükben oly sokszor imádkoztak. De ez nagyon belevágott a rendes lelkészek jövedelmébe, mert akkori-

¹ Monumenta Vaticana : S. I. T. IV. 113—15. ll.

² Theiner : i. m. II. 191.

³ Péterfy : Sacra concilia r. Hungaria II. 270. l.

ban a legtöbb jövedelmet a lelkészek a temetkezésért járó különféle díjakból kapták.

Már 1378-ban roppant erősen panaszkodtak a mariánus ferenczrendűek a plébánosok erőszakoskodásai miatt. Az a követ, akit bizonyára az öreg királyné küldött ez év elején Rómába XI. Gergely pápához, azt terjeszté elő, hogy vannak olyan plébánosok, akik a ferenczrendűek egyházaiba temetkezni óhajtók holttesteit erővel a plébánia egyházába vitetik és addig tartják ott, míg a misemondás ideje elmulik és így a ferenczrendűek a mise alatt szokásos ajándékokat elvesztik. Vannak, akik a betegeknek csak oly feltétel alatt szolgáltatják ki a szentségeket, ha a plébánia-egyházakba temetkeznek és még a szent ostyát sem adják oda, ha ezt meg nem ígérik. Ha pedig mégis kapnak valami ajándékot a ferenczrendűek, pedig azt eladniok nem szabad, abból mégis a törvényes részt (az érték negyedét) akarják, sőt még az alamizsnából is részt kérnek.

A pápa nem tudott jobb módot az ily kapzsiságból származó botrányos visszaélések meggátolására, mint hogy az esztergomi érseknek, az olasz származású Surdi Jánosnak irt 1378. január 19-én és felszólította őt, hogy keljen a szegény ferenczrendűek védelmére.¹

De Surdi János érsek még ez évben meghalt és a támadások meg nem szüntek. Mint a magyar provincialis 1399-iki panaszából, értesülünk a plébánosok, bár belenyugodtak abba, hogy, aki akar, a ferenczrendűekhez temetkezzék, még mindig ragaszkodtak ahhoz, hogy a plébánia egyházba is elvitessék a holttest és a halotti szertartásokat ott is elvégezzék. Még mindig követelték, hogy a temetéskor följánlott tárgyak értékének negyedét nekik adják, sőt most megtoldották azzal, hogy a megölt ember temetésekor szokásos nagyobb díj a plébánia szentelt földjéért megfizettessék. Mert bármennyire tiltották is a pápák, mindig divott Magyarországon az a rossz szokás, hogy akár a hatóság öletett meg valakit, akár meggyilkolták, azért a rokonnak a temetés előtt nagy pénzt, 1 márka ezüstöt kellett lefizetnie.

IX. Bonifác 1399. június hó 18-án kelt levelében ezen, Szent-Ferencz fiaira annyira sérelmes visszaéléseket tiltotta s

¹ Kósa: Collectanea I. 137--38. ll.

megengedte, hogy aki a ferenczrendűeknél óhajt temetkezni, odavihető legyen anélkül, hogy előbb a plébánia egyházba szálították, vagy valami díjat érte fizettek volna. Kijelentette, hogy, ha valaki Szent-Ferencz fiainak akár életében, akár halálos ágyán kelyhet, keresztet, beteglátogató szelenczét, ereklye-mutatót, ampolnát, oltárdiszítéshez szükséges vagy egyéb papi ruhát ajándékoz, abból semmit kiadni nem tartoznak.¹

Azonban a konstanci zsinat zavaros idejében újra elkezdtek a plébánosok a maguk jogait követelni és a területükön elhunyt hiveket nem engedték a ferenczrendűeknél eltemetni, ha csak előbb a plébánia egyházakba nem vitték. Ott azután ismét elővették a régi fogást és addig tartották ott, míg a misézés ideje el nem mult. A magyar ferenczrendűek tehát jogaik védelmére újra az apostoli székhöz fordultak és V. Márton pápa 1425. május 10-én kelt levelében a plébánosok erőszakoskodásának kikerülése végett úgy intézkedett, hogy annak holtteste, aki a ferenczrendűeknél akar temetkezni halála után mindjárt a ferenczrendűek egyházába vitessék, ott tétessék ravatalra és úgy végezzék el fölötte a halotti szertartásokat.² Ezt a pápai intézkedést 1434. márczius 10-én az esztergomi érseki helytartóval az esztergomi guárdián, 1434. április 10-én pedig András testvér, az egri kerület őre, az egri káptalannal átíratja, bizonyára azért, mert föl kellett mutatni a plébánosok és püspökök előtt s így igazolni, hogy a náluk temetkezni óhajtók felett egyedül nekik van joguk a halotti szertartásokat végezni.³

Több ízben keletkezett irigység a plébánosok szívében azért, mert látták, hogy a hivek a ferenczrendűeknél végzik szentgyónásaikat és ez arra a vakmerő hiresztelésre vezetett, hogy a ferenczrendűeknek nincs is joguk a gyónások hallgatására és föloldozásuk érvénytelen. — 1396-ban meg kellett a magyar ferenczrendűeknek az apostoli széknél erősíttetniök azt a pápai rendelkezést, amely nekik a gyóntatásra teljes hatalmat ad és ezt a levelet 1410-ben Ulrik pozsonyi guardián újra átíratja.⁴

Nem tagadható azonban, hogy egyes túlbuzgó ferenczrendűek néha szintén követtek el sértést a plébánosok jogai ellen. 1402.-ben

¹ Monumenta Vaticana S. I. T. IV. 115. 1.

² Kósa : Collectanea I. 138—39. 11.

³ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára Lad. XXXVI. nr. 16. és nr. 3.

⁴ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára Lad. XXXVI. nr. 2.

a kassai plébános panaszt tesz, hogy magában az ő plébánia egyházában az ő beleegyezése nélkül tartanak szentbeszédeket és gyóntatnak egyes ferencz- és domonkosrendűek, meg az ágostonrendű remeték. Ezt a pápa természetesen eltiltja, mert amint a plébános nem rendelkezhetett a ferenczrendűek egyházában, úgy ezek sem működhetek a plébános beleegyezése nélkül a plébánia egyházában.¹

Sok gondot adott a ferenczrendű előljáróknak a gondjaikra bízott Klára-szűzek jogainak védelme. A Klára-szűzek, hogy Istennek nyugodtabban szolgálhassanak, a világtól egészen elrekesztették magukat s ennél fogva alamizsnát se gyűjthettek, hanem ingatlanaik jövedelméből tartották fenn magukat. Hogy ingatlanaik nagyobb jövedelmet nyujtsanak, VIII. Bonifác pápa 1300. június 2-án kelt levelében fölmentette birtokaikat a tizedfizetés kötelezettsége alól, továbbá a püspököktől követelt ajándék, a pápai követek eltartására kivetett járulék fizetése alól. Mivel pedig e kettős és nagyon értékes kedvezmény sok egyházi férfiú érdekét sértette, XXII. János pápa 1325. szeptember 26-án egész új levelet készíttetett a Klára-szűzek javára és ebben a két kedvezményt újra megadta. A Nagy Lajos halála után keletkezett zavarokban e kedvezményt a Klára-szűzekről meg akarták tagadni. Azért 1385. márczius 4-én Ujlaki Mihály provincialis azzal a kéréssel járult a nyitrai káptalan elé, hogy VIII. Bonifác pápa 1300. június 2-iki levelét neki hiteles másolatban adja ki, mert sokfelé el kell vinni és az uton az eredeti pápai bulla sok veszélynek van kitéve.² Öt nap mulva az óbudai Klára-szűzek megbizásából Imre testvér, a pozsonyi kolostorban tartózkodó ferenczrendű jelent meg a győri káptalan előtt és ő is átíratta VIII. Bonifác és XXII. Jánosnak leveleit bizonyára azért, mert az óbudai apáczáknak azon a tájékon is nagy birtokaik voltak és így a tizedmentességre nagy szükségük volt.³ De úgylátszik, hogy a pápai intézkedések egyszerű felmutatása nem volt elég, mert három év mulva a nagyszombati apácza panaszára VI. Orbán pápa kénytelen volt megparancsolni a nagyszombati guárdiánnak, hogy a nagyszombati fejedelemasszonyt és a Klára-szűzek egész gyülekezetét azok ellen, akik jövedelmüket és a

¹ Monum. Vaticana Hung. S. I. T. IV. 423.

² Fejér: Cod. Dipl. X/8. 190—92.

³ Fejér: X/3. 297—99.

tizedeket elfoglalják és ki nem adják, egyházi fenytékekkel is védelmezze.¹ Ugyancsak a nagyszombati apácák érdekében jelent meg 1392-ben október 16-án János testvér az épen Nagyszombatban időző Zsigmond király előtt és megerősítette azon kedvezményt, hogy az apácák birtokai után semmiféle adót nem szabad szedni.²

Volt a Kláraszüzeknek még egy, nevezetes, pápai kedvezményük. XI. Benedek pápa ugyanis kivette őket az érsekek és püspökök joghatósága alól. Ezen 1304. január 10-én kelt bullát 1407-ben június 13-án Budán, július 6-án Pozsonyban és december 4-én Pécsen iratják át a közjegyzőkkel, mert e tekintetben is sérelem érte a szerzetet.³ 1429. december 11-én a pozsonyi guardián az ottani apácák konyhai malmát védelmezi a háborgatók ellen és evégből a rávonatkozó leveleket az ott tartózkodó királlyal átiratja.⁴

Az ellanyhulás jele, hogy ez időszakban immár nem csupán az egész szerzet számára igyekeznek szabad tevékenységet biztosító kedvezményeket szerezni, hanem az egyes tagok is keresnek és nyernek maguk számára kitüntetést, kiváltságot, befolyásos helyet a pápától, a főuraktól. Így 1390. október 12-én Szalánkeméni Tamás fia Miklós ferenczrendű pápai káplán lett.⁵ 1400. decz. 1-én Öcsényi László ferenczrendű és már ekkor is pápai káplán az ország kincstartójának Debrey Istvánnak lett gyóntatója pápai engedéllyel.⁶ 1404. márczius 24-én Szöllösi János egri szerzetes, aki 1 év mulva provincialis lett, engedélyt nyer IX. Bonifác pápától arra, hogy gyóntatóját szabadon választhassa,⁷ tehát nem volt köteles az előljárójától kirendelt gyóntatóhoz menni. 1404. július 5-én Pozsegai Balázs szintén pápai káplán lett.⁸ 1436-ban márczius 26-án IV. Eugen pápa Basozabali Márton mariánus ferenczrendűnek szintén megengedi, hogy őt a tetszése szerint választott gyóntatója oldozza föl.⁹ 1436-ban Zsigmond

¹ Országos Levéltár: Dl. 7658.

² Fejér: VI/2. 179—181. ll.

³ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára. Lad. XXXVI. nr. 5.

⁴ Országos Levéltár Dl. 12033.; 24325.; Fejér X/7. 108—09 ll.

⁵ Monum. Vaticana Ser. I. T. III. 68.

⁶ Monumenta Vaticana IV. 277.

⁷ U. o. 599.

⁸ U. o. 603.

⁹ Fraknoi kéziratgyűjteménye a Nemzeti Múzeumban.

király Buondelmonte János kalocsai érseket a fiórencziekkel való szövetségés gyanujából elfogatóván, egy Magyar Gergely nevű ferenczrendű nagyon sokat fáradozott az érsek kiszabadításán. Járt evégből Aranyi István nógrádi főispánnál, Zsigmond kedves emberénél, járt Cilley Frigyes grófnál és azután elment jelentést tenni magához a pápához. A pápa eddigi fáradozását tudomásul vette és tiz havi szabadságot adott neki, hogy egy szerzetes társával együtt különböző országokba és városokba mehessen.¹ Ezáltal e ferenczrendű kikerült a kolostorból és előjárói felügyelete alól.

Nem sorozom a szorosán vett kitüntetések vagy személyi kedvezések közé azt, hogy többen ez időszakban püspöki méltóságra emelkedtek, mert e püspöki méltóság inkább teher, mint kedvezés vala. 1406-ban csanádi püspök lett Dósa Miklós;² 1419-ben május 30-án Nekcsey Gergely a nándorfejérvári püspökséget nyerte el,³ de csakhamar meghalt és helyette már 1420. augusztus 30-án szerzetes társa Csapai Máté lón nándorfejérvári püspökké,⁴ sőt kilencz év mulva 1429. február 8-án megint a magyar ferenczrendűek közül választatott a király és pápa nándorfejérvári püspököt és ez volt Jánosfia Balázs.⁵

A jövendőbeli szomorú események szele is kezdett mutatkozni 1438-ban Erdélyben. Ez évben a törökök betörték oda és Erdély déli részét végig rabolták. Ez alkalommal a ferenczrendűek szászvárosi és nagyszebeni kolostorait is felgyújtották és elpusztították úgy hogy hat év mulva is buzdítania kellett az apostoli széknak az erdélyrészi kath. hiveket, segítsék Szent-Ferencz szegény fiait e kolostorok helyreállításában.⁶

Ezzel lezáródik a mariánus ferenczrendűek fényes korszaka.

¹ Fraknói kéziratgyűjteménye a Nemzeti Muzeumban.

² U. o.

³ Hevenesi kézírata XXXIX. 201.

⁴ Fraknói kéziratgyűjteménye a Nemzeti Muzeumban.

⁵ Fraknói kéziratgyűjteménye a Nemzeti Muzeumban.

⁶ Hevenesi kéziratok XXXIX. 183.

II. SZAKASZ.

A mariánus ferenczrendűek története 1440—1517-ig.

Ez időszakot a mariánus ferenczrendűek történetében a küzdelem korszakának nevezhetjük. Küzdeniök kellett a salvatoriánus ferenczrendűek terjedése, a maguk ellanyhulása, az emberek szívébe lopódzó önzés és az országban dülő belviszályok ellen.

Mindjárt e korszak elején kiütött a harc Erzsébet királyné és I. Ulászló párthivei között és e harc a ferenczrendűek kolostorait sem kímélte. A keszthelyi kolostort a Marczaly család katonái, a nagykanizsait a Rozgonyiak, a nyitrait Forgách János támadták meg és rabolták ki, mert politikai ellenfeleik mint valami erősségekbe, odahúzódtak¹. Rozgonyi II. Rajnáld a nagykanizsai kolostor épületén elkövetett dúlást később úgy hozta helyre, hogy a felvidéki uradalmában fekvő varannai kolostor egyházának nagyobbítására sokat áldozott és ezért később őt tartották itt alapítónak.

Ezen rombolásokat hamar kijavították volna a mariánus ferenczrendűek, mert hiszen a jámbor lelkek összeadogatták volna a pénzt az épületek helyreállítására, de gyógyíthatatlan csapás volt rájuk nézve egyrészt az egyházi és világi főuraknak elhidegülése, jóformán neheztelese szerzetük iránt, másrészt pedig velük szemben a szigorú ferenczrendűeknek, a salvatoriánusoknak pártolása.

Nem lehet tagadni, hogy a mariánus ferenczrendűek az 1320—1440 években jól épített és kellőképen javadalmazott házaikban bizonyos kényelemre tettek szert. Szegények voltak ugyan, de szerzetesházaik nem láttak szükségét és tagjaikról kellőképen gondoskodtak. Az egyes tagok jogai és kötelességei

¹ Zalai oklevéltár II. 528. Gonzaga: De origine ordinis s. Francisci, Provincia Ungariae. Balázsovits: Brevis historia conventuum o. s. Francisci 69. l.

is kellőképen meg voltak határozva és így ők maguk is gondtalanul éltek. Arra tehát, hogy Szent-Ferencz szerint a kath. egyháznak minden tekintetben segítségére legyenek, nem nagyon gondoltak.

Lehet, hogy a panaszok e tekintetben már régiek voltak, de addig nem voltak rájuk nézve veszedelmesek, míg az egyházi felsőség e tekintetben ítéletet nem mondott. Ámde 1442-ben májusban megérkezett hazánkba IV. Eugen pápa oldalkövete, Caesarini Julián kardinális s több mint két évi itt tartózkodása alatt meggyőződött arról, hogy a török hatalom ellen vívandó élet-halál harcban a keresztény vallás védelmére sokkal alkalmasabbak a teljesen szegény salvatoriánusok, mint az elkényelmesedett, nehezen mozduló mariánusok. Ezért aztán 1443. végén követi hatalmánál fogva elvette a mariánusoktól a budai, pesti, szegedi és marosvásárhelyi kolostorokat és elrendelte, hogy azokat a salvatoriánusoknak adják át. Ezt a rendeletet 1444. január 29.-én már a pápa is megerősítette.¹

Az ekként tőlük elvett házak közül a mariánusok a szegedit megmentették ugyan, de három kolostor, még pedig az ország fővárosában levők közül kettő, már 1443-ban elveszett.

De még nagyobb volt az erkölcsi csapás. Hunyadi János az ország kormányzója, Széchy Dénes az esztergomi érsek és több főpapok igazolva látták eljárásukat a pápai követ ítéletével és még tovább folytatták a küzdelmet, hogy a mariánusok kolostorai a salvatoriánusoknak adassanak át. 1448-ban maga az ország kormányzója, több főpap és főúr szólalt fel ellenük és Carvajal pápai követnél kivitték, hogy 1448. június 25-én újra 7 kolostort vett el a mariánusoktól és ítélte oda a salvatoriánusoknak, nevezetesen: az esztergomit, a sárospatakit, a győrit, debrecenit, a lippait és szatmárit.²

A mariánusok természetesen minden erejüket megfeszítették, hogy az ítélet végrehajtását megakadályozzák. Különösen nagyon fájt nekik az esztergomi kolostor elvesztése, de Széchy Dénes érsek minden kérésükre hajthatatlan maradt. 1448. októ-

¹ A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára. Másolatban a gyöngyösi buláriumban 75—78. ll.

² Kósa: Collectanea 105—07. Hiányosan: Teleki: Hunyadiak kora X. 233. A pápai követ jegyzője idegen létére rosszul irt szatmári helyett szatmárnémetit.

ber 11-én megjelent az esztergomi kolostorban, oda hívta a káptalan tagjait is és még egyszer föl szólította őket a szigorú szabály elfogadására. Mivel pedig a mariánusok vonakodtak, megparancsolta nekik a távozást.¹

A sárospataki régi kolostort sem tudták megmenteni, mert Sárospatak akkori ura Pálóczy László, az országbiró, Simon a király főlovászmestere és János, az ungmegyei főispán, nagyon nehezteltek rájuk és súlyos vádakat emeltek ellenük. Nevezetesen azt állították, hogy az istentiszteletet elhanyagolták; sőt abban hagyták, a régi jótevőktől ajándékozott egyházi szereket eladogatták és csak egy, legfeljebb két szerzetest tartottak a kolostorban. Sokszor azok sem voltak otthon, hanem szerte-széjjel csatangoltak. A Pálóczyak előkelő állása és nagy hatalma annyira hatott a pápai követre, hogy 1448. június 25-iki rendeletében csak 3 napot tűzött a sárospataki kolostor elhagyására és a salvatoriánusoknak való átadására.² Mivel pedig Sárospatak akkoriban az egri egyházmegyéhez tartozott ugyan, de mint püspöki hatóság alól fölmentett plebánia az esztergomi érsek joghatósága alatt állott, az esztergomi érseket bizta meg rendelete végrehajtásával s így a mariánusoknak innen is ki kellett vonulniok.

Ellenben a debreczeni, lippai és szatmári kolostorokra vonatkozó ítélet végrehajtását sikerült elhalasztani, sőt utóbb érvényteleníteni. Debreczen és Szatmár földesura ugyanis 1448-ban Brankovics György szerb despota volt. Ez pedig ez év második felében erős összeütközésbe jutott Hunyadi Jánossal, mert a törökök ellen indított és a rigómezei csatában szerencsétlenül végződött háborút ellenezte. Ennek következménye lön, hogy a különben is görögkeleti, szinleg pedig gör. kath. szerb fejedelem nem engedte végrehajtani az ő ellenfelének Hunyadi Jánosnak közbenjárására hozott határozatot. Sőt 1448. után egyéb országos gondjai miatt maga Hunyadi János is elfelejtkezett az ítélet végrehajtásáról, mert pl. Lippa városát mint az ország kormányzója kezében tartotta és mégis meghagyta a híres Szent-Lajos egyház mellett épült kolostorban a mariánusokat, sőt 1449-ben Brankovics György hűtlensége miatt elfoglalván Debreczen és Szatmár városokat, az ott levő mariánusokat sem bántotta.

¹ 1506-iki átirat a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. Gyöngyösi bullarium 88—90. ll.

² Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

De még egy fájdalmas veszteséget meg kellett élniök. 1451. elején Ujlaky Miklós a hatalmas erdélyi vajda fordult egyenesen V. Miklós pápához és panaszkodva, hogy a szerem-ujlaki ferenczrendűek hivatásukat egészen elhanyagolják, az ő őseitől adott kincseket eltékozták, kérte a pápát, hogy őket onnan eltávolítsa, helyettük a szigorúbb salvatoriánusokat helyeztesse oda, azon ingatlanokat pedig, melyeket a jámbor hivek a kolostornak adtak, mivel a szigorú ferenczrendűeknek erre nincs szükségük, az ujlaki ispitálnak adja. V. Miklós 1451. május 4-én megbizta ez ügy megvizsgálásával Széchy Dénes érseket s ezzel az ujlaki kolostor sorsa el volt döntve.¹ Az érsek vizsgálatot indított, tanukat hallgatott ki és 1451. decz. 21.-re Szent-Tamás napjára maga elé idézte a mariánus ferenczrendűeket, valamint vádlóikat is. Maga a mariánus provincia vezetője Vörcsök (Vercseki) Pál miniszter, továbbá a legközelebről érdekelt ő, Fábián a báciai őrség feje és az ujlaki guardián György jelentek meg az érsek előtt. Meg is kíséreltek mindent, hogy az emelt vádakat meggyöngítsék, de az érsek ítélete szerint annyira gyöngék voltak okaik, s annyira nyilvánvaló volt hanyagságaik sorozata, hogy a pápa rendeletét végre kellett hajtani. Elrendelte tehát, hogy a mariánus ferenczrendűek költözzenek át a báciai kolostorba és az ujlakit adják át az odaküldendő salvatoriánusoknak, az ingatlanokat pedig kapja meg az ispitály.¹

E veszteségek mélyen belevágtak az őrségek szervezetébe is. Az esztergomi őrség székhelyét át kellett tenni Nyitrára, a szerémségit pedig, ha előbb nem, ekkor teljesen meg kellett szüntetni, s így az őrségek száma leszállt kilenczre a kolostorok száma pedig 46-ra.

A legjelesebb kolostorok elvesztése magában a mariánusok belső életében is nagy zivatarokat támasztott. Látjuk ezt a provinciálisok gyors változásából is. Egri András után Szeghi Pál atya vette át a kormányzást, de mikor? nem tudjuk. Csak annyi bizonyos, hogy 1445—49 táján volt provinciális. Utána 1450-ben olasz embert, Pisai Antal nevűt választottak meg bizonyára azért, hogy őket jogi tudásával esetleg bővebb ismereteivel megvédelmezze; de az még ez évben vagy lemondott, vagy lemondat-

¹ Gyöngyösi bullarium 91. l.

¹ Gyöngyösi bullarium 92—93.

ták. 1450-ben lett a már fentemlített Vöröcsöki Pál provincialis. Ez, mivel Vöröcsök nem messzire esik Szemenyétől (Szalamegye) valószínűleg a szemenei kolostor növendéke volt, de nemsoká állt a tartomány élén, mert 1452. május 22-én meghalt.¹

Közgyűléseket sem tartottak ebben a mariánusokra nézve annyira gyászos 1440—50. évtizedben vagy legalább is nem jegyezték fel. 1450-ben Székesfejérvárott volt közgyűlés, 1452-ben pedig Szegeden s ott ez alkalommal olyan férfiút választottak provincialissá, aki buzgóságával, jó példájával, okosságával és szeretetével testvéreit föllelkesítette, a szerzet szabályainak pontosabb megtartására serkentette és így azt a pusztulást, amely a ferenczrendűek mariánus csoportját végenyészettel fenyegette, megállította.

Igali Fábián volt e jeles férfiú, előbb bácsi őr, a csoport érdekeinek az esztergomi érsek előtt is igaz védője s már maga az, hogy 22 évig vezette testvéreit, mutatja, hogy mind hazánk főpapjai és főurai, mind szerzetes társai nagyrabecsülték őt.²

Nagyon jól tudta Igali, hogy a szerzetes társai ellen emelt panaszokat csak úgy lehet megszüntetni, ha Szent-Ferencz szabályait nekik világosan megmagyarázza, azok megtartásának értékét szemeik elé tárja, őket a lelki élet vezetőivé, példaadóivá teszi. Hogy ezt tehesse, először is felhatalmazást kért a szerzet generálisától, Perusino Angelotól, a magyarországi mariánus provincia ujjászervezésére és azért kinevezte magát a generalis magyarországi, teljes hatalmú megbizottjának. Azután pedig 1454-ben husvét után fejevasárnapra összehívta társait Egerbe. Itt azután a kormánysegédek (diffinitorok) és választottak (discretusok) tanácsával kiadta a provincia lelkiéletének újraélesztésére szánt szabályzatot.

Első gondja volt, hogy a szerzetben újra helyreállítsa a rendes karimádságot. Szigorú szabályokat hozott, hogy e karimádságon az összes testvérek jelen legyenek. Azon kifogást, hogy egyes kolostorokban kevesen vannak a karimádság éneklésére, elhárította azzal, hogy ha nem énekelhetik, fennhangon olvassák és tartsák magukat a ferenczrendű naptárhoz. Ehhez persze lelkierő kellett; hogy ezt elérhessék, elrendelte, hogy az

¹ Történelmi Tár : 1895. 753.

² U. o. 753.

őr vagy guardián minden kolostorban gyóntatóatyát rendeljen és mindenik szerzetes mindenik héten meggyónjon. Az önmegtágadást és a lelki fegyelmelmeztséget gyakorolniok kellett a szerzeteseknek a böjt, különösen az ötvened vasárnaptól (tehát nem hamvazó szerdától) kezdődő nagyböjt megtartása által, kivéve persze a betegeket és az elvénült testvéreket. Más napokon is szigorú időponthoz és mennyiséghez köti az étkezést. Napjában csak kétszer volt szabad étkezni és akkor is ebédre csak két tál ételt, vacsorára egy tál ételt volt szabad feladni. Még ahol bőven adtak a kolostoroknak élelmiszereket, ott sem volt szabad három tál ételnél többet adni és maga a provincialis, vagy az őr sem adhatott ez alól fölmentést legfeljebb két napra. A betegek és állandóan nehéz munkát végző testvérek azonban fel voltak mentve. Viszont megszünteti azt a szokást, hogy egy tálból 3—4-en étkeztek, hanem külön edényben kapta meg mindenik a maga részét. Az ételből, vagy italból valamit a czellába vinni szigorúan tilos volt, mert így a törvényt kijátszhatták volna és az előljáróknak e végből meg kellett vizsgálniok az egyes czellákat. Ugyancsak a törvény megtartása végett elrendelte, hogy a városban egyes jótévőknél vagy családoknál való látogatás alkalmával nem szabad sem enni, sem inni. A pártfogók és főpapok meghívására az előljárók engedelmével elmehettek hozzájuk ebédre, de ott is csak tisztességes módon volt szabad étkezniök. Hogy pedig e tekintetben mindenik kolostorból kimenő testvéreknek legyen támasza esetleg ellenőrzője, egyedül és engedély nélkül egy testvér sem mehetett ki, hanem csak ha társat vett maga mellé. Ugy látszik ez volt a mariánus csoport bajának egyik forrása, hogy pártfogóik, jóakaróik nagyon is gyakran hívták magukhoz egyik-másik kedvelt testvért, a sok vendégeskedés pedig nagyon ártott a szerzetesi fegyelemnek. Erre mutat az, hogy e szabály megtartására legsúlyosabb büntetésekkel szorítja őket a provincialis.

A feledékenység ellen azt az intézkedést tette, illetőleg újította meg Igali, hogy minden pénteken és szombaton az étkezés előtt Szent-Ferencz szabályait és az azt magyarázó pápai meg egyetemes káptalani határozat egyes fejezeteit kellett felolvasni. Hogyha nem volt abban a kolostorban lector (előadó) akkor sorban kellett a felolvasást végezniök a testvéreknek. Szerfelett sürgeti a provinciális az állandó foglalkozást. Ha a kolos-

torban bent voltak a testvérek, vagy imádsággal, vagy tanulással vagy olvasással, vagy elmélkedéssel vagy kézi munkával kellett foglalkozniok és a veszekedő, másokat zavaró, szemtelen beszédektől vagy kiáltásoktól tartózkodniok kellett.

A példás, szerzetesi élet fölvirágoztatása végett megparancsolta a provinciális az esti imádságtól reggeli imádságig tartó hallgatást, továbbá a világiaktól való elrekesztést. A megokolásból oda vetett rövid nyilatkozatból is meg lehet látni, hogy a szerzet hanyatlásának második oka a világiaknak és különösen a nőknek a kolostorokba való bejárása volt. Ez okozta, hogy a szerzetesek beleavatkoztak a világi ügyekbe és maguk is mintegy egyes családok ügyészei lettek. Ez pedig elvonta őket az imádságtól és lelkiemelkedettségtől. A leghatásosabb eszközökhöz nyúl tehát a provinciális, hogy 3 hónap alatt minden kolostorban kész legyen a rekeszték s a kolostor belsejébe senki be ne léphessen. Ha a guardiánok 3 hónap alatt meg nem csinálják a rekesztéket, az örök vegyék el tőlük az évi ruházatot és annak árát fordítsák a rekeszték készítésére, sőt ha ez nem elég, könyveit is vegyék el és annak árát is arra fordítsák. Hogy minden gyanunak elejét vegye, a gyóntatóatyáknak nem volt szabad a nők gyónását másutt hallgatni, mint a templom hajójában s nem volt szabad bent a fiatal, kezdő szerzeteseket a czellába magukhoz vinniök.

Szent-Ferencz szellemével főleg ellenkezett a külön vagyon, s méginkább a vagyonszerzés. A mariánusok rendtartománya lassan-lassan annyira megfélelkezett erről, hogy nem csupán a kolostoroknak voltak ingatlanai, hanem az egyes testvéreknek is voltak külön ingóságai, pl. lovai, külön ruhái és méginkább pénzürtékei. Igali ezt a világi procuratorok kinevezésével akarja megszüntetni. Elrendeli, hogy minden kolostornak legyen procuratora, vagyis gondviselője s az vegye át az összes pénzübeli alamizsnát és költse el a guardián vagy az ör rendelkezése szerint. Még őrzésre sem volt szabad egyeseknek átvenni valami értékes dolgot, hanem csak a választottak (discretusok) beleegyezésével s akkor is meg kellett vizsgálni, mit vesz át s ha szükséges volt a sekrestyében, vagy más közhelyen eltenni.

Nagy gondja volt a provinciálisnak arra is, hogy a szerzet ki ne haljon, hanem lehetőleg ájtatos, tudós tagokkal gyarapodjék. Megparancsolta, hogy minden guardián évenként egy ifjút vegyen

föl a jelentkezők közül kezdő növendéknek (novitius) s ha valamelyik fősvényeségből, mert a neki adandó ruhát sajnálta, nem vette fel, megbüntette azzal, hogy a ruhát a másik kolostornak kellett átadni. Csak olyat lehetett fölvenni aki 14 éves volt, kivéve, ha szülei valamelyiket előbb följánlották. A növendékek nevelésére külön mestert rendelt és mivel hazánkban ekkor nem volt egyetem, úgy intézkedett, hogy legalább 4 nagyobb kolostorban berendezi az iskolákat és ott rendes tanításban részesíti az ifjakat. Azonkívül az így tanuló ifjaktól évenként legalább kettőt kell kiküldeni olyan országba, ahol egyetemek vannak. Az egyes örök a tanuló növendékekre más őrsegektől fordított költségeket megtéríteni voltak kötelesek. De a régi szerzetesek is kötelesek voltak magukat gyakorolni a latin nyelvben és írásban s a fiatalabbak hetenkint háromszor kötelesek voltak bemutatni a teleirt lapokat.

A visszaélések meggátlására elrendelte, hogy csak a generalistól vagy a provincialistól erre kirendelt és megvizsgált testvérek prédikálhatnak és gyóntathatnak. Hogy nagyobb dolgokban az intézkedés a provinciális kezében legyen, kikötötte, hogy bizonyos nagy bűnök alól csak ő adhat feloldozást és így mindenik a kolostorok belső békéjét fölforgató vétek ügyében ő hozzá kellett fordulni, esetleg őt kellett megvárni.

A ruházatkodásra is kiterjedt figyelme, mert hiszen őket többek közt azért sem tartották Szent-Ferencz igazi fiainak, mert a ruházatban nagyon is eltértek nem ugyan a Szent-Ferencztől rendelt ruházattól, mert szorosan meghatározott ruhát ő nem rendelt el, hanem Szent-Ferencz szegénységétől. Felső ruhául ugyan nem viselhettek mást, mint a régi magyaroktól kápának hívott, durva szövetű, talpig érő felöltőt, de azután viseltek gombos, szalagos derékra valót, szalagos csuhát, bélelt ködmönt, ingeket, csizmákat és más e féléket. Megparancsolta tehát, hogy durva szövetű posztóból csinálják a kápát, ne legyen az nagyon széles és hosszúsága annyi, hogy mikor felövezik, akkor ne érje a földet, az újja visszahajtása ne legyen nagyobb két hüvelyknél. A csuklya ne nyúljon lejjebb az övnél és ne legyen szélesebb az illető vállánál. A csuklyát mindig hozzá kellett varrni a kápához. Ha valaki ez ellen vétett caparo nevű csúf jelvényt kellett viselnie két hónapig. Minden kolostorban föl kellett állítani a ruhatárat és onnan kiadni a szükséges ruhákat s ha vala-

melyik kolostorban sok volt, át kellett adni a szegényebb kolostornak.

Még az alvásban sem volt szabad a testvéreknek nagyon kényelmeskedni. Kilökte a tollas derekallyjakat, párnákat. Elrendelte, hogy kellő számú pokróczot és szalmazsákot kell beszerezni s mindenik testvér a maga kápájában azokon háljon. A betegek azonban itt is ki voltak véve.

Még egy sajnós, de az akkori állapotokban elkerülhetetlen intézkedést tett s kellett tennie, ha azt akarta, hogy e szabályok az életbe átmenjenek és a szerzetesek közt béke, nyugalom legyen. Még kellett csináltatnia a kolostorokban a tömlőczöket, még pedig úgy, hogy békók is legyenek benne s a nyakas, engedetlen szerzeteseket ahhoz köthessék. Az öröknek hivataluk vesztésének terhe alatt parancsolta meg, hogy e rendelkezést 9 hónap alatt végrehajtsák.

S végül, hogy e szigorú de szükséges szabályzat csakugyan átmenjen az életbe, megparancsolta, hogy mindjárt ott Egerben minden ór a 20 fejezetből álló szabályzatot leírja, azután annyiszor, ahány kolostor volt őrségében, leírassa, minden két hétben felolvastassa. Ennek lehet tulajdonítani, hogy ez annyira elterjedt szabályzattól legalább 1 drb eredetiben megmaradt napjainkra a pozsonyi kolostor levéltárában.¹

Ezen közös megbeszéléssel okosan alkotott szabályzat erős fegyver volt ezentúl a szerzet előljáróinak kezében. Ha valamelyik testvér ingadozott, ha hibázott, ezzel meg lehetett erősíteni, vagy vissza lehetett a jó útra vezetni. Természetesen az öregebb szerzeteseken már nem nagyon fogtak az új szabályok, kivált az olyanokon, akik a kolostorokon kívül az egyes főurak udvaraiban éltek. Ilyen volt pl. István atya Garay László nádor udvarában. Ezek ki is váltak lassankint a szerzetből s más állások után néztek. István atya Garay nádor özvegyének ajánlata 1460-ban megkapta a gotói (kutyevó-i) ciszterცი apátságot, Mihályfia Antal atya pedig 1466-ban dunaföldvári apát lett.²

Az 1454-iki közgyűléstől elrendelt megújulás annyival szükségesebb volt, mennél nagyobb tevékenységet fejtettek ki az observansoknak nevezett salvatoriánus ferenczrendűek. Mindjárt

¹ Ladula XXXV. nr. 1.

² Katholikus Szemle. 1896. 609. 616.

a következő évben megérkezett hazánkba az observansok második nagy dicsősége, Kapisztránói Szent-János s ha 1454-ben Igali és társai vissza nem tértek volna maguk is Szent-Ferencz szabályaihoz, bizonyára elvesztették volna összes kolostoraikat. Így azonban mintegy 15 évig nem bántották őket. Annál fájdalmasabb volt Igalinak és az egész csoportnak, hogy 1466. végén egyrésztől Szilágyi Erzsébet, Mátyás király anyja és egyúttal Debreczen földesura, másrésztől Ország Mihály nádor és egyzersmint Szécsény város földesura kivitték az apostoli széknél, hogy a debreczeni kolostor tagjai ellen vizsgálatot indítottak, a szécsényi kolostort pedig a mariánusok a salvatoriánusoknak adják át.¹

A szécsényi kolostor átadásával az apostoli szék a közelben eső terecskei apátot, Jánost és a bozói prépostot, Albertet bizta meg. Szécsény földesurainak állítása szerint a szécsényi kolostorban nem laktak ferenczrendűek, mikor ők azt a salvatoriánusoknak átadatni kérték, de természetesen, mikor Igali meghallotta, mi készül, kiküldtek oda egy pár testvért és ezek megkísérelték az ellenállást. De az apostoli kiküldöttek föl voltak mindenre hatalmazva s azért az ellenállókat kiközösítés és tilalom büntetésével kényszerítették a kivonulásra, a nádor fia János továbbá az ő várnagyuk, Laposrévi János pedig fegyveres erőt is készek voltak használni, ha ki nem vonulnak és a kolostort át nem adják. Így tehát 1467-ben csakugyan elhagyták Szécsényt és 1468. május 13-án azt a salvatoriánusok helytartója már magukénak mondja.²

De Igali és társai ekkor sem hagyták annyiban a dolgot, hanem az akkori egyházi törvénykezés útján megkísérelték visszaszerezni Szécsényt. A terecskei apát és a bozói prépost ellen az egyházi büntetések jogtalan alkalmazása miatt, Ország Mihály nádor, az ő fia János és Laposrévi János ellen az erőszak alkalmazása miatt pert indítottak és kivitték az apostoli széknél, hogy ez ügyben az esztergomi érseket és pécsi püspököt vagy azok megbizottait bizza meg a vizsgálattal. Az esztergomi érsek csakugyan megbizta a szenttamáshegyi prépostot, Kozárdi Lászlót,

¹ V. ö. Hevenesi kéziratok az egyetemi könyvtárban XXXIX. 311. l. Gyöngyösi bullarium 58.

² Báró Bánffy levéltár az Erdélyi Muzeumban.

hogy kezdje meg a pert, de 1468. elején egyszerre parancsolat jött Kozárdihoz I. Mátyás királytól: halassza el a pert a cseh háború befejezte után következő 32-ik napra.

Ez elhalasztás nagyon bántotta Igalit. Eszébe jutott, mikor lesz a cseh háborúnak vége? Addig a salvatoriánusok egészen berendezkednek Szécsényben. Megkísérelte a tiltakozást és felebbezést ezen halasztás ellen. Elküldötte Györgyöt, a segödsi guardiánt, hogy az ő és az egész magyarországi csoport nevében írásban adja be tiltakozását és felebbezését. E György guardián teljesítette a parancsot és 1468. május 8-án ünnepélyes felebbezést nyújtott be az esztergomi megbízott bíró előtt. E felebbezésben hivatkozott arra, hogy a perbe idézettek nincsenek hadban, hanem otthon vannak, tehát ok nélkül halasztják a per tárgyalását a háború bevégzése után következő 32-ik napra s azért magához a pápához felebbez.

A felebbezést Kozárdi meghallgatta ugyan, de el nem fogadta, mert hiszen, ha a másodrendű perbe hivottak nem is voltak a háborúban, ott volt az egész per okozója, Országli Mihály nádor magának a pápának parancsára a csehek ellen indított háborúban, ott volt a pernek jegyzője is. Tehát volt ok a halasztásra s a felebbezést el nem fogadta.¹

Mivel Igalit ekként nem boldogult, az ügyet a szerzet generalisa, Udinei Zanetto elé terjesztette. A salvatoriánus helytartó (vicarius) szintén a generalis alá tartozott, tehát ez a helytartót, Szigeti Bálintot engedékenységre intette. Ennek eredménye volt, hogy a helytartó a salvatoriánusok közgyűlésén a szerzetesek hozzájárulását kérte ahhoz, hogy a generális előtt a szécsényi kolostorról lemondhasson. A salvatoriánusok a béke kedvéért ehhez hozzájárultak. 1469-ben a Velenczében tartott egyetemes gyűlésen azután mind Igalit, mind Szigeti megjelentek és ott Szigeti megígérte, sőt esküvel is megerősítve állította a generalis és az összes szerzetesek előtt, hogy mihelyt Magyarországra visszatér, a szécsényi kolostort az akkoriban conventualisoknak hívott mariánus ferenczrendűeknek visszaadja. Igalit azonban még ezzel sem elégedett meg. Attól félve, hogy az apostoli szék az egyetemes gyűlés ezen határozatát megsemmisíti, sőt az egyházjogászok már előre

¹ Kósa: Collectanea I. 126—28. ll.

is érvénytelennek fogják azt kijelenteni, mint olyat, amely az előbb megjelent pápai határozattal ellenkezik, kérte a pápát, hogy az 1466-iki határozatát vonja vissza és az ő 1469-iki meg-egyezésüket erősítse meg.

A pápa maga is nagyon óhajtván, hogy a béke a konventualisok és observansok, vagyis a mariánus és salvatoriánus ferenczrendűek között helyreálljon, az 1466-iki határozatot megsemmisítette és az 1469-iki egyezséget megerősítette. Meg is bizta ennél fogva az esztergomi és kalocsai érsekeket, hogy, amikor ezt jónak látják és a provincialis kéri, az egyezséget hajtsák végre.¹

Ezek után már most azt kellene hinnünk, hogy a mariánusok visszakapták a szécsényi kolostort, de ha tovább kutatjuk az idők folyamát, azt látjuk, hogy Szécsény továbbra is a salvatoriánusok kezén maradt, ellenben Debreczen a mariánusok kezén.

Ugy kellett tehát történni, hogy Országgh Mihály nélkül számítottak Igalí és Szigeti, mikor ott Velenczében szépen meg-egyeztek. Az öreg nádor, mint földesúr, oly makacsul ragaszkodott a salvatoriánusokhoz, hogy az 1469-iki egységet nem lehetett végrehajtani. Inkább sikerült megpuhítani I. Mátyás anyjának, Szilágyi Erzsébetnek szivét és ez beleegyezett abba, hogy a mariánusok megmaradhassanak a debreczeni kolostorban, ellenben ennek fejében végleg lemondottak a szécsényi kolostorról.

A nagy harc egyik szomorú eredménye volt, hogy a két testvér szerzet mindig jobban távozott egymástól. Ha az observansok elvettek egész kolostorokat, a conventualisok könnyen átvették a szigorú fegyelem alól menekülő egyes szerzeteseket. Ezt akarta megakadályozni II. Pál pápa 1466. február 28-iki rendelete, megtiltván, hogy a conventualisok egészen részletes engedély nélkül egy-egy observanst maguk közé fogadjanak. E rendszabály azután hazánkban is ismeretes lön.²

A veszteségeket tekintve nagy diadal volt Igalíra és az egész mariánus provinciára, hogy a Mátyás királytól a jászok kérésére Jászberényben épített új kolostort 1472-ben május 18.-án IV. Sixtus pápa nekik adta. Mátyás király heves ellenkezése miatt a kolostort át nem vehették ugyan (s a salvatoriánusok

¹ Theiner: Mon. Hung. s. ill. II. 411—12. ll.

² Gyöngyösi levéltár.

költöztek abba bele) de már az, hogy elég számosan vannak új kolostor átvételére és hogy a pápa méltónak ítélte őket annak kormányzására, emelte a tagok bizalmát, a hívek szeretetét. Az a ferenczrendű, akit Igali provinciális ebbeli kérelmének előterjesztése végett Rómába küldött, a tolnamegyei származású Szarvasdi Gergely volt.¹

Előregedvén Igali, maga mellé vevé helytartónak Székely Imre testvért, a váradi őrség fejét és azt kinevezteté helyettesévé. Őt küldé azután 1472-ben Rómába, hogy ott a szerzetükre vonatkozó pápai leveleket megszerezze és így magukat könynyebben védelmezhessék.²

Róla maradt fenn az első adat, hogy a Kláraszüzek főfelügyelője és gondviselője a provinciális volt. 1459-ben Széchy Dénes esztergomi érsek rendeletére a czeplédi papot arra kellett kényszerítenie, hogy az óbudai apácák részére beszédett jövedelemről Igali Fábrián provinciális előtt számoljon.³

Szorgos gondja volt Igalinak a mariánusok templomaiban szervezett ájtatos társulatokra is. A Boldogságos Szűz-Máriát különösen tisztelő pozsonyi társulat tagjait 1461. április 8-án a szerzettől művelt jócselekedetek részeseivé tette és elrendelte, hogy haláluk napját a szerzet közgyűlésének be kell jelenteni és róluk imádságaikban meg kell emlékezni. Személyes tapasztalathól is ismerte jámborságukat és azért is szívesen pártolta őket.⁴

Az egri híres megújító gyűlésen kívül közgyűléseket tartott még Igali 1456-ban újra Egerben, 1458-ban Székesfehérvárott, 1462 és 1465-ben Óbudán, 1469-ben Szemenyén, 1471-ben Szegeden és 1473-ban Segösdön.⁵ Hosszú áldásos működését 1474-ben fejezte be. Meghalt Pécsen.⁶

Emiatt 1474-ben a testvéreknek újra egybe kellett gyűlniök. Össze is gyűltek Székesfehérvárott és megválasztották provinciálissá Esztergomi Benedeket.

¹ Heveneszi kézírata XXXIX. 318—19. Fridrich Orbán: *Historia provinciae F. M. S. Salvatoris*. Kassa 1759. 175. Kósa: *Collectanea* 130.

² 1475-iki átiratban a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

³ Országos Levéltár Dl. 15369.

⁴ Pozsonyi levéltár.

⁵ Történelmi Tár 1895. 753—55.

⁶ U. o. 753.

Ennek előbbi életéről csak annyit tudunk, hogy 1466-ban már az egri őrség élén állott. 16 évig kormányozta a mariánusokat. Neki már sokkal könnyebb helyzete volt mint elődjének, mert IV. Sixtus pápa épen 1474-ben Dum singulos kezdetű bullájában megtiltotta az összes világi katolikusoknak, hogy a conventualisokat elűzzék és kolostoraikat az observansoknak adják.¹ Ezt Magyarországon meg is szivlelték s ettől kezdve a mariánusoktól az observansok kedvéért egy kolostort sem vettek el.

Értesülvén a magyarországi mariánusok IV. Sixtus jóakaratáról, az egész csoport megbizottjává és ügyvédőjévé választották Székely Imrét, a volt helyettest és elküldötték őt Rómába. Székely Imre szerencsével járt ott és 1474. szeptember 27-én megszerezte másolatban IV. Sixtusnak azon nagy, 1474. augusztus 31-én kiadott levelét, amely a ferenczrendűek javára adott kiváltságokat és kegyelmeket összefoglalja s amelyet közönségesen „mare magnum“-nak (kegyelmek nagy tengere) neveztek. Visszaérkezvén Magyarországra, megmutatták a mariánusok, hogy szeretik azért observans testvéreiket, mert ezen nagy kiváltságokat velük is közöltették, úgy hogy azok is átírhatták és javukra fordíthatták.² Maga a provinciális mindjárt Székely Imre visszaérkezével a budai káptalan előtt mutatta fel a nagy kegyelemlevelet s készítettett arról másolatot.³

Ebből és egyéb adatokból az tűnik ki, hogy a provinciális az 1470—1500 években rendszeren az óbudai kolostorban lakott.

Nagy zavart és elégedetlenséget szerzett a mariánusoknak Esztergomi Benedek provinciális 1480-ban azon engedélyével, hogy az óbudai apácák jámbor férfiakat és nőket beereszthettek kolostoraikba, csak ott ne háljanak. Mindenesetre a szigorú szabálytól való eltérés volt ez s ha könyörögtek is érte az apácák, a nagyobb jó, az apácák hirneve érdekében nem kellett volna megadni. De Esztergomi Benedek hivatkozva arra, hogy ő a generális magyarországi helytartója és neki erre a szentszéktől is van felhatalmazása, megadta az engedélyt. Az observans ferenczrendűek azonban nem ismerték el, hogy általános, szigorú

¹ Holzapfel i. m. 135. Kósa: Collectanea 142.

² A ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában 1475-iki átirat.

³ U. o.

törvényeket a provinciális megszüntethet s azért nyíltan, a szószékről hirdették, hogy mindazok, akik, bár a fejedelemasszony engedélyével a kolostorba beléptek, kiközösítés alá estek. A pápa követéinek, Aragoniai Jánosnak és Rangoni Gábor egri püspöknek és kardinálisnak kellett közbelépniök, igazolniok, hogy Esztergomi Benedeknek joga volt ezt az engedélyt megadni. Eltiltattak tehát a salvatoriánusok ilyen dolgoknak hirdetésétől és a lelkiismereteket igyekeztek megnyugtatni.¹

Esztergomi Benedek idejében a szerzetnek egyik tagját Mihályfia Mátét a lekéri apátság kegyurai apáttá választották. Máté e választást elfogadta, pedig V. Márton magának a pápának fenntartott kiközösítés büntetése alatt megtiltotta, hogy valaki a kolduló szerzetből (már pedig a ferenczrendű ilyen volt) a monostori (monachalis) szerzetbe átmenjen. Szerencséjére IV. Sixtus pápa nagy barátja volt a conventualis ferenczrendűeknek (lévén régentén ő is az) és midőn Máté arra hivatkozott, hogy ezáltal nagy szolgálatot tett az egyháznak, mert a jövedelemből a monostort helyreállította, megbocsátott neki és meghagyta az esztergomi érseki helytartónak, Mihály milkói püspöknek, hogy őt mindenféle egyházi büntetés alól mentse föl.²

Baj nélkül emelkedett magasabbra Karánsebesi Mihály, akit 1488. július 18-án a pápa Sirokay László halála után névleges (sziriai) nápolyi püspökké nevezett ki és egyúttal azt is megengedte, hogy a váci püspöknek a főpapi teendőkből helytartója legyen. Kinevezése alkalmával mutatkozik először Igali Fábrián 1454-iki azon intézkedésének hatása, hogy két jobb tanuló testvért a külföldi egyetemre kell küldeni. Az ekként külföldön tanulók ugyanis megszerezték az egyetemi rendfokozatokat is, hogy így a szerzetnek még nagyobb diszére váljanak. Karánsebesi Mihály is a hittudományok babérkoszorúsa lett.³

Ellenben szerzeteshez, kivált ferenczrendűhöz nagyon méltatlan állást keresett magának Bernát barát, aki 1467—78. években az egri püspök jövedelmének kezelője volt.⁴ De lehet, hogy e Bernát nem is volt magyar szerzetes, hanem az akkori, olasz

¹ A ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában Székely Simon másolatában. Batthyány: *Leges ecclesiasticae* III. 544—45.

² Országos Levéltár Dl. 17868. Tört. Tár. 1899. 13.

³ Tört. Tár. 1902: 518. Eubel: *Hierarchia medii aevi* II. 220.

⁴ Eperjesi városi levéltár 448. 434. 435. 442.

származású, egri püspöknek, Rangoni Gábornak kísérfője. Rangoni előbb maga is ferenczrendű szerzetes volt és így érthető, hogy olasz ferenczrendű társai közül választott magának jövedelemkezelőt.

Esztergomi Benedek idejében már központi kezdett lenni a provincia ügyének vezetése. Az egyes kolostoroknak tett alapítványokat már ő fogadta el és erősítette meg.¹ 1472-ben e tekintetben még elég volt az őrnekek beleegyezése.²

Megérte még Esztergomi Benedek azt a nagy örömet, hogy a mai Nasicz, hajdan Nekcse környékén Szeglak nevű városban 1488-ban új kolostor épült testvérei számára. Rácsai Péter nevű mariánus az egyes hivektől szedte össze azt a pénzt amelybe a kolostor felépítése került. Sőt nemsokára Szincsen, a Száva mellett, a régi Körös, most Pozsega megye területén Bertalan nevű testvér másik kolostort is épített. Mindakettő a zágrábi őrséghez csatoltatott.³

De ha ezen örvendett a provincialis, annál inkább aggodalommal sőt utóbb fájdalommal töltötte el őt I. Mátyás királynak növekedő haragja és támadásai a mariánus provincia ellen. Már 1480-ban, midőn arról értesült, hogy az observans ferenczrendűeket némelyek a conventualisokkal akarják egyesíteni, tiltakozó levelet irt ez ellen Rómába az apostoli székhez. 1489-ben pedig, amidőn a pápa külön követet küldött hozzá szerfölött nagy országos ügyekben, azzal állott elő I. Mátyás király, hogy a mariánus ferenczrendűek nem teljesítik köteleességüket, rosszul viselik gondját az óbudai apáczáknak. A pápai rendkívüli követ Pechinoli Angelo, ortei püspök a király erőszakos követelésére kénytelen volt 1489. szeptember havában előterjeszteni a pápának, hogy rendelje el a mariánus ferenczrendűek soproni, kismartoni, győri, pozsonyi, debreczeni és egri kolostorainak megjavítását, az óbudai apáczák gondozását pedig vétesse el tőlük és bizza az observans (salvatoriánus) ferenczrendűekre. A pápa engedett és 1490. márcz. 1-én kiállította a pápai levelet, hogy

¹ A nyitrai káptalan magán levéltára. Instrumenta radicalia f. 3. nr. 3.

² A pozsonyi káptalan levéltára. Capsa 13. f. 2. nr. 16.

³ Hevenesí XXXIX. 323. A szincsei kolostor nevét hibásan Zmichiensis-nek írják Zinchiensis helyett. Szincse jelentékeny város volt s az alesperesti kerületet róla nevezték el. V. ö. Csánki: Körös megye a XV. században.

az ortei püspök mint pápai követ az említett kolostorokat a szigorúbb szabályok megtartására kötelezze, az óbudai apácák lelki gondviselését pedig a salvatoriánusoknak adja át.¹

A mariánusok szerencséjére, mire a pápai levelek Magyarországba érkeztek, Mátyás király meghalt (1490. április 6-án) és így a rendeletek végrehajtása elmaradt.

Három nappal később, épen nagypénteken meghalt Esztergomi Benedek provincialis is.²

A mariánusok erre Pécsen gyűltek egybe és megválasztották provincialissá egyik tudós társukat, Segösi Lukácsot. E Lukács is valahol külföldön egyetemet végzett, mert a széptudományoknak és a Szentírás ismeretének doctora volt. A ferenczrendűek generalisa annyira megbizott benne, hogy őt helytartójává és teljes hatalmú megbizottjává nevezte ki. Ő is rendszeresen az óbudai Szent-Ferencz-kolostorban lakott. Itt állította ki és sajátkezüleg is aláírta azon levelet, melyben Tahy Istvánt a szerzet iránt tanusított jóindulataért és a nyújtott alamizsnáért a provincia kültagjává (confrater-évé) teszi.³ Ilyen tagokra annál inkább szükség volt, minél szigorúbban tartották meg a szabályokat. Mert az ilyeneket kérték fel azután arra, hogy a befolyt pénzbeli alamizsnát kezeljék és a szükséges dolgokra fordítsák.

Segösi Lukács idejében a mariánusok nem elégedtek meg azzal, hogy a Mátyás királytól felidézett veszedelem elmúlt, hanem most még nekik állott feljebb. A félszázaddal előbb elvesztett kolostorokért a pápai törvényszék előtt pert indítottak. De némely békeszerető férfiak közbenjárására az egész Szent-Ferencz szerzet pártfogójának, Rovere Julian kardinálisnak jelenlétében kiegyeztek a salvatoriánusokkal s ez egyezséget 1492. nov. 30-án VI. Sándor pápa is megerősítette.⁴ Hogy pedig biztosabb legyen a salvatoriánusok magyar pártolói, néhány előkelő főúr támadása ellen, Segösi Lukács megkérte a pápát, hogy védőjüknek rendelje ki Várad Péttert a kalocsai érseket. Kérését teljesítették. A salvatoriánusok erre követték a példát és ők Bakócz Tamás egri püspököt, a hatalmas kancellárt nyerték meg védőnek.

¹ Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis III. 312. 316.

² Történelmi Tár 1895. 753.

³ Országos Levéltár Dl. 19782.

⁴ Gyöngyösi bullarium 112—13. ll.

De a megindított vita azután is tartott s mindig nagyobb hullámokat vert. Kölsönös támadások hangzottak el a mariánusok és salvatoriánusok részéről. Az apostoli széktől kirendelt védők, hogy az ilyeneknek véget vessenek 1495-ben az országgyűlés idején egybehívták a két testvér szerzet előljáróit és velük a következő 5 pontban állapodtak meg:

1. A mariánusok teljesen belenyugosznak abba, hogy a salvatoriánusok Szegeden, az alsó városban új kolostort építettek, csak azt kötötték ki, hogy ebből az ő kolostorukra semmi sérelem ne háramoljon, hanem Szeged vidékén mind a két fél minden ellenmondás nélkül gyűjthessen alamizsnát, amint ez Olaszországban szokásos.

2. A salvatoriánusok a mariánusokat se szóval, se jellel, se cselekedettel ne kisebbítsék, hanem, ha róluk akár a szószéken akár a szószéken kívül megemlékeznek, őket tisztességesen dicsérik és ajánlják és viszont.

3. A mariánusok teljesen hagyjanak fel azon mozgalommal, hogy a két testvér szerzet egyesüljön. Éljen mind a két rendtartomány a maga megújított szabályai szerint.

4. Mind a mariánusok, mind a salvatoriánusok az egész országban kérhetnek alamizsnát a hivektől.

5. Csak az előljárók engedélyével mehetnek át a tagok egyik provinciából a másikba. Ha valamelyik testvér engedély nélkül eltávozik, a másik fél guardianja köteles őt visszaereszteni oda, ahonnan jött.

Ha valamelyik rendtartomány ez egyezséget nem tartaná meg, vagy annak valamelyik pontja ellen vét, a védők (tehát vagy a kalocsai érsek, vagy az egri püspök) mindenik a maga védettjét köteles rászorítani az egyezés megtartására. De különben mindkét rendtartomány előljárói ott a védő főpapok előtt egymásnak kezet adva fogadták, hogy mindig meg fogják tartani és egymással békében élni.¹

Bizonyára nagy öröme szolgált Segösdinek, hogy Erdélyben a pókafalvi nemesek a pálosoktól elhagyott kolostort a mariánus szerzeteseknek ajánlották fel. Ő ezt el is fogadta, de mivel a pálosok remete életet éltek s emiatt ott a ferenczrendűek

¹ Eredetije a gyöngyösi levéltárban. Másolata a gyöngyösi bullarium 99.

számára alkalmas kolostor nem volt, arra is engedélyt kért az apostoli széktől, hogy nekik megfelelő kolostort s a templom mellé alacsony tornyot építhessen és kertet keríthessen. A pápa erre az engedélyt megadta s az egész átadás végrehajtásával az erdélyi püspöki helytartót bizta meg.¹ Ha ez csakugyan sikerült, (mert biztos tudomásunk róla nincs) a mariánusok ettől kezdve megint négy kolostort birtak Erdélyben, mint 1444. előtt.

Nem bizonyos, vajjon e provinciához, vagy a salvatoriánusokhoz tartozott-e az a Szegedi Benedek, 1493. január 2-án tripolitániai püspök és egyuttal a váradi egyházmegyében főpapi helytartó lett.²

Meglehetősen sok bajt okozott Segösi Lukácsnak Matucsina (vagy Matucsna) Zsuzsanna apáca. Az óbudai kolostorban tett ez fogadalmat s alkalmasint nagy családjára való tekintetből mindenféle kiváltságokat követelt a maga számára. Lukács provincialis áthelyezte őt vagy a pozsonyi, vagy a nagyszombati Kláraszüzek közé, de ott is úgy viselte magát, hogy a fejedelemasszony elbocsátotta. Végre is engedélyt kellett számára szerezni, hogy mint harmadrendű testvér kint a világban élhessen.³

Az 1497. év elején egyszerre nagy rejtély előtt állunk. Segösi Lukács helyett más lép a mariánusok élére. Pedig nem halt meg Segösi Lukács, sőt ellenkezőleg még újra találkozunk vele mint provincialissal. Tehát nem folytatta — mint a többi provincialisok — hivatalát egész élete végéig, hanem vagy lemondott, vagy lemondatták. De miért?

Úgy véljük nagy szigorúsága miatt. Segösi vezetésének egész ideje alatt nem tartott közgyűlést. Az a testvér, aki 1503-ban a *Speculum beati Francisci* könyv számára összeírta a közgyűlések helyét és idejét egyet sem jegyzett föl az 1491—96. évekből, pedig azokra már bizonyosan emlékezett volna, hisz kortárs és részes lett volna azokban.⁴ Segösi Lukács 1508-iki magaviselete is azt mutatja, hogy szigorúan üldözött minden visszaélést az ő társai között.

¹ Történelmi Tár 1904.

² Történelmi Tár 1901. 162.

³ Monumenta Rom. epp. Vesprimiensis IV. 3—4.

⁴ V. ö. Tört. Tár 1895: 752—55.

Ezenkívül Segödsi nem tartotta meg, vagy nem birta megtartatni a salvatoriánusokkal 1495-ben kötött egyességet. Megint percek és veszekedések keletkeztek a két testvér szerzet között annyira, hogy most már maga a király Ulászló, bizonyára a hatalmas Bakócz Tamás biztatására a generalishoz fordult és tőle biztosokat kért a vizsályok megvizsgálására és azok kiegyenlítésére. A generalis, Sámson két olasz embert, Modenai Gellértet és Reggio Ferenczet nevezte ki magyarországi megbizottjává és helytartóivá, és küldte, hogy békét teremtsen itt a mariánusok és salvatoriánusok, vagy mint akkor hívták conventualisok és observansok közt.

Ezek megérkezve a mariánus rendtartomány szavazó atyáit 1497. Szent Demeter napjára Óbudára hívták össze és ott először is Segödsi helyébe Szekcsey Gergelyt választották meg. Ez szintén szép tanultságú ember volt, mert a széptudományok mestere és a hittudomány előadója volt. Azután pedig hozzá láttak a szerzet biztosai, hogy az observansokkal ismét békét létesítsenek. Az observansok akkori helytartója a nagyérdemű Laskai Osvát és társai nem is vonakodtak ettől s így csakhamar létrejött a kibékülés jórészt az 1495-iki pontok szerint. Mert hiszen világos volt, hogy ha a 1495-iki pontokat jól megtartják, nem lehet összeütközés. Épen azért azokat világosan megmagyarázzák; nevezetesen kimondják, hogy bár Szegeden és Váradon mind a két félnek van kolostora, ez ne legyen példa egyéb városokra nézve és ezentúl egyik fél se építsen, vagy fogadjon el kolostort olyan városban, ahol már a másiknak van kolostora. Kimondották, hogy ezentúl nem szabad mindenféle csekély dologban mindjárt az apostoli székhöz fordulni, hanem azért vannak az apostoli széktől kirendelt védők (conservatorok) hogy azok ily ügyeket megvizsgálják és eldöntsék.

Különösen sok baj volt a szökevény testvérekkel s ez valóban, míg a szerzet szabályainak szigorítása el nem következett, nagy átok volt mind a két félre. Mert hiába volt az előjárók minden rendelete, ha az ellenszegülő szerzetes a másik félnél szives fogadtatásra talált. Újra megegyeztek tehát, hogy az előjárók engedélye nélkül távozó, rossz erkölcsű vagy lázadó, vagy engedetlen ferenczrendűt a másik fél előjárója el ne fogadhassa, át ne vehesse, sőt még szállást se adhasson neki három napon túl. S ha ez ellen valamelyik fél vét, az illető védő (tehát

vagy a kalocsai érsek, vagy az egri püspök) a királytól karhatalmat kérjen és erővel is megfogathassa az ilyen szökevény szerzeteseket és büntetés végett vagy a provincialisnak, ha mariánus volt, vagy a vicariusnak, ha salvatoriánus volt, adja át.

De mivel lehetett magát az egész rendtartományt és annak főelöljáróját ez egyezés megtartására kötelezni? Mindenik fél nagyon szeretett megmaradni Magyarországon és az egyiknek távozása vagy eltávolítása a másiknak biztos győzelmet jelentett volna. Azért tehát maguk a generalistól kiküldött biztosok beleegyeztek abba, hogy ha a provinciáknak előljárói maguk nem tartják meg az egyezséget, akkor a király, mint Magyarország egyházainak kegyura az egyezséget megszegő felet először az egyezés megtartására szólítsa fel s ha így sem érné el a sikert, akkor az egyezségtörő főelöljárót, tehát vagy a provincialist, vagy a vicariust hazánkból száműzze.

Ez egyezséget azután megpecsételték a kiküldött biztosok és sajátkezüleg aláírták.¹

Szekcsey Gergely szintén kinevezette magát a generalis magyarországi biztosának és helytartójának. 1499. június 6-án Nagyváradon volt és ott erősítette meg a váradi nagyprépostnak az ott lakó Kláraszüzek javára tett alapítványát.² Nem sokáig kormányozta a mariánusokat, mert a győri püspök kieszközölte az apostoli széknél, hogy Szekcseyt 1501. okt. 8-án sebastei püspökké nevezték ki és a győri egyházmegegyében a főpapi teendők végzésére helytartóvá tették.³ Innen van, hogy 1502. ápril 6-án már nem ő, hanem a győri ör, Benedek, a nagyszombati guardián és a pozsonyi orgonás testvér gondoskodnak Isvalies Péter kardinális azon levelének hiteles átírásáról, amely nekik a tizedfizetés alól való mentességet továbbra is biztosítja.⁴

De már ekkor utban voltak, vagy talán meg is érkeztek a generalis biztosai Ceva Bernardin és Horia Miklós avégből, hogy vezessék az új provincialist választó közgyűlést. Husvét után negyedik vasárnapra (1502-ben ápril 24.) hívták össze a közgyű-

¹ Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi bullariumában. Gyöngyösi bullarium 99—100. Kósa: Collectanea 148—51. ll.

² Országos Levéltár: Dl. 20857.

³ Kath. Szemle 1896. 631.

⁴ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára. Lad XXXVI. nr. 12.

lést a szalamegyei Szemenyére és ott megválasztották provincia-
lisul Bácsai Andrást.¹

Bácsai neve után ítélve a győrmegyei Bácsa községből származó férfiú volt és 1507-ig vezette társait. Mint előde, ő is biztosa és helytartója lett a generalisnak. Első intézkedése az volt, hogy özvegy Zapolyai Istvánné alapítványát a nyitrai kolostor számára megerősítette, illetőleg a nyitrai ferenczrendü-
ket a kikötött szentmisék végzésére kötelezte.² 1502. szeptember 24-én a nyitrai kolostor malmára vonatkozó bizonyítványt iratja át az óbudai káptalannal.³ 1503. elején meglátogatta a bereg-
szászi kolostort és itt testvérei ajánlatára február 12-én Bégányi Simont családjával együtt felvette a szerzet kültagjai közé.⁴ 1505. elején kettős panasszal fordult az apostoli székhöz. Az egyik az volt, hogy némely püspök megtiltja az ő szerzeteseinek az alamizsnagyűjtést és arra akarja őket kényszeríteni, hogy előbb tőlük kérjenek rá engedélyt; a másik az, hogy a cziszterci apátok és a premontrei prépostok felfogadják a szökevény ferenczrendüeket. II. Gyula pápa, a ferenczrendűek nagy pártolója erre csupán azt rendelte el, hogy a győri és váradi püspökök, továbbá a veszprémi szentszék ügyhallgatója és az óbudai éneklő kanonokok két régi pápai döntvényt újra hirdessenek ki Magyarországon. Az egyik volt IV. Sixtus pápa azon döntvénye, hogy a ferenczrendűek a megyés püspökök előzetes engedélye nélkül is kéregethetnek; a másik volt V. Márton pápának a konstanci zsinaton kihirdetett tilalma, hogy a birtokos, jószágos szerzetesek ne fogadják fel a kolduló szerzetekből hozzájuk menekülteket.⁵ Bizonyára ezen rendelet megújítására bátorította Bácsait arra, hogy ha nem is személyesen, a nyitrai guárdián utján kérdőre vonja a garamszentbenedeki apátot, amiért Magyar István volt ferenczrendűt a monostorba befogadta.⁶ 1506-ban és 1507-ben Segösi János nyitrai őr Bácsai engedélyével nyitrai malmuk harmadának egyik felét Csehi Horvát Benedeknek, másik felét Molnár Gergelynek oly feltétel alatt adta át hasz-

¹ Pozsonyi levéltár. Lad. XXXVI.

² U. o.

³ A nyitrai káptalan levéltára. f. 3.

⁴ Gyöngyösi levéltár.

⁵ Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis IV. 155—57.

⁶ U. o. 169.

nálatra, hogy az egyik a malmot helyreállítsa, a másik pedig ott aprójószágot neveljen.¹

Bácsai idejében folyt le az a roppant kellemetlen tizedpör, amelyet a szemenei és a vidékbeli lakosok ellen a veszprémi káptalan indított és amelybe akaratuk ellenére a szemenei ferenczrendűeket is belevonták. E vidék hajdan a zágrábi püspökséghez tartozott és bizonyára cserébe jutott a veszprémi püspökségnek. A lakosok másként akarták fizetni a tizedet, mint ahogy a veszprémi káptalan azt kívánta s azért Izvalies Péter kardinális és a veszprémi püspökség kormányzója az ő törvényszéke útján felszólította a szemenei ferenczrendűeket is, hogy birják rá a lakosokat a veszprémi káptalan követelésének teljesítésére.² De persze szép szóval itt nem sokra lehetett menni és azért a veszprémi szentszék elrendelte, hogy egyházi tilalommal kell megtörni a nyakas adócsokat. Ámde a ferenczrendűeknek volt olyan kiváltságuk, hogy ők nem voltak kötelesek megtartani az egyházi tilalmat és nem tartották meg. Erre a pápától kiküldött bírák megidézték őket a törvényszékük elé (1505. decz. 7.) Pedig végre is a ferenczrendű szerzetesek puhították meg a lakosok szívét és 1507. márczius 30-án a szemenei guardián és egyik társa volt jelen midőn a nádor előtt a lakosok és a veszprémi káptalan kiegyeztek.³

Bácsai, úgy látszik, 1507-ben meghalt, mert többé nem fordul elő és helyébe az Egerben tartott közgyűlésen újra Segösi Lukácsot választották meg provincialisnak.

E választás a szigorú, nagyobb erkölcsi tökéletességre törekvő irány győzelmét jelenti. Ez időben ugyanis már a mariánusok között sokan voltak, akik belátták, hogy a szerzet csak úgy működhetik sikerrel a lelkek üdvösségének előmozdításán, ha azon felmentéseket, amelyeket a XIII. és XIV. század folyamán a római pápák az akkori körülményeknek megfelelően adtak, nem használják, hanem Szent-Ferencz szabályait szigorúbban tartják meg. Nem csupán a cseribarátoknak hívott salvatoriánusok példája, hanem a köztük elterjedt hibák orvoslása is követelte ezt.

A szigorú irány föl akarta használni a győzelmet s azért nem is várta be a rendes, 1509-ben tartandó közgyűlés napját,

¹ A nyitrai káptalan levéltára fasc. III.

² Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis. IV. 129.

³ Mon. Rom. eppatus Vesp. 160—62. II.

hanem már 1508. február 2-ára közbeeső gyűlést hívott egybe Székesfejérvárra és ott Segösi Lukács minden erejét megfeszítette, hogy a fegyelem és a tiszta erkölcsi élet helyreállítására talán nagyon is kemény, de hasznos törvényeket alkossanak és ehhez az egybegyűlt szerzetes atyák hozzájárultak.

Ezen Igali Fábíán szabályait kiegészítő törvény I. szakasza a részegséget akarta kiírtani a szerzet tagjai közül. A részeg szerzetesre három napi kenyéren és vizen töltendő bőjtöt szabott és ezenkívül három nap mulva mindenik, a kolostorban jelenlevő szerzetesnek 25 ütést kellett rámérni. Ez mindenesetre kemény, példás büntetés volt, de mennyire meg akarták tartatni s vele a részegséget kiírtani kitünik abból, hogy e kemény, részben pedig nagyon lealázó büntetést senki sem engedhette el, csak a provincialis.

A II. szakasz a pénzt maguknál tartó szerzetesekre szab hasonló büntetést. Ez is tulajdonképen a részegeskedés ellen irányult, mert természetesen nem lehetett volna senkinek sem részegeskedni, ha nem lett volna hozzá való pénze, mert hiszen az asztalra nem adtak annyi bort, hogy az ő részétől valaki részeg lehetett volna. Sőt a VIII. szakasz egyenesen megtiltja, hogy az előljárók két pohár bornál többet adjanak.

A III. szakasz azt mutatja, hogy a fegyelem is teljesen el-lanyhult a mariánus provinciában, mert a guardiánnak, vagy az őrnek parancsa sokszor nem volt elég az ilyen részeg, vagy pénzszerző testvér megfékezésére, hanem ki kellett adni a parancsot, hogy a többi szerzetesek testi erejüket is adják oda az ilyen lázongó szerzetes megfékezésére és a börtönbe való hurczolására.

A IV. szakasz utját akarja állani annak, hogy a szerzeteseket a harmadrendű apáczákkal való tisztátalan életről vádolják. Hogy e tekintetben a gyanunak minden árnyékát kerüljék, még az előljáró szerzetesnek sem volt szabad a harmadrendű apáczák házába menni. Az ilyen apáczák megintése, a szabályok felolvasása és megmagyarázása mind csak az egyházban történhetett, egyedül a haldoklók szentségének kiszolgáltatása alkalmával mehetett be a házba az ő gyóntatójuk, de az sem egyedül, hanem a guardiántól kijelölt idősebb testvér társaságában. Ha valamit a szerzetesek az apáczákkal varratni vagy mosatni akartak, azt is csak az apáczák gyóntatójának kellett átadni.

Az V. szakasz a tisztátalanság bűnét akarja akként sújtani, hogy az összes szerzeteseket elrettentse tőle. Azért ha valamelyik szerzetes ily csúf bűnbe esett, azt élte fogytaig börtönbe kellett vetni, kenyéren és vizen bőjtöltetni, ezenkívül pedig annak jelzésére, hogy miféle büntetés vár a tisztátalan bűnösökre minden szerdán és pénteken övig mezitelenül tűz mellé kellett az ilyennek állani. De húsvétkor mégis kegyességet gyakoroltak vele, megnyiratták s így meggyónhatott s megáldozhatott.

A VI. szakasz a növendék szerzeteseket akarja megóvni a nagyon is elpuhult szerzetesek rossz példájától és a kezdők mesterének hatáskörét erősíti meg, mert megtiltja, hogy a guardiánok beleszóljanak abba még akkor is, ha hibát vesznek észre. Ez esetben a guardiánnak a kezdők mesterét kellett felszólítani, hogy a hibákra a növendékeket figyelmeztesse.

Úgy látszik a káromkodás szörnyű bűne is belopódzott a kolostor falai közé s ettől még némely előljáró sem volt ment. Az ilyen előljáró a VII. szakasz szerint elveszti hatalmát s nem tartoznak a testvérek neki engedelmeskedni egészen addig, míg a provincialis a dolgot meg nem vizsgálja és az előljárót föl nem oldja. Az alattvaló testvér pedig a káromkodás miatt oly büntetés alá esik, mintha részegséget követett volna el.

A VIII. szakasz szerint az esti imádság befejezése után nem volt szabad többé étkezni, kivéve a betegetek és az útról később megérkező testvéreket, vagy a vendégeket.

A IX. szakasz végre az összes szerzetesek elhelyezését a provincialis kezébe adja, mert ezentúl az öröknek, vagy a guardiánnak nem volt szabad a provincialis engedélye nélkül a másik őrség vagy kolostor szerzetesét magához fogadni, különösen nem volt szabad a salvatoriánusoktól (cseribarátoktól) átjövő ferenczrendűeket átvenni, amint ezt az előbb kötött szerződések is tiltották.

Hogy e szabályok átmenjenek az életbe átvették Segösdi Lukács elődjének Igali Fábiánnak azon helyes intézkedését is, hogy le kell irni a törvényeket minden kolostor számára és Igali szabályaival együtt föl kell olvasatni.¹

Ezen nevezetes és gyökeres javítást czélzó törvények alko-

¹ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára. Ladula XXXV. nr. 2.

tását követő 10 évben nagy homály borul a mariánusok múltjára. Tulajdonképen azt sem tudjuk, ki volt a provincialis?¹ 1511-ben november 19-én Segösd földesurai, a Báthory-ak említik, hogy a segösd halastavakat Antal volt provincialis kérésére engedték át a segösd kolostornak.² Ez Antal tehát 1511. november 19-e előtt volt provincialis, de lemondott. Hogy állandó birtokot kért a kolostor számára, abból azt látjuk, hogy nem tartozott Segösd Lukács szigorú pártjához. Azt tudjuk még Terebezdi János későbbi följegyzéséből, hogy 1514-ben közgyűlést tartottak a mariánusok Segösdön, még pedig nagy pártfogójuknak, Báthory Györgynek költségén, 1516-ban pedig Pécselt Perényi Imre nádor és siklósi várúr költségén.³ De azt nem jegyezték föl, miről tárgyaltak.

Pedig e közgyűlésen kellett dönteni a provincia irányáról, jövőendő működéséről, fenmaradásáról. Az apostoli szék nem akarta már tovább tűrni azokat az éles harcokat, amelyek a ferenczrendűek két csoportja: a conventualisok és observansok között fennállottak. Magyarország főpapai és főurai is szerették volna, ha semmi sem választja itt Magyarországon egymástól el Szent-Ferencz fiait. Evégből X. Leó pápa Rómába az Ara coeli nevű híres kolostorba 1517. pünkösöd napjára összehívatta az egész világból a ferenczrendűek követeit és kiválasztottjait, hogy lehetőleg teljesen egyesítse őket. Ha nem is maradt fenn a pécsi gyűlés határozata, egyes kolostorok és guardiánok nyilatkozatai mutatják, hogy általában ők is hajlandók voltak szigorúbban megtartani Szent-Ferencz szabályát. Ilyen nyilatkozat a szombathelyi guardiáné és szerzetestestvéreie 1516. decz. 17-én. Már ekkor „ordinis sancti Francisci de observantia“-nak, vagyis „szigorú ferenczrendűek“-nek nevezik magukat és 8 hold, ujfalusi

¹ Van ugyan egy 1508-iki évszámot mutató Kósa: Collectanea-ban 163—64 ll. között oklevél és azok, akik eddig irták a marianusok történetét, erre hivatkozva azt irták, hogy 1508-ban Segösd Nagy Antal volt a provincialis, de ez nagy tévedés. Ez az oklevél ugyanis Lendvai Bánfy Jánost már pohárnokmesternek nevezi, azonban biztosan tudjuk, hogy Bánfy János csak 1511. után lett pohárnokmester s maradt az 1514—26 években, tehát az 1508-iki oklevél írója véletlenül kihagyta az évszámból a X. decimo szót s így az oklevél tulajdonképen 1518-ban kelt.

² Pozsonyi levéltár: lad. XXV. nr. 26.

³ Kósa: i. m. 163. l.

földet az adományozó rokonának visszabocsátanak.¹ A római nagygyűlés a magyarországi mariánusok életében is oly jelentős változásokat idézett elő, hogy méltán új szakaszt kell ezen ismeretetésre fordítanunk.

¹ Vég helyi-gyűjtemény a Nemzeti Múzeumban.

III. SZAKASZ.

A mariánus ferencrendűek története 1517—1606-ig.

Kik voltak a magyarországi conventualis ferenczrendűek követői a római, hires, egyetemes gyűlésre? nem tudjuk. De azt tudjuk, hogy összes társaik nevében kijelentették, hogy elfogadják Szent-Ferencz szabályait a szigorúbb értelmezés szerint. Így azután megszűnt köztük és a salvatoriánusok közt a különbség. Ezzel egyúttal fontos szervezeti változás következett be náluk. Megszűnt a provinciális állandósága, mert a Romanum Pontificem kezdetű pápai döntvény értelmében ezentúl a provinciális meghatalmazása csak három évig tartott és akkor is nagyobb dolgokban a kormánysegédek (definitorok) meghallgatásával döntött.

Igy érthető azután, hogy 1518. január 1-én a kassai guardián a kolostornak a gönczi hegyen levő szőlőjét eladja,¹ mert az hozzátartozott a szigorúbb szabályokhoz, hogy a kolostorok ingatlanokat ne bírjanak.

Hogy e szigorúbb szabályokat lassan-lassan az egész rendtartomány elfogadja, 1518. augusztus 17. előtt — tehát hihetőleg július 2-án, Sárlos-Boldogasszony-napján — Gyulai János nevű pártfogójuk segítségével Varasdon közgyűlést tartottak. Erre megvoltak híva és össze is jöttek a kormánysegédek, az örök, a választmányi tagok és a többi szavazók s itt tárgyaltak arról, hogy az egyes kolostorok miként értékesítsék ingatlanaikat és ezáltal a ferenczrendűek megélhetését egyedül a maguk keze munkájára, továbbá a pártfogók és adakozók alamizsnájára építsék. Ennek egyik esetét őrizte meg számunkra a hibásan 1508-^{ra} tett, de helyesen 1518. augusztus 17-én kelt és már az új szervezeti szabályok értelmében kelt oklevél.

Ebben Segösi Nagy Antal provinciális kinyilatkoztatja, hogy a verőczei kolostor ingatlanait átadja Verőcze földesurának,

¹ Gyöngyösi levéltár; Blahó: Exempla antiquarum litterarum.

Lendvai Bánffy Jánosnak, a király pohárnokmesterének. Megbízna benne, hogy azokat jámbor emberek becsüje szerint magához váltsa s az értéket a verőczei kolostor szükségére fordítsa. E határozatot azért hozták, mert az apostoli-szék is arra intette őket, hogy a szent szabály szigorú értelme szerint a kolostorok ingatlan javaiktól megváljanak. A kormánysegédek voltak ekkor Segösi János, Körösi Gergely, Bucherti Mihály és Lippai Ferencz. Hozzájárultak ehhez a „tisztelendő mesterek, Lukács és Osvát.“ Ezek közül Lukács bizonyára a volt provinciálist, Segösi Lukácsot jelzi, tehát Osvát is talán az 1512—17. években provinciális lehetett. A végleges megállapodás azután Ó-Budán történt meg (mert talán csak ott találkoztak Bánffy Jánossal) és így az oklevelet az óbudai kolostorban írta alá a provinciális 1518. augusztus 17-én.¹

Mutatkozott a nagy változás abban is, hogy új pecsétet készítettek. Ennek is két mezeje volt, de a felső mezőben az angyali üdvözlés volt ábrázolva, az alsóban pedig Szent-Ferencz, tehát a régitől meglehetősen eltérő volt.²

Harmadik jele volt annak, hogy a mariánusok rendtartománya ujjaalakult, hogy olyan világi confratert (vagy más néven syndicust) választottak maguknak, aki az alamizsnát magához veszi és a szükséges dolgokra fordítja. Ez persze sok gonddal járt s azért nehezen vállalkoztak rá az arra való emberek. A mariánusok azért fölhasználták az alkalmat s midőn II. Lajos király 1521. október havában Pécsen tartózkodott, kieszközölték nála, hogy az összes kolostoroknak gondviselőit, confratereit, az adózás alól fölmentette. Így aztán természetesen vállalkoztak rá a megbízható, jámbor emberek.³

Még a védők kiválasztása tekintetében is alázatosakká lettek. Az 1518-iki közgyűlésből folyamodott az ujjaalakult mariánus rendtartomány új védőért s e kérést X. Leó pápa teljesítette is, a székesfehérvári prépostot rendelve ki az „előbb megjavított, most pedig szabálytartó“ (regularis observantiae) magyar ferencz-renczrendűek, továbbá a felügyeletük alatt álló apácák számára.⁴

¹ Kósa: i. m. 163—64. ll.

² Látható az 1522. febr. 1-én kelt oklevélen a gyöngyösi levéltárban.

³ Kósa: i. m. 169.

⁴ Monumenta Romana Eppatus Vesprimiensis IV. 260—61.

1520. augusztus 1-én még Segödsi Nagy Antal nevében mond le az egri őr, Segesdi János, a varannai kolostor ingatlan birtokairól.¹

1522-ben azonban már Segödsi Anthim nevű provincialis ad ki hivatalos igazolványt. Ugy kellett tehát történnie, hogy az 1520-iki, december hóban özvegy Zapolyai Istvánné költségén tartott közgyűlésen őt választották meg.

1522-ben február 1-én Csapy Györgyöt és nejét különösen azon jótéteményért, hogy 300 forintot adott a kassai kolostor építésére, a szerzettől véghezvitt jótettek érdemeiben részessé teszi.²

1521-ben Carpiban (Olaszországban, Modenától északra) tartották a ferenczrendűek egyetemes gyűlésüket. Itt jelen volt a mariánusok részéről Segödsi Lukács, a volt provinciális és itt is fejezte be életét. Alig hihetjük, hogy Segödsi Lukács egyedül ment volna Carpiba, mert hisz magában úgysem jelenhetett volna meg a mariánusok képviselőjében s azért azt kell vélnünk, hogy Segödsi Anthimmal, a provinciálissal együtt ment oda s ez hozta meg a tiszteletreméltó, buzgó, volt provinciális halála hírét.

Segödsi Anthim idejében a keresztény megbocsátás szép példáját adta a mariánusok közül Szemenyei Lukács pécsi őr, mert testvérének, Gerencsér Ambrusnak megöletéséért nemcsak nem állott bosszút, hanem elment Szemenyére és ott testvéreit, rokonait is rábírta, hogy az Úr-Jézus haláláért bocsássonak meg a bűnösöknek, Lendvai Márkus Mihálynak és Miklósnak. A bűnösök fejük megváltásáért szívesen följánlottak 40 forintot, de Szemenyei ezt sem fogadta el, hanem azt rendelte, hogy ebből a szemenyeyi ferenczrendű templom nagy oltárára csináljanak egy szép oltárképet.³

Segödsi Anthim idejéből ismeretes még a nyitrai őr, Morthályosi Lőrincz, aki 1523. január 6-án eladja a nyitrai kolostor réttjét Gereselyi Sebestyén nyitrai kanonoknak.⁴

1523. elején Magyarországra érkezett a generalis biztosa, a flórenczi származású Alemani András és legalább is január

¹ Országos Levéltár: Dl. 23428.

² Soós család levéltára a Nemzeti Muzeuumban. 1763-iki hitelesített másolat.

³ Pozsonyi levéltár: lad. XXXIII. fasc. 3. nr. 7.

⁴ Egyháztörténelmi emlékek a hitújítás korából. I. 78.

25-én, vagy már január 18-án Budán közgyűlést tartott a mariánus ferenczrendűek vezetőivel.¹ Itt provincialissá választott Lippai Ferencz, a volt kormánysegéd (definitor). A korai közgyűlésnek az volt az oka, hogy az ez év május 24-re kitűzött egyetemes közgyűlésre a megbizottakat megválaszthassák. És valóban sietniök kellett, mert az egyetemes közgyűlés helyéül a messze Spanyolország egyik jeles városa, Burgos volt kiválasztva.

Ugyancsak ez Alemani András megjelent a cseri (salvatoriánus) barátok ez évi febr. 11-iki közgyűlésén is és őket is kikerdezte. Igy aztán felkészülve megjelentek mind a mariánus, mind a salvatoriánusok követei és maga Alemani András is az egyetemes közgyűlésen. Ott végbemenve az új generalisválasztás május 28-án, az új generalis Alemani Andrást, a volt biztost és Prato Ferenczet, a generalis íródeákját bízta meg a mariánusok és a salvatoriánusok egymás közötti ügyének rendezésével.

Először is abban állapodtak meg, hogy a két rendtartományt a mennyei pártfogók neveiről különböztetik meg és pedig a régi rendtartomány hivatalos neve lesz Provincia Sanctae Mariae in Hungaria Ordinis Minorum, a volt observáns csoporté pedig Provincia Sancti Salvatoris in Hungaria Ordinis Minorum, vagy röviden Provincia Sanctae Mariae és Provincia Salvatoris.

Mivel most már a mariánusok is szigorúan megtartották a szabályt és így tulajdonképpen egy szerzet volt mind a kettő, a salvatoriánusoknak nem volt szabad többé Székesfejervárra, Pozsonyba, Debreczenbe és Lippára járni szentbeszédeket tartani. Kivételt csak akkor lehetett tenni, ha Zapolyai János, az erdélyi vajda, meglátogatta az ő városait, Lippát és Debreczent, ekkor salvatoriánus atya is tarthatott szentbeszédet, de csak a vajda színe előtt.

Az alamizsnagyűjtés kölcsönösen szabad volt az egész országban, kivéve azt, hogy a Szakoleczán lakó salvatoriánusok nem mehettek Pozsony városába kéregetni.

Ha a főpapok a salvatoriánusokat Pécsre, vagy Székesfejervárra hívják, elmehetnek ugyan oda, de nem gyóntathatnak mindenkit a plébánia-templomokban, hanem csak azoknak gyónását hallgathatják meg, akik őket odahívták. E szabályt kell

¹ Toldy: *Analecta* 296. l.

megtartani a mariánusoknak is, ha olyan helyre hívják őket, ahol salvatoriánusok laknak. Egyáltalán nem maradhatnak a másik rendtartomány területén, csak 8 napig s ha tovább kellene ott maradniok, engedélyt kell kérni azon hely guardianjától. A Capistranói Szent-János szenttéavatására szükséges költségekhez a mariánusok is kötelesek hozzájárulni, ha meglesz a szenttéavatás.

Mivel Nagyváradon mind a két rendtartománynak volt kolostora, a körmenetek alkalmával a mariánusok, mint régebiek, birtak elsőbbséggel.

Ami ezenkívül még szükséges volt a béke és egyetértés fenntartásához, azt a két rendtartomány provincialisa köteles volt mielőbb tárgyalni és elhatározni és kiközösítés terhe alatt köteles volt mind a két csoport az egyezségi pontokat őszintén, minden kifogás, vagy magyarázat nélkül megtartani.¹

A mariánusok provincialisa legalább is október havában visszaérkezett hazánkba. 1523. október 6-án már Nagyváradon volt és itt vette föl Bajoni Benedeket, a püspök tisztartóját, nagy jótevőjüket, a confraterek közé.²

Új életnek kellett volna kezdődnie ezentúl a mariánus ferenczrendűek házaiban. Meg is kezdődött az bizonyos mértékben, mert pl. 1524-ben a segösi kolostor ingatlan jószágait is visszaadták az alapítónak, 1526. márcz. 19-én pedig Csentei Balázs, a nyitrai őr két szőlőt eladott a nyitrai éneklőkanonoknak,³ de egyszerre három oldalról is közelgett a szörnyű veszedelem. Egyik volt a török hódítás, a másik volt a hitújítás, a harmadik hazánkunk 2—3 részre szakadása.

1526-ban letelvéen Lippai Ferencz három éve, őt — ha lemondott is — újra megválasztották.

Ugyancsak ez évben nagy romlás érte a mariánus rendtartományt Szolimán török császár hadjárata alkalmával. Három kolostorukat: a bánmonostorit, bácsit és az óbudait a törökök kirabolták, lakhatatlanná tették és az el nem menekült testvéreket megölték. Istvánffy Miklós történetírónk tudósítása szerint magában a mohácsi csatában is részt vett egyik ferenczrendű,

¹ Kósa: i. m. 199—201. ll.

² Egyháztörténelmi emlékek. I. 101.

³ Nyitrai káptalani levéltár: f. I. nr. 19.

még pedig őszerinte Szegedi Antal nevű, II. Lajos király gyónatója és udvari hitszónoka. Maga is személyesen küzdött és arczán súlyos sebet kapott, de mégis sikerült neki lóra kapni, elmenekülni és bár elcsúfított arccal még sokáig élt. Mivel Istvánffy a mariánusok pozsonyi kolostorában gyakran megfordult, magát az eseményt az ott élő ferenczrendűek elbeszélése nyomán jól megjegyezte, de a névben alighanem tévedett. 1533-ból ismerjük a mariánus ferenczrendűek javarészét, de azok között Szegedi Antal nevűt nem találunk (van hat Szegedi nevű, de egyik sem Antal). Élt azonban még ekkor is Segösi, vagy Segesdi Antal, a volt provincialis! Csak ezt választhatták olyan fontos állásra, mint a királyi udvar hitszónoksága s azért biztosra vehetjük, hogy ő volt ott Mohácsnál bátorítani a királyt és a többi magyar vitézeket.¹ 1548-ban a mariánusok provincialisa szintén Antalnak nevezi II. Lajos király volt hitszónokát s az ő tudósítása szerint is élt ez Antal testvér 1532-ben.²

1529. elején hazánk nyugati része jórészt I. Ferdinánd kezén lévén, Székesfejérvárt egybegyűlhetnek a szavazó atyák s Lippai Ferencz helyébe Körösi Gergelyt, aki a szlavoniai Körös városból származott és igen buzgó szerzetes volt, választották meg provincialisnak. Ennek kellett megjelennie egyik társával együtt a Pármában (Olaszországban) tartott egyetemes gyűlésen s itt újra előterjeszté a salvatoriánusok részéről őket ért sérelmeket. Az egyetemes gyűlés, hogy a további surlódásoknak elejét vegye, a burgosi határozatnak a szentbeszéd tartásáról szóló részét módosította. Megparancsolta, hogy Székesfejérvárt, Pozsonyban, Debreczenben és Szegeden a salvatoriánus atyák egyik évben tarthatnak ugyan szentbeszédet, de a másik évben nem. Ugyanekkor gyóntathatnak is ott, de máskor nem.³

Nagy veszedelem érte a mariánusokat Szolimán török császár 1529-iki hadjárata alkalmával. Ha előbb nem, ekkor teljesen lerombolták az óbudai kolostort, nemkülönben a kismartonit, s megrongálták a gyórit. Pozsonyból a ferenczrendűek egy időre biztosabb helyre vonultak, de ebből is nagy veszedelem származott. A pozsonyi városi tanács ugyanis föl akarta használni ez alkal-

¹ Kósa: i. m. 212.

² N. R. A. f. 339. nr. 33.

³ Kósa: i. m. 212. l.

mat és rá akarta tenni a kezét az ő kolostorukra, templomukra, egyházi fölszereléseikre és abból plébánia-egyházat akart készíteni. Szerencsére ott volt Segesdi Nagy Antal és ő elment a királyhoz s ott hivatkozva érdemeire, meg társai érdemeire, védelmét kérte. I. Ferdinánd mindjárt 1529. november elején megbízta Szalaházy Tamást, a főkancellárt, hogy visszaadassa a kolostort a ferenczrendűeknek. A király parancsa és Szalaházy közbelépése meg is termette gyümölcsét és a mariánusok visszakapták kolostorukat.¹ Ellenben az 1528-iki ostrom alkalmával megrongált trencsényi kolostort 1531-ben kénytelenek voltak elhagyni.²

Körösi Gergely két év múlva meghalt s így megint szükség volt rá, hogy közgyűlést tartsanak. Ekkor mutatkozott a mariánusok történetében a hazánkban dúló pártviszályok átka. Az ország nagyobb része Zapolyai János király kezén volt és a Ferdinánd-pártiak nem kaptak engedélyt a közgyűlésen való megjelenésre. 1531. Gyertyaszentelő-Boldogasszony napjára volt a gyűlés kitűzve Székesfejervárra s az február 1-től február 4-ig tartott. A fennmaradt szertartásrendből meg lehet állapítani, hogy 22 kolostor követei jelentek meg s ezenkívül a zágrábi, pécsi, fejérvári és egri örök. A követeket küldött kolostorok voltak: a) a fejérvári őrségből: a fejérvári, keszthelyi; b) a pécsiből: a pécsi, segösdí, kanizsai, szemenyeyi, kapronczai és ludbrégyi; c) a zágrábigból: a zágrábi, verőczei, garbonaki, kosztajniczai és pozsegai; d) az egriből: csupán az egri; e) a váradiből: a váradi, debreczeni, beregszászi és telegdi; f) a bácsiből: a szegedyi és lippai; g) a győriből: csupán a szombathelyi; h) az erdélyiből: csupán a szászsebesi.

Ellenben hiányoztak: a) a győriből: a győri, soproni, pozsonyi; b) a nyitraiból: a nyitrai és nagyszombati; c) az egriből: a lőcseyi, kassai, varannai; d) a pécsiből: a varasdi; e) az erdélyiből: a beszterczei és nagyszebenyi; f) a bácsiből: az aracsai; g) a zágrábigból: a nekseyi és szeglaki.

A gyűlés szolgálatára kirendeltek névsorából kítűnik, hogy az egész közgyűlés (káptalan) felügyelője Miklai Mátyás, a fejérvári ör volt (talán már koránál fogva is), a Szentlélek segítségül

¹ Kósa: i. m. 214—15.

² Czeizel Gábor: A szentferenczrendűek Trencsényben. Nyitramegyeyi Szemle 1910. okt. 10.

hívására mondott szentmisét a provinciálisnak kellett mondanias azon minden testvérnek jelen kellett lennie. Az éneket Segödsi Lukács, továbbá a pécsi és beregszászi guardiánok vezették. Meg volt az is határozva, hogy az étkezésnél négy asztalnál ülnek és közben alkalmas fölolvadásokat fognak tartani. A felszolgálásra ki voltak jelölve Palerecezi András és Csorgai János misés pap testvérek és Sódos György kispap. A nyilvános határozatok kihirdetésére Szegedi Elek, a pécsi hitszónok volt kijelölve. Azok számára, akik gyóntatásra és igehirdetésre akartak fölhatalmazást kérni, bizottság küldetett ki s ez a fejevári és pécsi igehirdetőkből állott. A felmerült viták eldöntését az egri, pozsegai, váradi és lippai guardiánokból álló bizottságra bízta. Szolgálatra voltak még rendelve Nesthi Mihály és Demeter miséspapok, a fölszenteletlen testvérek közül Babócsay Lukács, Péter a kamarás (canaparius), Horvát András, Szentmarjay Selyester, Kálmáncsi Mihály, Kerékgyártó Mihály, Szegedy Máté, Bácsai Benedek és Sárközi Albert.¹

A közgyűlés provinciálisul újra Lippai Ferenczet választotta meg s ez a gyűlésről egyenesen Debreczenbe ment. Február 19-én már innen ajánlja Pempflinger Márk nagyszebeni királybíró jóindulatába az új erdélyi őrt és egyúttal a nagyszebeni ferenczrendűeket is s kéri, hogy mint jó atya, javítsa meg az esetleg előforduló hibákat is.²

Lippai 2 évig tartó vezetése idején sok szomorúságot ért meg. A török elpusztította a szencsei, kosztajniczai kolostorokat, a hitújítók pedig most már nem csupán rágalmakkal, hanem erőszakkal kezdték üldözni testvéreit. Sopronban már 1524-ben lutheránus tévedésekről vádolták Kristóf ferenczrendű hitszónokot. A király megbízásából Szegedi Gergely hittanító ment oda vizsgálatot tartani. A vizsgálat azonban fényesen igazolta Kristóf testvér ártatlanságát.³ De 1530-ban Dévai Mátyás volt ferenczrendű, hitújító Kassán úgy fellázította ellenük a polgárokat, hogy ki akarták őket kergetni. A király kénytelen volt védelmükre az esztergomi prépostot és Nagy Imre alnádort Kassára küldeni, hogy a népet lecsillapítsák.⁴ A beszterczei tanács pedig

¹ Kósa: i. m. 217--18. ll.

² Egyháztörténelmi emlékek. II. 119--20.

³ U. o. I. 159--70.

⁴ U. u. II. 177. l.

ugyancsak ez évben nem engedte meg az ott lakott ferenczrendűeknek, hogy a város ostroma idején lerombolt malmot újra fölépítsék, mert hisz saját szabályaik szerint nem szabad semmit sem birniok.¹ Azt persze nem vették tekintetbe, hogy a félrevezetett nép immár alamizsnát nem ad, másként megélniök pedig lehetetlen.

Megkísérelte Lippai azt is, hogy a római pápa intésével és egyházi büntetésekkel riassza el a rájuk támadókat, különösen azokat, akik megakadályozzák azt, hogy a keresztény hívek nekik alamizsnát adjanak, náluk gyónjanak és temetkezzenek. Folyamodott tehát 1532. május havában az apostoli szentszékhez. A pápa ez év jun. 8-án az esztergomi érseket bízta meg a mariánusok védelmezésével.² Ámde ennek keze százszorosan meg volt kötve s nem segíthetett rajtuk.

Maga I. Ferdinánd király annyira becsülte őket, hogy bizonyára felesége, Anna magyar királyleány, biztatására ő is, mint II. Lajos király, közülük választotta ki egyik udvari hit-szónokát, Kassai Kristófot³ (aki 1524-ben Sopronban működött). Ennek kérésére tehát szívesen adott ki rendeleteket a mariánusok védelmére, de ezeknek se volt hatásuk.

Szolimán török császár 1532-iki sikertelen hadjárata után Ferdinánd és János királyok egy évre fegyverszünetet kötöttek. Ez alkalmat a mariánus ferenczrendűek fölhasználták és nagyváradi kolostorukba 1533. Cantate vasárnapra, vagyis május 11-re közgyűlést hirdettek, még pedig azért ide, mert a költségeket a váradi püspök, Czibak Imre szívesen kiszolgáltatta. Ennek a közgyűlésnek határozatai napjainkig fönmaradtak és mint a lenyugvó nap, még egyszer bevilágítják a mariánusok multját.⁴

E határozatok nyomán mi is megrajzoljuk a mariánusok szervezetének képét 1533-ban, a majdnem teljes romlás előtt.

Először is megválasztották provinciálissá Miklai Mátyást, a székesfejérvári kolostor helyreállítóját szótöbbséggel. Az egyetemes közgyűlésre a provinciálissal együtt menő első őrré (custos

¹ Egyháztörténelmi emlékek. II. 182.

² Egyháztörténelmi emlékek. II. 199.

³ U. o. 252—53.

⁴ Kiadta nyomtatásban Kaiser Ferdinánd: Tabula provinciae s. Maria 1533. Budapest, 1908.

custodum) megválasztották Matusnyai Mátyást. Kormánysegédek lettek Szegedi Gergely, Szegedi László és Debreczeni Péter.

Nagyváradon felállították a hittudományi főiskolát (studium) s annak igazgatójává tették Segösi Nagy Antalt, a pécsi őrt.

A régi 10 őrségből a szerémi már 1444-ben megszűnván, 9 — bár megfogyva — de fönállott. Nevezetesen:

			a győri, pozsonyi és szombathelyi kolostorok	4
a nyitrai	”	”	a nyitrai és nagy-szombati	2
a fejevári	”	”	a fejevári, keszthelyi és falkosi	3
a pécsi	”	”	a pécsi, segösi, kánizsai, szemenei, varasdi, ludbrégi és kapronczai	7
a zágrábi	”	”	a zágrábi, verőcei, garbonàki, nekcei, szeglaki és pozsegavári	6
a bácsi	”	”	a szegedi, aracsai és lippai	3
a váradi	”	”	a váradi, telegdi, debreczeni, szatmári és beregszászi	5
az erdélyi	”	”	a szászvárosi, nagy-szebeni és beszterczei	3
az egri	”	”	az egri, kassai, lőcsei és varannai	4

Összesen: 37

A hittudományi iskola igazgatójának megválasztása után megválasztották győri őrré Lippai Ferenczet, a volt provinciálist, nyitrai őrré Szeyh Balázst, fejevári őrré Kovászi Balázst, pécsi őrré Segesdi Nagy Antalt, a hittudományi előadót, váradi őrré Debreczeni Pétert, zágrábi őrré Mathusnyai Mátyást (aki egyúttal első ór is volt), bácsi őrré Segösi Lászlót, az erdélyi őrré pedig Beszterczei Lukácsot. Az egri ór nevét a másoló tévedésből kihagyta.

Megválasztották azután a guardiánokat, kivéve a győrit, a nekseit és a nagyszebenit. Ide vagy nem találtak alkalmas embereket, vagy az illető kolostorok oly szomorú állapotban voltak, hogy nem vállalkozott a guardiáni állásra senki, megbízták tehát a provinciálist, hogy ide belátása szerint rendeljen guardiánokat.

A nagyobb városokban mindenütt szükség volt ez időben külön igehirdetőkre. Ilyet választottak 19-et, hét helyen pedig a guardiánt rendelték ki igehirdetőnek. Hét helyen szükség volt énekvezetőre, nyolcz helyen pedig orgonánjátzó testvérré; három helyen az apácák gyóntatóját, hét helyen pedig a harmadrendű nővérek gyóntatóit kellett kirendelni.

Tehát még megvolt minden ahhoz, hogy a mariánusok csoportja hivatását teljesítse, a maga és mások lelkiüdvösségét munkálja, de hiányzott az emberekben a régi szeretet és így az 1533-ban fennállott 37 kolostor is csakhamar romlásnak indult.

Már a következő év elején, márczius 27-én azt írja Miklái Mátyás provinciális a pozsonyi kamara tanácsosának, hogy az ő és a főurak kérésére — bármennyire sajnálja — nem küldhet német igehirdetőt Pozsonyba, mert olyan éppen nincs; magyar igehirdetőt fog küldeni, de meg kell várnia a húsvét után 4-ik vasárnapra egybehívott részleges gyűlést. „Dispergimur et mac-tamur“, „szétszóródunk és leöletünk“ kiált fel a provinciális. Oly nagy hiány van az alkalmas testvérekben, hogy csak az, aki szemével látta, hiheti el.¹

Ugyanazt a szomorú állapotot mutatja Urai János testvérnek négy levele. E testvér életveszedelem közt elment a párisi egyetemre, hogy magát a hittudományokban teljesen jártassá tegye, de hiába irt segítségért hazánkba. 1534. augusztus 4-én irt levele a századik, amelyre nem kapott választ. E napon is négy egyforma levelet irt és indított Magyarország felé abban a reményben, hogy valamelyik csak eljut a fölkérteknek kezéhez. Egyik levél szól a neki ismeretlen provinciálisnak. Tehát az 1533. május 11-iki választás előtte még ismeretlen volt; a másikat írta Debreczeni Péternek, aki az ő tudomása szerint az első őr volt, holott 1533. május 11-én Mathusnyai Mátyás lett azzá. Ehhez különösen azért volt bizalma, mert itt Magyar-

¹ Egyháztörténelmi emlékek. II. 340.

országban mestere volt s különben is mint a hittudomány professzora, az egyetemi tanulmányok iránt érdeklődhetett. Harmadik levelét írta Szegedy Gergelynek, a híres igehirdetőnek és hittudományi előadónak, aki az ő tudomása szerint Pécsen lakott, holott 1533. május 11-én váradi guardiánnak rendelték ki. Negyedik levelét pedig Szegedy Eleknek, a hittudományi mesternek, azelőtt váradi őrnök írta, akit 1533. május 11-én Pécsre küldöttek igehirdetőül. E négy levél közül azonban egy sem jutott el Pozsonyba, vagy Váradra, hanem ott hever ma is a bécsi császári és királyi állami levéltárban, mert Ferdinánd emberei, mint János király híveinek szólokát, elfogták és elkobozták.¹

De a legnagyobb baj az volt, hogy magukban a kolostorokban a tagok közt fölbomlott a fegyelem, kihalt az önmegtágadás lelke. Kóborló, engedetlen, pártütő, sőt eretnek és hitehagyott lett a testvérek egy része és nem jöttek többé fiatalok, hogy helyüket pótolják.

A sok baj megszüntetésére 1535. augusztus 1-re Miklai Mátyás Segösdre közgyűlést hívott össze és ott a kormánysegédnek segítségével az egész gyűlés beleegyezésével 15 határozatot alkottak.

Először is a kormányzás állandósága végett a provinciálisválasztást két évről három évre halasztották és kimondották, hogy a régít újra meg lehet választani.

S mivel — mint az 1533-iki összeírásból láttuk — a bácsi, fejevári és erdélyi őrségekhez már csak három, a nyitraihoz pedig csak két őrség tartozott, azt rendelték, hogy ezentúl ezek csak egy guardiánt és egy választmányi tagot küldhetnek a közgyűlésre, ellenben a zágrábi, pécsi, egri és váradi őrségek két guardiánt és két választmányi tagot. Nincs szó a győri őrségről, pedig ehhez épp úgy négy kolostor tartozott, mint az egrihez. Lehet, hogy a győri és nyitrai őrségek, mint Ferdinánd-pártiak, megint nem jöhettek el a gyűlésre.

A választmányi tagok megválasztása ezentúl csak az őr jelenlétében történhetett és a guardiánnak ezek tanácsait kellett ezentúl követnie.

Hogy az egyes tagok melyik kolostorban szolgáljanak, azt ezentúl a közgyűlésen a provinciális határozta meg és ezen-

¹ Egyháztörténelmi emlékek. II. 363–64.

túl a legközelebbi közgyűlésig ott kellett maradniok; csak elkerülhetetlen szükség esetén helyezhette át időközben az őr az egyes tagokat más kolostorba. A kezdők is három évig abban a kolostorban voltak kötelesek maradni, ahol a szerzetesi ruhát magukra öltötték.

A kolostorról-kolostorra csavargó tagokat meg kellett fogni, három napi börtönre vetni és azon kolostorba, ahonnan elszöktek, visszaküldeni. Ha nem akartak visszamenni, a provinciális elé kellett őket vinni. Ha a guardiánok, vagy az örök e határozat kézhezvétele után is visszatartják az ilyen kóborgó testvéreket, elvesztik hivatalukat.

Ha valaki szüret idején betegnek tetette magát és nem ment ki gyűjtésre, el kellett tőle venni a bort egész éven át.

A templom számára a sekrestyében átadott pénzeket ezentúl zár alatt a sekrestyében kellett tartani és azokat csak a templom szükségleteire lehetett fordítani a guardián, vagy más előljáró engedélyével.

Az alamizsnagyűjtésben meg kellett tartani a régi határokat.

Az öröknek szigorúan meghagyta a provinciális, hogy sürgősen szigorú vizsgálatot tartsanak arra nézve, kik a tagok közt pártütők, vagy eretnekek és ha ilyeneket találtak, be kellett nekik mutatniok a provinciálisnak.

Mivel Szegedi Gergely éppen akkor írta művét Dévai Mátyás tévedései ellen, elhatározták, hogy ezentúl az ilyen könyveket a közgyűlés fogja megvizsgálni. Különösen meghagyta a provinciális, hogy a salvatoriánus testvéreket szeretettel fogadják kolorostoraikban és minden szükséges dolgokban szolgáljanak nekik.

Megújították Igali Fábián azon rendelkezését, hogy minden guardián hivatala átvételekor mindjárt lelettárt készítsen a rábízott kolostor fölszereléseiről és azt helyezze el a sekrestyében. Ideje letelvén, a közgyűlésre menetel előtt készítsen új lelettárt és mind a kettőt vigye a közgyűlésre. Ha ezt nem teszi, büntetést kap és bármily hivatalra alkalmatlannak tekintendő.

A guardiánoknak ezentúl nem volt szabad adósságokat fölvenni a kolostor terhére és az új guardián a régi guardiántól felvett adósságok törlesztésére nem volt kötelezhető, kivéve, ha azt építkezésre fordították.

Megújították végre azt a szabályt, hogy az örök mindèn nagyobb házban két gyóntató atyát rendeljenek és minden testvérnek meg kellett választania az ő gyóntató atyját.¹

Miklai azonban nem érte meg hivatala három évének teljes elteltét, mert 1535. karácsony szombatján (decz. 24.) elhunyt és kedvelt kolostorában, a fejeváriban temették el.²

A szegény testvéreket ekkor a szegedi bíró, Zákány István hívta meg, hogy náluk tartsák a provinciálisválasztó közgyűlést, mert ő adja a szükséges költségeket. A mariánusok el is fogadták ezt és 1536. július 2-án még egyszer összegyűltek a régi kolostorban és megválasztották Debreczeni Pétert, a volt váradi őrt — provinciálissá.³

Debreczeni mindjárt megválasztatása után sürgette, hogy a szabályokat szigorúan megtartsák és evégből a szertartások rendjét és főhatározatokat évenként négyszer fölolvassák. Ahol ezek eddig nincsenek meg, az örök kényszerítsék a guardiánokat, hogy megszerezzék. Amelyik szerzetes engedetlenséggel fenyegetődzik, ha előljárója nem akarja teljesíteni az ő kívánságát, azonnal börtönbe vetendő és megfelelő bójjal megpuhítandó. Ha valamelyik testvér szándékosan a közgyűlésre, vagy a közbeneső gyűlésre halaszt olyan ügyet, amelyet előbb is el lehetett volna végezni, mint rágalmazót kell büntetni.

A közbeneső gyűlést 1537. április 29-én Egerben tartotta meg Debreczeni Péter és ott különösen sürgette, hogy a guardiánok a betegek iránt irgalmasak legyenek és azon testvérek, akik a betegek ápolására vannak kirendelve, szorgalmasak legyenek. Aki minden törvényes ok nélkül vonakodik a betegápolást elfogadni, keményen megbüntetendő, hogy saját szenvedésével tanuljon részvétet beteg testvére iránt. A közös imádság és istenitiztelet szép, egyforma végzésére is szabályokat alkottak; a hitújításban fölmerült sok rágalomra való tekintettel megint nagyon szigorúan megparancsolta Igali Fábíán azon intézkedésének megtartását, hogy egy testvér se tartson maga mellett kiszolgáló gyermeket, vagy kispapot és ne vigye az ilyeneket magával a szobába, vagy a hálóterembe. Mind az

¹ Eredetije a ferenczrendűek pozsonyi levéltárában. Lad. XXXV. nr. 2.

² U. o.

³ Kósa: i. m. 226. l.

alattvalókra, mind az előljárókra szigorú büntetéseket szabtak, ha ezt a törvényt megsértik.

Szomorú jele az időeknek, hogy a zágrábi és a pécsi őrségeket már ekkor egyesítették. Annak jele ez, hogy a pozsega-vári, szeglaki és esetleg neksei és a garbonaki kolostorok a török rombolások miatt elpusztultak.¹

A provinciálisválasztó közgyűlést 1539-ben Nagyváradra hívták össze, mert itt lakott a magyar kath. vallásuak akkoriban már egyetlen védője és a kath. szerzetesek pártolója, Utyeszenics Frater György, a váradi püspök. Őneki volt még annyi pénze, hogy ötször vállalhatta magára a szegény ferenczrendűek közgyűlésének költségeit. Itt megválasztották provinciálissá Bélközi Mátét, aki 1533-ban lippai guardián volt. Az ő idejétől kezdve e korszak végéig jóformán teljesen megszűnnek a szerzet belső életére vonatkozó adatok s azért sokkal helyesebbnek látjuk, ha egyfolytában felsoroljuk a csoport előljáróit s azután mondjuk el a szomorú romlás, hanyatlás és tétlen pangás eseményeit.

A provinciálisválasztó közgyűlések így következtek:

1541-ben a Nagyváradon tartott közgyűlésen megválasztották Baranyai Imrét.

1544. október 18-án a Pozsonyban tartott közgyűlésen megválasztották Terebezdi Jánost (1533. kanizsai guárdián).

1546. július 14-én a Nagyváradon tartott közgyűlésen megválasztották Szegedi Gergelyt.

1548-ban a Nagyváradon tartott közgyűlésen újra megválasztották Szegedi Gergelyt.

Az 1550-ben Nagyváradon tartott közgyűlésen megválasztották Bélközi Mátét.

De ez 1551 október 18-án meghalt. Helytartó lett Mekcei Péter, a váradi őr, de csakhamar még ez évben újra közgyűlést tartottak Váradon és megválasztották provinciálissá a volt helytartót, Mekcei Pétert. (1533-ban keszthelyi guárdián.)

1554-ben Pozsonyban tartott közgyűlésen megválasztották Mekcei Pétert. Az 1557-iki közgyűlés megtarthatása végett 1557. május 8-án Terebezdi János a mariánusok egyik pártfogóját, Dessewffy Jánost, a királyi kamara elnökét kéri, hogy adjon annyi alamizsnát, amennyiből 2 napon át az egybegyűlt testvérek-

¹ Pozsonyi levéltár lad. XXXV. nr. 2—3.

nek élelmet vehetnek. Hivatkozik arra, hogy máskor is a magyar főurak adtak meg mindent, ami közgyűlés tartására szükséges volt.¹

Nyolcz nap mulva 1557. május 16-án Pozsonyban csakugyan megtartották a közgyűlést s azon Szemesei, vagy magyarosan Szemecsei Kristófot választották meg, de ez 1559-ben meghalván, helytartó lett egyideig Mekcsei Péter, a pozsonyi ör.

1559-ben a Pozsonyban tartott közgyűlésen megválasztották Szegedi Ferenczet (1551-ben lippai guardiánt).

1561-ben a Pozsonyban tartott közgyűlésen megválasztották Csongrádi Ferenczet (1533-ban kassai igehirdető).

1563-ban a Pozsonyban tartott közgyűlésen megválasztották Szegedi Ferenczet († 1568 május 31.)

1565-ben a Pozsonyban tartott közgyűlésen megválasztották Csongrádi Ferenczet.

1573-ban a Pozsonyban tartott közgyűlésen megválasztották Borhi Mátyást (1567-ben soproni guardián, később biztos volt, † 1592-ben).

1592-ben a Pozsonyban tartott közgyűlésen megválasztották Grodeczin Gábort.

1597-ben a Pozsonyban tartott közgyűlésen megválasztották Draskovics Ferenczet.

1600-ban a Pozsonyban tartott közgyűlésen megválasztották Gyulai Mártont.

1603-ban a Pozsonyban tartott közgyűlésen megválasztották Ebeczky Sándort.²

E 63 év alatt a mariánusok csoportja iszonyú veszteségeket szenvedett mind a kolostorokban, mind tagokban.

A török uralommal a mariánusok csoportja teljességgel nem tudott megbékülni és azért a török hódítás miatt elvesztette 1542. őszén a szegedi hires, régi kolostort és ha előbb nem, most a nekeseit, 1543-ban a székesfejérvárit és a pécsit, 1551-ben az aracsait és lippait, 1552-ben a garbonakit, verőczeit, kapronczait, ludbrégit, továbbá a nevezetes egrit, mert bár az egrit várat az egrit vitézek megvédték, a ferenczrendűek kolostora a városban volt és éppen alkalmas volt arra, hogy Orszlán bég odavezesse pattantyúsait és onnan lövesse az egrit várat.³

¹ Országos levéltár. Bunyitay V. közlése.

² Kósa : i. m. 233—46. ll.

³ Tinódi és Forgách Ferencz műve az egrit ostromról.

Lippa elfoglalásánál értesülünk azon szenvedésekről és gyötrelmekről, amelyek a ferenczrendűeket az ilyen török győzelmek alkalmával érték. Midőn ugyanis Lippára betörték, a lippai ferenczrendűeket is kegyetlenül megkínózták. Nevezetesen Szegedi Ferenczet, a lippai guardiánt, mintha nagy kincseket rejtett volna el a templomban, úgy megverték, hogy öt foga kitört, de azért megmenekült.¹

1555-ben a török elfoglalván Kaposvárt,² Segösdön se maradhattak meg a mariánusok, mert minden untalan rajtuk ütöttek volna a török rablók. 1566-ban pedig Szigetvár elfoglalása után a törökök gyűjtogató, rabló csapatokat bocsátván Curgó és Kanizsa felé, a nagykanizsai, szemenyei, falkosi és keszthelyi kolostorokból is kénytelenek voltak menekülni, mert a ferenczrendűek kolostorai egészen a külső városokban voltak és így az ellenség támadásai elsősorban érték őket.

Az utolsó kolostor, amelyet a török hódítás miatt vesztettek el a mariánusok, a győri volt; 1594-ben Szinán nagyvezér seregei Győrt elfoglalván, a győri régi kolostort is lerombolták.

A hitujítás terjedése és a protestáns túlzók türelmetlensége, kegyetlen üldözései miatt szintén nagyon sok kolostorból ki kellett vonulniok a mariánusoknak.

A lőcsei kolostorból, úgylátszik, már 1536-ban Fels Lénárt seregének bevonulásakor zaklatták ki őket, mert 1543-ban kolostoruk üresen állott és oda a Menedékkőről elűzött karthauziakat helyezték be.³

1540—42-ben a belháborúk, utóbb a török háborúk megújulása miatt sok hadsereg vonult hazánkba. Ez megint sok rablásra adott ürügyet. A szabad királyi városok ugyanis a hadsereg élmezéséhez szükséges tárházak építése helyett egyszerűen ki akarták űzni a ferenczrendűeket és magtárnak, tárháznak elfoglalni kolostoraikat. Sőt ezzel sem elégedve meg, beleavatkoztak a szerzet belső kormányzásába és ha meghagytak is egykét testvért a kolostorban, azokat ők válogatták ki az ő tetszésük szerint. Mivel pedig tudták, hogy ez ellen a provinciális, vagy az ör tiltakozni fog, ezeket a városokba be sem engedték. Így azután nem volt csoda, ha a buzdítás és felügyelet nélkül

¹ Kósa: i. m. 234. l.

² Barabás: Zrinyi Miklós életére vonatkozó levelek. I. 316. l.

³ Egyháztörténelmi emlékek. II. 420. l.

elő szerzetesek néha magukról elfeledkeztek és a városi tanácsnak okot szolgáltatottak a panaszra, az ellenük való föllépésre és a kiűzésre. Ferdinánd király ezt meghallván, nagyon fölindult és 1542. szept. 16-án kelt levelében nem ok nélkül veti szemére a szabad királyi városok polgárainak, hogy ezáltal a lutheránus gondolkozást utánozzák és azt akarják elérni, hogy a szent helyeken az Istent dicsőítő énekek megszűnjenek s a városok polgárainak példáját azután a tanulatlan, egyszerű nép is kövesse. Megparancsolja azért, hogy a kolostorokból mielőbb elvigyék az odarakott dolgokat, adják vissza azokat a ferenczrendűek használatára és engedjék vissza az elűzött testvéreket.¹ A mariánusokat e rendelet közelről érintette, mert hisz nekik több szabad királyi városban, nevezetesen Kassán, Lőcsén, Pozsonyban, Sopronban voltak kolostoraik s a pozsonyiról biztosan tudjuk, hogy több ízben el akarták foglalni katonai célokra, magtárnak és tárháznak. 1549-ben Szombathely vára az evangélikus Révai Ferencz nádor helytartó kezére jutván, ő és tiszttartói addig zaklatták az ott levő ferenczrendűeket, hogy elhagyták a kolostort s az 1557-ben már jó ideje üresen állott.²

Hogy az ország felfordulása s a pénz szüksége mily bajokat okozott a mariánusoknak még abban az esetben is, ha pártfogóik katolikusok maradtak, mutatja a segösi kolostor kincseinek története. E kolostort a Báthoryak, kivált Báthory György a főlovászmester sok szép ezüst egyházi szerrel ajándékozta meg. 1532-ben Szolimán török császár Bécs felé tartva, Báthory György féltette a segösi kincseket és azért úgy intézkedett, hogy Segösi Antal barát, II. Lajos király volt hitszónoka vesse el e kincseket Pettauba. Ez el is szállította Pettauba és ott egy Gábor nevű polgárnál őrizet végett elhelyezte. Báthory György testvérének, István nádornak, özvegye Z-ófia hercegnő másodsor Pekry Lajoshoz, akkoriban a szlavoniai sereg kapitányához ment férjhez s így Pekry tudomást szerzett a segösi kincsekről. Bár semmi köze sem volt a Báthoryakhoz, sem a segösi kolostorhoz, mégis annyira fnyegegette a pettauiakat, hogy ezek kényszerítették Gábor polgártársukat, hogy a 199 márkát nyomó segösi ezüst tárgyakat Pekrynek kiadja. Pekry azután az ezüstöt beolvasztotta és elhasználta. Csak

¹ Kósa: i. m. 228.

² V. ö. Egyháztörténelmi emlékek. V. 387. Kósa: i. m. 495. l.

hosszas 1548—50. években folytatott per és összes jogi orvoslato k használása után tudta Szegedi Gergely provinciális főleg Terebezdi János pozsonyi guardián és volt provinciális buzgó közreműködésével annyira vinni, hogy Pekry a segö sdi kincsek árából 1000 forintot megadott, de ezt is mindjárt kölcsön kellett adni a királynak.¹

Ahol egyelőre túrték is őket, annyira gúnyolták, üldözték őket, hogy Mekcsei Péter provinciális 1551. július 13-án már nem is írja magát a régi hivatalos néven, hanem „Magyarország és Tórország tájékain szerte-széjjel tartózkodó szerafi Szent-Ferenczrendű testvéreknek szűkölködő közszolgája“ és a szörnyű bajok okaiul ezeket véli: „A mi időnkben a szeretet kihalt s innen van a szerzetes személyek kemény üldözése, a fölszentelt épületeknek nem csupán a hitetlenek, hanem a vallástalan keresztények részéről is véghezvitt földültsái, az Isten szolgáinak gyátlazatos kivetései, elűzése i és a gyilkosságig menő üldözése i.“²

Borzasztó csapás volt a katolikusokra és különösen a kath. szerzetesekre, tehát a mariánusokra nézve is Utyeszenich Frater György 1551. december 17-én történt meggyilkolása. Ferdinánd király szerencsétlen kezű idegen vezérei, bár maguk katolikusok voltak, ennél nagyobb kárt nem okozhattak volna a katolikus vallásnak a tiszántúli és az erdélyi részeken. A gyilkosság hírének hallatára a hitujítók dühe mindjárt a szerzetesek ellen fordult, és Kolozsvárról, Segesvárról, Nagybányáról és Beszterczéről mindjárt elűzték őket, sőt Kolozsvárt az oltárokat is lerombolták.³

Tehát a mariánusok ekkor vesztették el beszterczei kolostorukat.

Ugyanekkor Debreczenben is nagy veszedelemben forogtak. Itt a kálvinista Kálmáncsehi Márton lett az úr s a vallásujítók mérgességével lázította a népet a ferenczrendűek ellen. Védelmet pedig ezek nem várhattak, mert Nagyvárad vára és az egész váradi püspökség jószágainak kormányzása 1552. márczius 25-én az evangélikus Varkucs Tamás várnagy kezébe került.⁴ Ellenben

¹ N. R. A. az országos levéltárban f. 339. nr. 29—38.

² A nyitrai káptalan hiteles helyi levéltára.

³ Báthory András 1552. jan. 2-iki levele a bécsi cs. és kir. állami levéltárban.

⁴ Történelmi Tár 1891. 650, 658 és a bécsi cs. és kir. állami levéltár.

az, hogy Munkács várát 1552. tavaszán csakugyan átadták az evangélikusból immár református vallásúvá vált durva Petrovich Péternek, János Zsigmond királyfi volt gyámjának s ez a biharmegyei nemesekkel János Zsigmond visszahozataláról és a töröknek meghódolásról kezdett tárgyalni, a mariánusok debreczeni ellenségeit csak biztatta, hogy bármit tegyenek a ferenczrendűekkel, nem lesz semmi bajuk. Innen van, hogy 1552. október 12-én egyik, a pozsonyi ferenczrendűeknél betegen fekvő váradi kanonok csak így hagyományoz: „A testvérek debreczeni kolostorának 10 arany forintot, ha nincs elpusztulva.”¹ Tehát már ekkor Pozsonyban is tudták, hogy a debreczeni kolostort a pusztulás fenyegeti és csakugyan még ez évben el kellett hagyniok.²

Mint említők a türelmetlen, kálvinista Petrovich 1552. év tavaszán kezéhez vette Munkács várát. Ennek uradalmához tartozott Beregszász városra is. Megjelentek tehát itt is Petrovich emberei és a szegény ferenczrendűeket mindjárt üldözni kezdték és el akarták tőlük venni az Isten dicsőségére egykor ajándékozott arany és ezüst egyházi szereket, úgy hogy a szegény ferenczrendűek már 1552. május 28-ika előtt ezeket kénytelenek voltak Ecsed várába szállítani a hű Báthory András országbíró őrizete alá.³

De csakhamar még szörnyűbb idők következtek a beregszászi mariánusokra. Petrovich pártolásában bizakodván a beregszászi lakosoknak az ujitáshoz szító része egy Balázs nevű evangélikus (lutheránus) papot hívott meg oda. Ezt az ellenpárt valamelyik túlzó tagja 1553. május 8-án midőn a városon kívül járkált, bizonyára a ferenczrendűek tudta nélkül, puskából lelőtte. Iszonyú méregbe jött emiatt a beregszászi bíró és a város lakosságának nagyobb része, s mintha a szegény ferenczrendűek okai lettek volna a gonosz tettnek, rárohantak még aznap este a ferenczrendűek kolostorára, feltörték és széjjel verték az ajtókat és részben megsebesítették, részben pedig megölték az ott

¹ Bunyitay Vincze szives közlése a pozsonyi káptalani levéltárból Prot. IX. f. 100.

² Kamonczai Máté följegyzése a pozsonyi levéltárban.

³ Báthory András levelei a bécsi cs. és kir. állami levéltárban. Bunyitay Vincze szives közlése.

lakó mariánusokat s a megmaradottakat mind kalodába verve fogságba hurczolták.¹

Petrovich 1553. őszén megkísérelte Erdély és a Tiszántúl elfoglalását, de Nagykereki és Nádudvar táján vereséget szenvedett és kénytelen volt az országból kivonulni. A király Nagyváradról is eltávolította Varkucsot és 1553. május 10-én új püspököt nevezett ki oda. Ezáltal egy kis időre helyreállt a békesség, úgy, hogy a mariánusok 1554-ben visszaköltözhetnek két évvel ezelőtt elhagyott kassai kolostorukba. De 1555-ben még nagyobb mozgalom indult meg János Zsigmond visszahívására. Ekkor már e mozgalomhoz csatlakoztak a Perényiek és a Báthoryak egy része is, Nagyváradon pedig az erőszakú, harcra kész püspök Zabardy (Zabergyei) Mátyás, Magyarország alsó részének főkapitánya 1556. augusztus 12-én meghalt.² A János Zsigmond-pártiak bevették Gyulafehérvárt, ostrom alá fogták Szamosújvárt és Nagyváradot és diadalmasan vezették be Erdélybe János Zsigmondot és anyját, Izabella királynét.

Mivel pedig a János Zsigmond-pártiak főemberei mind a hitújítás hívei voltak, az 1556-ik év lett ekként a leggyászosabb a mariánusokra nézve. Kiűzték őket Nagyszebenből, Szászvárosból, Nagyváradról, Telegdről, Szatmárról. Báthory György is elfeledkezett arról, mennyire szerette édes atyja a ferenczrendű atyákat és elűzte őket Varannóról.

Ugyancsak ez évben április 6-án Kassa város nagyobb része a mariánusok Szent-Miklós tiszteletére emelt egyházával és kolostorával együtt elégett.³ Arra akkoriban remény sem lehetett, hogy alamizsnából újra felépítik s így ezt a várost is végleg el kellett hagyniok.

Igy tehát 1556-ban a mariánusok összes Keleti Magyarországon fekvő kolostoraikat elvesztették és oda többé soha vissza sem kerültek.

Még itt sem volt vége a hányatásnak. A nyitrai kolostor a város végén, keritetlen helyen állván, a Párkányból egész odáig elkóborló török csapatok miatt nem volt itt biztos lakásuk s 1567-ben ezt is elhagyták. A hozzátartozó malmot és egész jövedel-

¹ Blahó: *Exempla antiquarum literarum a gyöngyösi levéltárban.*

² Bunyitay: *A váradi püspökség története* I. 413—17. ll.

³ Blahó: *Exempla antiquarum literarum a gyöngyösi levéltárban.*

mét királyi engedéllyel ezentúl a pozsonyi kolostor birta, de oly feltétel alatt, hogy a nyitrai kolostorban végzendő alapítványos miséket a pozsonyiaknak kellett elmondaniok.¹ A kismartoni kolostor helyreállításáról is lemondottak 1560-ban és annak ingatlanait haszonbérbe adták 30 forintért a Weisspriach család jószágigazgatójának.²

Igy azután 1560-ban a mariánusok egészen az ország nyugati részére szorultak. A bácsi, erdélyi, váradi, egri őrségek teljesen megsemmisültek, sőt a nyitraiból is csak 1 maradt meg, a nagyszombati. E miatt azután az őrségeket újra kellett szervezni. Mint szervezték, nem tudjuk, csak az bizonyos, hogy 1558-ban már nem jegyzik föl, hogy a Pozsonyban lakó ór, Mekcei Péter, melyik őrségnek élén állott s Pozsonyban lakván a nyitrai kolostor ügyeiben intézkedik, pedig azelőtt Pozsony nem tartozott a nyitrai őrséghez.

Elpusztulva 1556-ban a keszthelyi, falkosi, kanizsai és szemeyei kolostorok, leszállott a kolostorok száma 6-ra. Ezek számára nagyon elég volt két őrség t. i. a győri és a zágrábi. Ez utóbbihoz így is csak két kolostor tartozott, a varasdi és zágrábi, s ezek közül is a varasdi a régi pécsi őrségből csatoltatott a zágrábihoz. Később a zágrábi kolostor is a bosnyák ferenczrendűek kezére jutott s így csak egy őrség maradt.

Végre 1594-ben a győri kolostor is elpusztulván, már csak 4 kolostor maradt s ez is nagy nehézségek közt tartotta fenn magát főleg azért, mert nem jelentkeztek új testvérek. Hogy a megmaradtak mily szörnyű sorsban voltak, világosan megírja 1572-ben Csongrádi Ferencz provinciális Miksa királyhoz intézett folyamodványában. „Megkevesbedtek és nagyobbbrészt előregedtek a ferenczrendűek, — írja — ki is fáradtak már a hálátlan, kemény munkában és a sok gyalázattúrésben, mert ha a néphez fordulnak alamizsnáért, nem csupán kinevetik, hanem meg is verik őket.“ Kérik azért a királyt, hogy, amint atyja megígérte (és mint pl. 1550-ben csakugyan meg is tette), adjon nekik annyi segítséget, hogy élelmük és ruházatuk legyen.³

¹ Nyitrai káptalani levéltár: f I. nr. 19; és f III.

² Sopronvárosi levéltár: Lad. I. et A tasc. I. nr. 20.

³ Országos levéltár: Acta eccl. irregistrata f. 74. V. ö. Egyháztörténelmi emlékek 299., 538. ll.

Nem csoda, ha ezek után a XVII. század elején sokan e ferenczrendű tartomány teljes kihalását, szétoszlását számították. Hozzájárult még ehhez, hogy 1601-ben a szerzetesek és Gyulai Márton provinciális közt áldatlan viszály támadt, úgy hogy a provinciálist a feljebbvalóknál bevádolták. Emiatt Gyulait hivatalától egy időre fölfüggesztették és igazolnia kellett magát a kiküldött bizottság előtt. De még akkor is, midőn a provinciális igazolta magát, ellenfelei Péchy Lukács, az esztergomi egyházmegye ügyésze útján az esztergomi káptalan előtt Nagyszombatban tiltakozást nyújtottak be az ő kormányzása ellen és fenyegették, hogy ha mint biztos kerül vissza, „az ily álorczás biztost a szerzetesi fegyelem alá vetik.”¹

Azonban Péchy Lukács nem volt alkalmas ember arra, hogy Gyulai Márton fölött ítéletet mondjon és ily perben békét közvéltessen. Nemsokára ugyanis kitűnt, hogy ő tulajdonképen a maga pénzbeli jövedelmeit félti. Péchy Lukács egyéb hivatalai mellett a nagyszombati apácák birtokainak kezelője is volt, ámde nem tudott a beszedett jövedelmekről jól elszámolni. Emiatt őt a provinciális mint a Klára-szűzek előljárója kérdőre vonta, s utóbb pedig e hivatalától elmozdította.² Ha Gyulai Márton nem állotta volna meg helyét, akkor bizonyára nem helyezték volna őt vissza előljárói és még kevésbé tüntették volna ki azzal, hogy a generalis biztosává és általános felügyelőjévé nevezték ki.³

Hogy Péchy Lukács még kevésbé avatkozassék bele a ferenczrendűek ügyeibe, 1601-ben VIII. Kelemen pápa Bódog Antal salvatoriánus atyát nevezte ki a Kláraszűzek és domonkosrendű apácák apostoli biztosává.⁴

Az utolsó perczben ez időszak végén látjuk, hogy a lelkek magatartásában egyszerre változás áll be. Ujra nemesebb vágyak töltik be a sziveket és felsőbb czélokat tűznek maguk elé. Egy főrangú ifjú, Draskovich Ferencz, leteszi fényes köntösét és felölti Szent-Ferencz szegény ruháját; egy győri kanonok, Ebeczky Sándor, lemond jövedelmeiről és beáll a mariánus ferenczrendűek közé.⁵

¹ Esztergomi káptalan protocollum X. 733—34. ll. 1602. jan. 5.

² Kósa: i. m. 245—46. ll.

³ U. o.

⁴ Agricola Kristóf salvatoriánus 1674-iki feljegyzése.

⁵ Kósa: i. m. 241., 251. ll.

Örömmel írják a pozsonyi testvérek 1600. körül egyik nagyságos pártfogójuknak, hogy e nehéz időkben számuk 12-re szaporodott és már iskolákat is nyitottak. Tehát ők is részt akartak venni a tanítás nagy munkájában.¹

Ezek azon biztató jelek, melyek mutatják, hogy mégsem a halál, a felozlás kezdődik a mariánus életben a XVII. század elején, hanem új felvirágzás. Erről a IV. szakaszban.

¹ Losteiner: Annotationes a csiksomlyai levéltárban.

IV. SZAKASZ.

A mariánus ferenczrendűek története 1606—1711-ig.

A Bocskay-felkelés vihara a mariánusokat is megriasztotta egy kissé. 1605. május havában Nagyszombat a felkelők kezére került és azok vezére, Illésházy István, elvette tőlük kolostorukat s azt a nagyszombati kálvinistáknak adta. Így tehát volt év, midőn már csak 3 kolostorban, a pozsonyiban, soproniban és a varasdiban húzódtak meg s ebben is, mivel a két előbbi várost ostromolták a felkelők, nagy félelem között éltek.

Végre 1606. augusztus 6-án megkötötték a békét. Nagyon itt volt az ideje a közgyűlésnek is, mert Ebeczky Sándor megbízatása lejárt. Pozsonyban gyűltek tehát össze a mariánusok maradványai és Draskovich Ferenczet állították a rendtartomány élére.¹ Siettek ezzel talán azért is, mert ugyancsak ez évben a toledói egyetemes gyűlésen olyanok, akik hazánk állapotait nem ismerték, sürgették és ki is mondták határozatilag a két magyarországi rendtartomány egyesítését.

A protestánsok erőszakoskodásai, a hajduk rombolásai 1605-ben a katolikusok körében nagy visszatetszést keltettek, különösen pedig a király hűségében megmaradt drávántúli részeken. Ujra hajlandók voltak tehát a főurak a kath. hit védelmére és terjesztésére némi áldozatokat is hozni s így 1606-tól kezdve új kolostorok építései mutatják a lelkekben véghezment gyökeres változást. A két rendtartomány egyesítéséről ezentúl szó sem esett.

Mivel Draskovich Ferencz testvére, János, 1606-ig horvát szlavon bán volt, neki nagy tekintélye volt a vidéken. Ennek segítségével az új provinciális kivitte, hogy 1607. elején a kapronczai kolostort visszakapták² s ugyanekkor lépéseket tett,

¹ Kósa: i. m. 251. l.

² A Szent-László provincia levéltára Zágrábban. Lad. Remete-Ivancs f. Kaproncza.

hogy a bosnyák-horvát rendtartomány kezébe került zágrábi híres kolostort visszanyerje. Mivel pedig ez nem idegen, hanem más ferenczrendűek kezén volt, a szerzet generálisához fordult és Messana Archangel generális († 1607. október 20-án) meg is parancsolta, hogy a zágrábi konvent régi tulajdonosaiknak visszaadassék, csak azt kötötte ki, hogy a provinciális odaküldje a testvéreket még a bosnyák-horvát testvérek eltávoztása előtt.¹ Ugyanez időtájt sikerült a Varasdtól nyugatra eső ormosdi (most friedaui) kolostort is megszerezni a csoport részére, mert a salvatorianusok azt még 1556. táján elhagyták és most sokkal távolabb laktak, hogysen annak átvételére gondolhattak volna, ellenben a mariánusok a kolostort Varasdról könnyen elérhették és benépesíthették.² Az új érsek és földesúr, gr. Forgách Ferencz, a bécsi békekötés I. szakasza értelmében a nagyszombati kolostort is 1607-ben visszaadta jogos tulajdonosaiknak, a mariánus ferenczrendűeknek.³ Testvéri szeretetüket és buzgó munkálkodásukat mutatja az is, hogy Kopcsányi Pap Márton lemondva az esztergomi kanonokságról, 1608-ban középük lépett.⁴ Herovics Mátyás csanádi püspök és székesfehérvári prépost pedig, mint Draskovich Ferencnek 1616-ban kiállított okirata mutatja, legalább a szerzet külső tagja és érdemeinek részese óhajtott lenni.⁵

A külföldi ferenczrendűek azonban mégsem voltak megelégedve a magyar mariánusok magaviseletével. A szigorú, minden órára megszabott rendet még mindig nem találták meg a magyarok közt s az egyes kolostorok ingatlanai még mindig megvoltak, mert a háborús idők miatt a magyar ferenczrendűek ezekre még mindig rászorultak és magukat csupán alamizsnából fenn nem tarthatták. Azért a külföldi ferenczrendűek elhatározták, hogy legalább egy kolostort átvesznek és ebben, mint egy példaképben, megmutatják, hogyan akarják ők keresztülvinni a ferenczrendűek teljes átalakítását. Evégből segítségül hívták a generális helyettesének Német-, Magyar- és Lengyelországokra kiterjedő hatáskörrel kinevezett, nemzeti biztosát (commisarius nationalis), a volt osztrák provinciálist, Daumio Gábor Bonaventurát. Ez

¹ U. o. Lad. Siklosensis.

² Kósa : i. m. 604.

³ U. o. 252.

⁴ Farkas : *Scriptores prov. s. Mariae* 20.

⁵ Századok. 1877. Vidéki kirándulás 109.

csakugyan eljött Magyarországra s itt szeptember 15-re közgyűlést hívott össze Pozsonyba. Az összehívás jogos volt, mert Draskovich megbízatása lejárt s a magyarok nem mertek ellenkezni. Sőt az egyetemes biztosnak tekintélye és szava annyira nagy volt, hogy egy szavára megválasztották provinciálisnak a bécsi ferenczrendű iskolának egyik tanárát, Volta Bonaventura nevű olaszt s átadták neki a nagyszombati kolostort avégből, hogy ott egy, szintén Olaszországból, a pádovai Szent-Antal provinciából való reformált ferenczrendű, Luceoli Gianbattista mind a papi, mind a világi növendékeket már az ujjáalakítás (reformatio) szabályai szerint nevelje. 1610-től kezdődik tehát, hogy a mariánus rendtartomány a javított szabályokat tartó ferenczrendűek nevét viseli (Provincia reformata) s nem állott egyenesen a generális hatalma alatt.

De csakhamar kitünt, hogy az olaszok nem ismerik hazánk állapotait és így a kormányzásban nagy hibákat ejtenek. A magyar testvérek persze elégedetlenek voltak s alig várták, hogy elteljen a három év, mindjárt az öreg nagyrabecsült Ebeczky Sándort tették meg provinciálisnak, mindamellett, hogy az 1613-iki közgyűlést is ugyanazon Daumio Gábor nemzeti biztos vezette a tárgyalást, aki 1610-ben. Ebeczky 1614-ben meghalt s a pozsonyi apácák templomában temették el, mert régtől fogva ő volt ez apácák gyóntatója, vigasztalója. A haláleset következtében helyettes provinciálist kellett választani s a választás Kopcsányi Pap Mártonra esett, mert hat év alatt is bebizonyította, hogy jól megértette Szent-Ferencz szándékát és szabályait. Kopcsányi idejében történt, hogy a győri új kolostor alapkövét benn, a kerített helyen letették és így a mariánus csoport e régi helyén újra fészket rakott.

Eltelvén három év, 1616-ban megint Daumio Gábor vezetése alatt a közgyűlés Rudinai Jánost választotta meg provinciálisnak. Ő építette újra a földrengéstől és a régiségtől megromlott pozsonyi kolostort és ő vette át az Erdődyektől Nahács mellett Szent-Katalin tiszteletére emelt új, számos léleknek vigasztalást, segítséget nyújtó egyházat és kolostort 1618-ban.

Mivel 1619-ben a 30 éves háború veszedelmei Bécs körül már nagyon elhatalmasodtak, a Bécsben lakó egyetemes biztos onnan elmenekült és így 1619-ben nem lehetett megtartani a közgyűlést. Majd Bethlen Gábor erdélyi fejedelem is háborút

indított II. Ferdinánd király ellen és oly gyorsan haladt, hogy október 9-én elfoglalta Nagyszombatot, október 16-án pedig Pozsony városát. Mindkét városban a protestáns fejedelem pártolása miatt megint nagyon fölemelték kezüket a protestánsok és sok-sok kellemetlenséget okoztak a ferenczrendűeknek. 1619. december 5-én fegyverszünetet kötöttek a hadakozó felek és így 1620. május 29-én meg lehetett tartani Pozsonyban a közgyűlést. Itt talán azért, hogy Bethlen hadai jobban meg fogják kimélni az idegen eredetű ferenczrendűeket, megint olasz eredetű embert, Baza Antalt, a nagyszombati guardiánt választották meg.¹ Szerencsére ez már több év óta Magyarországon tartózkodott, így félig magyarrá lett, a Pálffyakkal és a többi főúri családokkal jóbarátságban volt² és így remélték, hogy igazgatása ellen semmi panasz nem lesz. A háborús időben ugyanis nagyon tapintatosan kellett föllépni, mert még sokszor a kath. főurak is feltámadtak a testvérek ellen. Így pl. Zerdahelyi Gábor, a királyi kamara lajstromozója már 1616-ban nagyon összeveszett a pozsonyi ferenczrendű testvérekkel, mert atyja holttestét más-hova helyezték,³ mint ahová ő akarta s 1620-ban átállván Bethlen pártjára, Sopronban⁴ és bizonyára másutt is akadályokat gördített az ő élmezésük és működésük elé. 1620 végén karácsony másodnapján pedig Pozsonyban történt nagy veszedelem. Schedl János bíró a tanácsosok nagy részének belegyezésével két ferenczrendűt, akik békével mentek az utcán, a város hajdúival megfogatott; bevitette azután őket a városházára s ott gyalázta, árulóknak szidta, sőt talán meg is öleti őket, ha a kolostor előljárói oda nem sietnek és ki nem mentik őket. Oka volt e heves megtámadásnak mindenesetre a vallásgyűlölet is, de részben a bíró politikai pártállása is. A meghurczoltatás és megtámadás ellen Vég Ferencz a pozsonyi kolostor hithirdetője nyújtotta be az egész szerzet tiltakozását az esztergomi káptalan előtt Nagyszombatban.⁵ Viszont azt is meg kell engedni, hogy a politikai indulatok még a ferenczrendű testvéreket is megtámadták és elragadták ez időben. Így midőn a soproni tanács

¹ Kósa: i. m. 253., 255.

² V. ö. Jedlicska: Részletek a Pálffy okmánytárhoz. 23.

³ Pozsonyi káptalani levéltár capsza 20. f. 4. nr. 3.

⁴ Sopron városi levéltár: Lad. I. et A. f. I. nr. 25.

⁵ Az esztergomi káptalan hiteles helyi levéltára. Prot. XII. 696.

tagjai az 1622. ápril 4. hirdetett országgyűlésre a soproni kolostorban alkalmas gyűléstermeket kerestek és azt a király embe-
reinek megmutogatták, Rudinai János provinciális a soproni
birót és a többi soproniakat nagyon megsértette, mert Bethlen-
pártiaknak és a királyhoz csupán szóval de nem szívvel hivek-
nek szidalmazta.¹

E zavarokban nem csoda, hogy Baza Antal néha nem ta-
lálta el a helyes utat. Azért a provinciális hivatáról letették
és ideiglenesen a volt provinciálist állították a provincia élére.
1623-ban azután megint közgyűlést tartottak és Vég Ferenczet
a volt pozsonyi szónokot választották meg provinciálisnak.² Vég
Ferencz nagyon pontos, kedvelt szerzetes volt. Jelen volt 1625-
ben a Rómában tartott egyetemes nagygyűlésen és letette az
érsekujvári új kolostor alapkövét. Az ő idejében komolyan
megkezdették a kolostorok ingatlan birtokainak eladását, nevezetesen
Sopronban és Varasdon. Ámde Magyarország primása, Páz-
mány Péter ez ellen tiltakozott, mert így az egyházi javak
világi kézre jutottak, ezt pedig Magyarország törvényei nem en-
gedik. Fölhatalmazza tehát valamelyik egyházat, hogy a varasdi
kolostor eladott birtokait magához váltsa.³

Helyreállván a béke, Német- és Magyarorszáiban a külföldi
ferenczrendűek megint megkezdtek munkájukat, hogy a mariá-
nus rendtartományt a szabályok teljes szigorúságában való meg-
tartására bírják. 1626-ban megint megérkezett egy külföldi nem-
zeti biztos Galbiato Antal. a bajorországi sarutlan ferenczrendűek
közül, pápai felhatalmazással és kivitte, hogy provinciálissá újra
Baza Antalt választották meg és a nagyszombati kolostor élére
is reformált ferenczrendűt állítottak. Csakhogy ez már magyar,
Szomolányi Lajos nevű volt.⁴ Az ő idejében 1627-ben kapták
testvérei Drávántúl a körösi kolostort.

Ugyancsak Galbiato Antal nemzeti biztos még két ízben
kivitte, hogy olasz ferenczrendű állott a magyarországi mariá-
nusok élére. 1629-ben és 1632-ben Sopronban tartották meg a
közgyűléseket és az ő bízgatására az Adda folyó-menti „Valte-
lina“-ból származó Robustelli Ferenczet választották meg provin-

¹ Soproni városi levéltár Lad. I. et A. f. I. nr. 26.

² Kósa i. m. 255.

³ Pázmány Péter levéltára I. 275.

⁴ Kósa: i. m. 255—56. ll.

ciálisnak. Bizonyára az volt a szándéka, hogy az átalakítás (reformatio) így sebesebben menjen.

Robustelli nem lehetett gyűlöletes, vagy legalább is kevésre becsült személy a magyar főurak és főpapok előtt, mert hiszen épen az ő idejében alapította meg Esterházy Miklós nádor a kismartoni kolostort, a győri püspök helyreállította a szombathelyit, a nyitrai püspök pedig — csakhogy most már más helyen, bent a kerített városban — a nyitrait. Második megválasztása után Robustellinek 1633-ban el kellett mennie a Toledoba összehívott egyetemes nagygyűlésre. De társaival együtt csak Barcellonáig jutott el, mert ő a nagygyűlésen természetesen Galbiato Antalra, az ő pártfogójára a volt németországi biztosra szavazott volna. Ámde a spanyol király mást akart s azért a barcellonai kolostorban addig tartóztatta Galbiato híveit mindenféle hiábavaló ürügyek alatt, míg a nagygyűlés mást (Campaneo Jánost) választott. Visszajövet rettenetes veszedelmeken estek keresztül a tengeren. Ez az út annyira megviselte Robustellit, hogy a visszaérkezése után félévre Sopronban meghalt. (1634. márcz.)¹ A három év hátralevő részére Végh Ferencz lett a helyettes provinciális. Ez időtájt erősen folytatták a szombathelyi kolostor építését, megkapták a régi ivanicsi kolostort és kísérletet tettek Komáromban lábukat megvetni.

Az 1635-iki Pozsonyban tartott közgyűlésre a generális egy spanyol származású, sarutlan ferenczrendű atyát Chomár Mihályt küldte hazánkba nemzeti biztosul. Ez nem erőszakolta az olaszok választását és így Végh Ferenczet újra megválasztották provinciálisul, csak hogy Végh nemsokára meghalt és így 1636. október 18.-ára Chomár egyetemes biztos új közgyűlést hívott össze és ekkor már közbeszólt a választásba. Ennek lehet tulajdonítani, hogy ekkor már nem a provincia kebeléből választottak provinciálist, hanem az ő titkárját az osztrák csoport egyik tagját, Taurity (de Tauris) Pált választották meg.

Kormányzati szempontból az új választás szerencsés volt. Taurity kitűnő theologus és az egyetemes biztos oldalán a provinciák vezetésére nagyon kiképzett férfiú volt. Megmutatta ezt mindjárt azzal, hogy a testvérek teendőire új, fontos szabá-

¹ Somlyai Mihály salvatoriánus provinciális tudósítása. A gyöngyösi levéltárban.

lyokat alkotott és azokat az egész kormánytanácssal, köztük a rendtartománynak akkoriban még egyetlen örével, Kopcsányi Márton Bonaventurával, továbbá az egyetemes biztossal is megerősítette.¹ Ő újra megtartotta a régóta elhanyagolt időközi és kormánytanácsi gyűléseket. Nevezetesen időközi gyűlést tartott 1637. november 7.-én Kismartonban és 1639. február 11.-én Nagyszombatban. A közgyűlésekre és időközi gyűlésekre vonatkozó iratokat, végzéseket mind összegyűjtötte és levéltárba helyezte, a szerzetekben szokásos anyakönyvek vezetését megkezdte: nevezetesen a beöltözöttek, a fogadalmat tett és a fölszentelt és végül a meghalt testvérekről rendes anyakönyveket kezdett vezetni. Megkezdették és végre is hajtották az ő idejében a soproni kolostor ingatlainak eladását, még pedig úgy, hogy maga a város vette meg azokat, de ez ellen a magyar főpapság újra tiltakozott és megbízta a győri püspököt, hogy azokat vásárolja vissza valami más egyházi célra.

Taurity Pál horvát ember volt és így nem csodálkozhatunk, ha a régi Szlavoniára különös gondot fordított. Így örömmel fogadta 1638-ban az Erdődyek, a ferenczrendűek nagy pártfogóinak abbeli ajánlatát, hogy Krapinán új kolostort alapítsanak és Remetinczen az egykori pálos kolostort fölélesszék (1639.). 1639-ben pedig a régi kapronczai kolostort mind az ottani plébános, mind a zágrábi püspök ellenére helyre akarták állítani, még pedig a belvárosban, pedig ez nagyon sok kellemetlen, visszás támadásra adott okot. Ennek következménye lón azután, hogy a szlavoniai kolostorokból új őrséget kellett alkotni, mert abban az időben a provinciális nem könnyen mehetett le Szlavoniába és a hét kolostort felügyelet nélkül hagyni nem volt tanácsos. 1639-ben megkísérelték régi, várrá alakított keszthelyi kolostorukat visszaszerezni, fönt pedig Trencsénmegyében Jakusith György az egri püspök kezdett nekik építeni új kolostort Pruszkán (most Poroszkza) az oroszlánkövi uradalom főhelyén.

1638. nov. 6.-án Taurity vezette Chomár biztos megbízásából a salvatoriánusok galgóczi közgyűlését is (L. o.).

Ezek után mintegy természetes volt, hogy 1640. július 24.-én Arco Ferencz nemzeti biztos vezetése alatt a Nagyszom-

¹ Pozsonyi levéltár. Lad. 35. nov. 6. Hibásan 1690-re téve.

batba egybegyűlt közgyűlés Taurity Pált újra provinciálissá választotta, illetőleg erre fölkérte és az egyetemes biztos erre kapott hatalmánál fogva mindjárt meg is erősítette.

Az 1640-iki közgyűlés különben nem csupán provinciális választásról emlékezetes, hanem több nevezetes intézkedéséről is határpont a mariánusok életében.

Ennek megérthetése végett összefoglaljuk először is a rendtartomány fejlődését az 1606-tól lefolyt 34 év alatt. 1606-ban a kolostorok száma már csak 4 volt. Ellenben 1640-ben az ideigleneseket is beleszámítva már 20 és pedig Dunán innen keletkeztek: Szent Katalin, Érsekujvár, Nyitra, Pruszká és ideiglenesen Komárom; Dunántúl: Győr, Kismarton, Szombathely és ideiglenesen Keszthely; a Drávántúl: Zágráb, Ormosd, Ivanics, Körös, Krapina, Remetincz és Kaproncza.

A drávántúli kolostorok, tehát a varasdival együtt 8, mind az ott lakó szlapon, tót katolikusok lelkigondozásával foglalkoztak, a dunáninneniek közül pedig a szentkatalini, a pruszkai és részben a nyitrai, ismét részben a nagyszombati kolostorokban is olyan testvérekre volt szükség, akik a szlovák-tót nyelvet értették. Emiatt a mariánusok csoportja 1640-ben már épen nem volt olyan tiszta magyar, mint pl. 1533-ban, hanem részben más nemzetiségekből állott. Előmozdította ezt az is, hogy 1610-től kezdve gyakran állottak olaszok a tartomány élén és természetesen nem csupán magyarokat vettek föl tagoknak, hanem mindenféle nemzetiségűeket. Ennek következménye, hogy 1636-ban a kormánytanács már a következő tagokból állott: Brian Antal atya, Feffner Bernardin atya, Gadolius László atya, Králich Dániel atya tanácsosok. Kopcsányi Márton Bonaventura volt az őr és Taurity Pál provinciális. Tehát 6 közül csak egy volt magyar, az öreg Kopcsányi.¹

Ezt tudva könnyen megérthetjük az 1640-iki közgyűlés második határozatát. Ez úgy szól, hogy ezentúl a közgyűlések (káptalanok) és időközi gyűlések felváltva tartassanak meg, egyszer a szoros értelemben vett Magyarországon, másodszer a Tótországban, de úgy, hogy a szlapon őrségnek Magyarországhoz közelebb eső kolostorai jelöltessenek ki a gyűlések tartására (tehát Varasd és Ormosd). A nyolczadik határozat pedig az volt,

¹ Pozsonyi ferenczrendű levéltár Lad. 35. nr. 6.

hogy a szlavon őrségek növekedése végett Varasdon bölcséleti iskolát (tehát a mai gimnáziumok felső osztályainak megfelelő osztályokat) kell fölállítani.

Örvendetes jele a szerzet emelkedésének az, hogy a nagyszombati hittudományi iskola nagyon fölvirágozott. Pázmány áldásos keze itt is nagy dolgokat művelt. Az 1633–36. években fölépítette a mariánusoknak nagyszombati kolostorát mintegy 40.000 forinton oly nagyra, hogy abban 60 testvér ellakhatott. Mivel pedig a jezsuiták kollégiuma is itt virágozott, majd az egyetem is itt nyílt meg, a mariánusok is ideküldték növendékeiket a hittudomány tanulására, úgy hogy az közös intézménye legyen az összes kolostoroknak (studium generale). Természetes, hogy a nagyszombati kolostor bevételei ennyi növendék tartására nem voltak elégségesek, azért rendelte a közgyűlés, hogy a többi kolostorok kivált a ruházat megszerzésében segítsék a nagyszombatit.

A guardiánok már megint nagy hatalmat szereztek maguknak és ebből sok visszaélés származott. Még azt is megtették, hivatkozva a provinciális állítólagos szóbeli engedélyére, hogy más kolostorba mentek át. Azért a közgyűlés azt határozta, hogy ha valaki a provinciális írásbeli engedélye nélkül más kolostorba menne át, mint hitehagyottat büntessék meg s ha a rendtartomány közgyűlésétől alkotott szabályokat nem olvastatja föl, mint azt kell, a guardiánságtól fosztassék meg. A farsangi tulzások meggátlására a testvéreknek húshagyó hétfőn és kedden sehova sem volt szabad kimenniök ebédre és még kevésbé volt szabad otthon húst enni. A déli harangozást minden kolostorban meg kellett tartani.¹

Taurity Pál második kormányzósága idején is megtartotta az időközi gyűléseket és pedig 1641. június 3-án Kismartonban és 1642. márcz. 30-án Pozsonyban. Ez utóbbi gyűlésből készült azután Romába az egyetemes nagygyűlésre menni. El is ért oda és 1642. június 7-én az egyetemes közgyűlés őt egyetemes kormánytanácsossá választotta. Nagy tekintélyét ekkor fölhasználta arra, hogy a mariánus rendtartomány nagyszombati iskoláját ünnepélyesen (ad iubilationem) studium generale rangra emelte a szerzet generálisa és így ennek joga volt nem csupán a magyar-

¹ Pozsonyi levéltár Lad. XXXV. nov. 6.

országi hittudományi iskoláira, hanem az összes ferenczrendű iskolákra képesített előadókat (lector generalis) kinevezni. Taurity ebben a hittudományi iskolában maga is volt előadó, sőt fáradhatatlan munkakedvét mutatja az, hogy a provinciális teendői mellett 1639-ben még a nagyszombati terhes guardiánságot is magára vállalta.¹ Megérte azt is, hogy Batthyány Ádám a német-újvári kolostor építését megkezdte s Magyaróvárt is megvetették egy kis kolostornak alapját.

A három év teljes elteltét be sem várva, Arco Ferencz meglátogatta a mariánusok kolostorait és 1643. április 18.-ra összehívta a közgyűlést Kismartonba. Itt azután, mivel Taurityt már többé megválasztani nem lehetett, Kirinics Gábort az ormosdi (1639-ben varasdi) guardiánt választották meg. Ez 1643-ban előbb a dunáninnyi kolostorokat látogatta meg és a nagyszombati romladozó templom helyett újnak építését határozta el. Azután Dunántúlra, október közepén pedig Tótországba (Szlavoniába) ment. Itt vette hírért, hogy I. Rákóczy György háborút indított a király ellen és azért sietve visszatért. 1644. június 15-én megtartotta az időközi gyűlést Pozsonyban és mindinkább rossz hírek érkeztén, gondoskodott róla, hogy a nagyszombati Klára-szűzek Kismartonba menjenek. Ő maga is Kismartonban keresett biztos helyet és ott október 26-án meghalt.²

Kirinics halála után a nemzeti biztos ügy intézkedett, hogy a jövő közgyűlésig a szlavoniai (tótországi) kolostorokat az egyik kormánysegéd Jagasich György igazgassa, a szoros értelemben vett Magyarországon pedig a pozsonyi guardián Felnai Bernardin legyen a helyettes provinciális.

Alig vette át Felnai a tartomány vezetését és vitte vissza a nagyszombati Klára-szűzeket kolostorukba, a férfi testvéreket pedig régi állomásukra, 1645-ben Rákóczy megújította a háborút és most már Nagyszombat felé közeledett, sőt azt május 28-án elfoglalta, Pozsonyt pedig hadával hónapokon át fenyegette. A Jászón és Sebesen elkövetett kegyetlenségek hallatára a ferenczrendűeknek menekülniök kellett és így a nagyszombati apácákat megint el kellett szállítani (16-ot kivéve) előbb Pozsonyba, onnan pedig Rohoncra, sőt magukat a pozsonyi

¹ Kósa: i. m. 257—60.

² Kósa: i. m. 261. l.

Klára-szűzeket is, kivált a svédek kegyetlenségei és embertelenségei miatt méltán féltve, a győri erős várba. A Pruszkáról, Nyitráról, Nagyszombatból és Szentkatalinból menekülő testvéreket Dunántúl és Tótországba helyezte el; maga súlyos betegen a pozsonyi kolostorban sínylődött és így nem menekülhetett. Különösen nagyon sajnálta a Nahács mellett eső szentkatalini kolostort, melyet Rákóczy vad katonái teljesen kiraboltak és megszegettelenítettek. Csak 1645. szept. havában vitethette vissza a sokat szenvedett Klára-szűzeket régi kolostorukba.¹

A béke helyreállván Arco Ferencz nemzeti biztos is megjelent hazánkban és meglátogatván a kolostorokat 1646. febr. 5-re Pozsonyba összehívta a közgyűlést és ott szavazattöbbséggel Fohnai Bernardint a volt őrt és helyettesét választották meg provinciálisnak. Az ő hároméves hivatala alatt a szerzet szépen, csendesesen működött. Megtartotta az időközi gyűléseket Pozsonyban, egyiket 1646-ban nov. 16-án, a másikat 1647-ben. Igyekeztek a magyaróvári székházat megtartani, de el kellett hagyniok a keszthelyit és Tótországban a kapronczait.

1649-ben a provinciálist választó közgyűlést Pozsonyban a rendes módon tartották meg. Fohnait egyhangulag újra megválasztották, de ő betegsége miatt azt nem fogadta el s új szavazásra került a sor. A szavazattöbbséget Kovács Ambrus nyerte el. Ő is megtartotta az időközi közgyűléseket Pozsonyban, egyiket 1649-ben, a másikat 1650-ben. Ez alkalommal a provincia szabályait újra átvizsgálták és ahol szükséges volt, javították. Hivatala utolsó évében Rómába kellett mennie, mert 1651. tavaszán egyetemes közgyűlést tartottak ott a ferenczrendűek s kísérni kellett volna őt a provincia őrének, Schmalzinger Bonaventurának. De ez annyira beteg volt, hogy a nagy útra teljességgel nem vállalkozott, hanem inkább az őrségről lemondott. Erre a kormánytanács visszahívta Ausztriából és megválasztotta valóságos őrnek Taurity Pált, a volt provinciálist és így Kovács Taurity társaságában vett részt az egyetemes közgyűlésen.

Alig lőn vége az egyetemes gyűlésnek, új biztos érkezett hazánkba a szerzet egyetemes kormánya részéről; ez már német származású volt s a szomszéd Ausztriában volt előadó (lector) és hitszónok. Schiessel Egyednek hívták. Ennek és Taurity

¹ Kósa: i. m. 261—63. ll.

visszatérésének nagy következményei lettek. Először is amint a provinciális visszaérkezett, Pozsonyban 1651. szept. 14-én közgyűlést tartottak és ott harmad izben megválasztották Taurity Pált provinciálisnak. Az időközi gyűléseket 1652-ben és 1653-ban augusztus 6-án Pozsonyban tartották meg. A Pálffyak bőkezűségéből épült malaczkai konvent az ő idejében lett készen és csatoltatott a rendtartományhoz.

Taurity hivataloskodásának utolsó évét olyanra fordította, amely később a mariánusok provinciájának nagy szomorúságot okozott. Mint horvát ember a régi tótországi kolostorok elszakítására törekedett s erre egyelőre legjobb eszköz volt új; a magyarországi Szent-Mária provinciától független őrség felállítása. Neki Rómában akkora befolyása volt, annyi barátja volt, hogy tulajdonképen már 1654. július 24-én elhatározta a kardinálisbizottság ez új őrség felállítását, de ő ezt eltitkolta s az őrség felállításához a mariánus provincia beleegyezését más módon csikarta ki.

A felsőnémetországi nemzeti biztos 1654. szeptember 8-ra tűzte ki a provinciális választó közgyűlést. Előző nap szeptember 7-én azonban már együtt volt a kormánytanács. Ezen az egyetemes biztos előterjesztette Szent-Ferencz hegyenineni családja atyjának, Caieto Sebestyénnek (generalis commissarius) 1654. július 27-iki levelét. Főlszólította ebben az atya a mariánusok kormánytanácsát, járuljon hozzá, hogy a tótországi kolostorokból külön őrség alakíttassék. Ott voltak ekkor már a tótországi kolostorok guardiánjai is; behivatták tehát őket a kormánytanács elé s megkérdezték, szükségesnek, jónak tartják-e ezen szétválasztást és akarják-e azt? Mind azt felelték rá, hogy ők e szétválasztást kérik és akarják, mert jó és a szerzetre nézve kedvező.

A kormánytanács tehát ismerve Taurity nagy hatalmát és a guardiánok sürgős kérését, beleegyezett a szétválasztásba.

Másnap Kisasszony napján megvolt a közgyűlés. Most magyar ember Malomfalvi Gergely kapta a szavazattöbbséget, de az ő keze már meg volt kötve az előző napi kormánytanácsi határozattal. Midőn tehát két nap mulva az új kormánytanácsnak is nyilatkoznia kellett, beleegyeznek-e a tótországi kolostorok elszakításába, ez is csak azt felelte, hogy amennyiben rajta áll, beleegyeznek az elszakításba, csak azt kötötte ki, hogy ebből Magyarországra és a mariánusprovinciára semmi sérelem ne szár-

mazzék. Nem csodálkozhatunk e határozaton, ha olvassuk a kormánytanács tagjainak neveit. Ezek voltak Malomfalvin kívül: Taurity Pál, Fohnai Bernardin, Kovács Ambrus volt provinciálisok, Litomericzky László az őr, Szádeczky Ferencz, Pintár Páska, Mori Szilveszter és Jambrusich Illés kormánysegédek. Közülök 1 (Mori) olasz ember volt, 5 szláv és csak 3 volt magyar.

Igy azután a generális elrendelte az új őrség felállítását és 1655. szept. 10-én Caieta Sebestyén Szent-Ferencz hegyenineni családjának atyja megparancsolja Taurity Pálnak, az egész dolog értelmi szerzőjének, hogy a Szent-László király védelme alá helyezett tótországi őrséget állítsa fel. 1655. október 23-án Nagyszombatban kapta meg a rendelet másolatát egyéb iratokkal együtt Malomfalvi Gergely és október 30-ára Malaczkára hívta össze a kormánytanácsot. Ez egybe is gyűlt és akkor látták, hogy tulajdonképen már 1654. július 27-én el volt döntve az új őrség felállítása, tehát az ő hozzájárulásuk nélkül. Ez nagy keserűséget okozott ugyan szívüknek, de sokkal hivebb fiai voltak Szent-Ferencznek, hogy sem ne engedelmeskedtek volna. Megengedték tehát, hogy a Tótországban lakó testvérek az új őrségbe belépjenek, csak azt kötötték ki, hogy ezentúl a mariánus provincián semmit se követeljenek és rájuk ne hivatkozzanak.

Mivel az új őrség Tótországra, vagyis a régi Szlavoniára terjedt ki, megkísérelték a mariánusok, hogy legalább az ormosdi (friedaui) kolostort megmentse a maguk provinciája számára, mert ez nem Tótországban, hanem Stájerországban feküdt. De több évi küzdelem után ez is abba maradt, mert a Pozsonytól való nagy távolság és a nyelvkülönbség miatt mégis a tótországi őrséghez csatolták.

Méltán nehezteltek azonban a mariánusok Taurity Pálra, akit annyira megtiszteltek, annyiszor kitüntettek és aki mégis a mariánusok ellen dolgozott. Még nagyobb volt neheztelésük, midőn e nagyravágyó férfiú 1658. végén kivitte, hogy ő lett az egyetemes biztos és az maradt két évig s akkor végre elérte a püspöksüveget. Szerémi püspök lett és mint ilyen halt meg Laibachban 1667-ben.

A tótországi kolostorok elszakítása után a mariánusoknak 12 kolostora maradt meg, nevezetesen a pozsonyi, soproni, kis-

martoni, szombathelyi, németujvári, győri, érsekújvári, nagy-szombati, szentkatalini, malaczkai, nyitrai, pruszkai.¹

Malomfalvi ezután megtartotta az időközi gyűléseket, még pedig az egyiket 1656. február 13-án Kismartonban, a másikat 1657. január 24-én Pozsonyban.

Ez összejövetelek alkalmával — bár a megtörtént dolgon természetesen nem változtathattak, — mégis kutatták miért szakadtak el a Szűz-Mária védelme alatt álló magyarországi tartománytól a drávántúli kolostorok és annak egyik okát abban találták, hogy ők a Szent-Ferencz szerzetének azon ágához tartoztak, amely magát szabályos rendtartásának (regularis observantiae) vagy röviden observansnak nevezte s annak is úgynevezett hegyeninneri, vagyis olasz családjához. Ennek egyik sajátága volt, hogy a provinciálisok fölé is állított nemzeti biztosokat (commissarius nationalis) s ezeknek nagy hatalmat adott a szabályok megtartására, a közgyűlések (nagy káptalanok) és időközi gyűlések vezetésére, a kolostorok felülvizsgálatára. Másutt talán nem volt baj ebből, mert bár a nemzeti biztosnak kinevezett férfiú egy-egy nagyobb nemzet országában levő kerületek (provinciák) felett gyakorolt felügyeletet, mégis az rendesen annak a nemzetnek tagja is volt. Ámde a magyarországi mariánus provincia, olyan kicsiny volt, hogy ennek számára magyar származású, egyetemes biztost sohasem neveztek ki, hanem mint láttuk, vagy olaszt (Galbiato-t, Arco-t), vagy horvátot, vagy németet, vagy spanyolt. Ezeknek nem fájt, ha Magyarország széjjelszakad, még jobban bomlik és így a Taurity-féle emberek szándékát ezek inkább előmozdították, mint akadályozták.

Azért mindjárt az 1656. február 13-iki időközi gyűlésen a kormánysegédek úgy találták, hogy legjobb volna nekik elszakadni az observansok hegyeninneri családjától és a szerzet reformátának nevezett ágához csatoltatnia magukat. E reformata ágak csak időnkint küldtek el egy-egy apostoli látogatót az egyes provinciák kolostorainak megvizsgálására és így az anynyira nem avatkozhatott bele az egyes kerületek, provinciák igazgatásába.

Már most a kormánytanács először is arra törekedett, hogy

¹ Kósa: i. m. 264—72. ll.

a testvéreket teljesen rábirja a VIII. Kelemen pápa levele értelmében javított szabályok elfogadására. Emlékeztette a testvéreket, hogy tulajdonképen már 1632-ben, Galbiato akkori nemzeti biztos sürgetésére elfogadták e javított szabályokat s csak nagyon csekély, kis változtatásokat kell még tenniök és ugyanugy élhetnek, mint a reformált ferenczrendűek. Megbizta azonkívül a kormánytanács Malomfalvit azzal, hogy Rómában nyújtsa be a kérvényt, hogy őket az observansok hegyeninneri családjától a reformáltak családjához csatolják.

Ez persze nem ment olyan könnyen. 1657. szept. 15-ére még Schiessel Egyed nemzeti biztos hívta össze a közgyűlést s ezen Mori Szilvesztert választották meg. A volt provinciális az őri hivatalt kapta meg. Mori volt az utolsó azon olaszok közül, akik az 1610. táján Magyarországra jöttek a szigorú ferenczrendű szabályok bemutatására, de mivel Nagyszombatban tanult és ott egy évig guardián volt, megtanult magyarul s így egészen alkalmas volt a most már főleg magyarokból álló mariánusok vezetésére. Neki még ez évben 1657. december 19-én kormánytanácsi gyűlést kellett tartani, mert 1658-ra a generális egyetemes közgyűlést hirdetett s annak helyéül a tőlünk nagyon messze eső Toledo spanyol várost jelölte ki. Erre a gyűlésre a provinciálist a rendtartomány őrének is kísérsenie kellett. Azonban Malomfalvi az őri messze útra már nem vállalkozott. A kormánytanács tehát az egyetemes gyűlésre szóló megbizatással Podgyaisics Ágoston atyát választotta meg őrré és a provinciális elindult neki a nagy útnak. Meg is járták szerencsésen Spanyolországot, ámde midőn visszatértek, mindketten súlyos betegek lettek. Podgyaisics kibirta a betegséget és visszatért, de a provinciálisnak útközben meg kellett állani a trienti Szent-Bernardin kolostorban épen ott, ahol egykoron fogadalmat tett s itt visszaadta lelkét Teremtőjének.

Ugyancsak ez időtájt Schiessel nemzeti biztos visszavonult állásától és azt a Magyarországon annyira ismert Taurity Pál nyerte el. Taurity tehát értesülvén Mori provinciális haláláról a kormánytanácsot Pozsonyba hívta össze és az ő vezetése alatt Litomiczky Lászlót a volt kormánysegédet választották meg.

Litomiczky későn nyervén el hivatalát csak a következő évben 1659-ben márczius 7-én tartotta meg a malaczka-i konventben az időközbeni gyűlést. Ez főleg arról volt nevezetes,

hogy nem volt jelen rajta és nem vezette a nemzeti biztos. Taurity Pált meghívták ugyan és sürgették eljövetelét, de ő valamiért vonakodott eljönni.

Ez újra lángra gyújtotta a mariánusok abbeli igyekezetét, hogy a hegyeninneri observans családtól elváljanak. Taurity ugyan igyekezett ezt meghiusítani, de most ez nem sikerült. 1659. május 2-án már aláírták a püspökök és szerzetesek ügyeinek megvizsgálására rendelt bizottság azon határozatát, hogy meg kell vizsgálni, csakugyan meg van-e minden kellék arra, hogy a magyarországi mariánusok csoportja a reformált kerületekhez csatoltassék és valóban komoly akarata az összes mariánusoknak a VII. Kelemen pápa szerint javított szabályok megtartása? Burno Accursius nevű olasz embert, a ferenczrendűek bresciai kerületének őrét és előadóját választotta ki a bizottság apostoli látogatóul és különös követül. Ez eljött hazánkba és vizsgálatot tartott a következő pontokra nézve: igaz-e, hogy a magyarországi mariánus ferenczrendűek ingatlan jószágokat és örökös alapítványokat bírnak? igaz-e, hogy az observansok és nem a reformáltak szokásai szerint élnek? Igaz-e, hogy a Horvátországban élő Taurity Pál, mint nemzeti biztos az ő költségük nélkül elvégezheti teendőit? Meg kellett kérdezni a szerzetesektől, hogy a nemzeti biztos állásának fenntartását kívánják-e vagy pedig a reformáltak szokásai szerint készek élni?

Burno lelkiismeretesen végezte kötelességét és hiven értesítette a püspökök és szerzetesek ügyeinek megvizsgálására rendelt római bizottságot mind írásban, mind szóval. Mivel pedig a bizottság ekként arról szerzett meggyőződést, hogy a magyarországi mariánusok már elfogadták a szabályjavítást (reformatiót) és annak intézkedései, törvényei, határozatai szerint élnek és kormányoztatnak, 1659. szeptember 19-én e rendtartományt a reformált kerületekhez csatolta, azon kiváltságokban, kegyelmekben részesítette, amelyek a reformált kerületeket megilletik és fölmentette azon kötelezettség alól, hogy a nemzeti biztost elfogadja. Ezt az intézkedést VII. Sándor pápa 1659. nov. 5-én kelt „Sacrasancti Apostolatus“ kezdetű bullájával megerősítette.¹

Már most csak ennek végrehajtása volt hátra. Burno elég

¹ Knaisz: Chronologico Provinciale O. F. F. Min. Hung. 311.

gyorsan megkapta a határozatot és rögtön összehívta a közgyűlést Nagyszombatba 1659. november 5-re.¹

E közgyűlésen először is új provinciálist kellett választani. A szavazó atyák nagyobb része szívesen választotta volna meg újra Litomericzkyt, de ő a közjóra való tekintettel lemondott ahhoz való jogáról, mert úgy tartotta, hogy az új kormányzati időszak új emberekkel kezdődjék. Megválasztották tehát Podgaisics Ágostont, a volt őrt.

Ekkor azután nehéz munka kezdődött. A mariánusok szabályait teljesen, az utolsó részletig hozzá kellett alkalmazni a reformáltak szabályaihoz. Így pl. be kellett venni az évi, 8 napos szentgyakorlatok tartását, el kellett törölni sok üres címet, még a nagyszombati hittudományi iskola (studium generale) kiváltságait is. Öt hosszú ülésen mindig csak ezt tárgyalták és végre november 18-án teljesen megegyeztek.

Eljött azután a szerzet belső életében annyira nevezetes nap. 1659. november 22-én meghúzták a nagyszombati ferenczrendű templom harangjait és az ebédlőben összegyűltek mind a volt, mind az új kormánytanács tagjai, a guardiánok és a többi atyák. Itt azután még egyszer fölolvasták a javított szabályokat és ünnepiesen kijelentették, hogy azokat elfogadják és kinyomatják. Az apostoli látogató áldásával ért véget a nevezetes jelenet. A kinyomatásra vonatkozó határozatot végre is hajtották, de a kinyomatott új szabályokból, sajnos, csupán egy darab maradt fenn a Szent-Antal kolostor könyvtárában.²

Az új, reformált provinciális az időközi gyűlések közül az egyiket 1660-ban július 17-én Pozsonyban, a másikat 1661. szeptember 11-én a helyreállított Szent-Katalin kolostorban tartotta meg. Most már csak egyedül voltak, nemzeti biztos nélkül. Az 1660-iki gyűlésen azt az örvendetes hirt terjesztette az egybegyűlt atyák elé, hogy 3 székházat ajánlanak fel különböző jötevők a testvérek számára, egyet Pápán, egyet a Csallóközben Szent-Antalon és egyet Beczkón. A beczkai székház ugyan nem lett az övék, de a két új székház építése is fényes jele a mariánusok buzgóságának.³

¹ Kósa hibásan okt. 5-re írja.

² Szabó: Régi magyar könyvtár II. 257.

³ Kósa: i. m. 272—76. ll.

De az új reformált provinciának nagy megpróbáltatásokon is keresztül kellett mennie és így mutatta meg Isten akaratán való megnyugvását, türelmét és állhatatosságát. Ezekre nemso-kára bőven nyílt alkalma.

Az első mindjárt a szerzet kebelében keletkezett. Vége felé közeledett Podgyaisics hivatalának harmadik éve, Morachio Wolfgang atyát a tiroli kerület előadóját és szónokát küldte a bizottság apostoli látogatóul. Ez végig vizsgálta a kolostorokat és a közgyűlést Pozsonyba 1662. szeptember 29-re hívta össze. Mielőtt azonban a közgyűlést megtartották volna, Morachio a kormánytanács előtt pert indított Podgyaisics provinciális ellen. Adtak mellé ügyvédöt is a szerzet tagjai közül és úgy hallgat-ták ki; a kormánytanács Podgyaisicsot vétkesnek találta s erre az apostoli látogatót megfosztotta, új hivatalra kép-telenné nyilvánította és a generálistól meghatározandó ideig börtönre ítélte. A generális azonban kegyesebb volt Podgyaisics iránt, nem tartotta őt sokáig a pozsonyi börtönben, hanem a nagy-lengyelországi kerületbe helyezte át. E szégyent azután Podgyaisics nem sokáig élte túl, 1664-ben már meghalt Len-gyelországban.

A következő nap azután, szeptember 30-án megválasztották provinciálisnak Bapcsánszky Didákot.

Ez különösen a szent szegénység megőrzésére törekedett és az időközi gyűléseket 1663. nov. 24-én és 1664. nov. 18-án Pozsonyban tartotta meg.

Litomiczki László volt provinciális 1663. jul. 25-én el-kérte és ajándékba kapta az egyik pálos kormánysegédttől Ca-pistrano Szent-Jánosnak Fara Miklóstól szerzett és Náprágyi Demetertől 1600-ban Erdélyből hozott életrajzát vörös selyembe kötött szép kéziratban. Jele ez annak, hogy most már a javí-tott szabályok életbe léptetése után Capistrano Szent-Jánost egészen magukénak tartották.¹

1663-ban három nagy csapás érte a mariánusokat. Szepte-mber hó 25-én a török bevette Érsekujvárt és így ott levő szép kolostorukat elvesztették. Egyik közülök, Istvánovics Meny-hért nevű, ez alkalommal a tatárok fogságába került s azoktól a bukaresti török vezír kezébe jutott. De a török urat szerény

¹ Századok 1883. 125.

nemes magaviselete által megnyerte, hogy ez fia nevelőjévé tette és 2 év múlva szabadon bocsátotta.

1663. október 16-án Nyitra is török kézre jutott s a ferenczrendűek kolostorát a török katonák elfoglalták. De ekkor már a mariánusok sem rettegtek a törökök korbácsától és későbbek voltak meghalni, mint a szegény keresztény népet egészen magára hagyni. Sikerült is nekik nagy könyörgésre a törököktől az alsó városban egy házat kapni és így ott maradhattak. Szerencsére a következő évben a keresztény seregek Nyitrát visszafoglalták és így ők is visszakapták kolostorukat, csak-hogy, sajnos, leégve.

A Nahács mellett levő védtelenül álló szentkatalini kolostor is megint nagy pusztulást szenvedett. Először a tatárok rohanták meg és az oltárokat fölégették. Azután a császári seregek jöttek és ezek rettenetes rombolást vittek végbe. Szétverték az ajtókat, ablakokat, megverték a szerzeteseket és ruháiktól megfosztották, az odamenekülő népet pedig legyilkolták.

A zavarok és megpróbáltatások közt elérkezett a közgyűlés ideje. Azért a generális Schwatz Lajos tiroli ferenczrendűt küldte apostoli látogatóul és így 1665. július 20-án megtarthatták a közgyűlést Pozsonyban. Ezen Ramocsaházy Remiget (nevéről ítélve szabolcsmegyei magyar ember volt) választották meg. Együttal bővítették a szabályokat és még részletesebben meghatározták a testvéreknek teendőit. Nevezetes e részletes szabályokban az, hogy ezentúl nem lehetett provinciálissá választani, aki nem e rendtartomány kebelében tette le a fogadalmat, vagy legalább is 10 évvel előbb nem volt bevéve e rendtartományba; még az ilyenek is végig kellett mennie a fokozatokon s ha egyszer valaki a provinciálisi terhet viselte, nem lehetett újra választani csak két fordulás, vagyis 6 év múlva. Látszik tehát, hogy Taurity Pál esetéből okultak. A személyes tapasztalatot úgy kellett neki megszereznie, hogy egy kolostorban sem tölthette az év nagyobb részét, hanem folyton változtatnia kellett tartózkodási helyét. A guardiánok sem lehettek egyfolytában, hanem minden hároméves fordulat után vissza kellett térni a szerzetes atyák egyszerű teendőihez. Nagyon gondoskodtak tehát róla, hogy a megbizások senkit kevélyé ne tegyenek.

Ramocsaházy az időközi gyűléseket Pozsonyban tartotta meg 1666. június 20-án és 1667. augusztus 20-án.

Nem csupán a nagyszombati konventet, hanem az egész provinciát sújtotta a nagyszombati 1666-iki rettenetes tűzvész, mert az egész provinciának értékes könyvei és felszerelései ott voltak a hittudományi iskola segítségére és így azok ott semmisültek meg.

Nagy kitüntetés volt a rendtartományra az, hogy 1667-ben a király Malomfalvi Gergelyt, a volt derék provinciálist erdélyi püspökké akarta tenni s már a pápai bullákat is megszerezte. De viszont igazi átalakulását és megjavulását mutatja az, hogy Malomfalvi e kitüntetést nem fogadta el. Pedig mindenesetre tehetséges ember volt s azért a generális őt a cseh- és lengyelországi kolostorok megvizsgálására látogatónak kiküldötte, de inkább akart egyszerű szerzetesként meghalni, mint nagy méltóságra jutni. Így is halt meg Kismartonban 1667. április 21-én a föltámadás napján.¹

Mielőtt Ramocsaházy megbízatása véget ért, a mariánusok egy kissé megijedtek, mert úgy látszott, hogy hiába igyekeztek, megint nemzeti biztos hatalma alá kerülnek. 1667-ben megérkezett, Bécsbe a császárnak Margit spanyol király lányának gyóntatója Molina János és ezt a császári udvar annyira támogatta, hogy a generális kinevezte őt felsőnémetországi biztosnak és a reformált kerületet is hatásköre alá rendelte. Sokan tiltakoztak ez ellen, de ő neki oly befolyása volt, hogy maga a pápa is megerősítette e hivatalában, tehát meg kellett hajolni előtte.

1668-ban tehát e nemzeti biztos hívta össze a közgyűlést július 10-re Pozsonyba és ő vezette azt. Provinciális lett Korlatovics Róbert, aki világi pap volt előbb és azután vette föl Szent-Ferencz ruháját. Ő az első időközi gyűlést Kismartonban tartotta meg 1669. május 5-én, a másodikat Pozsonyban 1670. szeptember 14-én. Ez utóbbi gyűlésnek örvendetes tárgya volt két új székháznak átvétele és benépesítése. Az egyik volt a boldogasszonyi a Fertő-tó közelében, a második volt a muraszombati. Az elsőbe 3 fölszentelt testvért és egy világit helyeztek.

Az 1671-iki közgyűlésre már nem jött el a hatalmas és sokfelé elfoglalt nemzeti biztos, hanem maga helyett az inns-

¹ Kósa: i. m. 276—278. és a ferenczrendűek pozsonyi levéltára Lad. 35. nr. 5.

brucki guardiánt, Zittl Firminust küldte el látogatóul. Ez Pozsonyba június 22-ére tűzte ki a közgyűlést és azon Miskey Félix atyát választották provinciálisul, aki, úgy tetszik, a vas-megyei Miske faluból származott. Az első időközi gyűlést 1672. május 9-én, a másodikat 1673. május 1-én tartották meg. Az 1672-iki gyűlésen rendelték el, hogy a komáromi új székházba négy fölszentelt és két világi testvér küldessék.

Mivel Molina kinevezése nagy kedvetlenséget okozott, ő lemondott a nemzeti biztosi hivatalról és így 1674-ben megint rendes, a generálistól megbizott apostoli látogató jött a kolostorok látogatására és ez volt Kirchenhoffer Lajos, osztrák hittudományi előadó. A közgyűlést ez is Pozsonyba június 22-re tűzte ki s ott Senkvicz Pál atya nyerte el a provinciálisi hivatalt. Egyúttal e közgyűlésen tárgyalták Kőszeg város felhívását, hogy hozzájok egy szerzetes atyát küldjenek. Reményt nyujtott a város a szerzetnek, hogy majd székházát, utóbb rendes konventet emelhetnek, de mivel Kőszeg éppen Sopron és Szombathely közt esik és azonkívül már a jezsuiták is ott voltak, a székház építéséből nem lett semmi. Senkvicz Pál is Pozsonyban tartotta meg az időközi gyűléseket és pedig egyiket 1675. június 5-én, a másikat 1676. aug. 30-án. 1675-ben a provincia egyik tagja megint nagy méltóságra léphetett volna elő, mert Korlatovics Róbertet, a volt provinciálist, X. Kelemen pápa belgrádszendrei püspökké nevezte ki, de ő azt nem fogadta el. Többre becsülte a testvérek szeretetét és az ismert területen való csendes munkálkodást, mint a nagy méltóságot és a török birodalomban való veszedelmes működést.

Szerzetes társai meg is becsülték őt s azt két év múlva egyhangú választásukkal mutatták meg. 1677-ben a generalis a klagenfurti guardiánt küldte apostoli látogatóul és ez Pozsonyba összehívta a közgyűlést; mindnyájan Korlatovics Róbertet bizták meg a provinciálisi hivattal. Korlatovics testvér ismét nagy nehezen elfogadta és 1678. május 15-én az első időközi gyűlést Pozsonyban megtartotta. de azután még ez évben Sopronban augusztus 6-án jámborul elhunyt. Erre hirtelen augusztus 18-ra összehívták a kormánytanácsot Pozsonyba és ez egy másik volt provinciálist választott meg helyettesül Bapcsánszky Didákot. A második időközi gyűlést tehát ez tartotta meg a szent-katalini kolostorban 1679. július 22-én. De a

következő év elején Bapcsánszky is meghalt, úgy hogy a kormánytanácsnak újra össze kellett jönnie a boldogasszonyi kolostorban (ekkor immár konventben) és ott az új választásig Ramocsaházy Remigre bízta a provincia vezetését. Hogy Ramocsaházy munkabíró ember volt s csak az 1665-iki szabályok miatt nem lehetett újra megválasztani provinciálisnak, mutatja az, hogy 1677-ben a generális kiküldte őt látogatónak Lengyelországba. Hasonló megbízást kapott 1678-ban a volt provinciális Senkvicz Pál az osztrák tartományra. Nagy szomorúságot okozott a testvéreknek az, hogy 1680-ban a szlavin ferenczrendűek zaklatására a szerzet kormánya a muraszombati székházat tőlük elvette és a szlavin ferenczrendűeknek adta át. Kárpótolta azonban őket az, hogy az 1678-ban megkezdett pápai kolostort ez évben befejezték és azt elfoglalhatták.

Az 1677—80. években tehát hárman is végezték a provinciális teendőket. A helyettesítések vége lőn 1680-ban. A generális Hietl Narcissust, egyetemes kormánysegédet és különben az osztrák kerület tagját küldte el apostoli látogatóul és ez 1680. szept. 25-re hívta össze Pozsonyban a közgyűlést. Itt azután Ramocsaházy Remiget választották meg provinciálisul. Ez három év alatt ügyesen vezette testvéreit, szaporította a növendékek és tagok számát, úgy hogy a bekövetkező nagy események a mariánusok rendtartományát teljesen készen találták arra, hogy a magyar hazának nagy szolgálatot tehessenek és azonkívül maguknak új székházakat szerezzenek. Az időközi gyűléseket, mint rendszeren, Pozsonyban tartotta meg 1681. május 20 és 1682. április 8-án.

Elkövetkezett azután 1683-ban Ramocsaházy szolgálatának utolsó évében az utolsó nagy megpróbáltatás. Egyrészt a török a Duna jobb partján, másrészt Thököly a Duna bal partján vonultak fel Bécs ellen. A török sereggel jövő rabló tatárok miatt oda kellett hagyni a fertőboldogasszonyi kolostort. Thököly csapatai miatt menekülniök kellett először is a nagyszombati és azután a pozsonyi apáczáknak. Thököly támadása miatt következett be Nagyszombat rettenetes égése s ott mintegy 8000 ember veszett el. Elégett a nagyszombati kolostor is és egyik fölszentelt testvér, Tusser Kristóf atya a füstbe fűlt. Az apácza kolostor őrizetére visszahagyott Kákonyi Theogonia apácza testvér is egészen megszenesedett a rettentő tűzben s mikor rátaláltak,

már csak szive volt ép és még dobogott. Képzeltető tehát a rettenetes, amely Bécsnek két hónapig tartó ostroma alatt a mariánusok szívét is elfogta, de másrésztől az az öröm is, amely a keresztény seregek szeptember 12-iki dicső győzelme után elárasztotta. Annyira megtörtnek érezték a török hatalmát, hogy alig egy hónap múlva Schmid Gábor a bécsi guradián, mint apostoli látogató megjelent és november 10 táján Pozsonyban megtartották a közgyűlést. Ezen, úgyszólván új korszakot kezdő közgyűlésen megválasztották provinciálisul Cziráky Antalt. Az új provinciális régi nemes családból való volt, de sokkal jobban tartotta magát Szent-Ferencz alázatosságához, hogy sem azzal dicsekedett volna és így csak gyaníthatjuk, hogy ő a híres ítélőmesternek báró Cziráky Ádámnak unokatestvére vala.¹ Az időközi gyűléseket 1684. november 5 és 1685. augusztus 30-án Pozsonyban tartották meg.

Nem sokkal a provinciális választó közgyűlés előtt 1683. október 27-én a keresztény sereg Esztergomot bevette. A sereggel együtt ment gyóntató és lelkiatyák közt ott volt 1—2 mariánus ferenczrendű is és ezek a városban elhelyezett katonák lelki gondozását magukra vállalván, mindjárt egy házat kaptak a vár alatt a vizivárosban és engedélyt, hogy ott székházat építsenek. Maga a közgyűlés örömmel ragadta meg ez alkalmat és mindjárt három fölszentelt testvért küldött oda.

Ezzel megindult, vagy jobban mondva megújult az évtizedekig tartó nagy harcz az esztergomi és vele később kapcsolatosan a budai és pesti konventek birtokaiért.

A salvatoriánus rendtartomány — mint látni fogjuk — szintén erősen virágzott, sok és nagyon ügyes, áldozatrakész tagja volt és vágyva-vágyott, hogy régi elhagyott, híres kolostorait (konventjeit) visszaszerezze. Kezükben voltak a régi közgyűlések jegyzőkönyvei, kezükben voltak a pápai döntvények s azok mind arról szóltak, hogy a török hódítás előtt e híres konventek az övék voltak.

Természetes tehát, hogy a salvatoriánusok mindjárt tiltakoztak a mariánusok esztergomi megtelepülése ellen. 1684-ben visszafoglalták a keresztények Visegrádot és Vácot. A mariánusok ide is küldtek állítólag a nép és katonák kívánságára lelki

¹ Turul. I. (1883) 9.

atyákat. Visegrádon 1543-ban szintén salvatoriánusok voltak. Ezek tehát új tiltakozást emeltek a szerintük jogtalan térfoglalás ellen és kérésüket a generális elé terjesztették, sőt még nagyobb jogfentartás kedvéért elküldötték Esztergomba is és az 1684-ben elfoglalt Pestre is egy-egy szerzetes társukat.

Magyarország felszabadítása a török rabiga alól olyan általános érdeklődést keltett a külföldön is, hogy ami 1379. óta nem történt, most a generális, Formano Péter eljött Magyarországra és résztvett Pozsonyban az 1685. augusztus 30-án tartott közgyűlésen. Kevéssel előbb augusztus 19-én Érsekujvár meghódolt a keresztény seregeknek és ekkor a mariánusok visszakapták kolostorukat, templomaikat, de persze félig lerombolva és megfertőzve. Mind a mellett odaküldtek három fölszentelt testvért és egy világit. Érsekujvár visszaserzésén a generális annyira örvendett, hogy maga ment el a templom kiengesztelésére. Elvégezte tehát a templom-kiengesztelő imádságokat és ágyúörgések közt örömmel zengték el a hálaadó Te Deum-ot. Ugyanitt — hogy a két ferenczrendű testvér társulat tudja magát mihez tartani — élőszóval úgy határozott, hogy a győzedelmes keresztény fegyverektől elfoglalandó városokban, ha azok az akkori felosztás szerint Alsómagyarországhoz tartoztak, a mariánusok kapják meg az egykoron ott létezett kolostorokat, ha pedig Felsőmagyarországhoz tartoztak, akkor a salvatoriánusok. Ez által persze Esztergom, Buda és Pest a mariánusoknak jutottak volna.

A salvatoriánusok azonban nem nyugodtak bele a generálistól élőszóval kihirdetett határozatba s azért a generális elhárította, hogy mutassák be okirataikat Bécsben szeptember 8-án, s a mariánusok is jelenjenek meg ott.

Mindamellett, hogy az idő nagyon rövid volt, mind a két fél megjelent. Maga a generális mással lévén elfoglalva, négy elfogulatlan, idegen, ferenczrendű testvért bízott meg a bizonyítékok megvizsgálásával. Ezek voltak Milanoi Celesztin és Basanói Ferencz, egyetemes titkárok, Leone József a granadai kerület egyik előadója (lector) és a negyedik, az osztrák kerület őre. E bizottság szeptember 11-én írásban is kimondotta ítéletét ekként: Mivel a feleknek jogai homályosak és az idők viszonyosságai, meg a háborúk csapásai miatt mindkét részről sok okirat elveszett, megmarad az Érsekujvárott tett rendelkezés

mellett és ha Isten segítségével a király győzelmes fegyverei visszahódítanak olyan helyeket, amelyek eddig a török hatalmában vagy az eretnekek kezén voltak, régen pedig ott a ferenczrendűeknek vagy a Kláraszűzeknek kolostorai léteztek, az alsómagyarországi részeken levők csatoltassanak a Szűz-Mária védelme alatt álló rendtartományhoz a felsőmagyarországi részeken pedig a salvatoriánusokhoz. Egyébként pedig mind a két félnek hallgatást parancsol és buzdítja őket a kölcsönös szeretetre.

Nagy segítségökre volt a mariánusoknak az, hogy ők ott Pozsonyban könnyebben megismerkedtek hazánk főembereivel, különösen pedig a magyar királyi kancellária hivatalnokaival, továbbá Bécshez is közelebb lévén, a haditanács nagy uraival és a császári vezérekkel. Mindezek tehát az ő ügyüket pártolták és már 1685-ben a generálisnak az ítéletét királyi döntéssel megerősítették. Kimondja ebben a király, hogy az esztergomi és az ezentúl a Dunamentén visszafoglalandó helyek a mariánusokat illetik.

A mariánusok ugyanis úgy okoskodtak: Caesarini Julián pápai követ régi levelei, amely az esztergomi, budai és pesti konventeket az observánsoknak ítélte, 1685-ben már nem érvényesek, mert a pápai követ ítéletének oka az volt, hogy a salvatoriánusok jobban megtartják Szent-Ferencz szabályait, mint a mariánusok. Ámde 1685-ben ez az ok nem forgott fenn, mert hiszen a mariánusok ekkor már épen úgy observánsok, sőt reformáltak voltak, mint a salvatoriánusok. Megszűnván pedig az ok, meg kell szünnie az okozatnak is és így nem lehet a salvatoriánusoknak több joguk a régi konventek üres helyeire, mint nekik. Különben is, ha az apostoli követnek volt joga a kolostorok hovatartozását megváltoztatni, az apostoli királynak miért ne volna ahhoz joga?

1686-ban azután a harc egészen újból kitört. Buda visszafoglalásakor az ostromló keresztény seregnél mint vigasztalók és tábori lelkészek jelen voltak a mariánusok közül: Tamáskó Ferencz, Csatári Atanáz, Pörös Mihály, Munkácsy Maximilián, Zach Antal, Promperger Arzén. Ezek a vár bevétele után Lotharingiai Károly fővezértől mindjárt helyet kértek és kaptak a várban.¹ Majd 1690-ben a mariánusok megkapták a régi Szent-

¹ Századok 1884. 351.

Magdolna-egyház romjait (akkor azt hitték, hogy ez volt a régi ferenczrendű templom) és a mellé kis házat építettek, a salvatorianusok pedig Pesten telepedtek le régi templomuk romjai mellett.

A salvatorianusok annyira fenyegetődtek, hogy Budáról is kiszorítják a mariánusokat, hogy ezek 1687. végén a Pozsonyban időző királyhoz fordultak és annak kancellárja 1687. jan. 12-én biztosító levelet adott nekik, hogy sem Budán, sem délen a Szlavonia felé terjedő területen őket háborgatni nem engedik. Fölkérték azonkívül Esterházy Pál nádort, az ő nagy pártfogójukat és az 1688. január hó 25-én Pozsonyban egyenesen a generálishoz fordult. Ő már határozottan meg is nevezte azon helyeket, amelyeket: nevezetesen Esztergomot, Pestet, Budát és az akkor ostrom alatt volt Székesfehérvárt, tovább Vácot a mariánusok rendtartományához csatoltatni óhajt. A mariánusok mellé állott ez ügyben az öreg Széchenyi György primás is, pedig ő előbb (1652-ben) a sümegi kolostort a salvatorianusok részére alapította és velük jóbarátságban volt. Értesülvén pedig, hogy a salvatorianusok követelésüket a hegyeninneri család egyetemes kormánytanácsa elé akarják terjesztetni, 1688. márc. 13-án levelet irt a kormánytanácsnak és figyelmeztette őket, hogy a magyar királynak az az akarata, hogy a dunamenti és Alsó-Magyarországban visszaszerzett helyeken a mariánusok működjenek, ellenben a salvatorianusok Felső-Magyarországban. Ő is megjelölte, hogy különösen Esztergom, Vác, Buda, Pest és Székesfehérvár városok azok, ahol a mariánusok letelepedtek, vagy letelepedni akarnak és így ide a salvatorianusoknak be nemetelt ne engedjenek.

Azonban az Alsómagyarországban való működésre nem csupán a mariánus rendtartomány tartott számot és nem csupán ő akart ott kolostorokat építeni, hanem jelentkezett immár külön rendtartománnyá (provincia) nőtt és mindig élelmesnek bizonyult leánya: a tótországi, vagy másként Ladislaita-rendtartomány is, mert a keresztény seregek többször a Dráva mentén is megfordultak s így vittek maguknak katona lelkészeket. Megtudták valahol azt is, hogy 1537-ben a mariánus rendtartomány gyűlése a pécsi őrséget, persze csak ideiglenesen, míg a töröktől vissza nem hódítják a feldúlt kolostorokat, a zágrábival egyesítették. Ebből ők rögtön azt következtették, hogy tehát a

pécsi őrség területe a zágrábi őrségből lassan provinciává fejlődött Ladislaita-rendtartományhoz csatoltassék.

Ezenkívül, midőn a keresztény seregek Budát és a Dunának Budától Péterváradig terjedő mellékét elfoglalták, sok helyen ott találták a bosnyák ferenczrendűeket mint lelkészeket. Ezek onnan távozni épen nem akartak, mert a délszlávnnyelvű, akkoriban rácznak nevezett kath. lakossággal csak ők tudtak beszélni. Ők azt hirdették, hogy ők a török alatt sokat szenvedtek ezen helyeken, tehát midőn keresztény kezekre került e föld, még inkább ott maradhatnak, még inkább építhetnek ott maguknak kolostorokat.

Követeléseiket a ladislaiták és bosnyákok szintén a hegyen inneni család kormánya elé terjesztették.

Az 1688. június 15-ére egybegyűlt, egyetemes kormánytanács tehát négyféle követeléssel állott szemben. A tanácsosok látták, hogy ott Rómában messze a vetélkedő rendtartományok kolostoraitól, nem ismervén az ország lakosainak nemzetiségeit, nem határozhatnak s azért abban állapodtak meg, hogy a generális adjon ez ügy tisztázására és eldöntésére teljes hatalmat Lazari Antal (Antonius Lazari) volt krajnai provinciálisnak, az egyik egyetemes kormánysegédnek és ez menjen Magyarországra, kérje ki a császár és király hozzájárulását is a per eldöntésére s így határozza meg az egyes provinciák területét.

1688. július 5-én meg volt a szerzet egyetemes közgyűlése is ugyancsak Rómában és ott a kormánytanács javaslatát egyhangúlag elfogadták. A generális tehát megadta a teljes hatalmat Lazari Antalnak és elküldte őt Magyarországra a testvérek viszályának lecsillapítására.

Lazari először Bécsbe ment, hogy ott a szükséges császári és királyi biztosító levelet magának megszerezze és így a döntés végrehajtását előre is biztosítsa. A királyi kancelláriában úgy látszik nehezen ment a dolog, mert csak 1688. december 16-án állították ki számára a biztosító (patens) levelet és így ez évben már semmit sem végezhetett, mert a beállott tél a négy rendtartomány fejeinek összehívását lehetetlenné tette. Ennél fogva csak 1689. július 20-ra hívta össze a mariánusok, salvatoriánusok és ladislaiták provinciálisait, még pedig a salvatoriánusok galgóczi kolostorába, mert ez elég nagy volt nagyobb számú vendég befogadására és aránylag még legkönnyebben megközelíthető

volt. A bosnyák provinciális Rómában tartózkodván, helyette az ő biztosát hívta meg. De ez három meghívólevélre sem válaszolt és azért Lazari utoljára a Budán tartózkodó Vallekovic Istvánt rendelte maga elé. A többi provinciálisok a kormánytanácsaikkal együtt megjelentek.

Négy napig tartott amíg a négy szerzetes rendtartomány összes bizonyítékait, okait előadta és Lazari Antal a teljes hatalmú biztos azokat megvizsgálta. Az ügy nagyon nehéz volt, mert nem csupán az addig fölmerült vitákat kellett eldönteni, hanem épen akkor a keresztény seregek már a Száván túl is nagy területeket foglalván el, a jövőre nézve is meg kellett határozni az egyes provinciák működési körét. A salvatoriánusokra nézve általában véve kedvezőtlenül indult meg az egész ügy elrendezése, mert ők nem területi jogon kérték a Duna mellékének átadását, hanem fegyelemszervezeti jogon, már pedig a fegyelmi különbség megszűnt és mind a római, mind a bécsi intéző férfiak a vitát területi szempontból akarták eldönteni.

1689. július 24-én végre Lazari Antal kijelenté, irásba foglalta és részletesen megokolta határozatát. A bosnyák szerzetesek követelését egyszerűen elutasította, mert az 1447-iki pápai rendeletből világos volt, hogy az ő területük a Száván túl volt és ott nekik a működésre elég tér nyílt, sőt 1689-ben épen nagy szükség is volt ott rájuk.

A ladislaiták követelését Lazari teljesítette annál is inkább, mert egy 1688. ápril 4-iki királyi rendelet kimondotta, hogy a Dráva mellékén a különböző nemzetiségek miatt szükség van a több nyelven beszélő ladislaita ferenczrendűekre. Kimondotta tehát, hogy a régi pécsi őrség területén a ladislaita provincia építhet kolostorokat, de azon felül már nem terjedhet.

Legnehezebb volt a mariánusok és salvatoriánusok területének szétválasztása, mert a salvatoriánusoknak voltak kolostoraik a Dunántúl is, viszont a mariánusoknak voltak a nyitra-szakolczai vonalon túl is. De Lazari még is úgy döntötte el a vitát, hogy a mariánusok működési területe lesz a Szakolcza—Nyitra—Vác irányában húzott vonal, úgy hogy ettől délre mindenütt ők építhetnek kolostorokat, a salvatoriánusoké pedig ettől északra és keletre eső terület. Ennek megfelelőleg azután a salvatoriánusoknak át kellett adni a sümegi konventet, a veszprémi és pesti székházakat a mariánusoknak, viszont a mariánusoknak át kellett

adni a pruszkai konventet és a nemsokára konventi nagyságra emelkedő beczkai székházat. Mivel a salvatoriánusok a budai és pesti kolostorokat azért is követelték a maguk számára, hogy ott beteg testvéreik a fürdőket használhassák, kimondotta a teljes hatalmú biztos, hogy a mariánusok kötelesek a beteg salvatoriánusokat úgy fogadni, úgy tartani a kolostorukban, mintha saját csoportjukból valók lennének.

Ez volt az 50 évig, sőt részben még most is hires decretum Lazarianum. Kihirdetésekor állítólag megrendítő jelenetek voltak, mert a salvatorianusok vezetője Kecskeméti Gellért azzal állott a teljes hatalmi biztos elé, miért kell nekik ily nagy áldozatot hozniok? Lazari pedig a szentírás szavaival élván azt felelte rá: nem áldozatot, hanem engedelmességet akarok.

A salvatoriánusok tehát aláírták és elfogadták a decretum Lazarianumot. De midőn két hónap mulva a sümegi konventet csakugyan el kellett hagyniok és a mariánusoknak kellett átadniok, szivük keserősége kitört és elhatározták, hogy a decretum Lazarianumot megfellebezik, még pedig közvetlen, szerzetesi feljebbvalójukhoz a hegyen inneni család kormánytanácsához. Azt állították, hogy Lazarinak nem is volt elég hatalma e döntéshez, azután pedig őket a kiközösítés félelme kényszerítette a decretum aláírására. Elküldtek tehát két jelesebb testvért Rómába, hogy panaszukat előadják és az ügyet felülvizsgálják.

Meghallván ezt Szécsényi György primás, nagyon megnehezelt és 1689. december 21-én ugyancsak kemény levelet irt a generálishoz a salvatoriánusok ellen. Nem is hagyhatta szó nélkül a decretum Lazarianum megváltoztatására irányuló törekvést, mert hisz nagyobb állandóság és megnyugvás kedvéért ő is aláírta s azonkívül az is nagyon bántotta, hogy a sümegi konvent átadásakor a salvatoriánusok egyik kormánysegéde nagyon helytelenül és botrányosan viselte magát. Nagyon ajánlotta tehát a generálisnak, hogy a Lazari-döntvényt meg ne változtassa, hanem a mariánusokat így szerzett jogaikban megtartsa. Maguk a mariánusok pedig megint régi pártfogójukhoz I. Lipót királyhoz fordultak, aki 1690. ápril 12-én az egész Lazari-döntvényt átiratta és egész terjedelmében megerősítette.

A hegyeninni család nem nagyon sietett a salvatorianusok fellebezése ügyében határozni s csak a következő 1691-ben tartandó egyetemes gyűlés tárgyai közé vették fel. Meg-

tudván ezt Esterházy Pál nádor, 1691. febr. 11-én a gyűlés vezetésére hivatott kardinalis-pártfogóhoz fordult és őt értesítette, hogy biztos tudomása és régi tapasztalata szerint a Lazari döntvény helyes és igazságos. Ha azt megváltoztatni, a mariánusok kolostorait más csoportnak átadni akarnák, ő az ország nevében ellentmond és kijelenti, hogy a Lazari-döntvényvel ellenkező határozat végrehajtását az alapítók és jótévők nem fogják engedni.

Igy azután a hegyeninneri család egyetemes gyűlése 1692. június 2-iki gyűlése a Lazari-döntvényt a salvatoriánusokkal szemben egész épségében föntartotta és így őket egészen elutasította.

A bosnyák ferenczrendűekkel szemben azonban nem volt ily merev. Ezek is fellebeztek a Lazari-döntvény ellen és 1691-ben a keresztény seregek veszteségei miatt nekik menedéket kellett adni. Belekapaszkodtak tehát abba az alaki hibába, hogy a Lazari-döntvény keletkezésekor nem volt jelen Galgócson a bosnyák ferenczrendűek törvényes képviselője és így megengedték nekik, hogy budai, eszéki, pozsegai és velikei kolostoraikat megtarthassák, de a király, meg az érdekeltek engedélye nélkül új kolostorokat, vagy székházakat ne alapíthassanak.

Azt lehetett hinni, hogy most már a salvatoriánusok megnyugszanak, de nem úgy történt. Három év múlva egyetemes közgyűlést hirdetett a generális a spanyolországi Vittoria városába. Elmentek tehát oda, de elmentek oda a mariánusok is. A salvatoriánusok perujítást kértek, a mariánusok pedig a Lazari-döntvény fentartását. Fölszólította tehát az egyetemes kormánytanács a salvatoriánusokat, hogy adják elő új bizonyítékaikat, olyanokat, amelyeket sem 1689-ben Galgócson, sem 1691-ben Rómában nem mutattak fel. Ilyeneket a salvatoriánusok nem tudtak fölmutatni és azért az egyetemes közgyűlés is azt mondotta, hogy a Lazari-döntvény fentartandó, az ellen támadók mint békezavarók büntetendők és mind a két csoport örök hallgatásra köteleztetik.

Nem tartozik tulajdonképen már ez időszak történetébe, de a teljesség kedvéért fölemlítjük, hogy 1712-ben III. Károly király Spanyolországból visszaérkezvén a salvatoriánusok újra pert indítottak. Azt hitték, hogy e király nem tud semmit az előző király határozatáról és így kedvükre dönt. A király az

esztergomi érsekre bizta a felek kihallgatását és az ítélet kimondását. 1714-ben Nagyszombatban csakugyan megtörtént a felek kihallgatása, de a mariánusok bizonyítékai a Habsburg-fejedelmi család királyaitól származván természetesen inkább elfogadták azokat, mint a régi XV. századbéli okiratokat. Így azután az érsek is elutasította a salvatoriánusokat és a király is 1716-ban örök hallgatást parancsolt nekik.¹

Egyfolytában akartuk ismertetni ezt a mindkét csoportot állandóan izgatottságban tartott nagy pert. Látszik ebből, hogy a galamboknak is van epéjük és a ferenczrendűek ekkor már megint nagyon igyekeztek külső tevékenységre.

Már most azután visszatérhetünk a mariánus rendtartomány történeti rendes folyamatára, az előljárók és egyes kolostorok ismertetésére.

Cziráky Antal provinciálisi vezetése vége felé járván, a generális Golz Ferdinánd tiroli ferenczrendű atyát és előadót küldte apostoli látogatóul és ez 1686. szept. 2-ára hívta össze a közgyűlést Pozsonyba. Itt egyhangulag Terbuss Bonifác atyát választották meg. Ez előbb hittudományi előadó volt, de jó kormányzónak is tartották, mert már 1680-ban kiküldték őt Lengyelországba apostoli látogatóul.² Meg is tartotta a rendes időközi gyűléseket Pozsonyban az egyiket 1687. ápril 27-én a másikat 1688. márczius 8-án. Ez utóbbit azért kellett oly korán tartani, mert rögtön utánna indulni kellett a provinciálisnak és őrnek Rómába az egyetemes közgyűlésre. Ezt pedig nem volt szabad elmulasztani, mert esetleg a salvatoriánusok valami rájuk nézve kedvezőtlen határozatot nyertek volna ki.

1686-ban épen a ferenczrendűek közgyűlése napján szeptember 2-án került vissza Budavára a keresztények kezébe. Még együtt volt a kormánytanács, midőn az örvendetes hír megérkezett. Mindjárt kinevezték a rendtartomány egyik jeles tagját Mányai Domokost előljáróvá a végből, hogy Budára menjen és ott a régi kolostor mellett új székházat építsen.³ 1688-ban pedig alig foglalták el Székesfejérvárt, a seregnél működő mariánusok mindjárt bevonultak Székesfejérvárra és ott egy kis székházat szereztek maguknak.

¹ Kósa : Collectanea 283—303. 312—321. ll.

² Kósa : i. m. 282, 285.

³ Kósa : i. m. 285.

Mivel 1688. második felében Lazari Antal a nagy vita eldöntése végett úgy is Magyarországra küldetett, egyúttal megbizta a generális azzal is, hogy látogassa végig a mariánus kolostorokat és tartsa meg a közgyűlést. Lazari tehát 1689. június 11-re egybehívta a közgyűlést Pozsonyba és ott Miskey Félixet — mivel első szolgálati ideje óta már elmúlt hat év — újra megválasztották provinciálisul. Az ugyanekkor megválasztott kormánytanács volt az, amely a Lazari-döntvényt 1689. július 24-én elfogadta és aláírta. Ez a következőkből állott: Gudovics László, Csatar Athanász, Diószeg Antal kormánysegédek, Tari Samu kormánysegéd és egyúttal titkár, Schimberger Ipolt a provincia őre, Cziráky Antal a provincia atyja, Terbuss Bonifác volt provinciális és maga Miskey az új provinciális. Már maga a névsor mutatja, hogy ekkor már a mariánus ferenczrendűek túlnyomó részben szinmagyarok voltak, tehát a magyar nemzet régi szeretete Szent-Ferencz fiai iránt újból föltámadt.

Miskey mint provinciális nagyon szerette a boldogasszonyi konventet, vagy pedig a nádor kedvét akarta keresni, de mind a két időközi gyűlést ott tartotta meg, az egyiket 1690. május 14-én, a másikat 1691. május 6-án. Az 1690-iki időközi gyűlés határozatában már meglátszik a Lazari-döntvény hatása, mert kinevezik a pesti és veszprémi székházak előljáróit és a sümegi konvent guardiánját.¹

A Lazari-döntvény legalább is itéletileg elsimítván az egyenletlenséget a két testvér-csoport, mariánus és salvatoriánus között, annak mintegy igazolására a generalis 1692-ben a salvatoriánus provinciából választott apostoli látogatót a mariánus kolostorok számára. Ez volt Zsiveczky János előadó (lector) és ő bevégezvén a látogatásokat, Galgócshoz, az ő rendes lakásához közelebb eső Nagyszombatba hívta össze a közgyűlést június 3-ikára. Itt Mányai Domokost a budai első előljárót választották meg provinciálisul. Mányai az első időközi gyűlést Pozsonyban 1693. május 25-én, a másodikat 1694. január 24-én Sopronban tartotta meg. A másodikat azért kellett már januárban megtartani, mert május 24-én már ott kellett lenni a távol eső Vittoria spanyol városban az egyetemes közgyűlésen.²

¹ Kósa: i. m. 289.

² U. i. 302.

1695-ben a generalis az osztrák kerület őrét, az egyébként olasz származású és nevű Caccia Ferenczet küldte hazánkba. Ez egyúttal egyetemes kormánysegéd és a Német-birodalomban a Szent-Föld számára szedett alamizsnák gyűjtője volt, tehát a szerzetben nagyon előkelő állást foglalt el. 1695. június 29-re Nagyszombatba hívta össze a közgyűlést és itt Cziráky Antalt újra megválasztották provinciálisnak. A volt provinciálist a generalis azzal tüntette ki, hogy az osztrák kerületbe nevezte ki apostoli látogatóul. 1695. közgyűlés után a tartott kormánytanács intézkedett először a búcsú-szentlászlai kolostor benépesítése ügyében.

Sajnos Cziráky Antal fél év múlva 1696. január 13-án elhunyt. Benne a mariánusok nem csupán igazi atyjokat vésztették el, hanem egyúttal nagy erősségüket is, mert az egyszerű szerzetesnek mind az egyházi, mind a világi körökben nagy tekintélye volt. Távol állva minden zavaró indulattól, vagy befolyástól s mindent magasabb szempontból nézve oly jótanácsokat osztogatott, hogy mindenki bámulta élességét. A vitás kérdésekben az ő véleménye annyira nevezetes volt, hogy később is egy-egy vitát azzal döntöttek el: páter Cziráky mondta. Nem csoda tehát, ha az ország főpapjai és főurai is sokszor kikérték véleményét kétséges dolgokban és a szeretet, amelyet ő iránta tanúsítottak, kiterjedt az egész provinciára.

Cziráky halála után 1696. május 20-án a kormánytanács a boldogasszonyi kolostorban gyűlt egybe és ott Remetei Nárciszt választották meg helyettesül. Ez azután Sopronban tartotta meg az időközi gyűléseket 1696-ban és 1697. június 2-án. Remetei idejében történt, hogy a mariánusok félték a béke helyreálltával beköltöző új kolduló szerzetektől és azért bizonyítványt kértek a magyar királyi kancellária tanácsosaitól arra nézve, hogy hazánk nyugati részén már elég ferenczrendű, tehát kolduló-szerzetesi kolostor van és így oda a köznép megterhelése nélkül új, kolduló szerzetbeliek nem telepedhetnek, hanem menjenek hazánk belsejébe, ahol rájuk nagy szükség és elég hely van. Nagy dicsőség volt a szerzetre, hogy 1696-ban a mariánusok egyik tagját a messze Erdélybe őrré választották, Ivanovics Eleazar volt e kiváló férfiú és az erdélyi őrség különösen azért vetette rá szemét, mert nagy szüksége volt olyanra, aki középiskolákat és a hittudományi oktatást náluk szervezze. Mivel nem az erdélyi őrség

növendéke volt, e választáshoz a püspökök és a szerzetesek ügyeinek vizsgálására rendelt római bizottság jóváhagyása kellett, de azt is megkapta és a hozzáfűzött reményeket beváltotta, de azután visszatért a Dunántúlra és 1711-ben április 19-én a boldogasszonyi kolostorban halt meg.¹

Remetei megbízatása vége felé járván megint az osztrák kerület örét, Plöchner Ferenczet — és viszont a magyar mariánusokból választott látogatót Major Gábor atyát az osztrák kerület számára — bizta meg a generális a mariánus kolostorok meglátogatásával és ez 1698. május 11-én Pozsonyban tartotta meg a közgyűlést. Csatári Athanáz volt kormánysegédre esett a testvérek szavazatának többsége. Az időközi gyűléseket ő is Sopronban tartotta meg 1699. május 31-én és 1700. márczius 24-én. Ez utóbbit ismét azért hamarabb, mert ez évben el kellett mennie és el is ment az egyetemes gyűlésre Rómába.

Csatáry Rómában fölhívta az egyetemes gyűlés figyelmét azon visszaélésre, amelyeket a hazánkba külföldről tóduló, állítólag ferenczrendű testvérek okoznak. A gyűlés elismerte, hogy e tekintetben szigorú intézkedésre van szükség a botrányok kikerülése végett és azért megparancsolta, hogy minden kolostor csak olyan férfiakat, vagy nőket vehet föl harmadrendűeknek, akik abból a kerületből valók és ott állandó lakással bírnak. Csatári idejében, 1699-ben kezdték meg építeni Esztergomban, a királyi részen a kolostort és 1700-ban a csepregi székházat.²

A vittoriai egyetemes közgyűlés is elutasítván a salvatoriánusok követelését, a szerzet kormánya most már azt vélte, hogy a szomszéd provinciák jeles embereiből újra választhat apostoli látogatót és azért Viebera Zsigmondot, a salvatoriánus provincia akkori örét, különben is jeles, tanult előadóját (lector) küldte ki 1701-ben a mariánus kolostorok látogatására és ez 1701. június 12-re tűzte ki a közgyűlést Pozsonyba. Itt egyhangúlag Guzman Dániel testvért állították a provincia élére.

Guzman 1702-ben június 11-én a boldogasszonyi kolostorban tartotta meg az időközi gyűlést a másodikat pedig 1703. június 12-én.

Ámde mire a közgyűlést meg kellett volna tartani, már fennen lobogtak Rákóczi zászlai a Vág mentén, sőt a Dunántúl

¹ Kósa: i. m. 303—5.

² Kósa: i. m. 305—9.

is. Az érsekújvári, nyitrai, pápai, esztergomi kolostorok több évre a fölkelők hatalmában voltak, a többiekkel az összeköttetés sokszor megszakadt. Szó nem lehetett tehát róla, hogy közgyűlést tartsanak és új provinciálist válasszanak. Szerencsére Guzman oly erős, egészséges volt, hogy 8 évig végezhetette testvérei szolgálatát és a magyar fölkelők nem bántották sem őt, sem társait az ő működésükben. Csak annyi hátramaradásuk történt, hogy az esztergomi konvent építése megszakadt és a csepregi székház 1707-ben föloszlott bizonyára a Sopron ostromára menő magyar hadaktól való félelem miatt. De ehelyett még ez évben Kismartonban másik székházat nyertek a Kálvária-egyház mellett.

De alig történt meg a trencsényi szerencsétlen csata (1708. aug. 3.) és vonult vissza a magyar sereg állandóan a Vág mögé, 1709-ben megjelent egy tiroli ferenczrendű atya, Kracher Lestyán előadó és Pozsonyban megtartotta a közgyűlést. Itt egyhangúlag Affrai Antalt választották meg és ő maradt a mariánusok élén ez időszak végéig. Az időközi gyűléseket a boldogasszonyi kolostorban (1710. május 16-án) és Pozsonyban (1711. július 10-én) tartotta meg.

Ezzel bevégeződik a mariánusok történetének negyedik szakasza. A megsemmisülés szélén állott ez időszak kezdetén és Budapesttől Pozsonyig 16 konventben és 6 székházban áldották az Urat ez időszak végén. Hogy mennyit szenvedtek, koplaltak, mily szegénységben, egyszerűségben éltek, azt nem jegyezték fel, de azt, hogy Isten segítségével 60 év alatt (1640—1700.) 15.450 lelket vagy az eltévedésből, vagy a pogányságból a keresztény kath. hitre vezéreltek és több ezer kath. léleknek vigasztalást, tanítást nyújtottak.¹ nem csupán a földön romlékony papirosra, hanem az égben is az élet könyvébe beirták.

¹ Kósa : i. m. 309—312. ll.

MÁSODIK RÉSZ.

A mariánus ferenczrendűek egyes kolostorai.

Aracsza.

Torontálmegyében a régi Becse és Böldre — most Törökbecse és Beodra — közt állott egy nagyon régi, talán még Szent-István idejében épült, szent-benedekrendű monostor. Ha előbb nem, 1241-ben a tatárok pusztítása miatt elhagyták a benzések, de az erős falak századokon át ellenállottak az enyészetnek. 1377-ben Nagy-Lajos királyunk anyja megkönyörült a romladozó épületeken és helyreállította azokat és kérte a pápát, hogy azt a ferenczrendűekkel népesíthesse be. 1378. január 19-én Rómában ki is állították a kolostor átvételét engedélyező levelet¹ és Szent-Ferencz fiai bele költöztek. A százados romlást persze nem lehetett rögtön megszüntetni s azért az öreg, jámbor királyné 1380-ban végrendeletében még 500 forintot hagy az aracsai kolostor építésére.²

Több mint másfélszázadig imádkoztak azután itt Szent-Ferencz fiai a Szent-Miklós tiszteletére avatott templomban. 1533-ban még ezen, bácsi őrséghez tartozó kolostor élére Neszti Jánost állítják guardiánnak.³

1551-ben szeptemberben a török hadsereg roppant erővel érkezett Becse ostromára és így a ferenczrendűeknek innen menekülniök kellett. Mivel pedig Becse, Galád várak és az egész megye ettől kezdve török kézen maradt, többé nem is térhettek ide vissza.

Bács.

A XIII—XIV. századokban ez volt állandó székhelye a kalocsa-bácsi érsekeknek és ennél fogva Szent-Ferencz fiai ezt is korán fölkeresték. Azonban itt is nem a belvárosban, hanem az

¹ Hevenesi kéziratok az egyetemi könyvtárban XXXIX. 129.

² Fejér: Cod. Dip. IX/5. 401—405. ll.

³ Kósa: i. m. 223. l.

attól széles érrel elválasztott külső városban építettek maguknak először kicsiny templomot még a XIII. században. De csakhamar megszerette őket a nép és annyira jártak hozzájuk, hogy templomukat három izben is nagyobbítani kellett. A templom apsisnak külső falán ma is látható, hogy háromszor emelték azt mindig magasabbra, úgy amint a templom nagyobbítása megkívánta. A XV. században pedig az apsis mellé oly magas, erős tornyot építettek, hogy az a századok viharát kiállta és ma egyik legjelentékenyebb tornya Bácsmegyének.

Az bizonyos, hogy a bácsi kolostor 1316-ban már fen állott és ekkor a szerémi őrséghez tartozott. 1360-ban és 1378-ban itt tartották a mariánus ferenczrendűek közgyűléseiket. 1379-ben külön őrség feje lőn a bácsi kolostor. Az új őrség egyik őre Fábíán atya 1451. decz. 21-én jelen volt Esztergomban a szerém-újlaki kolostor átadását kimondó ítéletozatalnál s az újlaki szerzeteseket Bácsra kellett átvinniök.¹ 1430. táján a derzsi prépostsági templom gondozását is rájuk bízta². 1499-ben megint itt tartották a mariánusok közgyűlésüket. 1526-ban a bácsiak ellenállottak a Budáról visszatérő, diadalmas török seregnek s emiatt azok iszonyú pusztítást vittek itt végbe. Ekkor haltak meg a bácsi ferenczrendűek is, úgy hogy 1533-ban még bácsinak nevezik ugyan, a közgyűlési határozatban a délvidéki őrséget, megis választották örül Segesdi Lászlót,³ de maga a bácsi kolostor üres, romban áll.⁴

A török világban azután egyes bosnyák szerzetesek keresték fel a romokban álló templomot, 1688-ban pedig — mint látni fogjuk — ide menekültek egy páran Boszniából és új életre támasztották a bácsi kolostort.

Bánmonostora.

Bánmonostora, most Banostor, a régi Szerémújlaktól (Ilok) keletre a Duna mellett 1230. óta szerémi püspök székhelye volt.

¹ Bullarium a gyöngyösi levéltárban 93.

² Szerémi György emlékirata 199. l. Az az állítása, hogy ezt Váradí Péter érsek tette és Zsigmond király segítségével Bácsból kiüzte volna a ferenczrendűeket, valótlán, mert hiszen Zsigmond király meghalt 1437-ben, Váradí pedig érsek lett 1481-ben.

³ Kósa: i. m. 222. l.

⁴ Kósa i. m. 223. l.

Itt is szívesen látták Szent-Ferencz fiait és bizonyos, hogy 1316-ban itt kolostoruk volt.¹ De többé nincs említés róla s ha előbb nem, 1526-ban végleg elpusztult.

Beczkó.

Beczkó várához jelentékeny uradalom tartozott Trencsén-megyében. Ez uradalmat a Lendvai Bánffy család kihalása után számos főúri család örökölte. Nejével, Szúnyogh Katával részt kapott itt gróf Balassa II. Bálint, a költő is, 1660-ban ő kérte a mariánus ferenczrendűeket, hogy itt kolostort építsenek a hivek vigasztalására és a tévelygők megtérítésére. Adott egy kis házat és telket, csak azt kötötte ki, hogy az építendő egyház védőszentjéül Szent-Bálintot válasszák ki. A szerzet kormánytanácsa el is fogadta az ajánlatot és 1660-ban odaküldte Által Félix atyát egy hitszónokkal és egy világi testvérrel előljárónak. De mielőtt az egyház építéséhez fogtak volna Balassa Bálint 1664-ben meghalt és az ő része gróf Nádasdy Ferencz országbíró birtokába került. Nádasdy szintén ígérte a kolostor felépítését, de előbb elfoglalták az országos gondok, azután pedig 1670-ben árulás miatt elfogták és 1671-ben kivégezték. Így azután mindig csak egy kis házban nyomorogtak 1689-ig. Ez évben a veszprémi egyházért cserébe átadták e helyet a mariánusok a salvatoriánusoknak.²

Beregszász.

Eredetileg Ruprechtszásza, majd Luprechtszásza nevet viselt és csak a XV. század közepétől kezdve nevezik Beregszásznak. Az 1342—80. években Munkács várával együtt Nagy Lajos királyné anyja, Erzsébet királyné birta és ő határozta el, hogy ide ferenczrendű kolostort épít. Mikor Lengyelországból 1377-ben visszajött, e szándékát meg is valósította. Azonban 1380-ban még nem volt készen az egész épület s azért annak folytatására végrendeletében 50 forintot és egy gyöngyökkel ékesített miseruhát hagyott.³ A kolostor egyházának védőszentjéül a Boldogságos Szűzet választották. 1503. február 12-én itt tartózkodott Bácsai

¹ Analecta Franciscana IV. 554. l.

² Kósa: i. m. 586. l.

³ Fejér: Cod. Dipl. IX/5. 401—405. ll.

András a provinciális és itt vette föl Nagybéányi Simont feleségével Orsolyával és gyermekeikkel együtt a szerzet világi testvéreinek sorába, mert a beregszászi kolostorral és az ott lakó testvérekkel sok jót tettek.¹

1533-ban a váradi őrséghez tartozott és az ekkor tartott közgyűlésen az előjárók Debreczeni Benedeket rendelik ide guardiánnak, hithirdetőül pedig Szalai Mártont.² 1541-ben Munkács vára és így Beregszász is I. Ferdinánd kezére került. A munkácsi várnagyok ezen kolostort, mivel bizonyára a város végén volt, alkalmasnak találták volna arra, hogy várrá alakítsák, de ez ellen természetesen a testvérek tiltakoztak és ki is vitték, hogy Ferdinánd király a munkácsi tiszteknek ezt 1543. július 12-iki levelében megtiltotta.³ Ugyancsak I. Ferdinánd 1550-ben 32 forint alamizsnával segítette őket, hogy ott maradhassanak.⁴

A munkácsi vár utóbb mégis csak vesztét okozta a beregszászi kolostornak. 1551-ben Munkács vára a református vallású Petrovich Péter kezébe került és ő pártolta uradalmában a hitújítókat. Erre fölbátorodva a beregszásziak, meghívtak egy Balázs nevű luteránus vagy kálvinista papot, de ezt 1553. május 8-án, midőn a városon kívül sétált valamelyik túlbuzgó katolikus, bizonyára a ferenczrendűek engedélye és beleegyezése nélkül, sőt kérésük ellenére, lelőtte. Erre rettenetes düh fogta el a beregszásziakat és a következő éjjel rárohantak a ferenczrendűek kolostorára. Az ajtókat bevágták és feltörték, a szegény testvérek egy részét fölkonzolták, a többieket megsebesítették és kalodába tették s így a kolostort megsemmisítették.⁵ A kolostor ennek következtében megszűnt.

1567-ben a magyar király hadai visszafoglalták Munkács várát János-Zsigmond erdélyi fejedelemtől és így oda megint visszamehettek volna a ferenczrendűek, de nem volt elég emberük és különben is roppant sok ellenségük volt ott. Ennélfogva addig, míg a kolostort újra benépesíthették, czélszerűbbnek látszott elfogadni Miksa király hadvezérének Dálnoki Székely Antalnak

¹ A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára.

² Kósa i. m. 223—24. ll.

³ Egyháztörténelmi emlékek IV. 282.

⁴ U. o. V. 298. l.

⁵ Blahó: *Exempla antiquarum literarum a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.*

abbeli ajánlatát. hogy ő 150 forintért a kolostor épületét és a hozzátartozó két rétet, (az egyiket Jánosi, a másikat Csoma nevű beregmegyei falvakban), zálogba veszi. Mekcsey Péter provinciális tehát az akkori pozsonyi guardiánnal együtt megjelent a pozsonyi káptalan előtt és elzálogosították a kolostort és annak javait Székely Antalnak. Székely Antal pedig kiállította a kötelezvényt 150 forintról, mellyel a mariánus ferenczrendűeknek tartozik a beregszászi kolostornak és javainak haszonélvezetéért.¹

Csakhogy Székely Antal sokkal erőszakosabb természetű ember volt, semhogy fizetett volna. Meg is halt, mielőtt köteletségét teljesítette volna. Megtudván ezt Meleg Boldizsár leleszi prépost és egyúttal 1573-tól kezdve csanádi püspök, elkérte Verancsics Antal esztergomi érsektől mint királyi helytartótól a beregszászi ferenczrendű és domokosrendű kolostorok javait. A királyi helytartó oly föltétel alatt, hogy a még esetleg élő szerzeteseknek a mindennapi életre szükséges dolgokat adja meg, ezeket a kolostorok helyreállításáig csakugyan neki ajándékozta 1573. május 20-án.² De a Dálnoki Székely család is erősen kezében tartotta e kolostorok jószágait és sikerült Székely Antal özvegyének, valamint fiainak Gáspárnak és Boldizsárnak 1574-ben a királytól beiktatást nyerni e kolostor birtokába és egyéb jószágaiba. A beiktatáskor azonban Meleg Boldizsár ellentmondott.³

A mariánus ferenczrendűeket e birtokok adományozása alkalmával meg sem kérdezték, pedig ők is tartották a jogaikat. Eunnélfogva 1574. november 23-án Borhy Mátyás provinciális és Szentbalázsi Simon testvér Nagyváti Ferenczet a szepesi kamara tanácsosát bízták meg, hogy vegye el a beregszászi kolostort a Székely családtól, mert ezek az ígért pénzt sohasem adták meg.⁴

Már ezen veszekedésekből is látható, hogy a kolostor sohasem került vissza, sőt állítólag 1580. táján, midőn Munkács vára Mágócsi Gáspár református főúr kezén volt, a református paplak és iskola volt a helyén, a templom romja pedig egy kovács birtokában volt.⁵

¹ Kósa: i. m. 587. és a ferenczrendűek pozsonyi levéltára.

² Blahó: *Exempla antiquarum literarum a gyöngyösi levéltárban.*

³ U. o.

⁴ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára Lad. XXXIII. f. 4. nov. 4.

⁵ Kósa: i. m. 587—88. ll.

Besztercze.

Erdély északkeleti részében népes, német város már a XIII. században. Közéleben, Radnán gazdag bányák voltak és azért ott is számos német lakott. Ezért mindjárt a tatárjárás után ideköltöztek Szent-Ferencz fiai és nagy becsületben állottak, mert már 1268-ban tanuknak hívták őket egyik nagy jelentőségű eladásnál.¹ 1316-ban is felsorolják e kolostort az erdélyi őrséghez tartozó, négy kolostor közt. 1341-ben a beszterczei plébános panaszt tett a Beszterczén lakó ferenczrendűek és domonkosrendűek ellen, mintha ezek beleavatkoznának az ő plébánosi jogaiba. Ennélfogva a pápa a csanádi prépostot és az erdélyi püspökség két főesperesjét bizta meg, hogy békítse ki őket.²

A szentferenczrendűek beszterczei temploma a Boldogságos-Szűz tiszteletére volt fölavatva és 1450. körül újra építették. Ezen újra épített alakjában ma is meg van és most a beszterczei gör. katolikusok tartják benne istentiszteletüket. A templom sekrestyéje 1909-ben lebontatván, annak a templom felől levő oldalán számos középkori falfestmény tűnt elő. Ezek közül fölismerhető volt Szent-Imre alakja, a három király imádása, Szent-Mihály és Szent-György képei. A negyedik képen az Üdvözítő és Szent-Bertalan képei között egy szakállas, süveges férfi arcképe látható s ez alkalmasint a sekrestyét kifestető jótevő arcképét mutatta.³

A beszterczei lakosokon kívül szívesen gondját viselték a barátok a Besztercze körül lakó nemeseknek is. Ennek jele az, hogy 1519-ben a Besztercze és Sajóudvarhely közt Balázsfalván lakó Cserényi László tekintélyes alamizsnát hagyott a Beszterczén lakó testvéreknek és erről 1519. júl. 15-én a kolozsmonostori konvent előtt az egész Cserényi család tanuságot tesz.⁴ A beszterczei tanács is 1524-ben még teljes jóindulattal van a testvérek iránt, mert Ambrus ferenczrendű testvér (hihetőleg egyúttal guardián) kérésére maga bizonyítja, hogy Koprer Ferencz özvegye kertjét a beszterczei kolostornak ajándékozta oly kikö-

¹ Urkundenbuch zur Gesch. der Deutschen in Siebenbürgen I. 100.

² Theiner: Monum. Hung. s. ill. I. 643. l.

³ Batthyaneum. I. (1911.) 91—92.

⁴ Országos levéltár Dl. 36402. pag. 141.

téssel, hogy élete fogytáig neki élelmet adjanak.¹ De 1531-ben már egészen más hangon beszél a besztlercei tanács, mert hiába kérték a ferenczrendűek, hogy 1529-ben, a Péter moldvai vajda seregétől elrontott malmukat újra fölépíthessék. Nem engedik ezt, mert a ferenczrendűek úgy is azzal dicsekszenek, hogy semmi saját birtokuk nincs, örökségök sincs és így a malmot hajtó patak sem az övék, hanem a városé.²

Ebből már sejthető, hogy 1531. után nagyon keserves állapotuk volt itt a ferenczrendű testvéreknek. Mindamellett 1533-ban még megválasztották ide guardiánnak Német Antalt (Alemannus-Sváb Antal), hithirdetőnek pedig Ipoltyf Pált, tehát a körül lakó magyarokra tekintettel magyar embert. Az erdélyi őrség élére is besztlercei ember, Besztlerce Lukács került.³ De 1552-ben Fráter György meggyilkolása után elűzték őket innen.

Boldogasszony.

A régi mosonmegyei lakosok annyira tisztelték a Boldogságos-Szűzet, hogy három egyházat is építettek az ő tiszteletére s az azok mellett keletkezett falvakat Szent-Máriának nevezték el. Az egyik Szent-Mária-falu, most Sommerein néven osztrák község, a második most Pusztasomorja nevet visel. A harmadik Szent-Mária-falu a Fertőtő keleti partjától nem messzire Patfalva mellett keletkezett és idővel a fraknai vár uradalmához csatoltatott.⁴ Fraknó várát 1622-ben Esterházy Miklós nádor szerezte meg. Ennek fia Esterházy Pál meglátogatván a Fertő mellett eső birtokát is, tapasztalta, hogy a régi Szent-Mária község magyar lakosai mind kipusztultak, a szomszéd németek a falu helyét Frauenkirche-nek hívják, mert az egész régi faluból a törökök 1529-iki és 1594-iki száguldása miatt nem maradt meg semmi egyéb, mint az egyház omladozó fala és ebben egy kis Mária kép.

Esterházy Pált e szomorú kép annyira meghatotta, hogy az egyház kijavítását elhatározta. Hogy pedig az egyház ne maradjon őrizetlenül, egy kis majort is épített hozzá.

¹ Berger: Urkunden-Regesten aus dem alten Bistritzer Archive III. 122. l.

² Egyháztörténelmi emlékek 182. l.

³ Kósa: i. m. 224—25. ll.

⁴ Csánki: Magyarország történelmi földrajza III. 676—86, 690. ll.

A sok szenvedés, betegség, aggodalom közt a környék népe segítőtül kereste föl a helyreállított Mária templomot s ezt látván Esterházy elhatározta, hogy az ájtatoskodók lelki vigasztalására a ferenczrendű atyákat ide telepíti. A ferenczrendűek elvállalták a lelkivezetést s 1670-ben Verner Bazil atyát küldték ide előljárónak. Esterházy pedig hozzáfogott a kolostor építéséhez s 1679-re annyira kész lett, hogy azt a ferenczrendűek rendes gyülekezetté, konventté emelhetnék és Miskey Félixet, a későbbi provinciálist küldték ide első guardiánnak. A hivek buzgóságából és ajándékából három kápolna is épült az egyház körül és zarándoklataik még jobban sokasodtak. Esterházy ezt látván 1680-ban ide hozatta és a nagy oltárra helyeztette azt a Mária szobrot, amelyet 1622-ben Fraknó várában találtak és amely előtt édes anyja Nyáry Krisztina és első felesége Esterházy Orsolya annyit imádkoztak, a régi Mária képet pedig az egyik mellékoltárra helyeztette át. Ugyanez évben kiállította az alapító levelet s a kolostorban lakó szerzetesekről bőven gondoskodott.

De az új alkotásnak még egy iszonyú zivatart kellett kiállani. 1683-ban a Bécs ostromára siető török hadnak útjába esett. Esterházy Pál nádor ennél fogva úgy intézkedett, hogy a Mária szobrot és képet azért ékeesebb felszereléssel együtt Fraknó várába kellett vinni. Két ferenczrendű atya Diószegi Antal guardián és Szablics Márk vállalkoztak, hogy a nép vigasztalására és a kolostor védelmére visszamaradnak. Azt hitték, ki tudják engesztelni az ellenséget, de az nem könyörült, hirtelenében mindent fölőgetett, elpusztított és a két ferenczrendűt is rabságba ejtette, úgy hogy csak később sok pénzért lehetett őket kiváltani.

A török bécsi veresége után Miskey-Félix, a volt első guardián sietett Boldogasszonyra, hogy itt a kolostort annyira, amennyire helyreállítsa. Sikerült is ez neki s a hivek oly nagy számmal jöttek ide vigasztalást, segítséget keresni, hogy az egyház kicsinynek bizonyult. Esterházy Pál tehát elhatározta, hogy egészen új egyházat épít. 1695-ben tette le az új egyház alapkövét Leitermayer Bernardin guardián és hét év alatt elkészült a ma is fennálló hatalmas egyház. A ferenczrendűek szokása szerint az egyház tornyát is eredetileg a sekrestye fölött kezdték építeni, de az, amidőn már öt méter magas volt, egyszerre csak lesüllyedt. Azt mondta erre a nádor: úgy látszik, hogy a Boldogságos-Szűz kéttornyú egyházat kíván tőlem. Ezt nem tagadhatom

meg. Ezért aztán az egyház homlokzatát diszítette két erős toronnyal. De nem csupán a nádor, hanem az ország főpapjai és főúrai is hozzájárultak e kegyhely diszítéséhez. Némelyek az új oltárok költségeit vállalták magukra, mások képeket, ismét mások felszereléseket ajándékoztak. S ennél fogva, midőn 1702-ben Mattyasovszky László nyitrai püspök és királyi kancellár a boldogasszonyi új egyházat fölszentelé s a Mária szobrot újra a főoltárra helyezé, ez nem csupán az Esterházy család és a ferenczrendűek, hanem egész Nyugat-Magyarország örvendetes napja vala.

A kolostor pedig annyira tágas vala, oly szép termekkel, oly bő alamizsnával rendelkezett, hogy 1690-től kezdve a ferenczrendűek majdnem mindig itt tartották közgyűléseiket. 1711-ig itt volt a köz- vagy az időközi gyűlés 1690-ben, 1691-ben, 1702-ben, 1703-ban és 1810-ben.¹

Búcsú-Szentlászló.

Szala-Egerszegtől délre, Hetés és Sándorháza községek közt hajdan a Pölöske patak egy nagy mocsarat alkotott. Ennek közepén egy kis hátságos hely volt. Jámbor lelkek régen, még az Árpádkorban építettek ide egy kis egyházat Szent-László tiszteletére. Az építkezés módja mutatja csupán, hogy még a XIII. században rakták annak falait, mert román styl-ben készült, egyébként írásbeli emlék nincs róla. Lehet, hogy az erős kath. vallású Hetési Pethe család is javítgatott rajta valamit, ha innen és nem a somogymegyei Hetésről származott.

Midőn 1602-ben a török Kanizsát kezére kerítette és a vidéken levő templomokat iszonyúan elpusztította, ezt a kis egyházat nem bántotta, mert oly eldugott helyen volt s a hozzájutás lovas katonának oly veszedelmes volt, hogy ide nem merészkedett jönni.

Ám a szegény, annyira üldözött kath. nép annál szivesebben fölkereste e kis egyházat, hogy bajában segítséget, vagy legalább is enyhülést nyerjen. Mivel pedig nagyobbbrészt papok nélkül jött ide s papokat az akkori szörnyű paphiány miatt itt is ritkán talált, nem végezhetette úgy ájtatosságait, mint kellett volna. Könyörült rajtuk azért Széchényi Pál veszprémi püspök és kérte a ferenczrendűeket, hogy e búcsújáróhely lelki veze-

¹ Kósa: i. m. 520—25. ll.

tését, gondozását vállalják magukra. A mariánusok meg is tették. Kiválasztották maguk közül Diószegi Antal atyát, aki mint láttuk a boldogasszonyi kolostor történeténél, már 1683-ban is kész volt lelkét odaadni a kath. hivekért és elküdték ide előjárónak.

Ő épített itt azután egy kis házacskát az időjárás viszontagságai ellen és megkezdte az istentisztelet-tartást. A nép szegénysége miatt azonban nem foghatott mindjárt hozzá új, nagyobb egyház építéséhez. Azután jött a Rákóczi felkelés és így csak 1714-ben következett be az új egyház alapkövének letétele.¹

Buda.

Az 1243—44. években IV. Béla a mai budai hegyen új, erős várost építtetett. Az erős, biztos helyre számosan felköltöztek és így az új budai vár csakhamar mintegy fővárosa lőn az országnak. A ferenczrendű testvérek is letelepedtek tehát itt még pedig a város déli részén a város és az épülő királyi palota közt a mai várszínház helyén és Evangelista Szent-János tiszteletére itt szép templomot építettek. E kolostor azután csakhamar kedves szállóhelye lőn azon magyar uraknak, akik a király látogatására Budára jöttek és ennek köszönhetjük első említését is. 1266—70. közt a Berkiben, Budától nyugatra lakó Beszterfia Demeter gazdag, nemes ember úgy rendelkezett, hogy akárhol hal meg, őt a budai ferenczrendűek egyházában temessék el és jobbik lovát nyergestől, fékestől, továbbá lovagi fegyverzetét odaadják a ferenczrendűek templomának, mert a provinciális és a többi testvérek ezt már az ő életében megengedték neki. Ezenkívül még két fegyvert hagy nekik. Neje szintén ott választja nyugvóhelyét és kéri az ő urát, hogyha túléli őt, adjon át temetése napján két, násfa nevű ékszert, egy nyakbavalót, egy három márkát érő lovat, egy arannyal szőtt övet, adja oda a pirosbársony (purpur) kárpítot, a bibor (bissus) kárpítot, lencsét és egy szőnyeget.²

¹ Kósa: i. m. 545—46. ll.

² Hogy e levél 1266—70. közt kelt, bizonyos abból, hogy Berky Demeter csak 1266-ban kapta meg egészen a végrendeletileg a margitszigeti apácáknak hagyományozott Sóskút falut és a végrendelet készítésekor IV. Béla király még élt. Hazai Okm. 121—22. A végrendelet is a ferenczrendű testvérek jelenlétében történt.

Mekkora szeretettel voltak a ferenczrendű testvérekhez a budai magyarok, mutatja Tapolcsányi Péter esete. E magyar ember 1258-ban költözött Budára, de 7—8 évre rá szélütés érte és elment Tapolcsányba. Ott maradt két évig, de megint visszajött és a ferenczrendűek budai háza mellett vett házat s innen járt nagy nehézséggel át az istentiszteletre. A szélütésen kívül még nagy sérvése is volt és azért hívatta IV. Béla király orvosát, de ez kimondotta, hogy nem tud rajta segíteni. Erre hívatta a ferenczrendűek közül Aginet testvért, a ki jó orvos hírében állott. Ez is veszedelmesnek találta baját, úgy hogy gyónásra intette, de azért adott neki köteléket, hogy beleit visszatarthassa. 1273. novemb. annyira súlyosbodott baja, hogy majd halálra vált, de mindig segítségül hívta IV. Béla király szent életű leányát Margitot és csakugyan megfogadván, hogy minden vásárnap elmegy sírjához, november 11-én Szent-Márton napján (ez évben épen szombaton) a sérvéstől megszabadult és elindulva mások támogatása mellett Boldog—Margit sírjának meglátogatására, a város kapujában egyszerre a szélütés betegségétől is megszabadult. Hogy mily súlyos beteg volt, arra tanui voltak azok a testvérek, akik Aginettel együtt eljártak hozzá, mint az 1273—76. közt meghalt Antal testvér és Esztergomi Henrik testvér. Csodálatos meggyógyulásáról tudott Saul budai guardián is.¹

Volt Agineten kívül még másik olyan testvér is 1273-ban a budai kolostorban, aki jó orvos hírében állott s ez volt Detre testvér. 1273. szept. 29.-én őt is meghívták az ifjú király betegágyához és jelen volt, midőn a király állapota jobbra fordult.²

1287-ben itt temették el János provinciálist.³

A jeles kolostorban jeles iskola is volt és a fejevári őr is gyakran itt tartózkodott. 1288-ban aug. 6-án azon egyezkedésben, amely a margitszigeti kolostor területéért a szerzet és a domokosrendűek között létrejött, résztvett az akkor Budán lakó őr, Mihály atya, Barnabás a budai előadó és Ananiás jogtudós (iurista) Rapató hitszónok és Pál testvér, a provinciális társa, azaz segédje.⁴

¹ Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis I. 292—93. ll.

² U. o. 299.

³ Magyar Történelmi Tár 1895. 750. Hevenesi kézirata XXXIX. 43.

⁴ Fejér: Cod. Dip VII/2. 367—69. ll.

1308-ban már nem Barnabás, hanem András atya volt itt a hittudományi előadó és egy társával együtt tanuskodott, hogy Benedek domonkosrendű erdélyi püspökké való választását elfogadta.¹ Egy másik Budán lakó ferenczrendű a nagyszombati Klára-Szűzek érdekeit védelmezte a királyi udvarban és átiratta számukra III. András levelét.²

Központi fekvése nagyon alkalmassá tette a budai kolostort, hogy az országgyűlésre, vagy a királyi udvarba feljövő főpapok a kolostor egyes helyiségeit elkérjék a pápai megbizatasok, vagy az egyes egyházi perek elintézésére. Így pl. 1300 szept. havában Antal csanádi püspök az ő kolostorukban itélkezik a veszprémi káptalan és a péterváradai apátság közt folyt tizedperben.³ 1301-ben ide temették el Gimesy János kalocsai érseket és Jakab szepesi püspököt.⁴

Emiatt nagyon alkalmas volt arra is, hogy a rendtartomány közgyűléseit itt tartsák. Föl is van jegyezve, hogy 1313-ban, 1324-ben, 1391-ben 1393-ban, 1408-ban és 1437-ben itt voltak a közgyűlések. Természetesen az ilyen nagygyűlésekre és egyes főpapok gyakori látogatására kicsiny volt a XIII. században épült kolostor és azért nagy jótevői közé számította a budai gyülekezet Nagy Lajos királyt, aki Besenyő Mátyástól megvett 300 forintért egy házat és azt nekik ajándékozta,⁵ úgy, hogy ekként kolostorukat jelentékenyen meg bővíthették.

Az ország fővárosában minden földi gondtól menten, elég kényelemben a ferenczrendű testvérek nagyon ellanyhultak. Egy Óbudai János nevű ferenczrendű atya 1453-ban azt állítja, hogy ő már 1433-ban nagyon súlyos gyötörtetéseket, kinokat és sérelmeket állott ki a budai kolostorban.⁶ Ha ennek csak negyedét hisszük is, mégis látjuk, hogy megfogyatkozott a budai kolostorban lakók közt a testvéri szeretet. Ez pedig annál nagyobb baj volt, mivel inkább szemei előtt voltak az ország főpapjainak és főurainak. Azért 1443-ben Caesarini Julián pápai követ előtt sokan panaszt emeltek a budai mariánusok ellen. A pápai követ

¹ Monumenta Vat. S. I. t. II. 160.

² Fejér: Cod. Dip. VI/2. 179—81. VIII/7. 28—29. II.

³ Hazai Okm. I. 94.

⁴ Thuróczy: Chronica Hung. cap. LXXXIV.

⁵ Hazai Okm. 221.

⁶ Monumenta Rom. eppatus Vespri. III. 145 l.

nem akarta hinni, hanem vizsgálatot tartott és gyakran intette az ott lakó atyákat, Szent-Ferencz szabályainak megtartására, különösen az istentiszteleti zsolozsmák közös és pontos végzésére, de azok azt felelték, hogy ők a szigorú szabályt nem bírják megtartani és elvonultak onnan más kolostorokba. Ennélfogva Caesarini 1443-ban február 20-án a budai és pesti kolostoraikat a salvatoriánusoknak adta.¹ Eugen pápa pedig 1445 január 31-én ezt megerősítette és így a budai híres kolostor a salvatoriánusoké lett.²

1686-ban Buda ostrománál a mariánus ferenczrendűek voltak a keresztény sereg lelki gondozói, még pedig 8-an. Ezek Buda elfoglalása után mindjárt megtelepedtek Budán. Megkapták a mai helyőrségi templom tornyát és romjait, majd 1690-ben a telket is e mellett. Itt azután egy kis házat és két kápolnát építettek, de 1711-ig rendes kolostort nem tudtak emelni.³

Csejte.

Az 1316-iki összeírásban az esztergomi őrség kolostorai közt Nagyszombat után következő Sactae-nak irt hely alatt a vágmenti Csejtét kell értenünk,⁴ melynek tótul neve ma is Csachticz. A magyar azonban a t hang előtt álló ch hangot idővel j-re változtatta.⁵ 1321-ben. Trencsényi Csák Máté halála után I. Károly fegyveres erővel foglalta vissza az ő kezében volt várakat. Ekkor a csejte kolostor is elpusztult, mert soha többé nem említik.

Charavilla.

Így említi 1400 körül a ferenczrendű halottak jegyzéke s azt jelenti, hogy 1300 körül itt temették el Boldog Jánost, magyarországi őrt és Német Henrik jámbor életű gyóntatót.⁶ Az 1316-iki jegyzékben már nincs fölvéve. Nem lehetetlen, hogy Nagyolaszival, másként Frankavillával egy.

¹ Annales provinciae s. Salvatoris II. 45. Bullarium a ferenczrendűek gyöngyösi levéltára 74—75.

² U. o. 76.

³ Kósa i. m. 441—42 M.

⁴ Analecta Franciscana IV. 554.

⁵ V. ö. tanoh = tanit, Achta = Ajta.

⁶ Hevenesi kézírata : XXXIX. 351.

Debreczen.

Hazánk tiszántuli részének jelentékeny városa, Debreczen, a XIV. század elején három birtokos között oszlott meg. Az egyik részt Rafain bán, a másikat András ispán, a harmadikat Péterfia Jakab vitéz birta. E Péterfia Jakab emlékezetét most is őrzik a Nagy- és Kis-Péterfia utczák, de sokáig őrizte azon egyház és kolostor is, melyet Szent-Ferencz fiai számára a Csapó-utczán közel a kastélyhoz épített 1322-ben.¹ Az egyháznak védőszente a Boldogságos Szűz vala.²

1448-ban az a veszedelem fenyegette a mariánusokat, hogy debreczeni kolostorukat is elvesztik, mert Hunyady János kormányzó, a város akkori földesura nem volt velük megelégedve. Carvajal János pápai követ 1448 június 25-én már oda is ítélte a kolostort a cseri barátoknak,³ de azután mégis kiengesztelték a mariánusok Hunyadyt és Debreczenben maradtak. 1466-ban Hunyady János özvegye, Szilágyi Erzsébet újra szerette volna elvenni tőlük és a cseri barátoknak adni; a pápától már ki is eszközölte a rendeletet a váradi püspökhöz, hogy indítson vizsgálatot a debreczeni ferenczrendűek ellen és őket a szabályok pontos megtartására szorítsa, nevezetesen a kolostor értékes tárgyainak eladásától tiltsa el.⁴ A vizsgálat azonban elég kedvező volt a debreczeni testvérekre, mert a püspök nem távolította el őket. Hunyady özvegye meghalván, fia Mátyás király 1489-ben megint panaszkodott a mariánusokra a pápánál és ennél fogva 1490 márcz. 1-én a pápa meg is hagyta az ő nunciúsának, az ortei püspöknek, hogy a debreczeni kolostorban lakó szerzeteseket szabályosabb életre szorítsa,⁵ de mire e rendelet Magyarországba ért, meghalt Mátyás király és a dolog abba maradt.

A debreczeni ferenczrendűek azt a kedvezményt kapták valamelyik földesúrtól, hogy a mészárosok a levágott barmok

¹ Hevenesi kézírata XXXIV. 61. A helyre nézve v. ö. Egyháztörténelmi emlékek V. 633. Az alapításról szóló feljegyzés 1312-re teszi az alapítás évét, de egy X. jegyet kihagyott. 1312-ben a kolostor még nem volt meg, mert az 1316-iki jegyzékben nem fordul elő.

² V. ö. az 1466-iki oklevelet.

³ Teleki: Hunyadyak kora X. 233.

⁴ Katholikus Szemle 1896. 615. Wadding és Hevenesi az erre vonatkozó pápai levelet hamisan értelmezik.

⁵ Monumenta Rom. eppatus Vesprimiensis III. 316. l.

nyelveit fele részben nekik, fele részben a város plébánosának voltak kötelesek átadni. Ezt a kedvezményt 1470-ben megirigyelte tőlük a jószágkormányzó, de Hunyady János özvegye nem annyira a ferenczrendűek, mint inkább a város plébánosa kedvéért visszaállította a régi rendet.¹ 1513-ban pedig Zapolyay János, a város akkori földesura, e kedvezményt megerősítette.²

Zapolyay János azután meg is tartotta szeretetében a debreczeni ferenczrendűeket. 1528 jan. 19-én Debreczenben időzvéen náluk hallgatott misét. 1531 február 19-én a fejevári közgyűlésről jövet itt tartózkodott a provinciális, Lippai Ferencz és innen ajánlotta az erdélyi őrt Pemflinger Márknak, mint kegyes pártfogójuknak figyelmébe.³ 1535-ben Zapolyay Debreczen városát Török Bálintnak ajándékozva, ennek neje 1541 után ide költözött és védelmezte őket, úgy, hogy sírját is náluk választotta és 1546-ban itt temettetett el.⁵

A városi polgárokkal is jó barátságban, egyetértésben éltek a ferenczrendűek és azért 1535-ben Laszki Jeromos nem merte a debreczeni polgárokat a kolostorba záratni, mert attól félt, hogy a testvérek szabadon engedik őket.⁶ A polgárok pedig azzal hálálták meg szeretetüket, hogy templomukat fölékesítették orgonával. Ezért 1533-ban a közgyűlés Bácsai Eleket rendelte ide orgonásnak, Kamonczi Kristóf atyát pedig ugyanakkor guardiánnak.⁷

Csak 1546 után, midőn Debreczen a kemény, indulatos Török János birtokába jutott, kezdődött a debreczeni ferenczrendűek üldözése, gúnyolása. Ezek 1552-ben Fráter György halála után tetőpontjukat érték el, úgy, hogy 1552 okt. 12-én Kamonczy István váradi kanonok, talán az 1533-iki debreczeni guardián rokona, Pozsonyban végrendeletet tevén, még 10 forintot hagy ugyan a debreczeni kolostorinak, de hozzáteszi, „ha ugyan el nem pusztult.”⁸ A következő évben, midőn

¹ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára Lad. XXXVI.

² Friedrich : Historia provinciae s. Salvatoris O. F. M. 220—21.

³ Szerémi György emlékirata Magyarország romlásáról 206.

⁴ Egyháztörténelmi emlékek II. 119—20 M.

⁵ Szerémi i. m. 100. V. ö. Egyháztörténelmi emlékek IV. 451 l.

⁶ U. o. 343.

⁷ Kósa : i. m. 222. 226. M.

⁸ Pozsonyi káptalani levéltár prot. IX. f. 100. l.

Petrovich Péter Debreczenbe jött és I. Ferdinánd király ellen harczott, bizonyára megsemmisült a ferenczrendűek debreczeni kolostora és csak a Barátköz nevű utcácska emlékeztetett egy darabig rá.

Eger.

E kolostort a XVI. században följegyzett hagyomány szerint Kilit egri püspök alapította. De már az, hogy az alapítás 1219-ben történt volna és így az egri kolostor lett volna Szent-Ferencz fiainak első háza hazánkban, — mint kimutattuk — egészen hibás. Kilit 1219-ben még nem is volt egri püspök, csak 1224-ben lett azzá és 1229 előtt nem is jelentek meg hazánkban Szent-Ferencz fiai. Tehát csak 1239-ben hihatta őket ide Kilit püspök.

Egyházukat a város északi részén az Eger folyó és a vár között a Boldogságos-Szűz tiszteletére építették fel. Ez csakhamar oly híres búcsújáró hely lett, hogy 1300-ban a boldvákövi [most bodókövi] várnagy arra kötelezi egyik, feleségét megölt abaujmegyei nemest, hogy menjen Egerbe a Boldogságos-Szűz egyházába bűnbánatot tartani.¹

Mindenesetre jeles kolostor volt az egri, mert hazánkban északkeleti részén levő kolostoraikat az itt lakó őr gondviselésére bízták a mariánus ferenczrendűek és nagyon sokszor, nevezetesen 1340-ben, 1368-ban, 1387-ben, 1393-ban, 1454-ben, 1477-ben, 1537-ben itt tartották közgyűléseiket. Különösen emlékezetes volt ezek közül az 1454 április 28-iki, mert Igali Fábián buzdítására e közgyűlésen alkották meg azon szabályokat, amelyek a mariánus csoportot a teljes felbomlástól megmentették.

Első ismeretes guardiánja Jakab testvér volt. Annaira nagyra becsülték akkor őket, hogy 1306 aug. 22-én az egri kanonokok vele és Mihály hittudományi előadóval átírták az egri káptalant illető tizedekről szóló, 1275-iki püspöki levelet. Külön, hiteles pecsétje volt tehát akkor e kolostornak még pedig az akkori szokás szerint mandula alakú és azzal egyházi bírák előtt érvényes bizonyítványokat állíthattak ki.²

E Jakab guardiánnak sok baja volt azon szomszédjával,

¹ Hazaj okm. VII. 301. l.

² Blaho: *Exempla antiquarum literarum*. Kézirat a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

aki a kolostortól nyugatra az Eger patakig terjedő telket birta, mert az ott lakók háborgatták őket és rongálták épületeiket. De segített rajtuk 1307. november 22-én az egri püspök és a káptalan. E telek ugyanis tulajdonképen az egri püspöké volt és egyik tisztviselője, Edus mester egri kanonok atyja, János gondviselésére lett volna bizva, de ez másoknak adta ki. A püspök tehát a káptalan beleegyezésével a telket egyszerűen az egri ferenczrendűeknek, illetőleg a Boldogságos-Szűz egri egyháza mellé épült kolostornak adta.¹ Sajnos nem tarthatták meg e telket, mert a kolostor kőfala megromlott és azt újra kellett építeni. Sok költség kellett erre s azt nem bírták másként megszerezni, mint az 1307-ben kapott telek eladásával. Most tehát kerestek olyan vevőt, aki kezeskedik róla, hogy bár a telek idegen kézen lesz, mégis olyan kellemetlenségek, bánalmak, mint 1307-ben, nem fordulnak elő. Megtalálták a vevőt az egyik egri kanonokban Péter sombolyi főesperesben és azért 1326. márcz. 30-án megjelent Telegdy Csanád egri püspök előtt Bertalan egri guardián és Pál hittudományi előadó és kijelentették, hogy az 1307-ben kapott telket 10 márka cseh garasért a kolostor falának helyreállítása végett eladják Péter sombolyi főesperesnek és egri kanonoknak. Péter kanonok ugyan e telket egyelőre testvéreinek Jakabnak adta át, de oly kikötéssel, hogy mikor a kanonokoknak úgy tetszik, Jakab kimegy onnan. Tehát az, ha háborgatta volna a ferenczrendűeket, mindjárt el lehetett volna őt onnan távolítani.²

A XIV. század közepén 1347-ben Salamon guardián az egri püspök és helytartója közt felmerült ügyben tanuskodott.³ Ugyanez időtájt nevezetes tagja volt az egri kolostornak Kétyi János egri hittudományi előadó [lector], másként Egri János. Ez 1358-ban elment a pápai udvarba Avignonba, még pedig nem kisebb személynek, mint az öreg Erzsébet királyné követeként. Mivel egyedül nem volt szabad mennie, maga mellé vette Monaji Lőrincz testvért. Kéty és Monaj csaknem egymás mellett fekszenek Abaujmegyében s így ők vagy rokonok, vagy közelebbi ismerősök voltak. A királynétől rájuk bízott dolgokat ügyesen adták elő, de egyúttal lelki kincseket igyekeztek maguk

¹ Az egri káptalan magán levéltára nr. 3. div. I. f. I.

² U. o. nr. 3. div. I. f. 3.

³ Katholikus Szemle 1913. 536.

és szerzetük számára szerezni, sőt még egyik rokonuk számára javadalmat is eszközöltek ki, mint ez az 1359. febr. 10—20 napján kiállított pápai levelekből kitűnik.¹

Ugyancsak ez időtájt hozzá fogtak az egri ferenczrendűek, hogy új templomot és kolostort építsenek. Nekik ugyan pénzük nem volt, de biztak a keresztény jótékonyságban, biztak pártfogóikban és nem is csalatkoztak. Így Borsodmegyében Edelény mellett lakó Nyomári Balázs a sajlóádi birtokra adott zálogpénzből 12 márkát az ő kolostoruk építésére szánt, amint ezt 1361. május 22-én a sajoszentpéteri plébános és felborsodi alesperes, Miklós edelényi plébános, Miklós sziráki plébános és Imre edelényi káplán bizonyítják. Kaptak bizonyos részt egy maklári malomból is, mert 1401. június 20-án Kelemen egri guardián irat át két régibb bizonyítványt e malomról s bizonyára nem avatkozott volna bele ily világi dologba, ha a kolostornak nincs valami köze hozzá.² 1400-ban a római útra készülő kállai pap Göből István hagyott a kolostornak két arany forintot.⁴

1434-ben némi súrlódásuk volt az egri ferenczrendűeknek a helybeli plébánosokkal, mert április 10-én az egri őr, András atya és Imre guardián felküldték a várba az egri káptalanhoz István hitszónokot és vele átíraták V. Márton pápa azon levelét, amelyben kimondja, hogy, akik a ferenczrendűek templomába akarnak temetkezni, azok testét nem kell előbb a plébánia templomba vinni, hanem egyenesen a ferenczrendűekhez.⁵

Hasonló ügyben fáradozott 1466 elején Esztergomi Benedek egri őr, de ő már maga személyesen ment föl az egri püspökhöz Héderváry Lászlóhoz és átíratta vele a ferenczrendűek kiváltóságait, hogy, ha kell, könnyebben fölmutathassák.⁶

1489-ben Mátyás király az egri ferenczrendűeket bepanaszolta lanyhaságukért és a pápa 1490. márcz. 1-én meg is parancsolta, hogy magukat megjavítsák.⁷

¹ Theiner i. m. II. 37—39. Fraknoi kézirat gyűjteménye a Nemzeti Múzeum levéltárában. Regestrum supplic. ad Innoc. VI.

² Az egri káptalan magán levéltára, nr. 1. div. 1. f. 4.

³ U. o. nr. 1. div. 4. f. 27.

⁴ Hazai Oklevéltár. 331.

⁵ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára Lad. XXXVI. nr. 3.

⁶ U. o. Lad. XXXVI. nr. 11.

⁷ Monumenta Romana eppatus Vesprim III. 316.

Az 1533-iki Nagyváradon tartott közgyűlés Koroskai György atyát rendelte ide guardiánnak. Mivel az egri templomban orgona is volt, szerettek volna ide orgonás testvért is küldeni, de egyelőre nem találtak alkalmast, hanem az új provinciális vállára rakták azt a terhet, hogy orgonás testvér oda rendeléséről gondoskodjék.¹ Az új provinciális Miklai Mátyás 1534. márczius havában csakugyan eljött Egerbe és innen írta meg a pozsonyi kamarának, hogy német hitszónokot épen nem küldhet, magyart is csak husvét után. Ugyancsak ide hívta össze 1537. április 29-re ő az időközi gyűlést a provinciális és ez itt tette meg a legsürgősebb javításokat a rendtartomány szabályain.²

1552-ben Eger ostroma alkalmával a törökök egy része épen az ő épületüket, a „Boldogasszony kalastromát“, szállotta meg és azokat elpusztította. Itt nem is épült föl többé. Körülbelül ott állott, ahol ma a szerviták temploma és kolostora áll.

1552 végén, vagy 1553 elején állítólag a ferenczrendűek visszaakartak volna térni Egerbe, de Dobó utóda Bornemisza Gergely diák elkergette volna őket, sőt egyiket kereszthez kötve éhhalállal elpusztította volna.³

Eng.

Eng hajdan jelentékeny város volt a régi Valkó, most Szerémmegye területén. A mai Gibaracz és Bacsincze (hajdan Gibárt és Hosszú-Bács) mellett feküdt. Az 1330—40 években két plébániája volt. Itt is korán építettek Szent-Ferencz fiai maguknak egy kis házat és ez a szerémi őrséghez tartozott 1316-ban. 1361-ben még közgyűlést tartottak benne, de 1392-ben elpusztította a török és nem épült fel többé.⁴

Esztergom.

Mint az I. szakaszban kifejtettük, 1229-ben jöttek Szent Ferencz fiai hazánkba Németország felől a Duna mentén és így először az esztergomi őrségnek nevezett kis kerületet alapították. Világos tehát, hogy a mariánus ferenczrendűeknek Esztergom volt, ha nem is az első, de mindjárt második és jelentőségre

¹ Kósa i. m. 224—26.

² Pozsonyi ferenczrendűek levéltára, XXXV. nr. 2.

³ Kósa i. m. 237. l.

⁴ Analecta Franciscana IV. 554. Magyar Történelmi Tár. 1895. 752—55. V. ö. Csánki: Magyarország történeti földrajza II. 281. l.

nézve azonban első kolostoruk, úgy, hogy róluk volt elnevezve a Magyarországon működő testvérek őrsége.¹

A kolostor tehát 1229-ben keletkezett, de azután 1260 táján IV. Béla egészen újból építette s melléje nagy költséggel a Boldogságos-Szűz tiszteletére pompás, drága, új egyházat emelt és ebben jelölte ki a maga temetkezőhelyét is. Ekkor történt azután, hogy az új kolostorba IV. Béla fehér zászló alatt maga vezette át a ferenczrendűeket, mint ezt egy régi hagyomány fönntartotta.²

Sajnos a királyi temetkezőhelyre már 1269-ben szükség volt, mert IV. Béla kedvesebbik fia, Béla, tótországi herceg meghalt és az öreg király ide temettette. 1270. május 3-án meghalt IV. Béla, majd nemsokára utánna neje Mária királyné³ is és az előre készített sírboltokba helyeztetek el. Ámde az esztergomi érsek, Türje Fülöp, előkelő főúr és hatalmas főpap megsokalta a szegény ferenczrendűek ebbeli kitüntetését. Azt vélte sokkal illendőbb, hogy a király teste a székesegyházban nyugodjék és azért azt elvitette. Szent-Ferencz fiai nem hiúságból, hanem, mert a király végrendeletét akarták megvédelmezni, fellebbeztek az érsek önkényes eljárása ellen a római pápához és ez csakugyan nekik adott igazat. Mire a pápa ítélete Magyarországra érkezett, meghalt Fülöp érsek is [1272. decemberben] és így végre lehetett hajtani az ítéletet akadály nélkül. Már most a ferenczrendűek meg akarták hálálni IV. Béla jótéteményeit és össze kéregettek annyi pénzt, hogy pompás siremléket készítettek mind a három királyi halottnak és a hideg márványra meleg érzéssel irt verseket vésettek rá.

„Aspice rem charam
Tres cingunt Virginis aram
Rex, Dux, Regina.
Quibus adsint gaudia trina
Dum licuit, tua dum viguit rex Bela potestas
Fraus latuit, pax firma fuit, regnavit honestas.“

„Nézd e kedves dolgot: Hárman övezik a Szűz oltárát: a király, a királyné és a herceg. Nyerjenek tökéletes örömet. Béla király! Míg élned szabad volt, míg hatalmad erős volt, bujdosott a cselszövés, erős volt a béke, uralkodott a tisztesség.“

¹ Provincia Strigoniensis. Theiner: Mon. Vat. Hung. s. ill. I. 167.

² Kósa: i. m. 448. V. ö. Hist. Hung. Fontes Dom. III. 105.

³ V. ö. Pauler: A magyar nemzet története II. kiadás II. k. 540. l.

A vers két utolsó sora nyilván mutatja, hogy az egész IV. László zavaros uralkodása alatt készült 1276 körül.

Esztergom az ország főpapjának lévén székhelye, természetesen más szerzetek is igyekeztek itt kolostorokat emelni. Ez azonban akadályozta a ferenczrendűeket a kéregetésben és azért már 1261-ben pápai engedélyt nyertek, hogy az ő kolostoruktól 300 canna távolságra senki sem építhet kolostort.¹ Nem valami nagy kivánság volt ez, hiszen a 300 canna csak mintegy 33 méter távolságot jelent, de a ferenczrendűek szerénységéhez illett.

1263-ban Márk atya volt az esztergomi őr és augusztus elején elkísérte a királyt Zólyomlipcsébe és ott közben járt V. István kibékítésében.²

1273-ban midőn Bényi Amadé fiát, Istvánt, az ő bényi monostorában temették, résztvett a temetésen Gál atya és társa Kelemen testvér is.³ E Gál atyáról jegyzi meg a XV. század végén irt névsorkészítő, bizonyára a provinciális-segéd, hogy annyira jámbor életű és nagy ájtatosságú férfiú volt, hogy a sírjáról fölvelt por meggyógyítá a betegeket.⁴ Mivel azt, hogy Gál nevű ferenczrendű hittudományi előadó csakugyan élt és pedig az esztergomi kolostorban élt, oklevél is igazolja, nincs okunk kétségbevonni ezt az értesítést sem, — bár később jegyezték föl, — hogy csakugyan kiváló jámbor és lelki szépségekkel ékes férfiú vala.

Az ilyen férfiakat azután nagy becsben tartották a világi papok is. Megmutatta ezt pl. 1277-ben az esztergomi nagyprépost, László mester is, mert két jeles hittudományi munkát, „*Distinctiones Mauricii per alphabetum super dictionibus theologicis*“ és „*Psalterium glossatum*“ nevűeket az esztergomi ferenczrendűeknek hagyta.⁵

Mily jeles és kedvelt ferenczrendűek laktak ez időtájt Esztergomban, mutatja az is, hogy 1289-ben Szent-Kunigunda IV. Béla leánya Szandeczen a Klára szűzek részére kolostort építvén, elhívta magához István esztergomi guardiánt is tanácsá-

¹ Eredeti oklevél a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

² Theiner i. m. I. 244. l.

³ Fejér. Cod. Dip. V. 2. 138. l.

⁴ Történelmi Tár 1895. 751. l.

⁵ Knauz: Monum. eccl. Strigon. II. 71. l.

nak kikérése végett. István guardián július 3-án csakugyan ott volt Szandeczen, az alapító levél ünnepélyes átadásán.¹ Ugyanez időtájt az esztergomi kolostorban lakott Ludányi Gotthard (Kocsárd) testvér is, aki előkelő gazdag nemes ember létére beállott Szent-Ferencz fiai közé és vagyonát elosztotta rokonai között. Ez elosztást először Vincze nyitrai püspök előtt jelentette ki, de azután elment az esztergomi káptalan elé és ott ismerte el, hogy a püspök levele helyes és igaz.²

Az ilyen jeles kolostorban természetesen szívesen tartották a mariánusok közgyűléseiket is és mindig találtak pártfogókat, akik az esztergomi kolostort a közgyűlés tagjainak megvédésében segítették. 1336-ban, 1354-ben, 1357-ben, 1368-ban, 1378-ban, 1380-ban és 1426-ban itt voltak a közgyűlések, sőt 1379-ben — mint említők — az esztergomi kolostor az egyetemes közgyűlés színhelye volt és a keresztény világ fele részéből gyűltek itt egybe Szent-Ferencz fiainak kiküldöttei.³

I. (Nagy) Lajos királyunk különösen szerette az esztergomi ferenczrendűeket. Igaz, hogy mellette volt János ferenczrendű testvér, de mégis nem egyedül ez volt az oka, hogy 1350. július 27-én nagy fájdalomában az esztergomi ferenczrendűekről megemlékezett. Aversa vára alatt megsebesült ekkor a nagy király és míg sebéből a nyilat kirángatták, azt mondotta: „Ime, egész fejem a kis testvérek kezében van. Azért ha meghalok, vidd el fejemet és szívemet édes anyámnak és miután megsiratott, temessék azt el a ferenczrendűek esztergomi templomában IV. Béla sírja mellé, mert ott akarok temetkezni.“ A király ekkor felgyógyult, azonban még 1352-ben is megmaradt abbeli szándékában, hogy majd IV. Béla sírja mellé temessék őt s azért július 29-én Csór Tamás házában 404 arany forintot érő aranylánczot adott át az esztergomi ferenczrendűeknek, mintegy előre óhajtva, hogy érte, mint majdan ott nyugvoért imádkozzanak.⁴

De nem is csoda, hogy annyira szerette őket I. Lajos király, mert hiszen jámborságuk szinte csodálatos volt. Az 1350 körül ott tartózkodó ferenczrendűek közül fel van jegyezve Egyed szakács testvérnek nagy kitüntetése. Egy délben megy a

¹ Fejér: Cod. Dip. V. 3. 42—46. ll.

² Kubinyi: Árpádkori oklevelek I. 119—21. ll.

³ Történelmi Tár. 1895. 752—55. ll.

⁴ Hist. Hung. Fontes Dom. III. 158. l.

guardián utána nézni föl van-e már terítve és nem találja az Egyed testvért sem az ebédlőben, sem a konyhában és azért benézett még a pinczébe is. Ott találta azután a testvért elragadtatásban — vagy mint a régi magyarok mondták révületben — magasra emelkedetten imádkozva. A jámbor testvér oda tette a kármentőt a hordó alá és bort akart eresztetni s addig míg a bor folyik egy kissé imádkozni, de elragadtatásában azután ott maradt 9 órától kezdve 12 óráig. Ugyan ő élete végén oly súlyos betegségbe esett, hogy 9 napig magánkívül volt és teste már egészen meghidegedett. Épen akkor jelen volt Esztergomban a provinciális. Ez tehát az őrrrel és guardiánnal és a többi testvérekkel össze jött a beteg szobában és akartak intézkedni a temetésről. De ekkor egyszerre felült és elkezdett latinul beszélni, mert azelőtt nagyon szeretett volna latinul tudni. Mindnyájan bámultak és mondták neki magyarul, hogy beszéljen magyarul. Azt felelte rá, hogy nem érti mit mondanak. Mondták újra a testvérek: „Szólj a provinciálisnak, az őrrnek és a guardiánnak, ime itt állanak.“ Erre azt felelé: „Nem ezek az én előljáróim,“ hanem — a betegszoba másik oldala felé mutatott és mondá — „ime előljáróim Szent-Ferencz, Szent-Antal és Bernát testvér.“ Ezután rögtön szépen vissza feküdt az ágyba és elhunyt az Urban.¹

1358. szeptember havában Esztergomban tartózkodott Kétyi János lector atya és Erzsébet királyné káplánja avégből, hogy a királyné parancsára átírassa XXII. János pápának a Kláraszűzek javára szóló levelét.²

A török háború rettenetes pusztításait még az esztergomi szerzetesek is kezdték érezni, mert 1391—93-ban a törökök a Szávaszentdemeter mellett levő Szenternye várost is fenyegetvén kénytelenek voltak egyik nagy jótevőjüknek Ágota úrnőnek holttetemeit onnan elhozni és az esztergomi híres templomukban eltemetni.³ Ugyancsak ez idő tájt templomuk számára 7 évi búcsút is szereztek IX. Bonifácz pápától és az 1400. május 1-én kelt pápai bullába azt is beiratták, hogy az ő templomuk az esztergomi nagy városban, tehát nem az érseki kis városban

¹ Történelmi Tár. 1895. 751.

² Fejér: IX. 7. 171—73.

³ Hist. Hung. Fontes Dom. IV. 36.

fekszik.¹ Jele ez különben annak is, mennyire szerették az ő templomukat a jámbor hívek fölkeresni.

A XIV. századbeli nagy virágzás után szinte szomorú hallani, hogy a XV. század első felében a híres esztergomi kolostor alá hanyatlott. Már az sem jó jel, hogy 1387-ben egy tatai udvarház megnyeréséért perbe szállottak a tatai plébánossal. János a tatai Szent-János templom igazgatója, állítólag az esztergomi ferenczrendű és a csatkaai pálosrendű szerzetes egyháznak hagyott egy tatai udvarházat, ellenben Benedek, János utóda azt a tatai plébániához tartozónak mondotta. Az esztergomi kolostor Mihály atyát küldte 1387. december elején Gyórré, hogy ott a püspök helytartója előtt pereljen.² 1434. márcz. 10-én pedig Jakab őr és Nyitrai Balázs esztergomi guardián jelennek meg az esztergomi káptalan előtt, hogy átírassák és így kihirdessék V. Mártonnak 1435-iki s a ferenczrendű templomokban való temetkezés jogát biztosító levelét.³

De nemsokára Hunyady János kormányzó és a magyar országgyűlés tagjai azt állították, hogy az esztergomi testvérek még jobban eltértek Szent-Ferencz hagyományától. Elhanyagolták az istentiszteletet, romladozni hagyták az épületeket, eladogatták a jámboroktól adott egyházi kincseket. Carvajal János pápai követ, mivel maga személyesen nem mehetett a kolostor megvizsgálására, 1448. június 25-én megbízta az esztergomi érseket, Széchy Dénest, látogassa meg az esztergomi kolostort és ha a panaszt valónak találja, akkor távolítsa el onnan a mariánus ferenczrendűeket és helyükbe salvatoriánus (observans) ferenczrendűeket, vagy más szerzeteseket hozzon oda.⁴ Széchy csakugyan élt a rábízott hatalommal. Vizsgálatot tartott és hiába volt minden felebbezés, minden kérelmezés 1448. október 11-én oda hívta az esztergomi káptalant a kolostorba és még egyszer utoljára felszólította a mariánusokat, hogy az utólag kiadott pápai enyhítések elhagyásával Szent-Ferencz szigorú szabályait tartsák meg. A mariánusok vonakodtak és azért az érsek megparancsolta, hogy távozzanak és a kolostort átadta a salvatoriánusoknak.⁵

¹ Monumenta Vaticana IV. 202. l.

² Országos levéltár Dl. 7334.

³ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára lad. XXXVI. nr. 16.

⁴ Teleki: Hunyadiak kora X. 233.

⁵ Kósa: i. m. 107. l.

Az esztergomi kolostor elvesztése mindig nagyon fájta a mariánusoknak és azért a török világ után mindent megtettek, hogy azt vissza kaphassák. Ez sikerült is nekik, mert 1683-ban a bécsi nagy diadal után az Esztergom elfoglalására indult nagy keresztény seregben ők voltak a katona-lelkészek. Esztergom elfoglalása után az ő nagy pártfogójuk, Lotharingiai Károly fővezér az esztergomi Vizivárosban rögtön helyet adott nekik és élelmükről is gondoskodott, mert hat kenyér-portiót rendelt ki számukra. A szerzet pedig az idetelepedett testvérek felügyeletét egyelőre Tamáskovics Ferencz komáromi guardiánra bízta. 1684-ben ide helyezte Nestler Henriket. 1685-ben székházzá léptette elő a szerény kis lakást és kinevezte előljáróvá Guzmann Dánielt. Hogy még jobban megerősítsék magukat Esztergomban, kérték a királyt, hogy azon telket, amelyet ők maguknak kiválasztottak, nekik adományozza. 1690-ben azután csakugyan hivatalosan is átadta nekik a királyi kincstári felügyelő, Verleín István ezt a telket és ezt a hiteles hely előtt is kijelentette. Erre azután kezdtek egy kis kápolnát és mellé székházat építeni, nagyobb részt fából, de 1706-ban Esztergom ostroma és bevétele alkalmával ez teljesen tönkre ment. 1707-ben azután Kuckländer várparancsnok és neje segítségével valahogy helyreállították, de állandóan a kolostor csak 1711 után épült fel. Az egyházat a Szent-Kereszt tiszteletére építették fel. E kolostort azután 1786-ban II. József eltörölte és az jelenleg az irgalmas nénék lakóhelye és iskolája.¹

De az esztergomi viziváros csak kicsiny része volt Esztergomnak és a ferenczrendűek hajdan híres egyháza és kolostora nem is ott állott, hanem a mai esztergomi belvárosi plébánia-templom helyén. A régi híres kolostort visszaszerezni volt hő óhajításuk mind a mariánusok, mind a salvatoriánusok csoportjának. A mariánusok jogot tartottak hozzá, mert ők építették, a salvatoriánusok, mert a pápai követ ítéletének erejével 1448—1543-ig ők birták.

Azért 1683 végén a salvatoriánusok is elküldték egyik társukat Manák János atyát, az esztergomi katolikusok lelki gondozása végett.

Ezt meghallván a mariánusok elmentek nagy pártfogójuk-

¹ Kósa i. m. 548—50. Rupp: Magyarország helyrajzi története I. 30.

hoz Lotharingiai Károly herceghez és fővezérhez és az esztergomi érsekhez Szelepcsényi Györgyhez és a maguk számára kérték az esztergomi régi kolostort. Az érsek már bele is egyezett, mikor a salvatoriánusok rendtartománya nevében megjelentek előtte Ziveczky János ör és Palásti András hittudományi előadó és hivatkozva jogaikra, kérték a maguk számára az esztergomi kolostort. Mivel épen akkor a mariánus atya eltávozott Esztergomból és a hívek, mint Marlovith esztergomi német vezérlő kommandáns január 18-iki leveléből is kiténik, kérték, hogy lelki vigasztalásukra legalább Manák ott maradjon, az érsek 1684. február 21-én úgy határozott, hogy Manák János salvatoriánus ferenczrendű ott maradjon. Igérte Szelepcsényi, hogy ha ő Isten segítségével Esztergomba megy, megvizsgálja irásaikat és eldönti, hogy kié legyen a régi kolostor helye, illetőleg kinek legyen joga újra kolostort építeni Esztergom városában.¹

Mint fentebb láttuk rettenetes vita fejlődött ki ebből, de Esztergomra nézve a mariánusok győztek. 1690-ben az esztergomi érsek is ő melléjük állt. De a török háború folytatása, a nép rettentő szegénysége miatt egyelőre a mariánusok sem foghattak hozzá a kolostor építéséhez, sőt tulajdonképen azt sem tudták megtalálni, hol volt a régi kolostor. Így azután csak találmányra választottak ki egy telket és azt 1699-ben Lipót királlyal maguknak adományoztatták. Széchenyi György érsek ígért ugyan nekik az esztergomi kolostor felépítésére 20.000 forintot sőt azt kötelezvényekben át is adta, de ebből csak 4000 forintot tudtak megkapni. Ennélfogva csak 1700-ban kezdtek hozzá az építéshez Csátary Atanáz előljáró vezetése mellett. A 4000 frtból lerakták a kolostor alapjait, a templom szentélyének falait két öl magasságra fölépítették és a kerítéshez is hozzákezdtek. 1703 elején Guzmann Dániel provinciális kéri Kollonich érsek közbenjárását, hogy a likavai kincstári uradalomból épületfát kaphasson, tovább a kincstártól Esztergomban égetett téglákból olcsóbban kapjon,² de ebből nem lett semmi, mert a Rákóczi felkelés a tovább építést megakadályozta és azt csak hosszú 14 év múlva folytathatták. Az egyház védőszentjéül most Szent-Antalt választották, talán azért, hogy ha a salvatoriánusok régi

¹ A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára 1684 évnél.

² Primási levéltár f. 31. nr. 363.

jogaikat mégis érvényesíteni tudnák, az új egyházat tőlük el ne vehessék.¹

Érsekujvár.

Pázmány Péter éles szeme észrevette azt a nagy lelki szükségletet, amelyben Érsekujvár és környékének kath. lakosai voltak lelki pásztorok, lelki vezetők és példaadók nélkül s azért elhatározta, hogy ott Szent-Ferencz fiainak házat épít. 1626-ban megbízta ennélfogva Végh Ferenczet, az akkori provinciálist, hogy az egyháznak és kolostornak alapkövét tegye le. Az egyháznak védőszentjéül Szent-Ferenczet választotta, mert ő épen Szent-Ferencz napján született és így a ferenczrendűek iránt azért is nagy szeretettel viseltetett. 1629-ben kész lett a kolostor annyira, hogy három atya egy előljáróval már oda költözhetett. Az alapító levelet 1631. június 23-án Nagyszombatban állította ki az érsek.²

Pázmány óhajtotta, hogy a várat őrző német katonák lelkésze is a ferenczrendűek közül kerüljön ki s annak ruházatáról, valamint az egész kolostor élelmezéséről gondoskodott. A német katonák részéről fizetett stóladíjat is nekik engedte át.

1663-ban — mint tudjuk — Érsekujvár a török kezébe jutott. A felszereléseket a ferenczrendűek már előzőleg elvitték és elmenekültek. A kolostor állítólag a török pasa lakása, az egyház lovak istállója lőn. 1685-ben Érsekujvárt a keresztények visszafoglalván a ferenczrendűek mindjárt siettek a fővezérhez Lotharingiai Károlyhoz és annak rendeletére kolostorukat visszakapták. Oly nagy volt e felett az öröm, hogy maga a szerzet egyetemes fejedelme Formanno Marino jött el Érsekujvárra, mert különben is az onnan nem messze eső Pozsonyban tartózkodott ő akkor és ő engesztelte ki a megszenteltelenített egyházat és kolostort.

1704-ben, midőn Rákóczi hivei ostromolták, a kolostor és egyház károkat szenvedett, de helyreállították és a ferenczrendű atyák itt maradtak. 1710. szept. havában Heister ostromló serege még nagyobb kárt tett, mert a tetőket fölégette, a falakat átlövette, úgy, hogy 1710 után nagy költségbe került a kolostort lakhatóvá tenni. A kolostor mai alakjában nem Pázmány építése,

¹ Kósa i. m. 456—57. ll.

² Pázmány levelei II. 192—93.

mert 1724-ben a vár lerombolása után helyet nyerve kibővítették, azután pedig 1768-ban újra építették.¹

Falkos.

Hahót és Söjtör közt esik ma Fakos nevű puszta, hajdan Falkosi nevű falu² s mellette mindjárt Baráti puszta. Bizonyára a gazdag Hahóthy család segítségével emeltek itt kis kolostort Szent-Ferencz fiai 1356—84 közt. 1356-ban még nem említik e kolostort Falkos elosztásánál,³ de 1384-ben a magyarországi kolostorok névsorát kibővítő tudósító a fejevári őrség kolostoraihoz már hozzá adja, mint meglevőt, a falkosit is.⁴ Eszerint nem való, amit Terebezdi János provinciális 1544 táján följegyzett, hogy a kolostort a hívek alamizsnájából 1393-ban építette Ujlaki Mihály provinciális⁵, de az lehet, hogy 1383-ban készült és később egy buzgó, Pesti Gergely nevű atya megnagyobbította és helyreállította⁶. 1533-ban a közgyűlés Szatmári Ferencz atyát rendeli ide guardiánnak. Ekkor tehát még fennállott a kolostor, de 1550 után semmi nyoma. Bizonyos értelemben azután ez elpusztult kolostorból keletkezett utóbb a bucsuszentlászalai ugyanezen völgyben a Pölöske völgyében, csakhogy Falkostól 12—14 km. feljebb északra.

Fejérvár.

A régi Magyarországon három Fejérvár volt. A mariánusok történetében azonban nem szükséges megkülönböztetéseket tenni, mert csak Székesfejérvárott volt kolostoruk.

E kolostort azon 1585 táján élő mariánus ferenczrendű, aki Gonzaga generalisnak a magyarországi adatokat küldötte, IV. Kún Lászlótól alapítottanak véli.⁷ E tudósítás azután átment Pázmánynak a magyarországi szerzetes egyházakról irt jegyzékébe is.

Azonban a XIII. század első felében Székesfejérvár hazánk fővárosa volt, gazdag kereskedői és polgárai voltak. Lehetetlen

¹ Kósa i. m. 497—502. ll.

² V. ö. Csánki: Magyarország történeti földrajza III. 51.

³ Zalavármegye oklevéltára I. 566—67.

⁴ Analecta Franciscana IV. 554.

⁵ Kósa i. m. 594.

⁶ Kósa i. m. 223—25.

⁷ Gonzaga: De origine ordinis s. Francisci.

tehát, hogy ilyen helyet Szent-Ferencz fiai föl ne kerestek volna hamarabb. De meg a fejevári kolostorról nevezték azon őrséget, amelyhez a budai és pesti kolostorok is tartoztak. Már pedig a budai — mint láttuk — legalább is 1260-ban már meg volt. Ennélfogva tehát régiebbnek kellett lennie a fejevárinak és így azt IV. László nem építhette. Inkább hihető, hogy a székesfejevári már 1230 táján felépült.

Mily jelentékeny kolostor volt a fejevári kitünik abból, hogy 1303-ban már tekintélyes lector (hittudományi előadó), András atya és számos ferenczrendű testvér lakott abban. Ezek jelen voltak 1303. aug. 12-én a fejevári káptalanban, midőn az esztergomi és kalocsai érsekek a cseh király és fia ellen kimondott pápai ítéletet kihirdették.¹ Ugyancsak e kolostorban írta össze valamelyik derék szerzetes azon szent beszédeket, amelyek a gyulafehérvári codexnek nevezett és a Batthyány-könyvtárban 5. VI. 8. jelzésű kéziratban fennmaradtak. A magyarra fordított részekben előforduló tájszavak is mutatják, hogy az egész kézirat Székesfejevárott keletkezett.²

A XIV. században csak egyszer, 1324-ben tartottak itt a mariánusok közgyűlést, de attól kezdve, hogy a budai nagy kolostort elvesztették, leggyakrabban itt gyűltek össze, mert a fejevári kolostor meglehetősen központon volt. 1450-ben, 1458-ban, 1474-ben, 1479-ben, 1518-ban, 1529-ben és 1531-ben voltak itt közgyűlések³ 1508. február 2-án pedig nevezetes időközi gyűlést tartott itt Segödsi Lukács provinciális.⁴

Hogy a fejérmegyei nemesek szerették a fejevári ferenczrendűeket, mutatja az, hogy 1367-ben egy távol lakó hardi nemes, Ayan Miklós egy jó lovat és egy ökröt hagyományozott nekik.⁵ A nép is szívesen fölkereste Szent-Ferencz tiszteletére avatott egyházukat és azért 1437. április 5-én IV. Eugen pápa bőséges búcsút engedélyezett az ő egyházukat látogató jámborok számára.⁶

¹ Theiner i. m. I. 404.

² Batthyaneum II. R. 1913. 24—32. és Erdélyi Lajos: A Gyulafehérvári Glosszák. Magyar Nyelv. 1913. 74.

³ Magyar Tört. Tár. 1895. 752—55 és Kósa i. m. 212.

⁴ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára lad. XXXV. nr. 2.

⁵ Fejér: Cod. Dip. IX. 4. 93. IX. 7. 561.

⁶ Monumenta Rom. Eppatus Vesprim. III. 101. 1.

1450 elején e kolostorban halt meg a soproni guardián, a kassai származású Cziner Miklós. Megtudván ezt a soproni tanács, kérte a fejevári guardiánt, Csákvári Benedeket és egyúttal őrt, hogy a Czinertől elvitt mintegy 16 forint értékű breviáriumot küldje vissza a soproni kolostornak. Irtak ez ügyben a székesfejevári városi tanácsnak is. A guardián azt válaszolta mind a közbenjáró városi tisztviselőnek mind egyenesen levélben a soproni tanácsnak is, hogy csakugyan ott vannak a kolostorban némely Cziner Miklóstól hozott tárgyak, de azok egy zsákban lepecsételve őriztetnek. Ő nem tudja mi van benne és ő a provinciális tudta nélkül nem is adhatja ki. Nemsokára azonban meglátogatja a provinciálist és amit ő rendel, végrehajtja, vagy visszaadja, vagy kárpótolja. Érdekes, hogy Csákvári Benedek ekkor a fejevári kolostort „domus fratrum Minorum de Observantia“-nak írja, mert annyira félték, hogy a salvatoriánusok mégis elveszik tőlük, hogy magukat is szigorú ferenczrendűeknek kezdték nevezni, pedig, mint látjuk a levélből is, még a guardiánok is tartottak maguknál és hurcoltak magukkal egyes holmikát, mintha sajátjuk lett volna.¹

1467. november 17-én a fejevári kolostorban tartózkodott a híres és ekkor már nagyon idős Igali Fábrián provinciális. Innen ment át a fejevári káptalan elé egyezségetkötni a Batthyány családdal és Alapy Andrással egy atádi malomra nézve.²

1533-ban a fejevári kolostor még teljes épségben állott. A nagyváradi közgyűlésen megválasztották őrré Kovászy Balázst, guardiánná Erdélyi Balázst, hitszónokul Várkonyi Bernardint, a beginák gyóntató atyjának Monoszlai Andrást, orgonás testvérnek pedig Zákányi Mihályt.³

Tíz év múlva a kolostor megsemmisült. Ma nem is tudjuk biztosan megállapítani, hogy a város melyik részén volt. 1688-ban a magyar seregek Székesfejevévart visszafoglalták; a mariánusok mindjárt küldtek ide testvéreket a kath. hívek és katonák gondozására és ezek egyelőre az épségben maradt kis préposti házat foglalták el, az istentiszteletet pedig a mellette levő — hajdan

¹ Könyvszemle: 1888. 87—88. 1890. 52. Sopron város levéltára. Lásd I. et. A. f. I. nr. 7.

² A ferenczrendűek pozsonyi levéltára Lad. XXXIII. f. 1. nr. 3.

³ Kósa i. m. 222—26. 11.

az örkanonoksághoz tartozó — némileg ép kápolnában tartották. De két év múlva kitűnt, hogy az elfoglalt ház sohasem volt ferenczrendű kolostor. Azért kérésükre 1690-ben a király más telket adott nekik és Vánosy Lőrincz kincstári igazgató ezt nekik átadta. E telek volt a töröktől készített fegyveres ház. Ezt át lehetett alakítani egyelőre templommá s így mellette egyelőre egy kis székházat építettek a ferenczrendűek, míg végre 1720-ban megkezdhatték állandó templomuk és kolostoruk építését.¹

Gorbonak.

Kőrös-Belovár megyében Gyurgyevácztól, hajdan Szent-Györgytől délkeletre áll egy Kloster nevű szlapon falu. Hajdan itt még Gorbonak nevű vár is állott és a mellette épült ferenczrendű kolostor emlékét őrzi a Kloster falu neve.

A gorbonaki uradalmat a XIII. század végén a vas megyei Herény nemzetség szerezte meg és Terebezdi János provinciális 1544 táján kelt följegyzése szerint ennek egyik tagja, Bél 1292-ben alapította a város mellett eső ferenczrendű kolostort, úgy, hogy 1295-ben már a közgyűlésüket is ott tartották a ferenczrendűek.² Ugyancsak 1295-ben kész volt a testület pecsétje is és Tiborcz mesternek végrendeletére odafüggesztették a gorbonaki ferenczrendűek az ő pecsétjüket is.³

A Gonzaga Ferencznek küldött 1586-iki tudósítás ezzel szemben semmit sem ér. Bizonyos, hogy ezidőtájt már megvolt és kezdettől fogva a zágrábi őrséghez tartozott. 1300 körül a vár ura Bachater ispán három gorbonaki ferenczrendű testvér, nevezetesen Miklós, Kozma és Balázs testvérek, továbbá négy más tanu jelenlétében tette meg végrendeletét. Ennek első pontja az volt, hogy nyugvóhelyét a ferenczrendűek templomában választotta és ennél fogva szögszínű háttas lovát a ferenczrendűeknek hagyta. Élelmezésükről is gondoskodott, mert 16 köből búzát és 30 köből bort rendelt nekik.⁴ Említi még a gorbonaki kolostort az 1316-iki jegyzék, de azután sokáig nem találunk rá adatot, csak 1533-ban. A váradi közgyűlés ekkor Atyinay Jánost (az innen nem messze eső Vuicsinról származott, mert Atyina

¹ Kósa i. m. 446. l.

² Kósa i. m. 596. l.

³ Országos levéltár. Dl. 35148. Iványi Béla közlése.

⁴ Országos levéltár. Dl. 33655.

mai neve Vucsin) rendelte ide guardiánnak,¹ hitszónoknak a mai Nasiczról származó Nekcsey Pált. Tehát a közgyűlés a nép nyelvére tekintettel volt. 1552. aug. 6-án a török a gorbonaki várat fölégette és így a kolostort is oda kellett hagyni.²

Győr.

Midőn Szent-Ferencz fiai a Dunán Magyarországba hajóztak Győrt is érintették és csakhamar itt is építettek egy kis házat a város szélén. Midőn Szent-Ferencz szerzetét az a kitüntetés érte, hogy harmadrendű testvérüket magyarországi Szent-Erzsébetet az apostoli szék 1235-ben a szentek közé iktatta, a győri ferenczrendűek fölhasználták az alkalmat és egyházukat Szent-Erzsébet tiszteletére óhajtották fölépíteni. Ezzel azután elérték, hogy Szent-Erzsébet tisztelőitől s magától a szentnek testvérétől IV. Béla királytól elég alamizsnát kaptak az egyház emelésére és berendezésére. Hogy hol volt e kolostor és egyház, most nem tudjuk meghatározni, mert a török háborúk idején a földszinéig lerombolták. Csak annyit lehet sejteni egy régi kép nyomán, hogy a város déli részén egészen a város fala mellett állott a Kovács-utcán. Mások azt állítják, hogy a bécsi kapun túl az Újváros nevű városrészben épült. De ez tévedés.

Mennyire szerették Szent-Ferencz fiait Győrött a régi századokban, kitűnik abból, hogy 1284. táján Adorján provinciális Domonkos győri éneklő kanonokot a testvéreknek nyújtott sok jótéteményéért lelki testvérré fogadja.³ Ennek lehet tulajdonítani, hogy a közgyűléseket is 1305-ben és 1311-ben itt tartják.⁴ Később azonban, midőn már az ország közepén eső kolostorok is nagyobbak és népesebbek lettek, ide az ország szélére nem jöttek. Állítólag 1360-ban Kétyi János Erzsébet királynétól nyújtott segítséggel a kolostort helyreállította.⁵

A győri kolostor, mint az ország legrégebb és az ország nyugati részén épült kolostor, az örnek állandó lakóhelye lett és így róla nevezték el már 1288-ban a győri őrséget, mert ez évben

¹ Kósa i. m. 223—24. ll.

² Zrinyi Miklós életére vonatkozó levelek I. 166.

³ Batthyaneum II. 31.

⁴ Történelmi Tár 1895. 752—56.

⁵ Kézirat a pozsonyi levéltárban.

a margitszigeti egyezkedésen Ábrahám, győri őr jelen volt.¹ Ehhez 1316-ban öt kolostor tartozott. 1297-ben a pápa a győri ört bízta meg, hogy a pozsonyi Kláraszúzek kolostorát a törvényes módon állítsa föl.² 1430-ban Ferencz nevű atya volt a győri őr és a soproni kolostorhoz tartozó nyéki malom haszonbérbeadásába beleegyezik.³

Sok ideig legalább is 1463—73-ig volt állásában Lajos, győri őr. 1464. január 22-én már Pozsonyban volt György atyával a győri hitszónokkal együtt, mert nagy pert kellett békésen elintézniök. Valamelyik jótévő, ügylátszik Farkas nevű pozsonyi vámos, szőlőjét 100 forint erejéig lekötötte a győri kolostornak, úgy, hogy ennél fogva e szőlő után évi tíz forintot kellett fizetnie a kolostornak. E szőlőt Máté ferenczrendű testvér elvette Farkas vámos özvegyétől, Margit asszonytól. Ez ellen felszólaltak a pozsonyi kanonokok, Budai Deák Mihály a harminczados és a pozsonyi polgárok. Panaszt tettek a győri őrnél. Lajos őr a panaszt jogosnak találta és azért Máté intézkedését megsemmisítette és a szerzet szabályai szerint Mátét börtönbüntetéssel is fenytette.⁴ 1464. november 30-án újra Pozsonyban volt Lajos őr és a pozsonyi káptalannal átíratta a ferenczrendűek kiváltságaira vonatkozó pápai bullákat.⁵ Másnap 1464. december 1-én ugyancsak Pozsonyból ír a soproni tanácsnak és kéri, hogy a ferenczrendűek és a plébános közt felmerült vitákat simítsa el.⁶ 1472. február 27-én megint személyesen ott van a pozsonyi káptalan előtt és elfogadja a pozsonyi kolostor részére Szentgyörgyi László gróftól tett alapítványt,⁷ de 1473. április 23-án már csak a pozsonyi helyettes guardiánt küldi a pozsonyi káptalan elé a Héderváry egri püspök levelében foglalt pápai bullák hiteles átírására.⁸ 1502-ben Benedek atya állott a győri őrség élén és ápril 6-án egy közjegyző előtt állott, kérvén, hogy Péter kardinálisnak az ő tizedmentességükről szóló levelét írja

¹ Fejér : Cod. Dipl. VII.—2. 367.

² Országos levéltár Dl. 1472.

³ Pozsonyi levéltár Lad. XXXVI. nr. 10.

⁴ Esztergomi hiteleshelyi levéltár C. 42. f. II. nr. 15.

⁵ Pozsonyi levéltár : Lad. XXXVI. nr. 43.

⁶ Sopron városi levéltár : Lad. I. f. I. nr. 10.

⁷ Pozsonyi káptalani levéltár : Capoa 13. f. 2. nr. 16.

⁸ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára. Lad. XXXVI. nr. 11.

át és hitelesítse.¹ Érdekes, hogy a közjegyző kevésbé pontosan „custos claustrae sanctae Elisabeth in Jaurino“ nevezi őt és a nagyszombati guardiánt elébe helyezi.

1533-ban a váradi közgyűlés Lippai Ferenczet, a volt provinciálist állította az őrség élére,² de alkalmas embert a győri guardiánságra nem talált (talán nem volt elég németül tudó emberük), hanem a guardián kinevezés terhét a provinciálisra tette.³ 1537-ben Balázs volt a győri őr (alkalmasint az a Szeicz Balázs, akit 1533-ban nyitrai őrré választottak) és elakarja adni a soproni kolostorhoz tartozó ingatlanokat, hogy azok árából helyreállítsa a romladozó kolostort.⁴

1448-ban az a veszedelem fenyegette a mariánusokat, hogy a győri kolostort is elvesztik. A pápai követ 1448. június 25-én az esztergomi érseket megbízza, hogy a győri kolostort is vizsgálja meg és ha a panaszokat valóknak találja, vegye el a mariánusoktól és adja oda a salvatoriánusoknak. De úgy látszik a Győrött lakók igazolták magukat, vagy elfogadták a szigorúbb szabályokat és így megmaradtak. 1490-ben Mátyás király újra óhajtotta, hogy a győri kolostorban is szigorúbb fegyelmet honosítsanak meg,⁵ de ő meghalván, a dolog abba maradt.⁶

Jött azután 1594-ben a rettenetes ostrom. A ferenczrendű atyáknak menekülniök kellett, kolostoruk megsemmisült.

1598-ban visszafoglalván a keresztény seregek Győrt, velük együtt mint katonalelkész 1—2 ferenczrendű is áttelepedett Győrré. Ezek 1614-ben a győri püspök és káptalan, továbbá a városi polgárság beleegyezésével főleg pedig báró Preiner János, a győri őrség főkapitányának segedelmével megkapták a régi Szent-István-vértanú-templomot és itt három év alatt új kolostort építettek. 1654-ben e kolostor és templom teljesen leégett, és ekkor teljesen új egyház és kolostor építéséhez fogtak. A templom alapkövét püspöki engedéllyel maga a provinciális Malomfalvy Gergely tette le 1655. ápril 14-én. Négy év kellett,

¹ U. o. XXXVI. nr. 11.

² Kósa i. m. 222.

³ U. o.

⁴ Egyháztörténelmi emlékek III. 178. l.

⁵ Teleki: a Hunyadiak kora X. 223: Kósa: 105—07. a „claustrum s. Elisabeth vidue Jauriensis diocesis“ csak a győri lehet.

⁶ Monum. Rom. Eppatus Vesprim. III. 316.

míg a templom egészen készen lett és 1659-ben a győri püspök engedélyével egy itt nálunk számüzetésben élő ír püspök, Linchaeus Valter, clonferti püspök szentelte föl. A kolostor építése — igaz, hogy századokra szóló falakkal készült, — még tovább tartott és csak 1673-ban lett kész, sőt az az emelet, amelyben a növendékek iskolája, lakása helyeztetett el, csak 1710-ben Spáczay Antal guardiánságában végeztetett be. A régi, 1594-ben elpusztult kolostorból csak egy kis Mária-kép maradt meg és ezt a XVII. században a sekrestyében őrizték.¹ Az ekként épített kolostor és egyház, most — mint ismeretes — Győr-vármegye székházául szolgál.

Igló.

A magyarországi ferenczrendű kolostorok 1316-iki jegyzéke az egri őrségben két szepesi kolostort említ: az alsót és felsőt.² Világos tehát, hogy két olyan városban kellett azoknak épülniök, amelyek közül az egyik a másiktól délre esik. Mivel pedig alább látni fogjuk, hogy az egyik szepesi kolostor Lőcsén volt, ettől délre pedig Igló esik, a másik 1316-ban meglevő kolostor csakis Iglón állhatott. Azt is tudjuk, hogy Szepesváralján nem volt, mert ott 1400-ban ágostonrendű remetéket kellett letelepíteni.³ Az iglai kolostor valószínűleg 1433-ban a husziták betörésekor semmisült meg, mert később semmi nyoma s maga Igló is 1412-ben a lengyel fennhatóság alá került.

Ivanics.

Itt, — mint látni fogjuk a salvatoriánusok történetében —, eredetileg ezek számára épült szép egyház és kolostor, de a törökök becsapásai miatt kénytelenek voltak azt elhagyni.

Megmaradt azonban annak emléke, hogy ez egyház valaha a barátoké volt s azért a törökök hatalmának hanyatlása után Ergely Ferencz, zágrábi püspök elhatározta, hogy újra följánlja azt a ferenczrendűeknek. Mivel pedig Zágrábban és Varasdon akkor a mariánusok működtek és ezek fáradozásait ismerte, ezeket hívta fel és ők az új munkatért szívesen fogadták. Ennél-

¹ Kósa: i. m. 432—34.

² *Analecta Franciscana*. IV. 554.

³ V. ö. Csánki: Magyarország tört. földrajza. I. 255.

fogva Ergely 1635. május 22.-én kiállított levelében a régi ivanicsi kolostort visszaadja a ferenczrendűeknek minden tartozékaival s azon egyházi fölszerelésekkel és edényekkel, amelyek a püspök, vagy az ő alattvalói kezében a régi kolostorból megmaradtak.¹

Először Megyurecski Timót jött ide a körösi kolostorból s az egyház szentélyét helyreállítva mondott ott szentmisét. Majd, midőn ő Körösre visszament, Vinkovics Benedek zágrábi püspök kérésére a mariánusok provinciálisa Borocsics Kristófot előljáróul, Filipovics, másként Talfás Bomaventura és Tuk Ignác atyákat munkatársakul küldötte ide. Ezeket azután Vinkovics rendeletére a császári főesperes és az ivanicsi udvarbíró 1639. aug. 29.-én ünnepélyesen beiktatták a nagyjából helyreállított kolostor fele birtokába. A másik fele a püspöké maradt elbirtokolván azt.²

Az egyházat egyelőre befedték és számára 1654-ben Szent-Iván és Szent-János ünnepeire teljes búcsút nyertek ki.³ A következő évben a tótországi őrséghez csatolták és így a konvent tagjait ezentúl ladislaitáknak hívták.

Juth.

Juth ma kis falu Somogy megyében a Sió mellett; de hajdan kis város volt jelentékeny révvel, vásártartással, birtokosa pedig a váczai káptalan volt.⁴ Itt volt egy kis házuk a ferenczrendű testvéreknek és 1248-ban itt tartották meg közgyűlésüket.⁵ Később elhagyták, mert 1316-ban már nincs fölvéve a lakott kolostorok közé.

Kanizsa.

A mai Nagykanizsán Szalamegyében épült. Pázmány Péter jegyzéke szerint 1418-ban Kanizsai János érsek építette. De ez tévedés, mert lehet, hogy az építés 1418-ban kezdődött, de nem az érsek, hanem annak onokaöccse, Miklós tárnokmester fia, János, a soproni főispán volt az alapító. Ugyanő 1423-ban december

¹ Régi másolat a ferenczrendűek zágrábi levéltárában, lad. Varasd—Zágráb.

² Vjesnik zemaljskoga arkiva XV. (1913.) 7—8.

³ Zágrábi érseki levéltár: Bullarium Vol. 3. nr. 116.

⁴ Csánki: Magyarország történeti földrajza II. 615.

⁵ Fejér: Cod. Dipl. IV.—2. 23. l.

26.-án kapta meg V. Márton pápától az engedélyt, hogy a ferenczrendűeket ez új kolostorba bevezesse, tehát az egész építés a toronnyal együtt öt évbe került.¹ Az egyház védőszentje a mennybevitetett Boldogságos Szűz lett. 1436-ban azután itt tartották a közgyűlést.

Az alapító egyik unokája Kanizsai Miklós 1484-ben Rómában időzván, a pápától Nagyboldogasszony napjára, Szent Sebestyén és Szent György vértanuk, Szent Balázs és Miklós püspökök ünnepeire hét évi búcsút nyert. Tetézte ezt még a pápa azzal is, hogy a guardiánnak hatalmat adott hat gyóntató kiválasztására, és fölhatalmazására.² Ez mutatja, hogy akkoriban a kanizsai kolostor híres búcsújáró hely volt.

Azonban az adott engedélyekkel visszaéltek s azért a pápa egy év múlva 1485. szept. 19.-én azokat visszavonta.³

Az alapító iránt való szeretet arra vitte a kanizsai ferenczrendűeket, hogy sokszor útjain is kísérték őt. Így biztosan tudjuk, hogy 1429. május 24.-én a kanizsai guardián Kanizsai Jánossal együtt volt Budán és jelen volt, midőn Kanizsai László, János unokatestvére az atyjától a szentpéterúri pálosoknak hagyott 250 arany forintot és 16 márka ezüstöt kifizette.⁴

1533-ban a váradi közgyűlés Terebezdi Jánost rendeli ide guardiánnak.⁵ Ez létezésének utolsó nyoma. A török uralom után a ladislaiták kerítették kezükbe, mert a pécsi őrséghez tartozott.

Kaproncza.

Kaproncza — magyarosan Kőkaproncza — Körösmegyében hajdan királyi vár volt, de IV. László és III. Endre királyunk idején a hatalmas Kőszeghy család kerítette kezére és így 1292-ben Kőszeghy III. Henrik, tótországi bán épített itt a ferenczrendűeknek kolostort. Ehhez egyházul a már meglevő Mária-kápolnát csatolta, a Szent-Miklós tiszteletére avatott megyés egyházat

¹ Péterfy i. m. II. 250 l. Monumenta Rom. Eppatus Verprim. III. 47. Az évszám hibásan 1424-re van téve, de a pápa uralkodói évszáma szerint csak 1423 lehet a helyes.

² U. o. III. 292. Theiner i. m. II. 495—96.

³ Theiner i. m. II. 506.

⁴ Országos levéltár Dl. 11980.

⁵ Kósa i. m. 223. l.

pedig azért, mert a Mária-kápolnát tőle elvette, Jakusincz nevű faluval kárpótolta.¹ Ezt az intézkedést azután 1350-ben I. Lajos király is jóváhagyta.²

Egyháza eszerint a Boldogságos Szűz tiszteletére volt fölavatva. Kezdetől fogva a pécsi őrséghez tartozott és már 1316-ban a pécsi őrség kolostorai közé föl van véve.

1321-ben maga a kapronczai kolostor is hozzájutott egy kis ingatlanhoz, mert egy drávántúli nemes Budán végrendeletet tevén, timirjáni szőlőjét az egyház építésére nekik hagyta.³ 1341-ben itt tartották a ferenczrendűek közgyűléseiket.⁴ Állítólag 1372-ben e kolostort I. Lajos király felesége, Erzsébet királyné egészen újból építtette,⁵ de ez kétséges azért, mert Kaproncza nem volt királynéi birtok.

1552-ben a török elfoglalta Verőczét és mint láttuk Garbonakot is fölégette. Ettől való félelmükben a ferenczrendűek kapronczai kolostorukat elhagyták.⁶ Jogaikat azonban az elpusztult kolostorhoz és annak ingatlanaihoz fentartották. Kérésükre 1561. szept. 18.-án Miksa ifjú király Lenkovics János főkapitánynak megparancsolta, hogy a kapronczai elpusztult kolostorhoz tartozó ingatlanokat a ferenczrendűeknek adja át.⁷

1607-ben sikerült a ferenczrendűeknek Kapronczára visszatérni. Fősegítségük volt ebben a kapronczai bíró, Chmahor János. Az új guardián, a hvári születésű Pribojevich Pál hálából a bírónak adta a kolostor egyik házát és egy kis darab földjét, Draskovich Ferencz, a provinciális pedig 1607. április 3.-án ebbe beleegyezett. Ekkor a Boldogságos Szűz tiszteletére avatott templomban végezték a ferenczrendűek az istentiszteletet. Még 1610. március 15.-én is Pribojevics volt a guardián és a kolostor mellett levő boltot két tallér évi haszonbérért kiadta Kramár, másként Szollár Péternek.⁸

¹ A ferenczrendűek zágrábi levéltára. Ladislaiták. Ladula Rem. Iv. f. Kaproncza.

² U. o.

³ Orsz. levéltár. Dl. 2061.

⁴ Történelmi Tár 1895. 756.

⁵ Péterffy i. m. II. 280.

⁶ Vjesnik kr. zemaljkoga arkiva 1911. 152.

⁷ U. o. 153.

⁸ A ferenczrendűek zágrábi levéltára. Lad. Remet.—Ivanich. fasc. Kaproncza.

Ismeretlen okból 1610. után a ferenczrendűek ismét kénytelenek voltak elhagyni Kapronczát. Ez idő alatt a német katonák a plebánia templomot lerombolták, a kolostorból pedig magtárt csináltak és a várost úgy kárpótolták, hogy a volt ferenczrendű templomot adták oda plebánia-templomnak. Ebből azután rettentő veszedelem lett. A ferenczrendűek a német katonák sürgetésére és meghívására szerettek volna visszatérni, de a kapronczai plebános ebbe csak úgy egyezett bele, ha egész új kolostort építenek a külvárosban és a plebánosi teendőkhöz nem avatkoznak bele. A ferenczrendűek ezt el nem fogadták. 1636-ban egy bizottság nekik ítélte vissza a Mária-templomot,¹ de a zágrábi püspök bele nem nyugodott. 1639-ben is csak úgy engedte visszatérésüket, ha a külvárosba telepednek meg. Ámde maga a kapronczai bíró kijelentette és bizonyítványt is adott róla, hogy a külvárosban építeni nem lehet, mert az kerítetlen és folytonos veszedelemnek volnának ott kitéve. Két évig folyt az írásbeli harcz a szerzet és a zágrábi püspök közt, míg végre a püspök beleegyezett, hogy egyelőre a plebánia templomot a plebánossal közösen használhassák, de azután kötelesek legyenek a külvárosban fából, vagy földből templomot és kolostort építeni. Azonban a kamarczai főesperes a püspök rendeletét rosszul hajtotta végre, mert plebánia templomot egészen átadta a ferenczrendűeknek 1641. szeptember 4.-én. A püspök ezt az intézkedést megsemmisítette. Lett erre azután olyan veszedelem a városi előljárók, a plebános és a ferenczrendűek közt, hogy utoljára 1643. febr. 12.-én csúf, lelkipásztorokhoz épen nem illő erőszakoskodás következett be. A ferenczrendűek ugyanis beköltöztek állandó lakosoknak a templom sekrestyéjébe. A kapronczai plebános összehíván a szomszéd papokat, a város hajduival és egyéb embereivel feltörette a zárat, megfogatta kezüknél, lábuknál fogva a ferenczrendű testvéreket és így kihúzatta őket a templomból. Hiába hívták segítségül a pápai követet, hiába a királyt, el kellett egyelőre hagyniok Kapronczát és csak 1654-ben tettek újra lépéseket, hogy oda visszatérjenek. Az új kolostor története azonban már a ladislaitákhöz tartozik.²

¹ Vjesnik 1911. 152.

² A ferenczrendűek zágrábi levéltára. Lad. Rem. Ivanich. f. Kaproncza és a zágrábi káptalani levéltár f. 87. nr. 19. f. 107. nr. 54. f. 94. nr. 54.

Kassa.

Hazánk felvidékének ezen nevezetes városában 1390-ben építettek a város északi szélén a ferenczrendűek egyházat Szent-Miklós tiszteletére és melléje kolostort. A XVI. században följegyzett hagyomány szerint a Perényi család lett volna e kolostor alapítója, de ebből csak annyi való, hogy a Kassa mellett birtokos Perényi család segítette a ferenczrendűeket az egyház és kolostor építésében.

Az bizonyos, hogy a kassai kolostor 1384-ben a Pisani-féle jegyzékből még hiányzik, de 1401-ben már megvolt, tehát a XVI. századbeli följegyzés igazat mond.

Hogy 1402. előtt nemrégiben jöttek a ferenczrendűek Kassára azt mutatja a köztük és a plebános közt felmerült vita is. A ferenczrendűeket kivált a vidékről beözönlő magyarok annyira szerették, hogy sokszor kérték föl szentbeszéd tartására és gyóntatásra magában a kassai nagytemplomban. A ferenczrendűek tudván, hogy nekik a pápák jogot adtak az igehirdetésre és gyóntatásra mindenütt, megtették ezt sokszor a plebános tudta nélkül is. A plebános ezt annyira rossz néven vette, hogy a ferenczrendűek és a többi kolduló szerzetek ilyen eljárása ellen felebbezett egész az apostoli székig és IX. Bonifác pápától csakugyan megnyerte, hogy ezentúl az ő engedélye nélkül senki nem beszélhetett vagy gyóntathatott a nagytemplomban kiközösítés büntetésének terhe alatt.¹

Ez még inkább ösztönözte a ferenczrendűeket, hogy egyházukat fölépítsék és berendezzék. 1405-ben már kész volt teljesen az egyház állítólag ez évben történt felszentelése is.² Ebben Szent Miklós oltárán kívül külön kápolnát és oltárt emeltek a Boldogságos Szűz tiszteletére is. Tudjuk ezt Perényi, vagy másként Richnai Pál mester özvegyének végrendeletéből.

1415-ben Szent Márton napja (nov. 11.) előtt eső vasárnapra (nov. 10.) magához hívatta Richnó várába Perényi Pál mester özvegye, Tornai Sáfár Dorottya³ a szepesi káptalan két tagját és előttük kijelentette, hogy Kassán a ferenczrendűek templomában a Mária-kápolna oltára előtt választ magának sirhelyet

¹ Monum. Vaticana IV. 423—24.

² Archaeologiai Értesítő 1909—434.

³ V. ö. Komáromy-Petkó: Nagy Iván családtörténeti folyóirat I. 47.

és Isten dicsőségére akarja fordítani a szüleitől örökölt kincseket. Azért tehát a kassai ferenczrendűeknek hagy egy nagy, drágakövekkel ékesített és megaranyozott ezüst keresztet, egy ezüst keretbe foglalt, megaranyozott és Jézust karján tartó Mária-képet, egy nagy, megaranyozott, ezüst, 19 kassai márkát nyomó áldoztató kelyhet, néhány miseruhát és oltárelőt még pedig a kassai városi tanács tudtával oly kikötéssel, hogy mindennap az Oltáriszentségről mondjanak misét és pedig a Boldogságos-Szűz ünnepén a Mária kápolnában az ő szülei, férje és még élő fia Miklós lelkiüdvösségéért. Kivánta ezen felül, hogyha nem messze Kassától hal meg, akkor őt Kassára vigyék, ha nagyon messze halna meg, akkor a legközelebbi ferenczrendű templomban temessék el, de amit a kassai kolostornak hagyott, az náluk maradjon és a másik kolostor ne követelhesse magának.¹

Később is nagyon szép adományokat kaptak. 1410. körül Gönczruszkai Péter (Izsép fia) a roszputi (Kassától nyugatra eső) birtokán termett gabonát fele részben nekik adja.² 1419-ben Vilbarati Dénes kassai polgár tesz olyan rendelkezést, hogy először is fizessék meg „Szent-Miklós egyháznak,“ tehát a ferenczrendűek templomának azt az ötven forintot, amelyet még atyja annak hagyott lelkiüdvösségéért, azután pedig az ő majorját osszák három részre és annak egy része legyen a plébánia-templom építésére, a második a Szent-Miklós templomé, a harmadik a poklosoké.³ 1431-ben egy Katalin nevű kassai asszony rendeltére rokona Kotler Mihály egy nagy gyertyát készített a Szent-Miklós egyháznak.⁴

Egy másik kassai polgár Gruman Miklós Kassa város tanácsosa és neje Ágota a kassai hegyen levő nagy szőlőjüket hagyták a kolostornak azzal a kikötéssel, hogy értük mindennap misét mondjanak. Csakhogy e szőlő művelése nagyon sokba került és így a kolostornak nagyon sok bajt okozott. Ezért 1480-ban Esztergomi Benedek provinciális és Lukács magyarországi ör (vagy másként főör) engedélyével azt eladták kolos-

¹ Blahó: *Exempla antiquarum literarum*. Az évszám 1405-ről 1415-re kiigazítandó, mert 1405-ben Perényi Pál még élt és így Dorottya nem lehetett özvegye.

² Országos levéltár. Dl. 14900.

³ Blahó: *Exempla antiquarum literarum*. A gyöngyösi levéltárban.

⁴ U. o.

toruk egyik, világi gyámjának (vitricus) nemes Darholcz Pálnak, Kassa város tanácsosának és nejének Erzsébetnek 170 forintért. Az eladásról szóló oklevelet: „Váli Péter guardián, Cseh Prokop (de Bohemia), Morva György (de Moravia) hitszónokok és Esztergomi János sekrestyés“ állítják ki az egész gyülekezet nevében és beleegyezik a másik világi gyám: Spusdorfer János a kassai bíró is. Az oklevél kelte 1481. decz 28-ra van téve, de mivel ekkor az új évet Karácsony napjától számították az, a mi felszámításunk szerint 1480. december 28.-át jelenti.¹

Látjuk a hitszónokok neveiből, hogy a ferenczrendűek gondját viselték a Kassa körül lakó lengyel-tót katolikusoknak is, mert ezek a nagy templomban bizonyára nem hallgathattak anyanyelvükön külön beszédeket.²

1517-ben Erdélyi Boldizsár volt a kassai guardián és a többi testvérek beleegyezésével a kolostorhoz tartozó gönczi szőlőt eladta Szabó Benedek gönczi polgárnak 53 forintért. Ebből 1518. újév napján 18 forintot Szabó Benedek csakugyan kifizetett, a többit pedig minden újév elején törleszteni ígérte.³

Nagy bajuk támadt 1522-ben a ferenczrendű atyáknak Kassán egyik hitehagyott társuk miatt. Bezdédi Miklós nevű ferenczrendű valahol orvosi oklevelet szerzett és az ő szülőföldéhez közel Tuzséron (Szabolcs megyében) lakó Losonczy Zsigmond főúrhoz háziorvosnak állott be. Természetesen mindjárt a szerzet elhagyása után még 1492-ben megnősült. 1520. táján már eléggé meggazdagodott s azért eljött Kassára, ott házat vett és beállott kassai polgárnak. Itt azonban vallástalan életével csakhamar nagy feltűnést keltett és így mintegy kikényszerítette, hogy előbbi élete után kutassanak. Ágyas társában is — közeledvén a halál felé — egyszerre csak feltámadt a lelkiismeret és megvallotta, hogy nem voltak igazi keresztény házastársak. A ferenczrendűek, hogy a keresztény lelkeket ily nagy botránytól megóvják, jelentést tettek a városi tanácsnak és ez intette is a jóra Bezdédi Miklóst, majd azután fogságba akarta vetni, de ez félrevezette az egész kassai tanácsot és megint Losonczy Zsigmondhoz menekült. Innen azután még neki állott

¹ U. o.

² U. o.

³ U. o.

feljebb és még ő vádolta a ferenczrendűeket, hogy rágalmazták őt.¹

Kezdetre volt ez a későbbi zaklatásoknak, majd a nyílt üldöztetéseknek. 1523. végén egy másik kassai polgár egyenesen az esztergomi szentszék előtt vádolja be a kassai guardiánt és társait, hogy botrányos életet élnek és őt a kolostorban megverték, úgy hogy 1524. január 15-én az esztergomi érseki helytartó kénytelen az érsek, a kassai származású Szatmáry György, vagy helytartója elé idézni őket a maguk igazolására.²

Bizonyára igazolták is magukat. De azután 1531-ben odaérkezett egy másik, szerzetehagyott hitújító Dévai Biró Mátyás volt ferenczrendű és ez annyira föllázította a főbb polgárokat ellenük, hogy azok mind a ferencz- mind a domonkosrendűeket kikergették a városból, úgy hogy a király 1531. decz. 18-án kénytelen volt András esztergomi prépostot és Nagy Imrét alnádort, mint királyi biztosokat oda küldeni a szerzetesek védelmére, a lelkek lecsillapítására.³

Igy azután megmaradtak és 1533-ban a váradai közgyűlés Pesti Józsefet rendelte ide guardiánnak Csongrádi Ferenczet pedig hitszónoknak.⁴ Mint neveikből is látjuk, ezek magyarok voltak és így a nagyobbbrészt német polgároknak nem nagyon tetszettek. Ezek tehát csak alkalomra vártak és midőn I. Ferdinánd Kassa városát 1551-ben visszakapta, majd Fráter Györgyöt Alvinczen megölték, fölhasználták e zavarokat és a ferenczrendűeket a kolostor elhagyására kényszerítették. Megérkezvén azután I. Ferdinánd király főkapitánya, ez rendbeszedte a lutheránus polgárokat és így 1554-ben a ferenczrendűek kolostorukba visszatértek. De 1556. ápril 6-án a kolostor a város nagyobb részével együtt leégett⁵ és így kénytelenek voltak azt elhagyni. Egy század mulva visszavehették volna ugyan, de akkor a salvatoriánusok kapták meg és a mariánusok ez ellen nem tettek kifogást. A mariánus ferenczrendűek építkezéséből azonban most is meg van még a templom apsisa (most a kath. papnevelőintézet temploma.)

¹ Egyháztörténelmi emlékek I. 72—73. ll.

² U. o. 106—07.

³ U. o. II. 177.

⁴ Kósa: i. m. 223—25.

⁵ Blahó: i. kézirata a gyöngyösi levéltárban.

Mennyire szerették a kassai és vidéki katolikusok az ő egyházukat kitűnik egyházi felszerelései sokaságából is. 1526-ban a mohácsi vész elhárítására 40 márka súlyú ezüst felszerelést adtak a biztosoknak.¹

Keszthely.

A város neve tulajdonképen Kesztyel illetőleg Gesztyel és a geszt nevű bokroktól vette nevét.² Mai neve a Kesztyel régies írásmódjából (Kezthel) származott.

Eredetileg e város Rezi várához tartozott és mint ilyet kapta meg 1360. táján a nagyhatalmú és I. Lajos idejében csakugyan nagy érdemeket szerzett Kerekegyházi Laczkfy család. Ennek egyik tagja II. István az 1367—70. években székely ispán, 1370—72. években horvát bán, 1373—76. erdélyi vajda, 1389—92-ben nádor³ sokszor töltötte idejét Csáktornyán és Rezi várában és ő volt az, aki segítette a ferenczrendűeket, hogy a Balaton partján eső kis városban, itt is a város szélén egyházat és kolostort emeljenek.

1367-ben vagy 1368. elején érkeztek először a ferenczrendűek Keszthelyre és először úgy volt, hogy a város szélén levő Szent-Lőrincz kápolnát veszik használatba és mellé építenek, ámdé András keszthelyi plebános azt annyira ellenezte, hogy egész a pápa elé felebbezett.⁴ Új egyházat kellett tehát a ferenczrendűeknek építeniök és építettek is a Boldogságos-Szűz tiszteletére. A megyés templom meg kápolnája már rég elpusztult, azonban a ferenczrendűeknek csupa faragott kőből emelt egyháza ma is áll. E templom régi hagyomány szerint csak 1386-ban lett készen.⁵ Mivel a XVI. századbéli tudósítók Laczkfy Istvánt csak erdélyi vajdának nevezik (ez volt addig legnagyobb hivatala) világos, hogy a templomban volt valami fölirat, amely 1386-ban kelt és erre alapítják tudósításukat.

1397. február 27-én a kolostor alapítóját Körösudvarhelyt Zsigmond király hivei fölkonzolták. Holttestét azután a ferencz-

¹ Mihalik: A kassai Szent Erzsébet templom. Budapest 1912—66. l.

² V. ö. Turul 1886. 169. 1910. 85. l.

³ V. ö. Turul 1886. 169. 1910. 85. l.

⁴ Monumenta Rom. eppatus Vesprim. II 199. Theiner II. 86.

⁵ Kósa: i. m. 461. l.

rendűek itt a keszthelyi templomban temették el. Siremlékét később kivették, mert az a sok rajtajárástól már nagyon megkopott és a templom falába helyezték el.

Laczkfy István vajda majd nádor halála előtt nagy alapítványt tett a keszthelyi kolostor részére. Ennek javarészét, 229 márkát a keszthelyi guardián egy sopronmegyei nemesnek, Harkay Péternek adta kölcsön 1407-ben. Ebből Harkay három év alatt nagynehezen 122 márkát megadott, de a hátralevőt se meg nem adta, se biztosítékot nem adott. Pál keszthelyi guardián a kolostor pénzét veszedelemben forogni látván, 1410-ben a Sopronmegyében Csepregen gyűlést tartó Rozgonyi Simon országbíró elé ment és ott követelt erős, kötelező iratot. Végre Harkay Péter megígérte, hogy 1410. június 24-től számítva egy év alatt megfizeti és ha ez ígéretét be nem váltja, akkor az országbíró előre meghatalmazza Sopronmegye tisztikarát, hogy a hátralevő 107 márka fejében Kürű (most Küllő) helységet a ferenczrendűek javára foglalja le.¹

Keszthely városa a Laczkfyaktól elvéetve először királyi birtok, majd az Albeni család, végre 1427-től kezdve a Gersei Pethő család kezére jutott. Ez 1440-ben I. Ulászló király pártjához csatlakozott. Ezért Erzsébet királyné legalább is papiroson elvette a Pethő családtól, majd 1441-ben az ő párthivei megtámadták többek közt a keszthelyi kolostort is és azt kifosztották.²

Majdnem hasonló sors fenyegette a ferenczrendű atyákat Keszthelyen 1532-ben, midőn Szulejmán török császár hadai a Dunántúl haladtak Bécs illetőleg Kőszeg felé. Ettől félve az atyák értékes tárgyaikat mind föl vitték a Gersei Pethő család táticosai várába. Azonban itt is veszedelembé jutottak azok, mert 1538. január 22-én Kecsethy Márton veszprémi püspök a Pethő családtól Táticosát elfoglalta és a keszthelyi kolostor drágaságait is kezébe kerítette.³

1533-ban a váradi közgyűlés Mekcsey Pétert rendelte ide guardiánnak és egyúttal hitszónoknak.⁴ Két évtized mulva 1554-ben a török elfoglalván Kaposvárt és Korotna várát, a szerzete-

¹ Hazai Okm. IV. 262—63. Sopron városi levéltár lad. VIII. f. 2. nro. 34.

² Zalai oklevéltár II. 528.

³ Hazai Okm. III. 444.

⁴ Kósa i. m. 223.

sek kénytelenek voltak menekülni Keszthelyről és kolostoruk várrá lett.¹

A XVII. században a környékbeli elhagyott kath. népnek nagyon szüksége lett volna a ferenczrendű atyák vigasztalására és azért többször megpróbálták, hogy visszatérjenek keszthelyi kolostorukba, de sikertelenül. Reményük volt ehhez 1639-ben, midőn maga a veszprémi püspök, Jakusith György biztatta őket. Az 1639-iki közgyűlés e biztatásra ki is jelölte előljáróul Keszthelyre Róka János atyát, az építéshez pedig segítségül kirendelte Egerszegi Andrást (úglátszik zalamegyei embert),² de azután Jakusith elment egri püspöknek és így nem lett a biztatásból semmi. Csak Nagykanizsa visszafoglalása után tettek újra lépéseket, hogy régi templomukat és kolostorukat megkapják, de 1711-ig ez sem sikerült, csak 1723-ban.

Kismarton.

E jeles, németül Eisenstadt nevet viselő város 1371. óta a Kanizsay családé volt. 1384-ben még nem állott itt a ferenczrendűek kolostora, mert a Pisani-jegyzékből hiányzik, de nem-sokára Evangelista Szent-János tiszteletére egyházat és mellé kolostort építettek Szent-Ferencz fiai, mert 1415-ben február elején már búcsút kértek és február 26-án XXIII. János pápától búcsút kaptak az egyházlátogatók számára.³

Hogy e kolostor létesítésében főleg a város földesurai a Kanizsay család tagjai segítettek a ferenczrendűeket, kétségtelen. Tetézte még a Kanizsay család jóságát azzal, hogy állandó alalmazást nyújtott nekik és a koldulástól őket jóformán felmentette. Kanizsay István volt főajtónálló és soproni ispán 1420-ban fiával, Lászlóval és unokaöccsének Jánosnak beleegyezésével örök alapítványul adott nekik a Kismarton mellett eső Szentgyörgyön egy nemesi udvartelket, Hóflányban több szántóföldet, a hóflányi hegyvámából 60 cseber bort, a szarvkövi vár vámjából évenként 30 drb sót és készpénzben három falu füstpénzét oly kikötéssel, hogy a szerzet előljárók ezeket el ne idegeníthessék.⁴

¹ Kósa i. m. 463.

² Kósa i. m. 464.

³ Fraknói kéziratgyűjteménye a Nemzeti Múzeumban. Kósa i. m. 85. l.

⁴ Sopronmegyei oklevéltár II. 55—56. Az oklevél biztosan 1418. után kelt, mert Kanizsay János érsekről már mint halottról emlékezik meg s a napi kelet is legjobban az 1420-ik évhez illik.

1433-ban Kanizsai István fia, László, királyi főajtónálló megint megemlékezik e kolostorról. November 25-én Kismartonban irt végrendeletében azt hagyja, hogy javaiból készíttessenek nagyon szép chorust (papi székeket) a kismartoni kolostorba és azonkívül a kolostor építésére még hagy 60 arany forintot.¹ Kiténik tehát e levélből, hogy a kolostor még ekkor sem volt egészen kész, hanem még mindig építették és díszítették. 1490-ben Mátyás király itt is szigorúbb fegyelmet óhajtott volna meghonosítani, a pápa már ki is adta a rendeletet követének, hogy e kolostorban is tartson vizsgálatot,² de Mátyás király halála és az azután bekövetkező zavarok azt lehetetlenné tették.

1529-ben, midőn még a pozsonyi ferenczrendűek is elfutottak a Bécsét ostromló török elől, a kismartoniak még jobban megrémültek és menekültek. Nem is jöttek azután többé vissza. Így azután 1533-ban a váradi közgyűlés nem is intézkedik a kismartoni guardiánról. Később még kevésbé tudták benépesíteni. Az ingatlanokra a soproni ferenczrendűek ügyeltek. De ez is nehéz volt s azért 1560-ban a szerzet elhatározta, hogy bérbeadja azokat. Hosszú alkudozás után Weyspriach úrnak jószágkormányzója Moser Mihály vette ki a kismartoni kolostor telkeit évi 30 forint haszonbérért.³

1464-ben egy időre, 1490-ben 133 évig osztrák kézre került Kismarton és csak 1622-ben ígérte meg II. Ferdinánd király, hogy azt Magyarországnak visszaadja. Vissza is adta és a várat Esterházy Miklós nádor kapta meg, a város pedig királyi várossá lőn. Esterházy Miklós 1620-ban Lakompak várában Bethlen Gábor seregétől ostromoltatván, oly fogadalmat tett, hogy Szent-Mihály tiszteletére egyházat s mellé a ferenczrendűeknek kolostort épít, ha Isten őt e veszedelemből kiszabadítja. Kérése meghallgattatást nyert és ő 1625-ben hozzáfogott Kismartonban a ferenczrendűek számára az egyház és kolostor építéséhez. Őt év kellett a nagy munkához és így csak 1630. november 9-én vezethette be a nagylelkű alapító kismartoni házukba Szent-Ferencz fiait. Az első magyar szentbeszédet Kopcsányi Bonaventura a kanonokból ferenczrendűvé lett kedves atya, ekkor a marianus csoport őre mondotta. Jelen volt a ná-

¹ Országos Levéltár Dl. 12552.

² Monumenta Rom. eppatus Vesprim. III. 316.

³ Soproni városi levéltár Lad. I. et A. fasc. I. nr. 20.

dor neje, továbbá gróf Esterházy István és számosan mások. Az egyház védőszente lett Szent-Mihály. Volt mellette halottak kápolnája és a templom alatt két temetkező kápolna az egyik a Boldogságos Szűz, a másik Szent-József oltárával. A kolostorban maradt Kopcsányi Bonaventura, mint a nádor udvari hitszónoka, első előjáró lett Nyitrai János, német hitszónok pedig Hueber Márton. 1630—35 közt valamelyik évben fölszentelte a templomot Sennyei István győri püspök. Paschalis atya nevű olasz szerzetes hozott Olaszországból e templomba a Mária oltárra egy szép képet s az azelőtt imádkozók sok meghallgattatást nyertek. Ezért e képet szép kerettel és egyéb drágaságokkal felékesítették. Gondoskodott az alapító arról is, hogy az Oltáriszentség előtt mindig égjen az öröklámpa és hogy az ő uradalma alamizsnaként elég gabonát és fát adjon a ferenczrendűeknek.

Hasonló kegyelettel viseltetett a kismartoni ferenczrendűek egyháza iránt fia, Pál nádor és herceg. Ez azon temetkező kápolnában, amelyben a Boldogságos-Szűz oltára állott maga és utódai részére márványból nagyszerű sirboltot és emléket készíttetett. Az első, akit idetemettetett volt az ő kedves neje Esterházy Orsolya († 1682.). Kilencz év mulva megtekintvén a a koporsót, neje holttestét egészen épnek találta s azért új ruhába öltöztette és üvegfedelű koporsóba tétette és a sirkápolna egyik mélyedésébe állva helyeztette el. Latin versekkel is föl-ékesítette. Ezenkívül még három új sirkápolnát is csináltatott; egyik a szerzetesek zsolozsmázó helye alá Szent-Antal tiszteletére udvari tisztjei számára, a másikat a templom apsisa alá a szerzetesek számára Szent-Mihály tiszteletére és végül a templom hajója alatt Szent-Ferencz tiszteletére a harmadikat, a többi itt eltemetkezni kívánó világi hivek számára. 1713-ban azután csakugyan ide temették Pál nádort és siremlékének ivén méltán áll bevésve ez a mondat:

„Dilecta Hungaria iam vale
Pauli autem palatini recordare.“

1644. tavaszán, midőn Nagyszombatot I. Rákóczy György és a svéd király hadai fenyegették, a nagyszombati Klára-szüzeket e kolostorba helyezték el, az atyák pedig ideiglenesen egy bérelt házba költöztek. Szerencsére 1644-ben október 8-án az apácák már visszamehettek.

Az Esterházy család bőkezűsége segítette a ferenczren-

düeket arra is, hogy közgyűléseiket az 1637, 1641, 1643, 1656 és 1669-ik években itt tarthatták.¹

A hitbuzgóság előmozdításában hatalmas segítsége lőn a kismartoni kolostornak a következő század elején a kismartoni kálvária és a mellé épített kis kolostor.

Az ausztriai Schwechattól délre eső Lanzendorf faluban épült ferenczrendű kolostorban élt a XVII. század végén egy Felice nevű művész hajlamu testvér. Ez ott Lanzendorfban a templom mellett kövekből mesterségesen épített egy kis dombot a jeruzsálemi kálvária-domb formájára és azt Krisztus szenvedéseit ábrázoló szobrokkal ékesítette föl. Esterházy Pál nádor ezt látván annyira megtetszett neki, hogy ilyen építésére határozta el magát. Magához hívatta tehát Kismartonba Felice testvért és megegyezett vele, hogy még nagyobb ily kálvária-hegyet készít Kismartonban. 1701-ben tették le a nagy műnek alapkövét és bár 1704-ben Rákóczi hadai nagyon megijesztették a kismartoni atyákat, 1705-re készen lett a hatalmas, természetes nagyságnál nagyobb szobrokkal diszitett és megdöbbenő hatású emlék. Öt nagyobb kápolna és ezekben 13 oltár mutatja Krisztus halálküzdelmét, megfeszíttetését és föltámadását. 1707-ben Csáky Imre, akkor száműzetésben élő nagyváradi püspök szentelte föl a kápolnákat és oltárokat, a nádor pedig átadta azt gondozásra a kálvária-hegy mellé telepített kis ferenczrendű társaságnak. Első elöljárója lett Spáczai Antal.²

Kosztajnicza.

Jelentékeny kis város volt már a középkorban az Un folyó mellett. Hajdan Dubicza- most Zágrábmegyében fekszik. 1316. és 1384. közt építettek itt a ferenczrendűek kolostort, mert az 1316-iki jegyzékben még nincs benne, ellenben az 1384-ikiben feltalálható.³ Fenállott még 1531-ben is, mert guardiánja részt vett a február 2-án Fejérvárott tartott közgyűlésen.⁴ 1533-ban azonban már nem rendelnek ide guardiánt, tehát 1531—1532-ben semmisült meg. Mikor újra feléledt, akkor már a mariánusok nem érvényesíthették régi jogaikat.

¹ Kósa i. m. 475—480.

² Kósa i. m. 538—39. ll.

³ Analecta Franciscana IV. 554. l.

⁴ Kósa: i. m. 218. l.

Komárom.

Az érsekujvári kolostor felállítása után ugyanazon okokból Komáromban akarta Pázmány Péter a ferenczrendűeket letelepíteni.

De a szűkre szabott, falakkal körülvett városban alkalmas telket szerezni nehéz volt. Kollonich Erneszt az őrség főkapitánya ígérte ugyan jóakarátát, de a telek átengedése a királytól függött. Azért Pázmány Péter 1635-ben június 14-én Chumar Mihályt a mariánusok felügyelő-biztosát kérte, menjen a királyhoz, hogy az engedélyt eszközölje ki. Pázmány annyira kész volt az építésre, hogy a tervet, valamint a pénzt rábizta Izdenczy András alkapitányra.¹ Ámde úgylátszik oly nehézségek gördültek a telek átadása elé, hogy Pázmány szándékát végbe nem vihette.

1669. végén vagy 1670. elején a komáromi református papok és tanítók belekeveredtek a Zrinyi-Wesselényi összeesküvésbe, sőt arról is gyanúsították őket, hogy a várat el akarták árulni a töröknek. Ezt megtudván Hofkirchen Károly Lajos, Komárom főkapitánya a református papokat Komáromból száműzte és a református templomot, iskolát minden tartozékaival, vagyonával együtt átadta a ferenczrendűeknek. Beleegyezett Szelepcsényi György esztergomi érsek is 1672. márczius hó 22-én, a király pedig 1672. szept. 16-án végleg megerősítette őket ezen birtokokban.¹ A ferenczrendűek örömmel fogadták ezen megbizást és első előjárónak egyik jeles társukat Litomeiczky Lászlót küldték ide.

Azonban az elfoglalt egyház kicsiny, a mellette levő iskola kolostornak szűk és rossz volt. Ennélfogva a ferenczrendűek új épületek emelésére gondoltak és kéregettek. Maga a király is adott 500 forintot, Pálffy Tamás nyitrai püspök is hozzájárul nagyobb alamizsnával, de legfőként sokat adott Szelepcsényi György esztergomi érsek. Így azután 1677-ben Korlatovich Róbert provinciális új kolostor és egyház alapkövét tette le s 1681-re készen lett az, pedig közben a jó Isten dögvésszel nagyon meglátogatta e kicsiny házat, mert öt testvért ragadott el a szörnyű betegség. Az egyház védőszentéül az angyalok királynéját választották. 1681-ben a székházat konventnek nyilvání-

¹ Pázmány levelei II. 588—89.

tották és első guardiánul iderendelték Tamáskovics Ferenczet, aki 1677—81-ig már itt volt előljáró.

A ferenczrendűek végezték ez időben a lelkészi teendőket is, ámbár a jezsuiták 1674-ben is, 1689-ben is szerették volna a lelkészi hivatalt magukhoz ragadni. De a komáromiak szeretete mindannyiszor a ferenczrendűek mellett nyilvánult meg, úgy hogy a lelkészi hivatal náluk maradt 1715-ig.¹

Körös.

Hajdan Körös-Udvarhely nevet viselt, mert a tótországi bánok rendszeren itt tartották udvarukat és al-bánjaik rendszeren itt laktak.² Mint ilyen központi város a középkorban szintén birt kolostorral, még pedig az ágostonrendű remeték ütöttek itt hajlékot. 1529. után a török folytonos becsapásai következtében az ágostonrendű remeték kénytelenek voltak innen elmenekülni és kolostoruk pusztán maradt. A XVII. században itt várőrségen levő német katonáknak nagy szükségük volt a valósi vigasztalásra és azért kérték a tótországi ferenczrendűeket, hogy telepedjenek meg Körös városában és építsék fel az elhagyott kolostort. Draskovich Ferencz, a volt provinciális fel is használta a katonák ezen kérelmét és először is a zágrábi püspökhöz fordult. Ez 1626-ban szívesen beleegyezett, hogy az elpusztult kolostort a ferenczrendűek vegyék át, de mivel Körös királyi város volt, ott állandó helyet csak a király adhatott. II. Ferdinánd király is szerette a ferenczrendűeket és 1627. szept. 16-iki oklevelében a kolostort és tartozékait a mariánus ferenczrendűeknek adta. Erre azután a ferenczrendűek kezdtek gyűjteni pénzt a kolostor helyreállítására. Kérték többek közt a királyt, hogy Körös város adóhátralékát ajándékozza a régen leégett épületek helyreállítására s hivatkoznak arra, hogy ők itt német és tót (szlavon) nyelven hirdetvén az Isten igéjét dolgoznak az Úr szőlőjében. De mivel mindez nem volt elég, a provinciális Robustelli Ferencz engedélyével eladták a kolostorhoz tartozó és közönségesen Zelnicza-nak hívott telket is 18 forintért Gundák Jánosnak, de kikötötték még azt is, hogy templomukba öröklámpát készíttessen. Maga a fáradhatatlan Draskovich Ferencz, a zágrábi kolostor helyreállítója lett az első előljáró az

¹ Kósa: i. m. 513—18. l.

² Csánki: Körösmegye a XV. században 7. l.

új kolostorban és így minden a legnagyobb rendben ment. A körösi plébános, Turják György annyira megszerette őket, hogy ő lett apostoli ügyvivőjük és ez többek közt azt is kikutatta, hogy valaha a kustyeroleczy kastély közelében, Zamladincz faluban volt az egykori ágostonrendű remetéknek egy rétjük, de azt Körös városa 1592-ben eladta. A város persze erről semmit sem akart tudni, mert akkor vissza kellett volna adni vagy a rétet, vagy a pénzt. De Turják nem hagyta az ő pártfogoltjait, hanem elment a bánhoz, Erdődy Zsigmondhoz és panaszt tett. A bán tehát megparancsolta a körösi alispánnak, Gottál Gáspárnak, hogy vizsgálja meg a dolgot és ha a rét valaha csakugyan egyházi birtok volt, adja azt át a ferenczrendűeknek.¹ Meg is kapták és 1632-ben a provinciális az akkori guardián, Jagachich György tudtával eladta azt Orchóczy Gáspárnak, a kustyeroleczy kastély urának 100 forintért. 1633-ban visszaszerezték a kolostorhoz tartozó Ograd nevű, mintegy 5 holdnyi birtokot, visszafizetvén Garai István polgárnak azt a 34 forintot, melyért valaha az egyik körösi kapitány zálogosította azt el, pedig eredetileg az ágostonrendűeké volt. 1633-ban Krajasics Antal guardián az apostoli ügyvivő Turják György beleegyezésével két üres telket adott el 34 forintért egy német katonának Plankel Jánosnak. 1636-ban pedig a körösi ferenczrendűek a novakoruszkai patak mellett levő rétet veszik vissza 4 tallérért és 1 forintért, mert valaha Körös város ennyiért zálogosította el. 1644-ben január 29-én azután Körös városa a kolostorhoz tartozó szántóföldeket és kaszálókat 100 forint haszonbérbe vette magától az ott járt provinciálistól, Kirinics Gábortól.²

A körösi várőrséget a stájer rendek tartották el és ők fizették. Ezek megígérték a ferenczrendűeknek, hogy adnak nekik alamizsnát, ha német káplánt tartanak a német katonák mellett. De bizony az alamizsnáról gyakran megfélemedtek úgy, hogy 1654—57. években mindig alázatosan kérni kellett.

A templom védőszentjéül Nagyboldogasszonyt választották. 1655-ben a ladislaiták kezére jutott.³

¹ 1627—31-iki levelek a ferenczrendűek zágrábi levéltárában. Lad. Rem. Ivanich fasc. Cris. található.

² A ferenczrendűek zágrábi levéltára lad. Rem. Ivanics f. Cris.

³ Kósa: i. m. 591—562. ll.

Kőszeg.

Vasvármegye e virágzó városában korán épült ferenczrendű kolostor, de csak annyit tudunk róla, hogy azt 1289-ben, midőn az osztrákok e várost ostromolták és bevették, felégették.¹

Krapina.

Hazánk nyugati szélén Varasdmegyében a hajdani Vrbócz vára alatt fekszik s a XVI. század óta a Keglevich-család birtoka volt. Keglevich János leánya, Anna Mária, Erdődy Zsigmond bán neje és anyja, Bay Zsuzsanna, nagymama, férje után egész magyar asszony, 1638-ban elhatározta, hogy ide ferenczrendű kolostort épít. Evégre a Kaprinczicza patak mellett lakó 12 jobbágyát 1000 forintig lekötötte úgy, hogy addig e jobbágyok ne fizessenek, ne dolgozzanak másnak, míg 1000 forintot az ő testvére, vagy más arra jogosult ki nem fizet.

Ő azután nemsokára meghalt s Krapina város tanácsa 1639. márcz. 14-én már kérte a zágrábi püspöki helytartót, hogy küldje ide a ferenczrendűeket a nép „vad erkölcsének megszelídítésére.“ Ámde ebből még soká nem lett semmi. Először is alkalmas telket kellett volna kijelölni az építésre. A város tanácsa csak 1640. május 23-án jelölt ki a Kaprinczicza patak keleti oldalán egy telket, de ebbe a földesúr Keglevich Ferencz nem egyezett bele, sőt az 1000 forintot is le akarta tenni a 12 jobbágyért.

Vége maga a zágrábi püspök Vinkovich Benedek utazott ki Krapinára, hogy ott a sok egyenetlenséget elsimítsa és a ferenczrendűek beköltözését előmozdítsa. 1641. ápril 17-én a püspök jelenlétében Keglevich Ferencz egyrésztől, a ferenczrendűek apostoli ügyvivője Bundich Mátyás kanonok, továbbá Kirinics Gábor ormosdi guardián és Jagasich György varasdi hitszónok a ferenczrendűek képviselőiben másrésztől úgy egyeztek meg, hogy Keglevich az 1000 forint helyett átadja a ferenczrendűeknek a krapinai ispotályt a mellette levő Szent-Katalin kápolnával, továbbá ad a kolostor teljes kiépítéséhez követ, meszet és 50 forint készpénzt. A ferenczrendűek azután birják rá a krapinai polgárokat, hogy építsenek új ispotályt.

Igy azután 1641-ben csakugyan átköltöztek a ferencz-

¹ Pauler: A magyar nemzet története II. 407—08.

rendűek Krapinára és megkezdték áldásos működésüket. 1655-ben a tótországi őrséghez csatlakoztak és így a mariánusoktól elváltak.¹

Léka.

Ez is, mint Kőszeg, az 1250—1336. években a hatalmas, Héder nemzetségből származó Kőszeghy családé volt és ők segítették a ferenczrendűeket, hogy itt házat és templomot építsenek. 1316-ban már ott van a magyarországi, győri őrséghez tartozó, ferenczrendű kolostorok sorában.² 1332-ben május 10-én a lékai guardián Vinitó testvér és társa, Mátyás testvér ott van, Kakas Miklósnak, Kőszeghy Miklós nádor fiának végrendeleténél, annál is inkább, mert ő vala e lékai nagy úrnak gyónatója.³ Ez után többé nem említik, tehát 1533. előtt elpusztult.

Lipcse.

A mai Zólyomlipcse (Beszterczebányától keletre) IV. Béla királynak nagyon kedves nyaralóhelye volt, úgy hogy 1250. után néha hónapokat töltött itt. Hogy tehát kedves szerzetesei, Szent-Ferencz fiai közelében legyenek, biztatta és segítette őket egy kolostor építésére. 1263. augusztus 3-án Antal lipcsei guardián is jelen van, amidőn IV. Béla a fiával V. Istvánnal kötött békét jóváhagyja.⁴ Midőn Lipcse a XIV. század elején a gazdag és hatalmas Dancs főúr kezére jutott, ez az elromlott kolostort helyreállította és innen származik a tudósítás, hogy e kolostort és templomot ő építé Szent-Miklós püspök tiszteletére.⁵ Az is lehet, hogy a IV. Béla idejében épült szerzház fából volt, Dancs ellenben kőből építette és így természetesen második alapító lett. Annyi bizonyos, hogy Dancs ispán nagyon pártolta a ferenczrendűeket és csakis az ő bőkezűségének lehet tulajdonítani, hogy 1325-ben itt, e távoleső helyen tartották közgyűléseiket.⁶

¹ A ferenczrendűek zágrábi levéltára. Lad. Remetincz Ivanics fasc. Krapina.

² Analecta Franciscana IV. 504.

³ Fejér: Cod. Dip. VIII/3. 663.

⁴ Theiner i. m. 244. De Lipha-nak van írva Lipcha azaz Lipcse helyett

⁵ Péterffy, Sacra Concilia II. 280.

⁶ Történelmi Tár: 1895. 752—35. ll.

A XV. században alkalmasint a huszita háborúk idején elpusztult.

Lippa.

E marosmenti, jelentékeny, kivált sókamarájáról nevezetes kis városban állítólag már 1325-ben I. Károly megkezdte egy egyháznak építését 1317-ben szenttéavatott nagybátyja, Lajos toulouse-i püspök tiszteletére és bizonyára azért is, hogy fiát, Lajost a Mindenható megőrizze. Az egyházban Szent-Ferencz fiai voltak hivatva Istent dicsérni és azért mellé kolostor is kellett.¹

De ha meg is indult az építés, nagyon lassan haladt, mert 1342-ben I. Károly halálakor még nem volt kész, úgy hogy özvegye Erzsébet királyné fejezte be. 1349-re azután teljesen kész volt az egyház és kolostor, úgy hogy VI. Kelemen pápa 1349. márczius 22-én búcsúkat osztogatott a lippai Szent-Lajos templomot látogató és annak fentartására adakozó hiveknek. A pápát úgy értesítették, hogy ez egyházat teljesen Erzsébet királyné építette.² Pázmány jegyzékének azon tudósítása, hogy I. Lajos lett volna alapítója a lippai kolostornak, csupa tévedés.

Az új, tágas kolostorban tartották azután Szent-Ferencz fiai közgyűléseiket 1352-ben és 1359-ben.³

Erzsébet királyné végrendeletében is megemlékezett az ő kedves lippai kolostoráról és annak egy aranykelyhet hagyott 1380-ban.⁴

1448-ban Carvajal János pápai követ a lippai kolostorra nézve is vizsgálatot rendelt el és a panaszok igazolása esetén a salvatorianusoknak rendelte azt átadatni,⁵ azonban sikerült e kolostort a mariánusoknak megtartaniok.

1531. febr. 2-án guardiánja és a kolostor megbizottja részt vesz a székesfehérvári közgyűlésen. A guardián a panaszokat veszi fel, a megbizott pedig az asztalnál felszolgál.⁶ Az 1533-iki közgyűlés Bélközi Mátét a későbbi provinciálist rendeli ide

¹ H. Hung. Font. Dom. II. 237.

² Theiner: i. m. I. 773. l.

³ Történelmi Tár. 1895. 752—56. ll.

⁴ Fejér: Cod. Dip. IX/5. 401—05. ll.

⁵ Teleki: A Hunyadiak kora X. 233. l.

⁶ Kósa: i. m. 218—19. ll.

guardiánnak, Szegedi Jakabot pedig hitszónoknak. Ilyen nagy templomban, mint a lippai volt, külön éneklőt is kellett kirendelni s ez 1533-ban Ferencz atya lett. Őt bízták meg a harmadrendű nők, vagyis a beginák lelkivezetésével is. Orgona is volt a templomban s így orgonás testvérnek rendelték Német Mártont.¹

Az 1533-iki rendelkezésekből is látszik, hogy a lippai nagyon nevezetes, népes kolostor volt. Annál nagyobb csapás volt 1551-ben annak elvesztése. A szerencsétlen, félrevezetett lippai polgárok maguk hívták ide a törököt és azzal nagy szenvedéseket hoztak a kolostorban lakó szerzetesekre. A részben új hitre tért polgárok irigységből azt súgták be a bégnek, Ulámanak, hogy kincseket rejtegetnek. A bég tehát eljött a templomba, meghallgatta és megdicsérte az orgona játékát, de kérte a kincseket. Szegedi Ferencz volt éppen a guardián és ő nem adhatta elő, ami nem volt meg. A vad török nem hitte el és őt fogát kihúzatta. Ugyancsak a lippai Szent-Lajos egyház tornyába ment Uláma bég 1551. november 1-én, hogy a lippai várak ellen jövő keresztény seregek felvonulását megfigyelje.² Az ostrom alkalmával a kolostor tönkrement és többé fel nem épült. Állítólag a város nyugati részén volt a hegyoldal felé és 1607—14. években a reformátusok kezében volt. A guardiánnak 1526-ban külön pecsétje volt és ez Szent-Lajost kezében nagy kereszttel ábrázolta. Már 1455-ben nagyobb megnyugvás kedvéért többen a kolostor atyái előtt nyilvánítták ki végső akarataikat.³

Lőcse.

A magyarországi ferenczrendű kolostorok 1316-iki jegyzéke — mint már említők — az egri őrségben két szepesi kolostort említ: az alsót és felsőt. Ezek közül az egyik biztosan Lőcsén volt. 1412-ben temploma, vagy legalább annak egy része újra épült, mert az 1748-iki feljegyzés szerint szentélyében veres márványköbe ez évszám volt vésvé.⁴ 1442. október 9-én Kölni János ferenczrendű testvér, a Boldogságos Szűz tiszteletére avatott lőcsei kolostor guardiánja jelenti, hogy vitézljő Görgey Be-

¹ Kósa: i. m. 223—26. ll.

² Márki Sándor: Aradmegye története I. 535—537. ll.

³ U. o. I. 354—85. ll.

⁴ Közlemények Szepesvármegye multjából. 1910. 153.

nedeket és feleségét, Klárát a szerzet testvéri kötelékébe fölveszi.¹ 1528-ban egy tolvaj ez egyházba menekült és a kar székei közt elbújt, de rátaláltak s a guardián hallván nagy bűneit, átadta a hatóságnak.² 1533-ban a közgyűlés Csicsiny Balázst rendeli ide guardiánnak.³ Ezután nyoma vész. A Pázmány-féle jegyzéknek azon adata, hogy e kolostor egyházának védőszentje valaha Szent-Gál volt, tévedés.

Ludbrég.

E várat és várost uradalmával együtt I. Nagy-Lajos király idejében Béliczi Csúz János horvát bán kapta hű szolgálataiért. Ő pedig, hogy Istennek meghálálja csekélyből való fölemeltesét, 1373-ban Ludbrég városban a ferenczrendűek számára egyházat és kolostort épített.⁴ A ferenczrendűek közgyűlése a pécsi őrséghez csatolta, mert a szintén drávamenti, kapronczai és varasdi kolostorok közt feküdt. Föl van véve az 1384-iki jegyzékbe és 1533-ban a közgyűlés Kosztajniczai Györgyöt rendelte ide guardiánnak.⁵ Ezután nyoma vész. Legalább is 1552-ben elhagyták és nem épült fel többé.

Malaczka.

Eredetileg a detrekövi vár tartozéka volt s 1566-ban lett mezőváros. A XVII. században Pálffy Pál nádor látván mily nagy lelkiüdvösségére válnék a Morva mentén lakó népnek, ha a ferenczrendűek tanításait hallhatná, példáját látná, elhatározta, hogy itt kolostort épít számukra. 1651-ben kezdte meg a kolostor építését, állítólag saját kastélyát használván fel erre és két év alatt sikerült azt neki felépítenie.

1653. október 11-én a bőkezű alapító kiállította a rendeletet, hogy a detrekövi uradalom évenként 100 cseber bor, 200 mérő gabona, 20 drb kősó, húsevő napokon 15 font hús és télire elegendő tűzifa alamiznával járuljon a malaczikai kolostorban élő ferenczrendűek eltartásához s viszont a ferenczrendűek megígérték, hogy mind az alapító, mind az ő utódaiért imádkoznak és szentmiséket felajánlani fognak. A következő napon 1653. okt.

¹ A Görgey-család levéltára a Nemzeti Múzeumban.

² Wagner: *Analecta Scepusii*. II. 153.

³ Kósa: i. m. 224. l.

⁴ Péterffy: i. m. 280. l.

⁵ Kósa: i. m. 223. l.

12-én Tarnóczy Mátyás pozsonyi prépost, mint a nádor megbízottja a malaczka kolostorba ünnepélyesen bevezette a ferenczrendűeket és ott a főoltárra tette le az eltartásról és az alalmazsnáról szóló oklevelet.

Az egyház védőszentjéül a Szeplőtelen-Szent-Szűzet választották s azt 1660. december 28-án szentelte fel a Pálffy-család másik nagyérdemű tagja, Tamás akkori csanádi, majd később egri püspök. Nevezetessége volt ez egyháznak a szent lépcső, vagyis a római szent lépcső mintájára készített kápolna magában az egyházban. Térden csúszva szoktak a hivek e lépcsőn is fölmenni a lépcsők tetején elhelyezett s a szenvedő Krisztust ábrázoló oltárhoz.

Ondreovics Miklós lett az első guardián és azontúl sokszor neveltek itt a ferenczrendűek kivált kezdő növendékeket.

Maga a dicső bőkezű alapító nem gyönyörködhetett derék művében, mert még a kolostor befejezésének évében 1653. november 26-án meghalt. Szívét külön ezüst edénybe téve a malaczka templomba hozták és a lorettói kápolna alá készített családi sírboltban helyezték el.¹

Margitsziget.

A régi királynéi várossal, Ó-Budával szemben eső Nyúlsziget, később Margitsziget nagyon alkalmas volt ájtatos elmélkedésekre a világtól való elvonulásra. Akkoriban biztos, védett hely volt. Így tehát lassan valóságos kis szentek szigetévé vált, s a híres apácza-monostor, a domonkosrendűek és premonstreiek házai, az esztergomi érseknek menedékhelyül épített tornya egymást követték. Nem hiányozhattak innen tehát Szent-Ferencz fiai sem.

1266—70. közt már építették Szent-Klára tiszteletére emelt egyházukat és mellé kolostorukat, mert Nánabeszter nembeli Demeter úr oly feltétel alatt hagyja az esztergommegyei Nánán lakó Tamás nevű szolgáját és annak nagyobbik fiát testvérének András ispánnak, hogy azok árát fordítsa a Nyúlszigeten épülő ferenczrendű templomra.² Mivel az egész sziget a királyi család birtoka volt a telket mindenesetre IV. Béla és V. István aján-

¹ Kósa i. m. 505—08. ll. Jedlicska: A gróf Pálffy-család okmánytárához. 477. Radvánszky: Magyar család élet és háztartás III. 330—31. ll.

² Hazai Okm. VIII. 121.

dékozták a ferenczrendűeknek és ennyiben igaza van a XVII. századbeli feljegyzésnek, hogy a margitszigeti kolostort IV. Béla és V. István alapították.¹

Megerősíti ezt az 1278-iki oklevél is. Mivel pedig a kolostor egyházának védőszentje Szent-Klára vala, ezt pedig 1255-ben iktatták a szentek sorába, az építkezés csak 1255. után indult meg ugyan, de nem sokkal később, mert hiszen Szent-Ferencz fiai mindenesetre siettek, hogy szerzetük új dicsőségének tiszteletére egyháza is legyen Magyarországon.

1276-ban már egészen készen volt a kolostor és be is volt kerítve, mert ez évben aug. 24-én IV. László az egész Margitszigetet nénjének, az ott lakó apáczafejedelemasszonynak, Erzsébetnek és ezáltal a domonkosrendű apáczáknak adja ugyan, de a ferenczrendűek és a premontreiek ott levő kolostorainak és kertjeinek kivételével.²

A szigetnek 1276-iki elajándékozása a domonkosrendűeket tette úrrá a Margitszigeten. Ezek tehát ott berendezkedtek és úgy találták, hogy a ferenczrendű testvérek a kolostor kerítésén kívül is használatba vettek olyan területet, amely IV. László adománylevele értelmében őket már nem illette. Viszont a ferenczrendű testvérek azt vitatták, hogy nekik e kőfalon kívül eső területre is szükségük van, mert a templom olyan kicsiny, hogy ott az odaseregülő népnek nem prédikálhatnak. Ezenkívül temetőnek és veteményes kertnek is használták e területet.

A domonkosrendűek azonban eltiltották őket e terület használatától; a ferenczrendűek pedig e tilalom ellen az ő pártfogójukhoz az apostoli székhöz felebbeztek. Erre természetesen nagy vizsgálat, esetleg külön megbízott kiküldése következett volna, de Adorján provinciális a Margitszigetre érkezvén kibékitette őket és Péterrel a domonkosrendűek főperjelével együtt elsimította a támadt félreértéseket. Megegyeztek abban, hogy hithirdető és temetkezőhelyül kimérik a szükséges területet. Ki is mérték úgy, hogy a kolostor falától északra 33, délre 28 öl, keletre és nyugatra 1—1 öl távolságra a földet a ferenczrendűek használhassák. Így azután minden perlekedésnek és kifogásnak a jövődre nézve is véget vetettek.³

¹ Péterffy: i. m. 280. l.

² Országos levéltár: Dl. 946.

³ U. o. Dl. 1001.

Tíz év múlva azonban mégis újra szabályozni kellett a terület használati jogát, mert a terület nem volt pontosan kimérve. István provinciális tehát, valamint a margitszigeti kolostor egyetlen, névleg is ismert guardiánja, Miklós testvér az egész szerzet tanácsával együtt most megállapodtak, hogy az egyház hajójától kell számítani a távolságot és pedig olyan öllel, mely 4 budai rőföt foglal magában. Így azután a templom hajójától északra kimértek 37 ölet, délre pedig 41 ölet. Keletre a régi út megmaradt. A kolostor kerítéséhez közvetlenül nem volt szabad épületet ragasztani a tűzvész elkerülése végett, de kerítést ragaszthattak hozzá. A domonkosrendűek ebbe beleegyeztek s megígérték kölcsönösen, hogy e megállapodás ellen soha többé nem tesznek lépéseket, sem nem tesznek pártfogóiknál panaszokat. Rátették azután az egész rendtartomány és a margitszigeti kolostor pecsétjeit.¹

Margitszigeti kolostorukban tartották 1308-ban a mariánusok közgyűlésüket. A Budára járó nemesek közül sokan felkeresték és szerették e margitszigeti kolostort. Világos jele ennek az, hogy 1311-ben egy erdélyi nemes, Kézdy Balázs Erdélybe visszaindulván, de útközben Ócsán súlyosan megbetegedvén, kijelentette, hogy a margitszigeti ferenczrendűek Szent-Klára templomában óhajt temetkezni és szokás szerint az ott Istennek szolgáló testvéreknek hagyott egy lovat.²

Említik e kolostort 1355-ben is. Az öreg királynénak akkor cserébe adott Óbuda városról írják ugyanis, hogy határa épen ott kezdődik, ahol szemben a Margitszigeten Szent-Klára kolostorának szeglete van.³ Ebből tehát az következik, hogy a ferenczrendűek margitszigeti kolostora a sziget északi részén, körülbelül a mai kikötő helyén állott. A Pisani Bertalan-féle 1384-iki jegyzék még mint meglevő kolostort említi. Azután sok ideig hallgatnak róla a források, míg végre Gesztelyi Nagy János pesti háztulajdonos 1495-iki végrendeletében a margitszigeti ferenczrendűekről is megemlékezik. Meghagyja, hogy adjanak ezeknek 3 forintot s mondjanak érte 30 misét.⁴ 1526—29-ben pusztulhatott el.

¹ Fejér: Cod. Dip. VII/2. 367—69.

² Székely oklevéltár I. 34. l.

³ Fejér eod. Dip. IX/2. 372—378. ll.

⁴ Hazai okmánytár I. 379.

Marosvásárhely.

Erdély e jelentékeny városát eredetileg Székely-Vásárhelynek, latinosan Forum Siculorumnak, másként Ciculorum Forumnak hívták. Az 1263—1346. években Moldva a tatárok birodalmához tartozván, e kolostor legközelebb esett Tatárország határához s azért az 1316-iki jegyzék azt is felírja a vásárhelyi (hibásan Clicumfori claustrum) kolostorról, hogy Tatárország határán fekszik.¹

Az itt működő szerzetesek mindenesetre nagy szolgálatot tettek a magyar nemzetnek, a szerteszéjjel lakó székelyek közt hirdetve Jézus tanítását. Mutatja ezt az is, hogy 1400-ban értékes búcsúkat szereztek a pápától Gyümölcsoltó Boldogasszony tiszteletére avatott egyházuknak. Aki márczius 25-én egyházukat meglátogatta, főoltáruk előtt imádkozott és alamizsnát adott, oly búcsút nyert, mintha az Assisi mellett eső hires Portiuncula templomot látogatta volna meg. E búcsú megszerzésekor Székely Antal volt a guardián és ő, meg halála után utódai azt a hatalmat kapták, hogy 6 misés papot rendelhessenek ki s ezek az ünnep előtt eső 4 napon valamint az ünnepen minden oda jövő hívő gyónását meghallgathassák és őket feloldhassák.²

Hunyadi János erdélyi vajdának a marosvásárhelyi kolostorral nagy tervei voltak s azért 1444-ben kivitte, hogy Caesariini Julián a marosvásárhelyi kolostort a mariánusoktól elvette és a salvatoriánusoknak adta.³

A marosvásárhelyi kolostor természetesen az erdélyi őrséghez tartozott s attól kezdve, hogy a vásárhelyi kolostort a mariánusok elvesztették, ehhez csak három kolostor tartozott, a besztercei, nagyszebeni és szászvárosi.

Mezőtelegd.

Biharmegye e kis városa a XIV. században azért emelkedett ki a csekély ismeretség sorából, mert szülőföldje volt a mindenkitől szeretett, nagyrabecsült esztergomi érseknek, Telegdy Csanádnak. Telegdy Csanád pedig azzal akarta meghálálni Istennek nagy kegyelmét, hogy szülőföldjén egyházat s mellé a fe-

¹ Analecta Franciscana IV. 554.

² Monumenta Vaticana Hungariae. S. I. T. IV. 274.

³ Gyöngyösi bullarium 76. 1.

renzrendű testvérek részére kolostort emelt. Óhajtotta, hogy éjjel-nappal áldják az Istent az ő szülőföldjén. 1335-ben vetette meg a kolostor alapját és 1347-ben már annyira készen volt, hogy a ferenczrendűek közgyűlésüket itt tartották meg.¹

Telegdy Csanád unokaöccse, Telegdy Tamás érsek is annyira szerette e kolostort, hogy 1369-ben itt tartatá meg a ferenczrendűekkel a közgyűlést.² Földrajzi fekvésénél fogva 1370. táján a váradi őrséghez csatolták és végig abban maradt.

1531-ben a telegdi guardián részt vesz a székesfehérvári február 2-án tartott közgyűlésen s vele együtt ment a választott testvér. Ez utóbbi felolvasó volt az első asztalnál. Az 1533-iki közgyűlés Szatai Máttyást rendeli ide guardiánnak.³

1556-ban Telegd egyik földesura, Telegdy Miklós ősei hitét elhagyta és az újhitűek türelmetlenségével a ferenczrendűeket is elűzte Telegdről. Unokatestvére, Telegdy Mihály azonban katolikus maradt és ő ekkor birtokába vette a kolostort templomával együtt, sőt 1561-ben az egyházi szerek egy részét is visszaperelte⁴. De újra már be nem népesíthette a kolostort, mert 1575-ben maga is kénytelen volt Biharmegyéből menekülni. Ettől kezdve a kolostor köveit széthordták s most már csak alapfalának egy része látható az egykori kastélytól keletre.

Nagyolasz.

Még a XI. század közepén a Lüttich környékén kitört nagy éhség miatt számos francia-olasz hagyta el hazáját és Magyarországra költözött. Királyaink ezek egy részét a régi Valkó-megyének azon részébe telepítették, amely akkoriban határos volt a görög császársággal. Azért nevezte el e vidéket Marchia-nak, vagyis határvidéknek s ebben Frankavilla — magyarosan Nagyolasz — már 1096-ban jelentékeny helység volt. 1162-ben Milano vidékéről talián-olaszok is költöztek ide s azért Szent-Ferencz fiai mindjárt betelepedésük után az 1229—41. években fölkeresték e vidéket és fáradoztak itt az igehirdetésben. A nagyolaszi kolostor 1316-iki följegyzés szerint különösen azért volt nevezetes a ferenczrendű testvérek előtt, mert itt temették el Jánost, az első

¹ Péterffy: Sacra concilia II. 281. Tört. tár: 1895. 752—55. ll.

² U. o.

³ Kósa: i. m. 218—222. ll.

⁴ Történelmi Tár 1887. 476. 478. ll.

provinciálist, állítólag a francia király rokonát és oly jámbor, nagyérdemű férfit, hogy közbenjárására sírjánál két ferenczrendű testvér és egy szűcs föltámadt¹. Ha való, hogy ő volt az első provinciális, akkor 1246 előtt meghalt és így a nagyolaszi kolostor is 1246 előtt már meg volt. Főlemlíti az 1316-iki jegyzék is mint a szerémi őrséghez tartozó kolostort.

1369-ben még népes és nagy épület volt a nagyolaszi kolostor, mert a ferenczrendűek itt tartották közgyűlésüket, valamelyik jötevő segítségével², de azután 1391-ben a török pusztításai miatt menekülniök kellett innen.

Nagyszeben.

Itt a ferenczrendűek beköltözködése alkalmával még nagyobb-részt a Nyugat-Németországból odaköltözött németek laktak és így a Rajnamentérről jövő ferenczrendű testvérek szives fogadtatásra találtak. Magyarországi Szent-Erzsébet nevére akartak itt egyházat emelni és a gazdag szász nép szivesen segítette őket. 1300-ban Váradjai Herbort özvegye oly föltétel alatt adja el birtokát az erdélyi káptalannak, hogy annak árából 5 márkát a ferenczrendűek nagyszebeni Szent-Erzsébet tiszteletére avatott egyházának adjanak³. 1323-ban a nagyszebeni guardián, Konrád testvér volt és ő is igazolja I. Károly királynak abbeli bizonyítványát, hogy a selykőszéki plébánosok az erdélyi püspöki joghatósága alá tartoznak⁴.

Az 1316-iki és 1384-iki jegyzékek is felsorolják, mint az erdélyi őrséghez tartozó kolostort, de a Cebenii nevet Cementi-re fordítik.

1426-ban megint ismerjük egy nagyszebeni guardián nevét s ez volt Zsigmond. Oly időben élt, mikor a világi papság nagyon védelmezte a maga jogait s részben a temetkezések után járó jövedelmet is. Viszont Zsigmond guardián keményen követelte, hogy senkit, ha a ferenczrendűeknél gyónni, vagy temetkezni akar, ne háborgassanak. A Nagyszeben környéken lakó szász papokkal azonban nem boldogult és azért elment azok feljebbvalójához, az esztergomi érsekhez. Vicedomini Máté érseki hely-

¹ Történelmi Tár 1895. 750. l.

² Történelmi Tár 1895. 754. l.

³ Urkundenbuch z. Gesch. d. Deutschen in Sieb. I. 215. l.

⁴ U. o. I. 377. l.

tartó előtt elő is terjesztette a vádját. Az érseki helytartó azonban inkább a nagyszebeni esperességhez tartozók részén volt és azért jogi kifogásokhoz folyamodott. Az általános vádat el nem fogadta. Felszólította, hogy egyenkint nevezze meg azon plebánosokat, akik a ferenczrendűek kiváltságait megsértették és azonkívül állítson kezesekeket, hogy a pert lefolytatja s ha elveszti, a perköltségeket megfizetteti. Még így is félt, hogy Zsigmond guardián — mint május 17-én a nagyszebeni esperesség papjaihoz írt levelében jelzi, — teljesíti e feltételeket és nem tudja tőle megtagadni az igazság kimondását és a pernek javára való eldöntését. Meg akart tehát kísérlni más módot a per megakadályozására. Hallotta, hogy Szent-Péter és Pál napján (június 29.) fogják tartani a mariánus ferenczrendűek az ő közgyűlésüket. Igyekezni fog, hogy akkor más guardiánt küldjenek Nagyszebenbe¹.

A törökök 1432.-i és 1441.-i betörésekor a nagyszebeni kolostor is sokat szenvedett úgy, hogy 1444-ben a pápa fölszólította a híveket, segítsék a ferenczrendűeket e kolostor helyreállításában².

1523-ban még virágzó állapotban volt a nagyszebeni kolostor. Pempflinger Márkné, Tóbiássy Klára mind szent mise mondásra, mind egyszerűen alamizsnául sokat hagyott az itt lakó szerzeteseknek³. 1526-ban azonban megkezdődtek szenvedéseik és 1529-ben február 18-án már megparancsolta nekik a nagyszebeni tanács, hogy a városból elmenjenek bizonyára azért, mert attól féltek, hogy Zapolyai János király pártját fogják⁴.

De ha végrehajtották is ezt, amint Zapolyai hatalma egy kissé megerősödött, kénytelenek voltak megengedni, hogy a ferenczrendűek visszajőjenek. Bizonyos, hogy 1531-ben már újra ott voltak. Lippai Ferencz provinciális 1531. február 19-én Pempflinger Márk királybíróhoz írt levelében Nagyszebenben levő testvéreit az ő — mint régi pártfogójuk — védelmébe és pártolásába ajánlja és egyúttal az új erdélyi őr számára is támogatást kér⁵. Az 1533-iki közgyűlés a provinciális bölcseségére

¹ Losteiner: Annales. Kézirat a csiksomlyai kolostor könyvtárában. (Pars. IV. s. III. a. 1.)

² Hevenessy kéziratai XXXIX. 185. l.

³ Egyháztörténelmi Emlékek I. 92. l.

⁴ U. o. I. 430. l.

⁵ U. o. II. 119—20. ll.

bízza, kit tart legalkalmasabbnak oda guardiánnak¹. Csak 1556-ban, midőn Ferdinánd király hatalma Erdélyben teljesen összemolott, Laetare vasárnap (márczius 15.) kergették ki őket onnan erőszakkal és többé be nem jöhettek².

Nagyszombat.

Alig sejthették a ferenczrendűek, midőn a Fehér-Kárpátok tövében fekvő kies, de akkor még nem nagy jelentőségű városban 1230. táján letelepedtek, hogy ott annyi öröm és annyi bánat közt századokon keresztül megmaradnak és e kis kolostor lesz egykor az ő erősségük, lelki megújulásuk színhelye.

Hogy hamar letelepedtek a ferenczrendűek Nagyszombatban, bizonyos abból, hogy már 1238-ban ott Kláraszűzek voltak³. Már pedig ezeknek lelki vezetése a ferenczrendűekhez tartozott s addig nem lehetett felállítani az apácza kolostort, míg a ferenczrendűek állandó ott maradása biztosítva nem volt. Azonkívül is sok időnek kellett eltelnie, míg Szent-Ferencz fiai anynyira felbuzdították Nagyszombat özvegy asszonyainak és leányainak lelkét, hogy oly számmal, oly nagy áldozatra készek legyenek, mint amennyit a Kláraszűzek szerzete tőlük kívánt.

Szent-Jakab tiszteletére avatták fel itt egyházukat. Kolostoruk először az esztergomi, 1448. után pedig a nyitrai őrséghez tartozott. 1290-ben Pozsonymegyét Albert osztrák herceg elfoglalván, megengedte, hogy az élelmezésükre szükséges dolgokat vám nélkül hozhassák be⁴.

A nagyszombati ferenczrendűek viselvén gondját az ott lakó Kláraszűzeknek, rendszeren a guardián járt el az ő nevükben a királyi udvar, a főpapok és egyéb hatóságok előtt. Így említik azután már 1299-ben a nagyszombati guardiánt Rápoltot, — talán ugyanazt, aki 1288-ban Budán volt hitszónok, — mint a nagyszombati apáczák gondviselőjét. E Rápoltt guardián 1299. július 4-én megjelent a Rákosmezőn az egész országgyűlés előtt és ott igazolta V. István, meg IV. László kiváltságlevelével, hogy a nagyszombati apáczák jobbágyai föl vannak mentve az adózás alól és így a nagyszombati polgárok nem vethetnek

¹ Kósa: i. m. 224. l.

² Történelmi Tár 1893. 116. l.

³ L. e mű IX. részét. Wenzel. Árpádkori Okm. XI. 315. Kósa i. m. 557.

⁴ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára. Lad. I. f. 9. nr. 2.

rájok adót¹. Ugyanezen jobbágyoknak az egyházi tized alól való mentességükért harcolt 1309-ben a pápai követ törvényszéke előtt János nagyszombati guardián². Hasonlóképen az apácák kiváltságleveleit mutatja fel és iratja át 1392. október 16-án János testvér³, 1449-ben pedig Pompos Mihály guardián egész nagy tanukihallgatást rendez javukra, mert azt akarta bebizonyítani 14 tanuval, a többek közt három plébánossal, hogy az apácák bolerázi egyháza nem fizetett semmi adót az esztergomi érseknek, sőt papja még a zsinatra sem volt köteles elmenni, de az erre vonatkozó levelet 14 év előtt Blaskó huszita pusztítása alkalmával elvesztették⁴. Különben, ha e kötelességüket hanyagul teljesítették, maga az apostoli szék figyelmeztette őket, hogy a szigorú fegyelem alatt élő s a világtól egészen visszavonult apácák tizedeit és jövedelmeit megvédelmezzék, ha kell egyházi fenytékekkel is. Így tett például VI. Orbán pápa 1388-ban⁵.

Nagy megtiszteltetés érte a nagyszombati ferenczrendűeket 1309 őszen. Gentilis pápai követ, hogy Trencsényi Csák Mátét engedékenységre bírja, e vidékre jövén, náluk vett szállást és hosszabb ideig itt tartózkodott⁶. A vendégszobákban azután később is fogadtak nagy urakat. 1313. márczius elején náluk tartózkodott Monoszlay Egyed mester, a régi, híres tárnokmester és a nagyszombati plébános, Lóránt guardián, István hitszónok, és két polgár előtt tette meg a végrendeletét. Ott is halt meg, mert 1313. márczius 11-én fölnyitják és kihirdetik a végrendeletet⁷. A végrendeleten ott látható a nagyszombati testvérek kicsiny, tojásalakú pecsétje is ez egyszerű körirattal: *Sigillum Fratrum de Tyrna*, középen Szent-Jakab apostol alakjával⁸.

1301-ben és 1346-ban itt tartották a közgyűlésüket. 1432-ben,

¹ Fejér, *Cod. Dip.* VI. 2. 180—81. ll.

² *Monumenta Vat. S. I. F. II.* 298—301. Fejér, *Cod. Dip.* VIII. 1. 355—58. ll.

³ *U. o.* VI. 2. 179—81. ll.

⁴ Országos levéltár. *Dl.* 14212.

⁵ *U. o.* 7658.

⁶ *Monumenta Vaticana.* II. 361. l.

⁷ Fejér: *Cod. Dip.* VIII. 1. 524—25. Knauz: *Monum. eccl. Strigon* II. 677—78. ll.

⁸ *U. o.* II. 81.

midőn a husziták Nagyszombatot elfoglalták, a kolostor is sokat szenvedett. A ferenczrendűek gondviselése alatt álló Kláraszűzeket a husziták egészen elkergették, leveleiket részben elhordták, részben elégették.

1465-ben itt lakott a jogi ügyekben jártas Váradi Bertalan testvér és azért a Kláraszűzek fejedelemasszonya őt egy nagyszombati polgárral együtt ügyvédül választotta ki¹. Az 1498—1502. években, tehát 4 évig Telekesy Ambrus volt itt a guardián, aki a ferenczrendűek kiváltságlevelének átírásáról gondoskodott. Ez mutatja, hogy azokat többször megtámadták e vidéken is².

1505-ben Zsigmond herceg, II. Ulászló öccse Nagyszombaton átutazván, a ferenczrendűek is felkeresték és kaptak tőle 1 forint alamizsnát³.

1533-ban Kölyüdy Lőrinczet rendelte ide a közgyűlés guardiánnak, Uray Ferencz testvért hitszónoknak, a Kláraszűzek gyóntatójának pedig Bácsay Lőrinczet⁴. A vezetéknevekből látjuk, hogy ekkorra a nagyszombati ferenczrendűek is teljesen megmagyarosodtak. Ezt mutatja az is, hogy Kamonczai István váradi kanonok 1552-iki végrendeletében nekik 25 forint alamizsnát adott⁵.

A XVII. század sok bajt, rettenetes károkat hozott e kolostorra, de adott egyúttal buzgó lelkeket, akik a károkat mindig helyreépítették s a kolostort még nagyobbra emelték.

1605-ben december 31-én Bocskay megbízottja, Illésházy István a reformátusok rettenetes lármájára elűzte innen a ferenczrendűeket és az egyházat a református papoknak adta át, de 1607. április 12-én a királyi biztosok, nevezetesen Forgách Ferencz, a nyitrai püspök, Révay Péter, Czobor Márton és Thurzó Kristóf visszaadták azt nekik. Örömmel fogadták őket vissza és még arra is segítettek, hogy a romlásnak indult épületeket helyreállítsák.

Az 1590-iki földrengés ugyanis megrongálta mind az egyházat, mind a kolostort. Azért 1609-ben Rudinay János guardián a templom bolthajtását kijavította. 1611-ben egy a szerzetbe

¹ Országos levéltár. Dl. 16270.

² A ferenczrendűek pozsonyi levéltára. Lad. XXXVI. nr. 9. és 12.

³ Tört. Tár XXVI. (1914) 193.

⁴ Kósa: i. m. 223—25. ll.

⁵ Pozsonyi káptalani levéltár. Prot. IX. f. 100.

lépett és előbb minden vagyonát a szerzetnek ajándékozó ferenczrendű pénzből helyreállították a kolostort és végül 1619-ben Baza Antal guardian a hívek alamizsnáiból új betegszobákat építtetett.

De ez mind csak toldozás, foldozás volt. A megrongált, elavult falakat fentartani nem lehetett. Azért Pázmány Péter a maga éles látásával elhatározta, hogy mintegy 60 személyre többől új kolostort épít. 1633-ban hozzáfogott és 4 év alatt annyira vitte, hogy nagyobb része lakható lett. Utóda Lósy pedig befejezte a kolostor építését 1640-ben. 1636. május 29-én azért kér Pázmány sürgősen a tetőhöz fenyőfát Pálffy Istvántól, mert a következő héten már beakarja költöztetni a ferenczrendűeket az új kolostorba¹.

Ezután az egyházra került a sor. Ennek kijavítására már Pázmány Péter adott 1632-ben 3000 forintot oly kikötéssel, hogy a nagyszombati tótok ott tarthassák istentiszteletüket. A ferenczrendűek azonban ezt csak úgy vállalták, ha a tót káplán betegsége esetén ferenczrendűt bíznak meg a helyettesítéssel és ha a Szent-Mihály kápolna felszerelése egy ferenczrendű atya gondjaira bíztnék¹. Így sem lehetett fentartani. 1643-ban Kirinics Gábor provinciális Nagyszombatba jöven, kimondta, hogy le kell bontani a dűledező egyházat. Hozzá is fogtak az új építéséhez, de ezt 1644-ben I. Rákóczy György támadása sok időre visszavetette úgy, hogy Szent-Jakab új egyháza csak 1650-ben lett készen.

A kolostor nagy kincshez jutott 1637-ben, mert Pázmány Péter érsek az ő híres könyvtárát a nagyszombati ferenczrendűeknek hagyta. E könyvtár nagy veszedelemben forgott már 1664-ben, mert akkor egy száguldó török-tatár csapat tüzet vetett a kolostorra és a tőket elhamvasztotta, de akkor sikerült megmenteni. Ámde eljött 1683-ban a nagyszombatiakra szörnyű augusztus 8-ika. Thököly Imre ügyetlen katonái meggyújtották a csűröket s ennek következtében az egész város rettenetes tűzvész áldozata lőn. Elégett az egész kolostor, odaégett a híres Pázmány könyvtár is és a 4000-re menő halott közt ott volt egyik ferenczrendű atya, Turza Kristóf is. Ujra kellett

¹ Jedlicska: Adatok a gróf Pálffyok okmánytárához. 156—57. ll.

¹ Kósa i. m. 408—11. ll. Pázmány Péter összegyűjtött levelei. Budapest, 1911. II. 243—21.

építeni, javítani mindent, de ettől kezdve nagyobb veszedelmektől megóvta Isten a szerzetet¹.

A XVII. században a nagyszombati kolostor két belső, de a mariánusokra döntő hatású esemény színhelye volt. 1610-ben itt kezdték meg a szigorú szabályok szerint rendezett szerzetes életet. Volta Bonaventura provinciális e kolostort rendezte be az Olaszországból hozott és a szigorú fegyelmet ott már megtanult szerzetesek és azon magyarok számára, akik a szigorú szabályokat elfogadták¹. Jámbor életük ezeket csakhamar kedvelté tette az egész vidéken. 1617-ben pl. Pálffy Miklós özvegye két gyóntatót kér közülök a karácsonyi ünnepre Vöröskő várába. De Baza Antal guardián kénytelen volt sokfelé küldeni gyóntatókat és így Vöröskő-be nem jutott, hanem megígérte, hogy maga megy ki oda. Magyar gyóntatót azonban csak újévre küldhetett².

A másik nevezetes belső esemény volt 1641-ben a hittudományi főiskola felállítása a nagyszombati kolostorban. Pázmány Péter Nagyszombatban felállítván az egyetemet, jóformán az összes szerzeteket arra készítette, hogy ők is ott állítsanak fel főiskolát és a növendékek közül a jelesebbek az egyetemet is látogathassák³. E főiskolába azután nem csupán a mariánusok, hanem a többi ferenczrendűek is küldtek növendékeket s így annak jó hatását a Szent-Ferencz-rend összes ágai tapasztalták. Jámbor társulatok alakítása által is szolgáltak a nagyszombati ferenczrendűek az Istennek. Legnevezetesebb volt ezek közül az 1579-ben alakult Oltáriszentség társulata⁴.

Hogy a XVII. században hatszor tartottak itt a mariánusok közgyűlést, vagy közbeneső gyűlést, az általános részben említettük.

A Nagyszombatban lakó, vagy ott gyakrabban megforduló főpapok és főurak közül számosan választották nyugvóhelyül a ferenczrendűek egyházát és temetőjét. Ilyen volt pl. báró Hosszútóti György. Ez 1647-ben kelt végrendeletében 100 forintot hagyott a nagyszombati ferenczrendűeknek a sírboltért, ahová őt temetik és még azonkívül alamizsnául hagyott nekik 700 forintot⁵.

¹ Kósa i. m. 408—11. ll.

² Jedlicska: Részletek a gróf Pálffy család okmánytárához. 23.

³ Kósa: i. m. 412—13. ll.

⁴ Kósa: i. m. 413. l.

⁵ Pozsony város levéltára. Lad. I. f. I. nr. 42.

Nagyvárad.

(I. Várad.)

Nekcse.

Ma Nasicze, hajdanában Baranya, most Verőczemegyében. Régtől fogva jeles kis város volt és közelében hajdan a templomos lovagoknak, 1311-től kezdve pedig a János-lovagoknak monostora és egyháza állott. Ennélfogva Szent-Ferencz fiai is megtelepedtek itt. Bizonyos, hogy 1316-ban már itt laktak és a zágrábi őrséghez tartoztak. Nagy pártolója volt a XIV. század elején Nekcse akkori birtokosa Nekcsey Demeter tárnokmester és ennek tulajdonítható, hogy 1321-ben, 1323, 1333 és 1337-ben tehát csaknem egymásután 4-szer itt tartották közgyűlésüket¹.

1533-ban a provinciálisra bízta a közgyűlés, hogy rendeljen ide guardiánt². Bizonyára azért történt ez, mert akkor már Nekcsét nagyon fenyegette a török és csakugyan 1542-ben el is foglalta, úgy, hogy a mariánus ferenczrendűeknek innen menekülniök kellett. Helyüket később a bosnyákferenczrendűek foglalták el.

Németújvár.

Batthyány I. Ádám gróf megismervén a kath. vallás igazságait, hogy másokat is e jótéteményben részesítsen, elhatározta, hogy birtokainak központján, Németújvárott a ferenczrendűek számára kolostort alapít.

Volt ott Németújvárt egy romokban heverő régi templom. Ezt megújította, vagy inkább töből újra építette és mellé kolostort készíttetett. Elhatározta erre magát már 1640-ben, de kérte a szerzet előljáróságát, hogy az ő felügyelete alatt épüljön a kolostor. Ezért az 1641-iki közgyűlés elhatározta, hogy Németújvárra küldi Babindali Kelemen atyát, mint helyi előljárót és egyszersmind az építésre a felügyelőt. Hat év alatt az erős, századokra szóló kolostor elkészült. Erre rendes gyülekezetté (konventté) emelte az 1647-iki közgyűlés a németújvári kolostort és Talián Ferenczet küldötte ki ide első guardiánnak. Gróf Batthyány Ádám két év múlva ünnepies alapítólevelet állított ki és ebben gondoskodott, hogy Szent-Ferencz fiai a maguk

¹ Analecta Franciscana IV. 554. Tört. Tár. 1895. 752—55. II.

² Kósa: i. m. 223. I.

egyszerű életük fentartásához szükséges dolgokat mindig megkapják¹. Tetézte jóságát azzal, hogy nagyatyjának híres, részben eretnek könyvekből álló könyvtárát is a kolostornak ajándékozta. A ferenczrendűek pedig jóformán ingyen teljesen magukra vállalták a lelkészi teendőket.

1642-ben az akkori győri püspök ünnepélyesen is felszentelte Sarlós-Boldogasszony tiszteletére a templomot és azóta mindig lelkiismeretesen teljesítették a ferenczrendűek Németujvárt az ő kötelességüket. Ők őrzik jótevőiknek, a Batthyány család tagjainak holt tetemeit is és első volt maga az alapító, aki 1659. márczius 15-én a templom sírboltjában nyert nyugvóhelyet².

Nyitra.

Nyitra városában is hamar megjelentek Szent-Ferencz fiai és a város nyugati szélén kértek maguknak egy kis helyet, hogy ott a lelkok üdvösségén munkálkodhassanak. Bizonyos, hogy 1248-ban már ott laktak, mert a város határának leírásában már említik az ő (Boldogságos Szűz tiszteletére avatott) egyházuk és a Szent-Mihály egyháza közt elvonuló határt.³ Kolostoruk tehát ott állott, ahol a mai Páruczai és Gyürki utcák találkoznak. Kertjük kiért egész a Kis-Nyitra folyóig. 1270-ben Bodó ispán egy nyitrai kanonok mellett két nyitrai, ferenczrendű testvért is felkért annak igazolására, hogy henőczi (most hunyóczy) birtokát a garamszentbenedeki kolostornak adta⁴.

Az 1316-iki jegyzék, mint az esztergomi őrséghez tartozó kolostort sorolja fel. 1385-ben a nagybőjtben Ujlaki Mihály provinciális itt időzött testvérei körében és fölhasználta az alkalmat, hogy a nyitrai káptalannal hiteles másolatban kiadassa VIII. Bonifác pápának a Kláraszűzek javára kibocsátott, 1300-iki levelét⁵.

A XV. században roppant sok bajt okozott a nyitrai ferenczrendűeknek a Nyitra vizén épült úgynevezett barát-malom. Ha a kései tanuvallomásoknak hitelt lehet adni, még talán 1277-

¹ Magyar Sion VI. 923. l.

² Kósa: i. m. 503—05. ll.

³ Fejér: Cod. Dip. IV/2. 459. hibásan 1258-ra téve.

⁴ Knauz: Monumenta Strigon. II. 472.

⁵ Fejér: Cod. Dip. X/8. 190—92. ll.

ben IV. László király adta e malmot a ferenczrendűeknek az osztrák herceg, továbbá Fejér András és Bese nevű magyar urak kérésére. 1492-ben az erről szóló levél már nem volt meg, de két tanu is hivatkozik rá, hogy látták. Lehet tehát, hogy 1472-ben semmisült meg és így azok az öreg emberek még olvashatták. 1288. után ez adomány nem történhetett, mert 1288-ban IV. László király Nyitra várost Paska püspöknek ajándékozta és így többé ott malma nem volt.¹ Az adományozásra okot szolgáltatott az, hogy 1271-ben Otokár cseh király hadai Nyitrát elfoglalták és az egész várost fölégették,² tehát a ferenczrendűek kolostorát is.

E malom javítására a ferenczrendűeknek összegyűjtött pénzük sohasem volt és szabályaiknál fogva nem is lehetett. A megújításról tehát úgy gondoskodtak, hogy olyan molnárnak adták bérbe, aki vállalkozott a malom helyreállítására s a jövedelem egy részét bizonyos évekre lekötötték. Ilyen molnár volt 1430. előtt Tamás nyitrai polgár. E Tamás a malmot megcsináltatta és ezért megkapta, használta a malom jövedelmének harmadát. Tamás molnár életében mindig biztatta a nyitrai ferenczrendű testvéreket, hogy a malom harmadát majd örök-alapítványképen a kolostornak fogja hagyni a maga és szülői üdvösségéért mondandó misékre, de azután hirtelen meghalt végrendelet nélkül. Ekkor azután a malom harmadára az elhunyt molnár nőtestvére, Skolasztika és annak férje, Tar István úzbégi lakos tették rá kezüket. Még ebbe talán belenyugodtak volna a ferenczrendűek, csak hogy Tar István és neje annyira elhanyagolták a malmot, hogy semmi jövedelmet nem adott és így a ferenczrendűek a kétharmad jövedelemtől is elesetek. Hiába kinálták meg a ferenczrendűek Tar Istvánt és nejét a harmad árával, nem fogadták el. Így azután kénytelenek voltak rendes, törvényes úton visszavenni tőlük a malmot. Pálóczy Mátyus nádor kiküldte a maga megbizottjait a malom megbecsülésére és ezek úgy találták, hogy a malom harmadrésze 250 márkát ér az új, dukát nevű pénzben, tehát az egész 750 márkát. Erre a ferenczrendűek e pénzt át akarták adni Tamás molnár örökösének, azonban ezek nem voltak megelégedve a becsülettel és nem fogadták el. 1430. január 20-án fölment tehát Antal

¹ V. ö. Fejér: Cod. Dip. IV/2. 461. l.

² V. ö. Fejér: Cod. Dip. V/1. 109. Knauz: i. m. II. 202. l.

nyitrai guardián a nyitrai káptalan elé és ott tiltakozott Tar István és neje igazságtalan huza-vonája miatt.¹

Bizonyára sikerült a malmot visszaszerezni, de 1433-ban Blaskó huszita vezér emberei fölégették. Kereskényi Antal, Miklós nemesnek az atyja állította nekik helyre.² De ekkor meg a szomszéd malomtulajdonosok haragudtak és nem akarták engedni jobbjáyaikat, hogy e malomba járjanak. Ezért 1437. május 8-án Tamás nyitrai guardián a nyitramegyei főispán, Rozgonyi György elé járult és őt kérte, hogy szólítsa fel Nyitramegye nemeseit tanuságtételre. Ezek így felszólítva bizonyosságot tettek, hogy a nyitrai barátmalom mindig olyan volt, hogy ott mindenki örülhetett, nem csupán a nyitraiak.³

Ujra Tamás volt a guardián 1449-ben és január elején a benedekrendűek zobori monostorába ment és ott iratta át a barátmalom visszaszerzéséről szóló 1430-iki levelet.

1465. novemberben György guardián a nyitrai káptalan előtt mutatta fel Rozgonyi főispán 1437-iki, arról szóló levelét, hogy a barátmalomba mindenki járhat örölni. Jele ez annak, hogy akkoriban némelyek megint akadályozták az örölést.

1471-ben Kázmér lengyel herceg Nyitrát elfoglalván, eközben a barátmalom megint rosszul járt és megsemmisült. Sokáig így is állott. De 12 év múlva kaptak jótévőt Sártváni Zsigmond, semptei várnagy személyében. Ez megígérte, hogy felépíti a malmot, de Kassai Antal ör és Pásztóhi Ferencz guardián előtt kijelentette, hogy ezért az atyák mondjanak minden hétfőn egy misét a megholtakért és szombaton egy misét a Boldogságos-Szűz tiszteletére még abban az esetben is, ha az ország ellenségei a malmot megint lerombolnák és ezen kívül engedjék meg, hogy ő és testvére, Kristóf vám nélkül örülhesenek a malomban.⁴

E feltételeket 1483. május 15-én a provinciális is elfogadta és így a malom felépült.

Alig történt ez meg, Gergely nyitrai püspök, előbb ferenczrendű atya, el akarta venni a nyitrai ferenczrendűektől a malmot talán azért, mert tudta Szent-Ferencz szabályait és nem akarta,

¹ A nyitrai káptalan magán levéltára. Instrumenta radicalia f. 3. nr. 2.

² U. o.

³ U. o.

⁴ A nyitrai káptalan magán levéltára f. 3. nov. 3.

hogy ingatlan vagyonuk legyen. Gergely utóda Sánkfalvy Antal, nyitrai püspök 1492. tavaszán a malmot az ő várnagyával csakugyan elfoglaltatá. A nyitrai ferenczrendűek most a püspök ellen voltak kénytelenek perbe szállni, de nagy igazságuk tudatában azt is megtették. A királynál panaszt tettek és ennek rendeletére 1492. július 3-án Nyitramegye tisztikara 53 tanut hallgatott ki s ezek mind azt igazolták, hogy a malom mindig a barátoké volt. Már most a vármegye tisztikara kiküldte Vas Pál szolgabíró-t és nemes Szentmihályi János városi esküdtet, hogy a malmot adja vissza a barátoknak. Ámde a püspök emberei semmit sem akartak erről tudni, a vámból egybegyült gabonát elvitték, az átvételre megjelent ferenczrendűeket a malomból kikergették és kiadták a szolgálknak a parancsot, hogy a malomban megjelenő ferenczrendűeket fogják el és verjék meg. A vármegyének nem lévén nagyobb karhatalma, mint a püspöknek, kénytelen volt erről 1492. október 3-án hosszú jelentést tenni a királynak.¹

Sánkfalvy erőszakoskodásával szemben a ferenczrendűek tehetetlenek voltak, de ő meghalván, maga Bácsai András, a provinciális tesz lépéseket, hogy a nyitrai testvérek az ő malmukat visszakapják. Evégből 1502. szept. 24-én elküldé Segösi Márton, Óbudán lakó testvért az óbudai káptalan elé és átiratta vele Nyitramegye 1492-iki levelét.² Bacskay Miklós püspök vissza is adta legalább is egy részét a barátmalomnak, mert 1503. január 22-én Segösi János nyitrai őr és Paksi János guardián már a barátmalom ügyében egyezkednek Molnár Péter nevű molnárral. A malom ugyanis legalább részben elégett és újra kellett építeni. Ezt Molnár Péter a malom harmadrészenek feléért magára vállalta, csak azt kötötte még ki, hogy a kolostor adja mellé segítségül az egyik világi testvért.

1505-ben azután olyan püspököt kaptak a nyitraiak, aki Sánkfalvy hibáját egészen jóvátette. Bajoni István már választott püspök korában, 1505. május 2-án megjelent a nyitrai káptalan előtt és kijelentette, hogy a nyitrai vár udvarbírájától és várnagyától elfoglalt barátmalmot ő visszaadja a Boldogságos-Szűz Nyitra külvárosában épített kolostorának.³ E kijelentést

¹ U. o. f. III.

² U. o. f. III.

³ U. o.

tett követte úgy, hogy 1506. márcz. 8-án a nyitrai ferenczrendűek már a barátmalom teljes helyreállításáról tervezgetnek. Evégből Bácsai András provinciális beleegyezésével Segösi János nyitrai őr, jelen lévén Páruiczay Kristóf a kolostor pártfogója is, a malom harmadrészének felét Csehi Horváth Benedeknek adják oly kikötéssel, hogy a malmot ő építse fel s a kolostor csupán a malomköveket adja.¹

Hogy azután többé oly kellemetlenség a nyitrai püspökség és a ferenczrendűek közt elő ne forduljon, Bajoni István 1506. augusztus 22-én a nyitrai káptalan előtt végervényesen átadja a barátmalmot a nyitrai ferenczrendűeknek annál is inkább, mert tudja, hogy az Isten szolgálatával foglalatatoskodó testvérek innen kapják élelmezésüket. E vallomás alapján II. Ulászló király is a Boldogságos-Szűz iránt táplált tiszteletből, mint királyi adományt nekik ajándékozza e malmot s az ő rendeletére szeptember 8-án a nyitrai káptalan egész ünnepélyesen beiktatja a kolostort a malom birtokába. Az erről kiállított oklevelet a királyi kancellária átírván, 1506. október 9-én ünnepélyes kiváltságlevelet készíttetett róla.²

Csehi Horváth Benedek nem birt megfelelni az 1506. márcz. 8-iki szerződésnek és azért 1507. elején kénytelenek voltak új vállalkozó után nézni. Az új vállalkozó volt Molnár Gergely. Ez megvette Molnár Pétertől 40 forintért a malom harmadának felét és kérte, hogy nála hagyják a malmot használat végett. Ebbe bele is egyeztek Segesdi János nyitrai őr és a többi testvérek, csak azt kötötték ki, hogy tartson ott a malomban számukra aprójószágot is, nevezetesen juhokat, kacsákat, lúdakat és csirkéket. Hogy ezeket könnyebben tarthassa, átadták neki a Páruiczay Zsigmondtól zálogban birt rétet is, vagy ha azt visszaveszik, a Vidor Miklóstól a kolostornak hagyott rétet.³

De úgylátszik ebből se lett semmi, mert 1516-ban megint csak azt a Molnár Pétert és fiát találjuk, akik 1503-ban kapták a malom harmadának felét oly feltétellel, hogy a malmot helyreállítják. De egész 1516-ig nem váltották be az ígéretet. Mivel Molnár Péter és fia nyitrai polgárok voltak, 1516. tavaszán Köleséri Gergely és a többi testvérek a nyitrai püspök előtt

¹ U. o.

² U. o. f. III.

³ U. o.

panaszolták be a hanyag molnárt. A püspök úgy ítélkezett, hogy a kolostor fizessen az összes munkáért, amit Molnár Péter a malomban végzett 14 forintot és ha ezt kifizette, a molnárt és fiát, mint hűtlen sáfárokat lökjék ki a malomból. 1516. márcz. 28-án azután Köleséry elment a nyitrai káptalan elé és ott csakugyan kifizette a 14 forintot.¹

Volt tehát a malomnak szép jövedelme, de volt vele sok baj is. Pedig ez máskor is felkereste a nyitrai testvéreket. 1441-ben arról panaszkodtak a pápa előtt, hogy Forgách János és társai az ő kolostorukat megrohanták, a testvéreket onnan kiűzték, azután a kolostort kifosztották és felgyújtották². Tudjuk, hogy politikai okokból történt e dűlás, fosztogatás, de a szegény ferenczrendűek bizonyára nem voltak okai az ország fel-fordulásának.

Nemsokára 1448-ban elvesztvén a mariánus provincia az esztergomi kolostort, a volt esztergomi őrséget a nyitrai kolostorról nevezték el s azért van, hogy — mint láttuk — 1448. után a nyitrai kolostor vagyoni ügyeit gyakran a nyitrai őr végezte.

De érte őket öröm is. 1502-ben Zapolyay István volt nádor özvegye, a trencsényi vár úrnője három szentmisére tett alapítványt a nyitrai kolostor templomában, nevezetesen a Mária oltárán 2-re és Szent-Ferencz oltárán egyre s adott evégből 150 forintot alapítványul és ígérte, hogy még 100 forintot fog adni. Bejelentették ezt az egész rendtartománynak és a mariánusok 1502-ben Szent-György napján (ápril 24.) Szemenyén tartott közgyűlése örömmel vette ezt tudomásul. Magának az egyetemes fejedelemnek megbizottja Ceva Bernát és Horia Miklós állítanak ki erről elismerő oklevelet és parancsolják meg a testvéreknek, hogy e miséket pontosan végezzék.³

Tanusította irántuk szeretetét Zsigmond herczeg is 1502-ben. November 26-án Nyitrán tartózkodva $\frac{1}{4}$ forint adományt adott nekik.⁴

1523-ban nagy szükségben voltak a nyitrai ferenczrendűek s emiatt Mortályosi Lőrincz őr és Bácsai Lőrincz guardián

¹ U. o.

² Balázsovits Od.: Brevis historia conventuum O. S. Francisci 1869. 69.

³ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára Lad. XXXVI.

⁴ Történelmi Tár XXVI. 190. l.

Nyitra külvárosában levő rétjüket 4 forintért eladják Gercselyi Sebestyén kanonoknak, de úgy, hogy Gercselyi halála után a kolostorra visszaszálljon.¹ 1526-ban márczius 19-én pedig Csentei Balázs ör jár hasonló dologban a nyitrai káptalan előtt, mert két parlag szőlőt adott el 26 forintért Báni Venczel nyitrai éneklő kanonoknak.² Az 1533-iki közgyűlés Szeicz Balázst nevezte nyitrai őrnek, Tolnai Gergelyt rendelte ide guardiánnak, Debreczeni Pált pedig hitszónoknak.³

1526. után a sok baj és zavar közt megint elromlott a nyitrai ferenczrendűek malma s azért 1546-ban Brassai István guardián, Szatai Mátyás hitszónok az őrnek, (talán Baranyay) Imrének beleegyezésével megint eladják a malom harmadát Lédeczi Takács Györgynek és Néveri Molnár Péternek 40 forintért oly kikötéssel, hogy Szent-Iván napig (június 24.) nem követelnek egyebet, mint élelmükre minden szombaton egy szapu búzát, Szent-Iván nap után pedig a jövedelem kétharmadát.⁴

Azonban ezek sem tartották meg ígéretüket. Keservesen panaszkodtak erről a nyitrai testvérek az 1551-iki közgyűlésen és azért Mekcesei Péter provinciális más, tanult és így hihetőleg szavatartó embert keresett. Ezt föltalálni vélte Kislonyiki Tamás deákban és azért 1551. július 13-án ennek adja ki a nyitrai malmot és vele együtt még 5 rétet évi 76 szapu búza haszonbéréért.⁵

Drégely eleste és a palásti 1552-iki ütközet után a török a dunáninneni részeken is annyiszor rabolt, csatangolt, hogy a nyitrai külvárosban lakó ferenczrendűek nem mertek a kolostorukban maradni. Azért Pozsonyba húzódtak vissza és ehhez I. Ferdinánd király engedélyét is megnyerték. Megengedte a király azt is, hogy addig is, míg viszatérhetnek Nyitrára, a barátmalmot a pozsonyi kolostor bírhasa, de pozsonyi szerzetesek végezzék el a miséket és egyéb ájtatosságokat a pártfogók szándéka szerint.⁶

Ettől kezdve a ferenczrendűek sokáig csak arra gondoltak, hogy a barátmalomhoz és egyéb ingatlanaikhoz való jogaikat

¹ Egyháztörténelmi Emlékek 78.

² A nyitrai káptalan magán levéltára f. I. nr. 19.

³ Kósa: i. m. 223—24.

⁴ Egyháztörténelmi Emlékek IV. 487.

⁵ A nyitrai káptalan országos levéltára Prot. II. 54. l.

⁶ A nyitrai káptalan magán levéltára f. III.

fenntartsák. 1557. június 8-án Szemcsei (Szempcsei) Kristóf provinciális és Mekcsei Péter őr a pozsonyi káptalan előtt megjelenvén, megújították Kislonyiki Tamással az 1551-iki szerződést s beleegyeztek abba is, hogy a kolostor alatt levő s egész a Kis-Nyitra folyóig terjedő, szilvafákkal és egyéb gyümölcsfákkal beültetett kertet is Kislonyiki Tamás használhassa¹. 1571. januárban Szatmárnémeti Imre az egész szerzet nevében Molnár Bálintnak és Demeternek adja haszonbérbe, de már csak 60 szapu búzát adtak érte évenként². Maga a kolostor egészen elpusztult, 1573-ban már a nyitrai püspök tartott ott huszárokat, hogy Páruczáról ne hozzanak be bort Nyitrára³. 1587-ben Borhi Mátyás provinciális összeszedte a nyitrai kolostorra vonatkozó leveleket⁴. 1592-ben tanuvallatást tartottak a kolostorhoz tartozó földek hollétéről. A tanuk még emlékeztek arra, hogy a kolostor kertje mellett hajdanában Nagyboldogasszony napján vásárokat is tartottak s ebből világos, hogy az egyház tulajdonképen Nagy-Boldogasszony tiszteletére volt felavatva. Ide temetkeztek régen a páruczai nemesek is és ennek fejében megengedték, hogy területükön a ferenczrendűek halastavat készítsenek⁵.

Mossóczy Zakariás nyitrai kanonok, később püspök, hogy az elpusztult kolostor javai minél biztosabban egyházi kézen maradjanak, 1578. június 22-én arra kötelezte magát és halála után testvérét, hogy a kolostorhoz tartozó földek haszonbéré fejében évi 8 forintot fizet, a malmot pedig helyreállítja és öt évig 40, azután pedig 60 szapu búzát fog fizetni a pozsonyi ferenczrendűeknek, vagy ha azok onnan elköltöznek a nagy-szombatiaknak⁶. E szerződést azonban a generális megbízottja Alvarez Mihály 1580-ban semmisnek nyilvánította, bizonyára alaki hibák miatt⁷.

¹ Pozsonyi káptalan országos levéltára. Protocollum. 11. fol. 94. Bunyitay V. közlése.

² A nyitrai káptalan magán levéltára. Fasc. III.

³ A nyitrai püspökség levéltára. D. N. II. nr. 11.

⁴ A nyitrai káptalan magánlevéltára. f. III.

⁵ A nyitrai püspökség magán levéltára. D. N. fasc., II. nr. 6.

⁶ Vágner: Adalékok a nyitrai káptalan történetéhez 138. A nyitrai káptalan országos levéltára. Prot. XXIII. pag. 48.

⁷ Czeizel Gábor: A szent ferenczrendűek Nyitrán. Kézirat gyanánt 1911. 77. A nagyérdemű szerző e művében a többi, már előbb említett s tőlünk eredetiben is látott okleveleket is fölhasználta.

Mivel még 1612-ben haszonbérbe adta a barátmalmot a mariánus ferenczrendűek apostoli ügyésze, Pethe László a nyitrai káptalannak, mindig élt az emléke annak, hogy valaha Szent-Ferencz fiai imádkoztak Nyitrán és mindig óhajtották a kath. hívek, bárcsak visszajönnének.

Ezt az óhajtatást végre Telegdy János nyitrai püspök (s egyszersmind kalocsai érsek) megvalósította. Ő e vidéken született, e vidéken volt lelkipásztor és így nagyon ismerte mennyire szükséges a régi kolostor helyreállítása, de nem építhette fel azt a régi helyén, mert ott a háborús időkben mindig ki volt téve a veszedelemnek s azért inkább megvette a püspök a régi kolostor helyét és a barátmalmot 2200 forintért és helyette a felső bekerített városban vett számukra telket. Itt kezdte a kolostort és templomot építeni 1626-ban s a templomot Szent-Péter és Pál apostolok tiszteletére avatta fel. Kérésére az építés vezetése végett a provinciális Ecset Ferencz atyát rendelte ide előljáróul. Gondviselőül (syndicus) az egyik nyitrai kanonok Keresztessy Máté ajánlkozott. Az építkezést egyes nyitrai kanonokok is segítették adományaikkal. Mégis csak 1635-ben lett készen a kolostor és templom és csak akkor emelte a közgyűlés rendes konventté a nyitrai kolostort. 1638-ban azután 6000 forint alapítványt tett számukra a nagylelkű alapító, hogy az istentisztelethez szükséges dolgokban fogyatkozást ne lássanak.

1663. október 15-én a törökök Nyitrát elfoglalván a ferenczrendűeket kiűzték kolostorukból, de megengedték nekik, hogy a városban maradhassanak, sőt deczember 23-án nekik a koldulásra szabadalomlevelet is adtak. Szerencsére 1664. május 3-ra már visszakapták kolostorukat. Szelepcsényi György látva, hogy templomuk az ott ájtatoskodók részére kicsiny, három kápolnát építtetett hozzá, egy Pernekár nevű hívő pedig a negyediket.

A Rákóczi-felkelés alatt a kolostor nagyon sokat szenvedett, mert a várat minduntalan innen támadták meg. A ferenczrendűeket tehát többször kiűzték, míg végre 1704. július 5-én a kuruczok a nyitrai várat elfoglalták. 1708-ban azonban a császári seregek Nyitrát visszavették. Ez ostrom alatt a kolostoron megint kár esett úgy, hogy csak a jótézők buzgóságának lehet köszönni, hogy elég hamar felépült és attól kezdve a mariánus ferenczrendűek egyik legdíszesebb, legvirágzóbb kolostora lett. A vidéki nemesség különösen felkereste és a vármegye, mivel

a megyeház szomszédságában volt, a hivatalos istentiszteleteket rendszeresen itt tartotta¹.

Ó-Buda.

Mikor Szent-Ferencz fiai hazánkba érkeztek, a mai Budapest részei közül Ó-Buda volt a legjelentékenyebb. Lakosai németek és francia-olaszok voltak s azért örömmel fogadták Szent-Ferencz németül és francziául beszélő fiait. A város északi részén — sajnos most már meghatározhatatlan helyen — csakhamar építettek számukra egyházat és kolostort s ez 1316-ban a fejérvári őrséghez tartozott². Egyházának védőszentje Szent-Ferencz volt s udvaruk kapuja éppen az ó-budai, híres, Fehéregyháza felé nézett, a tőle délre eső telek pedig már Ó-Buda város belső területén volt³.

Az öreg Erzsébet királyné, I. Lajos anyja, nagyon szerette az itt lakó ferenczrendűeket s azért végrendeletében egy atlasz miseruhát és az ezüst edényekből 50 márka ezüstöt hagyott nekik⁴. Az ó-budai volt bíró, Kósafi Péterman 1390. február 10-iki végrendeletében azt hagyta meg, hogy házát és szőlőjét neje halála után a Kláraszűzek fejedelemasszonya és nővérei kapják meg, de karácsony táján a ferenczrendűek templomához csatolt Szent-Katalin kápolnában atyja, anyja és az ő lelkiüdvösségéért misét mondassanak és az ott levő szerzeteseknek egy tonna bort adjanak⁵.

Elvesztvén 1444-ben budavári és pesti kolostoraikat, a Margitszigetet pedig önként odahagyván, az ország fővárosában a régi négy közül csak az egy ó-budai maradt a mariánusok kezén. Ettől kezdve e kolostor jelentősége az ő szemükben nagyon emelkedett. Addig egyszer sem, most pedig 1462-ben, 1465-ben, 1497-ben, 1523-ban és 1525-ben itt tartották közgyűléseiket⁶. Ezenkívül 1444 után a provinciálisok is sokkal több időt töltöttek itt, mint a többi kolostorokban, mert ha a királlyal, vagy a

¹ Czeizel Gábor: i. m. 81—106. ll. Kósa i. m. 490—93 ll.

² *Analecta Franciscana* IV. 554.

³ 1350. és 1355-iki adatok. Országos Levéltár. Dl. 4137. sz. 67. sz. 13. l. Rupp: Budapest története 42—43. Fejér: *Cod. Dip.* IX. 3. 274. l.

⁴ Fejér: *Cod. Dip.* IX. 5. 401—05. ll.

⁵ Országos Levéltár. Dl. 14777.

⁶ *Történelmi Tár*: 1895. 752—53.

főurakkal és főpapokkal volt valami elintézni valójuk, innen legkönnyebben átmehettek Budára. Így itt tartózkodik Esztergomi Benedek provinciális 1475-ben január 18-án, 1480-ban júniusban, 1483. május 15-én, Segösdy Lukács provinciális 1491-ben¹. 1502-ben innen küldi Bácsai András provinciális Segösdői Márton atyát, az ó-budai kolostor tagját az ó-budai káptalanhoz a nyitrai testvérek védelmére szolgáló levelek átírása végett² és 1522. február 1-én Segösdői Antal provinciális itt veszi fel Csapi Györgyöt a confraterék közé³. Ugyanez évben a pozsonyi guardián is itt tartózkodik, mert a királyi udvarnál egy kis dolga volt⁴. Az 1444-iki veszteség és az 1489-iki támadás után is akadtak jótévők, így pl. 1495-ben Gesztelyi Nagy János 3 forintot hagyott nekik, hogy halála után 30 misét mondjanak érte⁵. Az 1500—1505 években pedig Zsigmond lengyel királyfi, II. Ulászló testvére sokszor megajándékozta őket, sőt 1502. nov. 14-én egyszerre 3 forintot s 15 dénárt adott nekik, pedig ez abban az időben sok pénz volt⁶.

Épen azért nagy aggodalomban voltak a mariánusok 1489-ben, mert Mátyás király elakarta tőlük venni a Kláraszűzek lelkivezetését. Szerencséjükre ezt Mátyás király halála megakadályozta. Szerencséjükre ezt Mátyás király halála megakadályozta. 1526-ban, vagy 1529-ben a török ó-budai kolostorukat annyira megrongálta, hogy még 1533-ban sem lakhattak benne, 1541 után pedig még kevésbé. Ennélfogva 1533-ban a közgyűlés úgy intézkedett, hogy a Kláraszűzek gyóntatását a nyitrai őr, Szeicz Balázs végezze⁷.

Ormosd.

(németül: Fridau.)

Itt eredetileg a salvatoriánus ferenczrendűeknek volt kolostoruk⁸, de 1565 után elpusztult. Azonban fenmaradt az emléke

¹ A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára. Batthyány: Leges eccl. 544—45. A nyitrai káptalan magán levéltára. Instrum. radicalia f. III. nr. 3. Országos levéltár. Dl. 19782.

² A nyitrai káptalan magán levéltára f. III.

³ A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára.

⁴ Kósa: i. m. 168.

⁵ Hazai Okm. I. 379.

⁶ Történelmi Tár. XXVI. 66., 111., 166., 178., 179. ll.

⁷ Kósa: i. m. 225. l.

⁸ Kósa: i. m. 225.

annak, hogy ott magyar ferenczrendűek laktak s a szomszédos varasdi ferenczrendűek 1625. táján a magyar földesúrnál, Pethe Ádámnál kivitték, hogy 1627-ben az elhagyott kolostort a mariánus ferenczrendűek kapták meg.¹ 1641-ben maga Kirinics Gábor, a későbbi provinciális volt itt guardián.² Különösen jótévője volt az itt lakó ferenczrendűeknek Hetesi Pethe Ádámné, Korszky Anna. Ez csak a kolostor folyosójának végén levő Mária-kápolna helyreállítására 1000 forintot adott. Azért 1653. augusztus 12-én a provinciális, Taurity Pál megengedi neki, hogy e kápolnában a maga és családja részére sírboltot építhessen.³

1655-ben e kolostor is a ladislaiták kezére került. Mindamelllett a mariánusok ez ellen tiltakoztak, mert a ladislaiták eredetileg csak a Tótországban levő kolostorokat kapták, már pedig Ormosd (Fridau) Stájerországban és nem Tótországban feküdt. Taurity azonban kitudta vinni, hogy a ladislaiták kezén maradt.⁴

Pápa.

Eredetileg itt is a salvatoriánusok építettek kolostort, de 1558-ban a Török család rettenetes erőszakoskodásai miatt kénytelenek voltak innen elvonulni. Esterházy I. Pál, Miklós nádor fia, 1660-ban a pápai vár őrségének kapitánya lévén, hogy az ott lakó kath. hívek ne legyenek egészen elhagyatva, addig kérte a mariánusok kormányát, hogy 1660-ban egyelőre egy-két szerzetest ideküldtek és azok előljárójává Litomericzky László atyát tették. Nem volt még rendes kolostoruk, hanem csak magánházban laktak. 1670-ben Pál öccse, Esterházy Ferencz megszerezte Pápa földesuraságát és akkor mint földesúr elhatározta, hogy felépíti a kolostort. 1678-ban hozzáfogott és két év alatt a kolostor úgy készen volt, hogy rendes konventté emelhetette a közgyűlés és 1680-ban Sellei Pétert küldte ide guardiánnak. Egyháza Kis-Boldogasszony, másként az angyalok királynéja tiszteletére volt avatva és a máriaczelli szobor volt a fő-

¹ A ferenczrendűek zágrábi levéltára. Acta prov. s. Ladislai. Lad. Remetic-Ivanic.

² U. o.

³ U. o.

⁴ U. o.

oltárkép. Nevezetes volt fölszerelései közt az a kis orgona, amelyet Esterházy Miklós, nádor III. Ferdinánd királytól kapott és később fia, Ferencz ide ajándékozott¹.

Pest.

1253-ban avatta a szentek közé IV. Incze pápa Veronai Péter vértanút, a híres hithirdetőt és különösen az eretnekek győzhetetlen czáfolóját. Mivel az eretnekek másként nem bírtak vele 1252. április 30-án orgyilkosokkal ölették meg Olaszországban.

Természetesen ennek nagy híre lőn az egész kereszténységben és a magyar ferenczrendűek is építettek tiszteletére egy templomot, még pedig Pesten a mai Ferencziek-terén. Ennél fogva e kolostor keletkezését 1250—60 közt volt évekre kell tennünk. 1288-ban a pesti guardián, Gellért testvér ott volt a ferenczrendűek és domonkosrendűek közt a margitszigeti kolostor területét megállapító egyezségkötésen². 1298-ban július hó 28. augusztus 4. közt a pesti kolostor mellett Rákoson tartották az országgyűlést³. Az 1316-iki jegyzék szerint a pesti kolostor a fejérvári őrséghez tartozott.

Azután sokáig nincs róla emlékezet. 1444-ben a mariánusok elvesztették és kénytelenek voltak a salvatoriánusoknak átadni⁴.

1686-ban Buda visszafoglalása után először a salvatoriánusok jelentek meg Pesten. Birtokukba vették az egykori kolostor romjait, berendezkedtek egy kevéssé, sőt már pecsétet is készítettek. Az 1686—89 közt folyt nagy perben főleg azért harcoltak a salvatoriánusok a pesti kolostor megtartásáért, hogy a beteg testvérek innen járhattak volna a budai híres meleg fürdőkhöz. Ámde a király és a hadvezetők pártolása a mariánusoknak juttatta a pesti kolostort is.

A mariánusok azután mindenképen megerősítették magukat e hely birtokában. A királytól adománylevelet kértek a régi egyház helyén épített mecset és környéke területére. 1690-ben a kamarai felügyelő Verlein István kimérte nekik a 72 öl hosszú, 60 öl széles telket és átadta nekik. Pest város hatósága a maga részéről szintén hozzájárult ehhez. A szerzet kormányza pedig

¹ Kósa : i. m. 526—27. ll.

² Fejér: Cod. Dip. VII. 2. 367—69.

³ U. o. VI. 2. 131.

⁴ Blahó: Annales II. 4—5. Gyöngyösi bullárium 74—75. ll.

elküldte ide Hidasi Sándor atyát előljárónak. A török háborúk, majd a Rákóczi felkelés miatt azonban 1711-ig nem került a sor rendes kolostor építésére¹.

Pécs.

Hazánk e régi, jelentékeny városában korán megtelepedtek Szent-Ferencz fiai. Következtetjük ezt abból, hogy az 1316-iki jegyzék szerint a drávamenti kolostorokat a pécsi őr vigyázására bízták², de meg abból is, hogy a városban és annak környékén számosan voltak francia-olaszok, akik szívesen fogadták az ő nyelvükön értő ferenczrendűeket. Egyházának védőszentje Szent-Ferencz vala³. Első ismert guardianja Vincze 1256 táján jelen volt a Siklós közelében eső bajesi kolostor felszentelésén és tévedésből cardianus (guardiánus) helyett cardinálisnak írják⁴.

Az 1309-iki oklevelek mutatják, hogy ekkor már nagyra-becsülték és olyanoknak tartották a pécsi ferenczrendűeket, akik a kath. ügyért tanuskodni és szenvedni készek. 1309. augusztus 26-án a pápai követ megbízza a pécsi káptalant, hogy a Miklós éneklő kanonok ellen kiadott idéző levelét a pécsi guardian jelenlétében adja át e féktelen, erőszakos embernek és a pécsi káptalan küldöttje szeptember 30-án jelenti, hogy ezt csakugyan a domonkosok, ferenczrendűek és ágostonrendű remeték jelenlétében hajtotta végre. Mivel pedig Miklós úr engedelmeskedni nem akart, a káptalan szept. 29-én a guardian jelenlétében kiközösítette őt. Pecsétet is tett a guardian e jelentésre. A pecsét mezejében egy vár volt látható e körirattal: A pécsi kistestvérek pecsétje⁵. Egy század mulva is azon bírák, akik a pécsi káptalan és Gadányi Mihály közt szerették volna az igazságot kideríteni, a pécsi ferenczrendűek kolostorában gyűltek egybe igazlításra⁶. A szerzet kormánya 1348-ban, 1356-ban, 1490-ben és 1516-ban itt tartotta a közgyűléseket. A délvidéki kath. hívek is nagyon szerették felkeresni egyházukat és hogy még jobban jöjjenek, kérésükre 1401. május 1-én IX. Bonifác az ő egyházuknak

¹ Kósa : i. m. 534—35. ll.

² *Analecta Franciscana*. IV. 554. l.

³ *Monumenta Vaticana*. IV. 327. l.

⁴ Wenzel : *Árpádkori Okm.* XII. 352. Fejér : VII. 392.

⁵ *Monumenta Vaticana* II. 358. 362—64. ll.

⁶ Zichy család okm. V. 582.

Virágvasárnapjára és Sarlós-Boldogasszony ünnepeire olyan búcsúkat engedett, mint aminőket az assisi híres Portiuncula (s. Maria degli Angeli) templom kapott¹. A XIV. század közepén itt még szigorúan fegyelmezték magukat a testvérek, így a maguk megostorozásától sem riadtak vissza, csak a visszaéléseket szüntették meg és azt azért az éjjeli imádság befejezése után végezték².

Hogy a pécsi egyházmegyei papság a ferenczrendűek működését néha nem vette jó néven, látjuk abból, hogy 1407. decz. 4-én Székely István, Szent-Ferencznek pécsi kolostorában tartózkodó ferenczrendű atya Arnai Imre közjegyző előtt átírtatták XI. Benedek pápának az ő kiváltságlevelüket megerősítő bulláját³.

Midőn a visszaélések kikerülése és a szegénység szigorúbb megtartása végett világi gondviselőre, vagyis ügyészre (syndicus) volt szükség, ilyen pedig nehezen akadt, II. Lajos király 1521. október 26-án a pécsi ferenczrendűeken úgy segített, hogy annak, aki a ferenczrendűek számára adott alamizsnák gondját magára vállalta, házáat és telkét minden adózás alól fölmentette⁴.

Az 1531—39 években a pécsi kolostor még javában virágzott. 1531-ben guardiánja résztvett a fejevári közgyűlésen, hitszónoka pedig a híres Szegedi Elek atya szintén ott volt s a határozatokat ő fogalmazta meg⁵. Az 1533-iki közgyűlés ide rendeli örnek Segesdi Magni Antalt, a jeles hittudóst és egyúttal a váradi hittudományi iskola igazgatóját, Szentkereszti Istvánt guardiánnak, Szegedi Eleket hitszónoknak és Megyeri Tamást énekesnek⁶.

A pécsi őrség élén többször kiváló atyák állottak. Így 1428-ban május 24-én a pécsi őr jelent meg a budai Szent-Lőrincz monostorban a provinciálissal, hogy tanuskodjék mint teljesíti Kanizsay László lovag atyja végakarátát⁷ 1521-ben Szemenyei Miklós, 1539-ben pedig Terebezdy Péter voltak a pécsi örök.⁸

¹ Monum. Vat. IV. 327. Fejér: Cod. Dip. X. 4. 97—99. ll.

² Történelmi Tár: 1895. 752. l.

³ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára. Lad. XXXVI. nr. 5.

⁴ Kósa: i. m. 169. l.

⁵ Kósa: i. m. 217—18. ll.

⁶ Kósa: i. m. 222—25. ll.

⁷ Országos Levéltár Dl. 11980.

⁸ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára Lad. XXXIII. f. 3. nr. 7 és 8.

Mindenesetre nagy veszteség volt tehát, hogy 1543-ban a török e kolostort is megsemmisíté. Mikor pedig a töröktől Pécs visszakерült, akkor a közelebb eső ladislaiták vonultak ide be s nem a mariánusok.

Pókfalva.

1496 augusztus 6-án a mariánusok provinciálisának kérésére a pápa megengedte, hogy a pálosoktól elhagyott pókfalvi monostort a ferenczrendűek átvegyék.¹ Azonban később nincs semmi nyoma annak, hogy valóban beköltöztek volna oda a ferenczrendűek, sőt ellenkezőleg az 1533-iki közgyűlés adatai szerint nem laktak ott. Ennélfogva lehet, hogy e monostor felajánlása után valami akadály jött közbe és a ferenczrendűek ép úgy nem fogadták el a pókfalvi kolostort, mint a jászberényit.

Pozsegavár.

Jelentékeny vár és város volt már a XIII. században és így a ferenczrendűek hamar felkeresték. 1276-ban már itt laktak, mert az a Saul testvér, aki 1273-ban budai guardián volt, ez évben már Pozsegán lakott.² Egyháza Szent-Demeter tiszteletére volt avatva. A polgárháború dühe azonban ezt sem kimélte, mert az 1303—05 években 1305 november előtt felgyújtották és az egyház a sekrestyéjében biztosság kedvéért elhelyezett kincsekkel, oklevelekkel együtt elégett.³ Emiatt azután nincs is fölvéve a pozsegai kolostor az 1316-iki jegyzékbe. Ámde 1384-ig újra felépült, mert az 1384-iki jegyzék készítője utólag odairta a zágrábi őrség kolostorai közé.⁴ 1531-ben a székesfejérvári közgyűlésen résztvett a pozsegavári guardián is, 1533-ban pedig a közgyűlés Pozsegai Miklóst rendelte ide guardiánnak.⁵ 1537-ben Pozsegavár a török kezére jutott és így az ott volt kolostor is megsemmisült.

Pozsony.

Az isteni Gondviselés e városban épült kolostort választotta ki, hogy nagy szükség idején a mariánus ferenczrendűeknek

¹ Történelmi Tár 1904. 179. Kósa: i. m. 606. l.

² Monumenta Romana eppatus Vesprimiensis. I. 293. l.

³ Alsószlavóniai okmánytár I. 28. l. Cod. Dip. Croatiae Dalm. et Slav. VIII. 111.

⁴ Analecta Franciscana IV. 554. l.

⁵ Kósa: i. m. 218, 223. ll.

menedékhelye, majd a szerzet föléledésének egyik eszköze legyen, pedig ezt azok a szegény testvérek, akik Pozsony város északi szélén először megtelepedtek, nem is gondolhatták.

Ámbátor az első okleveles adat a kolostorról csak 1290-ből való, mégis a kolostor építését régibb időre, körülbelül 1250 tájára kell tennünk. Ekkor alkották ugyanis a győri őrséget, s hogy ez legalább négy kolostorból álljon, hozzácsatolták, — ámbár a Duna balpartján feküdt, — a pozsonyi kolostort is. Ha már előzőleg meg lett volna és az esztergomi őrséghez tartozott volna, attól bajosan szakadt volna el.

Kicsiny egyházának védőszentjéül a ferenczrendűek először Szent-János apostolt választották. 1271-ben és 1273-ban Pozsonyt Otokár cseh király hadai pusztították el s nagy romlást szenvedett a ferenczrendűek kolostora is. A hagyomány szerint Otokár 1278.-i leverése után azzal kárpótolta volna IV. László király a ferenczrendűeket, hogy számukra új egyházat építtetett volna. A hagyomány azonban így nem való, mert IV. László 1278 után jóformán sohasem tartózkodott Pozsony vidékén és így az építkezéssel nem törődhetett. Nem is úgy viselte magát, hogy a szent helyek haladása iránt érdeklődött volna. Ennélfogva a hagyományból csak annyi lehet való, hogy amint Nyitrán, akként itt Pozsonyban is adott nekik valami állandó, nagyobb jövedelemforrást, amiből a ferenczrendűek azután hozzáfogtak az új egyház építéséhez. Ha a jelek nem csalnak, e IV. László féle adomány volt a pozsonyi szárazvám negyede. Ezt még 1503-ban is kapták a pozsonyi ferenczrendűek, sőt Rudolf király 1578-ban is megerősíti őket ennek birtokában.¹ Az új egyházat közvetlenül a régi templom mellé építették, így a régi megmaradt az új egyház mellett kápolnának a hajó északi oldalán.

Az új egyház építése azonban abban az időben általában lassan haladt, Pozsonyban pedig a folytonos háborúk is akadályozták azt. 1286-ban Pozsonyt a Kőszeghyek kerítették kezükre, 1287-ben Albert osztrák herczeg foglalta el, 1291-ben pedig a magyarok vették vissza.

Míg Pozsony az osztrák herczeg kezén volt, a ferenczrendűek gyakran jártak Bécs felé és onnan is hoztak maguknak élelmszereket. Kérésükre 1290 szept. 29-én Hainburgban kiadott levélben

¹ Primási levéltár f. 18. nr. 125.

megparancsolta Albert osztrák herceg az összes vámosoknak, hogy a ferenczrendűek számára szállított dolgok után ne vegyenek vámot.¹

Az új egyház mellett a ferenczrendűek régi kis templomukat sem akarták elhanyagolni és azért 1296-ban a provinciális, vagy a pozsonyi guardián lentjárnván Pécsett, Pál pécsi püspöktől a régi Szent-János egyház számára is kértek egy kis búcsút. A pécsi püspök annyira becsülte a jámbor és Istennek kedves ferenczrendű testvéreket, hogy mindazoknak, akik Szent-János ünnepén, továbbá a templom felavatása ünnepén az egyházat látogatják, egy évi búcsút adott.²

1297 márciusában III. Endre király hazánk főpapjaival és főuraival megjelent Pozsonyban, bizonyára azért, hogy menyekzőjét tartsa Osztrák Ágnessal, Albert herceg leányával.

A ferenczrendűek ez alkalmat felhasználták és megkérték az érseket, hogy szenteltesse fel az ő templomukat. Az öreg Lodomér érsek erre megbizta az ő segédpüspökét Jakab szepesi püspököt, hogy nevében végezze el a szertartást. Csatlakoztak ehhez Páska nyitrai püspök, Pál pécsi, Hábcváci és Tivadar győri püspökök és a királynak, számos főurnak és megszámlálhatatlan sokaságnak jelenlétében csakugyan fölszentelte a templomot, mégpedig, mivel ez márcz. 25-én Gyümölcsoltó-Boldogasszony napján történt Gyümölcsoltó-Boldogasszony tiszteletére.³ A sok püspök, a számtalan hívő buzgó könyörgése nem is veszett kárba, mert annyi század, annyi pusztulás után ez egyházból a szentély (sanctuarium) ma is áll.

Ezzel az építés még nem volt befejezve. A sekrestye mellett déli oldalon álló tornyot csak a XIV. század közepén készítették, amint a templomnál sokkal diszesebb faragványból kitűnik.⁴ A régi Szent-János templom is már nagyon elavult és azért 1361-ben újraépítés alatt állott. Az újraépítést nagyon megkönnyítette egy pozsonyi gazdag polgárnak Jakab fia Jánosnak végső intézkedése. Ő nyugvóhelyét a ferenczrendűek templomában választotta és

¹ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára Lad. I. f. 9. nr. 2.

² Fényképes kiadása Maszárík V.: A pozsonyi szent ferenczrendű zárda története. 102—03. Fejér; Cod. Dip. VI. 2. 52-53. ll.

³ U. o. 70. Fejér; Cod. Dip. VI/2. 85—87.

⁴ A régi dűledező tornyot ugyan 1895-ben leszedték, de teljesen ugyanúgy, mint volt, újra építették országos közadakozásból 1896-ban.

azért fürdőszobaházát és egyik majorját a ferenczrendűeknek hagyta. Rokonai azután e fürdőt és a majort eladták Jakab pozsonyi birónak 150 márkáért és e pénzt „mind a ferenczrendűek templomát közvetlenül érintő kápolna építésére adták.”¹

A XV. század közepén a régi templom oly kicsinynek bizonyult, hogy hajóját lebontották és az egészet az 1450—55. években újjáépítették. 1455-ben aztán az esztergomi érsek főpapi helytartója (Gergely milkai püspök?) felszentelte a megnagyobbított egyházat. Mátyás király korában az itt nagyszámmal megjelenő magyar főpapok és főurak részére külön padokat és székeket készítettek.²

Hogy a hivek, különösen a vidékiek máskor is szívesen látogassák a pozsonyi Mária templomot, arról a ferenczrendűek mindig gondoskodtak. 1475-ben öt kardinálistól kértek és nyertek a főbb ünnepekre 100 napi búcsút. 1494-ben az egyházban új oltárt állítottak fel, hogy annál a meghaltakért különösen imádkozzanak, s kieszközölték, hogy VI. Sándor pápa azoknak, akik ez oltárhoz lámpát, vagy egyéb diszítést, vagy csak általában alamizsnát adnak 40 napi búcsút engedélyezett. 1502-ben a városi tanács segítségével a sekrestye mellett Szent-Sebestyén tiszteletére új kápolnát építettek, hogy ott a döghalál eltávolításáért imádkozzanak.³

Az új egyház felszentelése évében 1297-ben még más, lelki öröm is érte a pozsonyi ferenczrendűeket. Jámbor nők annyian állottak össze, hogy meg lehetett alakítani a Klára-szüzek monostorát Pozsonyban. A provinciálison kívül a győri őr és a pozsonyi guardián is azok közé tartoztak, akik az új monostor megalapításához szükséges jogi kellékek megtartására ügyeltek.⁴

A Klára-szüzek vezetése mindig elég gondot adott a pozsonyi ferenczrendűeknek. 1385 márcz. 9-én az apácák gyóntatója, a pozsonyi kolostorban lakó Imre atya megjelent a győri káptalan előtt, hogy az óbudai apácák részére a pápai bullákat hiteles alakban kiállítsa.⁵

1411-ben Ulrik (régii magyarosan Ódor) atya, pozsonyi

¹ Másolat az Ipolyi gyűjteményben. Eredetije Pozsony város levéltára: Sign. Lad. 23. nr. 35.

² Közli Henszlmann: Magyarország csúcsives stíli emlékei II. 1880. 107.

³ Kósa: i. m. 393. l.

⁴ Országos levéltár Dl. 1472.

⁵ Fejér Cod. Dip. X/3. 297—99. ll.

guardián Görgetegi Istvännét sürgeté, majd a nádori törvényszék elé idézte, mert az apácák földjei után a haszonbért sem ő, sem atyja, sem nagyatyja nem fizették meg.¹ 1429 decz. 11-én Gergely atya pozsonyi guardián fölhasználva Zsigmond királynak pozsonyi tartózkodását, az apácák konyhai malmának birtokjogáról gondoskodik.²

Közgyűlést 1544 előtt csak egyszer tartottak a ferenczrendűek pozsonyi kolostorában, 1327 pünkösöd ünnepén³ és ez nagyon természetes, mert hiszen Pozsony nagyon messze volt az erdélyi, vagy tiszántúli testvéreknek; azonban 1544 után egyideig minden közgyűlés, majd a XVII. század II. felében minden második közgyűlés színhelye a pozsonyi kolostor volt, mert ez volt a legtágasabb is, de meg akkor meglehetősen központban is volt. Maguk a provinciálisok azonban sokszor meglátogatták e kolostort. Így 1394 július 5-én is Ujlaki Mihály provinciális itt tartózkodik.⁴

1394-ben egy pozsonyi polgárnak Dalasch Miklósnak és nejének Borbálának örökösei, illetőleg Lőkös Miklós leányainak férjei nagyon szép és állandó alamizsnával gondoskodtak a pozsonyi ferenczrendűek megélhetéséről. Ez örökösök, névszerint Zselizi Vesszős fia Tamás, Twirch (?) -i Benedek és Dodt (?) Tamás fia Péter a pozsonyi vizvárnál levő rév jövedelmének 12. részéből évenként 4 márka dénárt rendeltek a pozsonyi kolostorban lakó ferenczrendűek számára.⁵

Hasonlókép, de még bőkezűbben gondoskodott gróf Szentgyörgyi László bazini földesúr a pozsonyi ferenczrendűekről. 1472. február 27-én megjelenvén a pozsonyi káptalan előtt, unokaöccse, Szentgyörgyi Simon beleegyezésével kijelentette mint végrendeletét, hogy évenként alamizsna gyanánt adjanak a pozsonyi ferenczrendűeknek a bazini fürdő jövedelméből 4 márka bécsi dénárt, a malom jövedelméből 15 véka lisztet, a hegyvából befolyó borokból pedig 26 cseber bort. De kérte, hogy ezért minden héten két misét mondjanak el.⁶

A pozsonyi polgárok is követték e példát és 1503-ig leg-

¹ Országos Levéltár Dl. 9871.

² U. o. 24.325.

³ Történelmi Tár 1895. 754. l.

⁴ Fejér: X/2. 247–48. ll.

⁵ Eredetije a ferenczrendűek pozsonyi levéltárában Lad. I. f. 9. nr. 1.

⁶ A pozsonyi káptalan levéltára. capsza 13. f. 2. nr. 16.

alább hat úgy hagyta a szöllejét örökösére, hogy abból évenként 1—2 cseber bort voltak kötelesek adni a pozsonyi barátoknak.¹

Néha azután az ilyen hagyománnyal sok baj volt, mert az utódok nem akarták elismerni a végrendelet érvényességét. 1400 táján egy Klosz Venzelin nevű pozsonyi polgár a maga és neje, Anna, halála évfordulóján tartandó misére egy rétet hagyott a kolostornak. Azonban 1415-ben e rétet egy Valter (Gualter, Gvaltelt) János nevű polgár egyszerűen elfoglalta. Ulrik pozsonyi guardián 1417-ben kénytelen volt az esztergomi érseki szék elé menni, azután július 28-án egy csomó tanút kihallgatni és csak úgy tudta kivinni, hogy az esztergomi érseki helytartó 1417. július 30-án a rétet a kolostornak ítélte.²

Ez az Ulrik (régii magyarosan Ódor) atya, aki ily erősen védte a kolostorhoz tartozó rétet, szokatlan sok ideig volt pozsonyi guardián. Maga is pozsonyi származású férfiú volt és 1407. július 6-án mint varasdi guardián Pozsonyban szerzett bizonyoságlevelet a ferenczrendűek kiváltságairól, Pölkeviczi Mihály közjegyzővel átíratván XI. Benedek pápa levelét.³ 1410-ben már pozsonyi guardián volt és június 20-án az esztergomi érseki helytartóval átíratta VIII. Bonifác pápa azon bulláját, amelyben a ferenczrendűeknek gyóntatásra ad fölhatalmazást.⁴ 1411-ben — mint említők — a pozsonyi apácák jogait védelmezte és 1416—17-ben a Klosztól hagyott rétet perli vissza. Tehát legalább 7 évig pozsonyi guardián volt.

De még rajta is túltett a XV. század közepén Lajos atya. Pozsonyi guardián volt már 1454-ben és átíratta a pozsonyi káptalannal IV. Kelemen pápa bulláját.⁵ Megválasztatván a győri őrség őrévé, azért megmaradt Pozsonyban és november 30-án a pozsonyi káptalannal átíratta VIII. Bonifác bulláját,⁶ másnap 1464. dec. 1-én pedig innen írogat leveleket a soproni plébános és a soproni ferenczrendűek közt támadt viszálykodás lecsillapítására.⁷ 1472-ben Szentgyörgyi László nagy alapítványának tételekor még

¹ Kósa: i. m. 299—400. ll.

² A ferenczrendűek pozsonyi levéltára. Lad. I. f. 9. nr. 3.

³ U. o. Lad. XXXVI. nr. 5.

⁴ U. o. Lad. XXXVI. nr. 2.

⁵ U. o. Lad. XXXVI. nr. 6.

⁶ U. o. Lad. XXXVI. nr. 43.

⁷ Sopron városi levéltár: Lad I. f. I. nr. 10.

mindig ő volt a guardián, csakhogy most már mellette volt János, az alguardián is. E János alguardian volt 1473. ápril 23-án is és Lajos győri őr megbízásából Szombathelyi Miklós társával együtt megjelenik a pozsonyi káptalan előtt, hogy az egri püspöknek a ferenczrendűek javára szóló 1466-iki levelét átírassa.¹

1502-ben megint Ulrik nevű a pozsonyi guardián és a győri őrrel, Benedek atyával együtt arról szereztek maguknak bizonyosságot, hogy tizedfizetésre nem kötelesek.²

A XV. században a kolostor kétszer is leégett — 1439-ben és 1480-ban — de Pozsony város és a jámbor hívek segítségével újra befedték. Pozsony város tanácsa ezenkívül minden évben adott nekik alamizsnaként posztót ruházatukra, olajat és gabonát élelmükre. Segítette őket 1457-ben a bethlehem-i jászoly felépítésében, 1459-ben a közös hálósoba helyreállításában.³

Az Ulrik nevekből, továbbá Lajos atyának a soproniakhoz írt német leveléből látjuk, hogy a pozsonyi guardiánok a XIV—XV. században németek voltak, mert hiszen másként alig tudtak volna sikeresen működni. De 1522-ben már Kaboli László atya iratja át II. Lajos királynak azon kiváltságlevelét, hogy a kolostorok ügyésze (confrater, vagy syndicus) egy telekre nézve mindenemű adózástól mentes.⁴ Ez mutatja, hogy akkor már magyar szerzetesek is szükségesek voltak a pozsonyi kolostorban, mert a vidéki magyar nemesség kezdte szolgálataikat kérni. Különben már 1467—90 közt is kellett ideküldeniök magyar igehirdetőt, mert a magyar urak mást meg nem értettek.

A guardiánokon kívül már régtől fogva külön magyar hit-szónokok is hirdették az Isten igéjét. Ilyen volt 1407-ben János atya, aki 1407. június 13-án Budán a budai kolostorban íratta át a pozsonyi kolostor számára XI. Benedek bulláját. 1502-ben Krempniczer János orgonás testvér is egyik megbízottja a kolostornak. Tehát az egyházban ekkor már orgona is volt.⁵

Mátyás király mégsem volt megelegedve a pozsonyi ferenczrendűekkel és szigorúbb fegyelmet akart közöttük meghonosítani,⁶

¹ A pozsonyi ferenczrendűek levéltára lad. XXXVI. nr. 11.

² U. o. nr. 12.

³ Henszlmann i. m. II. 97.

⁴ Kósa: i. m. 168.

⁵ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára Lad. XXXVI. nr. 5. 12.

⁶ Monum. Rom. epp. Vesprim. III. 316. l.

de 1490-ben érkezvén meg a pápai intézkedés, abból semmi sem lett.

A mohácsi vész a pozsonyi kolostor sorsára is nagy hatással volt. Lassankint elvesztvén a mariánusok az ország keleti felében fekvő kolostoraikat, a pozsonyi lett kolostoraik központja. Ide húzódtak legjelesebb, legtapasztaltabb tagjaik, itt tartották közgyűléseiket, itt élték át a lelkek elhidegülésének szomorú telét, itt látogatták meg őket a generálistól kiküldött biztosok, itt készítették el terveiket az egész provincia megújítására, s lassan magát az egész kolostort is újból építették, meghosszabították, s új buzgó lelkiélet tűzhelyévé tették. 1600 körül már 12-en laktak itt és iskolákat is nyitottak¹

De országos szempontból is nevezetes hely lett a pozsonyi ferenczrendűek kolostora. Már 1529—30-ban Haller János elkérte havonként fizetendő bér fejében a kolostor egy részét pénzverő helyiségnek. A városi tanács pedig az érkező idegeneket mindig náluk szállásolta el. A guardian kérésére Ferdinánd király 1531-ben jún. 21-én megparancsolta ugyan a városi tanácsnak, hogy Hallert a bér fizetésére szorítsa és a kolostort a beszállásolástól mentesítse,² de lett-e eredménye? nem tudjuk. 1541 után hazánk fővárosa lőn Pozsony és így az itt lezajló országos eseményeknek is gyakran színhelye lőn. Mindjárt 1526-ban a Ferdinánd-pártiak Pozsonyban gyülekeztek és december 16-án a ferenczrendűek ebédlőtermében tartották közgyűlésüket, december 17-én pedig itt kiáltották ki I. Ferdinándot magyar királlyá.³ Azontúl is az országgyűlési követek gyakran választották ki e helyet tanácskozóteremül. A királyok koronázása alkalmával a ferenczrendűek egyháza a második ünnepség színhelye volt, mert a Szent-Márton-templomból kijövet a király a ferenczrendűek egyházába vonult és ott ütötte lovagokká az aransarkantyús vitézeket. Néha maguk a királyok is megtisztelték látogatásukkal a kolostort, sőt 1638. január 17-én III. Ferdinánd király Lipót főherczeggel együtt náluk is ebédelt.⁴

Az ország kormányzásában résztvevő főpapok is gyakran fölkeresték a pozsonyi ferenczrendűeket s annyira megszerették

¹ Losteiner: Annotationes a csíksomlyai levéltárban.

² Egyháztörténelmi Emlékek II. 141→2.

³ Fraknoi: Magyarországgyűlési emlékek I. k. 45., 51. ll.

⁴ Kósa: i. m. 384.

őket, hogy még nyugvóhelyüket is náluk választották. Az első volt ezek közül Frangepán Ferencz egri püspök, aki azt rendelte, hogy őt a ferenczrendűek templomának bejárata előtt temessék el és ezért hagyott nekik 100 darab aranyat, két miseruhát és két ámpolnát.¹ A második volt Fejérvölgy István, sok ideig királyi helytartó és kis ideig esztergomi érsek. Ide temetkezett a ferenczrendűek igazi, nagy jótevője, Telegdy János kalocsai érsek is.² A Pozsonyba menekülő papok közül Kamonczy István váradi kanonok az első, aki 1552. okt. 12.-én úgy rendelkezik, hogy a ferenczrendűek egyházában temessék el. Erre hagy nekik 50 forintot és végrendelete végrehajtásával megbízza Terebezdí János őrt és Csongrádi Ferencz pozsonyi hitszónokot.³ A világi urak közül pedig annyian választották ki temetkezőhelyül a ferenczrendűek egyházát, hogy 1591-ben a régi Szent-János-kápolnát holtak kápolnájává alakították át.⁴ A nagyszámú temetkezések miatt néha egyik-másik halott koporsóját máshová kellett áttenni és emiatt egyes családok nagyon sértve érezték magukat. 1616-ban pl. Zerdahelyi György kamarai lajstromozó atyja holttestének áthelyezése miatt nagyon gyalázta és a töröknél is alábbvalóknak szidalmazta a pozsonyi ferenczrendűeket, úgy hogy ezeknek a bíróság előtt kellett elégtételt keresniök.⁵ A világiak közül a Sennyey, Drugeth, Amadé, Lippay, Czobor, stb. családok tagjai választották ki ez egyházat nyugvóhelyökül.⁶

Az országos eseményekkel kapcsolatban az ország bajaiból is bőven kijutott az ittlakó ferenczrendűeknek. Már 1529-ben, midőn a török Bécs ellen vonult, bátorságosabb helyre kellett vonulniok. Pozsony városa ez alkalmat fel akarta használni arra, hogy a ferenczrendűek templomából másik, plébánia-egyházat építsen és azért a török visszatérése után a ferenczrendűeknek nem akarták visszaadni a kolostorukat. Elment erre Szegedi Antal, II. Lajos volt hitszónoka és gyóntatója I. Ferdinánd királyhoz és ott oly levelet eszközölt ki Szalaházy Tamás királyi kancellárhoz, hogy a pozsonyiak kénytelenek voltak e szándékukról le-

¹ Egyháztörténelmi emlékek IV. 192.

² Kósa: i. m. 404.

³ A pozsonyi káptalan országos levéltára. Prot. IX. f. 109.

⁴ Kósa: i. m. 380.

⁵ A pozsonyi káptalan levéltára capsza 20. f. 4. nr. 3.

⁶ Kósa: i. m. 404.

mondani.¹ Egyáltalában e század vége felé Pozsony város tanácsa mindinkább ellenséges állást foglalt el velük szemben, mert a tanácsosok nagyobb része evangélikus (lutheránus) vallású lett. Ezért 1600. nov. 12-én Rudolf király királyi oltalom alá fogadta őket és megbízta a magyar királyi kamarát, hogy a pozsonyi ferenczrendűeket mindenféle károsítók és támadók ellen megvédelmezze.²

Visszatérve a kolostor belső életének ismertetésére, 1533-ban Szegedi Imrét rendeli ide a közgyűlés guardiannak és Szegedi Mátyást orgonás testvérnek.³ 1548-ban Terebezdi János, a volt provinciális vállalta magára a kolostor vezetését.⁴ 1540-ben a katonai élelmező biztos vetett szemet a kolostor egy részére és követelte, hogy adják át annak egy részét, hogy ő ott zabot tarthasson. A ferenczrendűek ezt persze ellenezték, de az élelmező biztos meg tudta nyerni tervének a távollevő király nejét, Anna királynét s ez 1540 febr. 20-án kiadott rendeletében kényszeríteni akarta őket az épület átadására. Maga a Pozsonyban lakó királyi helytartótanács kelt védelmére „az Isten szegény szolgálójának“ és bizonyította, hogy nem lehet őket kényszeríteni a zab átvételére, mert van sok tágasabb hely a városban annak elhelyezésére.⁵ 1551-ben azután újra kísérletet tett a kamara a takarmány elhelyezésére a kolostorban. A királytól rendeletet eszközölt ki, hogy az osztrák kamara egy hivatalnoka jöjjön, aki megvizsgálja a kolostort, a helytartótanács részére utasítást szerzett, hogy a kolostor elöljárójával tárgyaljon.⁶

Borzasztó csapás volt e szerzetházra az 1590. szeptember 5-iki földrengés. Az egyház hajójának bolthajtása és a kolostor egy része összeomlott. Nem volt módjuk az egyházat hamarjában újra beboltozni s azért egyelőre famennyezetet emeltek a hajó fölé s a kolostort építék fel újra. Végre 1616-ban Rudinay János guardiánsága idején, a most is meglevő donga-bolthajtást készítették el a templom hajójában.⁷

¹ Kósa: i. m. 214.

² Henszlmann: i. m. 96.

³ Kósa: i. m. 223. 226.

⁴ Országos Levéltár N. R. A. f. 339. nr. 33.

⁵ Egyháztörténelmi Emlékek III. 439, 441.

⁶ U. o. V. 606.

⁷ Henszlmann: i. m. 96.

1619. október 16-án Pozsony Bethlen Gábor hatalmába kerülvén, a ferenczrendűek kolostorukban maradhattak ugyan, de az időközben részben lutheránusokká vált német polgárok részéről nagyon sokat kellett szenvedniök. 1620. december 26-án két ferenczrendű csendesen ment az utcán, mikor Schedl János bírónak és a városi tanács egy részének rendeletére a városi hajdúk rájuk rohantak s őket a városházához vitték. Ott azután a bíró gyalázta, árulóknak szidalmazta őket, és talán meg is öleti, ha a kolostor előljárói a városházára nem sietnek és meg nem mentik őket. A bíró ezen erőszakoskodása miatt Vég Ferenc hitszónokot a szerzet előljárói Nagyszombatba küldték, hogy ott az esztergomi káptalan előtt tiltakozzék.¹ Állítólag Bethlen embereinek erőszakoskodásai miatt a templom is megfertőztetett, úgy hogy azt 1622-ben Csiki Szentandrás István püspök újra fölszentelte.² Nagyon sokáig ellenséges magatartást tanúsított a városi tanács a kolostor falához épített bódék és műhelyek eltávolítása ügyében is. Még régen megengedte a városi előljáróság, hogy a kolostor nyugati és déli kőkerítéséhez, sőt még az egyház²északi oldalán is az északnyugati szeglettől a Szent-János-kápolnáig az egyház falához egyes kereskedők és iparosok apró bódékat készítsenek. Azután úgy megfészkeltek itt magukat e¹kereskedők és iparosok, hogy a boltokra emeletet raktak és ott tartották holmijaikat. Azonban a műhelyben a folytonos kalapálás, fűrészelés, a boltokban a folytonos kiáltozás nagyon háborgatta az istentiszteletet és azért minél többen jártak a ferenczrendűek egyházába, annál tűrhetetlenebbnek tartották e műhelyek, boltok fennállását. Már 1615-ben folyamodtak a pozsonyi ferenczrendűek és pártfogóik a királyhoz, hogy rontsák le e bódékat. A király ki is küldött egy előkelő urakból álló bizottságot, hogy a dolgot vizsgálják meg. A bizottság előtt azonban a városbíró és a polgármester azt a kifogást tette, hogy ő mint szabad királyi város, másutt mint a királyi tárnokmester, illetőleg a tárnokmesteri szék előtt nem köteles felelni. Így azután békés úton megegyezni nem lehetett. A bizottság mindamellert megtekintette a bódékat és igazolta, hogy azok a kolostor telkén vannak, vagy az egyház falához vannak építve, igazolták, hogy

¹ Esztergomi hiteles helyi levéltár. Prot. XII. fol. 696.

² Kósa: i. m. 384.

különösen azon ünnepeken, amelyeket a protestánsok nem tartanak meg, tűrhetetlen zaj van és az istentiszteletet módfelett háborgatja. De azután a bizottság előterjesztésére nem jött a királytól semmi válasz. Jött ellenben Bethlen Gábor támadása, jöttek egyéb bajok s így tíz évig nem tettek ez ügyben semmit. Tíz év múlva a király újra bizottságot küldött ki. Ez újra arra az eredményre jutott, mint az 1615-iki és a kolostor javára döntött. Most már a városi tanács küldöttei is beleegyeztek a bódék lerombolásába és így a királyi kancellária ezt a határozatot jóváhagyta. Következni kellett volna a végrehajtásnak. Ekkor azonban a városi polgárok a kolostor telkének nyugati részén épített bódéknak nem csupán az emeletét kezdték elbontani, hanem a földszinti részt is, pedig erre a kolostornak szüksége lett volna. Ez ellen Dömössi Gergely guardián tiltakozott. Kapva-kaptak e tiltakozáson a polgárok és rögtön abba hagyták az egész bontást, s megmaradtak a bódék használatában. Segítségére jött a ferenczrendűeknek e bódék elbontásában Gubasóczy János kalocsai érsek, mert 1686-ban végrendeletileg 400 forintot hagyott arra a célra, hogy annak kamataiból a város kárpótlást nyerjen az elbontandó bódék elmaradó haszonbéréért. Ugyanez évben a nagybőjtben történt, hogy borzasztó tűzvész pusztított a kolostor közelében. Ekkor a ferenczrendűek a déli falnál levő fabódékat lerombolták. A tűzvész elmúlása után a polgárok e bódékat megint helyre akarták állítani, de a ferenczrendűek ellenállottak. Két (Rezler és Purgstaller nevű) német polgár kiabálására azonban majdnem lázadás ütött ki emiatt a városban, úgy hogy csak az esztergomi érsek, a nádor, továbbá Zichy István és Erdődy Kristóf grófok tudtak csendet teremteni. Végre is ezek biztatására a városi tanács elfogadta kárpótlásul a Gubasóczytól hagyott 400 forintot, beleegyezett, hogy a templom mellett levő boltok lebontassanak, a déli oldalon volt bódék ne építtessenek fel, s a nyugati oldalon levő bódék pedig a ferenczrendűeknek adassanak át.¹

Legnagyobb baj volt, de szerencsére csak a XVI. század végéig tartott, a hívek szeretetének elhidegülése. Nem volt többé alamizsna, nem volt ajándék a szegény barátoknak. Kénytelenek voltak a királyhoz fordulni, hogy mindennapi betevő falatju-

¹ Kósa: i. m. 385—92.

kat megszerezzék. I. Ferdinánd időnkint segített is rajtuk. Így például 1550-ben 50 forint alamizsnát nyújtott a pozsonyi ferenczrendűeknek, majd 1551-ben az esztergomi érsekség jövedelméből utal ki nekik annyi búzát és bort, amennyi élelmezésükre szükséges.¹ 1558-ban megengedte, hogy a nyitrai volt kolostor jövedelmeit a pozsonyiak vegyék fel.² Ezenkívül a királyi helytartótanács és a magyar királyi kamara is adott nekik időnkint egy kis alamizsnát. 1557-ben karácsony bőjtjére adott nekik a helytartó tanács 10 forintot, a karácsonyi ünnepekre 4 forintot. 1558-ban Besztercei Gáspár pozsonyi guardián elismeri, hogy a husvéti ünnepekre szükséges élelmiszerek beszerzésére a királyi kamarától kapott 4 forintot.³ De már I. Ferdinánd utóda, I. Miksa nem volt ily szeretettel irányukban. Ránk maradt a pozsonyi ferenczrendűeknek 1572-iki folyamodványa és abban nagyon szomorú képet festenek az ő helyzetükről. A számuk leolvadt, nagyobbrészt a vénség bágyasztja őket, kéregetni hiába mennek, mert csak kinevetik, vagy megverik őket és azért kéri a királyt, hogy mint atyja, az élelemre és ruházatra évi segítséget nyújtson nekik.⁴

Ha Miksa nem is, Rudolf kegyesebb volt irántuk és így fenn tudták magukat tartani, míg eljött a lelkek megújulása. A XVI. században Pozsonyban tartózkodó ferenczrendűek nevéből (Szegedi, Csongrádi, Terebezdí, Kamonczí, Borhy, Mecskei) is látjuk, hogy a németek közülük kihaltak s a Pozsonyban lakó ferenczrendűek magyar anyanyelvűek voltak. A Pozsonyba, mint fővárosba érkező magyar főurak, nemesek őket keresték tehát fel, ők tartottak magyar szentbeszédeket és ők mentek ki a vidékre a pap nélkül maradt katolikus hívőket megvizsgálni. Így azután újra megszerették őket, ha nem is mindjárt a városi polgárok és akadtak jótévők, akik nem csupán a megélhetést, hanem az egyház és kolostor újraépítését is előmozdították. Erre pedig nagy szükség volt.

1590-ben Pozsony városát szörnyű földrengés rázta meg. A ferenczrendűek egyháza hajójának bolthajtása bedőlt, a kolostor nagy része is megrongálódott. Először is a templom mennye-

¹ Egyháztörténelmi Emlékek: V. 298, 538.

² A nyitrai káptalan magánlevéltára, f. III.

³ Magyar Nemzeti Múzeum levéltára: Törzssanyag.

⁴ Országos Levéltár: Acta ecclesiastica irregistrata f. 74.

zetét készítették el, de csak gerendákból, mert új bolthajtásra nem volt pénz, pedig 1606-ban a Miller János özvegyétől, Máriától nekik hagyott pozsonyi szőlőt eladták Liebhardt Mátyásnak 100 forintért és 2 aranyért.¹ Az 1606—13. években Rudinay János guardiánsága idején építették újra a kolostor keleti részét, 1637—40 években Folnay Bernardin guardiánságában hozzáfogtak a déli rész építéséhez.² Jótevők akadtak kivált a magyar urak között. Egyik ilyen volt báró Pethe László. Ez végrendeletében annyi alamizsnát hagyott a pozsonyi ferenczrendűeknek, hogy annak fejében fia, György egy házat adott át a Hosszú-utcán. A másik fiú ebbe nem akart beleegyezni, de 1627-ben az érsek azt rendelte, hogy a házat el kell adni s az árából a ferenczrendűeket ki kell elégíteni.³ Pálffy Pál nádor 1653. szeptember 3-án kelt végrendeletében a pozsonyi ferenczrendűeknek a kolostor építésére 200 forintot hagyott és a szükséges meszet.⁴

1708-ban Schebach János guardiánsága idején a várostól nagy nehezen visszanyert területen az egyház északnyugati sarkán építették ugyancsak közadakozásból a lorettói kápolnát. Legtöbbet adott hozzá Esterházy Pál nádor, 1000 forintot. Maga a kalocsai érsek tette le az alapkövet 1708. május 20-án és november 16-án, az országgyűlés idején az esztergomi érsek Keresztély Ágost szász herczeg szentelte föl.⁵

Ennél még különbet építettek a XVII. században a pozsonyi ferenczrendűek a jámbor társulatok által a lelkek felemelésén.

Már 1461-ben megalakult a Mária-társulat és mint említők, Igali Fábián tapasztalatból ismerte e társulat tagjainak jámborságát. Megígérte nekik, hogy ha valamelyik halála napját a provinciálissal tudatják, az egész mariánus-provincia meg fog róla imádságaiban emlékezni.⁶ Ez azonban megszűnt a XVI. században. 1630-ban szorosabban a szerzethez csatolt társulatot alkottak meg: a kordások társulatát, majd 1663-ban a Szent-

¹ Maszárik: i. m. 10. l.

² Kósa: i. m. 382—83. ll.

³ Pázmány Péter levelei I. 609.

⁴ Radvánszky: Magyar család élete III. 332. — Jedlicska: Részletek a Pálffy-család okmánytárához. I. 478.

⁵ Kósa: i. m. 396—97. ll.

⁶ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára.

Antal társulatát¹ és így azok keresztény magaviseletét jobban előmozdították.

Érdekes jelenség az, hogy 1658-ban a ferenczrendűek eltiltották a jezsuita atyákat a Kláraszüzek egyházában tartott tót szentbeszédektől. 1622 óta mindig jezsuita atyák hirdették ott tótul az Isten igéjét, de most már a ferenczrendűek maguknak követelték azt, mert már volt elég olyan társuk, aki tót szentbeszédeket tudott tartani. Világos tehát, hogy 1622-ben a túlnyomó részben magyar mariánusok azért engedték meg, hogy a vezetésük alatt álló Klára-szüzeknél jezsuita tarthasson beszédet, mert náluk tót hitszónok nem volt. Ámde a szentkatalini és malaczkai kolostor felépítése után és a nagyszombati főiskola megnyitása után csakhamar náluk is akadtak olyanok, akik e hivatást szívesen teljesítették. Lippay érsek különben úgy döntötte el a vitát, hogy vasárnapokon beszéljenek a jezsuiták, ünnepnapokon pedig a ferenczrendűek.²

Mivel 1683-ban Thököly seregei Pozsonyt ostromolták és Pozsony környékét rettenetesen elpusztították, s a pozsonyi gyülekezetnek kellett sokáig tartani még sok odamenekülő világi embert is, e kolostor annyira kimerült, hogy a szerzet kormánytanácsa felszólította a török sereg felvonulásától távolabb eső kolostorokat a pozsonyi testvérek gyülekezetének megsegítésére. Legtöbbet vetettek ki a németújvári és pruszkai kolostorokra: 150 forintot, mert legtávolabb estek a törökök pusztításaitól; ellenben Gyórtól és Kismartonitól csupán 50—50 forintot kívántak.³

Pruszká.

Trencsénmegyében az orosz-lánkövi uradalomhoz tartozó jelentékeny város volt. A XVIII. században a gazdag Jakusith-család birtoka. A család tagjai közül különösen kiemelkedett Jakusith György 1637—42 veszprémi, 1642—47 egri püspök. Ez látván, hogy a trencsényi ferenczrendűek kolostorának megszűnése után egész Trencsénmegyében nincs olyan ház, ahol a lelkészpapok segítségére, a hívek lelki vigasztalására, a tévelygők megtérítésére szerzetesek laknának, fölépítette Pruszkán az

¹ Kósa: i. m. 392. l.

² Acta eccl. irreg. az Országos Levéltárban fasc. 75.

³ Balázsovits: Brevis historia provinciae s. Mariae 38.

egyházat védőszentének, Szent Györgynek tiszteletére és mellé a kolostort. 1636-ban kezdte meg az építést, s a mariánusok az építkezés felügyeletére már ekkor kiküldtek egy előljárót. 1642-ben, még mielőtt az egri püspökségre átment volna, már készen volt a kolostor, mint azt az egyház homlokzatára helyezett felirat hirdeti. Elrendelte azt is, hogy az uradalomtól évenként kellő mennyiségű alamizsnát adjanak. Méltán megérdemelte tehát, hogy mint alapítót ez egyház főoltára elé temessék 1647-ben korán bevégzett élete 38-ik évében.¹ 1689-ben a Lazaritól kimondott döntés értelmében a mariánusok átadták e kolostort a salvatorianusoknak, cserébe kapván helyette a sümeget.

Rednek.

A mai Vrđnik Szerémszékben. Hajdan a kalocsai érsek városa volt. Egy 1390 táján írt vatikáni kódex szerint a ferenczrendűeknek itt kolostora volt.²

Remetincz.

E kolostor is a gróf Erdődy-családnak köszöni létét, mint a szentkatalini és jórészt a krapinai. A XV. és XVI. században a mai Körös-Belovármegyében Köröstől egyenesen délre a zágráb-belovári út mentén fekvő³ Remetincz ma Remetinecz faluban volt a salvatorianusoknak kolostora. Ezt 1560 táján a törökök folytonos becsapásai miatt kénytelenek voltak elhagyni.

A tótországi népeknél úgy homályosan fenmaradt a remetinczi kolostornak emléke s a körösmegyei falut összetévesztve a Varasdmegyében, Varasdtól délre a varasd-zágrábi út mentén (Novimarovtól nem messze) fekvő Remetincz-czel, azt kezdték beszélni, hogy itt valaha a ferenczrendűeknek kolostora volt, sőt azt is ráfogták, hogy még előbb a templariusok is itt laktak volna.⁴

Részben ezen hírektől ösztönöztetve, részben mert valóban szükség volt rá, gróf Erdődy György és neje, Batthyány Erzsé-

¹ Friedrich Orbán: Hist. provinciae Hungariae s. Salvatoris. 1749. 91. Kósa i. m. 607.

² Knaisz: Chronologo-Provinciale ordinis Fratrum Minorum. Pozsony, 1803. 314.

³ V. ö. Csánki: Körösmegye a XV. században 72. l.

⁴ A ferenczrendűek zágrábi levéltára: lad. Ormosd. Kósa i. m. 669. l.

bet 1646-ban megkezdte itt a kolostor építését, úgy hogy egykét ferenczrendűt már ez évben ideküldtek. Teljesen csak 1657-ben lett kész, de már 1655-ben a tótországi őrséghez csatoltatott és így a mariánusok elvesztették.

Sárospatak.

E várost is a XII. században bevándorolt francia-olaszok alapították és azért már a tatárjárás idején szívesen látott vendégek voltak itt a ferenczrendűek. 1261-ben pedig őket rendeli ki igazlátóként a király, ha a sátorhegyi várnagy a sátoraljaújhelyi polgárokkal igazságtalanul bánik.¹ 1295-ben azután ők is bizonyítják, hogy a Fel-, Közép- és Alnémet falvakra vonatkozó okleveleket 1285-ben a tatárok a sárospataki domonkosrendűek egyházában elégették.² Az 1316-iki jegyzék is felsorolja mint az egrí őrséghez tartozó kolostort. 1307-ben és 1315-ben itt tartották a közgyűléseket. Egyháza a Boldogságos Szűz tiszteletére volt avatva. Némelyek azon véleménye, hogy e kolostort később a pataki várhoz csatolták volna, bajosan hihető, mert „a sárospataki kolostorból alakított és készített erősség“ már 1445-ben előfordul,³ holott a ferenczrendűek kolostora azután még az 1448—1548. években is fennállott. Azon kolostor tehát, melyet már 1440-ben átalakítottak erősséggé, a domonkosrendűeké volt s a ferenczrendűeké valahol ettől távolabb állott.

A XV. században Sárospatak a Pálóczy-család kezére került. Ennek tagjai sokszor lent harczoltak a törökkel és megismerték a cseribarátokat (salvatorianus ferenczrendűeket) és nagyon elégedetlenek lettek a sárospataki ferenczrendűek magaviseletével. 1448-ban három nagyon előkelő hivatalban levő Pálóczy: László, az országbíró, Simon, a főlovászmester és János, az ungmegyei főispán jelentek meg Carvajal János pápai követ és kardinális előtt és azt adták elő, hogy hajdanában a sárospataki ferenczrendű egyház ruhákkal, kelyhekkel, keresztekkel és egyéb az istenszolgálatra szükséges dolgokkal szépen fel volt szerelve és a kolostorban számos szerzetes tartózkodott. Ezek az istentiszteletet oly ünnepies módon végezték, hogy Magyarország főurai és

¹ Wenzel: Árpádkori Okm. VIII. 6. l.

² U. o. X. 181—82. ll.

³ Országos Levéltár Dl. 13846.

nemesei közül számosan odatemetkeztek és alamizsnáikkal a szerzeteseket fenntartották. Ámde mostanában a szerzetesek rendetlen és hanyag magaviselete miatt visszahúzódtak és csekély alamizsnát adnak s emiatt a kolostor pusztulásnak indult, szerzetesek nélkül szűkölködik. A zsolozsmázás benne megszűnt, mert alig 1—2 ferenczrendű lakik benne, ha ugyan bent lakik és nem kint csavarog. Ez előadottaknál fogva kérték a pápai követet, hogy szerezzen e bajokra orvoslást. A pápai követ ilyen előadásra nem tehetett mást, mint azt, hogy elvette a sárospataki kolostort a mariánusoktól és megparancsolta, hogy levelének előmutatásától számítva három nap alatt vonuljanak ki a kolostorból és adják azt át a salvatorianusoknak. A végrehajtást pedig az esztergomi érsekre bízta, mert Sárospatak, mint kivett plébánia, az ő joghatósága alatt állott.¹

Az ítéletet végrehajtották és a sárospataki kolostort a mariánusok elvesztették.

Segösd.

A mai Alsó- és Felső-Segösd Somogy megyében hajdan a királynék udvartartására rendelt uradalom feje volt. Ezért nem hihető a Pázmány-jegyzéknek azon állítása, hogy itt 1295-ben a Boldogságos Szűz tiszteletére alapított kolostort III. András építette, annál inkább hihető, hogy neje Fenenna alapította azt. Bizonyos, hogy legalább is 1295-ben már megvolt, mert 1301-ben már közgyűlést tartottak benne a mariánusok. Az is bizonyos, hogy e kolostornak mindig sok jötevője, pártfogója volt, mert csak így érthető, hogy nem csupán 1301-ben, hanem 1305-ben, 1319-ben, 1320-ban, 1386-ban, 1405-ben. 1415-ben 1473- és 1435-ben itt tartották közgyűléseiket.² Az 1316-iki jegyzék is felsorolja, mint a pécsi őrséghez tartozó kolostort. A XIV. század közepén sok fiatal növendék tanult itt s midőn egy alkalommal az ebédlőben illetlen játékkal és nagy nevetéssel mulattak azon, hogy egyik a csuklyát és az övet másként kötötte fel, mint rendszeren, az Isten csodálatosan megbüntette őket.³

1404-ben a segödsi uradalom a Marczaly-család kezére jutott.

¹ Eredeti oklevél a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

² Tört. Tár. 1895. 754—56, és V. ö. 1405-re nézve Sopron városi levéltár Lad. I. et A. f. I. nr. g.

³ Tört. Tár 1895. 751. l.

Ez nagyon gondját viselte a segösi kolostornak. Marczaly István és György 1433-ban elkisérvén Zsigmond királyt Rómába a császári koronázásra, mindjárt felhasználták az alkalmat és nagy kegyelmet kértek a pápától a segösi ferenczrendű egyház részére. Azt óhajtották volna — pedig az akkoriban nagy ritkaság volt —, hogy a Nagy-Boldogasszony napján odazarándoklók teljes búcsút nyerhessenek.¹ 1455-ben pedig Marczaly János Rómát és Jeruzsálemet óhajtván meglátogatni, előbb végrendeletet tett és ez év január 15-én kelt végrendeletében kívánta, hogy a segösi egyházban jámboremlékű elődeitől elrendelt ájtatosságok megmaradjanak, sőt hogy még több ferenczrendű szerzetes szolgálhasson ott az Úrnak, öt segösi jobbágytelket rendel a kolostor szolgálatára.² A család másik ágából származó Marczaly István nem engedte, hogy őt a jótékonyágban felülmulják és azért 1458. szeptember 28-án úgy rendelkezett, hogy a segösi kolostornak adta Segösdön azt a részt, amit ő a kolostor jobbágytelkeivel szemben az Útköz nevű szélen birt, továbbá Farkasfalvának tőle alapított részét. Beleegyezett, hogy e telkeket vagy maguk, vagy ügyészük (syndicus) által kezeljék, csak azt kötötte ki, hogy az ő egyházukban minden szombaton a nagyoltáron egy misét énekeljenek a Boldogságos Szűz tiszteletére és minden kedden egy misét énekeljenek Szent-Antalról a Szent-Antal kápolnában, kivéve, ha e napokra valami nagy ünnep esnék.³

A segösi uradalomból 1397-ben kiszakították az atádi uradalmat és a Batthyány-családnak adták. De a segösi lakosok közül talán már előbb vagy akkor a Vidos-család Atádon építtett a Héniszvizén, másként Nyárvizén egy kétkerekű malmot és ebben levő részét 1467 előtt a segösi ferenczrendűeknek adta. Ebbe azonban az Atád új urai sokáig nem akartak beleegyezni. Végre Igali Fábián provinciális és Dobsai György, a segösi guardián 1467-ben kibékítette őket és november 15-én a székesfehérvári káptalan előtt beleegyeztek, hogy legyen az egész malom a segösi kolostoré, de a szerzetesek mondjanak minden héten egy misét Batthyány László férfi és női ágon leszármazóiért.⁴ Dobsai György segösi guardiánt bízta meg 1468-ban a

¹ Monumenta Romana eppatus Veszprim. III. 86.

² Országos Levéltár Dl. 14915.

³ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára Lad. XXXIII. f. I. no. 2.

⁴ U. o. Lad. XXXIII. f. I. no. 2.

provinciális, hogy tiltakozzék a szécsényi kolostorért folytatott per elhalasztása ellen.¹

A Marczalyak kihalván a segösi uradalom a még hatalmasabb és még gazdagabb Báthory család ecsedi ágára szállott. Báthory András koronaőr három fia közül György, a főlovászmester, rendszeren a Segösdhöz nem messzire eső Babócsa várában lakott és udvari hitszónoka is mindig egy-egy mariánus ferenczrendű volt. Ilyen volt pl. 1507-ben Mihály atya s ennek kérésére Báthory György január 6-án vizkereszt napi ajándéku felmentette a segösi kolostornak Segösdön, Farkasfalván és Marczaliban lakó jobbágyait minden rendkívüli adótól és a hadipénz fizetésétől² 1511-ben Erzsébet napján mind a három testvér (György, István 1511-ben temesi főispán, később nádor, András somogyi főispán) Babócsa várában mulatott. Ekkor járult hozzájuk Segösi Nagy Antal provinciális és kérte tőlük a segösi kolostor részére azt a segösi halastavat, amely Gesztenye nevű azóta elpusztult falu felé feküdt. A három testvér ezt a kérést teljesítette, mert hiszen bizonyos volt, hogy a ferenczrendűek bőjtjüket így könnyebben megtarthatták, csak azt kötötte ki, hogyha ők maguk személyesen megjelennek Segösdön, akkor ők is halászhasanak.³ A következő évben Szent-Péter és Pál napján Báthory György a segösi rétekből azt, amely Illési nevű faluba vezető út mellett esett, ajándékozta a Boldogságos-Szűz iránt való tiszteletből a segösi kolostorban lakó ferenczrendűek használatára.⁴

1517. után, mivel a mariánusok is elfogadták Szent-Ferencz szabályainak szigorúbb értelmezését és a pápa határozata szerint ingatlanokat nem birhattak, a segösi kolostor kegyes pártfogói másként gondoskodtak, hogy a segösi kolostorban az Istennek szolgáló ferenczrendűek száma az élelem hiánya miatt meg ne fogyatkozzék. Batthyány Benedek budai várnagy 1524. februárban Ötvös nevű Segösdtől délre eső falujában tartózkodván, úgy egyezett meg a segösi ferenczrendűekkel, hogy az atádi két-kerekű malmot tőlük 100 forintért megveszi és azonfelül megígérte, hogy évenként 12 pécsi köből búzát ad nekik, 6-ot Kará-

¹ Kósa i. m. 125—28. ll.

² A ferenczrendűek pozsonyi levéltára Lad. XXXIII. f. I. nr. 4.

³ U. o. Lad. XXXVI. f. I. nr. 26.

⁴ U. o. Lad. XXXIII. f. I. nr. 5.

csonyra, 6-ot pedig bőjt első vasárnapjára és elrendelte azt is, hogy ha a ferenczrendűek odavisznek valamit örölni, alamizsnaként vám nélkül öröljék meg, mikor a malomnak vize van.¹

Báthory György is megvette a segösi kolostornak adott ingatlanokat, de Isten szentei iránt mindig tanúsított tisztelettől és szeretettől vezéreltetve, azokat megint csak a segösi egyház javára fordította és főleg díszes egyházi ruhákat, kereszteteket és egyéb felszereléseket készíttetett, hogy az istentisztelet még fényesebb legyen. Ezeket a mohácsi vész után gyakran Babócsa várában tartotta, mint biztos helyen, de végrendeletében gondoskodott róla, hogy azok a segösi ferenczrendűeknek jussanak. Nagyon kérte testvéreit is, hogy végrendelete ezen részét ne háborgassák, András nevű öcsöse akkoriban tárnokmester 1531-ben meglátogatván őt Babócsa várában magához kérette a kapornaki hiteles hely embereit és azok előtt szept. 16-án kijelentette, hogy ő mindazon rendelkezésekhez és hagyományokhoz, amelyeket bátyja György különösen a segösi kolostorra nézve tesz, hozzájárul és azokba beleegyeznek.²

Mikor e beleegyezést adta Báthory András, akkor már meg volt Báthory Györgynek végrendelete, hiszen majdnem minden évben csinált egyet, így készült a halálra, de 1532-ben január elején a régi végrendeleteket mind hatályon kívül helyezve január 4-én új végrendeletet tett s ez azután hatályba is lépett.

Ebben először is úgy rendelkezett, hogy őt a segösi kolostorban temessék el.

Mindazon ezüsttárgyakat, amelyeket nagyobbbrészt úgy is a segösi kolostor volt ingatlanainak árából készíttetett és amelyeket a bekövetkező nagy veszedelmek miatt biztos helyre vitetni és elhelyeztetni rendelt, a segösi kolostornak hagyja. A művésziesen készített és bőségesen megaranyozott, de azért nem arany kelyhet, a tányérkával, továbbá a tálczával és ampolnákkal együtt szintén a segösi ferenczrendűek egyházának hagyja. Ezé lett a három, dalmatikákkal felszerelt, kivarrott kereszttekkel, drágakövekkel és gyöngyökkel ékített fekete, veres és sárga színű miseruha, egy aranyozott, veres vecsernyepalást (kappa), három oltáröltöző (veres, sárga és fehér színű) és elren-

¹ U. o. Lad. XXXIII. f. I. nr. 6.

² U. o. Lad. XXXIII. f. I. nr. 8.

delte, hogy temetésekor ezeket az ő holtteste előtt vigyék. Az összes szőnyeget is a kolostornak hagyta. Tartozott azonkívül neki egy Elek nevű ember 100 forinttal, egy Tollinger nevű 50 forinttal; ezeket is a kolostornak hagyta.

Viszont volt neki egy nagy drágakövekkel és értékes gyöngyökkel ékesített tiszta aranyból készült feszülete és ezt a Boldogságos-Szűz tiszteletére ő előbb a segösi kolostornak szánta, most azonban a segösi ferenczrendűek engedélyével eladatni rendelte, hogy annak árából az ő összes hitelezőit és az ő szolgálait kielégítsék. Perneszi Ferencz babócsai várnagyot, Márton segösi főesperest és Kálmáncsehi Ispán Gált bizta meg, hogy lelkiismeretesen, mintha Isten és az ő szentei előtt állnának, osszák ki e kereszt árából begyűlt pénzt és se szeretet, se gyűlölet ne vezesse őket, hanem csak az igazság.¹ Az 1533-iki közgyűlés Segösi Andrászt rendeli ide guardiánnak és Farkas Ferenczet hitszónoknak.²

A mai Iharos, hajdan Nagy-Berényben lakó Pete Gál nevű jómódú jobbágy is addig járt Segödre búcsúra, míg 1538-ban május 22-én megjelent a somogyvári konvent előtt és kijelentette, hogy (Tót)gyúgy nevű faluban a Diászó nevű hegyen fekvő nagy szőlőjét odaadja a segösi ferenczrendűek használatára azzal a kikötéssel, hogy minden héten hétfőn gyászmisét mondjanak a megholtakért, pénteken pedig a Jézus öt sebe tiszteletére rendelt szentmisét mondják el.³

Nagy veszedelemben forogtak a segösi egyház kincsei már 1538-ban, mert a ferenczrendűek biztonság okáért elvitték azokat a hozzájuk nagyon kegyes Pethő családnak tátikai várába. Azonban ez év január 22-én Kecsethy Márton veszprémi püspök a tátikai várat elfoglalta és az ott levő kincsekre rátette a kezét.⁴

Báthory György 1532-iki végrendeletében még csak nem is említi azt a biztos helyet, ahová a segösi egyház kincseit boldogabb időkhöz elhelyezte. Azonkívül biztosította a kolostort testvéreinek esetleges föllépésével szemben is, de nem biztosította se magát, se a kolostort az egyik testvér özvegye ellen. Báthory

¹ U. o. Lad. XXXIII. f. I. nr. 7.

² Kósa: i. m. 223—24. ll.

³ U. o. Lad. XXXIII f. I. nr. 1.

⁴ Hazai Okm. III. 444. l.

István a nádor 1535-ben elhalván, neje magának a királynak biztatására Pekry Lajoshoz, a király tótországi lovaskapitányához ment férjhez és ennek elárulta, hogy a segösdi kincsek Pettauban vannak Gábor nevű pettaui polgárnál. Maga Szegedi Antal, II. Lajos egykori gyóntatója vitte azokat oda. Pekry, mint katona örökösen rettenetes pénzzükségben volt, embereit sohasem tudta jól fizetni és azért egyik nagy szorultságában addig fenyegette Pettau városát, míg a kincseket kezébe nem adták. E kincsek állottak egy nagy, aranyozott, ezüst keresztből, hat kisebb, aranyozott, ezüst keresztből, két nagy, aranyozott, ezüst gyertyatartóból, két, kézalakú, ezüst ereklyetartóból, négy ezüst medenczéből, nyolcz ezüst ampolnából, egy ezüst kézmósóból, egy nagy ezüst szenteltvíz hintőből és egy nagy, ezüst Úrmutatóból és összesen 199 márka és 2 lat súlyuak voltak.

A kincseket Pekry beolvasztotta, vagy másként értékesítette és a ferenczrendűeket sokáig semmivel sem kárpótolta. Sőt sohasem kárpótolta volna, ha Szegedi Gergely provinciális pert nem indít Pekry ellen. Terebezdi János pozsonyi guardiánt és mellette Beyczy Ambrus hires ügyvédöt bizta meg a per folytatásával és ezek annyira sarokbaszorították Pekryt, hogy neki Nagyszombatban esküt kellett volna tennie, hogy nem nyúlt a kincsekhez. Ezt azonban még sem merte letenni és így végre két évi pereskedés után 1550-ben felajánlotta, hogy kárpótlásként fizet a ferenczrendűeknek 1000 forintot (most annyi ezüstről körülbelül 10,000 koronát vernek.)¹ 1550. június 25-én Pekry a pozsonyi káptalanban az 1000 forintot csakugyan kifizette.² A király udvari kamarája azonban értesülvén, hogy a ferenczrendűeknek ennyi készpénzüik van, mindjárt elkérte kölcsön. Mit volt mit tenni, nagyobb biztonságba már nem helyezhették el a pénzt és azért 1552-ben 5% kamatozásra odaadták. Beleegyeztek abba, a segösdi ferenczrendűek is.³

1555-ben a törökök elfoglalták Babócsát, Kaposvárt és Korotnát. Ekként oly közel jutottak Segösdhöz, hogy a ferenczrendűek nem birtak ottmaradni, hanem kénytelenek voltak kivonulni. A török uralom után a ladislaitak telepedtek ide.

Segösd közelében esnek Korpád és Terebezd falvak. A sok

¹ Országos levéltár N. R. A. f. 339. nr. 29, 32, 33, 35, 36, 38.

² Egyháztörténelmi Emlékek V. 370—71. ll.

³ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára: Lad. XXXIII. f. I. nr. 9.

Segesdi, Terebezdi, Korpádi nevű szerzetes a XVI. századbeli mariánus ferenczrendűek közt, mutatja, hogy a somogyi magyar férfiak szívesen meghajtották kemény nyakukat és fölvtették Szent-Ferencz szegény ruháját.

Sopron.

Hazánk e jelentékeny városában korán megszálltak Szent-Ferencz fiai és építettek a Boldogságos-Szűz tiszteletére egyházat és mellé kolostort. Valamennyi a mariánus ferenczrendűektől épített egyház közül ez maradt meg legépebben napjainkra, sőt megmaradt tulajdonképen az első kisebb egyház is az új egyház sekrestyéje mellett délre és az ő jelképes díszítésével mint a XIII. századból fenmaradt műemlékeink egyik legérdekesebb darabja.¹

Bizonyos, hogy a kolostor 1250-ben már fennállott. Miklós soproni plébános a csornai prépostságnak adván balfi szőlőjét, erre nézve tanúkul hívta a türjei prépostot és két soproni ferenczrendűt.² Az 1316-iki jegyzékben mint a győri őrséghez tartozó kolostor szintén fel van sorolva és 1340-ben, továbbá 1344-ben itt tartották a ferenczrendűek közgyűléseiket.³

Az 1250-iki Miklós plébánossal ellentétben az 1356-ban hivataloskodó plébános épen nem szerette a soproni ferenczrendűeket és panaszával egész a pápáig ment. VI. Incze 1356. augusztus 28-án meg is parancsolja a bécsi skót apátnak, a heiligenkreutzi cziszterczi apátnak és a klosterneuburgi prépostnak, hogy kényszerítsék a soproni ferenczrendűeket a VIII. Bonifác pápától kiadott szabályok megtartására.⁴

De bezzeg szerette a ferenczrendűeket a soproni városi tanács. 1388-ban, augusztus 1-én Miklós, az első névleg ismert soproni guardian kérésére ő írja át a ferenczrendűek jogait biztosító s VI. Incze és XI. Gergely pápáktól kiadott bullákat.⁵ 1405 előtt pedig annyi jót tett a tanács a ferenczrendűekkel, hogy ezt külön köszönet nélkül nem hagyhatták. Azért 1405. június 7-én, pünkösöd napján, Segösdön közgyűlést tartván, onnan Szöllösi

¹ Henszlmann: Magyarország csúcsíves műemlékei és Turul 1897. évfolyam 112—14. ll.

² Országos levéltár Dl. 1028.

³ Analecta Franciscana IV. 554. Történelmi Tár: 1895. 754—56 ll.

⁴ Bullarium Franciscanum VI. 296.

⁵ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára. Lad. XXXVI. no. 8.

János provinciális, a kormánytanácsosok és az összes testvérek levelet írtak Sopron tanácsának, hogy köszönik jótéteményeit, és jelentették, hogy hálából minden ferenczrendű misés pap hat misét fog mondani a tanács tagjaiért és azok hozzátartozóiért, négy misét a már elhalt tanácstagokért, a föl nem szentelt testvérek pedig a szokásos imádságokat fogják értük elmondani.¹

Aligha csalódunk, ha azt véljük, hogy e szerfelett nagy köszönet az új egyház építésében való segítségért szólt.

A tanács ezen jóakarátára számított 1439-ben Domonkos soproni főesperes és győri püspöki helytartó, midőn a plébános és a ferenczrendűek között újra kitört viszályban a tanácsot kérte közbenjárásra. Május 30.-án levelet írt ezért a soproni tanácsnak és kérte, hogy (bár V. Márton 1424-ben a ferenczrendűek jogait ugyancsak megerősítette) csendesítse le a plébánost és a ferenczrendűeket, hogy a misék szolgáltatására, a szent beszédek tartására, gyertya-, virág- és barkaszentelésre, a szenteltvíz használatára és a temetésekre nézve náluk a régi szokás maradjon meg.²

A városi tanács szólt közbe akkor is, midőn a kassai származású Cziner Miklós guardián Székesfehérvárra utazott és ott meghalt. Irt a fejevári guardiánnak is, a székesfejevári városi tanácsnak is. Legjobban érdekelte a tanácsot, hogy megvan-e az ő 16 forint értékű breviariuma (zsolozsmás könyv), kérte, hogy azt Kassai Pálnak, a győri őrnek adják át. Tehát ez annyira a kolostoré volt, hogy a tanács jogot tartott hozzá. Mind Csákvári Benedek, mind a fejevári tanács biztatták a soproni tanácsot, hogy vissza fogják adni, csak előbb meg kell kérdezni a provinciálist.³ Igali Fábrián provinciális is mintegy a soproni tanácsnál keres védelmet, midőn a salvatorianusok nagyon támadták a mariánusokat a kolostorokhoz tartozó sok ingatlan miatt. 1460. június 3.-án írt levelében ajánlja szerzetes társainak sok imádságát a tanácstól kapott számos jótéteményért és a vádaskodók ellen idézi a pápák számos bulláját, megmutatván belőle, hogy a ferenczrendűek közössége birhat ingatlanokkal és birtokrészekkel, habár egyenkint semmit sem birhatnak.⁴

¹ Sopron városi levéltár Lad. I. et. A. f. I. no. 9.

² U. o. no. 2.

³ U. o. no. 7. Magyar Könyvszemle 1888. 87—88. 1890. 52.

⁴ Sopron város levéltára Lad. H. et VIII. fasc. III. no. 111.

1464-ben megint olyan plébános volt Sopronban, aki féléltette a maga hivatalát a ferenczrendűektől és czikkelyekbe foglalva küldte el a főesperesnek a ferenczrendűek ellen emelt panaszait. Ezeket a soproni kolostor legidősebb tagja, Jakab atya és a guardián elvitték a győri őrhöz, aki, akkor egyúttal pozsonyi guardián is lévén, Pozsonyban lakott. Lajos győri őr december 1.-én megint a soproni tanácsnak ír, még pedig hogy jobban kedvükben járjon, németül s kéri, hogy békitse ki őket. Irt különben e tekintetben Hen János főesperesnek is.¹

De a XVI. századnak mindjárt az elején már elhidegült a tanács és nem a szeretet, hanem a szigorú jog álláspontjára helyezkedik a ferenczrendűekkel szemben. 1510 előtt Jeromos nevű soproni guardián átvett a tanácstól bizonyos pénzt a kolostor építésére, azonban nem arra fordították. Nemsokára az egyik polgár a kolostor építésére egy ezüst övet hagyott, s a tanács ezt megtudva, ezt visszatartotta s nem adta át a ferenczrendűeknek. De mégis addig kérték a tanácsot és addig jártak közben, hogy 1510-ben mégis odaadta nekik az ezüst övet és márczius 22.-én Mátyás guardián szerzetes társaival együtt elismeri, hogy az övet átvették.²

Lehet, hogy ilyen bizonytalanságok elkerülése végett, lehet, hogy a szigorúbb szabályok életbeléptetése miatt a városi tanács 1519-től kezdve egyházatyát, vagyis gondviselőt rendelt tagjai közül a ferenczrendűek mellé és attól kezdve rendes számadást kér. Az első ilyen számadás 1519-ben Ákos guardián és hitszónok idejében készült s benne vannak a kolostor bevételei, de benne vannak a kiadások is a legapróbb részletekig. S ez így tart, csak mindinkább rövidebbre fogva, egész 1555-ig.³

A városi tanácson kívül jótévői voltak a kolostornak maguk a soproni polgárok. Így 1434-ben Mihály guardiánsága idején (aki különben már 1430-ban guardián vala) Assinger Jakab és neje 40 hold földet és egy mézárszéket adtak a kolostornak és Szent-Mihály egyháznak, hogy február 22-e táján érettük mindig misét mondjanak.⁴ 1445-ben Peresztegi Antal magyar származású polgár és neje 10 bécsi márkát ígér a kolostornak

¹ U. o. Lad. I. et A. f. I. no. 10.

² U. o. no. 4.

³ U. o. f. IV.

⁴ U. o. f. I. no. 1.

úgy, hogy ő ebből évenként csak egy márkát fizet le és addig zálogba adja a Leber-gasse-n levő házát.¹ A többi soproni polgár neveit nem ismerjük, de bizonyára számosan voltak, mert hisz később arról értesülünk, hogy a kolostornak Klingenspach, most Klimpa nevű, Sopron város tulajdonát képező faluban 70 hold földje van. Ezt csak a soproniaktól kaphatta.

De amint Pozsonyban és egyebütt, akként itt is, nagyon sok jótévője akadt a kolostornak a vidéki nemesség közt is. Így már 1430 előtt volt egy malma a kolostornak Nyéken. Nyék 1403 előtt az Atyinay családé volt, tehát ez ajándékozta a kolostornak. 1430-ra e malom már elromlott, úgy, hogy Szombat-helyi Péter provinciális, Ferencz a győri ör és Mihály a soproni guardián 1430-ban kénytelenek voltak e malmot odaadni egy nyéki polgárnak helyreállítás végett. Ez pedig csak úgy vállalta, ha hat éven át semmit sem fizet, hat év múlva ad évenként 8 köből búzát és 8 köből lisztet haszonbér fejében.²

Nagy jótévője volt a soproni kolostornak Bödy Dénes Vasvármegye-i nemes ember. Ez 1444-ben Vas megye alispánja volt és 1467-ben 50 forintot hagyott a soproni ferenczrendűeknek bizonyos szolgálatokra alapítványul. Az 50 forintot Sopron városa vette kölcsön és kötelezte magát, hogy évenként 5 forint kamatot fizet érte.³ Mivel az ilyen alapítványtevők rendszeresen abban az egyházban szoktak temetkezni is, nem lehetetlen, hogy Bödy Dénes tornajátékban használt sisakdíszé az a kecskefej, amit még most is, mint régi emléket, a soproni volt ferenczrendű templom karzatán őriznek.

A mosonmegyei Kemney (most Kimlei) Jakab nemes és anyja Borbála is a soproni egyházaknak és így a soproni ferenczrendűek egyházának is hagyták birtokaikat az istentisztelet emelésére, lelkük üdvösségének előmozdítására. Azonban Mátyás király ezeket, mint urafogyott jószágokat Nagylucei Orbán győri püspöknek és az ő testvéreinek Jánosnak és Balázsnak adta. Így tehát a nagy alapítvány érvénytelenné vált. Mindamellett az új birtokosok kegyességtől indítatva az egyházaknak és az öt árva gyermeknek szánt hagyományokat készpénzben kifizették és

¹ U. o. no. 3.

² A ferenczrendűek pozsonyi levéltára Lad. XXXVI. no. 10.

³ Országos levéltár. Dl. 19017.

erről a soproni egyházak előjárói közt Kristóf guardián 1484. decz. 20-án elismervényt állított ki.

Majdnem hasonlókép járt a soproni kolostor Sattler Zsigmond küllei (kyuleu-i) nemes hagyományával is. Ez küllei birtokát és ott levő malmait a soproni kolostornak hagyta, de azokhoz tulajdonkép Kanizsai Lászlónak lett volna joga. Kanizsai László azonban annyira szerette a ferenczrendűeket, hogy 1493. április 18-án Csepregen kiállított levelében lemondott ezen jogáról és a Boldogságos Szűz, meg Szent Ferencz szeretete miatt átadta a kolostornak.¹ Lehet, hogy e Sattler Zsigmond hagyományából építették a ferenczrendűek egyházuk északnyugati részéhez az új tornyot és így az ott levő czímer és a templomban levő sisakdísz Sattler Zsigmondra vonatkozik.

Jótevőül ígérkezett még 1460-ban a sárfenéki vár ura, Kappeln László is. Június 8-án irt levelében kérte a soproni guardiánt, hogy a kolostorba menekült Ferber Ulrikot ne élelmezze, ne őrizze, hanem üzze ki. Igérte, hogy meghálálja neki e dolgot.² E kérést természetesen a guardián nem teljesítette, mert hisz akkor az egyháznak menedékjoga érvénytelen lett volna.

1490-ben a soproni kolostor is azok közé tartozott, amelyeket Mátyás király meg akart javítani.³

A XVII. század egyik iratában azt állítják a soproni ferenczrendűek, hogy a régi világban olyan, messze földön híres búcsújáróhely, mint az ő egyházuk, nem volt. De igyekeztek is minden módon kérni az egyházi előjárókat, hogy egyházuk számára búcsúkat adjanak. 1467-ben a győri püspöknek főpapi teendőikben helytartója, Vid bodoni püspök 40 napi búcsút engedélyez az egyházat Mária-ünnepeken látogatóknak, 1488. június 14-én pedig tizenhat kardinális ad az egyház számára búcsúlevelet s ebben 100 napi búcsút engedélyez azoknak, akik az Úrnapján és még négy ünnepet követő csütörtökön ez egyházat meglátogatják és annak építésére segítséget nyújtanak.⁴

A tizenhat kardinális búcsúlevele azt árulja el, hogy a soproni ferenczrendűek egyháza ekkor már megint építés, vagy

¹ U. o. 26052.

² Sopron város levéltára. lad. I. et A. f. no. 8.

³ Monumenta Romana eppatus Vesprim. III. 316. l.

⁴ Kósa: i. m. 416.

legalább is bővítés és javítás alatt állott. Ennek egyik jele az is, hogy az egyház délnyugati szegletéhez épített imádkozóhely (oratorium) bolthajtása felett Sinelanger Jakab czimere és az 1492. évszám látható, világos jeléül annak, hogy e részt ő készítette.¹ Ez időtájt készült a kórusnak a párkánya is. Ennek közepén ott van kőbe vésvé a készítő szobra, de sajnos, a neve hiányzik.

A mohácsi vész idejétől kezdve a soproni kolostor neve is belekerül az országos események sorába és a ferenczrendűeknek gyakran vagy szenvedni, vagy fáradni kellett vallásukért és hazájukért.

Már a mohácsi vész előtt két évvel kezdték rebesgetni, hogy a hitújítók Sopronban is felütötték fejüket és a mariánusokra nagyon fájó volt, hogy épen az ő egyik társukat Kristóf ferenczrendű hitszónokot gyanúsították a felforgató tételek hirdetésével. II. Lajos megbízásából maga a leghíresebb, leg tudósabb hitszónok, Szegedi Gergely atya ment ki vizsgálatot tartani és ő 1524. október 24—25-én kikérdezte mind Kristóf atyát, mind az ő hallgatóit és vádlóit. De semmi olyasmit nem talált, ami a katolikus hittől eltérő, vagy megbüntethető tett volna;² s valóban nem is hirdetett semmi hazugságot vagy tévedést, csak néha keményen bírálta az erkölcsöket és sürgette a lelki megújulást.

Az 1533-iki közgyűlés a soproni kolostorra nézve kivételes intézkedést tett. Megengedte, hogy a régi guardián továbbra is ott maradjon.³ Ha tudjuk, hogy a következő évben a provinciális arról panaszkodik, hogy német gyóntatót teljességgel nem küldhet, kitaláljuk, hogy a soproni guardián is azért maradt meg hivatalában, mert más németül értőt nem tudtak helyébe választani.

A hitújítás következtében az alamizsnaosztogatás nagyon megritkult. 1537-ben a soproni ferenczrendűek, kivált István guardián, a győri őrség fejével Balázsszal együtt nem találtak más módot a templom és kolostor kiigazítására, mint azt, hogy némely ingatlanokat eladják. Mivel pedig az eladásra és az építésre ők elégtelenek voltak, aug. 3-án kelt levelükben Paltran András mestert és Rays János bírót bízzák meg ez ingatlanok

¹ Kósa: i. m. 419.

² Egyháztörténelmi Emlékek I. 159. l.

³ Kósa: i. m. 223. l.

köztük egy gesztenyés erdő) eladásával és sürgetik, hogy lelkük üdvösségét szem előtt tartva, minél hamarabb állítsák helyre az egyházat.¹

A ferenczrendűek és a városi tanács közt volt barátságos összeköttetésnek ez az utolsó jele. 1550-ben már kénytelenek a soproni ferenczrendűek a királyi helytartótanácsához fordulni, mert azt az öt forintot, amelyet Bódy Dénes 1467-ben tett alapítványa után évenként kellett volna fizetni, 1546 óta nem fizették meg. „Inségtől és szegénységtől szorongattatva“ kénytelenek kérni a helytartótanács tagjait, hogy járjanak közben Sopron város tanácsánál, hogy fizessenek.²

1560-ban megjelent Sopronban Szegedi Ferencz provinciális és ekkor a soproni ferenczrendűek kérésére a kismartonai kolostor javait haszonbérbe adták Weyspriach úr jószágkormányzójának.³

1565. aug. 10.-én megint maga a provinciális, Csongrádi Ferencz intézkedik a soproni ferenczrendűek dolgában. A küllei malmot (néhai Sattler Zsigmond ajándékát) kiadja haszonbérbe Macska Mátyásnak évi 12 köből búzáért és azonkívül köteles a bérlő a kolostor többi búzáját odaszállítani, megörölni és visszaszállítani. Saját jószántából megígérte még a bérlő, hogy a keresztúri szőlőt ingyen megműveli a ferenczrendűek számára.⁴

A küllei birtok többi részét, úgy látszik, már 1567 előtt Oláh Miklós érsek unokaöccse, Oláh-Császárs Miklós, a lándzséri vár ura vette haszonbérbe. Legalább is 1567. március 27.-én Borhy Mátyás soproni guardián elismeri, hogy a régi meg egyezés szerint Oláh-Császárs Miklós úrtól felvette a 30 köből búzáért.⁵ 1570-ben pedig ugyanő mint soproni guardián a néhai Sattler Zsigmondtól, illetőleg annak özvegyétől a soproni kolostornak hagyott Felső-Küllő és Péterfalva között eső nemesudvarházat a hozzátartozó szántóföldekkel és rétekkkel együtt (a malom kivételével) haszonbérbe adja néhai Oláh-Császárs Miklós özvegyének, Szluini (Zliony) Annának évi 40 köből búzáért és hat cseber borért.⁶ Hasonlóképp bérbeadták a soproni ferenczrendűek 1570.

¹ Egyháztörténelmi Emlékek III. 178. l.

² U. o. V. 392—93. ll.

³ Sopron város levéltára: Lad. I. et A f. I. no. 20.

⁴ Kósa: i. m. 421. l.

⁵ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára lad. III. f. VIII. nr. 1.

⁶ Kósa: i. m. 422. l.

december 13-án klimpai földjeiket Sopron város klimpai jobbágyainak évi 30 köből búzáért, 8 köből zabvetésért és elégséges fáért.¹ Ebből tehát látszik, hogy kocsit, lovat tartottak és a lovak takarmányozásáról gondoskodtak. 1570-ben jötevője is akadt a kolostornak. Borhy Mátyás guardián február 1.-én kelt levelében elismeri, hogy átvette a soproni tanácstól azt a 6 magyar forintot, amelyet Vadosfalvi Dávidné Ladislavity Katalin a kolostornak hagyott.²

Soproni guardián volt Borhi Mátyás még 1571. aug. 17-én is és ekkor kelt levelében elismeri, hogy a régi jámbor emberektől alapítványul tett és Sopron város által kölcsön vett tőkék kamatai fejében 25 forintot átvett.³ E tőkét a város részben megint kiadta egyes polgároknak s a kikötött kamatot azoktól beszedve egyszerre adta át. Később azonban a ferenczrendűek a tőkétet másoknál még jobban tudták volna elhelyezni s azért 1580. táján Borhi Mátyás a volt guardián már mint provinciális fölszólítja Sopron város tanácsát, hogy a tőkétet mondja fel és adja vissza, mert így a maguk fentartására nagyobb jövedelmet tudnak belőlük szedni és így minden világi gondtól megszabadulnak.⁴ E kérést azonban a tanács bajosan teljesítette; legalábbis nincs nyoma, hogy másoknak adták volna ki.

A török világban kettős vigyázatra volt szükség és azért éjjel is harangoztak. A soproni tanács erre a ferenczrendűeket kérte fel. 1589. október 27-én Báthori István guardián kérte a tanácsot, hogy adják meg ezért az ígért évi 4 forintot és egy cseber bort, mert a harang és a harangláb elég rossz karban van.⁵

A XVI. század vége felé már megint akadtak a mariánus ferenczrendűek közt német származásúak is, részben persze csak más rendtartományból átvett szerzetesek s azért a sok magyar guardián után 1591-ben már német guardián állott a soproni ferenczrendűek élén. Sporer Györgynek hívták e guardiánt és úgy látszik jól tudott a tanács kedvében járni, mert 1591-ben

¹ Sopron város levéltára lad. I. A. f. no. 14.

² U. o. no. 13.

³ U. o. no. 15.

⁴ U. o. 16.

⁵ U. o. lad. A. et I. f. II. no. 3, 11.

4 cseber sankt-wolfgangi (most Sopronbánfalva) asztali bort kért, 1592-ben pedig elismerte, hogy a tanácstól nekik ajándékozott tűzi és egyéb fát a soproni kamarástól megkapta.¹ Utána hat év múlva megint német guardián volt Sopronban. Ezt Riemann Lőrincznek hívták. 1600. aug. 8-án kelt levelében elismeri, hogy a soproni plébánostól, Trokl Istvántól megkapott 6 cseber bort és két mérő rozsot.²

De már 1602-ben Ebeczky Sándor volt a soproni guardián. Egy évvel utóbb a ferenczrendűek provinciálisa megint kénytelen bepanaszolni a soproni tanácsot a helytartó tanácsnál, mert ezek nem engedték behozatni a városba boraikat. A küllei birtok haszonbérlete ugyanis Oláh-Császárné halála után az ő vejére Dersffy Ferenczre szállott s ő a régi szerződés szerint Szent-György napja táján köteles volt hat cseber bort adni. A tanács azonban hivatkozván arra, hogy csak soproni bort szabad mérni, nem engedte behozatni a városba „főleg azért, hogy haragját a ferenczrendű barátok iránt kimutassa.“ A helytartótanács elnöke úgy döntött, hogy a bort be kell engedni, mert hiszen nem kimérés, vagy nyereségszerzés végett hozzák be, hanem életük fentartására.³

Meg kellett ismételni e rendeletet 1611-ben Thurzó György nádornak és azonkívül felszólítani a tanácsot, hogy kényszerítse egyik polgárát, Kalmár Mátyást azon 15 cseber bor megfizetésére, amelyet néhai Pethe Márton mint győri püspök a soproni ferenczrendűek egyházának helyreállítására hagyott, de Kalmár ki nem adott.⁴

Ebből is látjuk, hogy a XVII. század elején a ferenczrendűek kezdték templomukat részben átalakítani s az új izlés szerint díszíteni. De ezenkívül szerették volna templomuk régi hírét is helyreállítani s azért 1604. aug. 9-én kérik a tanácsot, hogy adjanak nekik meszet a templom kimeszelésére és helyreállítására; bejelentik még, hogy előljáróik biztatására ezentúl megint a régi fénnel fogják megtartani a templomfelszentelés napját (Kirchweih) és erre a városi tanácsot is meghívják.⁵

¹ U. o. f. I. 17. 18.

² U. o. f. I. nr. 19.

³ U. o. f. I. nr. 31.

⁴ U. o. nr. 22.

⁵ U. o. nr. 23.

1607-ben a bátorlelkű Draskovich Ferencz provinciális pert kezdett a várossal a kolostor udvarával szomszédos házért, mert arra a mariánusok czímere volt kivésve. Azonban a tanács kimutatta, hogy már 1532 óta mindig más és más család kezében volt e ház és adót is vetettek ki rája.¹ Megmaradtak azonban a klimpai földek birtokában s azokat 1612. ápril 29-én Malsich Miklós guardián és szerzetes társai 50 köből búzáért adják ki haszonbérbe, ugyancsak a klimpai jobbágyoknak.²

1619. november 30-án Sopron városa Bethlen Gábor erdélyi fejedelemnek meghódolván, a soproni ferenczrendűeket sok keserűség érte, mert ők szerettek volna II. Ferdinánd király hűségében megmaradni. Hozzájárult, hogy Bethlen Gábor épen azt a Zerdahelyi Gábort küldte ki biztosul Sopronba, aki már 1616-ban oly kegyetlenül megtámadta a pozsonyi ferenczrendűeket. Sopronban most azzal állt bosszút, hogy a ferenczrendűek pinczéjében, Csiky István, erdélyi püspök (volt szerzetes társuktól) elhelyezett és Csizmazia Péternek eladott bort nem engedte kivitetni, mert azt, állítása szerint, még az 1620. január elején kötött fegyverszünet előtt zsákmányként elfoglalta.³

A Bethlen-féle támadásból más kellemetlenség is származott. 1622-ben II. Ferdinánd király Sopronba hirdetett országgyűlést. A nagyobb ülések számára a városi tanács itt is, mint Pozsonyban a ferenczrendűek kolostorát szemelte ki s azért 1622. márczius 11-én a király biztosaival együtt a soproni tanács is megjelent a kolostorban. Jelen volt akkor ott Rudinay János provinciális s látván a tanács tagjait a királyi biztosok jelenlétében, Bethlen-pártiaknak és olyanoknak szidalmazta őket, akik csak szóval, de nem szívvel hívek a királyhoz. A tanács tagjai természetesen tiltakoztak ez ellen és ezentúl még kevésbé pártolták a ferenczrendűeket.⁴ Az országgyűlést azért megtartották és ekkor az a kitüntetés érte a ferenczrendűek egyházát, hogy ebben koronázták meg magyar királynévá 1622. május 15-én II. Ferdinánd nejét, Eleonorát.⁵

Az országgyűlés sok vendéglátással és így sok költséggel

¹ Kósa: i. m. 420. l.

² U. o. f. I. nr. 24.

³ U. o. nr. 25.

⁴ U. o. f. I. nr. 26.

⁵ Kósa; i. m. 420. l.

járt. Azért 1625-ben értesülvén a ferenczrendűek, hogy újra Sopronban lesz az országgyűlés, szeptember 24-én már előre folyamodtak a városhoz egy kis alamizsnáért, hogy a vendégeket kellőképen fogadhassák.¹ E második országgyűlés alkalmával valóságos király koronázó egyház lett a ferenczrendűeké, mert december 8-án itt tették III. Ferdinánd fejére a magyar szent koronát.²

Az országgyűlések is sok zavart okoztak a kolostor csendjében, de még nagyobbat a háborúk. 1623-ban újból megkezdődvén a háború Bethlennel, Sopronba német őrséget küldött a király. Ezek a ferenczrendűek temploma körül a piacon állottak őrséget és a város részben a kolostorba szállásolta el őket. Megigérték ekkor a barátoknak, hogy ha valami kárt csinálnak a katonák, segíteni fognak a helyreállításban. A katonák persze roppant gonoszul viselték magukat és távozásuk után el kellett rontani a kolostorhoz és templomhoz ragasztott apró házacskákat. A város azonban a helyreállításról semmit sem akart tudni. A ferenczrendűek kénytelenek voltak Esterházy Miklós nádorhoz fordulni, hogy a várost az ő kötelességére figyelmeztesse.³

Midőn 1626-ban Bethlen harmadszor indult meg II. Ferdinánd király ellen, hallották a soproni ferenczrendűek, hogy a város a német katonákat újra a kolostorba akarja költöztetni. Ijedezve irták erre a soproni ferenczrendűek a tanácsnak, hogy ez nem lehet, mert ők a város alattvalóit (vagyis a klimpai jobbágyakat) már magukhoz fogadták, azok minden butoraikkal betöltötték a kolostort. Ha másként nem lehet, javíttassa ki a város a romladozó ebédlőt és oda szállítsa a német katonaságot, hogy ne legyen teljesen fölzavarva a német katonák gonoszsága miatt a szerzetesek békéje.⁴

A soproni kolostort látogató, XVII. századbéli felügyelőknek mindig szúrta a szemét, hogy e kolostornak olyan nagy terjedelmű ingatlanai vannak. Azért a rendtartomány előljárósága, illetőleg apostoli ügyésze 1625-ben eladta a klimpai birtokot Gál Péter nemes embernek. Ámde ebből nagy baj keletkezett. A soproniak sehogysem egyeztek bele, mert Gál Péter előttük idegen ember volt és azokat a földeket valaha a soproniak

¹ U. o. f. II. nr. 25.

² Kósa: i. m. 420. l.

³ U. o. f. I. nr. 29.

⁴ U. o. f. II. nr. 29.

ajándékozták a kolostornak, Sopron városához is tartoztak, így tehát nekik több joguk van a földek megvételéhez. Hiába írt 1625. márczius 26-án Komáromból Gál Péter, hiába írt ugyane napon a nádor Gál érdekében¹, az eladást vissza kellett vonni.

E helyett tehát 1627. május 11-én Sennyey vácsi püspök és királyi kancellár, mint a mariánusok apostoli ügyvivője (syndicus apostolicus) eladta a küllei és péterfalvi ingatlanokat, nevezetesen a kétkerekű malmot, a szántóföldeket és réteket 450 forintért, a keresztúri hegyen levő szőlőt pedig 50 forintért vitézlő Pongrácz Mihálynak². 1628-ban pedig a Sopron külvárosában a Sliper-utcán levő házacskát és kertet adta el, de már magának Sopron városának 300 forintért mindazoknak beleegyezésével, akiket ez érdekelt, még pedig azért, mert a kolostor falai dülő félben lévén azok javítására pénz kellett.³ Kolosváry Bonaventura guardián, illetőleg a kolostor ügyvivője (syndicusa) Faller János városi esküdt, az így megállapított 300 forint árból 1628. június 2-án mindjárt fölvelt 100 forintot, szeptember 12-én pedig a hátralevő 200 forintot.⁴

A soproni tanács, hogy a nagyon megromlott kolostor könnyebben helyreállítható legyen, még azt is megengedte, hogy a külvárosban levő Szent-György javadalmat két évig a ferenczrendűek birhassák, de 1628. július 1-én Lakompakon a nádor előtt kötelezni kellett magát a soproni guardiánnak Kolosváry Bonaventurának, hogy e javadalmat két év múlva a soproni tanácsnak visszaszolgáltassa.⁵

Sennyey-nek, mint apostoli ügyvivőnek el kellett volna adni a soproni határban levő Staiger nevű szőlőt is, de ő azt nem adta el, hanem magánál tartotta és haszonbér fejében némi alamizsnát adott. 1635-ben Sennyey meghalván, a szőlő visszaszállt megint a kolostorra és azért Esterházy Miklós a ferenczrendűek nagy pártfogója 1635. október 15-én kérte a soproni tanácsot, hogy e szőlőt adja át a soproni kolostor ügyvivőjének kezéhez s ha valaki esetleg magáénak követeli, utasítsa igazolásra.⁶

¹ U. o. f. I. nr. 27.

² Kósa: i. m. 423.

³ Sopron város levéltára lad. I. et. A. f. I. nr. 31.

⁴ U. o. nr. 32—34.

⁵ U. o. nr. 34.

⁶ U. o. nr. 35.

Sennyey halála után Draskovics György, a győri püspök lett az apostoli ügyvivő és az ő idejében Sopron város elérte régi vágyát. 1636. július 6-án Draskovics Sopronba jövén, eladta a városnak a kolostornak Sopron határában levő összes, 74 holdra terjedő földjeit 740 forintért¹ és 1637. márczius 7-én Gadolius László soproni guardián és Rosenmann Sámuel, a kolostor ügyvivője, egyuttal soproni harminczados már igazolják, hogy Sopron várostól a 74 hold földért a 740 forintot megkapták². Draskovicsnak azonban emiatt az 1638-iki júniusban tartott nemzeti zsinaton nagy támadásokat kellett kiállnia a magyar főpapok részéről, mert ezek azon állásponton voltak, hogy egyházi birtokot világiaknak eladni semmiképp sem szabad, mert akkor az anélkül is csekély egyházi birtok még jobban lepad. Kötelezték tehát Draskovicsot, hogy az eladott földeket szerezzze vissza. Draskovics nagy későn 1638. december 28-án csakugyan felszólította a soproni tanácsot, hogy vegyék vissza a pénzt és adják vissza a földeket³, de persze ebből semmi sem lett. Klimpa egészen Sopron város birtoka volt még 1848-ban is.

1644-ben és 1663-ban a soproni kolostor sok ferenczrendű testvérnek adott menedéket, akik Érsekujvárról, Nyitráról, Szent-Katalinból 1643-ban Rákóczi György támadása, 1663-ban a törökök pusztításai elől menekültek.⁴ Guardián volt itt 1644-ben Kovács Ambrus, a későbbi provinciális s február 6-án arra kérte a tanácsot, hogy általában engedje meg az alamizsnakép kapott bor behozatalát a városba s ne legyen szükséges előbb minden hordóra czédulát kérni.⁵

A kath. hitélet felvirágzásával újra akadtak jötevők, de ezek most már nem ingatlan hagyományozásával, hanem alamizsnakép hagyott pénzzel akarnak a kolostoron segíteni. Így 1649-ben Höld Remig guardián nyugtatja a tanácsot, hogy egy özvegy asszonytól hagyott 7 forintot megkapta.⁶ 1649-ben Litomiczi László guardián és Rosenman Sámuel, aki még mindig ügyvivője vala a kolostornak, vesznek fel 5 forintot Zuanna György

¹ U. o. nr. 36.

² U. o. nr. 37.

³ U. o. nr. 38.

⁴ Kósa: i. m. 419.

⁵ Soproni városi levéltár. Lad. I. et. A. f. VI. nr. 28.

⁶ U. o. f. I. nr. 39.

soproni birótól, mint olyant, amelyet Zuanna János bécsi kanonok és soproni javadalmas a bíró testvére a kolostornak hagyott.¹

Ambár a kolostor, mint láttuk, az 1628—36. években részben újból épült, 1652-ben Litomericzi László guardián megint építeni, vagy nagyítani akart rajta. Pártfogóul fölkérte Nádasdy Ferencz országbíró s ez meg is ígérte, hogy készít nekik egy boltot, de mint 1652. okt. 12-én Seibersdorfbán írt levelében jelenti a soproni tanácsnak, téglája nem volt s azért pénzért kért néhány ezer téglát a tanácstól.² Pálffy Pál nádor is közbenjár november 28-án írt levelével a tanácsnál, hogy a soproni ferenczrendűek illő áron 300.000 darab téglát kapjanak.³

Mindamellett a templomnak a kolostorra néző fala 1654-ben annyira dűledező volt, hogy decz. 14-én írt levelében a guardián arra kéri a tanácsot, legalább gerendákkal támogassa meg e falat legalább is addig, míg valami jötevő akad, mert különben agyonüti mindnyájokat.⁴ Jötevő csak akadt, mert az egyház ma is áll. 1661-ben már a sekrestyét akarták megnagyobbítani a ferenczrendűek és azért kérték a városi tanácsot, hogy a kerek falat egyenesre vehessék és az ott levő két haszontalan boltot hozzávehessék. A tanács ezt meg is engedte.⁵ Tehát a sekrestye mai alakjában csak 1661-ből származik s azelőtt a régi még román stílusban épült kis sekrestye volt a templomhoz csatolva. 1676. nov. 28-án rettenetes tűzvészben leégett a kolostor és egyház teteje, de jötevő lelkek hamar összeadtak annyit, hogy helyreállították.

1681-ben megint előkelő vendégeket fogadott be a soproni kolostor, mert itt tartották az országgyűlést és decz. 9-én itt koronázták meg magyar királlyá I. Lipót király harmadik nejét Eleonorát. Ennek emlékéért még sokáig hirdette az az értékes és szép egyházi ruha, melyet a királyné ennek emlékére adott a soproni ferenczrendű egyháznak.⁶

De nemcsak az élők gyülekező helye volt a soproni ferenczrendű templom. A török uralom idején Sopronba beszorult

¹ U. o. f. I. nr. 40.

² U. o. f. III. nr. 59.

³ U. o. f. I. nr. 41.

⁴ U. o. f. III. nr. 57.

⁵ U. o. f. III. nr. 75.

⁶ Kósa: i. m. 421 l.

magyar nemesség annyira megszerette a ferenczrendű atyákat, hogy holta után is azok közelében, azok egyházában akart nyugodni. A Viczay, Sárkány, Bossányi, Töltös, Fenesi, Cziráky, Szécsényi, Ebergényi, Sennyey, Esterházy családok helyezték itt nyugalomra elhunyt kedveseiket. Itt nyugszik pl. az az Esterházy Mihály, aki Buda ostrománál 1686-ban elesett.¹

Sümeg.

E szép egyházat és kolostort — mint látni fogjuk, — Szécsényi György püspök a salvatoriánusok részére építette 1654-ben. 1689-ben a Lazari-féle egyezség és döntés értelmében jutott a mariánusok kezébe. 1689. szept. 16-án vették át és Pörös Mihályt küldték ide guardiánnak. A plebánosi teendőket is végezték.

1699-ben egy gazdag bécsi német asszony Feilheim Ferdinándné érkezett ide, mert rettenetes betegségében sehol nem talált gyógyulást. Itt a Szent-István oltáránál elhelyezett fájdalmas Mária-szobor előtt imádkozván, már rothadozó teste meggyógyult. Az esemény annyira csodálatos volt, hogy a ferenczrendű atyák a veszprémi püspököt megkérték az eset megvizsgálására és Szécsényi Pál, az alapító unokaöccse, azt csodálatosnak nyilvánította. Ettől kezdve azután számosan fordultak könyörgéseikkel a Boldogságos-Szűzhöz e csodatevő szobor előtt imádkozván és nagyon sokan meghallgatást nyertek, úgy, hogy a sümegi Sarlós-Boldogasszony-templom csakhamar híres bucsujáró hely lett. Előmozdította ezt az, hogy egyik ott lakó ferenczrendű a csodás eseményt és a hivatalos vizsgálat eredményét magyarul leírta és egy Mária-tisztelő költségén Nagyszombatban 1703-ban kinyomatta.²

Szatmár.

Szatmár városát a ferenczrendűek korán fölkeresték és itt a Boldogságos-Szűz tiszteletére kis templomot építvén, segítettek a lelkipásztoroknak a jámbor keresztény élet terjesztésében. 1316-ban már fennállott e kolostoruk és akkor az egri őr

¹ Kósa: i. m. 426 l.

² Kósa: i. m. 529—31. Szabó Károly: Régi magyar könyvtár 6178. sz.

felügyelete alatt állott.¹ 1380 tájától kezdve pedig megszaporodván a vidéken a ferenczrendűek kolostorai, a váradi ör felügyelete alá került és itt is maradt.

A ferenczrendűek csakhamar megkedveltették magukat a Szatmár körül lakó nemes urakkal is. Világos jele ennek, hogy már 1335-ben a gazdag (Nyircsaholyon lakó) Csaholyi család egyik tagja, Csaholyi János nagyanyja, végrendeletileg 12 márka ezüstöt hagyott nekik és ezt Csaholyi János, nagyheti ájtatóságát itt Szatmárt végezvén, át is adta a ferenczrendű testvéreknek.²

Nemsokára egy másik, gazdag, szatmármegyei család bőkezűségét is tapasztalták. Szatmártól keletre az aranyosmedgyesi és színérváraljai nagy uradalmakat abban az időben a hatalmas Medgyesy, másként Móriczhidy család bírta. Erdélyi vajdák s horvát bánok kerültek ki ezidőben a hatalmas család tagjai közül. 1349-ben e család egyik jeles tagja Móricz nyújtott segítséget a szatmári ferenczrendűeknek, hogy az egész országból közgyűlés tartása végett ide sereglett testvérek szükségét ne lássanak.³ Sőt nem csupán Szatmár megyébe, hanem közelebb eső megyékbe is hívták őket. 1345-ben egyik nagyon öreg, Szatmárt lakó ferenczrendű az állítja, hogy ő a zemplénmegyei Nagymihályon 1285-ben, Nagy-Boldogasszony napján ünnepi misét mondott.⁴ 1410-ben is itt tartották a ferenczrendű közgyűlést.⁵

Épen azért nagy szomorúság volt a régi, mariánusoknak hívott ferenczrendűeknek 1448-ban az apostoli szék követleinek abbéli ítélete, hogy Szatmárról vonuljanak el és adják át a kolostort Szent-Ferencz szerzete új, erősebb hajtásának a szigorú ferenczrendűeknek.⁶ Nyilvánvaló volt, hogy ez ítéletet Hunyadi János, az ország kormányzója sürgette. A mariánus ferenczrendűek szerencséjére Szatmár városa akkoriban Brankovich György szerb despota kezén volt, ez pedig nagy ellensége volt Hunyadi Jánosnak és így nem engedte végrehajtani az ítéletet.

¹ *Analecta Franciscana* IV. 554.

² Fejér: *Cod. Dipl.* VIII. 4. 149. l.

³ *Tört. Tár*: 1895. 752—56.

⁴ *Sztáray-Oklevéltár* I. 185.

⁵ Kósa: *Collectanea* 79.

⁶ Teleki: *Hunyadiak kora*. X. 233.

Ennélfogva Szatmárt továbbra is a mariánus ferenczrendűek maradtak azután is, hogy Hunyadi János elvévén Szatmárt és Nagybányát Brankovichtól, azzal kárpótolta magát sok bosszúságaiért.

A Brankovichok után a Zapolyai család szerezte meg Szatmárt. Ez is nagy pártfogója volt a ferenczrendűeknek, tehát nem volt bántódásuk. Az ő idejükben 1466. februárban Sárospataki Benedek volt a guardián. Néhai Deák Dénes oly bizalommal volt irántuk, hogy értékes holmiját náluk helyezte el. Halála után Manini Pál, volt máramarosi kamaraispán vette ezeket magához és a kolosmonostori hiteles hely előtt a szatmári ferenczrendűeket a további felelőség alól felmenté.¹ 1477-ben említik a második név szerint ismert szatmári guardiánt: Györgyöt.²

A XVI. század elején említik György utódát, Albert guardiánt, még pedig ma látszólag csekély, de akkor Szatmár városára nézve fontos ügyben. Valamelyik jóltevő ugyanis a szatmári kolostorra hagyta az ő részét a Szamosra épített egyik vizimalomból. A másik része a város plébánosáé és három oltárigazgatóé volt s mivel a plébánia kegyura a város volt, a város is vigyázott a malom jövedelmére. Csakhogy e malomhoz Németi város földjein át vezetett a közelebbi út. A szomszéd városok gyakran csekély okokból torzsalkodnak egymással s így volt ez abban az időben az egymástól teljesen különálló Szatmár és Németi városok között is, pedig a Szamos egészen elválasztotta őket egymástól. A németiek elzárták az utat a vizimalomhoz s így kénytelen volt Szatmár városa a földesúrtól segítséget kérni. Szerencsére mindkét városnak egy földesura volt, még pedig 1508-ban Somlyai Báthory István. Albert guardiánt is kérték a szatmáriak a közbenjárásra és a földesúr békét is szerzett köztük ily feltételek alatt: Abban az évben, mikor a németiek e földet csak ugarnak használják, mind az őrlők, mind a gátmunkások szabadon járhatnak a rövidebb úton Szatmártól a malomhoz; abban az évben azonban, mikor vetik, vagy kaszálóznak hagyják a földeket, akkor csak Szent-György napig járhatnak ott. Szent-György naptól kezdve várni kellett egész a széna felgyűjtéséig, vagy aratásig és csak azután járhattak a malomhoz ez úton.³

¹ Országos levéltár: Dl. 36393. pag. 18. nr. 1.

² Szatmármegyei schematismus 1904. 119. 1.

³ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára. Lad. XXXIII. f. 2. nr. 3.

Ugyanez időben a szatmári ferenczrendű kolostornak egész külön malma is volt a Szamoson. Ajándékba kapta ezt a méltán híres, gróf Erdődy család ősétől, Miklóstól, Bakócz Tamás, híres esztergomi érsek testvérétől. Miklós ugyanis nem tört olyan roppant nagyra, mint testvérei és fiai, hanem behúzódott Szatmár városába s itt mint polgárember éledgett. Hogy könnyebb legyen megéllhetése, gazdag bátyja Tamás vett neki egy malmot, ő pedig halála előtt, mivel szerette a ferenczrendű testvéreket, e malmot oda ajándékozta a szatmári kolostornak, csak azt kötötte ki, hogy a ferenczrendűek mondjanak misét szombaton a Boldogságos-Szűz, vasárnap a Szentháromság tiszteletére, hétfőn pedig elhunyt atyafiaiért. Mivel a malom tulajdonképen Bakócz Tamás pénzébe került, biztonság okáért a szerzet ez ajándékozáshoz kérte az eredeti vevő beleegyezését is. Bakócz Tamás 1510. május 22-én jóvá is hagyta testvére ajándékozását, csak azt kötötte ki, hogy a malmot a ferenczrendűek előljárói (provinciális, ör és guardián) el nem adhatják és ha a miséket nem mondják, akkor a malom az ő atyafiaira vissza száll.¹

Volt még ezen kívül Szatmár mellett egy rév is. Valamelyik földesúr a rév jövedelméből is részesítette a ferenczrendű kolostort. 1535-ben a szatmáriak a révet máshová akarták elhelyezni és így a régi rév jövedelme megszűnt volna. Ekkor meg János király Váradról december 15-én kiadott rendeletében sietett segítségükre a ferenczrendű testvéreknek és megtiltotta a szatmári és németi polgároknak a rév áthelyezését.²

A szatmári kolostor ekként kellő jövedelemmel bírt s azért 1533-ban még teljes számmal végezték itt nemes hivatásukat a ferenczrendű testvérek. Ez évben megválasztották ide Korpádi Bálintot guardiánnak, Dombai Miklóst igehirdetőnek és Budai Jánost orgonásnak.³ Tehát szorgalmasan hirdették Isten ígését és Isten nagyobb dicsőségére orgona kísérettel énekeltek. 1552. október 12-én Kamonczy István váradi kanonok tíz forintot hagyott nekik, hogy magukat fentartsák.⁴

Végre is a politikai veszekedések ásták meg a szatmári régi, híres kolostornak sírját. A város földesurai, a Somlyai

¹ U. o. Lad. XXXIII. f. 2. nr. 1.

² U. o. Lad. XXXIII. f. 2. nr. 4.

³ Kósa: i. m. Kéziratok 223--26.

⁴ Pozsonyi káptalani levéltár Prot. IX. fol. 100.

Báthoryak 1541-ben is megmaradtak Zapolyai János özvegyének, Izabellának a pártján és nem akartak I. Ferdinándnak meghódolni. Azért I. Ferdinánd Szatmár városát oda ajándékozta a Báthory család másik, hozzá hű ágának az Ecsedi Báthoryaknak. Innen van, hogy 1546-ban Ecsedi Báthory András az ország főkapitánya és tárnokmestere megengedi a szatmári ferenczrendűeknek, hogy az ő jószágán sehol se fizessenek vámot.¹ 1556-ban azonban a Somlyai Báthoryak hirtelen visszafoglalták Szatmárt. E háború alkalmával a szatmári kolostor is tönkrement s mivel nemsokára a lutheránus vallású Balassa Menyhért lett Szatmár városában a fővezér, oda többé vissza sem mehettek.

Szászváros.

Erdélyben a Maros mentén régi híres város volt. Ha a Maros mentén mentek be az első ferenczrendűek Erdélybe, itt állottak meg először. Biztos, hogy itt már 1302 előtt kolostort építettek. 1302. január 30-án itt tartózkodott az erdélyi ör és innen jelentette a provinciálisnak, hogy az erdélyi püspök a zavargós idők miatt nem küldhette el az apostoli követ utiköltéségéhez való hozzájárulást.² Oly nagy volt e kolostor, hogy az erdélyrészi ferenczrendűek itt tanították a növendékeket és kezdőket s azért itt lakott az előadó-tanító (lector). Ilyen előadó volt 1309-ben Péter atya s oly nevezetes ember volt, hogy 1309. január 8-án Gentilis pápai követ a besztercezi domonkosrendű perjellel és a szelindeki plébánossal együtt őt bízta meg, hallgassák ki a tanukat azon nagy perben, melyet az erdélyi káptalan a szász plébánosok ellen indított.³ A megbizottak, tehát Péter lector is Alvinczen jöttek össze és onnan tették meg ápril 5-én az ő jelentésüket.⁴ Föl van véve a szászvárosi kolostor az erdélyi őrség házai közt az 1316-iki jegyzékben is.⁵

Az 1438 és 1541-iki török becsapás miatt e kolostor is sokat szenvedett, azért 1444-ben a pápa e kolostor javítására, helyreállítására bucsut engedélyezett.⁶

¹ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára f. 2. nr. 2.

² Urkundenbuch z. Gesch. d. Deutschen in Siebenbürgen I. 221.

³ Monumenta Vaticana II. 188.

⁴ Urkundenbuch I. 239.

⁵ Analecta Franciscana IV. 554.

⁶ Hevenesi kézirat XXXIX. 183. l.

1514-ben a vizaknai sókamara-ispánok a keresztes hadjáratot hirdető pápai leveleket a szászvárosi guardiánnak adták át kihirdetés végett, pedig annak nem is volt joga a kihirdetésre, lévén erre egyedül a szigorúbb (observans) ferenczrendűek felhatalmazva.¹

Pempflinger Márk nagyszzebeni királybíró neje Tóbiássy Klára 1523. szept 4-én kelt végrendeletében a szászvárosi kolostorról szintén megemlékezett és hagyott neki alamizsnaképen 10 forintot.²

A szászvárosi guardián az 1531-iki székesfejérvári közgyűlésen résztvett és ott fontos hivatalhoz jutott, mert neki kellett az egész közgyűlés számára főzni, persze két, föl nem szentelt testvér segítségével.³

Az 1533-iki közgyűlés Arcsai István atyát küldte ide guardiánnak.⁴

Ez az utolsó emlékezet róla. Ha előbb nem, 1552-ben Fráter György halála után elűzték innen a ferenczrendűeket. A Gonzaga és a Pázmány-féle jegyzékeknek az alapításra vonatkozó része teljesen hibás.

Szávaszöntdemeter.

Népes kereskedőváros volt a Száva partján (most Mitrovicza). A ferenczrendűek itt épült házárol csak annyit tudunk, hogy 1316 előtt emelték és a szerémi őrséghez tartozott.⁵ Már 1391-ben a törökök rablásai miatt el kellett hagyni.

Szeged.

A magyar Alföld e nagy városában bizonyára hamar megtelepedtek Szent-Ferencz fiai, de biztos adatunk róla nincs. A török uralom bekövetkezése után keletkezett 1587-iki és 1629-iki följegyzések megbizhatatlanok. Az egyik szerint 1305-ben a hívek alamizsnájából építettek volna itt házat és később az ifjabb Erzsébet királyné, I. Lajos neje ékesítette volna fel.⁶

¹ Székely Oklevéltár V. 48.

² Egyháztörténelmi Emlékek I. 98. l.

³ Kósa: i. m. 219. l.

⁴ Kósa: i. m. 224. l.

⁵ Analecta Franciscana IV. 554.

⁶ Hevenesi XXXIX. 58. l.

A másik szerint 1301-ben építették és egyháza a Havi-Boldogasszony tiszteletére volt avatva.¹ Az első híradás nem jó, mert Szeged sohasem volt királynéi város és így nem lehetett I. Lajos nejeé sem, a második híradás szerzője pedig összetéveszti a régi mariánus kolostort a később 1490 után keletkezett salvatoriánus kolostorral, mert ennek egyháza van a Havi-Boldogasszony tiszteletére avatva.

Az bizonyos, hogy 1316-ban a szegedi kolostor már megvolt és a fejevári őrséghez tartozott.² Később azonban a bácsi őrséghez csatolták. Templomát 1433-ban Bertrandon de la Brocquiére francia utazó nagyon szépnek találta, pedig ő sokat látott, sokat tapasztalt. Jelen volt az utazó az akkor tartott istentiszteleten is, de azt egy kicsit magyarosnak ítélte.³ Tehát a szentbeszédet és egyházi énekeket magyarul mondták benne.

1329-ben Zólyomi Dancs, Szeged akkori földesura segítségével itt tartották meg a ferenczrendűek a közgyűlést. Mátyás király korában kétszer 1471-ben és 1481-ben gyűltek össze e kolostorban közgyűlésre.⁴ Sőt még 1536-ban is, mivel a provinciális, Miklai Mátyás meghalt, Zákány István, a híres szegedi bíró ajánlott fel annyi alamizsnát a mariánus ferenczrendűeknek, hogy még egyszer összegyűlhettek a szegedi kolostorban és ott választották meg Debreczeni Pétert provinciálisuknak.⁵

Előzőleg 1531-ben a szegedi guardián jelen volt a székesfejevári gyűlésen s itt rábízták a betegek gondozását is.⁶ 1533-ban pedig Kanóczfalvi Ferenczet rendelte ide a közgyűlés guardiánnak, Német Gergelyt hitszónoknak, Kamonczai Mátét, a későbbi jegyzőt énekesnek.⁷

Nagyon nehezükre esett a szegedi mariánus ferenczrendűeknek, hogy a salvatoriánusok Szegeden az alsóvárosban új kolostort akartak építeni. Sok veszekedés, gyalázás történt e miatt a két testvérszerzet közt. Végre Váradai Péter bács-kalocsai érsek s egyszersmint a mariánusok pártfogója és Bakócz Tamás egri

¹ Péterffy: Sacra Concilia II. 281. l.

² Analecta Franciscana IV. 554. l.

³ Szamota: Régi utazások Magyarországon. 92. l.

⁴ Történelmi Tár 1895. 754—56. ll.

⁵ Kósa: i. m. 226. l.

⁶ U. o. 218—219. ll.

⁷ U. o. 223—25. ll.

püspök a salvatoriánusok pártfogója úgy egyezteték össze őket, hogy a mariánusok megengedték a salvatoriánusoknak az új kolostorban való lakást, de kikötötték, hogy ebből az ő egyházukra semmi kár ne háramoljék és minden ellenmondás nélkül lehessen nekik továbbra is alamizsnát kérni.¹

A mariánusok kolostora a kerített városban, az úgynevezett Palánkban volt. Már 1526-ban nagyon megromlott e kolostor épülete, mert a Pest felől visszavonuló török hadak elől a szegediek részben idemenekültek s itt próbálták életüket, vagyonukat megmenteni. De szept. 29-én reggeltől-estig tartó harc után a török a kolostort bevette, az életben maradt lakosokat foglyul ejtette s a kolostort a várossal együtt elégette.² 1541-ben pedig a török a mariánusoktól e kolostort végleg elvette.

Szeglak.

A régi Baranya-, most Verőcze megyében Valpótól délnyugatra állott Szeglak vára és uradalma. Az 1587-iki jegyzék szerint 1488-ban épült a kolostor, még pedig Rác Páter ferenczrendű testvértől gyűjtött alamizsnából. Mivel a jegyzék a gyűjtőt is megnevezi, tanusága elfogadható.³ Mivel Nekcse közelében volt és Nekcse már a zágrábi őrséghez tartozott, odacsatolták ezt is. 1533-ban még fennállott, mert a váradi közgyűlés Horvát Pétert rendelte ide guardiánnak.⁴ 1542-, vagy 1543-ban Valpó vára elfoglalásakor pusztult el, úgy, hogy még a várnak sincs ma semmi nyoma.

Szemenye.

Szala megyében a Mura folyó mellett fekszik Alsó- és Felsőszemenye község, hajdan a Lendvai Bánffy család birtoka.

E család egyik jeles tagja, Mihály varasdi főispán épített itt egyházat a Boldogságos-Szűz tiszteletére, a ferenczrendűek

¹ Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában és a gyöngyösi bulláriumban 99. l.

² Hornyik: Kecskemét város története. II. 7.

³ Hevenesi kézírata XXXIX. 233. Gonzaga művében a nevet hibásan Zdenchius-nak szedték ki; a Pázmány-jegyzék az építést hibásan 1494-re teszi.

⁴ Kósa: i. m. 223.

számára pedig kolostort s az 1248-iki közgyűlésen nagyon kérte a szerzet igazgatóit, hogy állandóan lakjanak ott a ferenczrendű testvérek. Meg is mondta, hogy mennyi alamizsnát akar a testvéreknek évenként adni. Háromszor évenként, nevezetesen Szent-Mihály, Karácsony és Nagypéntek ünnepén ad 120, tehát összesen 360 cseber bort, hetenkint két köből búzát, ruházatra évenként 4 márka ezüstöt. Fűszerekre és a beteg testvérek drágább ételeire ad évenként 4 márkát, az egyházi ruhák megújítására évenként 1 márkát és zsírra évenként 1 márkát.¹ Ezeket a juthi közgyűlés elfogadta.² A kolostort a pécsi őrséghez csatolták, mint azt az 1316-iki jegyzék is mutatja.³

Mint látjuk 1248-ban még nem kaptak ingatlant a ferenczrendűek, hanem csupán élelmezésükhöz és ruházathoz szükséges dolgokat. De az alapítónak másodunokaöccse, Miklós a bán, akitől a Bánffy név eredt, már keveselte az évi alamizsnát és megnagyobbítván a kolostort (talán az egyházat is) 1355-ben jó csomó állandó jövedelmi forrást ajándékozott nekik. Adott egy szőlőt a szemenei hegyen, egy rétet a kolostortól délre egész a Maláka patakig, odaadta a Maláka patak halászati jogát egész a Muráig. Adott még egy darab belső telket a kolostor körül, úgy, hogy oda minden urasági tehertől ment jobbágyok költözhetnek s a kolostornak évenként annyit kellett fizetniök, amennyit a többi szemeneiek a földesurnak s végül a kolostor közelében levő malmot is nekik adta.⁴

Ily hatalmas pártfogói lévén a szemenei kolostornak, nem csoda, ha több ízben, nevezetesen 1351, 1469 és 1502-ben itt tartották a mariánusok közgyűléseiket. Az 1502. ápril 24-én tartott közgyűlés különösen emlékezetes volt, mert a generálistól kiküldött két olasz biztos, Ceva Bernardin és Horia Miklós is részt vettek azon.⁵

Mennyire szerették és becsülték e vidéken a szemenei barátokat, mutatja a veszprémi káptalannak pere a rigyác-vidéki tizedekért. 1503. február 23-án az apostoli követ törvényszéke különösen a szemenei guardiánnak parancsolja meg, hogy bírja

¹ Fejér: Cod. Dip. IV. 2. 23. l.

² U. o.

³ Analecta Franciscana IV. 554. l.

⁴ Fejér: Cod. Dip. IX. 2. 453—54.

⁵ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára lad. XXXVI.

rá a rigyáczi-vidéki lakosokat a tizedfizetésére.¹ 1505. december 7-én pedig ugyancsak a veszprémi káptalan meg akarja idéztetni a szemenei guardiánt, Ambrus atyát, továbbá a szemenei, szentmargiti és szentadorjáni plébánosokat, mert a tized nem fizetése miatt kihirdetett egyházi tilalmat nem tartották meg és így e birói intézkedésnek semmi hatása nem volt.² Két év múlva azonban Miklós szemenei guardián és Kebelyei István szemenei ferenczrendű atya elmentek a lakosok érdekében egész Budára és ott kibékítették őket a veszprémi káptalannal.³ A nagy összeütközés bizonyára onnan eredt, hogy Szemenye és környéke eredetileg a zágrábi püspökséghez tartozott és így oda fizetett s csak valami csere után jutott a veszprémi káptalan e tizedekhez.

Az idők jele, hogy a XVI. század elején az 1355-ben adott ingatlanok egy része, bizonyára az uradalmi tisztartók erőszakoskodásai miatt már megint a Bánffy család kezén volt. Csak 1508-ban Bánffy János, a későbbi nádor és testvére Ferencz és Jakab adták vissza azokat.⁴

1521-ben a keresztény felebaráti szeretet által a szemenei egyház szép képhez jutott. Szemenyei Miklós pécsi érsek mostoha testvérét Gerencsér Ambrus alsólendvai lakost, Márkus Mihály és Miklós ugyancsak alsólendvai lakosok meggyilkolták. Testvérei és barátai mind bosszút akartak ezért állni, de Szemenyei Miklós annyira beszélt nekik Jézus Krisztus szenvedéseiről és példájáról, hogy megengedtek nekik oly kikötéssel, hogy fizeszenek 40 forintot. Miklós ör azonban e pénzt nem vette fel, hanem arra rendelte, hogy abból csináljanak szép nagy képet és azt tegyék a szemenei ferenczrendűek egyházának nagy oltára fölé.⁵

1531-ben a szemenei guardián elmehetett a fejevári gyűlésre, mert az ura Bánffy János nagy híve volt János királynak és el is ment.⁶ Az 1533-iki közgyűlés Terdi Bonaventurát rendelte ide guardiánnak, Zrinyi Pétert pedig hitszónoknak.⁷

¹ Monumenta Romana eppatus Vesprim. IV. 129. l.

² U. o. 160—61. ll.

³ U. o. IV. 162. l.

⁴ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára lad. XXXIII. f. III. nr. 1—2.

⁵ U. o. nr. 7.

⁶ Kósa: i. m. 218. l.

⁷ U. o. 223—24. ll.

Terdi Bonaventura két hét alatt megérkezett Szemenyére és átvette hivatalát. Május 11-én volt a közgyűlés és ő május 25-én már Szemenyén vett meg egy rétet 3 forintért a kolostor részére Márton Gáltól. A vételről szóló szerződést Bekcsényi Bálint szemenei iskolamester írta meg elég gyarló latinsággal és tanuként ott volt Tamás testvér a sekrestyés is.¹

Érdekes a két Bánffy özvegyének bánásmódja az 1535—37. években a szemenei kolostorral szemben. Még Bánffy Antal életében az egyik polgár a szemenei kolostorra hagyta 20 forint értékű szőlőjét. 1535-ben azonban ennek özvegye Dersfy Potentiana vissza akarta azt venni és vissza is vette, de azután mégis visszabocsátotta oly kikötéssel, hogy ha el akarják a ferenczrendűek adni, akkor kötelesek a férje unokaöccsét, Bánffy Lászlót, vagy annak örökösait megkérdezni s azoknak joguk van 20 forintért a szőlőt magukhoz váltani.² Ellenben Bánffy Jánosnak, a nádornak özvegye, Ormósi Székely Margit 1537-ben július 7-én Nemeti (most Lenti) kastélyában írt levelében arra kérte a szemenei ferenczrendűeket, hogy mondják el minden pénteken a Krisztus szenvedéséről szóló misét, a Boldogságos-Szűz fájdalmához, a magyarországi Szent-Benedekhez és Andrásához, a 14 segítő szenthez intézett könyörgésekkel együtt, továbbá minden szombaton mondják el a Nagy-Boldogasszonyról szóló misét Szent-Antalhoz, Szent-Miklósához, Szent-Fábiánhoz és Sebestyénhez intézett és a bűnök megbocsátásáért esdő imádságokkal együtt. Ő viszont ezért átengedi nekik a páka- (most Bánok) szentgyörgyi udvarházhoz tartozó bortizedet és ez udvarházhoz tartozó majorsági földeken termett gabonatedet, kikötve ő is fiának Istvánnak hozzájárulását is.³ Az egyik tehát mindent visszavenne, a másik őket minden gondtól megmentené és még nagyobb ájtatosságra ösztönözné.

A Szemenyéhez közel eső Vöröcsök-ön is kapott egy darab szőlőt e kolostor. Török Márton nevű polgár hagyta ezt neki halálos ágyán még 1536 előtt. Azonban a leánya, Dorottya, Molnár Péterné egy darabig nem adta át, míg végre 1536. július 17-én Varasdon mégis csak kiállította a levelet, hogy a szőlőt átadja.⁴

¹ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára lad. XXXIII. f. 3. nr. 3.

² U. o. nr. 4.

³ U. o. nr. 6.

⁴ U. o. nr. 5.

1539-ben Terebezdi Péter pécsi őr Szemenyére érkezvén a szemenei plébános, Hellies Márton arra kérte, hogy cseréljék ki a kolostor régi szőlőjét azzal a szőlővel, amelyet ő saját személyére megvett még pedig azért, mert a plebánia és egyik oltár jövedelem szőlője mellette feküdt. Ha tehát a kolostor szőlőjét megkapja, egymás mellett esnek az ő összes szőlője. Az őr ebbe beleegyezett, sőt előzőleg már a provinciális hozzájárulását is megnyerte ehhez s azért kiállította márcz. 2-án a cserelevelet. Jelen voltak e cserelevél átadásánál Atyinai János szemenei guardián (1533—35 garbonaki guardián) Teleki Antal hitszónok, Horvát István, Garbonaki István misés papok és Tamás testvér a sekrestyés.¹

Az utolsó megható hírt a szemenei ferenczrendűek egyházáról Lendvai Bánffy Lászlóné, Keglevich Anna végrendeletéből kapjuk. Ajánlja ebben lelkét „a Mindenható Istennek és a kegyes Szűznek, Máriának, az Isten Anyjának, testét pedig rendeli a Szemenye városában lakó ferenczrendű testvérek klastromában eltemetendőnek“ s azért Szemenye városában épített klastromnak hagyja két öltözékét avégből, hogy azokból miseruhákat készítsenek: az egyik vont arannyal volt szőve, a másik szederjes atlással borított hermelin subája volt.²

Nem tudta szegény haldokló, hogy 1—2 évtized mulva utódai elhagyják a kath. vallást és elúzik Szent-Ferencz fiait Szemenyéről. A kolostort lerombolták, egyháza állítólag most plebánia templom; ámde védőszentje Szent-Bertalan apostol.

Szencse.

Hajdan Körös-, most Pozsegamegye déli részén a Száva mellett, a mai Jaszenovác és Krapje táján Szencse, Szincse nevű város állott. Feje volt egy nagy uradalomnak és lakóhelye előbb az előkelő Tibold nemből származó Szencse, később a Grabarjai Beriszló családnak. A császmái főesperesség egyik kerületét is róla nevezték el és Szent-Demeter tiszteletére avatott egyháza nagyon híres volt.³ Az 1587-iki jegyzék szerint egy Bertalan nevű ferenczrendű atya gyűjtött össze főleg a szencseiektől annyi

¹ U. o. nr. 8.

² Egyháztörténelmi Emlékek IV. 102—103. ll.

³ Csánki: Körösmegye a XV. században 37, 38, 77, 111. ll.

alamizsnát, hogy itt 1494-ben új kolostort építhetett.¹ Azonban e kolostor oly közel feküdt a Boszniában pusztító törökökhöz, hogy már 1533 előtt, legalább is 1528-ban Bányaluka elvesztése után megsemmisült. Az 1531-iki és 1533-iki közgyűlések idején már nem állott fenn, mert különben felsorolnák és intézkednének sorsáról.

Szentantal.

Csallóköz szigete a hitújítás után is túlnyomórésztben katolikus maradt, de a kath. nép vigasztalására a kath. hit buzgó élénkítésére szükséges, nagyobb, búcsújáró egyház e szigeten nagyon hiányzott. Azért már Pálffy Pál nádor szerette volna ide telepíteni a mariánusokat s 1653-iki végrendeletében ezt hagyja meg: „Mivel a samarjai templomot sok munkámmal és fáradsággal véve ki a lutheranusok kezéből, szükség, hogy renováltassék. Kérem a feleségemet és gyermekeimet, hogy renováltassák és annak felette csináltassanak ott nyolcz barátnak való kis klastromot“.²

De e szándékból nem lett semmi. Hanem a jó gondolatot fölkarolta Lippay György érsek és 1660 táján Somorjától délre Bacsfa (hibásan Bácsfa, régen Bacsfalva) mellett a régi, kicsiny szentgyörgyúri egyház közelében, mint érseki birtokon kezdett építeni Szent-Antal tiszteletére egy szép, díszes egyházat és mellé kolostort. A mariánusok teljesen felfogták ez egyház nagy jelentőségét és azért már előbb megígérték az érseknek, hogy ez egyház gondozását átveszik. 1666-ban tehát felügyeletre kiküldtek oda három testvért és előljáróul kinevezték Cziráky Antal atyát.³ Lippay György ugyan 1666. január 31-én meghalt, de utóda, Szelepcsényi György épen olyan lelkesedéssel pártolta a szentantali kolostor építését és addig segítette a ferenczrendűeket, hogy 1674-ben a kolostor már készen volt s rendes gyülekezetté, konventté nyilvánították. Első guardián lett Tamáskovics Ferencz, aki már előbb is az 1672—74. években itt volt előljáró. 1677-ben

¹ Hevenesi kézírata XXXIX. 323. Péterffy: Sacra Concilia II. 281. A Zmichiens helyesen Zimchiensis-nek olvasandó. A Pázmány-féle jegyzék Szintha-nak írja s ez esetben e kolostor a mai bács-bodrogmegyei Zentán állott volna, de ennek egyébként semmi nyoma.

² Radvánszky: Magyar családi élet III. 331.

³ Kósa: i. m. 510.

végre kész lett a templom is és ettől kezdve a Csallóköz kedvelt imádkozó helye lőn.¹ Szelepcsényi érsek rokona (úgy látszik unokaöccse) 1684-ben az egyház és kolostor előtt felállíttatta Szent-Antalnak kőből faragott szobrát.²

Az egyház fölszereléséről részben maga Szelepcsényi érsek gondoskodott. Így pl. 1675-ben megvette egy világitól azt az Úr mutatót, amelyet valaha 1501-ben Sánkfalvi Antal nyitrai püspök megbízásából készítettek. Ezt újra fölszentelte és a Szent-Antal egyházának ajándékozta.³ De hozzájárultak mások is. Beketfalvi Mórocz István alországbiró és máskülönben csallóközi nemes ember építtette 1681-ben Szent-Ferencz oltárát.⁴ 1703-ban Liskay Márton, doborgazi nemes ember, leesvén a szekérről, a kerekék keresztül mentek rajta és életveszedelemben forgott. Ő a Boldogságos-Szűzhöz folyamodott és fogadalmat tett, hogy ha meggyógyul, Szent-Antal temploma számára új Mária képet festet. Meggyógyult és Pozsonyban csakugyan megfestette azt a Mária képet, amely azután 1715-ben csodás módon könnyezett.⁵

A ferenczrendűek éllemezéséről részben még az alapító Lippay György gondoskodott, elhelyezvén számukra több tőkét, hogy annak kamatait évenként az ügyvivők (1674—1684 Szöllősy István, 1684—1708 Csukárdi Nagy András) vegyék fel és a kolostor fentartására fordítsák. Ezek közül 4000 forintot Lippay hagyatékából 1666-ban Wesselényi Ferencz nádor és neje vettek fel kölcsön, úgy, hogy hat év múlva okvetlenül visszafizetik, addig pedig a tőke és kamatok biztosítására lekötik a sztrecsényi várhoz tartozó Sztránya falut. Ámde hat év múlva Wesselényi nádor már nem volt életben (meghalt 1667. márcz. 28-án) neje és fia a tőkét vissza nem fizették, sőt Sztránya falut is a pálosok nagyszombati házának adták át (bizonyosan más adósság fejében). A mariánusok rendkormányja kénytelen volt az ő főügyvivőjüket Kissevith Horvát György kamarai tanácsost megbízni, hogy pereljen érte. Ez a királynál addig esedezett, hogy a király Sztrányát a szentantali kolostornak ítélte oda és megparancsolta, hogy ez ítéletet hajtsák végre.⁶

¹ U. o. 510.

² Protocollum conventus s. Antonii 1.

³ U. o. 25.

⁴ U. o. 2.

⁵ U. o. 243.

⁶ Országos levéltár: Acta ecclesiastica fasc. 49.

Csakhogy Sztrányát, sőt az egész sztrecsényi urádalmat a Wesselényi-féle összeesküvés felfedezése után 1670 óta a királyi kincstár tartotta kezén, és így vagy annak kellett volna a tőkét visszafizetni, vagy legalább a kamatokat (6°/o) fizetni. De egyiket sem tette meg. Mikor a hátralékos kamatok már majd 1000 forintra gyűltek, akkor a ferenczrendűek megint pártfogó után néztek, könyörögtek és így nagynehezen tudták kieszközölni a királytól azt a parancsot, hogy ezentúl a magyar kamara a kamatokat évnegyedenként pontosan fizesse.¹

Mórocz István akként akart gondoskodni a szentantali ferenczrendűekről, hogy nekik adta Kendellő nevű rétjét a szarvai határban, később azonban e rétet visszaadták az illésházi uradalomnak és helyette évenként kaptak kellő mennyiségű szénát alamizsnaként.²

A gyorsan felvirágzott, kedvelt kolostort nagy próbára tette a jó Isten a Rákóczi felkelés idején. Egyrésztől Rákóczi katonái száguldoztak végig a Csallóköz szigetén, másrésztől a királyi seregek hónapokon át állomásoztak itt, várván a jó alkalmat, hogy a felkelőkre kitörjenek. Hogy a német katonák ki ne űzzék a szerzeteseket és az odamenekült népeket a kolostorból, mindig salvaguardiat, vagyis a katonaszállásolás alól való mentességet kellett vásárolni a német seregektől hol 8, hol 5 forintért. Az 1703—07. években a szerzet-kormányja nem is küldött oda új guardiánt, hanem az 1702-ben megválasztott Domány Farkas atya élt ott, ahogy tudott. 1710-ben Bartos Mihály volt guardián (másodizben, mert 1699-ben is működött már itt) és elment Szencz-re borért. Ott nem vigyázott, hanem olyan házban halt meg, ahol azelőtt pestises beteg feküdt. Megkapta tehát ő is a pestist, elhozta Szent-Antalra, és ennek következtében négy fölszentelt és három föl nem szentelt testvér pestisben halt el.³

Szenternye.

A régi Szirmium császári városban a VI. században két híres egyház volt, az egyik Szent-Demeter, a másik e város első püspöke Szent-Ireneus, magyarosan Szent-Ernye tiszteletére

¹ Protocollum conventus s. Antonii.

² U. o. 418.

³ Protocollum conventus s. Antonii.

A XII. században e két egyház körül két új város keletkezett: Szávaszentdemeter és Szenternye. Szenternye a XIII. században a szerémi püspök székhelye is lett. Itt is építettek tehát a ferenczrendűek egyházat és kolostort, de csak annyit tudunk róla, hogy 1316-ban fennállott és a szerémi őrséghez tartozott.¹ Már 1391-ben elpusztult.

Szentkatalin.

Pozsony- és Nyitra megyék határán, Dejte város határában, de Nahács faluhoz közelebb, régtől fogva volt egy kis, fából épült Szent-Katalin kápolna. Húsvét hétfőn és Pünkösöd hétfőn mindig nagy zarándoklatok jöttek ez áhitatrakeltő helyre, sőt a XVII. század elején egyik Apponyi, János, Balázs fia állítólag annyira megszerette e helyet (ahová Korlátkő várából könnyen átjöhetett), hogy itt remete életet élt és azt a barlangot, amelyben elhúzó-dott sokáig mutogatták.² Gróf Erdődy Kristóf, hogy az ide-zarándokló nép találjon lelkiezetőket és jámborsága helytelen utakra ne kerüljön, elhatározta, hogy idetelepíti a mariánus ferenczrendűeket. Ezért 1618-ban építtetett ide egy kis egyházat, belefoglalta abba a főoltártól balra azt a barlangot, melyben Apponyi János, mint remete élt, építtetett 12 szerzetes befogadására alkalmas kolostort is és Drugeth György országbíró előtt rendes alapítólevelet állított ki, csakhogy a mariánus ferenczrendűeket állandó ittlakásra bírja. Adott nekik a kolostor területén kívül kellő nagyságú veteményes és gyümölcsös kertet, megengedte, hogy a jókövi és szomolányi uradalmakban alamizsnát gyűjthessenek, de kikötötte, hogy évenként egyszer édesanyja, Ungnad Anna Mária halála napján a felsődiósi templomba menjenek és ott eltemetett anyja sírjánál a halotti zsolozsmát elvégezzék. Továbbá, ha ő, vagy örökösei nagy ünnepekre papot kérnek, egy mindig elmenjen közülök.³

Később a templom körül két kápolnát is építtetett, a középsőt a szent-kereszt fölmagasztaltatása emlékére. E két kápolnának VIII. Orbán pápa olyan bucsut engedélyezett, mint aminőt az örök város hét főtemplomának. Még nagyobb számmal jöttek

¹ Analecta Franciscana IV. 554.

² Kósa: i. m. 466. l.

³ Jedlicska: Kiskárpáti emlékek. 195.

tehát ide az ájtatoskodók és sokszor csodálatos, rendkívüli meghallgattatást nyertek. Volt eset rá, hogy egy-egy nagy ünnep alkalmával 8000 gyónó és áldozó volt.¹

1645-ben Rákóczi hadai elől kénytelenek voltak a ferenczrendűek innen elfutni. Mily sors várt volna rájuk, ha ott maradnak, mutatja az, hogy a kolostort a katonák csakugyan borzasztó módon kifosztották, a kemenczéket, ablakokat összetörték, az oltárokat lerombolták, az élelmiszereket elrabolták, a bort vagy elvitték, vagy kifolyatták.²

A Rákóczi támadás után Erdődy Gábor özvegye, Amadé Judith nem csupán helyreállítá az egyházat és kolostort, hanem meg is nagyobbíttatá.

1663. szeptember 25. táján Érsekújvár elfoglalása után egy csoport tatár e kolostort is fölkereste és felégette. A szerzetesek már előbb elmenekültek. A tatárok elvonulása után visszatértek a ferenczrendűek s a környékről is számosan futottak ide elrejtőzés végett. Ámde 1664-ben a Nyitra ellen vonuló német seregből egy csapat erre jött és a pogányoknál kegyetlenebbül viselte magát. Az idemenekült nemes embereket levágta, még a testvérek közül is többeket megsebesített, az ajtókat, kapukat, ablakokat összetörték és mindenből kifosztották. A szegény ferenczrendűek panaszt tettek a királynál az ő seregének rombolásai miatt, de mindössze 450 forint segítséget kaptak kolostoruk helyreállítására.³

1683-ban Thököly hadai elül megint menekülniök kellett, de nemsokára visszatértek. A bekövetkezett csendesebb időben az egyházat helyreállították és azt Erdődy György meg Kristóf kérésére 1701. január 9-én Mattyasovszky László nyitrai püspök ünnepélyesen fölszentelte.⁴

A Rákóczi felkelés ideje alatt a ferenczrendűek tudva, hogy a fővezérek katolikusok, ott maradtak a szentkatalini kolostorban és csakugyan nem is történt semmi bántódásuk. Jöttek ugyan magyar csapatok és azon ürüggyel, hogy ott elbújt németeket keresnek, mindent felkutattak s az élelmi-

¹ Kósa: i. m. 467—68. ll.

² U. o. 469.

³ U. o. 470. l.

⁴ Jedlicska: i. m. 196. l.

szereket elvitték, de másrészt Bercsényi, az esztergomi érsekség tizedéből bőven adott nekik alamizsnát és így nemes hivatásukat továbbra is teljesíthették.¹

Ma csupán az omladozó falak gyászolják Dejte felett II. József gyűlöletét a bucsujáró egyházak iránt.

Szentlászló.

(Lásd Bucsuszentlászló).

Szepesi kolostorok.

(Lásd Igló és Lőcse).

Szerémujlak.

Most Szerém-, hajdan Valkó megyében a Duna jobbpartján. Jelentékeny város volt, kivált azóta, hogy a Csák nemzetségből származó Ugron szörényi bán, majd tárnokmester lakóhelyévé tette (nevét később a szerbek Ilokra ferdítették). Állítólag ez Ujlaky Ugron alapította a kolostort is. Bizonyos, hogy 1316-ban megvolt és a szerémségi őrséghez tartozott.² 1353-ban itt tartották meg a ferenczrendűek közgyűlésüket s Ujlaky Ugron fia Miklós adta meg az erre szükséges költségeket.³ Egyházának védő-szentje a Boldogságos-Szűz vala.⁴

Kihalván a Csák nemzetiség Ujlaky ága (Miklós fia László meghalt 1364.) Kont Miklós nádor ivadéka kapta meg és másik, Ujlaky nevű családot alapított itt. Háromnegyedszázadig ezek is nagyon pártolták a szerémujlaki kolostort, itt választották ki temetkezőhelyüket is. Közülök később többen voltak mácsai (macsovi) bánok és sokat harczoltak a törökök ellen Boszniában is. Itt megismerték a cseri (salvatoriánus) barátokat és Ujlaky Miklós a hatalmas főúr (macsói bán és erdélyi vajda) 1451-ben azon kéréssel fordul a pápához, hogy távolítsa el az ujlaki kolostorból a hanyag mariánusokat és adassa át azt a salvatoriánusoknak. A pápa 1451. május 5-én kiadta a rendeletet a mariánusok eltávolítására s annak végrehajtásával az esztergomi érseket bízta meg. Ez

¹ Kósa : i. m. 471. l.

² Analecta Franciscana IV. 554.

³ Történelmi Tár 1895. 755.

⁴ Gyöngyösi bullarium 91.

pedig itt is hajthatatlannak bizonyult. Megidézte maga elé Esztergomba Vercseki Pál provinciálist, Igali Fábrián bácsi őrt és György ujlaki guardiánt, de megidézte az ellenük szóló tanukat is és hiába volt minden könyörgés, minden kifogás, a szerémujlaki mariánusoknak ki kellett vonulniok és a bácsi kolostorba költözködni.¹

Szécsény.

Szécsényi Tamás sok ideig erdélyi vajda, majd tárnokmester, országbiró, a királyi családnak előbb komája, később rokona, 1332-ben arra kérte a pápát, hogy az ő engedélyével szülőföldjén valamelyik kolduló szerzet számára kolostort építhessen. Mivel a kérelmet a magyar király pártolta, az engedélyt 1332. márczius 9-én meg is kapta.² Ezután építette tehát fel Szécsényben a Boldogságos-Szűz pártfogása alatt álló egyházat és kolostort és odatelepitette a mariánus ferenczrendűeket.

Melyik évben lett kész az egyház és kolostor, azt nem tudjuk. De bizonyos az egyház sekrestyéjének ma is meg levő faragványaiából, hogy még a XIV. században elkészült. Sajnos, azután több adatunk nincs róla csak az, hogy a Szécsényi család kihalván (kihalt 1465.) örökösei közül Ország Mihály nádor és fia János elvették a mariánusoktól a szécsényi kolostort és a salvatoriánusoknak adták. Állítólag a mariánusok eltávolítása meglehetősen erőszakosan ment s ebben főleg Laposrévi János, a nádor tisztviselője volt a főbűnös, sőt már a tereskei apát János és a bozóki prépost István, a pápai széktől ez ügyben megbízott bírák sem törvényesen idézték meg a mariánusokat. Emiatt a mariánusok panaszt emeltek az apostoli széknél s e panasz megvizsgálására az esztergomi érseket, vagy a pécsi püspököt hatalmazta fel. Az esztergomi érsek nagyon el lévén foglalva, maga helyett László esztergomi kanonokot és egyúttal szenttamási prépostot bízta meg. Ez azonban 1468. május 4-én arra hivatkozván, hogy Mátyás királytól rendelete van a pernek elhalasztására, mert az eretnek csehek ellen háborút indítottak és maga az érsek is szóbelileg az elhalasztásra adott utasítást, nem mondott ítéletet. Viszont a mariánusok ügyvédje, György

¹ A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára. Gyöngyösi bullarium. 93.

² Theiner: Monumenta Hungarum s. illustr. I. 547—48.

segédi guardián ezt nem tartotta elegendő oknak, mert sem a nádor, sem a megbízandó egyházi férfiak nem mennek háborúba. A bíró a kifogásokat elvetette és hivatkozott arra, hogy a fővádlott, Ország Mihály csakugyan háborúba ment. Emiatt azután György guardián május 8-án fellebbezést adott be a pápához.¹

Nemsokára ezután a két testvérszerzet magyarországi feje, Igali Fábián a mariánusok és Szigethi Bálint a salvatoriánusok részéről, a velencei egyetemes gyűlésen találkoztak. Ott az egyetemes fejedelem annyira békítette őket, hogy Szigethi Bálint megígérte a szécsényi kolostor visszaadását a mariánusoknak. Mások azonban ez ígéret beváltását lehetetlennek tartották, mert a pápa már előbb a salvatoriánusoknak úgy oda ítélte, hogy e dolgon nem lehetett változtatni. A pápa ugyan beleegyezett, hogy a vitás kolostor mégis csak a mariánusoké legyen és a salvatoriánusok visszaadhassák,² de Ország Mihály, a földesúr ezt mégis megakadályozta. A szécsényi kolostor a salvatoriánusoké maradt.

Szombathely.

Állítólag Kálmán győri püspök 1360-ban egy ispotályból átalakítva alapította volna.³ Beleegyezett ebbe a városi tanács is. Az 1587-iki jegyzék szerint különösen Sienai János atya buzgólkodott e kolostor felállítására körül.⁴ Bizonyos, hogy 1430-ban Szombathelyi Péter provinciális és a győri ör Ferencz, akinek őrségéhez tartozott a szombathelyi kolostor, itt tartózkodtak és itt adták ki a soproni kolostor nyéki malmát haszonbérbe.⁵ Dénes guardiánnak és magukat már szigorú ferenczrendűeknek nevező szerzetestársainak 1516. decz. 17-én kiállított eredeti okleveléből megtudjuk, hogy egyházuk Pádovai Szent-Antal tiszteletére volt felavatva. Nemrégén 1516 előtt kolostoruk nemes Mesterházy Mihálynétól 8 hold földet kapott az újfalusi határban Szent-Márton püspök temploma mellett,

¹ Kósa: i. m. 125—28. ll.

² Theiner: i. m. II. 411.

³ Péterffy: Sacra Concilia II. 28.

⁴ Hevenesi kézírata XXXIX. 387—404.

⁵ A ferenczrendűek pozsonyi levéltára lad. XXXV. nr. 10.

azonban Szent-Ferencz szabályának szigorú értelmezésével nem fért össze, hogy nekik ingatlan birtokuk legyen s azért némi pénzbeli kárpótlásért visszabocsátották azt Mesterházy né rokonának Beyczy Kálmánnak.¹ A kolostor guardiánja részt vett az 1531-iki fejevári közgyűlésen s az 1533-iki közgyűlés Szent-kereszti Mihályt rendelte ide guardiánnak.²

Az 1527—1550. években Szombathely városa a győri püspökség birtokából előbb Bakyth Pál és Péter, majd Révay Ferencz birtokába jutott. Ezek közül Révay Ferencz ellenséges indulatú volt a ferenczrendűek iránt és így, ha előbb nem, akkor a szombathelyi kolostorukat ott kellett hagyniok.

1557-ben a győri püspök, Gregorianczy Pál a szombathelyi régi elpusztult kolostorhoz tartozó, Sorokpatak mellett fekvő Nagyszapu nevű rétet odaadta testvérének, Ambrusnak használatra, csak azt kötötte ki, hogy ezért évenként egy forintot osztogasson ki a szegények közt.³

1630-ban Sennyey István elnyervén a győri püspökséget, mivel maga is vasmegyei ember volt, nagyon jól tudta mennyire szüksége van a vasmegyei kath. lakosságnak a ferenczrendűek munkálkodására s bizonyára tudta azt is, hogy a romokban levő kolostor egykor a barátoké volt. Május 2-án kiadta tehát a rendeletet, hogy azt nekik vissza kell adni.⁴ Így azután 1630. szept. 8-án megjelent Robustelli provinciális Szombathelyen és a városi tanács átadta neki és a szerzetnek a kolostor telkét minden tartozékaival együtt és így a mariánusok hozzáfogtak az egyház és a kolostor újra építéséhez. Ebben a tekintetben főleg a győri püspök segítette őket, de kértek alamizsnát másoktól is. Így pl. Pázmány Péter 1634-ben maga is 200 forintot utalványozott ki a szombathelyi kolostor építésére.⁵ Így azután fölépítették annyira, hogy 1634. aug. 2-án Sennyey az egyházat fölszentelhette. Mivel a régi egyház védőszentére már nem emlékeztek, Szent-Erzsébet asszony lett az egyház pártfogója.

¹ Eredeti oklevél a Vég helyi-gyűjteményben a Nemzeti Múzeumban. Ép pecsétjének mezejében Szent-Antal látható.

² Kósa : i. m. 218. 224. ll.

³ Kósa : i. m. 495. l.

⁴ Balázsovits : i. m. 78. l.

⁵ Pázmány levelei II. 515.

1635-ben a közgyűlés konventi rangra emelte és kinevezte az első guardiánt.¹

1680 táján a szombathelyi várnagynak és vitézeinek oktalan vadsága nagy bajt okozott. Egy pár gonosztevő a ferenczrendűek egyházába menekült az üldözés elől. Az üldöző katonáknak meg kellett volna állniok, de nem állottak meg, hanem berohantak és a gonosztevőket kivonszolták. Ezáltal azután a ferenczrendűek egyházának és kolostorának menedékjogát oly erősen megsértették, hogy a ferenczrendűek kénytelenek voltak a dolgot az egyházi bíróság elé vinni és mint értelmi szerzőt, a várnagynak és katonáknak urát Szécsényi György püspököt beperelni. A per elment egész a pápai ítélő bíróságig, de az is elítélte Szécsényi püspököt 24.000 forint büntetésre. Szécsényi ebben megnyugodott, de a bírságot nem készpénzben fizette le, hanem Kolonics Lipóttól, a nyitrai püspöktől és Erdődy Kristóf kamarai elnöktől kiállított kötelezvényekben. Esztergomnál láttuk, hogy ebből a mariánus csoport végül is csak 4000 forintot kapott meg.

Tadva.

Szerém megyében, valahol a mai Indija körül feküdt. 1316-ban kolostora fennállott s a szerémi őrséghez tartozott. Ha előbb nem, 1391-ben elpusztult.² Nevét alkalmasint Tyadvának ejtették ki s mivel a ty betűt a régiak sokszor j-vel írják,³ az 1455—67. években Jadwa-nak írják.⁴

Telegd.

(Lásd Mezőtelegd).

Trencsén.

Az 1587-iki jegyzék szerint már régen állott itt egy kis templom, de csak 1301-ben adatott át a ferenczrendűeknek. Annyi bizonyos, hogy 1309-ben már jelentékeny kolostor állott itt, mert a ferenczrendűek (bizonyára Trencsényi Csák Máté bőkezűségéből) itt tartották közgyűlésüket.⁵ Az 1316-iki jegyzék

¹ Kósa: i. m. 495—96.

² Analecta Franciscana IV. 554. l.

³ V. ö. Tyák = Ják.

⁴ Csánki: i. m. II. 247. l.

⁵ Tört. Tár 1895. 754—55. ll.

is felsorolja, mint az esztergomi őrséghez tartozó kolostort.¹ 1372. június 28-án nagy vendégük volt a trencsényi ferenczrendűeknek, mert itt tartózkodott János alexandriai pátriárka, pápai követ, hogy I. Lajos magyar király és IV. Károly császár közt a béketárgyalásokat vezesse. Ő egyúttal itt egyházi ügyekben is ítélkezett.²

Az 1501—1505. években II. Ulászló király testvére Zsigmond herceg több ízben keresztül utazott Trencsén városán. Ez alkalommal a trencsényi ferenczrendűek mindig fölkeresték egy kis alamizsnáért és kaptak is. 1501. decz. 8-án fél forintot, 1502. szeptember 11-én fél forintot, nov. 28-án 4 forintot és 1505. aug. havában a templom kijavítására kaptak 25 fehér garast.³

1530-ban és 1531-ben még ott volt legalább egy pár ferenczrendű e kolostorban, mert ez években a városi tanácstól még kapnak alamizsnát (nagyobbrészt az ünnepekre egy kevés húst),⁴ de 1531 nyarán ott hagyták kolostorukat, a város pedig azt átalakította kórházzá és egy világi pap gondozására bízta.⁵ A XVIII. században végre lerombolták.

Varannó.

A híres Rozgonyi család megszerezvén Csicsva várát az ehhez tartozó legjelentékenyebb helyen, Varannón a ferenczrendűek számára egyházat és kolostort épített. Egyházának védőszente lett a Boldogságos-Szűz Mária és fekvésénél fogva az egri őrséghez osztották.

1413-ban Rozgonyi György és István testvér, mint királyi kardhordók lentjárnván Zsigmond királlyal Olaszországban, XXIII. János pápától akkoriban szokatlan nagy búcsúengedélyt: a főbb ünnepekre 7 évi búcsút szereztek a Boldogságos-Szűz pártfogása alatt álló varannai egyház számára.⁶ Világos ebből, hogy az 1589-iki jegyzék abbéli tudósítása, mintha e kolostort Rozgonyi Rajnald, volt székely ispán, a kanizsai kolostor lerombolásával elkövetett vétkének helyreépítésére építette volna, helytelen.

¹ Analecta Franciscana IV. 554. l.

² Fejér: Cod. Dip. IX/4. 412—417. ll.

³ Magyar Tört. Tár XXVI. 1904. 162—63. 191. 277.

⁴ Nyitrai Szemle 1910. okt. 30.

⁵ U. o.

⁶ Fraknói kéziratgyűjteménye a Nemzeti Múzeumban.

Legfeljebb annyi lehet belőle való, hogy helyreállította a megromgált, vagy elavult varannai kolostort. 1490-ben is egy másik Rozgonyi művel jó cselekedetet a varannai kolostorral, mert a szőlője után járó tizedet elengedte.¹ Rozgonyi Istvánné, Héderváry Katalin 1519-ben nagy, barna, kamuka ruháját hagyta az egyházra, hogy abból miseruhát vagy palástot, vagy oltártöltőzt készítsenek.²

Még nagyobb jötevője volt a kolostornak Ujfalusi Kis Miklós zemplénmegyei nemes ember. Ez 1510 táján 400 forintot adott kölcsön Rozgonyi VII. Istvánnak s ezért kapta zálogul a Varannó közelében eső Sókút és Zamutó falvakat. Kis Miklós halálos ágyán e 400 forintból 100 forintot elengedett Rozgonyinak, 300 forintot pedig a varannai ferenczrendűeknek hagyott s míg azt meg nem kapják, az ő kezükbe jutott Sókút és Zamutó. 1520-ban azután Rozgonyi VII. István kifizette a 300 forintot, sőt még valamivel többet is és azért Segesdi János az egri őr, Antal provinciális nevében visszaadja a falvakat és a dávidvágási plebános Widerzech Antal jelenlétében elismeri, hogy a 300 forintot a varannai ferenczrendűek megkapták.³

Az 1533-iki közgyűlés Bánmonostori Berezket rendelte ide guardiánnak és Makai Gáspárt hitszónoknak.⁴

1550 táján oda kellett hagyni, alkalmasint azért, mert Csicsva földesura lutheranus lett. A XVII. században Varannó a kath. Drugeth család kezére került s ez 1673-ban a plebániatemplomot a romladozó kolostorral együtt a pálosoknak adta át.⁵

Varasd.

A régi Tótországban jelentőségre második városa a Dráva közelében. Alapításának ideje bizonytalan, csak az bizonyos, hogy 1316-ban már megvolt és a pécsi őrséghez tartozott.⁶ Egyházának védőszentéül Keresztelő Szent-Jánost (Szent-Ivánt) választották. Ha 1632-iki állításnak hihetünk, IV. Béla király

¹ Rupp, Magyarország helyrajzi története III. 304.

² Héderváry oklevéltár I. 564.

³ Országos levéltár. Dl. 23428.

⁴ Kósa: i. m. 224—25.

⁵ Rupp: i. m. 305.

⁶ Analecta Franciscana IV. 554.

idejében már fennállott, mert ő adta e kolostornak Alsó-, Felső-Kocsán (Kucsán) falvakat.¹

1407-ben Pozsonyi Ulrik (Ódor) volt guardiánja. Hazamenván Pozsonyba, ott egy jegyzővel átíratta XI. Benedek pápa bulláját, hogy az esetleges támadások ellen magát védje.²

1518-ban itt tartották a ferenczrendűek közgyűlésüket.³

1533-ban Fejérvári Istvánt rendelte ide a közgyűlés guardiánnak.⁴

Hogy a lelkiélet vezetése terén mily áldásosan működtek itt Szent-Ferencz fiai, mutatja az, hogy már 1471—84 közt ájtatos társulatot alakítottak itt a szent olvasó imádkozására és a Szent-Olvasó-Királynéja tiszteletére oltárt is állítottak itt a ferenczrendűek egyházában. 1533-ban e társulat dékánja Churej nevű úr, továbbá az akkori földesúr Pekry Lajos és neje Zsófia herczegnő kérésére, Antal római kardinalis e társulatot nem csupán megerősíti, hanem új kegelymeket is osztogatott neki.⁵

Bekövetkezvén a hitújítás ideje, talán Varasdon kellett legtöbbet szenvedniök a ferenczrendűeknek, de küzdöttek állandóan és helyüket sohasem hagyták el. Az 1510—26. években a varasdi vár Brandenburi György örgróf, II. Lajos király nevelője kezében volt s ez mint tudjuk, egyike volt Luther legbuzgóbb pártolóinak. Megmutatta tehát haragját a kath. vallás iránt Varasdon is. Volt a ferenczrendűeknek itt két kis falujok Varasdtól délkeletre, Alsó- és Felső Kocsán (Kochan, most Kucsán). Egy Herkovicz nevű nemes hagyta nekik halálos ágyán. Azonban e falvakat Brandenburi György elfoglalta és a varasdi várhoz csatolta.

A mohácsi vész után a varasdi várat és uradalmat I. Ferdinánd király zálogba vetette először Pekry Lajosnak és nejének, azután pedig Ungnad János stájer főurnak és egyszersmind a tótországi határórség kapitányának. Ez azonban dühös lutheránus és a stájer hitújítás főembere volt, tehát hiába parancsolt rá 1546-ban I. Ferdinánd király, hogy e falvakat adja vissza a varasdi kolostornak, a parancsolatot teljesíteni esze ágában

¹ Országos levéltár. Acta ecclesiastica f. 49.

² A ferenczrendűek pozsonyi levéltára lad. XXXIV. nr. 5.

³ Kósa: i. m. 163—165. Az évszám kiigazítandó 1518-ra.

⁴ U. o. 224. l.

⁵ A zágrábi érseki levéltár. Vol. I. nr. 22.

sem volt.¹ Ungnad János meghalván, fia Kristóf az egri főkapitány, majd horvát bán tartotta kezében a varasdi uradalmat. Ennek idejében is többször tettek a magyar ferenczrendűek lépéseket, hogy a falvakat visszakapják. 1569-ben Miksa király lejött Pozsonyba és ezt az alkalmat a ferenczrendűek provinciális fölháználta és panaszt tett a királynál Ungnad Kristóf ellen. A király meg is parancsolta, hogy Ungnad a falvakat adja vissza, sőt ezenkívül még fizessen 400 forintot a 10 évi elmaradt haszonért, mert a két falu jövedelme évenként 40 forintra ment. Kristóf azonban azzal védelmezte magát, hogy a ferenczrendűek már a XVI. század elején átadták Brandenburgi Györgynek mint Varasd vára akkori urának. Mikor tehát a király Varasd várát elzálogosította az ő atyjának akkor egyúttal e Kocsán (Kucsán) falvakat is zálogba adta. Adjon tehát a király a ferenczrendűeknek más két falut, a 400 forintot pedig fizesse ki a királyi kamara.

Persze ebbe a királyi kamara nem egyezett bele. A ferenczrendűek nem kaptak semmit s azért 1572-ben újra a királyhoz járultak. Most szigorú parancsolat ment ki a horvát bánhoz, hogy kényszerítsék Ungnadot a falvak átadására és védelmezzék a ferenczrendűeket minden erőszakoskodástól.²

A harmadik ilyen parancsolatra a tótországi ítélőmester elment Varasdra és ott a varasdi gazdasági udvarban megmutatta a királyi parancsolatokat Ungnad tisztviselőinek, de a tisztek először „Magyarország nemeseinek szabadságára“ hivatkoztak, azután pedig az ítélőmestert a rendes per útjára utasították. Midőn Bienik Mihály a ferenczrendűek ügyésze mégis erőltette a dolgot és kárpótlásul egyetmást le akart foglalni, akkor fegyverrel fenyegetőztek.³ 1581-ben a zágrábi guardián, 1584-ben Varasd város polgárai, mint a kolostor kegyurai tiltakoztak Kocsán elfoglalása ellen,⁴ mind hiába.

Végre is csak Ungnad Kristóf halála után az ő lánya, illetőleg Erdődy Tamás teljesítették a ferenczrendűek jogos kívánságát. Ezután a ferenczrendűek, mivel az apostoli szék folyton sürgette, hogy ingatlan birtokaik ne legyenek, eladták

¹ Egyháztörténelmi Emlékek IV. 465. 1.

² A zágrábi káptalan levéltára f. 87. nr. 22.

³ Zágrábi káptalan levéltára f. 87. nr. 22.

⁴ Vjesnik zemaljskoga arkiva. XV. 1913. 87.

e két falut és a kolostor épületének helyreállítására fordították az árát. Ez ellen meg a primásnak, Pázmány Péternek volt kifogása. Nem az, hogy eladták, hanem az, hogy világi embernek adták el, mert a magyar törvények szerint egyházi vagyont világi kézre juttatni nem szabad. Fel is hatalmazta ennél fogva akármelyik egyházi intézményt, hogy azokat magához válthassa.¹ Ennek, mint alább látjuk, nem volt sikere.

Mióta a tótországi végek kapitányai és hadnagyai katolikusok voltak (1600 óta) a varasdi ferenczrendűek mindinkább többet tehettek szerzetük érdekében. Megnyerték az ott állomásozó kapitányokat, hadnagyokat és ezek közülök választották ki a katonák lelkievezetőit. A katonák lelki gondozása végett mentek azután Körösre, Kapronczára és kaptak ott új kolostorokat, de a varasdi kolostor tagjai is kérték pártfogásukat. Könnyebben mentek ki gyűjteni és így neki bátorodva 1617-ben hozzáfogtak a kolostornak többől való újjáépítéséhez. Talán nem is tudták volna befejezni, de Trautmansdorf Zsigmond kapitány megsegítette őket, de nem egészen ingyen és önzetlenül. El kellett ugyanis adniok Trautmansdorf Zsigmondnak régi, még IV. Béla királytól kapott s nagynehezen visszaszerzett birtokukat Alsó-, Felső-Kocsánt (Kucsánt), mert Trautmansdorf e falvakat a Varasdra telepített jezsuiták eltartására szánta. Mielőtt azonban Trautmansdorf ígését egészen beválthatta volna, meghalt. Erre 1632 elején Kirinics Gábor, az akkori guardián Esterházy Miklós nádor előtt az eladást visszavonta, a falvakat visszafoglalta s a nádortól parancsot szerzett, hogy a ferenczrendűeket a visszafoglalás miatt ne bántás, hanem a falvakat zár alá helyezték.² Később mégis kiegyeztek a jezsuitákkal s odaadták a falvakat, mert már 1633-ban új, hatalmas torony építéséhez fogtak. 1650-ben pedig lerombolták a régi templomot és új hatalmas templomot kezdtek építeni s azt 1657-ben be is fejezték.³

Az új egyház fölszentelésekor a varasdi kolostor tagjai már nem tartoztak a mariánusok csoportjához. Épen ők, a varasdiak voltak fő szószólói a különválásnak és azt 1655-ben elérték.

¹ Pázmány Péter levelei I. 725.

² Országos levéltár. Acta eccl. f. 49.

³ Schematismus provinciae s. Ladislai 1865. 14.

Várad.

Régen elég volt azt mondani: Várad és mindenki Bihar-váradra, vagy mint most mondják Nagyváradra gondolt. Szent-László sírja oly nevezetessé, oly kegyeletessé tette minden magyar előtt e helyet, hogy annak tündöklését a többi Várad helynevek el nem homályosíthatták. A középkori Magyarország eme híres búcsújáró helyéről hogyan maradhattak volna el Szent-Ferencz fiai? Nem is maradtak el és az ő alázatos szerzőjük életét, magaviseletét oly kedvesen hirdették, hogy csakhamar egyházat építhettek a régi vár nyugati oldalán a mai Nagyhid és a városi villamtelep közt terjedő vonalon még pedig leg-hihetőbben a mai Nagyhid — másként Baross-utczán a Köröstől nem messze, úgy, hogy e részt később Szent-Ferencz-utczának is hívták.¹ Az egyház védőszentéül magát Szent-Ferenczet választották.

E kolostor először az egri őrséghez tartozott, mint az 1316-iki jegyzékből is kitetszik, de azután 1379 táján külön őrség feje lőn s ilyen marad pusztulásáig.²

Hogy régi és kedvelt kolostor volt, mutatja, hogy már 1298-ban itt tartották a közgyűlést. 1332-ben újra itt gyűltek egybe.³ Attól kezdve pedig, hogy az ország nyugati felén a török hódítás is, a hitújítás is elhatalmasodott, egész Fráter György meggyilkolásáig, majd minden közgyűlésük itt volt és pedig 1533, 1539, 1541, 1546, 1548 és 1550-ben.⁴

Mily nagy hatása volt életüknek és szavuknak, mutatja az, hogy csakhamar a nők közül összeálltak többen harmadrendű testvéreknek, vagy mint akkoriban hívták őket begináknak és jámbor társulatban együtt akartak élni a ferenczrendűek lelki-vezetése alatt. A váradi káptalan, hogy e jószándékot előmozdítsa, a ferenczrendűek kolostorával szemben 54 öl hosszú és 35 öl széles telket ajándékozott nekik.⁵

Nemsokára felépült egy másik kolostor is Nagyváradon, Szent-Ferencz szerzete második hajtása, a Kláraszűzek számára

¹ Bunyitay: A váradi püspökség története.

² *Analecta Franciscana* IV. 554. Kósa: i. m. 223. l.

³ *Történelmi Tár* 1895. 754—55.

⁴ Kósa: i. m.

⁵ Fejér: *Cod. Dip.* VIII/2. 189—90. ll.

és a lelkivezetés, — bár az új kolostor a ferenczrendűektől kissé távol, a vártól délkeletre a Velencei-utcán állott, — a ferenczrendűek kezében maradt. Az ünnepies istentiszteletet azonban nem ők végezték ott, mert az apácák temploma egyúttal plebánia templom is volt és így a nagymiséket, vecsernyéket ott a plebános tartotta. Maga az alapító püspök Báthory András biztosította őket 1340-ben kiadott alapító levelében, hogy az egyik mellékoltárt számukra fenntartják és a plebános köteles nekik egyházi ruhákat is adni.¹

A szeretetnek jele az is, hogy sokan választották itt sírhelyüket a váradiak közül. Már 1339-ben egy gazdag úrnő, Balázs ispán neje kijelenti, hogy a ferenczrendűek egyházában akar temetkezni. Végrendelet tanujául meghívta a váradi guardiánt is.²

Egy század mulva 1438-ban Botos Péter váradi polgár már előre megszerezte magának azt a jogot a provinciálistól, Egri Andrástól, hogy holtteste felett a váradi ferenczrendűek templomában mondják el a gyászszolozsmát és annak sírboltjában temessék el.³

1388 előtt pár évvel nagyon tisztelt guardiánja volt e kolostornak Domonkos atya, mert a váradi káptalan jegyzője „jámbor és tisztelendő“ díszes nevekkal dicséri. Petry Lászlónak, az ő rokonának vagy barátjának javára királyi rendeletet iratott, mint „volt“ váradi guardián, hogy Geszteréd szabolcsmegyei falu harmadát annak visszaadják.⁴

1472-ben váradi őr volt Székely Imre atya, akiről az általános részben szóltunk. 1532-ben pedig ő a híres hitszónok Szegedi Elek atya.⁵

1493. jun. 6-án itt tartózkodott Szekcesei Gergely provinciális, 1523. okt. 6-án pedig Lippai Ferencz a provinciális.⁶

Az 1531-iki közgyűlésen a váradi guardián szintén megjelent.⁷ Ez időszakban itt volt a hittudományi iskola, vagyis a

¹ Bunyitay: A váradi püspökség története II. 490.

² Fejér: Cod. Dip. VIII/4. 427—29.

³ Országos levéltár Dl. 19269.

⁴ Bunyitay: i. m. 443.

⁵ Egyháztörténelmi Emlékek II. 363—64.

⁶ Bunyitay: i. m. II. 443. Egyháztört. Emlékek I. 101.

⁷ Kósa: i. m. 217—19.

növendékek itt tanulták a hittudományi nevezetesebb tárgyakat. E hittudományi iskolának igazgatója volt előbb Szegedi Gergely, az 1533-iki közgyűlésen pedig iderendelték igazgatóul Magni Antalt a pécsi őrt. Váradí őr lett Debreczeni Péter, guardián Szegedi Gergely, hitszónok ugyanő, énekes lett Szegedi Lukács, az apácák gyóntatója Mecskai János, a beginák gyóntatója pedig az énekes atya Szegedi Lukács.¹

Bizonytalan, vajjon ebben a kolostorban folyt-e le az a vallási vita Georgievich Bertalan keresztény tudós és egy fráter György erdélyi helytartóhoz küldött török követ közt 1547. május 29-én, amelyről Georgievich 1548-ban kinyomatott művében megemlékezik, vagy pedig a cseri barátok (salvatoriánusok) kolostorában.²

1552-ben Szegedi Ferencz volt itt a hitszónok és Szilveszter testvér az orgonás. Ezeket Kamonczai István váradí kanonok annyira szerette, hogy végrendeletében 6—6 forintot hagyott nekik.³

1557-ben Varkucs Tamás, előbb Ferdinánd király, majd János Zsigmond hadvezére és váradí kapitány Szent-Ferencz klastromát eltöretteté és pusztítá.⁴ Így azután annyi ájtatos lélek nyugvóhelye veszedő katonák és kalmárok lakóhelye lőn, míg végre 1692-ben a kolostor utolsó falai is elpusztultak a földszinéről.

Verőcze.

Régtől fogva a királyné udvartartására rendelt nagy uradalom feje volt. Nagyon hihető tehát, hogy 1250 körül Mária királyné, IV. Béla neje épített itt Szent-Ferencz fiainak egyházat és kolostort. Az egyház védőszentéül a Boldogságos-Szűzet választották és a kolostort a zágrábi őr felügyeletére bízták, mint azt már az 1316-iki jegyzék mutatja.⁵ Már 1279-ben nehéz feladatot rótt Fülöp pápai követ a verőczei guardiánra, mert arra kellett volna a guardiánnak rábírnia a verőczei és a lipovai bírákat és lakosokat, hogy fizessék meg a zágrábi püspöknek a

¹ U. o. 223—25.

² Kemény: Történelmi és irodalmi levelek 135—136. ll.

³ Pozsonyi káptalani levéltár. Prot. IX. f. 100.

⁴ Bunyitay: i. m. I. 429.

⁵ Analecta Franciscana IV. 554.

tizedet.¹ 1281. márczius 25-én a zágrábi püspök itt közösi tette ki az egyházból a dúló, fosztogató Kőszeghy testvéreket, egyébként bán urakat.² 1312-, 1331- és 1401-ben itt tartották a mariánusok közgyűléseiket.³

1438-ban Egri András a provinciális meglátogatta a verőczei kolostort.⁴

A XV. században a verőczei uradalom a Marczaly család kezére jutott. Ezzel a ferenczrendűek jól jártak, mert a Marczaly család tagjai közt kegyes jótevőkre találtak. Így Marczaly János 1455-ben római és jeruzsalemi zarándoklatra készülvén, e végből tett végrendeletében a verőczei ferenczrendűekről is megemlékezett és nekik adta az ő jobbágysai után, addig az uradalomnak szedett tizedet. Ezért azonban kérte, hogy minden héten mondjanak egy misét Szent-Bernardin új oltáránál.⁵ Szent-Bernardin oltára valóban nem lehetett régi, mert hiszen csak 1450-ben iktatta őt V. Miklós pápa a szentek sorába és így előbb nem lehetett tiszteletére oltárt emelni. Mivel pedig Szent-Bernardin a szigorú ferenczrendűek nagy pártolója és terjesztője volt, a mariánusok igazi szeretetet tanusítottak azzal, hogy egyházukban neki mégis oltárt állítottak.

A Marczalyak kihalta után Verőcze Lendvai Bánffy Jánosé a későbbi nádoré lett. Mivel pedig 1517-ben a mariánusok is a szabály szigorúbb értelmezését fogadták el, 1518. aug. 17-én tartott közgyűlésükön azt határozták el, hogy a verőczei kolostor nagy terjedelmű ingatlanait: 13 népes és egy pár néptelen jobbágy telket, a kétkerekű malommal együtt, a verőczei hegyen egy szőlőt, továbbá a kolostort illető vámot Bánffy János főpohárnok mesternek adják át, mint kegyes pártfogójuknak abban a reményben, hogy árát majd a szükség szerint a kolostor szükségleteire fordítják.⁶

Bánffy János pártfogása alatt virágzott is a kolostor. 1531-ben guardiánja résztvesz a székesfejérvári közgyűlésen.⁷

¹ Fejér: Cod. Dip. V/1. 570—71. Tkalčič: Monumenta eppatus Zagrabienensis I. 201.

² Knauz: Monum. Strig. II. 144.

³ Tört. Tár 1895. 754—55.

⁴ Országos Levéltár. Dl. 13269.

⁵ Országos levéltár. Dl. 14915.

⁶ Kósa: i. m. 163—64. Az évszám kiigazítandó 1518-ra.

⁷ Kósa: i. m. 218.

Az 1533-iki közgyűlésen Bonaventura atyát rendelték ide guardiánnak, Teleki Antalt hitszónoknak, Cseri Mihályt énekesnek, Szerdahelyi Miklóst a beginák gyóntatójának.¹ Ekkor tehát még teljes számban szolgáltak itt az Úrnak a ferenczrendűek s mivel a hitszónok, énekes és gyóntató nevei magyarok, azt kell hinnünk, hogy legalább is az a része a városnak, amely a ferenczrendűek egyházát látogatta, magyar volt. Sajnos, 1552-ben a törökök e szép kolostort is elpusztították.

Veszprém.

A török hódítás idején e püspöki városban jóformán egyedül a katonák uralkodtak s azok közt a református vallású hajdúk nagyon erőszakosak voltak. A szorongatott, elhagyott katolikusok vigasztalására 1675-ben telepítették ide a salvatoriánus ferenczrendűeket. 1681-ben adott nekik egy kis telket Sennyei István veszprémi püspök, szemben a székesegyházzal. Emellett szereztek ők egy másik keskeny telket s odaépítettek egy kis kápolnát.

1689. szept. 16-án a Lazari-féle egyezség és döntés értelmében vették át a mariánusok cserébe a bezckai házért. Móczár Miklóst küldték ide előljárónak. Mielőtt rendes kolostort építhettek volna, 1705-ben, mivel a vár előbb a Rákóczi pártiak kezére került, a Heister seregéhez csatlakozott rácz katonák a vár és város többi részével együtt ezt is fölégették.²

Zágráb.

Mint a többi püspöki városokat Zágrábot is fölkeresték Szent-Ferencz fiai. Akadtak itt kegyes jótévők, akik segítették őket, hogy a székesegyháztól északra, az akkori város szélén házat építhessenek. Egyházuk védőszente Szent-Ferencz volt. Hogy az alapítás még 1235 táján történt, következtetjük abból, hogy a kolostor nem az 1242-ben alapított s a püspöki várossal szemben levő grécsi (geréczi) hegyén épült szabad királyi városban keletkezett és abból, hogy a mariánusok egyik őrségét Zágrábról nevezték el.³

A XIV. és XV. századokban mind a püspöki, mind a királyi

¹ U. o. 223—26.

² Kósa : i. m. 551. l.

³ Analecta Franciscana IV. 554.

Zágráb város polgárai valósággal elhalmozták a ferenczrendű testvéreket többé-kevésbé értékesíthető kisebb birtokokkal. Így 1375-ben egy zágrábi asszony házat a ferenczrendűeknek és a királyi város plebánia-templomának hagyta.¹ 1377-ben Starchy Pál, a zágrábi vár kapitánya ajándékozta meg egy pár drágasággal a ferenczrendűek templomát azon kincsek közül, amelyet még a török ellen indított hadjárat előtt a domonkosrendűeknél elhelyezett.² 1387-ben Patanich fia Mátyás hagyta háza felét a ferenczrendűeknek.³ 1392-ben egy szőlőt kapott ajándékba a kolostor s azt 1392-ben Gergely guardián évi 35 köböl borért adja hasznobérbe.⁴ 1400 táján kapott a kolostor egy másik házat, de ez úgy elpusztult, hogy 1427. febr. 2-án a konvent azzal a megbízással küldte Garbonaki Mátyás alguardiánt a zágrábi tanács elé, hogy azt 7¹/₂ forintért adja el Kalmár Jánosnak.⁵ 1439-ben Valkomerczi Pál úgy adta el szőlőjét Sándor orvosnak, hogy évenként hat köböl bort adjon a ferenczrendűeknek.⁶ 1443. január 4. Pribicsi Baksa György vitéz, a ferenczrendűek egyházában választván sírhelyét, fegyvereit hagyja az egyháznak.⁷ 1444 előtt ismeretlen jötevőktől kaptak az Isecz hegyen szőlőt és a királyi városban egy házat. Ezek közül 1444. febr. 2-án Benedek guardián és az egész konvent az Isecz hegyen levő szőlőt évi egy forintért hasznobérbe adják.⁸ 1445. márcz. 29-én pedig a házat eladják 190 forintért Nürnbergi Bolsak Jánosnak.⁹ 1453-ban Farkas Mátyás polgár egy rétet hagyott a kolostornak, de ezt Benedek guardián Farkas özvegyének beleegyezésével mindjárt eladta 15 forintért és árát a kolostor szükségleteire fordította.¹⁰ 1461-ben Babczai Magyar János fia Laczkó szőlőjét, Klokocsi György pedig egy rétet hagyott a kolostornak.¹¹ 1466-ban pedig Márton, a zágrábi konvent öre azt jelentette a városi

¹ Tkalčić: Monumenta civitatis Zagrabiensis V. 30. l.

² U. o. I. 267. l.

³ U. o. V. 277. l.

⁴ U. o. IX. 62. l.

⁵ U. o. IX. 147. l.

⁶ U. o. IX. 332—33. ll.

⁷ U. o. II. 188. l.

⁸ U. o. X. 42. l.

⁹ U. o. X. 59. l.

¹⁰ U. o. II. 233. l.

¹¹ U. o. VII. 198. X. 218. l.

tanácsnak, hogy Hruseviczay Márton posztónyíró egy szőlőt azért hagyott a ferenczrendűeknek, hogy azt eladják és az árát az egyház szükségleteire fordítsák.¹

Nagyobb jötevők sem hiányoztak. 1425-ben Albeni János tótországi bán 80 forintot hagyott a zágrábi ferenczrendűeknek. Ezt a végrendeleti végrehajtók úgy értékesítették, hogy megvették rajta Mihály zágrábi bírótól a Matucsina és Pretoka patak közt fekvő malmot.² Ezt annyira becsesnek tartották, hogy Benedek guardián 1452-ben is megerősítette a kolostort annak birtokában.³

Az Albeni gazdag család másik tagja, János zágrábi püspök 1433-ban 50 forintot, Túz Osvát zágrábi püspök 1499-ben 25 forintot hagyott nekik.⁴

Ez ingatlanok sokszor perekkel voltak összekötve s az mind nem vált Szent-Ferencz fiainak dicsőségére. Sokszor bíróságok előtt kellett megjelenniök, lelkiismeretükre hivatkozva bizonyosságot tenniök és néha bizony a pereket el is veszítették.⁵ Így járt pl. Márton ör 1464-ben Bolsák Jánossal az 1445-ben eladott házért perbe szállva.⁶ 1472-ben azonban egy tehénért folytatott pert megnyert.⁷ Az ingatlanok miatt kellett 1427-ben a zágrábi királyi város papjaival is egyezsége lépni, mert ezeknek a királyi város határában fekvő ingatlanok tizedéből a negyed járt. 1427. január 27-én, tehát Bertalan guardián, Garbonaki Mátyás alguardián, Tamás és Benedek testvérek az egész konvent nevében megjelentek a városi tanács előtt és néhány darab földet meg erdőrészletet engedtek át a városi plebániának, csakhogy a többi ingatlanok után ez a tized negyedét ne követelje.⁸ Látjuk azonban e perekből, hogy a XV. században, ha valamelyik testvér beleült a zágrábi kolostornál valami hivatalba, nem szeretett attól megválni. Így Benedek 1444-től legalább 1453-ig volt guardián, Márton pedig 1462-től legalább 1472-ig volt

¹ U. o. VII. 287. l.

² U. o. II. 51. IX. 134.

³ U. o. II. 51. 229. IX. 134. X. 134.

⁴ U. o. II. 73. 518.

⁵ U. o. VII. 202—03. II.

⁶ U. o. VII. 252. 254. II.

⁷ U. o. 412. l.

⁸ U. o. IX. 136. l.

itt őr. Szomorú jele volt az idők változásának, hogy 1484-ben Róbert zágrábi prépost az egyik ferenczrendű testvért megverte.¹

Mint biztos helyre a zágrábi polgárok többszörelhelyezték értékesebb holmijaikat a kolostorban. Ezeket elfogadni szeretetbeli kötelesség volt, de néha, mint pl. 1356-ban sok kellemetlenséggel járt.²

Az egyházi hatóságok is többször ily kellemetlen ügyek elintézésénél vették segítségül a ferenczrendűeket.

1323-ban a pécsi püspök, mint pápai bíró a zágrábi guardiánt is megbízta, hogy a zágrábi püspökség és káptalan javainak bitorlói ellen egyházi fenytékeket alkalmazzanak és így bírja őket a jószágok visszaadására.³

Vagy itt született, vagy sokáig itt lakott az az Antal szerzetes, akivel 1347-ben Márton provinciálisnak annyi baja volt s akit egy pápai bulla hamisítása miatt meg kellett büntetni.⁴

1397. február 11-én Bertalannak hívták a zágrábi guardiánt és jelen volt annál a szomorú ítélet kihirdetésénél, midőn a zágrábi püspök helytartója Zágráb szabad királyi város polgárait a kanonoki házak fölgújításáért s a püspöki székház megtámadásáért kiközösítette az egyházból és városukat egyházi tilalom alá vetette.⁵

1533-ban a zágrábi kolostor még teljes volt. A közgyűlésen megválasztották ide őrnek Matusnyay Mátyást s guardiánnak Kotniczi Istvánt, hitszónoknak Szerdahelyi Antalt.⁶ A püspöki város 1529-iki rettenetes pusztulásánál és fölégetésénél a kolostor is elégett, de Gergely őr és A dolf guardián buzgólkodása helyreállította.⁷ 1581-ben Verőczei Benedek volt a guardián s ő tiltakozott a zágrábi káptalan előtt a varasdi kolostor folytonos károsítása ellen.⁸

A XVI. század vége felé a mariánusok a zágrábi kolostorba sem küldhettek elég számú és elég önmegtagadó, fegyelmezett szerzeteseket, az ott levőkkel pedig az egyházmegyei hatóság nagyon elégedetlen volt, mert állítólag sohasem tartózkodtak a kolostorban, hanem örökösen kószáltak. 1574-ben az erőskezű

¹ U. o. II. 427. l.

² U. o. 47. l.

³ Tkalčić: Monumenta civitatis Zagrab. I. 108.

⁴ Theiner: i. m. I. 735. l.

⁵ Tkalčić i. m. 289.

⁶ Kósa: i. m. 222—26. II.

⁷ U. o. 625. l.

⁸ Vjesnik zemaljskoga arkiva. XV. (1913.) 87.

Draskovich György zágrábi püspök már fölhatalmazást kért és nyert is arra, hogy a kóborgó ferenczrendűeket — kivéve azokat, akik a püspök ítélete szerint a lelki pásztorkodásra szükségesekek — elfoghassa, letartóztathassa.¹

A ferenczrendűek ezt alig hagyhatták szó nélkül és így viszálykodás támadt köztük és a zágrábi egyházmegyei hatóság közt. A vége ennek az lett, hogy 1595-ben Dombrai Márton guardian halála után a zágrábi püspök és káptalan a kolostort átalakította iskolává és papnevelőházzá. Nemsokára azután egy bosnyák ferenczrendű lakást kért az így átalakított kolostorban és a zágrábi püspökség adott is neki helyet. Ezt fölhasználván a bosnyák rendtartomány a mariánusok tudta nélkül elkérte ezt a kolostort a ferenczrendűek generálisától és ezt meg is kapták. Két szerzetes lakott itt közülök.² Pár év mulva a zágrábiak ezekkel még kevésbé voltak megelégedve, mint a mariánusokkal s azért midőn 1607-ben Draskovich Ferencz provinciális Zágrábban megjelent és történeti jogon a zágrábi kolostort a mariánusoknak visszakövetelte, ez elé semmi akadályt nem gördítettek, sőt ellenkezőleg ezt előmozdították. Draskovich követelését előterjesztette a szerzet generálisának is, mivel a bosnyák ferenczrendűek a kolostort kezükből kiereszteni nem akarták és itt is czélt ért. 1607. október 10-iki ítéletlevelben a generalis Messina Archangelus kimondta, hogy vissza kell adni a zágrábi kolostort a mariánusoknak az összes egyházi szerekkel, kelyhekkel, ereklyékkal stb.³ együtt.

A visszavett kolostort Draskovich Ferencz annyira szerette, hogy 1610 után nagyobbbrészt ő volt a guardian egész 1634-ig. Ő azután annyira föllekesítette a tótországi urakat és nemeseket, hogy sikerült neki a jóformán romokban fekvő egyházat helyreállítania, mellette a kolostort kijavítani s a szerzetesi isteni szolgálatot egészen rendbehozni. Segítette őt ebben II. Ferdinánd király is azzal, hogy Körös városnak 9 évi hátralékos adóját erre a czélra átengedte. Csakhogy ezt az adót a városon megvenni nem volt olyan könnyű. Draskovich tehát bizonyos egyezségre lépett a várossal. Mivel azonban ezt az akkori provinciális

¹ Zágrábi érseki levéltár. Bullarium f. I. nr. 24.

² Kósa : i. m. 625.

³ A ferenczrendűek zágrábi levéltára. Lad. Szigeten—Siklós.

Robustelli Ferencz és a zágrábi kolostor gondviselője (syndicus) Orantius András, zágrábi kanonok, császári főesperes, tudta nélkül tette, ezek és a kolostor 1634-iki helyettes guardiánja, Filippovics Bonaventura 1634. júl. 16-án tiltakoztak.¹ Ez azonban bizonyára csak jogfentartás kedvéért történt s amint a körösiek fizettek, tárgytalanná vált. 1617-ben Draskovich a bosnyák-horvát ferenczrendűekkel is megegyezett és a Száván túl kijelölték azt a határt, ameddig a zágrábiak gyűjthettek alamizsnát.²

Még talán Draskovichnak sikerült Zágrábban megalakítani a kordások társulatát és így sok urat és úrnőt Szent-Ferencz szerzete iránt érdeklődésre bírni. 1642-ben VIII. Orbán pápa e társulat tagjainak Nagy-Boldogasszony napján és haláluk óráján teljes bucsut engedélyezett.³

A szeretetre és pártolásra annál inkább szükségük volt a zágrábi ferenczrendűeknek, mert 1640 táján kolostoruk leégett és azt jóformán tőből újra kellett építeni. Segítségükre sietett ekkor a zágrábi ferenczrendűeknek Moskon Józsefné, Erdődy Erzsébet, báró Keglevich Ferencz (felesége szintén Erdődy lány) és Doichich István zágrábi kanonok. Különösen gróf Erdődy Imre tett sok jót általában a szerzettel, de főleg a zágrábi kolostorral, mert csupán ennek helyreállítására 2000 forintot adott, így ezért 1650-ben a provinciális Kovács Ambrus a zágrábi egyházban sírboltot adott neki.⁴ Ugyanez időtájt Ruichich Jánosné, Patachich Ilona újból építette és az akkori művészet összes ékeivel földiszította azt a kis kápolnát, amelyről a hagyomány azt tartotta, hogy valaha Szent-Ferencz ott tartózkodott.

1655-ben a zágrábi konvent is a tótországi őrséghez csatoltatott.

Zimony.

A ferenczrendűek itteni egyházáról csak annyit tudunk, hogy 1316-ban főnnállott és a szerémi őrséghez tartozott.⁵

¹ Országos levéltár. Acta ecclesie astica f. 49.

² U. o. lad. Varasd—Zágráb.

³ U. o. lad. Costanicensis.

⁴ U. o. lad. Sziget—Siklós.

⁵ Analecta Franciscana IV. 554. l.

MÁSODIK KÖNYV.

A salvatoriánus ferenczrendűek
tartománya.

Provincia Sanctissimi Salvatoris.

ELSŐ RÉSZ.

A Salvatoriánus rendtartomány általános története.

I. SZAKASZ.

A salvatoriánusok együttműködése a bosnyák ferenczrendűekkel 1339—1448.

Hogy a régi mariánus ferenczrendűeken kívül e csoport is meghonosodott hazánkban, annak Bosznia makacs, tévelygő lakossága volt az oka. Még a XII. században meghódította ez országot a bogumil vagy más néven patarén nevű tévelygés, kiszakította ezáltal ezt a keresztény vallást követő szomszéd népek művelődésének és érzelmeinek köréből és ezáltal állandó veszedelmes ellenfélle tette. Hiába kíséreltek meg rábeszéléssel, követségekkel mindent, nem akartak keresztényekké lenni. 1233-ban az eretnekek megtérítésében nagyon járatos domonkosrendűek (nagy testvérek) vállalták magukra, hogy majd lelkükre beszélnek ők a bosnyák patarénoknak, értek is el valamelyes eredményt, de azután 1280 táján ábbahagyták a fárasztó és meglehetősen meddő küzdelmet.

1291. márczius 22-én IV. Márton pápa, 1298. ápril 29-én pedig VIII. Bonifác pápa a ferenczrendűeket szólította fel, hogy e nehéz munkára a bosnyák patarénok felvilágosítására és megtérítésére vállalkozzanak.¹ Meghatalmazta tehát a Boszniához legközelebb lakó szlavoniai (dalmát) provinciálist, hogy két hitvizsgálót válasszon ki a testvérek közül és ezek induljanak el Boszniába az eretnekek kinyomozására és megtérítésére. Amde akkor Bosznia a kath. magyar király kezéből kiesett, a szerb király hatalma alatt állott, ez pedig nem nyújtott semmi segítséget a szlavoniai ferenczrendűeknek és így az egész dolog abban maradt.

¹ Theiner: Monumenta Hungariorum sacrarum illustr. I. 378., 381. ll.

1319-ben I. Károly magyar király a szerb királyt megverte, tőle a régi mácsai bánságot elvette. 1322-ben pedig a féktelen és a magyar király jogait semmibe sem vevő, magát Bosznia urának tartó Subity Mladen horvát főurat is legyőzte és és fogságba vetette. Boszniában már most I. Károly király az eddig inkább bujdosó és csekély hatalommal bíró Kotromanics Istvánt tette meg bánná. Hogy végleg a magyar királysághoz és a kath. valláshoz kösse e bánt, nejének rokonát, Kujaviai Erzsébet lengyel hercegnőt adta hozzá nőül 1323-ban.

Helyreállván egy kissé a békesség Boszniában és a bán hatalma megerősödvén, 1325-ben az apostoli szék kinevezte a már azelőtt is Dalmát- és Horvátországokban működő Fábían nevű ferenczrendű testvért Boszniában hitvizsgálóvá, társakat is adatott mellé és fölkérte mind a magyar királyt, mind a bosnyák bánt, hogy ezeket az eretnekek megtérítésében, a katolikusok védelmében támogassák.¹ Azonban ekkor előállottak a domonkosrendűek is az ő régi, 1291 előtt kelt pápai megbízásaikkal és nem említvén semmit a ferenczrendűeknek adott megbízásról, újra ők kaptak hatalmat a Boszniában lakó eretnekek megtérítésére. A ferenczrendűek tiltakoztak s így ebből per keletkezett és eltelt két esztendő, míg az apostoli szék végleg a ferenczrendűek javára döntött.² Csak 1327-ben lehetett tehát Fábían testvérnek hozzáfogni a nagy munkához és evégből először is I. Károly királyhoz ment. A király szívesen fogadta, támogatását megígérte.³ De miért, miért nem? e második kísérletnek se lett eredménye. Kotromanics István félve, hogy a bosnyák patarének a szerb királyhoz fognak pártolni, nem mert ellenük fellépni, sőt, úgylátszik felesége halála után maga is megint vagy patarén, vagy görögkeleti vallású lett. Lehet az is, hogy a bosnyákok sehogyse fogadták el a dalmát-olasz ferenczrendűeket, mert attól féltek, hogy ezek őket olaszokká teszik és személyes ellenségeiknek, a horvát főuraknak hatalmát növelik.

1334-ben I. Károly újra háborút viselt a szerbek ellen és megerősítette hatalmát Bosznia felett. Kotromanics István is visszatért a kath. vallásra. Most tehát a ferenczrendűek generálisa Eudes Gellért (Geraldus Odonis) más úton tett kísérletet

¹ Codex Diplomaticus Croatiae, Dalm. et Slav. IX. 234., 241—43.

² Theiner: i. m. 515—526.

³ U. o. 517. l.

a bosnyák patarénok megtérítésére. 1339-ben személyesen jött el Magyarországra, elment Visegrádra a királyi udvarba és megbeszélte hogyan lehetne állandóan ferenczrendű testvéreket tartani Boszniában hittérítőkül. Nem mint előbb egy már meglévő rendtartományra bízta e nagy munkát, hanem az összes ferenczrendűeket felszólították s a vállalkozók közül, akik alkalmasak voltak és különösen a szláv nyelv megtanulását is ígérték, küldték Boszniába. E hittérítő ferenczrendűek nem élhettek nagy házakban együtt, hanem csak legfeljebb hárman-négyen kis remeteségekben szétszórva. Épen azért ezekből nem is lehetett rendes csoportot, vagy mint ők hívták provinciát alkotni s annak élére provinciálist és örököt állítani. Ezeket tehát egyenesen a generális alá tartozóknak jelentették ki s a generális helytartót, vicariust nevezett ki, hogy őket az ő nevében és megbízásából igazgassa.

Igy alakult meg 1339. október 5-én az új rendtartomány és első vicariusnak a generális Szász Peregrint (Peregrinus de Saxonia) tette.¹

Mivel Boszniát a magyar király főurasága alatt mindig külön, túlnyomórészt bennszülött fejedelem vagy király kormányozta s a magyar király ott közvetlenül nem rendelkezett s mivel különben is a bosnyák ferenczrendűek történetét nem régiben Jelich atya részletesen megírta, az így kialakult és magát observans (szegénységet tartó) családnak nevező rendtartomány történetét nem ismertetjük, csupán ennek a Száván innen véghezvitt működését adjuk elő addig is, míg a bosnyák rendtartományból külön magyar salvatoriánus nevű család válik ki.

A bosnyák patarének térítése természetesen roppant sok bajjal, nélkülözésekkel járt s a Boszniában működő testvérek gyakran lettek betegek; gondoskodni kellett tehát olyan kolostorokról, ahol a betegek kissé megnyugodhatnak s ahova üldözés esetén menekülhetnek és ahol növendékeket is tarthatnak.

Ezért mindjárt az első vikárius Szász Peregrin arra törekedett, hogy megkapja a ragusai köztársaság területén a stagni (stoni) kolostort, Magyarországon pedig a boszniai püspök székhelyén Diákó-n számukra új kolostor építtessék. Mindakettőre megkapta a pápától az engedélyt 1347-ben.² A diákói, vagy

¹ Theiner: i. m. 632—33. *Chronica Minorum de Bosna*. Kiadó. Toldy: *Analecta ad historiam Hungariae* 280—31.

² Theiner: I. 736.

diákóvári kolostor csakugyan felépült, mert hiszen maga Szász Peregrin lett 1349. január 28-án a boszniai püspök és biztosan tudjuk, hogy 1356-ban már a diákói ferenczrendű templomban temették el.¹

A diákói kolostor volt tehát az első kapocs, amely a Boszniában működő ferenczrendűeket Magyarországhoz fűzte. Az ott működők közül különben számosan voltak magyarok is. Kitűnik ez abból, hogy Szász Peregrin után a negyedik vikárius Magyar Lukács volt. 1361-ben nevezte ki őt Viterboi Márk generális és három évig élt a testvérek élén.²

De a diákói kolostor miatt talán sohasem jutottak volna arra a gondolatra, hogy e más ferenczrendű csoportból jórészt áttelepítsenek Magyarországra, ha nem jön közbe 1365-ben Bolgárország nyugati részének meghódítása.

1365-ben májusban I. Nagy Lajos király Nándorfejevárról kiindulva elfoglalta Bolgárországnak nyugati részét a Morava folyótól egész a Lom folyóig Bodon (Viddin) várossal együtt. Bodonban fogságba esett e rész fejedelme Szracsmér bolgár herceg is és 1365. október havában az elfoglalt területből Nagy Lajos külön bolgár bánságot alakítván, azt hazánkhoz csatolta.

E bolgár bánságban számos patarén, tehát épen olyan vallású élt, mint aminőkkel Boszniában a ferenczrendűek küzdtek. I. Lajos király tehát kért 8 ferenczrendű atyát a bosnyák vikáriustól ezek megtérítésére, mivel ezek értették a bolgár patarének nyelvét és tévedéseit, továbbá a túlnyomó számú görögkeletiek megtérítésére is alkalmasak voltak.

E nyolcz ferenczrendű megérkezvén Bolgárországba oly nagy sikerrel hirdette a kath. vallást mind a patarénoknak, mind a félhitűeknek (schismaticus), hogy 50—60 nap alatt 200.000 embert kereszteltek meg. Hogy senki e csodálatos megtérést kétségbe ne vonhassa, a király jegyzőkönyvbe iratta fel a megkereszteltek neveit.

Roppant megörült ennek I. Lajos királyunk és elhatározta, hogy a térítés e nagy művét minden erejéből pártolni fogja. Írt tehát a generálisnak, hogy küldjön mentül több hittérítőt ez országba, ha kétezetet küld is, azokat is elhelyezi és eltartásukról

¹ Fermendzsin: Chronicon observantis provinciae. Starine folyóirat XXII. 8.

² Toldy: Analecta 231. Fermendzsin: Chronicon. Starine XXII. 8.

gondoskodik. A generális viszont írt az Assisi, másként Portiunculai provinciálisnak, hogy az augusztus 2-iki híres búcsúra oda zarándokló testvérek előtt olvassa fel buzdító az ő levelét és szólítsa fel őket, hogy minél nagyobb számban menjenek Bolgárországba hittérítőknek.¹

Természetesen jöttek számosan és 1367 őszéig háborítatlanul folyt a térítés nagy műve. A király, illetőleg a bán épített a ferenczrendű testvérek számára legalább is ideiglenes házakat főleg Bolgárországban, de azonkívül a bolgár bánssággal szemben levő nevezetesebb dunaparti városokban is. Melyek voltak a bolgárországi kolostorok, az egy bodonin kívül az alább ismertetett okokból nem tudjuk, de a Magyarországon épültek neveit ismerjük. Ezek voltak 1. Kövi vagy Kevi a mai Kevevára, 2. Haram (= Ó-Palánka) a Duna mellett, 3. Ermény (most Gyermán, Versecztől északra abban az időben a bolgár bánoknak, a Himfy-eknek birtoka), 4. Orsova, 5. Szörénytornya (Turnu-Severin). A későbbi időkből tudjuk, hogy a kolostorok fölé két őrt rendeltek s az egyiket kevei őrnök, a másikat bolgár őrnök nevezték el.²

Az oly nagy reményekre jogosító térítést egyszerre megakadályozta és tönkretette 1369-ben Vlajkó havaselyi vajda támadása. Vlajkót erre a bolgár bánssági támadásra ösztönözte részben az, hogy a fogságba került bolgár fejedelem, Szracsmér neki sógora volt, de ösztönözték őt a görögkeleti papok és szerzetesek (kalugyerek) is. A támadás oly hirtelen jött, hogy a magyar király nem tudott elég hamar segítséget nyújtani a Bodon városában és egyebütt őrségen levő magyaroknak és így 1369. február 12-én Bodon város, majd az egész bolgár bánsság Vlajkó kezébe került.

Ez alkalmat felhasználták a városban lakó és azelőtt a vitatkozásokban legyőzött görög kalugyerek (román szerzetesek akkoriban még nem voltak), hogy az ott tartózkodó ferenczrendűeken bosszút álljanak. Tíz testvér lakott akkoriban Bodonban, de ötnek sikerült a vár bevétele előtt magyar várakba menekülni, ötöt azonban a templomokban imádkozva találtak. Négynek a nevét föl is jegyezték s ezek voltak: Szász András,

¹ Toldy: *Analecta* 232—34. V. ö. Fermentzsin: *Chronicon*, *Starine* XXII. 9.

² Toldy: *Analecta* 234. *Analecta Franciscana* IV. 555—556. 11.

tüzes szónok, Traui György nagyhírű pap és tolmács, Magyar Miklós a bőjtölésről és sanyargatásról nevezetes misés pap és Fulginoi Tamás fölszentelt testvér. Iszonyú dühvel támadtak ez öt ferenczrendűre az ellenvéleményű papok és szerzetesek. Egyet közülök mindjárt kilöktek az ablakon és így megöltek, négyet Vlajkó elé vittek és ott csufolták ki, hogy most beszéljenek. A ferenczrendűek nem kértek kegyelmet, hanem bátran védelmezték a kath. hitet. A kalugyerek halált kértek a fejökre, de Vlajkó nem szólt semmit, hanem elfordította fejét és zsákmányszerzésre indult. A kalugyerektől felizgatott sokaság azután a négy testvért a Duna partjára vitte és megölte.¹

Bár Vlajkót a magyar seregek még ez évben békére kényszerítették, mégis a bolgár hittérítésnek vége szakadt, mert Vlajkó a békekötésben kivitte, hogy Nagy I. Lajos király a volt bolgár bánságot visszaadta Szraczmér bolgár hercegnek s így a ferenczrendűek onnan visszahúzódtak. Pár ezer bolgár azonban az általuk megtérítettek közül mindig megmaradt a kath. hitben és így mégsem hiába dolgoztak, szenvedtek.

Bolgárország elvesztése után az Al-Duna mentén megtelepedett ferenczrendűek kerestek és találtak maguknak más lelki munkát. Nem is kellett messzire menniök. Hisz ott laktak a régi Krassó- és Temesmegyékben (most Temes- és Krassószőrénymegyék) a beköltözött oláhok (románok) és bolgárok, sőt ott volt egész Havasely, tele félhitű (schismaticus) lakosokkal. Nagy Lajos királyunk épített számukra még négy kolostort épen az oláhok közé Sebes, Kövesd (most Gavosdia) Haczak (Hátszeg) és Cseri (hajdan a mai Rékas mellett fekvő város) városokban és ők megtanulván a lakosok nyelvét a glagolita szertartás szerint szintén úgymint a görögkeletiek szláv nyelven tartván nekik istentiszteletet, annyira meghódították őket, hogy a kath. egyházzal egyesültek. Nagy hatással volt persze erre az, hogy Nagy I. Lajos sem nemesi telket, sem kenézséget nem adott olyanoknak, akik a kath. vallást el nem fogadták és kath. nővel sem léphettek házasságra, ha előbb kath. módon nem áldoztak és köztük a félhitű papoknak se keresztelni, se istentiszteletet tartani nem volt szabad. Annak jeléül, hogy a kath. hitet tartják, az egész vidéken szombaton bőjtölni tartoztak. Hogy a ferencz-

¹ Toldy: *Analecta* 236. *Fermendzsin: Chronicon* 11.

rendűek a szent szegénységet annál könnyebben megtarthassák és ne kelljen nekik földi dolgokkal foglalkozniok, minden városban választhattak egy telkes gazdát és ez amiért a szerzetes házak és a testvérek szükségleteiről gondoskodott fel volt mentve mindenféle adózás alól.¹

A Temes és Hunyadmegyékkel határos Havaselyen is mindinkább megszerették őket. Egy Spoletói Antal nevű társuk annyira tudott a nyelvükön beszélni, hogy már püspökké is akarták őt tenni 1374-ben. Azonban Vljajko meghalván, utóda, Ráduly eleintén nagyon makacs volt és a görögvalláshoz annyira ragaszkodott, hogy a püspökség felállítása akkor nem sikerült.²

Az Al-Duna mentén és Temes közén épült kolostorokhoz nézve az 1347—86. években nagyon kevés kolostor épült a Száva és Dráva közt. Garay I. Miklós, 1355-től 1375-ig mácsai bán azonban megismerte a Boszniában működő ferenczrendűeket, pártolta is őket, hogy Mácsóban kolostort építhessenek. Majd saját Cserőgy (most Cserevics) nevű városában is megakarta őket honosítani. Megnyerte erre az engedélyt, 1372-ben épített is ott kolostort és 1375-ben a bosnyák ferenczrendűeknek megengedi a pápa, hogy azt elfoglalhassák,³ de azért mégsem lett belőle semmi. Horváti János 1375 óta mácsai bán 1376-ban szintén szerzett engedélyt, hogy valamelyik birtokán a bosnyák ferenczrendűek számára kolostort építhessen, de valami okból ez sem valósíthatta meg szándékát.⁴ Egyedül a Száva mentén birtokos Alsáni családnak sikerült 1376-ban csakugyan áthozni a bosnyák ferenczrendűeket a Száván és a mai Gunya falú tájékán eső Alsán városkában nekik lakást biztosítani.⁵ Itt persze sokat segített az, hogy épen akkor a család legjelesebb tagja Bálint pécsi püspök volt és így saját szülővárosa érdekében buzgólkodott.

A megalakulás ezzel be volt fejezve és az 1384-iki összeírás épen jókor jött, hogy a bosnyák ferenczrendűek utolsó küzdelmének eredményét mintegy összefoglalja.

Ez összeírás szerint a bosnyák helytartóság (vicaria) akkor már hét örségre volt felosztva. Ezek voltak: 1. a dulmi Ragusa

¹ Acta Bosnae 128—30.

² Theiner: Mon. Hung. s. ill. II.

³ Acta Bosnae 39., 42.

⁴ U. o. 43. l.

⁵ Theiner II. 157. l.

környékén, 2. a grebeni Bosznia északnyugati részén és részben Horvátország keleti részén, 3. a szoros értelemben vett boszniai, 4. az uszorai, 5. a mácsai, 6. a bolgár és 7. a kevi.

A Száván innen akkor csak két kolostor állott s ezek közül a diákói az uszorai, az alsáni pedig a mácsai ör vigyázása alatt állott.

A bolgár őrség csak emléke volt a régi nagy vállalkozásnak. Hozzátartozott a szörénytornyai, orsovai, a sebesi, kövesdi és cseri.

A kevi ör csak három kolostor testvéreire vigyázott, a kevi, harami és erményi kolostorokban lakókra.

A rendtartomány belső szervezete is ekkor vált lassan külön a többi ferenczrendű rendtartománytól. Nagy kedvezménynek tartották, hogy ekkor nem ők választották közvetlen fejüket a vicariust, hanem azt a generális nevezte ki. Különösen nevezetes volt e vicariusok közül Alverni Bertalan (nevéről ítélve francia származású férfiú), aki negyven évig 1367-től 1407-ig állott a bosnyák ferenczrendűek élén.¹ Ez szerezte meg 1368. december 13-án az apostoli széktől azt a fontos meghatalmazást, hogy a különböző országokból hithirdetés végett Boszniába jövő ferenczrendűekből azokat, akik hasznavehetetleneknek bizonyultak, vagy ellanyhulva rossz útra tértek, előbbi rendtartományukhoz visszaküldhette.² Bár tehát 1372-ben ismét sok felől kért hithirdető testvéreket,³ mégis módjában volt egységes szokásokat, egységes fegyelmet meghonosítani a gondjaira bízott testvérek között. Így tehát ő is behozta azt a fegyelmet, amelyet Olaszországban Frinci Pál, köznéven Pauluccio 1368 táján kezdett.⁴ Ez főleg abban állott, hogy Szent-Ferencz szabályait a szegénységről szorosabban megtartották (observarunt) s azért nevezték magukat fratres observansoknak. Nevezetesen ők azt sem engedték meg, hogy a konventek birhassanak kisebb ingatlanokkal és állandó jövedelmi forrásokkal (mint pl. malmok, szőlők jövedelmének bizonyos hányadával), hanem csak kézi munkából és adományokból kellett élniök.

Elnevezésében is elvált ez új provincia régebben Magyar-

¹ Fermendzsin: Chronicon 9—10.

² Acta Bosnae 36.

³ Theiner II. 117.

⁴ Holzapfel: Handbuch der Geschichte des Franciskanerordens 92.

országban lakó ferenczrendűektől, mert az új szigorú ferenczrendűeket a magyarok cseri barátoknak hívták. Ez elnevezés az egyik XVI. század elején élő ferenczrendű szerint onnan származik, hogy a magyarok először a Cseri városban lakó szigorú ferenczrendűeket ismerték. Ámde ezt bajos elhinni. Előbb ismerték a Keve, vagy Diákó várában lakó ferenczrendűeket, mert e kolostorok előbb épültek, mint a cseri. De meg a cserii kolostor nem volt olyan nagy, még csak egy őrséget se neveztek el róla, nem is tartottak ott gyűléseket, nem is nevelték ott az ifjú kezdőket. Nincs tehát ok, miért hívták volna azokat a szigorú ferenczrendűeket, akik nem is laktak Cseriben, cseri barátoknak. Inkább hihető, hogy mint más szerzeteseket is, a ruhájukról nevezték el cseribarátoknak, mert e szó cseri szláv nyelven szürkét jelent. Mivel ez új ferenczrendűek kánzsája nem fekete, — mint a régieké, — hanem sötét színű volt, azért nevezték cseri (azaz sötét) barátoknak.

A zavartalan fejlődést megakasztotta az 1386-iki év. Két részre szakadt Magyarország. A Nápolyi-párt, a királynék ellenfele hazánk déli részét fellázította és pusztította. Majd 1389-ben Szerbia a törökkel szövetségben Magyarország ellen és ettől kezdve 1405-ig sohase volt nyugalom a Száva és az Al-Duna mentén, mert a rácok és törökök minduntalan betörték. Ezenkívül 1389—94-ig Bosznia is elszakadt a magyar királyságtól. A borzasztó bajok idején a szörénytornyai és erményi kolostorok megsemmisültek (legalább később semmi nyomuk), az összeköttetés a Boszniában működő testvérek és a Temes közén lakók közt megszakadt. Nem is épült új kolostor ez időben csak egy. Csáky Miklós temesi főispán és 1396 óta temesmegyei birtokos úgy megszerette a Cseriben és Karánsebesen működő szigorú ferenczrendűeket, hogy 1400-ban nekik egyik, bihar-megyei uradalmában, az adorjániban, Szalárd városkában kolostort épített, mert ez uradalomban sok félfhitű szerb és oláh lakott.¹

Amint Szerbia a töröktől elszakadt és Magyarországgal kibékült s főleg, amint Zsigmond király 1408-ban Boszniát újra meghódította, a délvégvidékeken lakó ferenczrendűek száma nagyon megsaporodott és a délvidéki főurak, tisztviselők, polgárok, utóbb maga Zsigmond király is annyira megkedvelték

¹ Monumenta Vaticana IV. 173.

őket, hogy egymásután építettek számukra kolostorokat. Maróthy János mácsai bán már 1405—10 közt a Duna mellé Atya nevű városba (most Sarengrád, Szerémujlaktól nyugatra) akarta őket szállítani, de csak 1410 táján valósíthatta meg szándékát.¹ A szintén mácsai báni tisztelet viselő Kórógyi család 1415-ben áthozta őket a Dráván a Villány mellett fekvő Perecske (Pereckse, most Pölöske puszta) faluba. Ugyanez időtájt a Garayakkal rokon Harapki Botos család is épített nekik kolostort az Eszék-től délre eső Harapkón. A híres törökverő temesi főispán, Ozorai Pipó, Tolnamegyében Ozorán honosította meg őket az 1418-ban nyert pápai engedély alapján. Maróthy János a maga ősi birtokán, a maróti uradalomban is látván mily szívesen és lelkesen működnek a cseri barátok a Száva-Baza közén a sok félhitű és eretnek lakosok lelkiüdvösségén, elhatározta, hogy másik nagy uradalmában a Békés- és Zarándmegyékben fekvő Gyulaiban is lakást épít nekik. Evégből 1420-ban engedélyt kapott a pápától, hogy a Gyulától keletre eső, kis Vári faluban építhessen nekik kolostort, de azután mégis meggondolta a dolgot és inkább Gyula városban, az új, erős vártól nyugatra emelt számukra egyházat és kolostort.² 1421-ben a bácsmegyei kaboli (most Kovil) polgárok is meghívták őket s ide annál szívesebben elmentek a szigorú ferenczrendűek, mert ott a török támadások ellen biztos menedéket reméltek.³ A régi Középszolnok (most Szilágy) megyében lakó gazdag Kusaly Jakcs családnak is számos félhitű (schismaticus) jobbágya lévén 1422-ben ez is engedélyt kért, hogy Kusalyon a szigorú ferenczrendűeknek otthont készíthessen, mert azt remélte, hogy azok jó példája és buzdító szava a félhitűeket is megtéríti.⁴ Ugyanígy gondolkodott a Losonczy család s azért először a régi Zaránd (most Arad) megyei Borosjenőn (röviden csak Jenő) 1422-ben, azután pedig 1427-ben az erdélyi, régeni uradalom egyik kis falujában, Felfalun, Szász-régentől északra épített számukra kolostort.⁵ Zsigmond király

¹ Hevenesi kéziratok XXXIX. 196., 198., 201—2. ll.

² Hevenesi kéziratok XXXIX. 139., 201—2., 199. A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára.

³ Eredeti bulla a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

⁴ Petri: Szilágymegye története I. 599.

⁵ Fejér: Cod. Dip. X. 6563—64. Acta Bosnae. Hevenesi kéziratok XXXIX. 141., 206—7.

végül, kivált 1419-iki temesmegyei táborozása alkalmával úgy megszerette őket, hogy egyik királyi székhelyén is hallani akarta őket s azért 1425-ben kivitte, hogy az Al-Dunától még messzebbre, Visegrádon is kolostort kapjanak és ott imádkozhassanak.¹

A kolostorok ily gyors szaporodása mellett a szigorú ferenczrendűek előjárói sokszor csak azt vették észre, hogy nincs elég testvér a kolostorok benépesítésére, a teendők végzésére. 1431-ben a Losonczy család már a pápához volt kénytelen folyamodni, parancsoljon rá a bosnyák vicariusra, hogy Felfaluba küldjön testvéreket.² Pedig hát bizonyára örömmel küldtek volna, ha lett volna elegendő számmal.

Az utolsó olyan kolostor, amelybe a szigorú ferenczrendűeket a félhitű oláhok megtérítése végett telepítették, volt a nagybányai. Maga az eredetileg görögkeleti, de akkor gör. kath. vallású szerb despota, Brankovics György, mint a nagybányai uradalom tulajdonosa kérte meg az építésre az engedélyt.³

A rendtartomány belső életében is nagy események történtek az 1405—30-iki esztendőkből s egyengették útját a későbbi fejleményeknek.

Alverni Bertalan 40 évi fáradozás után lemondott hivataláról és 1408 elején helyette Szkiena Péter testvért állította a rendtartomány élére Piretó Antal generális. E Szkiena Péter velencei származású ember volt és mint ilyen 1409-ben nagy ellentétbe jutott a magyar királlyal, mert a velencei köztársaság megvette Nápolyi Lászlótól Dalmáciát és emiatt állandó ellenségeskedés tört ki Magyarország meg Velence közt. A vicarius azonban inkább a velenceiekhez húzott, vagy legalább is arról gyanus volt. Még inkább baj volt, hogy 1408-ban a pisai zsinat XII. Gergely pápát letette és helyette V. Sándort választotta meg. A generális elhagyta tehát XII. Gergely pártját és V. Sándor, majd ennek utóda XXIII. János híve lett. Szkiena Péter azonban a velencei köztársasággal együtt továbbra is megmaradt XII. Gergely mellett. Még nagyobb baj lett ebből 1410 végén, midőn Zsigmond király és vele az egész püspöki kar szintén XXIII. János pártjára álltak és így olyan előjárót, aki ellenkező pápát ismer el, nem akartak tűrni. Ennek az lett

¹ Hevenesí XXXIX. 141. Annales I. 129—30.

² U. o. XXXIX. 142., 208.

³ Blahó: Annales I. 186.

a vége, hogy 1411. ápril 25-én a diákói kolostorban tartott gyűlésen Szkiena Pétert, addig hallatlan módra, megfosztották hivatalától s helyébe Sienai Ambrust választották meg. A generális ezt nem erősítette meg. Erre a ferenczrendűek most nem olaszt, hanem lengyel származású testvért ajánlottak, Lengyel Henriket. Ez, mielőtt a megerősítő, illetőleg kinevező levél megérkezett volna, meghalt s így csak 1411 végén, vagy 1412 elején kaptak a szigorú ferenczrendűek állandó vicariust Angol Mátyás személyében. Szkiena Pétert a velenceiek azzal kárpótolták, hogy chioggiai püspökké neveztették ki.¹

Nyilvánvaló, hogy e nagy változások nem történhettek meg a lelkek nyugalmanak megzavarása nélkül és így rossz hatást gyakoroltak.

A sok, mindenféle más nemzetiségű vicarius után 1420. márcz. 25-én Diákón végre magyar testvért ajánlottak vikáriusul az observansok Szalkai Balázst. Még mindig Pereto Antal volt a generális és így ő erősítette meg, illetőleg nevezte ki Balázs atyát vicariusul. Lelkesen, szeretettel vezette ez testvéreit a számos új magyar kolostorba. Ő kezdte meg a szerzet történetének évkönyveit is. Megszerezte a Nagy I. Lajostól épített kolostorok részére Zsigmond királytól a testvérek működéséhez szükséges támogatást és királyi rendeleteket.²

Szalkai helyébe 1433-ban a ragusai köztársaság egyik jeles fia Kurczolai János lépett. Mennyiben volt befolyása arra, hogy a szigorú ferenczrendűek őt ajánlották vicariusnak, a ragusai köztársaság négy nagy fiának, a négy Thallóczy testvérnek, Zsigmond király kedves embereinek, nem tudjuk. Csak azt tudjuk, hogy az ő támogatásukkal kapta meg 1435. július 25-én a váradi püspökséget s így hivatalát letette.³

Még Szalkai Balázs idejében érkezett meg Boszniába, mint a generális kiküldötte, biztosa és a szigorú ferenczrendűek kolostorának látogatója Márkai Jakab atya.⁴ Tulajdonképen Monte Brandone városában született, de ez meg az anconai végvidéken, olaszosan marcaban feküdt s azért röviden csak Márkai

¹ Fermezsin: Chronicon 14—15. Toldy: Analecta 238.

² Acta Bosnae 128—30. Analecta 216. Blahó: Annales I. 126.

³ Toldy: Analecta 239. Bunyitay: A váradi püspökség története I. 257. Acta Bosnae 140.

⁴ Hevenesi XXXIX. 143.

(de Marchia) Jakabnak hívták őt már kortársai is. A szigorú ferenczrendű szerzet híres négy oszlopának (Szent-Bernardin, Kapisztrán Szent-János, Ferteani Albert és ő) egyike volt. A jó Isten oly éles ésszel, oly elragadó ékesszólással áldotta meg, hogy mindenkit meggyőzött, mindenkit elbűvölt. Boszniában is oly nagy hatást tett, hogy Tvartkó István bosnyák király egész megdöbbsent, midőn őt Márkai Jakab, a régi szerzetesek javaslatára tett némi ellenzései miatt pogánynak nevezte és országát ott hagyta. 1433. ápr. 1-én levelet íratott tehát hozzá és visszahívta.¹ Kurczolai János vicarius 1435. július 25-én váradi püspökké neveztetvén ki, ő vette át a szigorú ferenczrendűek vezetését Boszniában és Magyarországon, 1435. decz. 17-én pedig a generális Casali Vilmos hivatalosan is kinevezte őt boszniai vicariusnak.² Sok eretneket tévedéseikről meggyőzván, híre ekkor már eljutott a baseli egyetemes zsinatra is és ez Zsigmond király kérésére kinevezte őt Magyarországon és melléktartományai-ban hitvizsgálóvá.

Zsigmond 1435-ben a cseh husszitákkal alkudozván, szüksége volt a hitvitákban annyira járatos Márkai Jakab tanácsára és azért őt 1435. decz. 3-án Tatára hívatta. Körülbelül két hónapig tartózkodott ekkor Márkai Jakab a királyi udvarban. Vitatkozott a cseh husszitákkal s a király látván éles eszét, tudományát, rábírtá, hogy hozzáfogjon a Magyarországon lappangó hussziták kikutatásához, megtérítéséhez s így a hitegység helyreállításához. Márkai Jakab aggódott, hogy hosszú távolléte alatt, majd a Boszniában levő kolostorok tönkremennek, de Zsigmond király felszólítására 1436 januárban a Székesfejérvárt tartozkodó királynál szintén megjelent Tvartkó István bosnyák király Magyarország nagyjai és a boszniai főurak előtt ünnepélyes nyilatkozatot állított ki, hogy ő a kolostorokat, szerzeteseket megvédi, nekik a hitterjesztésre teljes szabadságot ad.³

Márkai Jakab megkapván IV. Eugen pápától is a szükséges felhatalmazásokat,⁴ elkezdte térítői működését először is az esztergomi egyházmegyében 1436. febr. és márcz. havában. Fáradozásáról az esztergomi érsek márcz. 23-án nagyon elismerőleg

¹ Acta Bosnae 139.

² U. o. 146. 148—49. ll.

³ Acta Bosnae 150—51. ll.

⁴ Fejér X/7. 793. l.

nyilatkozott. A többi püspökök is kapva kaptak rajta és volt szerzetes társuk Kurczolai János váradi püspök már február 5-én meghívta egyházmegyéjébe,¹ de előbb az erdélyi egyházmegyébe ment márcz. havában, mert Erdély határos volt Moldovával, a moldovai vajda pedig szövetséges lévén Szvidrigál litva fejedelemmel és cseh király-jelölttel, a Csehországból menekülő husszitáknak már 1431 óta szívesen helyet adott. Moldvából könnyen átjöhettek azután Erdélybe és a hitben járatlan népet félrevezették. Márkai Jakabnak és a vele jött szigorú ferenczrendűeknek lángoló beszédei azonban oly hatással voltak, hogy a félrevezetett nép az idegen husszitáktól elfordult. Az erdélyi egyházmegyéből a váradiba, innen október végén a csanádiba ment át és innen 1437. január havában ért a bács-kalocsai egyházmegyébe, különösen pedig annak déli, szerémségi részébe. Itt a kaboli kolostorban maga és társai részére testvéries fogadtatást, állandó lakást is találtak. A bács-kalocsai egyházmegye déli részén azonban kemény dolguk akadt. Az itt lakó gazdag polgárok gyermekeiket iskoláztatták, külföldi egyetemekre is küldték. Itt volt olyan is, aki Prágában tanult, egyenesen onnan hozta az új vallási tételeket. De mindamelllett a ferenczrendűek első beszédének hatása alatt megtértek, vagy legalább is elhallgattak s akik tévedésben voltak, mint Balázs bácsi prépost, vagy Mihály fia András, feloldozást nyertek.² Márczius elején ment a szerémi püspök székhelyére Bánmonostorára³ s itt e kis egyházmegyében hamar végezve átakart menni a hatalmas, sok, gazdag plebániával rendelkező pécsi egyházmegyébe. Ehhez tartozott ekkor az egész Száva—Duna és Száva—Dráva köze Szerémujlaktól (most Ilok) és Szávaszentdemetertől (most Mitrovicz) kezdve egész Pozsegáig. A pécsi püspök már 1437. január 24-én megparancsolta híveinek, hogy Jakabot és társait szívesen fogadják és utasításaiknak engedelmeskedjenek.

De lehet, hogy épen ez a korai felhívás volt a baj. Jakab és társai csak két hónap múlva jöttek s addig ellenfeleik összebeszélhettek, hogyan védjék magukat. Különösen pedig nagyon félték tőle a pécsi papok, azért, mert Jakab az ágyastartó papok

¹ U. o. X/7. 813—14. ll.

² Fejér: X/7. 809—13. Acta Bosnae 158. Hevenesi XXXIX. 167. Toldy: Analecta 239. l.

³ Fejér: X/7. 813.

ellen is föllépett, azokat is becsületes, keresztény életre akarta bírni. Már pedig ott a sok jó szerémi bor és a szomszédos rácz pópák példájának hatása alatt a papok, mint ők mondák házasságban, de a kath. hit szempontjából ágyasságban éltek.

Midőn tehát Márkai Jakab társaival együtt a pécsi egyházmegyébe érkezett, a papok azzal álltak elő, hogy neki nincs felhatalmazása a pécsi egyházmegyében a hitvizsgálatra. Az ő meghatalmazása csak Boszniára, Rácországra, Oláhországra szól, nem rendezett, keresztény lakosságú egyházmegyékre, tehát menjen oda. Hiába mutatott rá Jakab, hogy a pécsi egyház déli részén sok félhitű, rácz, falú, sok patarén község van és azonkívül a városokban is laknak a keresztények (katholikusok) mellett más hitűek is, továbbá, hogy az ő megbízatása Magyarország végvidékeire is szól, mindenüvé, ahol más hitűek is laknak, nem engedtek. Márkai Jakab működése tehát egy időre megakadt, sőt a pécsi megyéből kikellett vonulnia.

Panasszal fordult ő a pápához, de felhívta a király figyelmét is e nyakas ellenállásra. Sajnos a pápa kijelentette ugyan, hogy ő már 1436. augusztus 24-én kinevezte Márkai Jakabot hitvizsgálólul egész Magyarország területére, de egyébként az ellenállást meg nem törhette, hanem ő is a király segítségét kérte. A király azonban éppen akkor nagyon messze, Prágában és Égerben tartózkodott, hetek kellettek, míg a levelek odaértek. Így tehát Zsigmond csak 1437. augusztus 23-án intézkedhetett és megparancsolta a pécsi püspöknek, hogy Jakabot és társait hívja vissza.¹

Míg e levél megérkezett, Jakab bizonyítványokat kért a Száva—Dráva közti főuraktól és főpapjaitól a maga igazolására. Tanuskodtak e levelekben a főurak és főpapok, hogy bizony lakik ott sok más hitű, patarén és husszita is.² Azután pedig belátván Jakab, hogy a hithirdetőknek még sok egyházi felhatalmazásra van szükségük, elindult az akkor Bolognában tartózkodó pápához és 1437. december havában ő is Bolognában futott, fáradott. Megnyervén a szükséges kiváltságokat és az erről szóló pápai leveleket, a pápa rendeletére, mint pápai küldött (nuncius apostolicus) visszatért Magyarországba.³

¹ Fejér X/7. 856—57.

² Acta Bosnae 162—63.

³ Acta Bosnae 162. Blahó: Annales I. 183—84. Hevenesi XXXIX. 168.

Itt azonban időközben Zsigmond király, az ő nagy pártfogója, meghalt. A pécsi püspök most is csak immel-ámmal fogta pártját. 1438. február 11-én elrendeli ugyan, hogy a pápai leveleket egyházanként hirdessék ki és Jakab működése elé akadályt ne gördítsenek,¹ mégis, amint Szerémujlak környékére ért Márkai Jakab, megtörtént a hallatlan eset, hogy a végvidéki (marchiai) főesperes, Simon nevű, Jakabot a szerémujlaki egyházban kiközösítette.

Erre azután a királyné közbelépett, Simont az idézéstől számítandó 9 napra az esztergomi érsek és királyi helytartó előtt való megjelenésre kényszerítette. Márkai Jakabnak most már Budára kellett mennie, hogy ott panaszát előadhassa és magát igazolja. Megjelent Simon főesperes is s az érsek előtt egyszerre oda lett minden kevélysége, beismerte, hogy szörnyen vétkezett és bocsánatot kért Márkai Jakabtól. A szent életű férfiú megbocsátott neki, testvérévé fogadta és teljesen kibékült vele. Az érsek pedig, mint született pápai követ, megparancsolta, hogy mindenütt, különösen pedig a pécsi egyházmegyében ki kell hirdetni Jakab hitvizsgáló ártatlanságát és eljárásának jogos voltát.²

Már most folytathatta volna Márkai Jakab működését, azonban ekkor megkezdődött a ferrarai egyetemes zsinat, főleg a görögök egyesülése ügyében. Márkai Jakab nagyon járatos volt a katolikusok és a görögök közt felmerült vitás tételek ismeretében és így a pápa rendeletére neki is oda kellett mennie. 1438 november végén engedte meg neki a pápa, hogy újra visszajöhessen, adván neki oly kiváltság levelet is, hogy őt jogosan semmiféle egyházi férfiú ki nem közösíthette.³

Visszaérkezvén értesült Márkai Jakab, hogy míg ő odajárt, addig Szerém- és Valkóme gyékben, különösen pedig Kamoncz városában azon férfiakat, akik az ő segítségére voltak a hussziták kinyomozásában, nagyon zaklatják, csúfolják, bíróságok elé hurczolják. Védelmet kért tehát a királytól, ez megparancsolta, hogy se a kalocsai érsek, se más bíró a hitvizsgálás ügyében fáradozókat maguk elé idézni, vagy elítélni ne merjék.⁴ Azután

¹ Acta Bosnae 164.

² Acta Bosnae 165—66. Fejér XI. 165—167. II.

³ Theiner II. 218.

⁴ Acta Bosnae 171—72.

pedig újra elment Kamoneczra, mert meghallotta, hogy itt némelyek, akik 1437 februárban elhagyták tévedéseiket, most újra hussziták lettek, sőt az egyik szomszéd plebános is hozzájuk csatlakozott. Belcsény város (most Beocsin falu) plebánosa volt e vakmerő ember és Ujlaky Bálintnak hívták. Félő volt tehát, az egész erőszakos husszita felekezet itt megújul. Márkai Jakab tehát törvényszéke elé hivatott három kamoneczi lakost s mivel tévedésüket nyakasan vitatták, átadta őket a kamoneczi birónak megbüntetés végett. Maga elé rendelte ezenkívül a belcsényi plebánost is, Ujlaky Bálintot. Rábizonyította, hogy husszita vallási tételeket hirdet és ennél fogva a bíró lakásán felállított börtönbe csukatta. A kamoneczi bíró a neki átadott három vallás-sértő embert a szégyenoszlophoz köttette és így akarta őket jobb belátásra bírni.

De Ujlaky Bálint plebános és a kikötött emberek párthívei, rokonai egyszerre nagy zendülést támasztottak a városban. Egy Bálint nevű szabó állott az élükre. Ez kivont karddal támadott a bíróra, elűzte. Azután rárohantak a bíró házára, feltörték a börtönt, kiszabadították mind a plebánost, mind a három oszlophoz kötöttet és hallván, hogy a király serege közeleg (1439. augusztus 10.) összeszedték mindenüket és nejeikkel, gyermekeikkel együtt elszöktek (hihetőleg a Dunán elhajózva) Moldvába.

Ennyi népnek az országból való kifutása még abban a háborús világban is nagy feltűnést keltett. Azért Márkai Jakab közjegyzőt keresett és az előtt 1439. augusztus 19-én, a kamoneczi plebánián kihallgattatta a kamoneczi lakosokat, ki volt oka a zendülésnek. Ekkor mind Szabó Bálintra vallottak. Azonkívül az egész ügyet az akkoriban Titelréven táborozó király és a királyi család elé terjesztette. De azok is megvizsgálván jogászokkal az eljárást, őt ártatlannak találták.¹ Azután jött a törökök támadása, a magyar sereg szétfutása, majd Albert király halála. Látván mindezt Márkai Jakab arra a meggyőződésre jutott, hogy itt neki nem lehet tovább sikerrel működni, tehát visszatért Olaszországba.

Márkai Jakab idejében a szigorú ferenczrendűek másik téren is megkezdték áldásos működésüket: a törökök ellen induló

¹ Acta Bosnae 173—75. V. ö. Századok 1914, 552—8. Hevenesi XXXIX. 175—76.

seregek lelkipásztorai lettek. Biztos nyomát látjuk ennek abban a levélben, amelyet 1437. január 12-én írt Zsigmond király Márkai Jakabnak és kéri őt, hogy Szentgyörgy napig a török ellen induló hadseregnél legyen jelen 6—8 társával együtt az Isten igéjének hirdetésére és a lelkek üdvösségének előmozdítására.¹ Ez évben azonban nem a király, hanem Thallóczy Frank és Marczaly János vezettek nagyobb sereget a törökök ellen. Nagy bátorságot nyújtott e sereg vezéreknél, hogy Márkai Jakab megjövendölte nekik győzelmüket és biztosan ment velük ferenczrendű atya is, mert átkelvén a Dunán szent misét hallgattak és így indultak veszedelmes útjokra.² Később is szívesen nagy számmal teljesítették e nemes hivatásukat s azért vették közülök életüket annyian a várnai csatában.³

Még harmadik téren igyekeztek a szigorú ferenczrendűek nagy munkát kifejteni: a hittudományok művelése terén. Látták, hogy az istentisztelet ájtatos, pontos elvégzése nem elég, a lelkek a hit igazságait bővebben akarják megismerni, azok összefüggését megtudni, látták, hogy a kath. hittételeknek ellenségei is akadnak s ezek tévedéseit vissza kell verni, tehát nagyon buzdították egymást a tanulásra, a könyvek megszerzésére az egyházi ékesszólás és bölcsélet elsajátítására. Itt Magyarországon is kivált a magyar származású testvéreknek ez volt egyik óhajításuk. Hevesi Gergely a pécsi egyházmegyében, tehát Atyán vagy Perekcsén tartozkodó ferenczrendű, valamint Igali Egyed testvér 1434-ben kéri a pápát, hogy két — a hívektől nekik felajánlott házat elfogadhassanak, mert mint folyamodványaikban írják, a hívek, a hittudósok ritkasága miatt és az evangéliumi hittételek előadása végett nagyon óhajtják odaköltözködésüket.⁴

Így látjuk tehát, hogy az 1420—47. években a szigorú ferenczrendűek Magyarországon, kivált annak déli részén a magyar nemzet hitbeli egységének megóvása és megerősítése végett a hussziták, a törökök, a hitben járatlanok ellenében nagyon fáradoztak. Ezen, részben új munkatereken főleg a magyar származású testvérek dolgoztak, mert hisz a magyar nyelvet ők tudták

¹ Acta Bosnae 157.

² U. o. 142.

³ Thuróczy: Chronica Pars IV. 42.

⁴ Fraknói kéziratgyűjteménye a Nemzeti Múzeumban. Blahó: Annales I. 170—17.

s például, ha Márkai Jakabnak sokkal nagyobb is volt tudása, okosága, mégis azt a magyar testvéreknek kellett tolmácsolniok, úgyszólván a magyar nép számára közkinccsé tenniök.

Ez volt természetes oka annak, hogy a magyar származású és mindinkább nagyobb számú, szigorú ferenczrendűek a Boszniában működő testvérektől elválni és külön provinciát alkotni óhajtottak.

Ez ügyben azonban először is arra vigyáztak, hogy a mariánusok provinciálisának felügyelete alá ne kerüljenek. Evégből 1424-ben V. Márton pápától oltalomlevelet és határozatot kértek. A pápa annyira becsülte munkájokat és fáradozásukat, hogy valóban azt határozta, hogy a szomszédos provinciálisok a boszniai csoporthoz tartozó kolostorokat és testvéreket ne háborgassák és felettük más, mint a generális és a tőle rendelt helytartó (vicarius) semmiféle hatalommal ne bírjon.¹

Mindamellett mégis sikerült a magyar mariánus provinciálisnak legalább azt kivinni, hogy azon kolostorok, amelyek a török határszáron voltak, tehát a temes- és keve-megyeiek a legközelebbi, tehát a bácsi mariánus őr felügyelete alá jutottak. Meglehetett ezt azzal is okolni, hogy e kolostorok Boszniától nagyon távol voltak. Azonban az itt lakó szigorú ferenczrendűek 1428-ban, midőn Zsigmond király újra az Al-Duna mentén tartózkodott, annyira megnyerték Zsigmond tetszését, hogy kérésükre folyamodott még 1430-ban V. Márton pápához, hogy helyezték a török határszáron levő kolostorokat vissza a boszniai őr (helyesebben vicarius) felügyelete alá. Már teljesítette is a pápa Zsigmond király kérését, csak az ünnepies okiratot nem állította ki róla, mert időközben V. Márton pápa meghalt. Utóda azonban IV. Eugen szintén pártolta a szigorú ferenczrendűeket és így kiállította a pápai határozatot, hogy a boszniai helytartó alatt volt kolostorok megint a boszniai őr (vicarius) gondjaira bizassanak.²

Erre legalább azt szerették volna kivinni a magyar mariánus provinciálisok, hogy maradjanak a szigorú ferenczrendűek az ország szélén és ne jöjjenek az ország belsejébe. Azonban ezek a törökök támadásai miatt óhajtották, hogy az ország belsejében

¹ Acta Bosnae 122.

² Theiner II. 210.

is legyen egy pár kolostoruk. Hogy a mariánusok támadásai ellen oltalmat nyerjenek a szigorú ferenczrendűek, most megint Zsigmond király pártfogását kérték. Zsigmond 1433-ban császári koronázás végett Rómában járt és ekkor azt a kérelmet is előterjesztette, hogy a pápa védelmezze meg a szigorú ferenczrendűeket a mariánusok támadásaitól, mert ezek nem akarják tűrni, hogy a szigorú ferenczrendűek az ország biztosabb fekvésű helyein is lakhassanak. A pápa bizonyára teljesítette is a kérelmet.¹

Ugyancsak Zsigmond király pártfogása segítette őket ahhoz, hogy a baseli zsinat az ő egyházbjogi kiváltságaikat nem csupán megerősítette, hanem nekik jogot adott a helytartó (vikarius) választására is.² Nagy jelentőségű jog volt ez, mert ezzel a provincia sorsának intézése teljesen a hazánk területén lakó szigorú ferenczrendűek kezébe került. Érezte is ezt a generális és két módot kísértett meg, hogy az ő teljes hatalmát megóvja. Egyik az volt, hogy Márkai Jakab helytartónak (vicariusnak) hatalmat adott a hazánkban tartózkodó ferenczrendűek felváltására, vagy legalább is kisebbségben való tartására. Úgy tervezték, hogy a külföldi provinciákból 2—4 olyan szerzetest hozatnak, akik a szigorúbb szabályokat elfogadják.³ Mikor ez nem segített, egyenesen követelte a generális, hogy mondjanak le a helytartóválasztásról s fenyegette őket, hogy másként nem is lehet őket „kis testvérek“-nek Szent-Ferencz fiainak hívni.⁴

Márkai Jakab 1437 végén a helytartói (vicariusi) hivatalról lemondott, hogy annál buzgóbban szentelhesse magát hitvizsgálói tisztének. Egyelőre úgylátszik nem is neveztek ki új helytartót, mert épen akkor nagy alkudozásban voltak Olaszországban is a szigorú ferenczrendűek a konventualisokkal. Végül is a szigorúak elváltak az enyhébb felfogású ferenczrendűektől és Sienai Szent-Bernardin személyében külön főelöljárót kaptak. Egyetemes helytartó (vicarius generalis) lett ennek a neve és ezzel a magyarországi szigorú ferenczrendűek is kikerültek a generális rendelkezése alól és az nem vethetett többé akadályt a széjjelválasztásnak.

Talán ennek tulajdoníthatjuk, hogy mindjárt 1439-ben

¹ Fraknoi kéziratgyűjteménye a Nemzeti Múzeumban.

² Acta Bosnae 141.

³ U. o. 146—47.

⁴ Acta Bosnae 146—47.

megint magyar ember Vajai János volt a helytartó (vicarius) és egyúttal Boszniában (de csak ott és nem Magyarországon) hitvizsgáló.¹ Mint hitvizsgálót ajánlja a pápa 1439. május 9-én Flórenczben kelt levelével a főurak pártfogásába.

Mint magyar ember nagyon sajnálta a Kamonez vidékéről elszökött magyarokat és azért 1440-ben három társát a még mindig Flórenczben tartózkodó pápához küldte, hogy az eltávozott magyarok felkeresésére engedélyt és segítséget nyerjen. Fejérvári Ferencz, Bosnyák Viktor és Magyar István voltak a küldöttek és ezek kinyerték, hogy a pápa kinevezte Ujlaky Dénest az ő biztosának azon testvérek élére, akiket ő és Vajai kiválaszt, hogy Szittyaországba menjenek prédikálni az eretnekek és félhitűek megtérítése végett. Meghatalmazta a kiválasztott testvéreket, hogy ott mindenütt hirdessék a kath. hitet, gyóntassanak, elégtételeket szabjanak és mindent, ami a lelkek megnyerésére és üdvösségére szükséges, művelhessenek.² E Fejérvári Ferencz és társai azonkívül engedélyt kaptak arra, hogy tiz, más kolostort építhessenek, mert számos házukat a török és más hitetlenek leromboltak. Ebből sejthetjük tehát, hogy a kevi, harami és a mácsai bán-ságban levő kolostorok ekkor pusztultak el és róluk többé nincs emlékezet.³

1439 augusztus végén I. Albert király Hunyadi Jánost állította az akkor nagyon veszélyeztetett szőrényi bán-ság élére s nemsokára a temesi főispánságot is ő nyerte el. E hivatalok viselése idején sokszor kellett érintkeznie a cseri, kövesdi, karánsebesi és orsovai kolostorokban lakó szigorú ferenczrendűekkel; sokszor kért közülök táborig papokat, lelki atyákat is a török ellen vívott nehéz harcokban. Annyira megszerette őket, hogy igazi jótevőjük és erős pártfogójuk lett. 1442-ben a marosszentimrei győzelem emlékére ő építette számukra a tövisi kolostort. Midőn a szigorú ferenczrendűek három év múlva végre megtudták, hogy a Kamonez vidékéről kiszökött magyarok Moldvában vannak és hozzájuk akartak férkőzni, Hunyadi segítette őket, mint erdélyi vajda, hogy Csíksomlyón kolostort építhessenek. Ekkor megint Ujlaki Dénes vállalkozott, hogy ő utána

¹ Blahó: Annales I. 195—96.

² A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára. Bullarium 36.

³ Theiner II. 22.

megy e magyaroknak és visszatéríti őket. Meg is kapta, mint pápai biztos újra a meghatalmazást¹ és bizonyára csak az óriási nagy török háborúk akadályozták a terve megvalósítását.

Az 1443-iki nagy és dicsőséges hadjáratban résztvett Caesarini Julián pápai követ is közelebről szemlélte az erdélyvidéki Kolostorokban, valamint a táborban a szigorú ferenczrendűek magaviseletét. Ellenben előzőleg sokszor időzve Budán, nagy elégedetlenséggel látta a mariánusok hanyagságát s mivel a mariánusok életmódjukon változtatni nem akartak, sőt állítólag a pápai követ felszólításától félve a pesti és budai kolostorokat el is hagyták, 1444. február 20-án tehát Caesarini Julián pápai követ teljes hatalmával élve a budai és pesti kolostorokat a szigorú ferenczrendűeknek adta és megbízta Vajai János helytartót, hogy testvéreit oda bevezesse és az istentiszteletet velük végeztesse. A váci püspököt pedig megbízta, hogy őket minden támadás ellen védelmezze.²

Óriási erkölcsi nyereség volt ez a szigorú ferenczrendűekre. Így egyszerre hazánk fővárosába jutottak és a magyar nemzet lelkének irányítását onnan vezethették. Még ez évben valamivel később, talán június havában a szegedi és marosvásárhelyi kolostorokat is nekik adta a pápai követ s bár ezek közül a szegedit nem vehették át, mégis egyszerre három tekintélyes kolostorral gyarapodott a magyar csoport.³

Legalább huszonöt kolostoruk volt ekkor a szigorú ferenczrendűeknek a Száván innen, tele lelkes, buzgó szerzetesekkel, és pedig legnagyobb részt magyarokkal. Nem is bírta végig látogatni ezeket egy évben a vicarius. Belátták ezt maguk a Boszniában élő testvérek is s azért az 1444 október havában tartott gyűlésen elhatározták, hogy szétválnak és a Magyarországon a Száván innen levő kolostorok élére külön vicariust helyeznek és meg is választották ilyenek Bácsai, másként Kenyeres Fábián atyát.

Azonban Capistranoi Szent-János, a szigorú ferenczrendűek ekkori közös helytartója nem tartotta elég szükségesnek a szét-

¹ A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára. Bullárium 35—36. Acta Bosnae I79—80.

² A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára. Bullárium 74—75.

³ A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára. Bullárium 76.

választást és azért 1445. január 24-én kiadott bullában a pápa megsemmisítette e választást és Bácsai Fábiánt nem az új magyar csoport, hanem az egész, bosnyák—magyar, szigorú ferenczrendű csoport vicariusává tette.¹

Bármily keserves volt a magyar ferenczrendűeknek kérésük elutasítása, bármily fájdalmas volt, hogy a várnai csatában sok testvérük elesett, mégis megnyugodtak és új erővel kezdtek munkálkodni régi tervükön a Kamonecz vidékéről elszökött magyarok visszatérítésén és Magyarországon a buzgó keresztény élet fellendítésén. Evégből újra és még bővebb meghatalmazást kértek a moldvai és tatárországi hitterjesztésre, mint Ujlaki Dénesnek adatott. A pápa pedig, mintha vigasztalni akarná őket, valóban nagy egyházi kegyelmekkel és kitüntetésekkel gazdagította őket. Mint Ujlakit, akként most Bácsai Fábiánt is kinevezte állandó hitvizsgálóvá Boszniában, Rác- és Oláhországban Moldvában és Magyarország déli, félhitűektől lakott részén. Nem csupán Moldvában, hanem Erdély keleti szélén is, az ott levő, hét székely székben az apostoli szék biztosává tette őket, hogy így azután az eretnekeket megkeresztelhessék, a visszatérőket feloldozhassák, nekik az összes szentségeket kiszolgáltathassák. Megerősítette őket azon négy régi kolostor birtokában, amelyeket Caesarini Julián nekik ítelt s amelyek előbb a mariánusoké voltak és mindazon kiváltságokat, kegyelmeket, melyeket előbb a boszniai ferenczrendűek kolostorainak a pápák osztogattak, most az átvett kolostorokra is kiterjeszté. Hogy a csíksomlyai templom mielőbb felépüljön, búcsúkat osztogatott az arra alamizsnát osztóknak. Ajánló leveleket is állíttatott ki számukra, hogy azzal a moldvai vajda előtt megjelenjenek és így legalább megkezdhessék működésüket.²

Hogy Szent-Ferencznek még több lelki gyermeke legyen s azok oly alázatos szeretettel szolgáljanak Istennek, mint az alapítójuk, kérték a szigorú ferenczrendűek azt, hogy a harmadrendű társulatokat is megalkothassák Magyarországon mind férfiakból, mind nőkből. 1445. január 31-én megkapták a fel-

² Theiner: i. m. II. 225. A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára. Bullárium 35. A Kenyeres vezetékek névre nézve l. Toldy: *Analecta* 242.

¹ Theiner II. 223—26., 228—30. Gyöngyösi Bullárium 35. 75—78., 84—87. Blahó: *Annales* II. 7—9. *Acta Bosnae* 186—94. Székely oklevéltár I. 147—53. II.

hatalmazó pápai okiratot, hogy mind a már meglevő ily harmadrendű társulatokat átvehessék igazgatásuk alá, mind ujakat alkothassanak, tagjaiknak a szükséges lelki útmutatást megadhassák, a szentségeket kiszolgáltathassák, a vicáriusnak pedig joga volt mindegyik élére egy-egy lelkivezetőt kinevezni.¹

Bácsai Fábiánnak Erdély keleti részén ugyanolyan akadályokkal kellett küzdeni, mint Márkai Jakabnak a Dráva—Száva közén a hussziták ellen. Itt is akadtak papok, akik ágyasságban éltek és rossz példájukkal bűnük palástolására tett vakmerő állításokkal a szigorú ferenczrendűeknek minden fáradozását tönkretették s hozzá még őket nem lehetett ezért törvényszék elé állítani. IV. Eugen pápa ezért 1446. július 3-án Bácsai Fábiánnak és utódának hitvizsgálói hatalmát kiterjesztette az olyan papokra is, akik ágyasságban éltek, vagy legalább is arról voltak gyanusak, hogy így az eretnekségnek, a szétszakadásnak jobban útját tudja állani.² De úgylátszik a csanádi egyházmegyében is találkoztak, akik működésüket akadályozták s azért Köleséri Benedek testvér 1446. márczius 1-én Péter csanádi püspök elé járult és az ő, valamint öt kanonok jelenlétében hirdette ki IV. Eugen 1433-iki felhatalmazását.³

E térítői működésük közben történt, hogy kivált a felfalusi és nagybányai kolostorokban élő szigorú ferenczrendűek találkoztak a tőlük nem messze lakó félhitű kisorozsokkal (ruthénekekkel) s ezek rábeszélésükre hajlandók voltak róm. katolikusokká lenni, ha egyedül a szigorú ferenczrendűek lesznek lelki pásztoraik. IV. Eugen pápa megis engedte ezt s megadta a lelki gondozáshoz szükséges felhatalmazásokat.⁴ De később görög szertartású kath. püspök jött a vidékre és így e tekintetben nem volt szükséges fáradozásra, mert mégis inkább maradtak görög szertartásúaknak és ez ellen a ferenczrendűek se tehettek kifogást.

IV. Eugennek utolsó a szigorú ferenczrendűekhez intézett rendelete volt az 1447. február 9-iki s abban értésükre adta, hogy ezentúl Primadici Jakab általános helytartónak kell engedelmeskedniök.⁵

¹ Theiner II. 226—28.

² Gyöngyösi levéltár. Bullárium 39—40.

³ Acta Bosnae 199—200. Gyöngyösi levéltár.

⁴ Gyöngyösi levéltár. Bullárium 41—43.

⁵ 1496-iki átirat a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

Nemsokára azután 1447. február 23-án IV. Eugen meghalt.

Épen ez évben eltelt a három év és így a Boszniában, meg Magyarországon működő szigorú ferenczrendűeknek újra közgyűlést kellett tartaniok. Mivel most már meghalt IV. Eugen, megismételték kérésüket, hogy szétválhassanak és a Magyarországon a Száván innen működő szigorú ferenczrendűek külön vicariust választhassanak. Kérelmüket bizonyára pártolta Hunyadi János az ország kormányzója is.

V. Miklós pápa azután csakugyan meghallgatta kérésüket és 1448. febr. 10-én új magyarországi vicariát létesített a szigorú ferenczrendűek számára s annak határait a Száva folyótól a Kárpátokig, kelet felé pedig egész a Tatár- (Fekete) tengerig állapítá meg és egyúttal felruházta mindazon kegyelmekkel és jogosítványokkal, amelyekkel a boszniai vicaria bírt.¹

Így hajtott Szent-Ferencz szerzete új, erős hajtást a magyar nemzet javára. Ez új hajtásnak neve volt 1523-ig a szigorú (observans) ferenczrendűek csoportja: familia Fratrum Minorum de observantia.

¹ Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. Gyöngyösi bullárium 80—87. A bulla 1447 évszámot visel ugyan, de akkor a pápai kancellária a flórenczi évkezdést használta s így az ő 1447. febr. 10-ike a mi időszámításunk 1448. febr. 10-ének felel meg.

II. SZAKASZ.

A salvatoriánusok, mint szigorúbb ferenczrendűek 1448—1517.

1448-tól kezdve, tehát a magyar ferenczrendűek azon rendtartománya, mely addig a bosnyákkal együtt működött, külön provinciát, vagy mint ők nevezték magyar helytartóságot (Vicaria Hungariae) alkotott Szent-Ferencz családjában s tagjai magukat hivatalosan Fratres Minores strictioris observantiae-nek nevezték, mert legalább is törekedtek arra, hogy Szent-Ferencz szabályait a szegénységről szigorúbban megtartsák, vagyis a kézimunkán és alamizsnán kívül semmi más biztos jövedelmük ne legyen.

1448. február 10-én állították ki a római pápai udvarnál az új átalakulást megengedő hivatalos okiratot, úgy, hogy az, az ez évben május 12-ére eső pünkösdre megérkezett hazánkba. Bár feljegyezve nincs, másfelől biztosan tudjuk, hogy legalább is május 12-én megtartották a gyűlést és ezen Bölcseyi Mihályt, legkiválóbb társukat állították az új rendtartomány élére. Választottak azonkívül külön megbizottat is Tari László testvérük személyében, hogy majd Tatárországba és Moldvába menjen az ott levő magyarok visszatérítésére. Ezután megválasztották az egyes őrségek őreit is, de közülök csak az erdélyi őrnek, Temesvári Barnabásnak nevét ismerjük.¹

Mint a Bácsai, Bölcseyi, Izdenczy, Temesvári, Ujlaki nevek mutatják a szigorúbb ferenczrendűek, vagy akkori köznéven cseri barátok nagyobb részt hazánk délkeleti részéből származtak. Be kellett osztani a kolostorokat is őrségekre, de a beosztásból csak annyit tudunk, hogy első őrség volt, főleg régi voltára tekintettel a karánsebesi. Ehhez tartoztak természetesen

¹ Gyöngyösi levéltár. Július 8-iki oklevél.

az orsovai, cseri és haczaki kolostorok. A második ór gondjaira a dunamenti és szerémségi kolostorok, az alsáni, atyai, kaboli, diákói és perecskei voltak bízva. Külön ór állott az erdélyi, távoleső kolostorok gondozására, ezek voltak 1448-ban a marosvásárhelyi, a felfalusi, a csíksomlyai, a fehéregyházi és az épülő félben levő tövisi. Az új helytartósághoz tartoztak még 1448-ban a borosjenői, a gyulai, szalárdi, kusalyi, nagybányai, ozorai, pesti, budai, várpalotai és a dunántúli részekben más, már meglévő kolostorok, de ezek beosztását nem ismerjük.

A kolostorok száma azonban az új megalakulás után gyorsan növekedett és bizonyára a testvérek száma is oly gyorsan gyarapodott, hogy azokat benépesíthették.

E gyors elterjedésre alkalmat szolgáltatott főleg az, hogy hazánk főurai ott Budán és Pesten mind személyesen meggyőződhetek a szigorúbb ferenczrendűek buzgóságáról és a hit-tudomány terén való nagy haladásukról. Ezentúl is megmaradtak tehát az ő pártolóiknak a délvidéki főúri családok, nevezetesen a Hunyadiak, Ujlakyak, Szekcei Herczegek, Geszthyek, Paksyak, a tüneményszerűleg emelkedő Zapolyaiak, de ezeken kívül megismerték őket a Pálóczy, Bebek, Perényi, Bátor, Ország, Sóvári Soós stb. jeles családok is és mind pártfogóik lettek.

Világosan mutatja ezt mindjárt 1448-ban a Pálóczy-család fellépése. Ennek tagjai közül László, akkor országbíró, Simon főlovászmester és János ungmegyei főispán voltak s így gyakran tartózkodván Budán vagy Pesten, annál jobban észrevették, mily különbség van a szigorúbb ferenczrendűek és az ő sárospataki uradalmukban Patakon lakó ferenczrendűek közt. Azzal a kéréssel járultak tehát Carvajal János pápai követ elé, hogy a sárospataki kolostort a szigorúbb ferenczrendűeknek adja át. A követ 1448. június 25-én csakugyan teljesítette e kérést és megparancsolta Bölcsényi Mihály helytartónak, hogy szerzetestársaival együtt e kolostort vegye át.¹

Még nagyobb erkölcsi hatása volt annak, hogy maga Hunyadi János, az ország kormányzója és az akkor tartott országgyűlés rendei maguk kérték a pápai követet, hogy Esztergom, Győr, Debreczen, Szatmár királyi városokban épült régi ferenczrendű kolostorokba a szigorúbb ferenczrendűeket

¹ Eredetije a gyöngyösi levéltárban.

helyezze be, mert a régiék már jóformán pusztán hagyták e kolostorokat. A pápai követ ezt el is fogadta, de mivel ő személyesen e kolostorok állapotairól meggyőződést nem szerezhetett, a végrehajtással az ország első főpapját, Szécsy Dénes esztergomi érseket bízta meg 1448. június 25-én.¹

Az esztergomi érsek a megbízatást elfogadta és a maga székhelyén Esztergomban ez év október 11-én az egész káptalan jelenlétében a híres esztergomi kolostort a szigorúbb ferenczrendűeknek adta át, a többi helyeken azonban a dolog abban maradt.²

1451-ben Ujlaky Miklós erdélyi vajda egyenesen a pápához fordult, hogy az ő uradalmának főhelyén, Szerémújlakon levő kolostort a szigorúbb ferenczrendűek kapják meg. A pápa itt is Szécsy Dénes érseket hívta fel a vizsgálat tartására és ez 1451. december 21-én az újlaki kolostort is nekik ítélte, bármennyire ellenezték ezt a mariánusok.³

Erdélyben 1448-ban lett készen a csíksomlyai kolostor, mint a régi templom nyugati homlokzatában volt felírás mutatta. Hunyadi János az ő felgyógyi (feldiódi) uradalmának főhelyén Tövisen javában építette számukra a Gyümölcsoltóboldogasszony tiszteletére avatott egyházat és mellé a kolostort, úgy, hogy 1450-ben ez is kész lett.⁴ Az ő példáján kapva az erdélyi alvajda, Vizaknay Miklós is felajánlotta a szigorúbb testvéreknek a pálosoktól a törökök 1438-iki betörésekor odahagyott pókafalvi kolostort s azonkívül az ettől keletre eső Kismihályfalva faluban egész új kolostort is akart volna számukra építeni, de nem lett belőle semmi.⁵

Mikor a magyar, szigorúbb ferenczrendűek elváltak bosnyák társaiktól, akkor már mint fentebb előadtuk, kezükben volt a helytartó választás joga. Természetes tehát, hogy arról nem mondtak le, hanem szívesen gyakorolták. 1452-ben eltelvén Bölcsényi megválasztása után a négy esztendő, a gyulai kolostorban gyűltek össze, bizonyára azért, mert ott lakott két gazdag és jámbor úrnő, özvegy Maróthy János bánné és özv. Maróthy

¹ Teleki: Hunyadiak kora X. 233—35.

² Kósa: i. m. 105—107.

³ Eredeti bullák a gyöngyösi levéltárban. Bullarium 91—94.

⁴ Fraknoi kéziratgyűjteménye a Nemzeti Múzeumban.

⁵ U. o. 1448. ápr. 6. feljegyzés.

László bánné és ezek őket már régtől fogva ismerték és szerették. Itt újra Bölcsényi Mihályt választották helytartóvá, bizonyára azért, mert a szabályok is megengedték.¹

Bölcsényi Mihály második helytartósága idején épült fel, ha előbb nem, a Dunamentén a kölyüdi kolostor a mai Kolluth helységben. Geszthy János utóbb nándorfejevári albán építette fel a kolostort és a nép nagyon szívesen adta a megélhetéshez szükséges alamizsnát nekik.² Ugyancsak ez időtájt építette Ujlaky Miklós erdélyi vajda a Dunántúl Várpalotán számukra a híres kolostort, mert erről is bizonyos, hogy 1456 elején már készen volt.³ Más nagy tervek forogtak is akkor szóban, de azután mindent elnémított a nagy készüllet a szörnyű küzdelemre a török ellen.

Már 1444-ben, mint említők, a szigorú ferenczrendűek kísérték a magyar sereget a török ellen indított nagy hadjáratban, ők vigasztalták, bátorították a magyar vitézeket és ennek következtében ott Várnánál nagyon sokat megöltek közülök a törökök.⁴ 1453-ban Konstantinápoly eleste után mindenki érezte, hogy valamit tenni kell a török áradat fentartására és az óriási feladatban a ferenczrendűeknek közre kell munkálniok. A keresztény népeket fellelkesíteni, pénz és vérbeli áldozatokra kellett buzdítani és ekkor támasztotta az Isten a szigorúbb ferenczrendűek közt Capistrano Szent-Jánost. Hallották már ennek hírét a magyarok 1452-ben, midőn Németujhelyen és Bécsben tartózkodott. Aztán sokan mentek hozzá 1453 végén és 1454 elején Krakóba, mert hallották, hogy az egyik magyar embert, Budafalvi Benedeket a süketségből kigyógyította.⁵ Már ekkor számos magyar nemes és főúr, mint pl. Szécsényi László, Csicsery Zsigmond, Cseby János, Súly Mihály, Péter és Benedek fordultak hozzá, hogy őket a ferenczrendűek lelki testvéreivé fogadják és érdemeikben részesítsék.⁶ De legelőször fordult hozzá Csitvándy

¹ Toldy: *Analecta* 244.

² *Történelmi Tár.* 1901. 208. 216.

³ *Történelmi Tár* 1901. 205.

⁴ Thuróczy: *Chronica Hungarorum* 1765-iki kiadás. 422.

⁵ A szentté avatásra vonatkozó tanuvallomások a ferenczrendűek római egyetemes levéltárában.

⁶ *Történelmi Tár* 1901. 171. Országos levéltár. Dl. 31660. Erdélyi Múzeumi Könyvtár. Súly levéltár. f. Rs.

László győrmegyei nemes, mert őt már 1451. márczius 5-én Pádovában felvette a szent a ferenczrendűek érdemeinek részesei közé.¹

De Capistrano tapasztalva, hogy külföldön a fejedelmek széthúzása miatt nem tud boldogulni, 1455. május havában elhatározta, hogy Magyarországra jön és itt hirdet keresztes hadjáratot a török ellen. A legjelesebb, szigorú ferenczrendűek egyike Tari László is figyelmeztette őt 1455. május 5-én, hogy lépjen közbenjáróul a király és a magyar főurak közé, mert különben még nagyobb veszedelem keletkezik.² 1455. május 10. táján ide indult és Hunyadi János, a volt kormányzó, a nádor az esztergomi érsek mind nagy örömmel fogadták. 1455. május 30-tól július közepéig Győrött tartózkodott Capistrano és élénk résztvett az ország rendének a királylyal való kibékítésében, valamint az ott tartott országgyűlés tárgyalásainak irányításában. Itt kezdett egyúttal Magyarország vallási állapotaival is megismerkedni és az ő éles szemét nem kerülte el, mily veszedelem fenyegeti a kath. egyházat a hazánkba menekülő görögkeleti rácok és a már itt levő szintén görögkeleti vallású oláhok részéről.³ Győről július végén Budára ment át és itt a saját szerzetestársainak, a szigorúbb ferenczrendűeknek kolostorában szállt meg. A magyarok itt a legnagyobb szeretettel és tisztelettel fogadták és számosan, mint pl. a Lórántfyak, Balajthyak, a bűdi plébános, Temesvári János és a Bűdiek kérték, hogy tegye őket a ferenczrendűek érdemeinek részesévé.⁴ Innen, vagy talán már útközben meglátogatta Székesfejérvárt is.⁵

Hogy a török ellen indítandó hadjáratot Hunyadival még jobban megbeszélje, 1455. szeptember elején Szegedre indult, de mire odaért Hunyadinak gyorsan Moldva felé kellett indulnia és így vele nem találkozhatott.⁶

De ha egyszer odaérkezett, a magyar alföldi nép oly lelkesedéssel és rajongással fogadta, hogy onnan hamar nem távozhatott.

¹ Tört. Tár. 1907. 482—3.

² Történelmi Tár 1901. 163. l. Az évszám kiigazítandó 1455-re.

³ Fermezsin: Acta Bosnae 222—26. Tört. Tár. 1901. 178—79.

⁴ Országos levéltár. Dl. 14980. A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára 1455. aug. 7—11.

⁵ Gr. Apponyi Sándor: Hungarica. I. 142.

⁶ Tört. Tár 1901. 182.

Nem fértek hallgatói a templomban, tehát Fügedi Benedek polgárnagy házában a kapunál készítettek emelvényt és ott beszélt ezek meg ezek előtt a keresztény vallás megmentéséről. Mivel magyarul nem tudott, szerzetestársai, nevezetesen Varsányi István, Csanádi György és (vezeték nevén ismeretlen) Bertalan testvér tolmácsolták szavait.¹

Mindamellett, hogy Hunyadi nem jöhetett Szegedre, Capistrano Szent-János utána indult Erdély felé. Mindenfelől sürgették, hogy jöjjön segítségükre azon harcokban, amelyet a nagyon hatalmasan föllépő görögkeletiekkel kellett vívniok. Az aradi káptalannak s Lippa városának ilyen kérő levelei napjainkig fenmaradtak. De kivált felhívta figyelmét egyik szerzetestársa Geszti János a tövisi guardián. Ez jelentette neki nemcsak azt a veszedelmet, amelyet a görögkeletiek sokasága Erdélyben okoz, hanem azt is, hogy a ferenczrendűekre az erdélyi püspök szörnyen haragszik és őket kiközösíteni akarja. Azonkívül felhívta figyelmét, hogy Erdély mellett Moldvában a vajda, Áron Péter katolikussá lett és így ott nagy aratásra van reménység.²

Capistrano Szent-János tehát új, nagy útra vállalkozott. Elment Csanádra, itt is nagy sokaság előtt hirdetvén az igét. Innen Temesvárra, Karánsebesre vonult s 1455. okt. 30-án itt vette fel a Tinkovai Macskásy-család tagjait Szent-Ferenc szerzete érdemeinek részesei közé.³ Innen átment Lippára és itt sok időt töltött, hogy a környéken lakó görögkeletieket megtérítse. Mivel az erdélyi püspököt Hunyadi János is fölkérte, hogy ha valami panasza van a ferenczrendűek ellen, azt az erdélyiek közgyűlésén adja elő (Brassó 1455. november 22.), a püspök annyira engedett, hogy maga hívta meg Karácsony ünnepére Szent-Jánost Gyulafehérvárra. A szent ember csakugyan el is ment és onnan Tordára ment. Itt találkozott Hunyadi Jánossal és nejével, valamint kis 13 éves fiával, Mátyással. Innen Tövisen át keresztül Hunyadra indultak. Hunyadhoz már közel volt Haczok (most Hátszeg) városa, a görögkeleti oláhoknak akkoriban főhelye s ő ment tehát oda. Itt töltötte az ő szerze-

¹ A szentté avatási iratok a ferenczrendűek római levéltárában. Tört. Tár 204. 205.

² Hevenesi XXXIX. 240—2. Tört. Tár 1901. 184—5.

³ Magyar Sion VII. (1869.) 105. l. Pesty: A szörényi bánság története. III. 70—71.

teseinek kolostorában Vizkereszt ünnepét. Itt hívta fel azután az összes erdélyi urakat, hogy a kormányzó példájára ők is működjenek közre a görögkeleti oláhok és rácok megtérítésén, mert a kormányzó már elrendelte, hogy a görögkeleti templomokat el kell égetni és a görögkeleti papokat — ha át nem térnek — el kell uradalmából úzni. E tekintetben azután Székely Mihály szerzetes társát bízta meg az ő helyettesítésével.¹

A dolog azonban sokkal nehezebb volt, hogy sem azt egy-két tüzes beszéddel, egy-két rendelettel el lehetett volna végezni és Capistrano társai rendkívül nehéz terhet vettek vállukra, midőn a görögkeletiek megtérítését megkísérelték. A görögkeletiek is teljes erejükből védekeztek. Bejött hozzájuk Moldvából egy Kaffai János nevű görög (nem oláh) püspök és bujtogatta őket, Vajdahunyadon pedig lakott a főesperesük Péter nevű és ennek szavára az oláhok voltak készek tűzbe menni.

Hunyadi Kaffai János püspököt 1456. január elején elfogatta és Capistranoi Szent-János után Pestre, a szigorú ferenczrendűek kolostorába küldötte. De ott maradt még a főesperes és ettől félve az oláhok csak úgy voltak hajlandók a megtérésre illetőleg a kath. egyházzal való egyesülésre, ha az egész ország így kívánja. Székely Mihály Hunyadmegyében, kivált Hunyadon és Déván végezvén feladatát 1456. február elején Lippára érkezett és 10 napig itt fáradozott az egyesülés végrehajtásán, de itt is csak úgy lehetett volna azt végrehajtani, ha a király és az összes főurak egyszerre rendelik el és ha legalább egyidőre a megtértektől a tizedet a földesurak nem követelik.²

Lehet, hogy ha Capistrano Szent-János ott marad, mégis csak legyőz minden félreértést, minden nehézséget, de őt az apostoli szék követe Carvajal János kardinális hivatalosan felszólította (1455. decz. 7.), hogy Budára térjen vissza, hogy találkozzanak és a török ellen való védekezésről együttesen tanácskozzanak. Szent-János tehát 1456. január 8. táján Temesvárra, innen 15. táján Buda felé indult és február 3-án már Pesten volt.³ Itt töltötte azután az időt ápril végéig s mivel

¹ Hevenesi i. k. 241—42. 244. Történelmi Tár 191—2. 203. Apponyi Sándor: Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok. I. 142.

² Történelmi Tár 188. 1915. Hevenesi XXXIX. 244.

³ Történelmi Tár 1901. 185—186.

⁴ U. o. 190.

látták, hogy a király és udvara semmi áldozatra nem bírható, elindult a magyar néphez az Al-Duna mentére. Ápril 29-én már Szeged körül járt. Májusban hosszabb időt töltött Pécsen, innen meglátogatta a Villány mellett fekvő perecskei kolostort, azután június elején Bácsmegeye felé indult, június 14-én volt Kölyüdön (későbbben hibásan Kolluth) az ő szerzetestársainak házában, elment azután Bácsra, még lejjebb Futakra. Innen átszállott a Dunán, elment Szerémujlakra és innen indult az egybegyűlt keresztések élén Nándorfejevárra felé július 10. táján és ott vívta ki a gyönyörű diadalt június 22. napján.¹

Bár Capistrano Szent-János tettei kiemelkednek a magyar szigorú ferenczrendűek életről, hisz ő a kereszties hadjáratot nem annyira, mint ferenczrendű szerzetes, hanem mint pápai megbízott szervezte és vezette, mégis el kellett azt itt mondanunk, mert az ő, ebbeli működése nem történhetett meg a magyar ferenczrendűek buzgó támogatása nélkül és a dicső eredmény sokkal hozzájárult a szigorú ferenczrendűek megkedveléséhez, kolostoraik és az egész csoport megerősödéséhez. A hálás magyar nemzet a szigorúbb ferenczrendűekben mindig Capistrano Szent-János társait, segítőt láta és a magyar nemzet megmentésében kifejtett roppant áldozatos munkát nem feledte el.

Annál kevésbé feledte pedig el, mert hiszen maga Capistrano Szent-János három hónapra a dicső győzelem után Magyarországon a szigorúbb ferenczrendűek szerémujlaki kolostorában az ő ápoló kezeik és buzgó imádságaik közt halt meg és holtteste itt maradt mintegy figyelmeztetőül a keresztényvallás buzgó védésére. Ujlaky Miklós, a hős Hunyadi bajtársa, később bosnyák király külön kápolnában emelt neki pompás síremléket.²

Mielőtt a kereszties hadjárat megindult, 1456 pünkösdi napján május 16-án egybe kellett gyűlniök a szigorúbb ferenczrendűek választóinak a közgyűlésre, mert Bölcényi Mihály előljárósági ideje letelt. A közgyűlés helyéül Várpalotát választották bizonyára azért, mert annak földesura, Ujlaky Miklós vajda szívesen adott alamizsnát a közgyűlés tagjainak ételmezésére. Meg-

¹ Tanuvalloások a ferenczrendűek római levéltárában. Történelmi Tár 1901. 211—16. Katona: Historia critica XIII. 1067. stb.

² Hevenesii XXXIX. k. Analecta Franciscana II. 374.

választották ekkor vicariusnak (helytartónak) Varsányi Istvánt s ez mindjárt másnap értesítette e választásról Capistrano Szent-Jánost.¹

Varsányi István a XVI. század elején élt öreg ferenczrendűek visszaemlékezése szerint nagy tekintélyű és a szerzet szabályaiban nagyon járatos ember volt. Előzőleg már járt Jeruzsálemben is és hosszabb időt töltött ott. Emlékeztek még arra is, hogy nagy szakállt viselt és állítólag annyira nem számított a megválasztásra, hogy a konyhában az edényeket mosta, midőn jelentették neki, hogy a magyar szigorúbb ferenczrendűek helytartójává választották.² Varsányi István azonban maga a megválasztásról szóló levélben e regényes jelenetről nem szól semmit. Nem is ez, hanem főleg az a nagy változtatás, amelyet e provinciának az egész ferenczrendű szerzettel való összeköttetésére nézve véghezvitt, tette nevét annyira nevezetessé, hogy félszázad múlva se felejtették el.

Mindenesetre nagyon tapasztalt férfiú volt és a provincia tagjait nagyobb pontosságra igyekezett szoktatni. Ezért a szerzet szabályait gyakrabban felolvastatta.

Talán befolyással lehetett rá e tekintetben maga Márkai Jakab is, akit 1457-ben a pápa a meghalt Capistrano Szent-János helyett újra Magyarországra küldött a török ellen szükséges védelem folytatására.³

Varsányi Istvánnak helytartói szolgálatának második évében azon merész, nagy elhatározása támadt, hogy a szigorú ferenczrendűek magyar provinciáját kivonja az általános helytartó (vicarius generalis) kormányzása alól és visszaviszi a generális kormányzása alá. Ez elhatározását azután végre isajtotta.

Mi volt ennek, a később sok bajt és félreértést okozott elhatározásnak oka? Hogyan történhetett ez főleg Magyarországon, ahol Capistrano Szent-János, a szigorúak elválásának főpártolója oly nagy sikerrel működött?

A későbbiek ezt egyedül Varsányi nagyravágyásának tulajdonítják, de nem jól emlékeztek az igazi okra. Ha az egykorú iratokat átolvassuk, azt látjuk, hogy a fő ok volt a provinciának lehetőleg teljes függetlenítése. Ha az általános helytartó alatt

¹ Történelmi Tár 1901. 205.

² Toldy: *Analecta* 244. l.

³ Theiner II. 294—95. *Ferendzsin: Acta Bosnae* 230—34.

maradnak, akkor majd minden évben eljött volna hozzájuk az általános helytartó biztosa (commissarius) és ez a magyar szokásokat kifogásolja, esetleg teljesen törli. Azután pedig a provincia helytartójának megerősítése mindig az általános helytartóhoz tartozott volna. Már pedig a megerősítés megérkezése hónapokig eltartott s addig az új helytartó semmit se határozhatott volna.

Ennélfogva Varsányi meglátogatta a provincia összes kolostorait, megkérdezte egyenként is a szerzetes testvéreket, azután pedig egybehívta a szavazókat a közgyűlésre. Itt megkapta a felhatalmazást, hogy az egyetemes gyűlésen a generálissal tárgyaljon s két feltétel alatt jelentse ki azt, hogy az egész magyarországi szigorú ferenczrendű provincia közvetlenül a generális kormányzása alatt akar élni. A helytartó mellé megválasztották még külön kiküldötnnek e célból a főört (custos custodum) Indenczy Kelement. Ezek csakugyan elmentek Rómába, mert 1458-ban pünkösöd napján (május 21.) ott a híres Aracoeli kolostorban tartották a ferenczrendűek egyetemes közgyűlésüket. Itt Sarcuela Jakab generálissal csakugyan meg egyeztek s ez a magyar szigorú ferenczrendűeket közvetlenül kormányzása alá fogadta, megadván nekik a két nevezetes engedményt és pedig először azt, hogy semmiféle más ferenczrendű előljáró (tehát se a mariánus provinciális, se a bosnyák helytartó) nem avatkozhatik be az ő ügyeikbe, hanem egyes-egyedül a saját helytartóik, őreik és guardiánjaik vezetése alatt éljenek, azután pedig azt, hogy a helytartót mindjárt megválasztása után előre megerősíti hivatalában, úgy, hogy minden utazás, kérelem nélkül teljes joggal gyakorolhatja teendőit, mert a hosszú, veszélyes utak miatt úgyis sokáig tart, míg a generálisnak a választást bejelentenek és onnan a megerősítés megérkeznék.

A generálisnak oly nagy befolyása volt a római kúriában, hogy ezt az egyezséget három nap múlva (május 24.) már a római pápa is megerősítette és így a magyar szigorú ferenczrendűek igazán elváltak a többi szomszéd provinciáktól s haladtak a maguktól jónak talált úton. Innen van, hogy Varsányi már 1459. január 21-én a magyar provinciát „ordinis Minorum de observantia r. p. ministri generalis“-nak írja.¹

¹ Toldy: Analecta 245—46. 1479-iki közjegyzői okirat és 1485-iki pápai bullák a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. Gyöngyösi Bullárium 96—97., 43—44. Történelmi Tár 1901. 221.

Még más nagy dolgokat is forgatott Varsányi István elméjében. Capistrano Szent-János sírjánál oly csodálatos dolgok történtek, oly sokan nyertek rendkívül nagy kegyelmeket, hogy maga az újlaki városi tanács 1458. márcz.-ban megbízta a városi jegyzőt Arezzói Videt s még két polgárt a csodatételek följegyzésére. Ezekből a helytartó és szerzetestársai teljesen meggyőződtek az ő szent voltáról és a mennyei dicsőségbe való föl-vételéről. Azért tehát lépéseket akartak tenni, hogy Capistranót az apostoli szék a szentek közé iktassa. Megkezdte evégből a lépéseket maga Varsányi és Szalárdon 1459. január 21-én írt levelében Celano grófnét kéri fel, hogy a szenttéavatás megkezdődjék.¹ Folytatták azután a csodálatos események följegyzését maguk a szigorú ferenczrendűek, nevezetesen Geszti János, a volt tövisi guardián a tanuk kihallgatásával (1461. szept. 8.). A tanuk közt azután előfordult Szegedi Ferencz, előbb világi pap és a művészetek borostyánkoszorúsa, azután szigorú ferenczrendű szerzetes és jeles szónok, továbbá Szentmártoni Benedek 1460-ban atyai guardián. A meggyógyítottak közt előfordult Pataki Ferencz, mindkét fülére süket szigorú ferenczrendű fölszentelt testvér is.²

1460. ápril 5-én az ozorai kolostorban tartózkodván Varsányi, innen írta meg az általános helytartónak mint intézkedett a Szerém-Ujlakon tartandó vizsgálat ügyében s mint fog I. Mátyás király Capistrano Szent-János szenttéavatása végett nem sokára köve-tekét küldeni a római pápához.³

Látni fogjuk, hogy e szeretetbeli ügy később kiesett Varsányi kezéből s így sokáig nem jutott célhoz.

A másik nagy dolog volt a magyar szigorú ferenczrendűek kolostorainak terjesztése. Mivel ők annyira kedveltek voltak a magyar főuraknál, a főurak új kolostorokat építettek nekik. Nevezetesen 1459-ben a gazdag Györgyi Bodó-család alapított részükre kolostort Györgyiben (most puszta Mágócs mellett Baranyamegyében), 1460-ban a Monoszlai Csupor-család Monoszló-Váralján. Ügylátszik Mátyás király vagy inkább édesanyja Tatán telepítette le őket ez időtájt. 1461-ben a Tornay-család szerzett a pápától engedélyt, hogy a cseri barátoknak kolostort építhessen.⁴

¹ Történelmi Tár 1901. 219—21.

² Kézirat a ferenczrendűek római levéltárában.

³ Magyar Sion VII. (1869.) 201—5. ll.

⁴ Theiner II. 322—23., 366. Hevenesi XXXIX. 302. l.

De Varsányi ezzel sem elégedett meg, hanem 1461. szept. 11-én engedélyt nyert a pápától, hogy még 12 kolostort állít-hasson fel. Előadása szerint szükség volt erre, mert a törökök 12 kolostort leromboltak, főleg pedig azért, mert azt remélték, hogy Moldvában megint nagy tér nyílik meg a működésre. Itt az oroszok, örmények és oláhok közül sokan megtértek és remél-hető volt az ország megtérítése. Kértek és kaptak is felhatal-mazást, hogy a Moldvába küldendő testvérek gyóntassanak és más szentségeket kiszolgáltathassanak.

Ebből látszik, hogy újra megakarták tenni a kísérletet Moldvába behatolni és az oda menekült magyarokat lelki gon-dozás alá venni. Nem első kísérletük volt ez, mint láttuk, azóta sem, hogy 1448-ban elváltak a bosnyák szigorúaktól. Az 1448-ban magyarok kezére jutott Kilia várában Hunyadi János már 1453-ban kolostort akart építeni számukra és kérte is Capistrano Szent-Jánost, küldje oda Tari László és Székely Mihály testvéreket.¹ 1461 végén tehát, mint a XVI. század elején feljegyzett hagyomány tartotta, egész csomó, kiválasztott, magyar ferenczrendű ment Moldovába Jánosi Sebestyén ör. vezetése alatt. Tagja volt e kis seregnek Zazymus Bertalan is. De a későbbi hagyomány szerint azért, mert beleavatkoztak a görögkeletiek megtérítésébe és mert Jánosi Sebestyén a vajda előtt nagyon is fennhéjázóan beszélt, de valóban inkább azért, mert 1465-ben István vajda a magyarok ellen támadt és Kiliát tőlük elvette, ki kellett onnan vonulniok.²

Nagy érdemeket szerzett tehát Varsányi a rendtartomány szervezése, terjesztése körül, mégis öt év mulva szerzetestársai roppantúl elégedetlenek voltak vele. Ez elégedetlenség okát biztosan nem tudjuk; később azt állították, hogy rettentő makacs és önfejű lett, úgy, hogy a kormánytanács meg-kérdezése nélkül hivatalából kitette az idősebb testvéreket és olyanokat, akik még guardiánok sem voltak, egyenesen örökké nevezett ki. De a vita tulajdonképen inkább azon fordult, hogy Varsányi gondolata szerint ő élte fogytáig helytartó maradhat, mert hiszen épen azért állanak közvetlenül a generális alatt s a

¹ Történelmi Tár 1901. 165.

² Toldy: i. m. 247—48. Hevenesi XXXIX. 300—301. Iorga: Chilia si Cetatea Alba 102., 127., 129.

generálistól kinevezett helytartók azelőtt is halálukig kormányozták a csoportot. Ellenben a többiek nem akarták az 1435-ben oly nehezen megszerzett abbeli jogot, hogy a helytartó megbízása csak 3—4 évig tart és akkor új választás tartandó, elveszteni. Varsányinak tehát már 1460-ban kellett volna ily tisztújító közgyűlést tartani. De nem tartott s bízva pártfogóiban, nem tartott 1461-ben sem, sőt nem is akart tartani. Ezért idősebb szerzetestársai egyenesen a generálishoz fordultak (még mindig az volt, aki 1458-ban őket a maga kormányzása alá vette és a tőle adott kiváltságok értelmezésére elsősorban volt hivatva) és tőle hatalmat nyertek Varsányi letételére és tőle a provincia pecsétjének elvételére.

Ha a XVI. század elején élő tanunak, Ujlaki Gergely nevű öreg szerzetesnek hihetünk, 1462. február 15-én egész drámai jelenet történt a pesti kolostorban. Megjelentek ott az örök és a provincia választottai. Maguk elé hívták Varsányit. Azt kérdezték tőle, engedelmeskedik-e a generálisnak? Azt mondá rá: igen. Erre felolvasták a generális levelét s abban a többek közt az is állott, hogy szükség esetén erőszakkal is elvehetik tőle a pecsétet és helyette alkalmasabbat választhatnak. Varsányi azt felelte egész alázatos szóval: minden erőszak nélkül átadja a pecsétet és át is adta.

Ámde azután akkora szégyenérzés és fájdalom fogta el, hogy súlyos beteg lett. A király anyja, Szilágyi Erzsébet könyörült rajta, kocsiba tétette és elvitette tatai házukba s ott öt nap múlva kiadta lelkét.¹

A visszamaradt örök és választók ideiglenesen az új közgyűlés napjáig pünkösdig (ez évben június 6.) Székely Mihályt bízták meg a rendtartomány vezetésével és a közgyűlés helyéül Ozorát választották. A közgyűlés csakugyan egybegyűlt és Székely Mihályt, Capistrano Szent-János másik segítőtársát választották meg helytartóul. Ez mindjárt kimondotta azt a határozatot is, hogy a helytartó és a többiek megbízása csak három évig tart s akkor szolgálatukról le kell mondaniok, de újra megválaszthatók.

Varsányit azután még sokáig nem feledték el sem a testvérek, sem a magyar főurak és még sokáig mondogatták, ha

¹ Toldy: i. m. 247.

cseri barátokkal találkoztak, hogy mióta a cseri barátoknak családja ismeretes olyan atya nem volt.¹

Székely Mihálynak tehát elég nehéz helyzete volt. A pártfogók egy kissé elkedvetlenedtek Varsányi eltávolítása miatt, a szigorú ferenczrendűek közül is némelyek annyira elégedetlenkedtek e miatt, hogy elválni készültek. Némelyek elmentek a főpapok és főurak szolgálatába, ámbár ezt, valamint a szent-sír látogatását II. Pius pápa 1462. január 22-iki és a magyar szigorú ferenczrendűeknél is kihirdetett határozatban az előljárók engedélyéhez kötötték.² Mások kis remeteségeket csináltak és abban éldegéltek. Különösen az öreg Igalí Egyed kiválása volt félelmes, mert ez szülővárosa Igal mellett az erdőben kis kolostort épített és sok testvért magához vonzott. Neki volt összeköttetése Rómában is és mielőtt Székely Mihály közbeléphetett volna, 1462. május 1-én kiállított pápai megerősítő levelet tudott szerezni az igali kolostorban lakó szerzetesek számára.³

Székely Mihály ezt a maga erejéből nem tudta megakadályozni. A szigorú ferenczrendűek régi pártfogójához Széchy Dénes esztergomi érsekhez és primáshoz fordult tehát 1462. október 12-én és alázatosan jelentette, hogy az előljárók engedelmével távozó és az országban szerte-széjjel csatangoló, vagy kis házacskákból meghúzódó ferenczrendűek mennyi kárt okoznak és kérte a segítségét. A primás nem is hagyta őket cserben, hanem kiadta a rendeletet az összes alespereseknek és plébánosoknak, hogy az ilyen, jótalanul eltávozó szerzeteseket pártolni ne merjék, hanem inkább valahányszor őket a szigorú ferenczrendűek előljárói felkérlik, az ilyenek kiközösítését kihirdessék és engedjék, hogy egyházaikban a ferenczrendűek előljárói a szerzetükhagyott testvéreket kiközösítsék. Még 12 napi búcsút is engedélyezett a plébánosoknak, ha kellőképpen segítséget nyújtanak a szigorú ferenczrendűek egységének megóvásához és világosan kijelentette, hogy e rendelethez az igali szerzetesekre is vonatkozik. Az ozorai őr Hántai Márton azután 1462. november 8-án a primás ezen levelét a veszprémi püspöki helytartóval is átíratva és így ez egyházmegyéiben is kihirdette.⁴

¹ U. o. 247.

² Toldy: i. m. 247.

³ Theiner II. 375.

⁴ Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

1464 elején (február 27.) Igali Egyed hivatkozva arra, hogy neki még IV. Eugen pápa megengedte a kolostor építést az ő szülővárosa mellett, még egyszer kitudta eszközölni annak megerősítését.¹ De azután elhallgatnak róla, tehát mégis sikerült a nagyobb szakadást a szigorú ferenczrendűek közt megakadályozni.

Később a király és a főurak elkedvetlenedése is megszűnt. Világos jele ennek, hogy 1465 elején Mátyás király, az ő édes anyja, továbbá Ujlaky Miklós új házakat akartak építeni a magyar szigorú ferenczrendűek számára.²

Székely Mihály azután állott szavának, három év mulva leköszönt és az 1465. június 2-án Szerémujlakon tartott közgyűlésen a szigorú ferenczrendűek Szigeti Bálint atyát választották meg helytartónak. E gyűlésen rendezték egy kissé az őrségeket is, de csak annyit tudunk róla, hogy az esztergomi őrséget tették meg rangban az elsőnek, holott eddig a sebesi volt az.³

Szigeti Bálintot annyira szerették társai, hogy három év mulva a Szalárdon tartott közgyűlésen újra megválasztották és így ő 6 évig szolgált helytartóként.

De szerették őt a főpapok és főurak is. Ennek lehet tulajdonítani, hogy megint kiujult a vita köztük és a mariánus ferenczrendűek között főleg a szécsényi kolostor miatt.

Szécsényi László halála után Szécsény várát és uradalmát két veje Ország János, Mihály nádor fia és Losonezy Albert kapták meg. A nádor, Ország Mihály annyira szerette a szigorú ferenczrendűeket (bizonyosan sokszor volt náluk Budán), hogy maga fordult a pápához azzal a kéréssel, adja a szécsényi kolostort a szigorú ferenczrendűeknek. Igérte, hogy ez esetben a mariánusoktól különben is elhanyagolt és elhagyott kolostort helyreállítja, kijavíttatja. A pápa a közelben lakó tereskei apátot és a bozóki prépostot küldte ki vizsgálóbíráknak és ezek csakugyan a szigorú ferenczrendűeknek adták át a jeles kolostort. Ámde — mint említők — ekkorára már maguk a mariánusok is összeszedték magukat és pert indítottak Szigeti Bálint helytartó, Kálmán őr, Gergely esztergomi és Vasvári János szécsényi

¹ Monumenta Romana episc. Vespri III. 170.

² Gyöngyösi bullárium 94. Országos levéltár Dl. 16208.

³ Toldy i. m. 248.

guardiánok ellen, a szécsényi kolostor állítólag erőszakos elfoglalása miatt.¹ Fentebb részletesen elmondottuk e per lefolyását és így azt nem ismételjük, csak annyit jegyzünk meg itt, hogy e perből már meg volt állapítható, mekkora kára volt a szigorú ferenczrendűeknek abból, mert a generális és nem a szigorú ferenczrendűek általános helytartója alatt állottak. A per különben nem zavarta a ferenczrendűeket a szécsényi egyházban. 1468. május 13-án Szigeti Bálint helytartó már az ő szécsényi kolostorukban iratta meg azt a levelet, hogy néhai Szécsényi László nagyságos özvegyét Rozgonyi Borbálát a szerzet lelki-testvérségébe veszi és a helytartósága alatt állók jó cselekedeteinek részesévé teszi.²

De amint a per a generális elé ment, ott Szigeti Bálintot annyira szorongatták, hogy — mint előadtuk — kénytelen volt a mariánusokkal egyezsége lépni³ és csak Ország Mihály nyakassága miatt nem lehetett az egyezséget végrehajtani. Így maradt a szécsényi kolostor a szigorúbb ferenczrendűek kezén.

Az 1467-ben kezdődő cseh háboruban a szigorúbb ferenczrendűek nagy segítségére voltak Mátyás királynak, mert buzgón hirdették, mily jó cselekedetet visz végbe, aki a cseh eretnekek ellen harczol, vagy legalább is a háború viseléséhez pénzt ad. A pápai követek közülök választották ki az e végre engedélyezett búcsúk hirdetőit. Ilyen volt 1469-ben Morva Miklós atya, a szakolczai guardián is és Trencsénmegyében működött.⁴ A másik ilyen magyar, de nem a magyarországi, szigorúbb provinciához tartozó búcsúhirdető volt Galgóczi Péter, aki Morvaországban Brünn környékén prédikált.⁵

Ebből látjuk, hogy 1460. után számosan léptek a szigorúbb ferenczrendűek közé a felvidéki tót fiúk is. A galgóczin kívül ekkor alakult a szakolczai kolostor, továbbá 1476-ban Liptó-megyében az okolicsnai és alkalmasint ezidőtájt Sárosmegyében a sóvári, Nógrádban a füleki. Mindezek azért voltak szükségesek, hogy a benne lakó atyák a csehek felvidéki rablásai és pusztításai által a vallásos életben okozott sebeket gyógyítgassák.

¹ Kósa: i. m. 127. l.

² Eredetije a br. Bánffy-család levéltárában.

³ V. ö. Theiner: i. m. II. 411.

⁴ Eredeti oklevél a Motesiczky levéltárban.

⁵ Országos Levéltár Dl. 16820.

1468. táján a szigorúbb ferenczrendűek úgy találták, hogy újra jó lenne az ő kiváltságaikat, meghatalmazásaikat megerősíteni és így az esetleges támadások ellen védekezni. Elküldték tehát Székely Mihályt a volt helytartót a szalárdi gyűlés után több társával együtt Rómába. Itt a kiváltságlevelek megszerzése nehezen, vagy legalább is lassan ment és Székely Mihály társai megunták a várakozást. De Székely Mihály győzte türelemmel és majd két évi ott tartózkodás után épen akkor érkezett meg Magyarországra a pápai megerősítő levelekkel, midőn társai Sárospatakon a közgyűlésen voltak egybegyűlve. Ott jelent meg előttük és az egybegyűlt atyák ennek annyira megörültek, hogy mindjárt újra megválasztották őt helytartónak.

Székely Mihály még három évi helytartói kormányzást is sokallott. Mert ebből, ha még egyszer megválasztották, hat év lett! Az ő biztatására tehát a helytartó szolgálati idejét két évre szorították.¹

Ennélfogva 1473-ban már újra egybegyűltek a szavazó atyák Budán és Tolnai Bereczket választották meg helytartóul. Ez mindjárt a gyűlés után elküldötte Budai Pál és Kesztölezi Ambrus testvéreket Székesfejérvárra, hogy ott a káptalannál átírassák IV. Sixtus pápa 1471. december 8-iki kiváltságlevelét.² De ezenkívül folyamodtak nagy pártfogójukhoz, Ujlaky Miklós bosnyák királyhoz is, hogy Rómában a pápánál értük szólaljon fel az ő javukra. Ujlaky teljesítette is kérésüket és az ő közbenjárására IV. Sixtus pápa 1474. márcz. 20.-án megparancsolta a veszprémi püspöknek, hogy a magyarországi szigorúbb ferenczrendűek kiváltságait megerősítse és fentartsa.³ Ugyanez évben a mariánusok is — mint előadtuk — elnyerték a mare magnum nevű, összes nekik nyújtott kegyelmeket és kiváltságokat egybefoglaló, nagy megerősítő levelet 1474. augusztus 31.-én. Ennek egyik másolatát Tolnai Bereczk elkérte a mariánusok provinciálisától és elküldte a gyöngyösi kolostor két tagját Egerbe, hogy ott arról az ő számukra is készíttessenek hiteles másolatot.⁴

Azt a szeretetet, amelyet a mariánusok iránta a nagy kiváltságlevelével közlésével tanúsítottak, meg akarta hálálni Tolnai

¹ Országos levéltár 16820.

² Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

³ Theimer: i. m. II. 443—4.

⁴ Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

azzal, hogy újra egyezsége lépett az ő provinciálisukkal és szerződésileg biztosította őt, hogy a mariánusok közül a provinciális írásbeli egyenes beleegyezése nélkül senkit se vesz át csoportjába. Ezt az egyezséget még nagyobb biztosság kedvéért a generális elé terjesztették és ez Urbinóban 1475. május 16-án azt a maga tekintélyével is megerősítette.¹

Mikor e megerősítés Magyarországra érkezett, Tolnai már másodízben szolgált mint helytartó, mert 1475. május 14-én a szerémujlaki kolostorban tartott közgyűlésen másodszer is megválasztották.²

Ha előbb nem, e közgyűlésen állapították meg a rendtartománynak felosztását tíz órségre. Biztos ugyanis, hogy 1484-ben már az utolsó, a szécsényi is megvolt, a 8-ik pedig, a tótországi már 1476-ban szervezve volt. Ekkorra ugyanis úgy kialakultak az új kolostorok, hogy azok rendes kormányzásáról és felügyeletéről gondoskodniok kellett. E felosztás azután érvényben maradt félszázadig, sőt majdnem 75 évig, azért szükséges, hogy itt részletesen előadjuk kihagyva természetesen azon kolostorokat, amelyek későbbi felállítása kétségtelen.

I. Az első órség volt az 1465-iki közgyűlés határozata szerint az esztergomi. Ehhez tartoztak: az esztergomi, budai, pesti, tatai, visegrádi és gyöngyösi kolostorok. (6.)

II. A második volt a szerémujlaki s részben az egykori diákóváriból alakult. Ez a legrégebb kolostorokat foglalta magában, mert a diákóvári, alsáni is köztük volt s azonkívül a szerémujlaki, atyai (most sarengrádi) perecskei, kölyüdi és kaboli. (7.)

III. A harmadik lett az erdélyi és már ekkor hozzátartoztak a tövisi, fejéregyházi, felfalusi, a marosvásárhelyi, csíksomlyai, vajdahunyadi, hátszegi s talán már ekkor a bákai (most Bacau Moldvában). (7.).

IV. A jenei, a tiszántúli és temesközi kolostorokat foglalta magában s így odatartoztak a karánsebesi, cseri, borosjenei gyulai és szalárdi. (5.)

V. A nagybányai (vagy röviden csak bányai) őr felügyelete alá a felső tiszamenti kolostorok rendelték, nevezetesen a nagybányait, megyesalljait kusalyit és talán a nyirbátorit. (4.)

¹ 1496-iki átírás a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

² Toldy: i. m. 244. l.

VI. Az ozorai a dunántúli kolostorok egy részét foglalta magában és pedig az ozorait, paksit, györgyit és talán a héderhelyit. (4.)

VII. Hetedik volt a sárospataki, mely a hazánk tiszáninneri részén fekvő kolostorokból állott és pedig a sárospatakiból, abauzsántaiból, czékeiből és sóvárriból. (4.)

VIII-ik volt a tótországi, ehhez 1475-ben még legfeljebb a monoszlováraljai, szentlászlai, polyáncezi és petróczi tartoztak. (4.)

XI-ik az uzsa-szentléleki, hazánk nyugati részén s a szentléleki, pápai, taladi és várpalotai kolostorokból állott. (4.)

A X-ik a szécsényi hazánk dunáninneri részén s a szécsényi, galgóczyi, szakoleczai és füleki kolostorok tartoztak ekkor hozzá. (4.) Tehát az egész csoportnak 1475-ben mintegy 49—50 kolostora volt s a régi őrségek 6—7, az új őrségek pedig csak négy kolostorból állottak.¹

Körülbelül 1476-ban mehettek újra vissza a szigorú ferenczrendűek Moldvába is, mert 1474. végén a törököktől szorongatott moldvai vajda meghódolt Mátyás királynak, segítséget kapott tőle a törökök ellen és végső menedékül két várat nyert Erdélyben.² Viszont meg kellett engednie, hogy a Moldvában lakó katolikusok tanítására és vigasztalására oda magyar papok menjenek. 1476-ban Moldva végleg megszabadult a török támadásaitól, tehát a lakosok visszatérhettek falvaikba és a ferenczrendű szerzetesek is felkereshették őket.

Tolnai második helytartósága idején a bosnyák ferenczrendűek szerettek volna egyesülni a magyarokkal, vagy legalább is Magyarországon menedéket keresni, de a magyar, szigorúbb ferenczrendűek most megint Ujlaky Miklós bosnyák király közbenjárásához folyamodtak és annak kérésére a pápa megerősítette V. Miklósnak a magyar és bosnyák ferenczrendűek szétválasztásáról szóló intézkedését.³

Arról is gondoskodott Tolnai, hogy mindenik őrnek kezében legyen a ferenczrendűek kiváltságait egybefoglaló nagy pápai bulla hiteles másolata. Azért az ő rendeletére Szakcsi

¹ Magyar Könyvszemle 1901. 264—65.

² Fraknoi: A Hunyadiak és Jagellók kora. A magyar nemzet története IV. 259.

³ Theiner: i. m. II. 451. Fermezsin: Acta Bosnae 58—59. Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

Máté, a sárospataki guardián Sárospatakon a közjegyzővel készítetett erről másolatot.¹

Nemsokára azután 1477. május 25-én bizonyára Ország Mihály nádor biztatására Szécsényben gyűltek össze közgyűlésre a szavazó ferenczrendű atyák és Pályi Gábort választották meg helytartónak. Ismételték e választást 1479-ben február 28-án Esztergomban és így Pályi Gábor is négy évig volt helytartó.

Az ő idejében kezdtek kihalni azon testvérek, akik egy emberöltővel azelőtt megalakították a bosnyákoktól különvált, szigorúbb provinciát s akiknek önfeláldozó munkássága, az Isten és ember iránt tanúsított szeretete e provinciát oly kedveltté, oly virágzóvá tették. Közülök Bölcsényi Mihályt, Székely Mihályt, Izdenczy Kelement már említettük, de méltók felemlítésre a többiek is, mint Zselizi Péter, Szántai Mihály, Szöllösi Mátyás, Ujvári Pál, Temesvári Mihály és Szatmári György, mert a különböző kolostorokban a testvéreket nagyon jól igazgatták.

De ugyancsak Pályi Gábor idejében jelentkezett a rendtartományra később oly végtelen sok szenvedést és romlást hozó csapás is: a törökök rablása.² 1479. nyarán a törökök a régi Szlavoniát pusztítva az ott lakó testvéreket és köztük a tótországi őrt Köveskúti Benedeket rabságba ejtették és elhurczolták. Köveskúti és társai azonban Istenhez folyamodtak s Capistrano-Szent-János közbenjárásával szabadulást kértek. Meg is nyerték és visszatérve hálásan tettek bizonyosságot Szent-János közbenjárásának hathatós voltáról.³

Hazánk délkeleti részén is szenvedtek a szigorúbb ferenczrendűek 1479-ben a törökök pusztításaitól, mert Mátyás király 1478-ban, megerősítve Zsigmond király 1428-iki levelét, még említi a hátszegi (haczuki) és cseri kolostorokat, de később azoknak semmi nyoma s 1516-ban már biztosan nem voltak meg.⁴

Pályi Gábor idejében a szigorúbb ferenczrendűek és a mariánusok közt már béke és egyetértés uralkodott, de még mindig félték a szigorúbbak, hogy majd őket az enyhébb ferencz-

¹ 1477. márcz. 15. Csonkán maradt eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

² Toldy: i. m. 250.

³ Tanuvallomások a ferenczrendűek római levéltárában és Toldy: i. m. 249.

⁴ Ferrendzsin: Acta Bosnae 289—90. Magyar könyvszemle 1901. 264. l.

rendűek üldözni fogják. Azért, midőn 1479-ben Pályi Gábor Rómába az egyetemes gyűlésre készült, Mátyás király közbenjárását kérte a pápánál, hogy őket legalább itt Magyarországon ne háborgassák. Mátyás nagy örömmel irt a pápának, levelében lelkiatyjának nevezi Pályi Gábort és hivatkozva édesatyjának példájára kéri a pápát, hogy a szigorúbb ferenczrendűeket békében és épületes szokásaikban megtartsa, mert a magyar nemzetben nagy megütközést keltene, ha őket azok megváltoztatására kényszerítenék.¹ Ugyancsak az egyetemes gyűlésre készült Pályi Gábor azzal is, hogy 1479. márczius 31-én a budai kolostorban egyik közjegyzővel hiteles másolatot készített a szerzetfejedelem 1459-iki abbeli okiratáról, hogy a magyar szigorúbb ferenczrendűek anélkül is egyenesen a szerzetfejedelem alá tartoznak.²

1481-ben bizonyára a gazdag Zapolyai család támogatásával Abaujszántón tartották közgyűlésüket és itt Bányai Ferenczet választották meg helytartónak. Ez bizonyára nagybányai születésű volt. 1480-ban már tótországi őr volt és mint ilyen 1480. január 6-án Petrócson fogadta be Szerdahelyi Dersfy Istvánt a szerzet érdemeinek részesei sorába.³

Bányai idejében nagy jubileumi búcsút hirdettek Magyarországon részben azért is, hogy a hiveket jótékony adakozásra bírják a törökök ellen folytatott háború költségeire. A búcsúk hirdetésében nagy részt vettek a szigorúbb ferenczrendűek is. Így pl. László, a nagybányai guardián is, a nagybányai Szent-István templom mellé kinevezett biztos volt és Forgoláni István ugocsamegyei nemest ekkor bírta rá, hogy eleget tegyen azért, mert még 1466. táján a keresztes vitézeket megtámadta és megbántotta.⁴

Másik nevezetes ember volt ekkor a szigorúbb ferenczrendűek közt Gergely, Mátyás király gyóntatója és hitszónoka. Ezt annyira becsülte a király, hogy Himfy Tamás halála után 1483-ban nyitrai püspökké nevezte ki. De biztosan tudta a király,

¹ Mátyás király levelei. Budapest 1895. II. k. 1. Az évszám 1479-re teendő, mert csak ez évben volt a ferenczrendűeknek Pályi Gábor helytartósága idejében egyetemes gyűlésük Rómában.

² Annales II. 24. Gyöngyösi bullarium a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában 96.

³ Országos Levéltár Dl. 18310.

⁴ Blahó Vincze másolata a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. Az eredetit Kaprainai Nagybányán látta és másolta.

hogy Gergely atya e kitüntetést el nem fogadja s ha megsejti, megakadályozza, irt tehát a pápának és kérte, hogy parancsoljon rá a püspöki méltóság és teher viselése végett.¹

Vele egy időben élt a szerzetben, de tőle különböző volt Gyulai Gergely atya, mert ez 1484-ben a szécsényi őr volt és január 6-án Füleken fogadta a szerzet érdemeinek részesei közé Pásztohy Miklóst nejével Máriával együtt.²

Bányai idejében volt szó arról, hogy a hazai szlovenek, vagy másként vendek közt is munkálkodjanak a szigorúbb ferenczrendűek a lelkek üdvösségén. Széchy Miklós a felsőlendvai vár ura ígérte ebben nekik segítségét akként, hogy a mai Mura-szombat mellett levő Mesnicz (Oisnicz) helység temploma mellé épít nekik kolostort. Meg is nyerte a pápától az engedélyt avégből, hogy a lelkészséget a templom mellől a muraszombati Szent-Miklós templom mellé tegye át,³ de azután a kolostor felépítése elmaradt, talán azért, mert a muraszombati plébános a jótékony-célra engedett búcsúkkal nagyon is visszaélt.⁴

Mátyás király és neje Beatrix annyira pártolta őket, hogy csoportjuk csaknem megvetette lábát Alsó-Ausztriában is. Alsó-Ausztria északkeleti csúcsán fekvő Feldsberg városkának kolostorát e város földesura, Lichtenstein Kristóf nekik akarta átadni. Mivel a földesúr kérelmét Mátyás király és neje is támogatták, 1489. aug. 18-án Rómában a pápa már megadta az engedélyt e kolostor átvételére,⁵ de I. Mátyás halála az egészet megghiúsította.

1485-ben megint Abaujszántón gyűltek egybe a szigorúbb ferenczrendűek szavazó atyái a közgyűlésre még pedig az egyetemes gyűlés miatt, úgy látszik, hamarabb pünkösd napjánál. Itt választották meg a sárosi eredetű Zazymus Bertalant helytartóvá.⁶ Ez új helytartó 1485. május 27-én tehát öt nappal pünkösd ünnepénél (május 22.) később már Budán volt és ott fogadta Alagi Bekény Dénest anyjával, nejével és gyermekével együtt a szigorúbb ferenczrendűek érdemeinek részesevé.⁷ Épen

¹ Mátyás király levelei II. 277—78. Theiner: i. m. II. 466.

² Görgey levéltár a Nemzeti Múzeumban.

³ Theiner: i. m. 493.

⁴ V. ö. u. o. 506.

⁵ Történelmi Tár 1900. 13.

⁶ Toldy: i. m. 251.

⁷ Országos Levéltár Dl. 19045.

ebből sejtjük, hogy ez évben hamarabb volt pünkösdi ünnepénél a közgyűlés, mert ha május 22-én és az utána következő két ünnepnapon még Abaujszántón tartózkodott volna, május 25-re nem érkezhett volna vissza Budára.

A megválasztott helytartó nagyon derék, alázatos és jámbor férfiú volt, de már élemedett, hiszen már 1462-ben részt vett a Moldvába indított lelkipásztori felkeresésben. Nagyrabecsülte őt Mátyás király is s ennek tanujelét adta azzal, hogy szülővárosában Kolozsvárott a szigorúbb ferenczrendűek részére egyházat és kolostort építeni kezdett.¹ Különben maga a nagy befolyású királyné is a szigorúbb ferenczrendűeket pártolta, mert hiszen gyóntatója, András atya, ezek közé tartozott, de nem a magyar csoportból.²

Anyyira szerették Zazymus Bertalant, hogy nem csupán 1487-ben, hanem 1489-ben is újra megválasztották. De éppen koránál fogva a harmadik megbízatás ideje alatt, 1490. elején Tövisen elhalt éppen egy évben Mátyás királlyal.

A hátralevő időre a Gyulára (akkor Corvin János birtokába) egybehívott szavazóatyák egy másik Bertalant, Sárosi nevűt bízták meg a helytartói teendőkkel, de nemsokára ez is meghalt Tatán. Mivel a rendes közgyűlésig már nem sok idő volt hátra, ideiglenesen Sopronczai István ayt kérték a helyettesítésre. Így azután 1491-ben Pakson tartottak közgyűlést és meg is választották véglegesen helytartónak Sopronczait. Mivel pedig 1493-ban a szerémségi, 1495-ben pedig az atyai közgyűlésen újra megbízták őt a helytartói szolgálattal, 1497-ig állott a testvérek élén.³

Sopronczainak már nem volt olyan nyugodt csendes szolgálata, mint Zazymus-nak, vagy Bányainak. Meghalt Mátyás király, az ő erőskezű pártfogójuk, szerte-széjjel zavarok dúltak az országban és a mariánusok rájuk támadtak. Különösen szerették volna visszakapni 1444-ben elvesztett kolostoraikat. VIII. Ince pápától egy ízben sikerült is nekik oly rendeletet kinyerni, hogy a budai kolostort adják vissza a szigorúbb ferenczrendűek a mariánusoknak.⁴

¹ A ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

² Analecta Franciscana I. 100.

³ Toldy: i. m. 251.

⁴ Gyöngyösi bullarium 96.

A szigorúbb ferenczrendűek szerencséjére még ugyancsak VIII. Incze pápa, Vetési Albert veszprémi püspök halála után, a győri püspököt Bakócz Tamást nevezte ki 1491. június 26-án az ő magyarországi oltalmazójukká. Ez egyúttal királyi kancellár lévén nagyrészt Budán tartózkodott és a maga óriási befolyásával kivitte, hogy II. Ulászló király is a szigorúbb ferenczrendűek mellé állott. A király tehát az ország főpapjaival és báróival együtt támogatta Sopronczai abbeli kérését, hogy VIII. Incze utóda, VI. Sándor, vizsgálja meg elődjének okiratait és ne rontsa el azokat, hanem erősítse meg. VI. Sándor csakugyan teljesítette e kérést, visszavonta VIII. Incze rendeletét a budai kolostor átadásáról és újra a szigorúbb ferenczrendűeknek ítélte a budai, pesti, esztergomi, szerémujlaki, szécsényi, sárospataki és marosvásárhelyi kolostorokat 1492. szeptember 25-én. Megbízta egyúttal a győri és váci püspököket, hogy e tekintetben a szigorúbb ferenczrendűeket minden támadástól oltalmazzák.¹

De nem lett teljesen biztos a provincia, ha csak itthon mintegy hatalmi szóval utasították volna el a mariánusokat követeléseitekkel. Azért a szigorúbb ferenczrendűek kérték az összes ferenczrendűek római pártfogójának oltalmát is. Akkoriban e pártfogó épen Rovere Julián, a későbbi hatalmas II. Gyula pápa volt. Ennek jelenlétében tehát egybejöttek a mariánusok és szigorúbb ferenczrendűek (observanusok) jótevői és kibékítették őket 1492. november 30-án.²

De ez csak rövid ideig tartott. 1494-ben a szigorúbb ferenczrendűek bizonyára a szegedi polgárok kérésére Szeged alsóvárosában új kolostort kezdtek építeni. A gyorsan népesedő város lakosságának szüksége volt már akkor arra és azonkívül elég messze épült a mai szegedi belvárosban egykoron létező mariánus kolostortól. De a mariánusok mégis szót emeltek ez ellen, a szigorúbb ferenczrendűek pedig védelmezték magukat és eközben megesett, hogy némely szabadszájúak, meggondolatlanok a mariánusokat ócsárolták.

De most nem mentek e panasszal Rómába, hanem mindenik provincia a pápától kijelölt oltalmazóhoz fordult. Ezek voltak Váradi Péter kalocsai érsek a mariánusok, Bakócz Tamás a szi-

¹ Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. Bullarium 95—98.

² Gyöngyösi levéltár. Bullarium 112—13.

gorúbbak részére. Ezek Budán tanácskoztak a béke helyreállításáról. A mariánusok részéről — mint említők — maga a provinciális Segösi Lukács jelent meg az oltalmazók előtt, a szigorúbbak részéről pedig Laskai Osvát, az esztergomi őr, Ferencz budai, Mátyás a pesti és Pelbárt (Temesvári?) az esztergomi guardiánok. Az érsek és a győri püspök azután kiegyeztették a két testvérprovincziát és kezefogva megigérték a következő békeponatok megtartását: 1. a mariánusok a szegedi új kolostor építéséhez teljes beleegyezésüket adják, de abból semmi kár se származzék az ő régi kolostorukra, hanem mint Olaszországban épen úgy itt is mindkét fél kérhessen alamizsnát; 2. A szigorúak a mariánusokat se szóval, se jellel, se tettel ne ócsárolják, hanem mind a szószéken, mind azon kívül dicsérettel emlékezzenek meg róluk, ha szóbakerülnek és megfordítva; 3. A mariánusok teljességgel tegyenek le arról, hogy a szigorúak velük egyesüljenek, hanem mind a két provincia a maga javított szabálya szerint éljen a másik kára és sérelme nélkül; 4. Mindkét provincia az egész országban szabadon gyűjthessen alamizsnát; 5. Mivel mindkét provincia egy családnak tagja, egyikből a másikba átmenni szabad, de csak az előjárók kölcsönös engedélyével. Mivel pedig ezen egyezséget a király beleegyezésével, tudtával s az országgyűlésen megjelent számos jogtudós tanácsával kötötték meg, azért azt megtartani kötelesek és az oltalmazók szükség esetén egyházi büntetésekkel is kényszeríthetik a rájuk bízott provinciát azok megtartására.¹

Feltűnő, hogy ezen egyezés megkötésénél Sopronczai István nem volt jelen. Lehet, hogy akkor távol volt Budától és nem lehetett őt oly gyorsan visszahívni. Tudjuk róla, hogy szorgalmasan látogatta a gondjaira bízott kolostorokat. 1494. szept. 30-án a szécsényi kolostorban tartózkodott és Balassa Ferenczet Margit nejével együtt itt vette fel Szent-Ferencz szerzete érdemeinek részesei közé.² Egy hónappal később 1494. október 30-án Galgócson vizsgálta a testvérek állapotát és Apponyi Györgyöt tette a szerzet érdemeinek részeseivé.³ 1496. május 28-án Doroszlai Istvánt küldötte Budára Miletinczi Antal közjegyző-

¹ Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. Gyöngyösi bullarium 91. l.

² Balassa levéltár a Nemzeti Múzeumban.

³ Apponyi család oklevéltára 391.

höz, hogy a szigorú ferenczrendűeknek a mariánusokhoz való átlépését szabályozó okiratokat (összesen 4-et) hitelesen átírassa.¹ Bizonyára az ő tudtával és engedélyével járt ugyanez évben Mucsai Benedek gyöngyösi guardián Rómában és ott hiteles átíratot szerzett II. Pál pápának 1466-iki rendeletéről.² Mivel pedig e rendelet is azt tiltotta meg, hogy az enyhébb fegyelmű ferenczrendű provinciának nem szabad a szigorúbb ferenczrendűek közül senkit se átvenni, ha csak oly engedélyt nem mutatnak fel, amelyben benne van melyik kolostorból lépnek ki és melyikbe lépnek át, nyilvánvaló, hogy az 1495-iki május 3-iki egyezséggel nem nagyon volt megelégedve.

Az ő helytartósága idejéből ismerjük még Huszti András pataki őrt, aki 1492. szeptember 25-én a vámosi kolostorban (Miskolcztól északra) vette fel Balpatak Nagy Jánost, nejét Katalint, fiát Ferenczet, továbbá György és Mihály nevű testvéreit Szent-Ferencz szerzete érdemeinek részesei közé.³ Ebből látjuk egyúttal, hogy akkor még a vámosi kolostor a sárospataki őrséghez tartozott és nem, mint később, a szécsényihez. Másik nevezetes tagja volt a csoportnak ekkor Andrássy (Andarassa) Péter, alkalmasint a székely Andrássy családból. Ez neje halála után lépett a szerzetbe s azelőtt oly törvényszéknél volt bíró, ahol halálos ítéleteket is hoztak. Háborúban is vett részt, de ott nem ölt meg senkit. Szerette volna magát miséspappá szenteltetni s a szelídség hiánya alól a pápától felmentést kért. 1495. január 31-én ezt megkapta s ekkor az esztergomi egyházmegye területén tartózkodott.⁴

Sopronczai idejében már szó volt arról, hogy a Dráva mellett most Stájerországban levő Ormosd vagy Fridau városában átvegyenek egy kolostort a szigorúbb ferenczrendűek. A magyar származású, de a németekhez átpártolt Kövendi Székely Jakab építette volna ezt fel és a tótországi őrséghez szerette volna csatolni,⁵ de sokáig nem lett ebből semmi s csak 1556-ban került rá a sor.

Ellenben Korbavai Gróf Iván özvegye, Katalin, 1496. előtt

¹ Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

² U. o.

³ Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

⁴ Történelmi Tár 1904. 171—72.

⁵ U. o. 165.

valóban felépítette Atyina (most Vucsin) városában a nagyszerű kolostort és átadta azt a szigorúbb ferenczrendűeknek. Hogy ezeknek a világi dolgokra semmi gondjuk se legyen, az alapító egyik jobbágyát, még pedig Deák Pétert az ő gondviselőjükké, vagy mint akkor nevezték konfraterükké tette s ennek kellett az alamizsnát átadni.¹ A kolostor természetesen a tótországi ör felügyelete alá rendeltetett. Épülő félben volt már ekkor az egervári kolostor is és Egerváry Bereczk tinnini püspök biztatására a testvérek odaköltöztek.² 1494-ben költöztek bele a benedekrendűek volt csanádi kolostorába, melyet VI. Sándor pápa átengedett nekik 1493. november 4-iki levelével, a monostorhoz tartozó birtokokat előbb a csanádi püspökséghez csatolván.³

Szolgálati idejének utolsó hónapjában kellemetlen ügye támadt Móré Mihállyal, mert ez azt állította, hogy 1000 forintot nála tett le a dömösi prépost számára és ő azt átadta. A budai polgárok pedig azt állították, hogy nem Sopronczainál, hanem a pesti guardiánnál helyezte el és attól maga vette fel. Az esztergomi érseki helytartó, mivel épen közgyűlés volt hirdetve 1497. pünkösd napjára azaz május 14-ére a pesti kolostorban, elrendelte, hogy ott hallgassák ki Sopronczait és a többi arról értesült testvéreket.⁴

A közgyűlés május 14-én pünkösd napján Laskai Osvátot, az első őrség eddigi örét, választotta helytartóul.⁵ Az ő személyében a rendtartomány azon iránya nyert kitüntetést, amely nem elégedett meg a régi nyomokon való lépegetéssel, hanem tudományos úton is akarta igazolni és megvédelmezni a keresztény kath. hit igazságait és evégből erősen tanulták a Szentírást, meg a régi egyházi irókat. Régtől fogva egyik különbség volt az enyhébb és a szigorúbb felfogású ferenczrendűek közt, hogy ezek már rendes iskolázásban részesültek, szentbeszédek készítéséhez számos egyházi író is felhasználtak, de a humanismus túlhajtásakor különösen szükség volt arra, hogy a földi szépségek és hiúságok miatt az emberek el ne feledkezzenek az örök igazságokról.

¹ Blahó: Annales II. 676.

² Országos Levéltár Dl. 20518.

³ Gyöngyösi bullarium 113.

⁴ Eredetije a gróf Bethlen levéltárban a Nemzeti Múzeumban.

⁵ Toldy: i. m. 252.

Laskai a megválasztás után mindjárt megindult, hogy az összes kolostorokat megvizsgálja. Biztosan tudjuk, hogy 1495. aug. 5-én Karán-Sebesen volt s ott özvegy Mutnoky Mihály bánét, Angaléta asszonyt a rendtartomány érdemeinek részesévé tette.¹ Augusztus 22. előtt járt Taladon a szalamegyei kis kolostorban és ott Pécsi Pál felszentelt testvért és egyúttal pénzkezelőt bizonyára nem ok nélkül elmozdította a szolgálattól.² Ilyen látogatás alkalmával vette fel Pesten Balay Jánost is Szent-Ferencz szerzete érdemeinek részesei közé 1498. ápril 1-én.³

Megvizsgálta bizonyára a váradi új, Szent-Lélek tiszteletére emelt egyházhoz csatolt kolostorukat is s biztosan tudott intézkedni abban a felzúdulásban, ami emiatt a mariánusok részéről keletkezett. A mariánusok annyira megneheztek, hogy egyenesen a generálishoz fordultak s azzal az állítással léptek fel, hogy a szigorúbb ferenczrendűek pápai engedély nélkül építették a szegedi és váradi új kolostorokat. Lehet, hogy ezek névszerint nem is kértek, de nem is kellett kérniök, mert még 1491. június 26-án nyertek engedélyt VIII. Incze pápától, hogy 12 építendő új kolostort elfogadhassanak.⁴ E tizenkettőben benne volt a váradi is, csak hogy itt már volt a mariánusoknak is kolostoruk, tehát megint az a kellemetlen helyzet állt elő, amely volt Szegeden.

De a szigorúbb ferenczrendűek szerencséjére épen akkor volt hazánkban a generális két biztosa, Modenai Gellért és Reggiói Ferencz. Ezek rábírták a két rendtartományt, hogy ne egyetlenkedjenek, hanem egymás mellett békével működjenek a lelkek üdvösségén. Laskai tehát elment Ó-Budára a mariánusok kolostorába és ott a biztosok jelenlétében Szekcei Gergellyel, a mariánusok provinciálisával, az 1495-iki egyezséget nem csupán megújította, hanem kibővítette és szorosabbra vonta. Ezek szerint: 1. Minden vitatkozást és pert megszüntettek. 2. A szigorúbbak újra megígérték, hogy a mariánusokat semmiként se ócsárolják. 3. A mariánusok lemondottak arról, hogy a szigorúbbak velük egyesüljenek. 4. Beleegyeztek, hogy a szegedi és váradi új kolostorok a szigorúbbak kezén maradjanak, de ki-

¹ Pesty: A szörényi bánóság tört. III. 122—23.

² Monum. Rom. Eppatus Vesprim IV. 84.

³ Gyöngyösi Bullarium 102.

⁴ Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

kötötték, hogy ezentúl soha olyan városban, ahol a mariánusok vannak, kolostorokat el nem fogadnak és nem építenek. 5. Új vitákat, vagy pereket nem indítanak és ha valami kétséges ügy felmerül, nem folyamodnak a római kuriához, hanem a pápától kirendelt oltalmazókhöz. 6. A szökevény tagokat egyik rendtartomány se veszi fel. 7. Beleegyeztek abba, hogy, aki ezen pontok ellen vét, azt a király száműzetésbe küldheti.¹

Legjobban örültek ennek bizonyára a Váradon működő testvérek, mert őket a generális már nagyon zaklatta, sőt ki is közösitette. Azonban a guardián, Soklyai Bereczk a pápához folyamodott és kérte a feloldozást, mert semmi olyat nem tettek, ami a pápai parancsolatokkal ellenkezett volna. A pápa 1497. november 3-iki levelében megbízta az egri és a Magyarországon tartózkodó (névleges) termopilei püspököt, hogy vizsgálják meg a dolgot és lelkiismeretük megnyugtatósára oldozzák fel őket.²

Az 1497-iki egyezés kötelezte ugyan a mariánusokat, hogy a szigorúbb ferenczrendűek egyesüléséről mondjanak le, de nem kötelezte az ő pártfogóikat. Különösen szerették volna ezt keresztülvinni Geréb Péter, az országbíró és Drágffy Bertalan, az erdélyi vajda. Némelyek azt beszélték, hogy az 1498-iki országgyűlésre ezek magukhoz hívták Laskait és ijesztették, hogy még az országból is ki kell menniök, ha nem egyesülnek a mariánusokkal. Némelyek, mint az 1500-ban szerémujlaki örként meghalt Sopronczai, már emlegették is, hogy készek inkább kivándorolni, de erre épen nem került a sor.³

Laskait a fenyegetés annyira nem ijesztette meg, hogy ahelyett ellenkezőleg olyan utat keresett, hogy az ilyenre gondolni se lehessen. Ezért jutott arra a gondolatra, hogy a generális hatalma alól kivételi a szigorú ferenczrendűek magyar rendtartományát és az olaszországi (cismontanus) általános helytartó alá helyezteti, mert így a különbség a két rendtartomány közt még erősebb lesz. Talán már 1498-ban jelen volt a milánói

¹ Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. Gyöngyösi Bullárium 99—100.

² Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. Gyöngyösi Bullárium 101.

³ Toldy: i. m. 252. A krónikás ez eseményt az 1500-iki országgyűlés idejére teszi, azonban Drágffy Bertalan akkor már nem élt és Szentgyörgyi Péter volt az erdélyi vajda.

egyetemes gyűlésen s ott ő járt közbe, hogy az általános helytartó Turre Lajos, nagyságos Szobi Mihály urat, nejét Zsófiát és anyját Katalint a ferenczrendűek érdemeinek részesei közé felvette.¹ Az bizonyos, hogy 1499. elején Rómában volt és ott IV. Sixtus pápa 1479. július 26-iki nagy kiváltságlevelét, a ferenczrendűek aranybulláját hiteles alakban megszerezte.²

Ezután hazajött és a Duna mellett, Szerémujlaktól nyugatra eső atyai (most sarengradi) kolostorban emlékezetes közgyűlést tartott 1499. május 19-én. Itt hirdette ki azokat a pontos, felvilágosító szabályokat, amelyek azután a magyar szigorú ferenczrendűek életét csaknem egy századig igazgatták. Látszik e szabályokból, hogy fegyvelmezett értelmű, tudós gondolkodású férfiú szerkesztette és tudta, mennyire lehet a tagok cselekedeteit a rendtartomány javára felhasználni azok elnyomása nélkül.³

Az atyai közgyűlésen természetesen újra megválasztották őt helytartónak.⁴

E második helytartósága idején volt a nagy jubileumi búcsú Rómában s bizonyára sokan szerettek volna az ő társai közül elmenni az örök városba, de az akkori állapotokban ez roppant időbe, veszedelembe és útközben sok lelki kárba is került volna. Azért azt a kiváltságot kapták, hogyha a saját egyházukban négy oltárt öt napon át meglátogatnak és ott térdreesve tízszer elmondják a Miatyánk-ot és Üdvözlégy Máriát, ők is csak úgy megnyerhetik a jubileumi teljes búcsút, mint, akik Rómába elzarándokoltak. Az erre vonatkozó pápai okiratot még a generális küldte meg 1500. október 5-én Laskainak kihirdetés végett⁵ s ebből is látszik, hogy a magyar szigorúbb ferenczrendűek ekkor még közvetlenül a generálishoz tartoztak.

Nemsokára másik búcsú hirdetése nehezedett a szigorúbb ferenczrendűek vállaira Magyarország érdekében. Mert a király a török háborút megindította s mint rendesen, pénze nem lévén a buzgó kath. hívektől szeretett volna valamit összegyűjteni. Megkérte tehát a pápát, hogy adjon teljes búcsút azoknak, akik

¹ Országos Levéltár. Dl. 20705.

² 1499. márcz. 23. A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára.

³ Megjelentek e szabályok egész terjedelmükben Batthyány: *Leges ecclesiasticae* III. 609. s. kk. ll.

⁴ Toldy: i. m. 252. l.

⁵ Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

a török ellen vívott háború költségeire adakoznak. A pápa adott is teljes búcsút az ilyeneknek, de hogy ezt kellőképpen kihirdessék és felkarolják, az már a pápai követ rendelkezése szerint a szigorúbb ferenczrendűek kötelessége lett. Ő küldött minden kolostorba egy-egy hiteles másolatot a pápai okiratról s ezek közül az atyainai testvéreknek szóló napjainkig fennmaradt.¹

Még egy csendes, de eredményében talán legnevezetesebb esemény történt Laskai Osvát idejében. Megjelent nyomtatásban a magyar szigorú ferenczrendűektől írott könyvek közül az első, a *Biga salutis*. Egy majnamenti német kereskedő, Riman János, bizonyára budai tartózkodása közben fedezte fel azokat a szellemi kincseket, amelyeket Laskai és társai közül, különösen Temesvári Pelbárt egybegyűjtöttek és tudományos rendszerbe foglaltak. Elkérte tőlük kézírataikat és elvitte oda, ahol a könyvnyomtatás és könyvkereskedés már jövedelmező mesterséggé fejlődött a Rajna mentére és ott Hagenau nevű városban kinyomtatta. Jóformán az egész keresztény világ bámult a drága kincseken és gyorsan elkapkodta a kinyomtatott köteteket, úgy, hogy alig győzték az új kiadásokat készíteni.²

1501. május 30-án Budán tartották meg a közgyűlést a szigorú ferenczrendűek. Laskai az 1499-iki szabályokkal maga akadályozta meg, hogy őt tovább a helytartói szolgálattal ne terheljék, mert nyíltan ki volt akkoriban téve, hogy a helytartó négy évnél tovább nem működhetik. Így tehát kénytelenek voltak a szavazó atyák a tolnamegyei származású Nyári Balázs atyát helytartóvá választani. Ez még 1501. június 16-án is Budán tartózkodott és ott vette fel az egész Tahy családot a szerzet érdemeinek részesei közé.³ E levelében még a generális helytartójának írja magát, de már akkor erősen folyt a mozgalom, hogy az olasz általános helytartó felügyelete alá helyezkednek.

Először is a generális rendeletére minden egyes tagtól megkérdezték, óhajtja-e, hogy ez általános helytartó felügyelete alá térjenek vissza? Kevés kivétellel mind óhajtották. Azután megkérték a királyt, a főpapokat és főurakat, hogy kérésüket az apostoli széknél pártolják. Ezek szívesen irtak mellettük. A pápa

¹ A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára.

² Bővebben lásd a ferenczrendűek működése a magyar irodalom terén szakaszban.

³ Országos levéltár. Dl. 21052.

erre 1501. aug. 14-én megbízta, különben is állandóan Magyarországon tartózkodó követét Izvalics Péter kardinálist (és a veszprémi egyház kormányzóját), hogy vizsgálja meg a kérés helyességét s megengedhetőségét. A követ tanukat hallgatott ki, megkérdezte magukat a mariánusokat is és mind czélszerűbbnek tartották, ha a magyar testvérek a többi szigorúbb ferenczrendűekkel együtt az általános helytartó felügyelete alá helyeztetnek. A pápai követ 1501. november 27-én kelt kedvező jelentésével. Nyári Balázs két buzgó és tudós testvérét, Kapronczai Bonaventurát, a budai guardiánt és Esztergomi Mihályt küldte el Rómába, hogy ott a pápai hivataloknál a döntést kinyerjék. Sok utánjárással végre megnyerték a magyar szigorúbb ferenczrendűek áthelyezését a generális közvetlen hatósága alól az olasz (cismontanus) általános helytartó felügyelete alá. Az áthelyező pápai okirat 1502. május 30-án kelt ugyan, de sokkal később kapták csak kezükbe és így jöttek vissza Magyarországba Kapronczai és Esztergomi. A döntés végrehajtásával az esztergomi érsek, a luccai és zágrábi püspökök voltak megbízva. Maga az általános helytartó, Tornieli Jeromos és elődje Turre Lajos kedves, szeretettel telt levelet intéztek a magyar testvérekhez és így kezdődött az új összeköttetés a magyar származású ferenczrendűek és a külföldi szerzetestársak közt.¹

Megszabadultak tehát a szigorúbb ferenczrendűek attól az aggodalomtól, hogy a mariánusokkal való egyesülésre kényszerítik őket, de ahelyett sok zaklatást, lelkiismereti aggodalmakat, szemrehányásokat kellett elviselniök a külföldi szigorúbb ferenczrendűektől. Ez természetes is, mert míg a magyar szigorúbb ferenczrendűek a generális hatósága alatt meglehetősen önállóan fejlődtek, a többi szigorúbb ferenczrendűek a kormányzat, a fegyelem terén más irányban haladtak s nevezetesen a központi kormányzatot, az előljárók választását sokkal pontosabban szabályozták. Az általános helytartónak ott joga volt minden rendtartományhoz külön biztost (commissariust) küldeni és így a felügyeletet hathatósabbá tenni. Mindjárt az áthelyezés végrehajtása után az általános helytartó elküldte ide a magyarok közé biztosát, Mántovai Jakabot és ez hevesen kikelt sok magyar szokás ellen, kifogásolta a választásokat, nyíltan kárhoztatta

¹ Eredeti oklevelek a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. Másolata a gyöngyösi bullarium 102—105. Toldy: *Analecta* 253—55. ll.

a magyar testvéreket, még az idősebbeket és előljárókat is, pedig 1502-ben az általános alhelytartó elkérte a magyarok életmódjáról szóló szabályzatot (alkalmasint az atyai határozatokat küldték el neki) és csak két pont ellen volt kifogása s utóbb annak megváltoztatását se követelte.

Mántovai Jakab fellépése annyira bántotta a magyarokat, hogy utoljára is kénytelenek voltak Mucsai Benedeket (akkor szerémujlaki guardiánt) Rómába Tornieli általános helytartóhoz küldeni s a biztos zaklatása ellen védelmet kérni. Tornieli erre rendeletet adott ki, hogy a biztos egyelőre tűrje a magyar rendtartomány szokásait, szertartásait, ne tegyen semmiféle változtatást az előljárók megválasztásában és minden kifogását, észrevételét majd az 1504-ben tartandó egyetemes gyűlésre terjessze elő.

Időközben 1503-ban Budán megtartották a közgyűlést és újra Nyári Balázst választották meg helytartónak, mivel ezt az atyai szabályok is megengedték. De választottak mellé az egyetemes gyűlésre meghatalmazott választmányi tagokat is. Nyári tehát összeszedte a rendtartomány kiváltságleveleit és szabályait, melléjük tette társainak észrevételeit Mántovai Jakab látogatására és 1504 elején elment a mántovai egyetemes gyűlésre.

Eközben 1504. január 22-én nagy veszteség érte a rendtartományt Temesvári Pelbártnak, a híres hittudósnak halálával. Folytonos munka közt érte el a halál, úgy hogy nagy művének, a rendszeres hittudomány negyedik részével már nem lett kész, azt rendtársa Laskai Osvát fejezte be.¹

Mántovában azután a gyűlés vezetője, Tornieli Jeromos és a szigorú ferenczrendűek főemberei megvizsgálták a szabályokat és túlnyomó részben jóváhagyták azokat. Azokra a szokásokra nézve, amelyek ellen a volt biztos oly nagy kifogásokat tett, a következőket határozta: 1. Mivel a közgyűlésre sokan jönnek össze, tartsák magukat V. Márton pápa rendeletéhez. 2. A ruházatra nézve az előljárók határozzanak, mert a hideg vidékeken több kámzsát is lehet viselni és azokat bélelni. 3. Az istentisztelet fényének előmozdítására adott vagy beszerzett drágaságokra nézve azt az utasítást adták, hogy, ha az ilyen drágaságnak nincsen kegyura, adják el és a szegény kolostorokra fordítsák, ha pedig kegyura van, az ő beleegyezésével adják el. Ha a

¹ U. o. 253. Szabó—Hellebrant: Régi magyar könyvtár. III/1. 47.

kegyur nem egyezik bele; adják vissza neki, vagy tegyék valamelyik zárt fiókba és a fiók kulcsa legyen a kegyurnál. 4. Megengedik, hogy a pénzbeli alamizsnát az ő — Magyarországon confraternek hívott — gondviselőjük elfogadja, de ne követeljenek tőle számadást. 5. A gyanus emberekkel való társalgást tiltsák el V. Márton és a többiek rendeletei szerint. 6. A betegekre nézve is van bőven utasításuk az általános rendeletekben, csak tartsák meg azokat. 7. A választásokra nézve elfogadhatónak tartotta az egyetemes gyűlés a magyar szokásokat, mert hiszen a közgyűlésen választó és választhatói joggal bíró tiz kormánysegéd (discretus) megválasztásában minden testvér részt vesz. A közgyűlésen 50 szavazat döntsön és pedig szavazata legyen a 10 kormánysegédnek a 10 évi látogatónak, a 10 órnek, 10 közelebb eső guardiánnak, 1—1 szavazata legyen a helytartónak és az ő segédjének (discretus provinciae.) E 42 szavazó azután válasszon még a jelenlevők közül 8-at. Az, hogy az összes guardiánok összejöjjenek nem szükséges, sokszor nem is lehetséges. Az évi látogatók új szabályokat nem alkothatnak és régieket meg nem változtathatnak a közgyűlés beleegyezése nélkül.

Volt még a magyar rendtartománynak egy nagy sérelme. A bosnyák ferenczrendűek V. Miklós pápa rendeletének ellenére a Száván innen is elfogadtak és építeni kezdtek egy kolostort Giletinczen (a Szávamenti Kobás mellett, mert „Kobás“-t másként Gilétkastélyának hívták).¹ Az egyetemes gyűlés kimondta, hogy a bosnyák ferenczrendűeknek e tette jogtalan és azért hagyják abba az építést és a magyar szigorú ferenczrendűek közgyűlésétől kérjenek erre engedelmet. Ha ez megengedi: jó, ha nem, nem tarthatják meg e helyet.²

Az egyetemes közgyűlés határozatával Nyári visszatért hazánkba és 1505. május 11-re pünkösöd napjára Budára hívta össze a közgyűlést részben azért, hogy szabályait az egyetemes gyűlés döntései szerint kiegészítsék. A közgyűlésen, letelvén Nyárinak négy éve, helyette Czeglédi Egyedet tették helytartóvá. A közgyűlés azután még három napig tartott és május 14-én hirdették ki az atyai szabályzatot kiegészítő új határozatokat. A szegénység megtartására ezekben különös gondot for-

¹ Ivics: Spomenici Srba u Ugarski. Novi Sad. 1910. 163.

² Toldy: i. m. 256—59.

dítottak. A nagy hordókat, a nagy kelyheket el kellett adni, a botosok viselését el kellett hagyni, fűszereket nem volt szabad használni, a vasárnapot és csütörtököt kivéve este nem volt szabad húst enni. Az egyetemes közgyűlés döntése szerint rendelkeztek a drágaságokról. Elrendelték, hogy az alamizsnát a gondviselő (confrater) kezelje, nem is kívántak tőle számadást, de annyit mégis elhatároztak, hogy mindegyik őrség öre megkérdezheti tőle, mennyi alamizsna gyűlt egybe. A tótországi, szentléleki, sárospataki, nagybányai és erdélyi őrségek kivételével a ruhát Trencsénből kellett meghozatni. Nevezetes intézkedése volt a közgyűlésnek, hogy minden őrségben ki kellett jelölni egy kolostort és azon őrség növendékeit csak ott kellett nevelni.

Nagy gondot adott, hogyan egyeztessék össze a vendégszeretetet azzal a szigorú házirenddel, hogy este ne maradjanak fenn a vacsora után, hanem a befejező imádság után csendesen nyugalomra térjenek. Csak a guardián, vagy a tőle kijelölt testvér maradhatott tehát a vendéggel.¹

A következő évben nem csupán Czeglédi, hanem az örök is mind Rómába mentek, mert a pápa úgy rendelte el. Ekkor ugyanis a generális, Delfini Egyed nagy dolgot akart művelni: egyesíteni Szent-Ferencz szerzetének összes ágait. Azonban a dolog nem sikerült. A generális fájdalomban lemondott állásáról és a magyar ferenczrendűek is szomorúan tértek vissza. Nemsokára jött utánuk az általános helytartónak, Zeno Ferencznek biztosa, Grumelli Jakab. Ez is természetesen sok olyat talált Magyarországon, ami az olasz kolostorokban nem volt meg, vagy megfordítva sok olyat nem talált, ami ott már meg volt. De egyelőre csak feddődzött, követelődözött, ámde a mántovai döntés szerint a közgyűlés határozata nélkül újjításait nem vihette keresztül. Grumelli 1506. szeptember 1-én a tövisi kolostorban tartózkodott és itt tette Karácsondi Andrást a feldiói várnagyot Szent-Ferencz szerzete érdemeinek részesévé.²

1507-ben a közgyűlést már nagybőjtben, Laetare vasárnap (márczius 14.) megtartották Esztergomban, mert ugyanez évben egyetemes gyűlés is volt kitűzve Assisi mellé, a Portiuncula egyház kolostorába s azon az új helytartónak részt kellett vennie pünkösöd napján. A választás most ismét Laskai Osvátra esett,

¹ Batthyány: *Leges ecclesiasticae* III. 647—49.

² Blahó: *Exempla antiquarum litterarum*. Gyöngyösi levéltár.

mert tudták a testvérek, hogy a bekövetkező javítások, változások idején az ő bölcs kormányzásukra szükségük van. Ugyane gyűlésen Grumelli előterjesztette észrevételeit a magyar szokásokra és követelte egyes dolgok megváltoztatását, nevezetesen a korlátoknak takaróval való fedését, a fölszenteletlen testvérek megnyírását, de a közgyűlés többsége azokat nem fogadta el, hanem a biztos javaslatai ellen az egyetemes gyűlésre fellebbezett. Itt azután újra a magyar ferenczrendűek jóakarója Tornielli Jeromos lett az általános helytartó és ez kiegészítette az odaérkező Laskait s a többi rendtartományok előljáróit a következőkben: 1. Az eddig már lenyírott felszenteletlen testvérek maradjanak úgy lenyírottan, a többieket buzdítsák, hogy az egyöntetűség kedvéért nyírassák meg magukat, de nem kényszeríthetők. 2. A kar korlátjaira tétessenek takarók. 3. A közgyűlésen a látogatókat a helytartó és a kormánysegédek választják, de guardiánokat válasszanak, hogy a szavazók száma ne nagyon emelkedjék. 4. A látogatók egyformán kérdezzék ki mind az előljárókat, mind az alattvalókat minden testvér jelenlétében, kivéve ha valami titkos jelenteni való van.

Visszatérvén Laskai Olaszországból, magával hozta II. Gyula pápa 1507. május 31-iki engedélyét, hogy a magyar szigorú ferenczrendűek a hívektől felajánlott drága egyházi felszereléseket használhatják, mert azok eladása vagy elzárása nagy botrányt okoz.¹ Hogy ezt és az egyetemes gyűlés határozatait jól kihirdesse, a szavazó atyákat rendkívüli gyűlésre hívta egybe Paksra augusztus 15-ére. Itt újra elébük terjesztette azon javaslatokat, amelyeket már 1507. márczius 14-én Grumelli biztos megtett, de akkor nem fogadtak el. Most az általános helytartó és az egyetemes gyűlés megnyugtatója után ezt mind elfogadták és mintha rendes gyűlésen alkották volna azokat oly erejűekké tették. E paksi szabályok főleg a választásokat szabályozták és a tagoknak a választásban még nagyobb szabadságot biztosítottak. Így szabad volt megválasztani helytartónak olyant is, aki addig nem volt őr, vagy guardián, az egyetemes gyűlésre lehetett olyant is küldeni, aki előző évben volt a rendtartomány megbizottja. Újra elhatározták, hogy négy éven túl nem lehet senki helytartó, de két évi szünet után újra megválaszthatják. Az elől-

¹ Theiner : i. m. II. 575. Gyöngyösi bullárium 45—46.

járók megválasztása úgy történjék, hogy a megjelent atyák előbb írásban, lelkiismeretesen jelöljék ki azon atyákat, akiket érdemesnek tartanak a szolgálatra, adják át az irást a kormánysegédeknek és ezekből válasszák a kormánysegédek az előljárókat. Midőn a kiszemeltek lajstromát a közgyűlésnek előterjesztették, még akkor is volt joga a közgyűlés tagjainak kifogást emelni a kiszemelt atyák ellen, de ezt titkon, a lelkiismeretre hivatkozva voltak kötelesek a kormánysegédeknek előterjeszteni és ezek döntöttek a kifogás érvényessége felett. Bevették most a szabályokba, hogy a látogatók mindig a közgyűlésen választandók és pedig a guardiánok közül. A helytartó és a kormánytanács határozta meg, mely hibák büntetendők nyilván és melyek titokban. Magának a helytartónak jelentése a kolostorok látogatásáról ezentúl nem volt a közgyűlés elé terjesztendő, hanem csak a kormánysegédek elé s ezek határozták meg, mely hibák büntetendők meg külön s melyek terjesztendők a közgyűlés elé. Szabályozták azután az istentiszteletet. Mivel időközben megnyerték II. Gyula pápától az engedélyt, hogy az istentiszteletre szánt és ajándékozott drága kelyheket és egyéb felszereléseket használhatják és hogy ez nem vétek a szegénység ellen, azokat megtartották, de kimondották, hogy többé ilyet más, mint a helytartó el nem fogadhat. Ezzel összefüggött, hogy nem volt szabad sok élelmiszert egybegyűjteni, szalonnát is két testvér részére csak egyet lehetett megtartani, gondviselőül csak egy világi férfit lehetett felkérni, de ez nem tarthatta az alamiznapént a sekrestyében.¹

Mivel az 1507-ben megválasztott általános helytartó nagyon beteg volt és nemsokára meg is halt, 1509-ben Ferrarában újra egyetemes gyűlést kellett tartani. Laskai akadályozva lévén az odamenetelben, maga helyett a szerémujlaki őrt, Esztergomi Mihályt és Kapronczai Bonaventurát, az olaszországi utazásban már járatosokat küldte oda. Az egyetemes gyűlés újra a magyar rendtartomány jóakaró pártolóját Zeno Ferenczet választotta meg általános helytartónak s azért a küldöttek bátran merték eléje terjeszteni kívánságaikat. Kaptak is egyetemes gyűlési döntéseket. A közgyűlési szavazók számát ismét 50-ben állapították meg, de nem követelték, hogy a közelebbi 10 guardiánnak legyen

¹ Batthyány: Leges eccl. III. 650—53. ll.; de hibásan rákosi szabályoknak van nyomtatva páksi helyett.

szavazati joga, hanem az összes alkalmas guardiánokból kellett a tiz szavazót kiválasztani. A közgyűlésre küldött választmányi tagot (discretus) a régi szokás szerint minden őrségnek külön kellett megválasztani. Az általános helytartó biztos, vagy teljes hatalmú látogatója nem alkothatott szabályokat, nem csinálhatott változtatásokat a közgyűlés nagyobb részének beleegyezése nélkül és nem tehetette le a guardiánokat szolgálatukból két, azon őrségbeli testvér tanácsa és beleegyezése nélkül.¹

Laskai idejében, mindjárt 1507-ben kérték fel a rendtartományt a brassai és futaki kolostorok átvételére. De a brassai gazdag, hatalmas plébános nagyon féltette a maga jogait és azért ez átvételből nagyon sok gyötrelmet érte a provinciát.² Ugyancsak az ő idejében kapták testvérei azt a megbízást, hogy a római Szent-Péter templom építéséhez búcsúk hirdetésével alamizsnát gyűjtsenek, de az egybegyűlt pénzből kétharmadrészt a török háború folytatására a királynak átadjanak.³ Egyik ilyen megbízott, Balázs testvér (talán Dézsi Balázs) 1509. június 20-án Budán adott felhatalmazást Brandenburi Györgynek és nejeének, hogy a nyujtott alamizsnáért jutalmul szabadon választhatják meg gyóntatójukat.⁴

Laskai idejének elteltével 1509. május 27-én Szerémujlakon, Capistranoi Szent-János sírjánál tartották meg a magyar szigorú ferenczrendűek közgyűlésüket és egyik tudós, alázatos, jámbor testvérüket, Pécsváradi Gábort választották meg helytartóul. Szükségük is volt, hogy legyen vigasztalójuk s az örök üdvösségre vezető úton buzdítójuk, mert a következő évben 1510-ben oly szörnyű döghalál pusztított hazánkban, hogy csupán közülük 386-an haltak el. Ezek közt voltak a rendtartomány olyan jeles vezető tagjai mint: Nyári Balázs, a volt helytartó, 1510-ben szerémujlaki guardián, Kapronczai Bonaventura, két ízben Olaszországba küldött követ, Szegedi György, a kitünő egyházi szónok, Doroszlai István, 1506-ban esztergomi ór és többször a helytartó megbízottja. A rettenetes vész nagy ijedelmeket okozott és ijedelemből némelyek nagyon is hiszékenyek voltak azon ijesztő jövendőmondások elfogadásában, amelyeket két Tót-

¹ Toldy: i. m. 261—71.

² U. o. 262.

³ Theiner: i. m. II. 578—79.

⁴ Országos levéltár. Dl. 36021.

országban haldokló testvér lázas álmaiban tett. Emiatt azután a főpapok megnehezteltek és nem becsülték őket annyira mint addig.¹

A nagy veszedelem idején megint sokan kezdtek átpártolni a mariánus ferenczrendűekhez, úgy, hogy Pécsváradi kénytelen volt elküldeni Rómába Temesvári Jánost, akkor esztergomi guardiánt s újra megerősítette II. Gyula abbeli szigorú rendeletét, hogy az előljárók írásbeli, pontosan körül irt engedélye nélkül senki a másik ferenczrendű csoporthoz át ne léphessen.²

1511. június 8-án az atyai kolostorban gyűltek össze a szavazó atyák és megint Pécsváradira bízta a helytartói szolgálatot. De ugyanekkor Budán nagy veszteség érte a rendtartományt, mert meghalt Laskai Osvát, a híres író, szónok és helytartó. Eltemették Budán a Szent-János egyházban.³

Pécsváradi második helytartósága idején sok baja támadt a szigorú ferenczrendűeknek a Szent-Péter templom építésére hirdetett nagy búcsúk miatt. Már előbb is ők hirdették ugyan ki e búcsúkat, de az egybegyűlt pénzt az Isvalis Péter pápai követől kijelölt egyházi személyek kezelték. Ezekkel azonban II. Gyula pápa nem volt megelégedve s azért azt rendelte, hogy azt az egyharmadot, amelyet a Szent-Péter templom építésére csakugyan át kell adni (kétharmada a királyé lett) ezentúl a szigorú ferenczrendűek általános helytartója és a tőle kijelölt szigorú ferenczrendűek szedjék össze, mert ezeknek biztosabb tudomásuk van az adományokról.⁴ Bizonyos embereknek azonban ez nagyon nehezére esett és emiatt sokszor megrágalmazták őket.⁵

Ez időtájt már nem csupán az egyes kolostoroknak volt gondviselője (syndicus), hanem az egész rendtartománynak is, mint pl. 1515. táján Vincze szerzetes, mert a bíróságok előtt néha az egész rendtartománynak érdekeit meg kellett védeni.⁶

Pécsváradinak 1512-ben a Nápolyba hirdetett egyetemes gyűlésen kellett volna jelen lennie. El is indult a rendtartománytól megbízott Konrádi Fábián választmányi taggal, de a

¹ Toldy: i. m. 270—71. Blahó: Annales II. 14—15.

² Gyöngyösi Bullárium 46—48.

³ Toldy: i. m. 271.

⁴ Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

⁵ Toldy: i. m. 283.

⁶ Formulare az esztergomi káptalan magánlevéltárában f. 311.

tengeren olyan beteg lett, hogy kénytelen volt visszafordulni. Maga helyett jegyzőjét Ivácsy (helyesen: Ivánczy) Istvánt adta Konrádi mellé és ezek szerencsésen megjárták Nápolyt. Itt a magyarokat közelebről érintő végzéseket nem alkottak, hacsak azt nem vesszük annak, hogy rendkívül fontos ok és legalább két előljáró engedélye nélkül senkinek se volt szabad lovagolni. De az ifjúság nevelésére nagyon jelentékeny volt abbeli kérésük, hogy külföldi mestert adjanak nekik lectorul. Az egyetemes gyűlés ki is jelölte erre Bresciai Márk atyát és ez velük jött Magyarországra.¹ Ekkor hozták meg átiratban azt a nevezetes pápai engedélyt is, hogy nekik nem kellett fizetniök a plébánosoknak a temetési negyedeknek hívott illetéket.²

Nagy gondjuk volt ez időben a szigorú ferenczrendűeknek a világiaktól alkotott jámbor társulatokra és különösen a harmadrendűek vezetésére. Az erkölcsi tökéletességnek nagy fokára volt azonban szükség olyan társulatoknál, mint aminő volt Pápán az önostorozók társulata. Midőn e társulatot Nagybányán is megakarták alakítani, számos polgár és pap ellenállott, úgy, hogy abba kellett hagyni.³ A harmadrendű testvérek igazgatására vonatkozó engedélyeket a régi pápák még akkor adták ki, midőn a magyarok még a bosnyák testvérekkel egy provinciában voltak. Azért tehát folyamodtak X. Leó pápához, hogy biztonság okáért nekik is külön adja a kiváltságokat, nevezetesen, hogy e harmadrendű testvérek külön házban lakjanak, ott házi kápolnákat és hálószobákat készíthessenek és szerzetesi ruhát hordhassanak.⁴ Erről azután Esztergomi Mihály, akkor budai guardián magának külön hiteles másolatot készíttetett 1513. július 20-án,⁵ mert Budán épen nagy szüksége volt a pápai engedélyek felmutatására.

Közben 1513. május 15-én meg volt a közgyűlés is Visegrádon s mivel Pécsváradit nem lehetett többé megválasztani, választották Dézsi Balázst helytartónak.

Dézsi azonban nehéz napok következtek. Magában a rendtartomány belső életében sok zavart okozott Benkovich

¹ Toldy: i. m. 271—72.

² Gyöngyösi bullárium 48—49.

³ Toldy: i. m. 283.

⁴ Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

⁵ U. o.

Timót nevű általános biztos, mert ez erőszakos, dalmata ember a fiatalabbakat pártjára vonta és mindenütt újításokat akart keresztül hajtani, még pedig mindjárt a mántovai és ferrarai egyetemes gyűlések tilalma ellen. Emiatt e gyűlésen szigorú büntetéseket kellett alkotni a pártoskodó, kolostorokból kiszökő testvérek ellen. Voltak közöttük már javíthatatlan, nyugtalan emberek is és ezeket ki kellett zárni a kolostorokból.¹

De még nagyobb baj volt, hogy Bakócz Tamás, esztergomi érsek és primás elhozta a török ellen a keresztes hadjáratot elrendelő pápai bullát. Hiába figyelmeztették. Ő azt ki akarta hirdetni és ezáltal magának dicsőséget akart szerezni. A szigorú ferenczrendűeket szólította fel a keresztes hadjárat kihirdetésére s azért 1514. ápril 9-én maga Dézsi Balázs, a helytartó állott fel a budai Szent-György (most Dísz-téren) piacon és hirdette ki, hogy mily nagy kegyelmekben részesülnek, akik a keresztet felveszik és a török ellen hadba indulnak.²

Lett ebből azután olyan veszedelem, hogy megrendült bele egész Magyarország. Dózsa György és társai a magyar társadalom felsőbb körei ellen fordították azt a fegyvert, amelyet a törökök ellen kellett volna felemelniök. Maguk a szigorú ferenczrendűek is iszonyú sokat szenvedtek, mert a lázadók dühe őket se kímélte. Biztosan tudjuk, hogy a nyirbátori kolostort megrohanták és kirabolták.³ Másutt is iszonyúan szenvedtek és roppant sokat fáradtak, hogy a népet lecsillapítsák.⁴

Közben, még mielőtt a véres összeütközések a lázadók és a nemzet közt megkezdődtek volna, 1514. május 1-én Visegrádon rendkívüli közgyűlést tartottak a szigorú ferenczrendűek, mert az Assisi mellett a Portiuncula templomnál tartandó egyetemes gyűlésre követet kellett küldeni. Megválasztották erre Esztergomi Mihályt, a budai guardiánt és a helytartó is, mivel ő maga nem mehetett, küldött egy biztost. Ezek tehát elindultak Assisiba, velük ment Benkovich Timót, a volt általános biztos és Bresciai Márk is.

Az Assisi mellett 1514. június 13-án tartott egyetemes köz-

¹ Esztergomi Imre, 1516-ban szántai guardián kézirata a gyöngyösi levéltárban.

² Történelmi Tár: 1905. 273.

³ Márki: Dózsa György és forradalma 347, 354—55.

⁴ Toldy: i. m. 286.

gyűlésen több — a magyar rendtartományt közéről érintő — vita nyert eldöntést. Előterjesztették a magyar küldöttek először is Benkovich jegyzőkönyveit az ő látogatásairól és javaslatairól és ezzel szemben kérték, hogy a magyar rendtartomány szokásait megtarthassák. Erre az új általános helytartó, Forli Kristóf, a többi kormánysegédekkel együtt nagyon megnyugtató választ adott. Nincsen szándékában — mondá — a magyar rendtartománynak kiváltságait, szokásait, szertartásait eltörölni, csak a fődolgokban alkalmazkodjanak a szigorú ferenczrendűek szabályaihoz, hiszen Olaszországban se található két olyan rendtartomány, amely minden szertartásában, szokásaiban és rendtartásában egyeznek.

A bosnyák ferenczrendűek e gyűlésen megújították abbéli követelésüket, hogy ők a Száva balpartján is építhessenek kolostorokat. A vita hevében az erőszakos bosnyák szerzetesek nem félték hamis, vagy legalább is az igazság elhallgatásával kieszközölt pápai levelek felmutatásával előállani. De hiába! A magyarok bizonyítékai olyan erősek voltak s gondoskodásuk következtében IV. Sixtus és X. Leó pápa is megerősítették azokat, hogy a bosnyákok elvesztették a pert. Az egyetemes gyűlésből kiküldött három bíró, mind olasz helytartó, elutasította őket és kötelezte a bosnyákokat, hogy tartsák magukat az 1504-iki mántovai gyűlés határozataihoz, vagyis megtarthatják a magyaroktól különben is átengedett giletinzi kolostort, de újat nem szabad elfogadniok a Száván innen.¹

E viták következtében bizonyos elhidegülés állott be a magyar és a bosnyák, illetőleg a velük egyesült horvát ferenczrendűek közt. Megnyilvánult az elhidegülés abban, hogy a magyarok, ha útközben olyan helyre jutottak, ahol bosnyák ferenczrendűeknek kolostora volt, nem étkeztek náluk, hanem elmentek világi ismerőseikhez és ott beszélgettek, ettek és megfordítva. Ezt már nagyon rossz néven vette az általános helytartó és szigorú, sérthetetlen parancsolatként adta ki, hogyha olyan helyre érkeznek, kötelesek jelentkezni a guardiánál és csak az ő engedélyével mehetnek ki a dolgaik végzésére.²

Akkor még a magyar szigorú ferenczrendűeket nem nagyon érdekelte, de hatásában később Magyarországot is érintette az

¹ Toldy: i. m. 285. 290—91.

² Toldy: i. m. 292.

egyetemes gyűlés abbeli határozata, hogy a bosnyák-horvát rendtartományt ketté választották. Ugyanis a török nem akarta tűrni, hogy az ő birodalmában olyanok is lehessenek, akiknek egyenes felebbvalójuk másik országban lakik. Azokat tehát, akik a török hatalmában levő bosnyák területen laktak, külön rendtartományná alakították és e rendtartomány nevét bosnyák-szrebreniczai-ra (Bosna-Argentina) változtatták, míg a másik horvát-dalmát területen lakó rendtartomány megmaradt bosnyák-horvátnak.¹

Talán a bosnyák szerzetesek izgatásának kell tulajdonítani azt a szomorú eseményt, hogy a tótországi kolostorokban lakó és a dolog természeténél fogva nagyobbbrészt szlavyon anyanyelvű ferenczrendűek szintén külön rendtartományt akartak alkotni és magukat Dézsi Balázs felügyelete alól kivonni. E szándék ellen a magyar rendtartomány küldöttei már nem az egyetemes gyűléshez, hanem egyenesen a pápához fordultak. X. Leó annyira helytelennek és igazságtalannak találta e mozgalmat, hogy a tótországi őrség összes szerzeteseinek 1514. július 7-én kelt levelében szigorúan megparancsolta, hogy a Dézsi Balázstól kijelölt napon Dézsi előtt kiközösítés büntetésének terhe alatt megjelenjenek és mint addig, ünnepiesen engedelmességet fogadjanak. Mivel pedig tudta, hogy magának Dézsinek nincs hatalma az ellenszegülők megfenyítésére, megbízta a kalocsai érseket (Frangepán Gergelyt), a veszprémi püspököt (Beriszló Pétert, egyúttal tótországi bán is volt) és a zágrábi püspököt (Bakócz Jánost), hogy ha Balázs helytartó panasszal fordul hozzájuk, az engedetlenekeket és nyugtalankodókat szorítsák rendre. 1515. augusztus 31-én a pápai rendeletről hivatalos másolatot készítettett Dézsi Balázs Esztergomban, az érseki helytartóval² és e másolatokat vitte magával a rendelet végrehajtására. Többé ily mozgalmakról nem hallunk és a tótországi őrség továbbra is megmaradt a magyar rendtartománynál.

Sok, a lelkiismeret megnyugtására, az istentisztelet fényének emelésére a jámborság előmozdítására szolgáló pápai kegyelmeket és egyetemes gyűlési határozatokat hoztak még haza a kiküldöttek (még azt is, hogy Balázs napját ezentúl nagyobb

¹ U. o. 290. Ferrendzsin: Acta Bosnae 307.

² Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

tisztességgel ünnepeljék és ne járjanak mezitláb, hanem fatalpú sarukban) és így jól végezve dolgukat tértek vissza hazánkba.¹

1515-ben két okból is kellett tehát közgyűlést tartani. Először, mert Dézsi Balázs két nehéz éve letelt s azután, mert az ő szabályaitak lehetőleg alkalmazni kellett az Assisi mellett tartott egyetemes gyűlés új döntéseihez.

Egybegyűltek tehát 1515. május 27-én Budán. Hiányzott az atyák közül Pécsváradi Gábor, a volt helytartó, mert ő a generálistól engedélyt nyert, hogy Jeruzsálembe mehessen az Úr Jézusnak ott szolgálni, ahol értünk szenvedett. Magához vette tehát Pásztai János társát és 1514. november 1. után útnak indult. Most a forró vágy legyőzte a tengeri betegséget és elért Jeruzsálembe.

A Budán egybegyűlt atyák újra Dézsi Balázst bízták meg a közszolgálattal. Azután pedig hozzáláttak szabályaik kiegészítéséhez. Először is még jobban kifejtették a szent szegénységre vonatkozó szabályokat. Azt akarták, hogy a kolostoroknak és kisebb szerzetházaknak ne legyen semmijök ami tulajdonuk lenne, vagy ennek látszanék. Tehát nem csupán az ingatlant nem volt szabad elfogadni, hanem az állandó évi jövedelmeket vagy fizetéteket, vagy szolgálatokat sem. Még csak élelmiszerekben sem volt megengedve a biztos, megállapított jövedelem. Az istentisztelet-hez tartozó tárgyaknál, mint az egyházi ruháknál, az Úrmutatóknál, kelyheknél, a tömjénezőknél szintén ki kellett tűnni a szegénységnek, egyszerűségnek és a csekély értéknek. Megújították azt a szabályt, hogy a drágaságokat a gondviselők adják el, vagy ha vissza nem fogadják, zárják be fiókokba és a fiókok kulcsa álljon a kegyurnál. Különösen tiltották a furcsa alakú lámpásokat és a szokatlan nagy botokat.

Még csak az épületeknél is eltiltja a fölösleges, díszes alkotásokat a közgyűlés engedelme nélkül. Megbíztak négy atyát, hogy menjenek oda, ahol építkezni akarnak, jelöljék ki és írják le az épület alakját; a leírás másolatát ott kellett hagyni a guardiánnál, az eredetit a közgyűlésen bemutatni. A guardián hivatalát veszti, ha nem tartja meg a közgyűlés határozatát.

Nem engedték meg ezentúl, hogy az atyák belső szolgálatára világiakat alkalmazzanak. Kötelezték a testvéreket, hogy

¹ Toldy: i. m. 286—289.

alázatossággal és szeretettel végezzék az ilyen szolgálatokat, kivált a fölszenteletlenek.

Persellyel, vagy másként pénzt gyűjteni börtönbüntetésnek terhe alatt tilos volt.

Más szerzetesházak gyűjtőhelyére nem volt szabad kimenni.

Az 1514-iki nagy veszedelemből okulva megtiltották, hogy valaki a keresztet ruhájára varrja (s ezáltal magát a kereszteshadjáratra kötelezze) másnak átadja és a kereszteshadjáratot hirdesse a helytartó engedelmével nélkül.

Nagyon vigyázatosan és szeretettel kellett eljárni az olyan testvérrel, aki oly nagy vétek gyanujába keveredett, amiért börtönbüntetés járt volna, de nem volt rá tanu. Azon helyiségbe, ahol magukat ostorozni szokták, el kellett az ilyen testvért vinni, háromszor hetenként kenyéren és vizen böjtöltetni s azután tintát, tollat és papirost kellett neki adni, hogy ha akar, maga valljon és az ő vallomását a guardián és társa írják alá. Azután ítéljen felette a helytartó a választmányi tagok tanácsa szerint.

A ruházatra azt határozták, hogy ezentúl nem lehet használni tetszés szerint két kámzsát, hanem csak egyet, kivéve azokat, akiknek a szabályok ezt megengedik.

A választásra nézve csak azt az újítást teszik, hogy a helytartó és a kormánysegédek választása előtt okvetlenül be kell nyújtani a választmányi tagok megbízásáról szóló leveleket és így igazolni azokat.

Nagy gondot fordítottak a szerzetes növendékek kiképzésére, hogy tudjanak mindent, ami a lelkük üdvösségére, különösen pedig a gyóntatásra és a hithirdetésre szükséges. A jobbtehetségű növendékeket ki kellett válogatni és azokat az esztergomi és budai iskolákba kellett küldeni. Itt három előadó (lector) oktatta őket. Egyik tanította őket a bölcséleti tudományokra (artes), a másik ágazatos hittudományokra (sententiae), a harmadik az erkölestudományokra (casus conscientiae). Szabályozták még a közös imádságban a térdhajtásokat, az áldozás módját s mikor részesülhetnek általános feloldozásban.¹

A budai új szabályok közül a drágaságokra vonatkozót nehéz volt végrehajtani. Dézsi Balázs sürgette és akarta végrehajtani, de a kegyurak ellenezték és a pártfogásuk alatt álló

¹ Batthyány : *Leges ecclesasticae* III. 667—9.

testvéreket fenyegették. Biztosan tudjuk például, hogy a Györgyi Bodó család egész az apostoli székhez ment panaszával és azt állította, hogy a magyar szigorú ferenczrendűek az ő őseitől ajándékozott drága istentiszteleti tárgyakat elzalogosították és más házak helyreállítására fordították. Az apostoli szék persze erre azt rendelte el, hogy azokat vissza kell szerezni és Györgyi Bodó Ferencznek vissza kell adni.¹ E panasz alig volt egészen való, mert a budai szabályok azt rendelték, hogy ha van kegyura azoknak a drágaságoknak, először is nekik kell visszaadni.

Kikérték ez ügyben az időközben hazánkba érkezett általános biztosnak, Porcaria Jakab atyának véleményét is. Ez azt tartotta jónak, hogy várjanak a szabály végrehajtásával a jövő nagy egyetemes gyűlésig s addig tetszés szerint használják vagy ne.²

Mikor szóval nem buzdíthatta testvéreit Dézsi Balázs a szabályok megtartására, akkor buzdította írásban. Meg van az abaujszántai kolostorban 1516. február 6-án irt és a jenei őrséghez küldött körlevele s látjuk belőle, mily szeretettel szolt hozzájuk a szegénység, engedelmesség és szűzesség megtartása végett, mily nagyon kérte őket az istentisztelet épületes végzésére, az ifjak jó nevelésére és sürgette, hogy a fölszenteletlen testvérek kézimunkával foglalkozzanak. Levele végén közölte velük a törökök horvátországi betörését, kérte őket, hogy imádkozzanak és e levelet minden házban nyilvánosan felolvassák és megmagyarázzák.³

Eltelvén Dézsi ideje, 1517-ben a futaki új kolostorban tartották meg a közgyűlést még pedig már május 2-án, tehát egy hónappal pünkösöd előtt. Oka volt a sietésnek az, hogy az új helytartónak mindjárt útra kellett kelnie a Rómában, a hires Ara Coeli templomban tartandó lehetőleg legteljesebb egyetemes gyűlésre (capitulum generalissimum), mert X. Leó pápa okvetlenül egyesíteni akarta a Szent-Ferencz szerzetágainak javát egy nagy családba egy szerzetfejedelem alatt. Megválasztották tehát Dereszlényi Albertet, nevééről ítélve bars megyei származású atyát és ő a választmányi taggal együtt csakugyan mindjárt indult Rómába. Dereszlényi az egyházjogban nagy jártassággal bir-

¹ 1517. május 31. Theimer: i. m. II. 624.

² Toldy: i. m. 293.

³ Egykorú másolat a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

hatott, mert 1495-ben Ibafalvi Tamásnak, az esztergomi érsek helytartójának jegyzője volt.¹

Rómában csakugyan megtörtént a nagy átalakulás. Az ingatlanos kolostorok lakosai végleg elváltak a szigorú ferenczrendűektől, nem fogadtak el semmiféle javítást a szabályokban és azért a pápa is kizárta őket a szavazásból. Ennek eredménye lőn, hogy generálisul a szigorú ferenczrendűek volt általános helytartóját Forli Kristófot választották meg. Ettől kezdve a szigorú ferenczrendűek többi előjáróit nem helyettesnek (vicarius), hanem szolgálknak (minister) hívták és így Dereszlényi a római nagygyűlésről már nem mint helytartó, hanem mint minister provinciális „a rendtartomány szolgálja“ tért vissza.²

Ezzel a szigorú ferenczrendűek új korszaka kezdődik.

¹ Turul : 1909. 182.

² Toldy : i. m. 293—94.

III. SZAKASZ.

A salvatoriánus ferenczrendűek története 1517-től—1605-ig.

E nyolczvannyolcz évnvi időszak a nagy gyümölcsözés időszakának indult és e helyett lett a gyász, a hanyatlás, a külső és belső pusztulás időszaka.

70 kolostorban legalább 1500 szerzetes testvér fogadta örömmel hírét annak, hogy az ő felfogásuk győzött s hogy az ingatlanos magyar ferenczrendűek is teljesen elfogadták a szent szegénységet nem csupán személyeikre, hanem házaikra nézve is. Kilenczven év mulva pedig mindössze öt omladozó, rossz kolostorban mindössze harmincz szerzetes éldegélt rettegve a külső és belső ellenségtől.

Hogy mennyit vesztek, mint omlott össze lassan-lassan a XV. században oly sok fáradsággal szervezett rendtartomány, felsoroljuk akkori és 1517-iki felosztását és kolostorait. Mintha csak az 1517-iki legteljesebb közgyűlésre készült volna é jegyzék, amit itt közlünk, oly pontosan illik az 1517-iki évre, bár a kéziratban ez jelezve nincsen.

Az első őrség volt, mint azt az 1465-iki évben már említők, az esztergomi. Ehhez tartoztak 1517-ben az esztergomi, budai, pesti, tatai, visegrádi, gyöngyösi és jászberényi kolostorok.

A második volt az akkor még teljes egészében fennálló szerémujlaki. Az ő felügyelete alatt állottak az ujlaki, atyai, perecskei, diakóvári, kölyűdi, kabolyi, futaki és alsáni kolostorok.

A harmadik volt az erdélyi. Ez volt a legnagyobb őrség, mert 11 kolostor tartozott hozzá u. m. a tövisi, vajdahunyadi, meggyesi, kolozsvári, fejéregyházi, marosvásárhelyi, felfalusi, csíksomlyai, brassai és az ország határán túl a bákai és tergovisti.

A negyedik volt a borosjenei. Ehhez tartozott a legrégebb őrségnek a sebesinek maradványaként a karánsebesi, azután a jenei, gyulai, csanádi, a szegedi és váradi.

Az ötödik volt a bányai és ehhez tartoztak a nagybányai, kusalyi, megygyesaljai (most Aranyosmeggyes), nyírbátori és szöllősi.

A hatodik volt az ozorai és ennek felügyelete alatt állottak a tolna- és sómogymegyei kolostorok u. m. az ozorai, paksi, györgyi, héderhelyi, köröshegyi, csákányi és séllyei.

A hetediknek, a patakinak őre hazánk északkeleti részén levő kolostorokra vigyázott s ezek voltak a sárospataki, czékei, homonnai, (abauj) szántai, sóvári és liptai (most okolicsnai).

A nyolczadik volt a tótországi, másként szlavoniai és ide tartoztak a (monoszló)-váraljai, atyinaí (most vucsini), polyáncei, szentlászlai, petróczi, remetinczi és ivanicsi.

A kilencedikhez, a szentlélekihez a hazánk nyugati részén fekvő kolostorok tartoztak, u. m. (uzsa)-szentléleki, (vár)-palotai, taladi, pápai, szentgróti, tárnoki és egervári.

A tizedik volt a szécsényi és ennek őre hazánk egész északnyugati részén széjjel szórt kolostorokra vigyázott, mert hozzá tartoztak a szécsényi, füleki, vámosi, galgóczyi és szakolczai.

Ez időszak elején a hetven kolostorból álló rendtartomány régi elnevezését ki kellett bővíteni, mert most már a régi, volt ingatlanos ferenczrendűek is az observansok (de observantia) névvel éltek. Mivel pedig az 1448-ban elvált és külön magyar csoportot alkotó ferenczrendűek helytartója mindjárt kezdetben az Üdvözítő (Salvator) kinszenvedésének jeleit vésette a rendtartomány közös czimerébe, azért ők magukat salvatoriánusoknak nevezték, a volt ingatlanos ferenczrendűek a mariánus elnevezést nyerték. Ezen, mindkét félre megtisztelő és lélekemelő elnevezést 1523-ban a burgosi egyetemes gyűlés is jóváhagyta.¹

Dereszlényi Albert, mint a salvatoriánusok első provinciálisa három évig állott testvérei élén, mert az egyetemes gyűlés határozatai szerint a provinciálisok három évre voltak választandók. 1518-ban Szerémujlakon „Boldog Kapisztrán János“-nál tartották meg első közgyűlésüket és az új rendhez alkalmazták szabályaikat. A módosításokat a kormánysegédek terjesztették elő s a közgyűlés jóváhagyta. Érdekes, hogy minden konventnek kellett választania procuratort magyarul *gondviselőt*, oeconomust; azaz

¹ Toldy: i. m. 296.

házhozlátót, sindicust, azaz *ügyviselőt* és actort magyarul *oltalmazót*.¹ Ezután Dereszlnyi és az új szabályok szerint választott főőr (custos custodiarum) elmentek Lyonba az egyetemes gyűlésre, mert új generálist kellett választani. Megválasztották Bresciai Liccheti Ferenczet, elhozták onnan az egyetemes gyűlés határozatait és elhelyezték a budai kolostor sekrestyéjében. Ez időtájt Pécsváradi Gábor is elvégezte jeruzsálemi látogatását és társával együtt megérkezett szerető testvérei közé Magyarországra.²

Visszátérvén Dereszlnyi nagy fába vágta fejszójét. Keresztül akarta vinni Capistrano János szenttéavatását. Meg voltak már hozzá a régi tanuvallomások, de még azokat kiegészítette. A tanuk közül élt még Paksi Miklós öreg szerzetes testvér, aki akkor a budai kolostorban élt és öt ferenczrendű apácza a pesti apáczák házában.³ Mivel pedig a törvényes eljárás, továbbá a kihirdetés külső szertartásai az akkori kor szabályai szerint már sokba kerültek, e szent célra pénzt kezdtek kéregetni hazánk főurai között. Az akkori szűk világban ez bizony nehezen ment, mert még a hatalmas, gazdag Zapolyay István özvegye is csak ígérte hogy küld.⁴ Csak a leggazdagabb főurról, Ujlaky Lőrincz hercegről tudjuk, hogy adott e célra 630 forintot régi pénzben és 500 forintot aranyban.⁵ Az egyházi testületek pedig 1521-től kezdve kérelmezték, hogy a szentszék indítsa meg az eljárást.⁶

Igy tehát a dolog nehezen ment és csak 1525. február 20-án jelenti a pápai követ a pápának, hogy a király és némely főurak nagyon óhajtják Capistrano János szenttéavatását,⁷ ámde akkor megjött a rettenetes háború és még sokáig kellett várni a ferenczrendűeknek forró óhajtásuk teljesülésére.

Nehogy olyan kellemetlen támadások ériék a rendtartományt, mint aminőt Bodó Ferencz indított ellenük az őseitől adott s isten-

¹ Kézirat a csíksomlyai konvent könyvtárában. 20—79. Fejérpataky L. szives közlése.

² Toldy: i. m. 294.

³ Kézirat a ferenczrendűek római levéltárában. fol. CC. XIII.

⁴ 1519. július 3. Trencsénből. Eredeti levél Bártfa város levéltárában, Iványi Béla szives közlése.

⁵ Egyháztörténelmi Emlékek I. 266.

⁶ Monum. Rom. Eppatus Vesprim. IV. 283.

⁷ Egyháztörténelmi Emlékek. I. 194. Theiner II. 647.

tiszteletre szánt drágaságok miatt, 1519. okt. 24-én Dereszlényi újra engedélyt nyert X. Leó pápától, hogy az ilyeneket az istentisztelet alkalmával használhassák.¹

Még az ő szolgálati idején terjesztették fel Rómába a rendtartomány legtávolabbi, a moldovai vajdaság Bákó nevű városában élő tagjai azt az alázatos kérésüket, hogy szabadítsák meg őket a mindenféle jött-ment papoktól. Még 1502 előtt történt, talán 1475-ben, hogy az apostoli szék felhatalmazta Túronyi Mihály, milkai püspököt, olyan papoknak Moldovába való küldésére és ott lelkészi alkalmazására, akik hitehagyást, esetleg emberölést is követtek el, de azután e bűn alól fölmentést nyertek. Azonban a bákai atyák állítása szerint ők 1519-ben már elegenden voltak ott az isteni szolgálatra és a félhitűek, hitetlenek dühe elől odamenekülő keresztények védelmére és szolgálatára, ha kell életük veszélyeztetésével is. Kérték tehát, hogy vonja vissza a pápa azt a siralmas és Moldovára nézve gyalázó engedélyt. Természetesen az apostoli szék ezt szívesen teljesítette 1520. május 20-án.²

Mire azonban e pápai levél megjött, akkorára már Dereszlényi hivatala kitelt. 1520 pünkösd napján (május 27.) Budán közgyűlést tartottak és ott Somlyai Bernardin atyát választották ki a közszolgálatra provinciálisnak.³

Somlyai nem csupán jámbor életű, testére nézve magas termetű férfiú volt, hanem buzgó előmozdítója a szerzetesi működésnek is. Mindjárt a bákai atyák védelmére nyert apostoli irat megérkezése után 1520. július 20-án másolatot készíttetett arról Miklós, bodoni püspök szíves közbenjárása útján,⁴ bizonyára azért, hogy társai azt több helyütt felmutathassák és az ilyen bűnös, de fölmentett papokat Moldovából kikergessék.

Nemsokára nagy öröm és megtiszteltetés érte az egész rendtartományt, — mert ami 1379. óta nem történt meg — a generális Liccheti Ferencz meglátogatta őket. 1520. szeptember 8-án Kisasszony ünnepét épen a budai kolostorban töltötte és

¹ Blahó: Annales II. 672.

² A ferenczrendűek kolozsvári levéltárában. Losteiner: Annales P. IV. S. I. art. I. appendix. Blahónak 1780-ban Kolozsvárt készített másolata a gyöngyösi levéltárban.

³ Toldy: i. m. 294.

⁴ Losteiner és Blahó idézett másolata.

ott vette fel Kenderessy Mihályt nejével és tizenhárom gyermekével együtt a szerzet érdemeinek részesei közé.¹

A következő évben maga Somlyai járta végig az országot és vizsgálta meg a kolostorok állapotát. 1521. márczius 21-én Várpalotán volt és ott Sibrik Lászlót négy fiával és azok feleségeivel együtt Szent-Ferencz szerzete érdemeinek részesevé tette,² november 21-én pedig Gyöngyösön tartózkodott. Ennek is azért maradt fenn az emléke, mert ott meg Derencsényi György kérte, hogy nejével és öt gyermekével fölvétessék Szent-Ferencz lelkítársai közé és részesüljön a szerzet érdemeiben.³ 1522. február 21-én már a budai kolostorban tartózkodott és ott iratta át X. Leó 1518. december 3-iki levelét s így akarta testvéreit az olyan plébánosok ellen védelmezni, akik az alamizna-kérésben és a gyónások hallgatásában őket háborgatták.⁴

Nagy dicsőségükre vált a salvatoriánusoknak Somlyai idejében, hogy Tomory Pál — a híres hadvezér — megutálva a világ állhatatlanságát és hiúságát, közéjük lépett. 1520. december 8-án Szerémujlakon vették fel a kezdők közé és kitöltve az egy évi próbaidőt, 1521. december 8-án tette le a fogadalmat Várpalotán. Innen a hittudomány bővebb elsajátítása végett az esztergomi kolostorba ment és ott kézimunkával, tanulással foglalkozott. De a szorongatott országnak annyira szüksége volt az ő hadvezéri tudományára, hogy nem hagytak neki békét. Addig könyörögtek, hogy a pápa parancsára elvállalta a folytonos veszedelemnek és pusztulásnak kitett kalocsai érsekség kormányzását 1523. elején, de kikötötte, hogy mindig vele legyen két salvatoriánus és velük együtt, amennyire lehet, a ferenczrendűek összes ájtatosságait, sanyargatásait elvégzi. Sőt azután is, ha Budára jött ügyes-bajos dolgokban, a salvatoriánusok kolostorában szállt meg mint testvérük.⁵

Tomory példája oly nagy hatással volt az akkori nemesekre, hogy mások is keresték a salvatoriánusok közt azt a lelki nyugalmat, örök boldogságra vezető utat, amelyet a világban

¹ Országos Levéltár. Dl. 23489.

² Sibrik-család levéltára a Nemzeti Múzeumban.

³ Országos Levéltár Dl. 23593. Egyháztörténelmi Emlékek I. 48.

⁴ A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára. Gyöngyösi bullárium 50—51, 105—107.

⁵ Toldy: i. m. 294. Századok 1881, 307—310. Országos Levéltár Dl. 24069.

nem találtak. Biztosan tudjuk ezt Frátai Salatiel, erdélyi nemesről. Ez 1522. márczius 26-án jelenté ki a kolosmonostori konvent előtt, hogy ő a salvatoriánus ferenczrendűek közé, neje pedig a ferenczrendű apácák közé lép, jószágaikról fiúk részére lemondtak és e fiú felnevelését az apósa és sógora, győrfalvi Henke Salatiel és Henke Benedek vállalták magukra.¹

1523-ban nagyon korán, már február 1-én a Hetvened vasárnapon megtartották a közgyűlést Budán, a Szent-János kolostorban, mert újra egyetemes gyűlésre kellett menni az ujonan választandó provinciálisnak, még pedig messze földre Spanyolországba, Burgos városába. Megválasztották tehát Pécsváradi Gábor atyát, mert ő a jeruzsálemi útjával megmutatta, hogy nem fél a hosszú utaktól. Jelen volt még pedig a fő, vezető helyen e közgyűlésen az egyetemes biztos is, Flórenczi Alemann András. Tőle kérték a szavazó atyák, hogy a provinciális és a többi előljárók, vagy inkább a közszolgáknak megbízatása megint csak két évig tartson, mint 1517. előtt a magyar szigorú ferenczrendűeknél szokásban volt. A biztos bele is egyezett és így határozatba vették.²

Pécsváradi tehát az egyetemes biztossal együtt elment a hosszú útra és 1523. május közepén már Burgosban vett részt a nagy, egyetemes gyűlésen. Itt egyeztek meg végleg a mariánusokkal és megállapodtak abban, hogy az ő rendtartományuk az Üdvözítő védelme alatt szolgál, tehát tagjaikat salvatoriánusoknak, a másik Szűz-Mária pártfogása alatt marad és így mariánusoknak fogják hívni. Mivel pedig most már mind egyforma szigorú szabályt tartottak, teljességgel nem volt okuk, hogy egymással versengjenek s azért Pécsváradi társával együtt nem csupán megnyugodott abban, hogy a székesfejérvári, lippai, debreczeni és pozsonyi kolostorok a mariánusok kezén maradjanak, hanem még azt is megígérte, hogy az ő testvérei oda még csak prédikálni se mennek. A keresztény alázatosság is vezérelte, tehát azt is szívesen elfogadta, hogy körmenetek alkalmával a mariánusok, mint idősebbek mennek elől.³

Míg Pécsváradi Burgosban járt, a volt provinciális, Somlyai Bernardin, a közgyűlésen nagynehezen megkapott enge-

¹ Országos levéltár Dl. 36400.

² Toldy: i. m. 296.

³ Kósa: Antiquarii prov. s. Mar. collectanea 199—201.

déllyel Jeruzsálembe akart menni. Maga mellé véve tehát társul Pesti Mátyást, elindult a Szentföldre. Az utat szerencsésen megtette, de visszajövet Velenczében megbetegedett és meghalt, úgy, hogy csak Pesti Mátyás érkezett vissza hazánkba.¹

Pécsváradi szerencsésen visszajött és 1524. márcz. 20-án már Nagyváradon van. Itt fogadja Bajoni Benedeket nejével és gyermekeivel együtt Szent-Ferencz szerzete érdemeinek részesei közé.²

Bakócz Tamás, esztergomi érsek elhalván, két dologra nézve kellett az apostoli széknak intézkedését kérnie Pécsváradi Gábornak. Az egyik az volt, hogy új védőjük legyen itt Magyarországon s erre az apostoli szék bizonyosan a salvatoriánusok kérésére az esztergomi érseket, akkor Szatmáry Györgyöt szemelte ki s 1524. február 26-án kiállította róla a pápai bullát.³ Szatmáry azonban nemsokára meghalt, tehát védelmét nem tapasztalhatták. A másik dolog volt a körmendi kolostor átvétele. Bakócz, mint földesúr e kolostort elvette az ágostrendű remetéktől és engedélyt kapott arra, hogy azt a salvatoriánus ferenczrendűeknek adhassa és át is adta. Megigérte akkor, hogy a félig romba dült épületeket helyreállítja, de közbejött halála ebben megakadályozta. A salvatoriánusokra nagyon terhes és kellemtelen, hozzá még az istentiszteletre nézve is szégyenletes volt a romlott épületekben lakni. Volt még egy pár ilyen helyük, ahol nyugalmas, világi gondoktól ment életük nem lehetett. A pápa tehát 1524. márczius 11-én fölmentette őket attól a kötelezettségtől, hogy Körmenden maradjanak, sőt azt is megengedte, hogy a többi ilyen helyeket is elhagyhassák.⁴

Pécsváradi mellett Ivánczy István, 1524-ben esztergomi ör és Dereszlyeni Albert, a volt provinciális, 1524-ben pesti guardián is fáradoztak az ő kiváltságaik védelmében és azért 1524. december 1-én Bácsai Illést, a hippói püspököt, a leleszi prépostság kormányzóját kérték, hogy X. Leó 1518. december 3-iki levelét hiteles alakban állítsa ki számukra, hogy szükség esetén mennél több plébánosnak felmutathassák.⁵

¹ Toldy : i. m. 297.

² Egyháztörténelmi Emlékek I. 128.

³ Theiner : i. m. II. 634—35.

⁴ Hevenesi kézirat XXXIX. 338. Blahó : Annales 679. Gyöngyösi bullárium 53.

⁵ Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

Ugyancsak Pécsváradi újra mozgatta Capistrano Szent-János szenttéavatásának ügyét. Most maga a király is érdeklődött a dolog iránt és megjelenvén Budán Campeggio Lőrincz, a híres pápai követ hozzáfordultak, hogy e kérésüket a pápánál támogassa.¹ Felhasználta továbbá Tomory Pálnak az ő társai iránt mindig megőrzött szeretetét arra, hogy egy akkor nagyon elharapódzott bajt megakadályozzon. Szokásban volt ugyanis, hogy jóbarátok és pártfogók segítségével egyes ferenczrendűek egyenesen az apostoli székhöz fordultak és az előljárók tudta nélkül engedélyt nyertek, hogy a kolostoron kívül élhessenek. Maguk a püspökök is annyira hozzá voltak szokva, hogy tanácsadókként, vagy egyes egyházi ügyekben segítőtársként ferenczrendűeket vettek maguk mellé, hogy már nem is kérdezték meg az előljárókat, csak kiválasztották a nekik tetsző testvéreket és azokat kivitték a kolostorokból. Így azután nagy rendetlenségek és botrányok keletkeztek a testvérek közt. Folyamodott tehát Pécsváradi, hogy szigorú rendeletet adjon ki a pápa ezen visszaélések ellen és e rendelet végrehajtását bizza a kalocsai érsekre (tehát Tomory Pálra) meg a váradi püspökre (Perényi Ferenczre). A pápa vissza is vonta az összes ilyen engedélyeket és kimondotta, hogy még a pápai levelek is érvénytelenek, ha csak a provinciálisnak, vagy a Rómában élő ferenczrendű biztosnak írásbeli beleegyezését a pápai udvar előtt fel nem mutatják.² Tomory a maga részéről bizonyosan igyekezett ezen szerzetesi életet előmozdító rendeletnek érvényt szerezni, mert hiszen ő maga is arra vágyott, hogy visszamehessen a kolostor csendjébe. Még 1526. ápril 9-én is arra kéri a pápát, hogy lemondhasson az érsekségről és a főkapitányságról s azután visszatérhessen a salvatoriánusok, a cseri barátok közé.³

Eltelvén Pécsváradi két évi szolgálata, Ugocsa- és Máramarosmegyék főispánja Perényi Gábor főúr kérte őket, hogy az ő városában Nagyszöllősen jőjjenek össze az ott épült kolostorban. 1525. június 4-én tehát itt tartottak közgyűlést és itt választották meg előljárójukká Tárnoki Jánost.⁴

¹ 1525. február 20. Theiner II. 647.

² Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. Gyöngyösi bullarium 54—55.

³ Theiner: i. m. II. 667.

⁴ Toldy: i. m. 297.

Ő volt az utolsó, aki a cseri barátok nagy elterjedtségét és egész Magyarországon elismert buzgó fáradozását látta.

Egy régi feljegyzés mutatja, hogy 1523-ban még 1472 testvér hallgatott a provinciálisra, még pedig:

az esztergomi	őrségben tartózkodott akkor	225
a szerémujlaki	" " "	120
az erdélyi	" " "	218
a jenei	" " "	145
az ozorai	" " "	165
a nagybányai	" " "	116
a sárospataki	" " "	98
a tótországi	" " "	153
az uzsaszentléleki	" " "	150
a szécsényi	" " "	82 ¹

Meg volt tehát mind a 10 őrség a 70 kolostorral, de közelgett a szörnyű zivatar. A szegény ferenczrendűek 1526. június 20-án odaadták minden értékesebb tárgyaikat, nevezetesen Szent-Gellértnek ezüst koporsóját a pesti kolostorból, 630 forintot régi pénzben, amit Capistrano Szent-János szentté avatásának költségeire egybegyűjtöttek, odaadták azt az 500 arany forintot is, amit még Ujlaki Lőrincz herczeg ugyane célra nekik hagyott a török háború veszélyének elhárítására. De mi volt ez a többiek gondatlanságával, restségével szemben? 1526. augusztus 29-én megtörtént a mohácsi csatavesztés. Nem csupán Tomory Pál, hanem a mellette levő két salvatoriánus, nevezetesen Kövesdi Orbán és Paksi György is halálukat lelték ott.

Azután a diadalmas török had feljött Budára, egyes rabló csoportok a védtelenül maradt országban elszárgultak egész Tatáig, Szécsényig és a síkságon egész Mezőkövesdig. Azután pedig a Duna balpartján vonult vissza a romboló ár és végleg elsodorta, legalább is a magyar, cseri barátokra nézve eltemette a szerémujlaki, atyai, alsáni, perecskei, paksi, györgyi, kölyüdi, futaki és kaboli kolostorokat. Elpusztították azonkívül a budai, pesti, várpalotai, esztergomi, tatai, jászberényi, gyöngyösi és szegedi kolostorokat is, de ezekbe később mégis visszatérhettek.

A kolostorok felégetésén, az ingóságok elrablásán kívül még nagyobb kár volt az emberéletben. Menekültek ugyan a

¹ Chronicon seu Origo Fratrum Minoram de observantia. Kézirat a gyöngyösi levéltárban f. 62.

ferenczrendűek a kegyetlen, irgalmatlan mohamedánok elől, de mégis egy páran ott maradtak engedelmességből az épületek, istentiszteleti tárgyak őrizetére. Ezek mind odavesztek. Azon kolostorokban, ahova később visszamentek, feljegyezték e szegény, hitükért meggyilkolt testvérek neveit s így tudjuk, hogy a budai Szent-János-kolostorban életüket veszítették: Porosz János, Bresztóczy Miklós misés papok, a jeruzsálemi utat megtett és bizonyára a török nyelv ismerete miatt visszahagyott Pesti Mátyás, Verőczei Miklós, a sekrestyés, Eszéki György, a borbély, Komári Ambrus és Lénárd fölszenteletlen testvérek. A szerémujlaki sekrestyés, Kölyüdi Balázs Budára menekült, de hiába. Sorsát itt sem kerülhette ki és itt is török fegyver oltá ki életét.

A pesti kolostorban Diákóvári Mihály, Ormányközi György misés papok, Keszi Miklós és Csepeli Illés fölszenteletlen testvérek maradtak otthon vigyázni s őket is leöldösték a törökök.

Az esztergomi kolostor a város szélén lévén, szintén nem került ki a török támadást. Itt Tárkányi Ágoston miséspap, Vásárhelyi Bernát és Vajai Kelemen lettek áldozatai a törökök dühének.

Ha tehát gyümölcsfához hasonlítjuk a salvatoriánusok rendtartományát, akkor azt kell mondanunk, hogy az 1526-iki zivatar letörte annak legrégebb ágát. A szerémujlaki őrség megsemmisült, egyetlen kolostor maradt fenn belőle: a diákóvári s azt a legközelebbi, tótországi őr felügyeletére bízták.

Ezt a szörnyű csapást azonban talán kiheverte volna a rendtartomány; esetleg hajt új, erősebb ágat a letört helyett, de mivel a baj sohasem jár egyedül, a törökök rombolásán kívül még két óriási csapás zúdult egyszerre a rendtartományra: azaz a magyaroknak két pártra szakadása következtében beállt belső háború és a még súlyosabb belső szakadás, a vallási szétválás.

E három csapás idézte elő az oly erősnek látszó rendtartomány sorvadását és a következő sorokban az innen eredt, lassú, állandó sorvadás történetét adjuk elő.

A mohácsi vést követő évben, Tárnoki János ideje letelt. A szavazó atyák Sárospatakon 1527. május 12-ikére gyűltek egybe, bizonyára azért, mert a mohácsi csatában elesett Pálóczy Antal özvegye segítette őket. Itt a nagy veszedelem idején megint inkább kérték, mint választották Pécsváradi Gábort a provinciális szolgálatra, bár az öregség őt nagyon elgyengítette.¹

¹ Toldy: i. m. 298.

Maguknak a szegény cseri barátoknak is választani kellett, melyiket szeressék jobban s ők, mint magyarok, mint a Zapolyay-család régi barátai inkább Zapolyay János mellé álltak; magában Zapolyay seregében is mint katonalelkészek nagy szolgálatot tettek Hardi Gellért és (Patai?) Tamás testvérek.¹ Meg kellett e pártállásukért szenvedniök, mert 1527 nyarán Kaczianer seregei Liptómegyén keresztül vonulván Szepesvára ellen, a lipantai, másként okolicsnai kolostort kirabolták; 1528 márczius havában pedig a homonnai kolostort égették fel. Ugyanez évben Ferdinánd egyik vezére, mindenesetre a király tudta nélkül a nyirbátori kolostort rabolta ki.²

1529-ben a szécsényi kolostorban tartották meg nagy aggodalmak közt a közgyűlést és Nágócsi Mártont választották meg provinciálissá.³ Az aggodalom valóra is vált, mert ez időben Zapolyai segítségére bejött Szulimán török császár és először ostrom alá vette Budát. A salvatoriánusok ekkor már újra bent laktak a Szent-János-kolostorban s ennél fogva a Ferdinánd-párti seregek megveretése és felbomlása után berohanó törökök 1529. szeptember 7-én ott újra megölték kilencz testvért, még pedig Németujvári Benedek, Nagydobosi István, Bónyai Lőrincz, Ujlak-Pesti András, Tolnai Gergely misés papokat, Vaszari Pál, Litva János, Brassai János és Pataki Gergely segítő testvéreket. Ugyanez évben a törökök Tótország keleti részét is megtámadták és ekkor Remetincz környékén megölték Rácsai Márton misés papot, Nardi Pál segítő testvért, Petrócson Boldizsár kis papot, Atyinán Diákói Péter segítő testvért.

Még előbb 1529. június 22-én Péter moldvai vajda Erdélyben, Brassó mellett Földvárnál, megverte a Ferdinánd-pártiakat. A magyarokat kísérte, mint katonalelkész Bogácsi György misés-pap két másik társával együtt s a csata hevében az oláhok ezeket is megölték.

1530. november havában Ferdinánd erős, németekből és spanyolokból álló serege ostrom alá vette Budát és erősen lövette ágyukkal. Egyik ilyen ágyúlövésnek áldozata lőn Szentlászlai atya. A németek ostromlása hírére török sereg jött Buda felmentésére. Ez elől a németek visszavonultak Esztergomba.

¹ Szerémi emlékirata 181, 216.

² Toldy: i. m. 300. Egyháztörténelmi Emlékek a hitújítás korából I. 420.

³ Toldy: i. m. 300.

A török sereg utána nyomult, átkelt a Dunán s végigrabolta a Mátyusföldet. Ez alkalommal Esztergom vidékén megölték Dézsi Istvánt, Galgóczi tájékán Aranyáni Lénárdot s azonkívül a magyar rablók e tájékon meggyilkolták Miskolczi Péter miséspapot és Pápai Tamás felszenteletlen testvért. Liptó megyében András atya miséspap, szintén gyilkosság áldozata lön.¹ Szörnyű veszedelembé kerültek az esztergomi testvérek is a német-spanyol sereg visszavonulása és Esztergomba való hátrálása után, mert ezek közt kiütött a betegség, úgy, hogy csupán a ferenczrendűek esztergomi temploma mellé 400 spanyolt temettek el.²

Ily gyászos körülmények, veszteségek és aggodalmak közt az új provinciális választására Váradot tűzték ki a közgyűlés helyéül, mert ennek püspöke, Czibak Imre váradi püspök, vállalta a költségeket és nagy hatalmánál fogva legjobban megvédelmezhetette őket.

E közgyűlés az első, amelynek jegyzőkönyve egészen napjainkra maradt és a közgyűlés határozatáról, lefolyásáról részletesen értesülünk.

Megjelentek e közgyűlésen, mint szavazó atyák Nágócsi Márton provinciális, a jegyzővel Buzjáki Miklóssal együtt, továbbá Kopácsi János az esztergomi őr, Asszonyfalvi Benedek az erdélyi őr, Horhi Mátyás akkor jenei őr, Tárnoki János a nagybányai őr, Csáti Demeter az ozorai őr, Csázmai János a sárospataki őr, Ároktövy Balázs a tótországi őr, Futaki János a szentléleki őr és Peterdi János a szécsényi őr, a nyolcz látogató, a nyolcz választmányi tag (mindmegannyi guardián), tiz guardián s azonkívül tizenegy tekintélyesebb, régi testvér, mint tanácsadó és pedig Patai Tamás, Hardi (tollhibából Harol-i) Gellért, Tolnai Ferencz, Katonai Pál, Mezőgyáni György, Ujlaki Péter, Buzdi Jakab, Kamarácsi Tamás, Bányai Ambrus, Franczia János, Keresztúri László.

Az egybegyűltek nagy bajukban azt óhajtották, hogy tapasztalt, idős férfiú vezesse őket s azért Dereszlényi Albertet választották meg mindjárt az első szavazásnál. Az egyetemes gyűlésre küldendő főőr Buzjáki Miklós lett, a provinciális társául és egyúttal jegyzőül Asszonyfalvi Benedeket, a volt erdélyi ört szemelték ki. A kormánytanács azután így alakult meg:

¹ Egyháztörténelmi Emlékek 532.

² Toldy: i. m. 300.

Dereszlényi Albert provinciális vezetése mellett Buzjádi Miklós, Patai Tamás, Asszonyfalvi Benedek egyúttal rendtartományi megbizott (discretus provinciae) és Szegedi János, a volt váradi guárdián, tanácskoztak és döntöttek az egyes hivatalok betöltésére nézve.

Esztergomi őr lett ekkor Buzjádi Miklós, erdélyi Ároktövi Balázs, nagybányai Debreczeni István, ozorai Balatinczi Miklós, sárospataki Patai Tamás, tótországi Óvári Benedek, szentléleki Veresfalvi Imre és szécsényi Dobszai István. A jenei őrséghez tartozott maga Várad is de a jegyző annak őrét valamint többi előljáróját nem jegyezte fel. Az 1533-iki gyűlés jegyzőkönyvéből tűnik ki csupán az, hogy Mezőgyáni Máté lett itt az őr. Kirendelték a látogatókat is mindig a szomszédos őrsegekből.

Örvendetes volt e közgyűlésen az a hír, hogy az Ábránfy család a békésmegyei Gerlán nekik kolostort épített. El is határozták, hogy oda négy testvért küldenek és ha annyi nem lesz elég, küldenek hatot. Tordán is felajánlottak nekik egy házat szállásul és az apostoli engedéllyel elfogadták. A gyulai kolostorban lakók számát Czibak püspök kérésére annyira felemelték, hogy konvent nevet nyert és ennek egyházában orgonát volt szabad felállítaniok.

A hittudományt a következő közgyűlésig a nagyváradi kolostorban kellett tanítani. Előadó lett Atyai Péter.

De voltak szomorú jelenségek is. A monoszlóváraljai beginapáczákat át kellett szállítani Petróczra az ott élő apáczákhöz, mert a törökök nagyon fenyegették őket. A háború zavarai miatt a következő közgyűlésig senki kérésére se volt szabad valakit az apáczák közé fölvenni. A rendtartomány két tagját ki kellett zárni és elbocsátani javíthatatlan, rossz erkölceik miatt. Gyulai János volt sárospataki guardiánra részegeskedés miatt, Csáti Demeter volt ozorai őrre kegyetlen bánásmódja miatt ki kellett mondani, hogy semmiféle hivatalra többé nem választhatók.

Még ez évben Kolozsvárott július 4-én Dereszlényi a kormánysegédekkel kis gyűlést tartott s ott megengedte a tövisi földesúr nejének, hogy egyházuk mellé kápolnát építhessen, ha akar s továbbá azt, hogy a nyírbátori kolostor ebédlője és konyhája téglával, vagy kővel javíttassék ki. A jenei ört megbízták, hogy Gyula környékén jelöljön ki hat olyan falut, ahol a gyulai kolostorban lakó testvérek kérhessenek alamizsnát. Saj-

nos egyik testvért megint ki kellett zárni a rendtartományból, Csuzai Máté pedig engedélyt kapott, hogy átmenjen a mariánu-sokhoz.¹

Igy valamiképen rendbeszedték a rendtartomány ügyeit. Az 1526-ban feldúlt györgyi, perecskei (valamint már előbb a budai, a pesti, a gyöngyösi, a jászberényi, ozorai) kolostorokba újra beköltöztek s mindenütt igyekeztek a bajokat orvosolni. De 1532-ben jött a harmadik török pusztítás. Már ez év elején Dereszlényi a testvérek látogatása közben súlyos beteg lett és Várpalotán márczius 3-án meghalt. Ekkor a haldokló megbízásából a szentléleki őr Veresfalvi Imre összehívta a szavazó atyákat ápril 28-ára Palotára és ott a két év hátralevő részére biztosul megválasztották Asszonyfalvi Benedeket.²

A következő nyáron Szulejmán szultán Eszék felől egyenesen Bécs felé indult, hogy ott megmérkőzzék a német császárral. Ekkor utjába estek a rettentő török seregnek a séllyei, héderhelyi és csákányi kolostorok. Ezeket nem csupán kirabolták, hanem az ott talált ferenczrendűeket le is gyilkolták. Ekkor haltak meg Séllyén Bárdi a guardián, Hagymási Lőrincz, Bölcseki Mátyás, Visegrádi Máté, Séllyei Miklós, Bodacsai Miklós miséspapok, Héderhelyi Mihály szerzetes-növendék, Ozorai Albert és Gyulai Balázs fölszenteletlen testvérek.

Héderhelyen Kágyai Ferencz miséspap, Bodoméri Ferencz és még két fölszenteletlen testvér lettek áldozatai a törökök rajongásának.

A csákányi kolostorban Bori Dénes és Pettoviai György miséspapokat ölték meg; s a szultán visszavonulásakor a szentgróti és petróczi kolostorok is sokat szenvedtek.³

1533-ban Várpalotán Vásárhelyi András misés papot, (az „Angyaloknak nagyságos asszonya“ ének szerzőjét), Biai Péter és Mocsolyai András fölszenteletlen testvéreket ölték meg. Szöllősi Mihály egy miséspap testvérrel úton lévén a Balaton mellett vérzett el a törökök fegyverétől.⁴

E felfordult nyugtalan időben még ott is veszedelmes volt a kéregetés, ahol a törökök nem jártak. Igy pl. Szöllősi Mihály

¹ Egyháztörténelmi Emlékek II. 464—70.

² Toldy: i. m. 300—301.

³ Egyháztörténelmi Emlékek II. 532—33. Toldy: i. m. 302.

⁴ Toldy: i. m. 297—98. Egyháztörténelmi Emlékek II. 531—32.

miséspapot a Szilágyságban az oláhok, Irázi Miklós miséspapot (bizonyosan a szöllősi kolostor tagját) valahol Beregben a ruthének ölték meg.¹

Ily szomorú körülmények közt a salvatoriánusok megint csak Czibak Imre váradi püspök oltalmához folyamodtak, hogy közgyűlésüket megtarthassák. Ekkor a gyulai vár és uradalma szintén Czibak birtokában volt. Most tehát a gyulai kolostorban gyűltek össze 1533. június 1-én pünkösöd napján. Megjelentek a rendtartomány biztosa Asszonyfalvi Benedek, a rendtartomány megbízottjával (discretusával) Bákai Gergellyel, a volt örök és látogatók és az egyes őrségek megbízottjai, tizenhárom guardián, továbbá Patai Tamás a király hitszónoka, Atyai Péter a hittudományi előadó, Csáti Demeter a pesti, Szatai Gergely a váradi és Csiki András kolozsvári hitszónokok. Tehát az ötven szavazó atyából már kettő hiányzott.

Az egybegyűltek megint Nágócsi Mártont állították a rendtartomány élére s mellé kormánysegédekül, Tárnoki Jánost, Kopácsi Jánost, Szegedi Jánost és felügyelőül Bákai Gergelyt adták. Most előre megválasztották rendtartományi megbízottul és halála esetén a provinciális teendőkre biztosul Buzjái Miklóst. Jegyzőül Szilai Benedeket rendelték. Esztergomi őr lett Asszonyfalvi Benedek, erdélyi Ivánczi István, jenei Bácsai Máté, nagybányai Tolnai Ferencz, ozorai Szabatkai Péter, sárospataki Cserőgyi István, tótországi Hahóti Albert, szentléleki Tagyoni Lukács és szécsényi Ujfalusi György.

E gyűlésen sokat foglalkoztak a rendtartomány lelki vezetése alatt álló s a rend harmadik ágának nevezett begina-apácák ügyével, mint azt alább látni fogjuk. Megengedték, hogy a szalárdi régi betegszoba mellé három rekeszből álló új betegszoba és egy könyvtár építtessék. Elrendelték, hogy a felvinczi szőlőhegyen a kolozsvári testvérek kérhessenek bort. Hogy a kolozsvári plébánosnak kedvét keressék, a béke kedvéért beleegyeztek abba is, hogy Kolozsvárt a náluk temetkező halottakat előbb a plébánia-egyházba és ott elvégezvén a halotti szertartás egy részét, úgy vigyék az ő egyházukba eltemetés végett.

A veszedelmes idők s rablók miatt megengedték a provinciálisnak, hogy kocsin járja be az országot a kolostorok látogatása végett.

¹ U. o. 533.

A hittudományi iskola továbbra is Váradon maradt, de két előadót választottak Kamonczí Tamást és Milváni Györgyöt.

Szomorú, bomlást mutató dolgokban is kellett azonban határozni. A perecskei kolostorban a száguldozó török rablók miatt veszedelmes volt a tartózkodás. Elhatározták tehát, hogy elhozzák onnan a testvéreket és a kolostort átadják a kegyúrnak. A csákáni kolostor is úgy elpusztult 1532-ben, hogy szintén visszaadták a kegyúrnak és a püspöknek. Még szomorúbb volt az, hogy többen, nevezetesen Bátori Jakab, Gyulai Kelemen, Etei Demeter és Visegrádi Gál miséspapok, Dorogi Barnabás és Himesegyházi Máté felszenteletlen testvérek oly vakmerőn szembeszálltak az előljárókkal, hogy megengedték nekik a mariánusokhoz való átmenetelt. Nagy következetlenségre vagy nagy jóságra mutat, hogy az előző gyűlés határozata szerint nem lett volna szabad Csáti Demetert előljáróvá választani az ő kegyetlen természete miatt és ekkor mégis megtették sáros-pataki guardiánnak.¹

E gyűlés után vagy 1534-ben, vagy 1535. elején összeirták az egyes kolostorokban lakó testvéreket és ebből, ha összehasonlítjuk az 1523-iki egybeállítással sajnálatos, bár érthető hanyatlást állapíthatunk meg. 1533-ban az esztergomi őr felügyelete alatt álló hat kolostorban lakott 104 testvér (1523-ban 225), az erdélyi 10 kolostorban 187 (1523-ban 218), a jenei őr alá tartozó 7 kolostorban 134 (145), a nagybányai őr felügyelete alatt levő 5 kolostorban 88 (116), az ozorai őrséghez tartozó négy kolostorban 66 (165), a tótországi 8 kolostorban 113 (153) és a szentléleki őrséghez tartozó hat kolostorban 81 (150). Sajnos, hogy a sáros-pataki és a szécsényi őrök összeírásai elvesztek, de már így is a nyolcz őrségben csak 773-an voltak, holott 1523-ban még e 8 őrségben 1172 volt a számuk. A kolostorok közül már ekkor megszűntek a csákányi, perecskei, séllyei, homonnai és egyelőre a vajdahunyadi, úgy hogy hetven kolostor helyett már csak 58 állott fenn, pedig közben a gerlai benépesült.²

Sajnos 1533. után Czibak védelmére sem számíhattak, mert őt, mint ismeretes, 1534. augusztus 12-én Felméernél Gritti Alajos kormányzó megölette. Brassóba hozott fejét nagy sajnálat

¹ Egyháztörténelmi Emlékek II. 476.

² Chronicon seu Origo J. M. de observantia. Kézirat a gyöngyösi levéltárban fol. 75—72. V. ö. u. o. f. 62.

és mély szomorúság közt helyezték sirba a brassai salvatoriánusok saját egyházukban, helyesebben a rájuk bízott begina-apáczák templomában.¹ Nemsokára szeptember 30-án a felzúdult erdélyiek Grittit elfogták, megölelték s holttestét a salvatoriánus ferenczrendűek szászmedgyesi templomában temették el, ámbátor a guardián Berethalmi Tamás ez ellen minden módon tiltakozott, mert Gritti pogány életű, istentelen ember volt és nem érdemelte meg azt, hogy szent helyen temetessék el.²

Nágócsi Czibak halála után 1535-ben Gyöngyösre hivta össze a szavazó atyákat még pedig már január 24-re, tehát télviz idejére, mert az egyetemes gyűlésre legalább is biztost kellett választani. Gyöngyösön részint a Losonczy, részint az Országgh család védelmezte és segítette őket. Mivel a jenei ör és az őrség választottja nem jöttek el (ügylátszik Bácsai Máté a volt ör meghalt) csak 47-en jöttek össze. Ezek közül Csanádi János, Csázmai János és ifjú Patai Tamás akkor semmiféle szolgálatban nem voltak.

Provinciálissá választották ekkor az idősebb Patai Tamást. Neki mint királyi hitszónoknak nem csupán tekintélye volt társai előtt, hanem befolyása a királyi udvarnál is. Nem csoda tehát, ha benne bíztak legjobban a veszedelmes, nyugtalan időben. Kormánysegédek lettek mellette Buzjáki Miklós, Asszonyfalvi Benedek és Bákai Gergely; felügyelő Katonai Pál. A rendtartomány választottja lett Asszonyfalvi Benedek s ő egyúttal rendtartományi biztosul is ki volt rendelve, ha netalán időközben a provinciális meghalna.

A nehéz időben tettek még különös intézkedést is. A provinciálisnak biztosul, vagy is mintegy helyettesül kirendelték Budára Nágócsi Mártont (őt rendelve egyúttal budai guardiánnak is) s továbbá Buzjáki Miklóst az olyan helyekre, ahová a provinciális bizonyos körülmények miatt (mert pl. a Ferdinánd-pártiak elfognák) el nem mehet. Jegyző lett Szilai (vagy tán Zilahi?) Benedek.

Az egyetemes gyűlésre kiküldött biztos Ároktői Balázs lett, főör pedig szintén az egyetemes gyűlésre való menetel végett Ujfalusi György a remetinczi guardián.

¹ Egyháztörténelmi Emlékek II. 3—82.

² U. o. 383. 471.

Bizva a jobb jövőben és hogy az őrségek régi számát helyreállítsák, elhatározták, hogy az erdélyi — különben nagy őrséget — két részre osztják. Az egyik részt elnevezték kolozsvári őrségnek s ehhez tartoztak a kolozsvári, tövisi, karánsebesi, szász-medgyesi és teregovisti, a másikat (maros) vásárhelyinek nevezték és a vásárhelyi, fejéregyházi, felfalusi, csiksomlyai és és bákai kolostorokat rendelték ez őr felügyelete alá.

Igy azután megint tíz őrt választottak, még pedig az esztergomi őrségbe Buzjáki Miklóst, a kolozsváriba Hahóti Albertet, a vásárhelyibe Enyedi Márton, a jeneibe ifjú Patai Tamást, a nagybányaiba Balatinczi Miklóst, az ozoraiba Pápai Pált, a sárospatakiba Tövisi Imrét, a tótországiba Szerdahelyi Györgyöt, a szécsényibe Poltári Jánost és a szentlélekibe Ároktövi Balázst.

Czibak halála után a hittudományi iskolát is el kellett helyezni Váradról. A pápai kolostorba helyezték azt át és előadónak újra Atyai Pétert rendelték ki. A szerzetesnövendékek fölvételére minden őrségben két, vagy legalább egy helyet kijelöltek s gondoskodtak, hogy külön gyóntatójuk (vagy inkább nevelőjük) legyen.

A téli összejövetel nagy nehézségekbe került, azért megújították azt a határozatot, hogy a közgyűlést mindig pünkösdi napján vagy nyári időben kell megtartani s akkor előre meg kell választani az egyetemes gyűlésre küldendő biztost és főört.

Az ország két részre szakadása miatt már nehézségekbe ütközött a ruházathoz szükséges darócz együttes beszerzése s azért azt határozták, hogy az ország nyugati felében levő őrségek ne külföldről, hanem a szécsényi őrségből szerezzék meg a daróczot, a keleti felén lakók pedig Lócséról.

De jelentkezett nemcsupán a területi megosztás, hanem a vallási megosztás is és iszonyú erővel kezdett terjedni az országban, sőt benn a rendtartományban is. 1533-ban a gyulai közgyűlésen az ebédelőben Nágócsi Márton új provinciális felolvastatta Kassai Kristófnak, Ferdinánd király főhítszónokának levelét¹ s abban az állott, (noha mind ez csak hamis hír volt), hogy János szász herczeg visszavonta minden tévedését, elégette a lutheránus könyveket és kath. módon megáldozva halt meg,

¹ Egyháztörténelmi Emlékek II. 252—54. II.

Luther pedig megőrült. Világos tehát, hogy már akkor roppant félelemmel és aggodalommal kísérték a salvatoriánusok a hitujítás fellépését és terjedését. De még nagyobb baj volt, hogy 1535-ben már köztük is voltak, akik Luther tévedéseit elfogadták és hirdették. Elhatározták tehát, hogy aki bebizonyíthatólag Luther tévedéseit vallja, vagy védelmezi, azt az ör azonnal börtönbe csukhatja egy hónapra. Ha megjavult, kieresztheti, ha nyakas marad, jelteni kell a provinciálisnak s míg ő rendelkezik, börtönben marad. Ezt a szigorú határozatot az öröknek és guardiánoknak, mihelyt hazaértek, külön ki kellett hirdetniök. Lutheránus könyveket csak azoknak volt szabad maguknál tartani, akiknek azt a provinciális megengedte, hogy megezáfolás céljából náluk legyen. A lutheránusok ellen kiadott iratokat azonban olvashatták és megtarthatták. Mivel a lutheránusok iszonyúan rágalmazták őket, a guardiáni hivatal elvesztésének büntetése alatt megtiltották, hogy a kolostorban ne tartsanak és ne engedjenek tartatni kislúkat szolgálatban. Csak azon fiúk maradhattak, akik a vidékről összegyűjtött bárányokat őrizték, de ezeknek sem volt szabad éjszaka a kolostorban hálgniok.

Toroczky Jakab hitehagyott pap és szerzetes egyike volt azoknak, akik már beleestek a lutheránusok balvéleményeibe s azért elhatározták, hogy többé nem fogadják őt vissza, mert semmi reménység se volt az ő javulására. Ellenben Kolozsvári Ferenczet még egyszer visszavették és csak háromnapi börtönbüntetést szabtak rá.

Hogy Patai nem mindenüvé tud elmenni, mint azt az 1535-iki gyűlés előre gondolta, bekövetkezett. Azért 1536. augusztus hó 25-én Budán levelet irt az összes testvérekhez s ebben, mint volt híres hitszónokhoz illik, szivreható, lelkes szavakkal buzdítja őket a három fogadalom megtartására, az igehirdetésre és szivükre köti, hogy a mariánus testvérek iránt nagy szeretetet tanusítsanak.¹

1537-ben Jászberényben tartottak közgyűlést még pedig a határozat szerint pünkösdi napján (május 20.) A helybeli jászokon kívül talán az innen nem messzire birtokos Dubraviczky-család segítette őket, mert Dubraviczky Mihály a következő évben is mind a budai, mind a jászberényi ferenczrendűeknek

¹ Gyöngyösi bullarium 109—12.

nagy jótevőjük volt és az ő budai egyházukban akart temetkezni is.¹

Mivel megvolt a tiz őrség, még egyszer a régi megállapított számban, vagyis 50-en jöttek össze a szavazó atyák. A kormánysegédeken, az örökön és látogatókon kívül nyolcz guardián, 3 hitszónok, Atyai Péter az előadó és 6 hivatalt már nem viselő öregebb atya (Kopácsi János, Csanádi János, Ároktői Balázs, Ujfalusi György, Bujóczi István és Bányai Miklós) jöttek össze tanácskozni.

Nemrégiben e gyűlés előtt a generálisnak általános biztosa látogatta végig a kolostorokat és több olyan dolgot felpanaszolt amelyek Szent-Ferencz szigorú szabályaival megegyeztethetők nem voltak. Azért először is e bajokat igyekeztek orvosolni. Az éléstárba ezentúl nem volt szabad világiakat küldeni, nem volt szabad a tyúkokat elültetni és így csirkéket nevelni, még kevésbé volt szabad ökröket vagy lovakat tartani és azokkal járnikelni (még pedig négyesben). Ahol ilyen lovak, vagy ökrök voltak, azokat az örök egy hónap alatt kötelesek voltak eladni, máskülönben elvesztették hivatalukat és ha a guardián ellenállott az örnek, azt le kellett tenni a hivataláról és kenyérenvizen bőjtöltetni, kisebb, esetleg felszólaló testvért pedig más helyre kellett áthelyezni és kenyérenvizen bőjtöltetni. De maguknak az öröknek se volt szabad lovakkal, vagy ökrökkel járni.

Megujították azt a szabályt, hogy nem volt szabad egyedül járniok, még a vidékre kéregetni se mehettek egyedül. A kezdő növendékeket nem volt szabad egyik helyről a másikra küldeni, kéregetés végett pedig épen nem volt szabad kiküldeni, hanem az örnek ki kellett választania minden őrségben egy helyet számukra. Az öröknek kellett azt is meghatározni, kik hordhattak fasarukat és kik nem.

Ujra szigorúan meghagyták, hogy a betegekkel jobban bánjanak. A rendkívüli étkezés nem tarthatott tovább egy félóránál.

A rendtartomány külső szervezetére nézve az erdélyi két őrséget megint egyesítették. A vámosi kolostort a sárospataki, a lipitait (okolicsnait) pedig a szécsényi ör alá rendelték. Mivel Vajdahunyad 1535-ben az Enyingi Török család kezére került,

¹ Eredeti 1538-iki oklevél a Kubinyi-család levéltárában a Nemzeti Múzeumban.

elrendelték, hogy a futaki kolostornak 1526-ban Kolozsvárra vitt egyházi felszereléseit oda kell vinni, mert Futakon is e család volt a kegyúr. Megengedték, hogy az Apafy Miklóstól felajánlott drága kereszt a vásárhelyi templomban elhelyezhető legyen.

A szalárdi kolostor említett továbbépítését elhatározták, ellenben a gerlai kolostort (meghalván Ábránfy István békésmegyei főispán, a pártfogó) odahagyták. A köröshegyi kolostort Pekry Lajos felégetvén azt odahagyták, de helyette a csákányit újra visszakapták.¹ A Paksyak újra kérték, hogy menjenek vissza a paksi kolostorba, de a háborús időben nem mertek oda költözni. Felhatalmazták azonban a földesurakat, hogy, ha más szerzetesek vállalkoznak, azoknak odaadhatják. Zonyk Ferencz felszenteletlen testvért elbocsátották. Bodoni Mihályról kimondják, hogy ha visszatérne, akkor se veszik vissza, mert „egészen gonosz“. A nyirbátori orgonistát pedig, ha a püspök vagy helytartója előtt nejjével együtt kölcsönös megtartóztatást fogadnak, felveszik a szerzetbe.

Már a közgyűlés intézkedéseiből is látszik, hogy 1535—37. közt a salvatoriánusok egyes kolostorokat kénytelenek voltak elhagyni, de még jobban látszik, ha a guardiánok választását végig tekintjük. Csak 51 guardiánt választottak, mert hét helyet oda kellett hagyniok.

Gerlát ezek közül már említettük. De 1536-ban Ferdinánd német seregei ostrom alá vették Nagysáros várát, majd Eperjesre vonultak s emiatt a salvatoriánusoknak oda kellett hagyni a sóvári kolostorukat. 1537. tavaszán pedig a török sereg megtámadta Valkó, Pozsega és Körösmegyéket és ekkor menekülni kellett a diákóvári, atyinai, polyáncei és szentlászlai kolostorokból. Szakolczán is nagy támadásoknak voltak kitéve egyes elégedetlen emberek részéről s azért átadták egyházi felszereléseiket a városi tanácsnak és onnan is elhúzódtak.

Az új provinciális most már harmadizben Nágócsi Márton lett s mellé kormánysegédekül Katona Pált, Horhi Mátyást és Debreczeni Istvánt választották. Felügyelő lett Kopácsi János s a rendtartomány biztosa arra az esetre, ha a közgyűlés előtt a provinciális el találna halni, Horhi Mátyás. A jegyzői terhet Bányai Miklósrá rakták. Örökök az esztergomiban: Asszonyfalvi Benedeket, az erdélyiben: Ujfalusi Györgyöt, a jeneiben: Atyai Ta-

¹ Toldy i. m. 302. Egyháztörténelmi Emlékek II. 478., 484. ll.

mást, a nagybányaiban: Csomorkányi Lászlót, az ozoraiában Bosányi Mihályt, a sárospatakiban: Ebrési Mátyást, a tótországiban: Dobroviczi Istvánt, a szentlélekiben: Palicsnai Györgyöt és a szécsényiben Keszi Ferenczet tették meg. Egyes városok kérésére, kivált ott, ahol a hitujítók támadásai miatt arra legnagyobb szükség volt, külön hitszónokokat rendeltek ki. Nevezetesen: Segesvárra Berethalmi Tamást, Mezőtúrra Szöllősi Gergelyt, Désre Váraljai Jánost, Tasnádra Szerdahelyi Pált, Kálmáncehíbe Nyéki Mátyást, Tolnába Illyevölgyi Jánost, Miskolcra Jánoki Istvánt. A hittudományi iskola helyéül Sárospatakot jelölték és előadóul megint Atyai Pétert.¹

Nágócsi nemsokára, hogy újra átvette hivatalát Nagyváradra utazott és az ott tartózkodó János királytól rendeletet eszközölt ki, hogy a salvatoriánusok az ő szerzetüket elhagyó tagokat megfogathassák és megbüntethessék és őket e tekintetben senkire se akadályozza.² Nemsokára készülni kellett neki az egyetemes gyűlésre s azért 1538. ápril 12-én Esztergomból búcsúlevelet intézett társaihoz.³ De elment-e, bizonytalan, mert ez évben az egyetemes gyűlés valami okból elmaradt.

1539-ben pünkösd napján (május 25.) Budán tartották meg a közgyűlést. E közgyűlés jegyzőkönyve nem maradt ránk s azért csak az 1542-iki közgyűlés előkészítő iratából értesülünk, hogy ekkor Horhi Mátyást választották provinciálisnak, örökül pedig az esztergomiban Nágócsi Mártont, az erdélyiben Tövisi Imrét, a jeneiben Dévai Andrást, a sárospatakiban Csáti Demetert, a szentlélekiben Bosányi Gergelyt és a szécsényiben Keszi Ferenczet rendelték. A nagybányai, ozorai és tótországi örök nevei ismeretlenek, mert az 1542-iki közgyűlésre nem jöttek el s az előkészítő iratban csak az ő helyettesük neve van felsorolva. Sokan kértek már ekkor a jelesebb városok közül hitszónokot még oda is, ahol, mint Tasnádon, a salvatoriánusoknak kolostoruk nem volt. Ezeknek volt kötelességük a hitujítók tévedéseit megczáfolni, támadásait visszaverni és a népet a kath. hit igazságban jobban kioktatni. Tasnádra 1539-ben Zákányi Balázst küldték hitszónokul.

¹ Egyháztörténelmi Emlékek II. 483—89.

² Agricola Kristof 1680-iki feljegyzése a szolnoki kolostor könyvtárában. 96. l.

³ Blahó: Annales II. 79.

Azon kéziratban, amelyet a sóvári kolostorban irogattak össze 1535-ig a cseri barátok történetéről és szabályairól, Cserőgyi Benedek a maga használatára feljegyezte a budai gyűlés határozatait is s ezekből látjuk, hogy nagyon sokat kellett szenvedniök ez időtájt a rágalmazóktól.¹ Hiteles okirat is van különben arról, hogy Gyöngyös város tanácsa 1539. elején nyilvánosan megkövette a gyöngyösi testvéreket azon sértésekért, amelyeket ellenük rágalmazással elkövetett és megígérte, hogy ki fogja kutatni és megbüntetni azon csúfoló nóta és hazug gúnyirat szerzőit, amelyeket ellenük forgalomba hoztak kivált a begina-apácák házába való járásukról.² Ennélfogva 1539-ben egyáltalán eltiltották a testvéreket a világiakkal való túlságos barátságtól, nevezetesen attól, hogy komaságba lépjenek, vagy másokat lelkiatyjoknak, anyjuknak, fiú, vagy nőtestvérüknek elfogadjanak. A nőknek egyedül sohase volt szabad kolostoraikba belépni, de most még azt sem engedték meg sürgős szükség nélkül, hogy többen egyszerre bejöhessenek és büntetést kellett kiállni az órnek, vagy a guardiánnak, ha e tekintetben nem vigyázott és nem volt elég szigorú. Elhatározták, hogy senki kérésére se vesznek fel többé senkit begina-apácának és hozzájuk nem mehet senki, még a gyóntatójuk se, kivéve a haldoklók szentségének feladása végett. A következő gyűlés helyéül megint Jászberényt jelölték ki.³

De hát ember tervez, Isten végez. 1541-ben, amidőn a gyűlésnek egybe kellett volna ülnie nagy harezok dúltak Buda környékén. János király meghalt, Ferdinánd Budát ostromoltatta és Mátyás király palotája a két versengő közt utoljára is a török szultán kezére került s hazánk három részre szakadt.

A budai kolostort 1541. szeptember elején a törökök teljesen kifosztották, onnan futniok kellett. A pesti kolostorból sikerült a felszereléseket Visegrádra szállítani, de 1544-ben a törökök ezt is bevették és minden odaveszett. 1543-ban a török Atyina ellen vonulván, az ott levő kolostor felszereléseit a kegyurak (Batthyány Orbán, Farkas és Mihály) elvitték s azok náluk maradtak, mert különben is Batthyány Orbán lutheránus lett). A többi szlavóniai kolostorok szerzetesei egyházi és egyéb fel-

¹ Egyháztörténelmi Emlékek II. 489—92. ll.

² Egyháztörténelmi Emlékek III. 308—11.

³ Münchener állami könyvtár. Cod. Lat. 9071. f. 93.

szereléseiket Remetinczre, mint legbiztosabb helyre hordották össze, de annak kegyura Batthyány Kristóf onnan is erővel elvitette. Az ozorai, pápai, egervári, szentgróti, taladi, tárnoki, homonnai, kusalyi, héderhelyi kolostorok értékesebb tárgyait mind a kegyurak hordták szét megőrzés ürügye alatt. A sóvári kelyheket és drágább tárgyakat Soós György a kapi várban helyezte el.

Legrosszabbul jártak a pataki őrség kolostorai. 1540. után Perényi Péter Sátorallya-Ujhely várát ostrom alá vette és ekkor megengedte, hogy a nem messzire levő sárospataki kolostort katonái kifosszák. A czékei kolostor 3 kelyhét Csáti Demeter űr már előbb elrejtette és jól tette, mert Perényi tiszttviselői nem sokára a kolostort megtámadták s az ellenálló guardiánt, Szántai Demetert megölték. Az abaúj-szántai kolostor felszereléseit az ottani polgárok csípték el. 1548. elején Perényi Gábor szolgái a czékei kolostor összes ingóságait elrabolták s így kényszerítették a szerzeteseket, hogy onnan kivonuljanak. A szécsényi kolostor 17 kelyhét, Úrmutatóját s egyéb drágaságait a szécsényi várban rejtették el s így ezekre is szomorú sors várt.¹

Egy képben akartuk itt összefoglalni az 1541—50. évek szomorú eseményeit. Ily borzasztó időben nemcsoda, hogy jóformán egyszerre 8 kolostor (a budai, várpalotai, szentgróti, egervári, tárnoki, monoszló-várallyai, petróczyi, ivanicsi és felfalusi) pusztult el s hiába néztek egy kis nyugalmas hely után a zaklatott testvérek. 1541-ben nem tudták megtartani a közgyűlést. Csak 1542-ben a váradi püspökséget erősen kezében tartó Frater György püspök és kormányzó oltalma alatt tudtak egybegyűlni a nagyváradi Szentlélek-kolostorban és ott valamiként rendezni a rendtartomány ügyeit.

Tövisi Imre jegyző szorgalmának köszönhetjük, hogy e gyűlés egész lefolyását és rendtartását ismerhetjük, mert a közgyűlési határozatok elé lemásolta a provinciálistól megállapított és kifüggesztett rendtartást és ebben a megjelentek teendőit. Látjuk, hogy a közgyűlés hét napig tartott. Mindennap más és más kijelölt atya énekelt a nagymisést öt segéddel. Énekesek voltak Szentlászlai István és Bereményi György misés atyák. Segítették őket Kolozsvári Pál és Túri Mátyás szintén misés-

¹ 1551-iki összeírás a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. Kaiser Ferdinánd szives közlése.

pap atyák. Az éneket orgonával kísérték, mert az orgonanyomáshoz is ki volt jelölve két fölszenteletlen testvér. Hat napon át szentbeszédeket is tartottak az egybegyűlt népnek és azonkívül ki voltak jelölve Hetési Péter, Kálmáncsehi Miklós, Battyán György, Szalárdi Gergely és Szentandrás Miklós a gyónások meghallgatására. Tehát a közgyűlés idején a hivek is nagy számmal gyűltek templomukba az Isten dicsőítésére és ájtatosságaik végzésére. A testvérek részére külön beszédeket tartottak a provinciálistól meghatározott tárgyakról s az étkezés idején jámbor könyvekből vagy Szent-Ferencz szabályaiból felolvasásokat rendeztek. Két asztalnál ettek és ki voltak jelölve azon testvérek, akik az ételeket felszolgálták. Három szakács és öt kukta dolgozott a konyhában, hat felszenteletlen testvér pedig az edényeket mosta.

Mintegy házigazdának a közgyűlés idejére külön guardiánt neveztek ki és pedig 1542-ben Dobszai Istvánt s mivel sok dolga volt, még két segédet adtak mellé. A látogatók fogadására ki-rendeltek három miséspap atyát (Sélyei Jánost, Karkai Lőrinczet és Pápai Miklóst) és három felszenteletlen testvért. A betegek ápolásával Kanizsai Benedeket bízták meg két felszenteletlen testvérrel, a sekrestyés, harangozó, a kamara gondviselője, a kapusok, szobafűtő, a tűzre és világításra vigyázók mind ki voltak jelölve.

A megjelent mintegy 150 szerzetesből először is ki kellett jelölni az 50 szavazó atyát, mert a nagybányai, ozorai és tótországi örök nem jelentek meg. Evégből a provinciális a nagybányai ör helyettesítésével megbízta Hunyadi Ferenczet és választott tagul mellé adta Debreczeni Istvánt. Az ozorai ör helyett Ároktői Balázs, választott tagként Keresztúri Vitalis; a tótországi ör helyett Buzjái Miklós és választott tagként Rácsai Péter szavazott. Így a látogatókkal együtt voltak 29-en. Ehhez kiválasztott még 10 guardiánt, 4 hitszónokot, hét — akkor szolgálatot nem teljesítő — atyát (Dobszai Istvánt, Ivanicsi Istvánt, Tamási Ferenczet, Vásárhelyi Ferenczet, Vári Bálintot, Orbóczy Andrást és Cserőgyi Benedeket) és így voltak ötvenen. A közgyűlés elfogadván Horhi Mátyás lemondását negyedizben megválasztották Nágócsi Mártont provinciálissá, kormánysegédékké pedig Ároktői Balázst, Tövisi Imrét, Debreczeni Istvánt, felügyelőül Buzjái Miklóst. Rendtartományi választott

tag ugyancsak Tövisi Imre lett és egyuttal a rendtartomány biztosja is, ha netalán a provinciális időközben meghalna. Ő vállalta egyuttal a jegyzőséget is a provinciális mellett. Az egyetemes gyűlésre biztosul Váradi János gyöngyösi guardiánt, főőrül Kápolnai Mátyás jászberényi guardiánt jelölték s ha valamelyik közben meghalna, helyettesükül kijelölték Hunyadi Ferenczet.

Még egy szomorú és teljesen új intézkedésre volt szükség. A provinciális mint János-királypárti ember nem mehetett el Magyarország Ferdinándpárti részébe. Meg kellett tehát bizni a pápai guardiánt, Ujlaky Pétert, hogy a szentléleki, ozorai és tótországi őrségekben ő járja végig a kolostorokat a provinciális helyett. Örök lettek: az esztergomi őrségben: Hahóti Albert, az erdélyiben: Hunyadi Ferencz, a jeneiben: Asszonyfalvi Benedek, a nagybányaiban: Bányai Miklós, az ozoraiban: Keresztúri Vitalis, a sárospatakiban Ebrési Mátyás, a tótországi-ban Dombrai Tamás, a szentlélekiben: Keszi Ferencz, a szécsényiben: Bosányi Gergely.

Most is kellett egyes jelentékeny városokba külön hitszónokokat küldeni a hitujítók támadásának visszaverésére. Kirendelték tehát Tordára Ujlaki Demetert, Enyedre Váradi Ágostont, Dévára Diákai Mihályt, Tasnádra Nádasdi Bálintot, Désre Szöllösi Gergelyt, Kálmáncsehibe Hidvégi Mátét, Miskolcra Várallyai Jánost.

De mégse volt elég. Most már egyes urak is kértek hitszónokokat és gyóntatókat közülök, mert csak őbennük bíztak meg. Így kellett Kállay Jánosnak külön udvari hitszónok s azért Illyevölgyi Jánost odaküldték, a szentléleki guardiánt Szegedi Ferenczet pedig nagyságos Török Imre nejének hitszónokává rendelték. Némelyek külön gyóntatótyát is kértek és így kirendelték Ivanicsi Istvánt a nagyszöllösi pártfogóné (özvegy Perényi Gáborné Frangepán Katalin?) udvarába, az ozorai őrt Keresztúri Vitalist pedig Török Bálintné udvarába. A hittudományi iskolát most a gyulai kolostorban helyezték el, az előadásokat megint Atyai Pétert tartotta és ő ott egyuttal a hitszónoki tisztet is vállalta.

A szörnyű nehéz időközben maguk határozták el, hogy némely állomásokat elhagynak. Kijelölték ugyan csákányi guardiánnak Dalmadi Mátét, de csak azért, hogy onnan elhozza a test-

véreket. Ha a kolostort valaki helyreállítja és kéri őket vissza, akkor majd visszamehetnek.

A felfalusi kolostor is annyira elromlott, hogy ők mint szegény ferenczrendűek, nem bírták kijavítani és míg Kendy Ferencz főúr — amint ígérte — ki nem javíttatja, addig abba vissza nem költözhetnek.

A györgyi kolostorban lakó testvérek is örökös veszedelemben forogtak és azért az ozorai őrt megbízták, vizsgálja meg, ott maradhatnak-e? nem forog-e a testvérek élete ott a törökök kegyetlenségei miatt veszedelemben? mert ha veszedelem fenyegeti őket, el kell onnan jönniök.

A pesti kolostort 1541-ben a törökök elvették a salvatoriánusoktól, a visszamaradt pesti polgárok vigasztalására azonban egy pár atya ott maradt és az elmenekült begina-apácák házába költözött. 1542. elején a visszamaradt polgárok már azt kérték a közgyűléstől, hogy küldjenek oda még több atyát. Azonban a szavazóatyák azt határozták, hogy most nem küldenek, mert szörnyű veszedelmes idők járnak, hiszen nem régiben is a Rákostól nem messzire két testvért megöltek. De ha a béke helyreáll és a kolostort a törökök visszaadják, nem vonakodnak többet küldeni, csak a bíró és a polgárok sürgessék a kolostor visszaadását. Akik ott maradtak, azoknak megengedték, hogy tanítsanak, gyóntassanak, de még ezeket se kényszeríték az ottmaradásra nehogy a törökök vérszomjának áldozatai legyenek. Budára addig, míg a törökök ott vannak, nem neveztek ki guardiánt, hanem az esztergomi őrnek és a pesti guardiánnak kellett vigyázni s ha a törökök kivonulnának, mindjárt küldjenek oda testvéreket. (Sajnos erre még 144 évig kellett várni.) A csiki főemberek is bele akartak szólni a testvérek elhelyezésébe és kérték, hogy a volt guardián megmaradjon náluk. A közgyűlés azonban nem egyezett ebbe bele, hanem ígérte, hogy mindig gondoskodik alkalmas guardiánról.

Az egervári testvéreknek megengedték, hogy kéreghessenek ott, ahol régen a köröshegyiek kéregettek a Sármelléken, ha ugyan oda mernek menni!

Bár a begina-apácákkal azelőtt a szemtelen gyanúsítások miatt oly sok baj volt, mégis megengedték egyes jámbor aszszonyoknak Csanádon, hogy a maguk házában szerzetesi életre egybegyűljenek, maguknak előljárót válasszanak s a jenei őr

vagy a csanádi guardián köteles volt gyóntatót kirendelni számukra. Egy szászmedgyesi lány érdekében pedig a medgyesi bíró és plébános annyit könyörögtek, hogy az előbbi határozat ellenére is fölvevtek a medgyesi apácák közé növendéknek. A somlyóvásárhelyi apácák premontrai rendűek lévén, azok gondját nem vállalták, de azt megengedték, hogy a miséspap testvérek náluk misét mondjanak, mert erre kiváltságuk volt, csak ne énekeljék a misét.

A szegénység megtartása a szörnyű időkben megint sok nehézségbe ütközött. Így pl. a pápai guardián a hosszú, bizonytalan útakra kocsit és lovat kapott és azon jött Váradra. A pápai testvérek azután kérték a közgyűlést, hogy ezeket adják nekik vissza. Visszaadták, de kikötötték, hogy csak a kolostor javításához szükséges dolgok hordására lehet használni és nem kéregetésre, mert különben elveszik tőlük.

A szécsényi, galgóczi, gyöngyösi, jászberényi, héderhelyi, györgyi és ozorai kolostorokban lakó testvéreknek megengedték, hogy két lovat és kocsit tarthassanak, hogy, midőn a szükség kényszeríti őket, a törökök üldözése elől a kocsin máshová meneküljenek. A régi szigorúsággal ez persze nem egyezett meg, de másként a testvérek életét megmenteni lehetetlen volt.

Ujra szabályozták, hogy mindenik kolostornak legyen ügyésze (confratere) és annak helyettese, hogy az összes alamiznapé azoknál álljon és ne a sekrestyében, vagy az oltáron, vagy valami ládában.

A nagy szükségben Csáti Demeter a volt pataki őr elzálogosított egy kelyhet. A provinciálist megbízták, hogy a hitelezőnek fizesse vissza a kapott pénzt és vegye vissza a kelyhet. A vámosi testvérek ismerték a hitelezőt.

A Pálóczyak kihaltával Sárospatakot a kapzsi és lutheránus Perényi Péter kerítvén kezére, ez visszakövetelte tőlük azt a drága miseruhát, amelyet még régen a Pálóczyak készítettek. Elhatározták, hogy a Kolozsvárott őrzött miseruhát visszaadják, csak adjon róla Perényi oly nyugtatványt, hogy azután soha többé rajtuk azt nem követeli.

Nagyon megnehezteltek a szavazó atyák Hartyáni Ferenczre, mert a betegekkel gondatlanul bánt és azért elhatározták, hogy többé nem teszik meg guardiánnak.

A nagyszöllősi pártfogóné kérésére az ő egyházuk tájéka-

nak megjavításáért átengedték Brassai Péter testvért, mert az akit kért, már nagyon gyenge és beteges volt.¹

Igy némiképp megint rendbeszedték a rendtartomány ügyeit és Fráter György oltalma alatt mintegy tíz évig még megmaradhattak az ország keleti felében. De az ország közepén és a Dunántúl gyorsan sorvadtak. Még ez évben a nagy német sereg kudarczczal végződött támadása miatt Pestről el kellett jönniök. 1543-ban elfoglalta a török Esztergomot, Tatát, Székesfejérvárt, Pécsét, Ozorát, 1544-ben pedig Visegrádot. Oda kellett hagyni az esztergomi, tatai, ozorai, györgyi, visegrádi, várapoltoi kolostorokat, ezzel leszállott tehát a kolostorok száma harmincznyolczra, de ami még sajnosabb volt, a testvérek száma is nagyon megcsökkent, mert 1544-ben már csak 491-en voltak, tehát csak körülbelül egyharmada az 1523-iki testvéreknek.²

Voltak azonban köztük bátor, áldozatrakész lelkek, akik a törökök hatalmába került keresztény kath. hiveket nem akarták tanítás, istentisztelet, vigasztalás nélkül hagyni, hanem inkább velük szenvedtek s ha kellett értük haltak. Új, fáradságos, sőt gyötrelmes pálya nyílt meg előttük, de ráléptek erős lélekkel. A magyar kath. nép megmentése lett e másfél századon át folytatott küzdelmes, gyötrelmes életnek jutalma s ez maga jobban beszél a legékesebb szavaknál a salvatoriánusok érdemeiről. Elhagyták az urak, a nemesek, elhagyták a tanítók és lelkészek a magyar kath. népet, de megmaradt velük, szenvedett velük a cseri barát, és fenntartotta, megmentette őket.

Már 1541-ben, midőn Buda és Pest a török kezére került ott maradtak néhányan Pest városában, hasonlóképp ott maradtak Szegeden az alsóvárosi kolostorban. Jászberényből 1543-ban az egyik Miklós nevű testvér már magához a budai pasához, császári helytartóhoz Mehemet-hez ment, hogy tőle oltalomlevelet kapjon és a pasa meg is parancsolta Kopi Istvánnak a város ispánjának, hogy Miklós testvért a kolostorban ne háborgassák.³

Ily megrázó események közt eltelvén a két esztendő 1544. június 1-én megint Nagyváradon jöttek össze s itt a volt rendtartományi választottat és jegyzőt Tövisi Imrét választották

¹ Egyháztörténelmi Emlékek III. 489—500.

² Chronica seu Origo, kézirat a gyöngyösi levéltárban fol. 73.

³ Blahó: Annales II. 686.

provinciálisnak. Kormánysegédekül Patai Tamást, Horhi Mátyást, Tárnoki Jánost és Buzjáki Miklóst, csupa tiszteletreméltó öreg atyát és nagyrészből volt provinciálisokat adták mellé. Felügyelő lett Asszonyfalvi Benedek, rendtartományi választott Hunyadi Ferencz és egyúttal biztos, ha a provinciális halála esetleg közbejönne. A tapasztalt férfiak a többi szavazó atyák beleegyezésével az őrségek számát hatra leszállították. Megsemmisültek ugyanis az ozorai őrség kolostorai a héderhelyi és csákányi kivételével, a tótországi a remetinczi kivételével. Az esztergomi őrség kolostorai közül is csak kettő maradt fenn és hogy ezt legalább fentarthassák, megszüntették a szécsényi őrséget és annak kolostorai közül a szécsényit és fülekit az esztergomhoz, a liptait és vámosit a sárospatakihoz csatolták.

Igy tehát a következő beosztás keletkezett: az esztergomi őrség: a gyöngyösi, jászberényi, szécsényi és füleki kolostorokkal; az erdélyi őrség: a kolozsvári, tövisi, hunyadi, karánsebesi, medgyesi, fehéregyházi, vásárhelyi, felfalusi, csiksomlyai, bákai és teregovisti kolostorokkal.

A jenei őrség: a szalárdi, váradi, gyulai, jenei, csanádi és szegedi kolostorokkal.

A nagybányai: nagybányai, nagyszőlősi, medgyesallyai (aranyos-medgyesi), nyirbátori és kusalyi kolostorokkal.

A sárospataki: a sárospataki, a czékei, vámosi, liptai (okolicsnai) és galgóczyi kolostorokkal.

A szentléleki (vagy másként dunántúli) a pápai, taladi, szentléleki, egervári, csákányi, héderhelyi és remetinczi kolostorokkal.

Mint látjuk ez összeállításból, e két év alatt a kolostorok száma nem változott, mert igaz ugyan, hogy az abaujszántai megszűnt, de a felfalusi Bethlen Farkas közbenjárására és Kendi Ferencz pártfogó kérésére helyreállították s csak azt kötötték ki, hogy az erőszakos hitújítókat onnan eltávolítsák és rendeljenek oda olyan ügyészt (confrater-t), aki a jobbágyi terhek alól fölmentetvén róluk gondoskodhassék.

Bethlen Farkas másik helyet is följánlott nekik, de azt nem fogadták el, mert a nép a lutheránusok vádaskodása és izgatása miatt nagyon kedvetlen, fősvény lett és nem adott alalmazsnát.

Őrök lettek az esztergomiban: Gadnai Simon, az erdélyi-

ben: Hidvégi Máté, a jeneiben: Hahóti Albert, a bányaiban: Keresztúri László, a patakiban: Almanfalvi Demjén, a szentlélekiben: Rácsai Péter. Ez utóbbi volt egyúttal a provinciális biztosa a Dunántúl.

Dévai hitszónoknak Szöllősi Gergelyt, segesvárinak Medgyesi Imrét, tasnádinak Margitafalvi Benedeket rendelték.

Mivel Török Bálint neje Ozoráról a török elől kénytelen volt Debreczenbe költözni, azért a jenei őrségből rendeltek neki udvarába hitszónokot és gyóntatót Szerémujlaki Ferencz személyében.¹

1546-ban jókésőre, június 13-ára esett pünkösöd napja, s azért csak ekkor gyűltek egybe Nagyváradon s ekkor a provinciális hivatal viselésében mindjárt az első szavazásnál újra Horhi Mátyásra került a sor. Kormánysegédül választották Nágócsi Márton, Várad Jánost, Ároktői Balázst és Hunyadi Ferenczet, felügyelőül pedig Palkai Andrást. Ugyanő lett rendtartományi választott és biztos arra az esetre, ha Horhit időközben Isten kiszólítaná az élők sorából. Meghívást kaptak az egyetemes gyűlésre is, tehát arra biztosul Hunyadi Ferenczet, főörül Almanfalvi Demjént rendelték ki. A következő évben Assisiban meg is volt az egyetemes gyűlés, de vajjon a magyar ferenczrendűek ott voltak-e? nincs feljegyezve.

Úgy látszik, hogy Horhi most hazánk északi részén szándékozott lakni s azért Váradon biztosul kirendelte Nágócsi Márton. Dunántúli biztos a szentléleki őr: Ebrési Mátyás lett.

Az őrségek 1544-iki beosztása nagyon czélszerűtlen volt, mert a sárospatakinak roppant nagy területet kellett beutazni, inkább helyreállították a szécsényi őrséget s a szécsényi őr felügyelete alá visszahelyezték a galgóczi és liptai (okolicsnai) kolostorokat, a sárospatakit pedig feloszlatták. Az idetartozó kolostorok közül a vámosit az esztergomihoz, a sárospatakit és czékeit pedig a nagybányaihoz csatolták.

E két év alatt — ámbár az Ormosdi Székely család végre megvalósította azt a szándékát, hogy a salvatoriánusok részére Ormosdon új kolostort épít, — mégis leolvadt a kolostorok száma 33-ra, mert azzal az egy kolostorral szemben elvesztettek hatot, u. m. a szécsényit, a fülekit, a csákányit, héderhelyit és reme-

¹ Egyháztörténelmi Emlékek II. 501—04.

tinczit a török folytonos rablása és kegyetlenkedései miatt, a felfalusit pedig oda kellett hagyni, mert az állhatatlan Kendy Ferencz nem váltotta be ígérését. A szentléleki kolostorba neveztek ugyan ki guardiánt, de azt is elhatározták, hogy odahagyják. Remetinczre azonban csak egyelőre nem neveztek ki új guardiánt, hátha az idő jobbra fordul.

Nagyon szorongatták már őket Sárospatakon és Czekén is, úgy hogy mind a két helyről el akartak távozni, ha valami helyes úton módon lehet; az oda kinevezett új guardiánok tehát csak az eltávozásnak útját egyengették.

Megdöbrentő volt az előljáróknak alkalmas személyek hiánya. Kénytelenek voltak Hartyáni Ferenczet megint kirendelni guardiánnak, pedig ez az 1542-iki határozattal ellenkezett. Kénytelenek voltak most első ízben megengedni azt is, hogy a szécsényi őrségben az őr és a galgóczi guardián egy személyben legyen Rácsai Péter.

A többi örökül megválasztották az esztergomiban Sárvári Lukácsot, az erdélyiben Hunyadi Ferenczet, a jeneiben Dévai Andrást, a bányaiban Illyevölgyi Jánost és a szentlélekiben Ebrési Mátyást. Hitszónokokul kiküldték Enyedre Szöllősi Gergelyt, Tasnádra Hidvégi Mátét, Báthory András udvarába Nádasdi Balázst és Perényi János udvarába Cserőgyi Benedeket.

A pestmegyei Káta falvakba 1542. előtt a budai és pesti salvatoriánusok jártak alamizsnát kérni; mivel eltűnt a reménység, hogy hamarjában e kolostorok helyreállnak, az esztergomi őrt megbízták, hogy határozza meg ő, melyik faluba járjanak a jászberényiek és melyikbe a gyöngyösiék.

A csanádi atyákra is rossz idők jártak, mert Csanádmegye kath. lakosai nagyobbrészt kipusztultak és ráczok foglalták el helyüket. Elkezdtek azért járni a régi Bodrogmegyébe, Száka, Almás és Apáti falvakba (tehát a mai Bácsalmás, Zombor és Apatin környékére) kéregetni. De ez meg rosszul esett a szegedeknek, mert ezek hozzájuk közelebb estek. A közgyűlés el is tiltotta a csanádi testvéreket az itt való kéregetéstől.

Bizonyosan nagyon rosszul esett, hogy meg kellett újítani az 1535-iki gyöngyösi határozatot a lutheránus tévedések kerüléséről és a lutheránus könyvek olvasásáról. Csak a lutheránusok ellen irt könyveket volt szabad megtartani és olvasni.

Hogy a Boldogságos-Szűz védelme alatt megmaradjanak,

kimondták, hogy minden nagy mise után elmondják az évne-gyedenként szokásos karénekeket.¹

Szükségük is volt az oltalomra, mert most már nem csu-pán a törökök, hanem a félrevezetett, fellázított magyarok is kezdték őket öldösní. Rablók, gyilkosok áradtak el az országban és a régen annyira szeretett cseri barátokat se kimélték. 1545-ben Uzsaszentléleken a rablók megölték Merenyei Péter felszen-teletlen testvért, Ozora vidékén Kapronczai Györgyöt, Baranya-megyében Berényi Lőrinczet. Szerdahelyi Benedek és Örösi Mi-hály pedig — mint már említők — 1542-ben Pest mellett a törökök dühének estek áldozatul.²

A törökök azonkívül utazni se engedték a hatalmukban levő területen lakó ferenczrendűeket. Külön engedély kellett ahhoz, hogy kijárhassanak kéregetni. 1547-ben a jászberényi és gyöngyösi testvérek kénytelenek voltak megint Mehemet pasá-hoz, a török szultán helytartójához fordulni és megmagyarázni, hogy nekik minden két esztendőben közgyűlésre kell menniök és azonkívül is a nép közt alamizsnát kell gyűjteni. Így azután nyertek 1547. június 13-án útlevelet.³

A közgyűlés, amire a gyöngyösiök már 1547-ben készülöd-tek 1548. május 20-án (pünkösd napján) Nagyváradon csakugyan összejött. Provinciális lett Tövisi Imre, kormánysegédek lettek Buzjáci Miklós, Pálkai András, Balatinczi Miklós; felügyelő Berethalmi Tamás, rendtartományi biztos és esetleg helyettes is Nágöcsi Márton, rendtartományi választott Cserögyi Benedek.

Megint számítottak egyetemes közgyűlésre s azért biztosnak kijelölték Ebrési Mátyást a bákai guardiánt és főörnek Bala-tinczi Miklóst. A mindinkább veszedelmessé váló öri szolgálattal megbízták az esztergomi örségben Bosányi Mihályt, az erdélyi-ben Balatinczi Miklóst, a jeneiben Dobszai Istvánt, a bányáiban Erdödi Mihályt, a szentléleki-ben Illyevölgyi Jánost, a szécsényi-ben Vári Bálintot. A szentléleki ör lett egyúttal a provinciális dunántúli biztosa. Új hitszónoki állást kellett betölteni Kecse-méten s ide Szerémujlaki Ferenczet, Perényi János udvarába Várallyai Jánost, Tasnádra Szántai Andrást küldték.

Mivel az, amitől már 1546-ban féltek, bekövetkezett s a

¹ Egyháztörténelmi Emlékek. II. 505—08.

² U. o. 533.

³ A ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

sárospataki és czékei kolostorokat oda kellett hagyniok, most már csak 31 helyre kellett választani. De már a kusalyi, nagybányai és medgyesallyai (aranyosmedgyesi) testvéreknek is meg kellett engedni, hogy két lovat és szekeret tartsanak s a provinciálisnak is megengedték, hogy utazásai közben kocsin járjon. Nagy mise alatt elrendelték a „Védelmezd“ kezdetű imádság elmondását. Mindez a szorongatásnak, a menekülés előkészítőjének jele. A gyulai testvéreknek megengedték, hogy szállítókéket ültessenek a kertjükbe, bizonyosan azért, mert már nem kaptak alamizsnaként bort.

Nagybányán a plébános vagy elszökött, vagy elpártolt a kath. hittől s nekik kellett átvenni a lelkipásztorkodást. Megengedték tehát, hogy a mise alatt szokásos alamizsna-ajánlatokat elfogadassák. Az esti imádság végzésére jelt adtak ezentúl, hogy a hívek is jöhessenek egyházukba ilyenkor is imádkozni. A rendtartomány tagjainak száma leolvadt 332-re, az esztergomi őrsgben voltak 33-an, az erdélyiben 95-en, a jeneiben 95-en, a bányaiban 52-en, a szentlélekiben 40-en, a szécsényiben 16-an.¹

A következő közgyűlésig egy fájdalmas csapás érte a rendtartományt a jenei régi kolostor elvesztésével.² Azonkívül a halálozás és az elpártolás miatt a tagok száma leapadt 269-re.

Az 1550-iki közgyűlés különben rendesen folyt le. Ezt is Nagyváradon a Szentlélek-kolostorban tartották pünkösdnapiján (május 25-én). Még élt Fráter György, tehát rend és nyugalom volt a Tiszántúl! Provinciális szolgálatra most Balatinczi Miklós következett, tehát mindjárt az első szavazáskor őt választották meg. Kormánysegédek Nágócsi Márton, Horhi Mátyás, Várad János és Berethalmi Tamás lettek. Felügyelőnek Ároktői Balázst, rendtartományi választottnak Ebrési Mátyást, a provinciális elhalálozása esetén rendtartományi biztosnak Tövisi Imrét választották. Örök lettek az esztergomiban Gadnai Simon, az erdélyiben Dévai András, a jeneiben (neve megmaradt, bár a jenei kolostor megszűnt) Bányai Miklós, a bányaiban Vári Bálint, a szentlélekiben Várad-Ujlaki Ferencz, a szécsényiben Illevölgyi János. Kecskeméti hitszónoknak megmaradt Szerémújlaki Ferencz és hasonlóképen Várallyai János, meg Szántai András is régi he-

¹ Egyháztörténelmi Emlékek II. 509—12. és Chronicon kézirat a gyöngyösi levéltárban, 73/b. levél.

² Chronicon 74/b. levél.

lyeikben maradtak, az előbbi Perényi János udvarában, az utóbbi Tasnádon.

Elhatározták, hogy az ebédlőben épületes könyveket nem csupán az ifjak olvasnak fel, hanem az öregek is sor szerint. Megengedték, hogy a testvérek térdig érő csizmákat viseljenek, de a talpat ne szegeztessék meg. Mivel a csiksomlyai testvérek ott Csikban hiába kértek bort, megengedték nekik, hogy a kis-küküllőmegyei Szénaverős faluban ők gyűjthessenek. A Káta falvakat most a közgyűlés osztotta meg a gyöngyösi és jászberényi testvérek közt akként, hogy Szent-Márton-Káta, Egres-Káta és Cseke-Káta jutott a gyöngyösieknek, a többiek pedig a jászberényieknek.

Valami okból előre elhatározták, hogy a jövő közgyűlést ne pünkösdi, hanem húsvét után a negyedik vasárnap tartják meg Nagyváradon. Talán azért tették ezt, mert előre kiszámították, hogy 1552-ben Pünkösdi napja későre (június 4-re) esik.

A két évi időközben egy rettenetes gyilkosság miatt megint óriási csapások érték őket. Már előzőleg, 1551. őszén a törökök megtámadták Csanád várát és e miatt az ott lakó testvéreknek el kellett vonulniuk. Fráter György a sereg gyűjtésével másutt volt elfoglalva. 1551. december 17-én pedig az olasz erkölcsöket áthozott Ferdinándpárti vezér, Castaldo Iván megölette saját kastélyában Fráter Györgyöt, a szegény salvatoriánusok erőskezű pártfogóját.

Fráter György halálának hírére a kolozsvári hitújítók a városból, Török János, Vajdahunyd lutheránus ura a hunyadi kolostorból kiűzték a testvéreket, elvették egyházi felszereléseiket és lerombolták kolostoraikat. Deák Péter nagybányai tiszttartó is mindjárt fellázította a várost. Rárohantak tehát a rosszindulatú nagybányaiak a kolostorra, a testvéreket onnan kikergették és a kolostort lerombolták.

1552. márczius 5-én pedig a szegedi veszedelem miatt Szegedet kellett egy időre odahagyniuk és a visszavonuló, megvert magyarokkal menekülniök.¹

Castaldo a kolozsváriakat kényszerítette ugyan, hogy a salvatoriánusokat visszavegyék, de már a nagybányai és csanádi lerombolt kolostorok visszaadását nem tudta kivinni. Vajda-

¹ Rónay János: Magyar hadi krónika II. 50—56. Egyháztörténelmi Emlékek V. 630. Történelmi Tár 1892. 675. Gyöngyösi levéltár 1552. összeírás.

hunyadi is olyan földesúr (Török Ferencz) kezébe jutott, aki a szerzeteseket dühösen üldözte, nemhogy visszafogadta volna.

De a kolostorok elhagyásán kívül még életüket is kellett áldozniok a salvatoriánusoknak. 1552. márczius 5-én a szegedi veszedelemkor az alsóvárosi kolostorban őrizet végett visszamaradt testvéreket, nevezetesen Szegedi Tamás miséspapot, Zádori László és Lippai Bernát szerzetes növendékeket a törökök felkoncizolták.¹

Szerencsére Nagyváradon Pázmány Péter, (a későbbi híres érsek nagyatyja) várnagy, megakadályozta a zavargásokat és így 1552-ben a kitűzött napon május 15-én még meg lehetett tartani a közgyűlést. Erre Balatinczi összeíratta az elpusztult, vagy pusztulóban levő kolostorok drágaságait, feljegyeztette hol vannak, hogy utódját tájékoztassa.

A provinciális szolgálatban most fiatalabb erőre volt szükség s azért a harmadik szavazásnál Cserőgyi Benedeket választották meg, aki 1544. óta mint jeles hitszónok tűnt ki. Helyettese lett Tövisi Imre, a már két ízben provinciális tisztet viselt atya. Kormánysegédeknek Hunyadi Ferenczet, Palkai Andrást, Ebrési Mátyást, felügyelőül Szegedi Ferenczet tették meg, a rendtartományi választott ugyancsak Ebrési Mátyás lett. Öröknek választották az esztergomi őrségben Hunyadi Ferenczet, az erdélyiben Hidvégi Mátyást, a jeneiben Tövisi Imrét, a bányai-ban Bányai Miklóst, a szentlélekiben Diákai Mihályt és a szécsényiben Almánfalvi Demjént.

Mennyire megfogyatkozott az alkalmas testvérek száma mutatja, hogy az esztergomi őr egyúttal jászberényi guardián, a szécsényi őr egyúttal liptai guardián lett, pedig addig a két szolgálatot egy személy nem végezhetette. Kecskemétre Szatmári Mátyást, a nagyszöllősi pártfogó, Perényi János nejének udvarába Illyevölgyi Jánost, Tasnádra Csanádi Mártont, Enyedre Kolozsvári Lőrinczet küldték ki hitszónokoknak.

A határozatokból látszik, hogy a háborús zavarok miatt a fegyelem és a szegénység megtartása nagyon meglazult. Meg kellett tiltani, hogy a városokban kint senki bort ne igyék s egyáltalában ki ne járjon, még a guardiánok se adjanak engedélyt kimenetelre. Ismételni kellett, ne viseljen mindenki sarut,

¹ Egyháztörténelmi Emlékek II. 533.

hanem azt az örök és a választottak ítéljék meg, ki viselhet, ki nem, ne szerezzen be senki és ne tartson fenn magának senki külön pokróczot. Áthelyezés alkalmával ne vigye senki magával a pokróczot egyik helyről a másikra. A guardiánok is a közgyűlésre elhozott pokróczot adják át a közgyűlésen kinevezett új guardiánoknak, hogy azok visszavigyék a régi helyre. A kolostor bútorait össze kellett irni és a közgyűlés előtt a lajstromot felolvasni az egész gyülekezet előtt. Mikor a guardiánok el akartak indulni a közgyűlésre, legalább két választottnak meg kellett mondani mennyi alamizsnát hagynak otthon és mennyit visznek magukkal az útra a költségekre, nehogy gyanura okot adjanak.

Az örökös háborúban, a folytonos belvillongásokban nagy gondot okozott a ruházat beszerzése. A közgyűlés azzal akarta biztosítani a testvérek felruházását, hogy az olyan ör vagy guardián, aki nem gondoskodik a rája bízott testvérek ruhájáról, pedig a maga számára azt beszerezte, fosztassék meg az új ruhától és osztassék szét azoknak, akikről kötelessége lett volna gondoskodni.

A teljes bizonytalanságot a jövőről mutatja, hogy a jövő közgyűlés helyül Nagyváradot óhajtanák ugyan, de ezért rábízta a provinciálisra, hogy az idők változása szerint ő tűzze ki a közgyűlés helyét.

Ezen intézkedésre valóban szükség volt. A provinciális az új közgyűlést nem Váradra, hanem Nagyszöllőse hívta össze. Itt Perényi János, illetőleg özvegy édesanyja még mindig szívesen segített rajtuk, ellenben Nagyváradon az új püspök minden pénzt a katonákra költött s nem volt kedve nekik is alamizsnát adni a közgyűlés költségeire.

A közgyűlés idejéig megint két kolostor vészett el, 1552. június 1-én a török elfoglalván Veszprém várát,¹ a taladi régi falakat kellett odahagyniok a testvéreknek; majd Oláhországban alakultak úgy az állapotok, hogy Teregoviston tovább nem tar-
tózkozhattak.

1554-ben nem birtak összejönni a szokásos pünkösdi ünne-
pére, hanem csak öt héttel később június 10-re. Itt azután egy-
szerre az első szavazásnál megint Tövisi Imrét állították a rend-

¹ Kerékgyártó: Hazánk évlapjai 415. l.

tartomány élére s mivel ő a Ferdinándpárti részeken akart lakni Nagyváradon lakó helyetteséül kijelölték Horhi Mátyást. A rendtartományi választott Ebrési Mátyás, kormánysegédek pedig Horhin kívül Váradi János és Szegedi Ferencz lettek, felügyelő pedig Durbachi Bálint.

A közgyűlésnek első szomorú határozata volt, hogy a bányai őrség egybecsatoltassék a jeneivel. Igy azután csak öt ört kellett választani s ezek lettek az esztergomiban Bányai Miklós, az erdélyiben Apáti Demeter, a jeneiben Dévai András, a szentlélekiben Erdődi Mihály, a szécsényiben Almánfalvi Demjén. Külön hitszónok már sehová se jutott, sőt a szécsényi őr kénytelen volt egyúttal a galgóczi guardiánságot is magára vállalni.

A végső szükség sok mindenre rávitte a közgyűlés atyáit, amit régen a szent szegénység megsértésének tekintettek volna. Megengedték nevezetesen, hogy tyúkokat tarthassanak és csirkéket nevelhessenek, mert nem kaptak kéregetés útján csirkéket. Megengedték azt is, hogy lent vethessenek és magvából olajat üthessenek a testvérek használatára. Hasonlóképen, hogy árpát vagy zabot vethessenek az állatok élmezésére, de nem eladásra vagy sörfőzésre. Mivel pedig a guardiánok most már úgyszólván tartottak kocsit és lovakat, rájuk parancsoltak, hogy az őröket egyik helyről a másikra szállítsák.¹

Jött azután a salvatoriánusokra nézve a legszomorúbb, legborzasztóbb esztendő: 1556. Ekkor a pártoskodásnak vallási térre is átvitt dühe lerombolta azt, amit Erdélyben és Tiszántúl századok kegyelele, jámborsága létrehozott.

Erdély és Tiszántúl nemessége 1556-ban visszahozta Lengyelországból János király fiát és oly dühvel támadott a Ferdinándpártiakra, hogy aki gyanus volt a németpártiságról, mint ők a Ferdinándpártiakat nevezték, náluk meg nem maradhatott. Már pedig a szerzetesek, kivált a salvatoriánusok a törvényes rend fenmaradását sürgetvén, legalább is gyanusak voltak előttük. Azonkívül bennük nagyon sokan vallási ellenfelüket is látták és a hitújítók gyűlöletével ragadták meg az alkalmat, hogy tőlük megszabaduljanak.

Megtámadták tehát őket, Kolozsvárt, Marosvásárhelyt, Medgyesen, Fehéregyházán, Tövisen és kegyetlenül kiűzték (a do-

¹ Egyháztörténelmi Emlékek II. 520—22.

monkos-rendűekkel és mariánusokkal együtt). Tiszántúl Csáky Farkas szolgálai még a kiűzéssel sem elégedtek meg, hanem a szalárdi guardiánt Várad-Ujlaki Ferenczet megölték. Gyuláról a lutheránus várkormányzó Mágócsy Gáspár szorította ki őket. Kusalyról el kellett jönniök, mert a Jakcsy család már nem pártolta őket. A Bebek család vámosi ága is végleg átállott a lutheránusokhoz (a másik ága már előbb is az volt) és így elűzte őket Vámosról. 1557-ben nagy pártfogójuk a Perényi család is nagy csapást szenvedett, mert János-Zsigmond pártjára állván I. Ferdinánd serege Nagyszöllöst ostrom alá vette, elfoglalta és ez alkalommal a cseri barátok híres nagyszöllősi kolostorát is lerombolták.¹ Maguk a Váradon lakó salvatoriánusok is annyira rettegtek, hogy értékes egyházi felszereléseiket elvitték a kath. hitéhez hű maradt Bajoni családnak bajoni várába. Maga a provinciális Tövisi Imre adott róla igazolványt 1556. aug. 22-én, hogy 24 kelyhet, 19 tányérkát, 5 keresztet, 3 úrmutatót, 2 ezüst ámpolnát, 3 füstölőt, 2 feszületet, 1 kis ezüst kezet és 1 kis aranyozott ezüst csuprot adott át a Bajoniaknak,² de azután az erdélyi kormány onnan is erőszakkal elvitette.

De nem csupán a Váradon lakó salvatoriánusok gondolkoztak így, hanem a többiekben is mindig élt a remény, hogy jobbra fordulnak még az idők s azért az istentiszteletre szánt drága miseruhákat, palástokat megmenteni igyekeztek. Már 1544-ben Visegrádról elszállították az ilyeneket Fülekre. 1551-ben Csanádról, Szegedről Gyulára. De 1556-ban itt se voltak biztos helyen, itt is ragadozó kézzel nyúltak utánuk nem csupán a törökök, hanem a magyar hitújítók is.

Midőn pedig körülnéztek, hol találhatnának olyan helyre, ahol se külső, se belső ellenség nem bántja a jámbor hivektől Isten szolgálatára szánt tárgyakat, egész Tiszántúl csakis Báthory András ecsedi vára mutatkozott ily bátorságosnak. Báthory András I. Ferdinándnak beteges, de tántoríthatatlan híve, tárnokmestere, tiszántúli főkapitánya és Szabolcsmegye főispánja tántoríthatatlan volt a kath. egyház szeretetében is, az ő ecsedi vára pedig az akkori hadi felszerelésekkel bevehetetlen volt.

¹ Rónay: Hadi Krónika II. 70—76. Losteiner: Annales P. I. 149. Kézirat a csiksomlyai kolostorban. Blahó: *Exempla antiquarum literarum*, kézirat a gyöngyösi levéltárban.

² Károlyi család oklevéltára III. 290—91. 298—99.

Ezért tehát a gyulai, szalárdi, kusalyi, tövisi testvérek (sőt kis részben a váradiak is) mind idehozták drága felszereléseiket. Ezekkel együtt a náluk már előbb elhelyezett csanádi, szegedi, nagybányai, czékei, visegrádi, pesti, tatai és esztergomi egyházi szerek is mind Ecsedre kerültek.¹

Dunántúl is addig bosszantották őket Nádasdy Tamás gazdatisztjei, hogy az egervári kolostorból ki kellett vonulniok és üresen hagyniok.

Kegyelmesebbek voltak hozzájuk a törökök, mert a szegedi kath. nép kérésére megengedték nekik, hogy a szeged-alsóvárosi kolostorba visszaköltözhessenek.

A rájuk nézve rettenetes 1556. évben a közgyűlést se lehetett megtartani. A provinciális tiszántúli biztosa Horhi Mátyás, úgylátszik, meg is halt, mert ezentúl nem említik, pedig bizonyosan megválasztották volna — ha másnak nem, — kormánysegédnek, ha tovább is élt volna.

Tövisi Imre tehát négy évig viselte a nehéz szolgálatot, és csak 1558-ban husvét negyedik vasárnapjára május 8-ra tudta egybegyűjteni társait a török fenhatósága alatt álló gyöngyösi kolostorba. Talán azért is hívta ide társait, hogy ide mint semleges helyre mind keleti, mind nyugati részéből Magyarországnak elengedik testvéreit az egymásra annyira féltékeny és mérges fejedelmek és főurak.

Sajnos a gyűlésen 11 kolostor guardiánja hiányzott s így az 1554-ben meglevő 24 kolostorból csak 13 lett. Időközben azonban — amint említők — a szegedi kolostor helyreállván 14 helyre kellett guardiánt választani.

Az 1558-iki közgyűlésen megint csak Tövisi Imrét választották meg provinciálisnak, pedig ez a szabályokkal határozottan ellenkezett. De a zűr-zavaros állapotokban mást nem tehettek. Kormánysegédekül Cserőgyi Benedeket, Ebrési Mátyást, Csiki Jánost és Illyevölgyi Jánost, felügyelőül Apáti Demetert rendelték. A kormánysegédek egyike Csiki János lett a rendtartományi választott és egyúttal jegyző, valamint rendtartományi biztos, mert már nagyon kevesen voltak s nem lehetett minden hivatalra külön személyt kapni. Örök lettek az esztergomiban Szegedi Ferencz, egyszersmind jászberényi hitszónok, az erdélyiben Egeresi László, a jeneiben Szerémujlaki Ferencz, a szentléleki-

¹ Magyar Sion II. (1864.) 228—35.

ben Nováki Máté, a szécsényiben Ebrési Mátyás egyúttal liptai guardián. Hitzónokokul kiküldték Egerbe (tévedésből Váradot irt a jegyző) Zákányi Balázst, Kecskemétre Illyevölgyi Jánost, Nagyszöllősre Szántai Andrást.

Ha szokatlan és szabálytalan volt Tövisinek 1558-iki megválasztása, még szokatlanabb volt az, hogy a következő 1559-ik évben husvét után negyedik vasárnapon (ápril 23-án) már megint közgyűlést tartottak, pedig Tövisi meg sem halt.

A nagy elégedetlenséget az 1558-iki választással mutatja az is, hogy ez alkalommal négyszer szavaztak és csak a negyedik szavazáskor egyeztek meg abban, hogy Ebrési Mátyás legyen a provinciális. Kormánysegédek lettek Zákány Balázs, Várallyai János, Szerémujlaki Ferencz; felügyelő Bányai Miklós, rendtartományi választott, halálesetén biztos és jegyző egy személyben Várallyai János. Örökül rendelték az esztergomi őrségbe Tövisi Imrét és ez volt egyúttal a királpárti részeken a provinciális biztosa, az erdélyiben Egeresi László (egyúttal csíki guardián), a bányaiban Illyevölgyi János, a szentlélekiben Almádapáti Demeter tárnoki guardián és a szécsényiben Almánfalvi Demjén. Hitzónokokat küldtek Kecskemétre: Szerémujlaki Ferenczet, Patára Kolozsvári Pált, Pásztóra Szatmári Mátyást, Nagyszöllősre Szántai Andrást és Nyitrára (bizonyosan Bornemissza Pál volt erdélyi püspök meghívására) Csíki Jánost.

Sajnos egy év alatt is csak fogyott a kolostorok száma. Varkocs Tamás erővel összerombolta Nagyváradon a híres Szentlélek kolostort. Hiába parancsolta meg neki 1558. június 10-én Izabella királyné a kath. hivek, papok és szerzetesek védelmét annál jobban zaklatta őket. Karánsebesről a kálvinista Iktári Bethlen Gergely zaklatta ki őket. A Pápán lakó testvérek a szintén kálvinista Török Ferencz erőszakoskodása ellen már 1557-ben folyamodtak a királyhoz. De a király távol volt, akaratának végrehajtói, a várban elhelyezett katonák pedig szintén ellenségei voltak a szegény cseri barátoknak s már előbbi kolostoruk feledését elbontották. Kénytelenek voltak tehát innen is eltávozni s ehelyett a régen oly kevésre becsült kicsiny szala-tárnoki kolostorba húzódtak be.¹

¹ Verancsics összes munkái II. 100. A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára. Kanyaró: Unitáriusok Magyarországon. 92. l. V. ö. Pesty: Szörényi bánság I. 299. 1557-iki oklevél a Nemzeti Múzeum levéltárában. Törzsanyag.

Ekkor tehát a tárnokit is hozzászámítva volt 12 kolostor, de csak kilencz guardiánt tudtak választani, mert három (a bányai, remetinczi és ormosdi) nem jelentek meg. Ezek tehát megmaradtak.

Ebrési Mátyás körülbelül a nyirbátori kolostorban az erdélyi fejedelemséghez közel tartózkodott és az ott levő kolostorok megmentésén fáradozott. De az erdélyi fejedelemségben élő testvérek megélhetése nagyon megneheződött, mert a főúri és katonai hatóságok mind ellenük fordultak és még csak a kéregetést is megakadályozták. Nagynehezen, 1560. október 4-én lehetett János Zsigmond fejedelemtől oly oltalomlevelet megszerezni, hogy élelmük megszerzése végett az országban kéregethessenek, de ezt is csak azon megalázó és zaklatásra ürügyet nyújtó feltétellel adták meg, hogy a kémkedéstől és a ravasz, cselszövő járkálásoktól tartózkodniok kell.¹

A török hódoltságban is szenvedniök kellett a hitújítók elvakult dühe miatt. Ilyen elvakultság okozta 1560. október elején a jászberényi kolostor felgyújtását és a tető elégését, pedig abban az időben roppant nehéz volt azt helyreállítani.²

Az ilyen üldözések bizony nagyon sok testvért is megintgattak jó feltételeikben és fogadalmukban. Így pl. tudjuk, hogy ez időtájt, vagy talán még 1556-ban Gyöngyösi Berzenczei Miklós hitehagyott lett.³ A rendtartomány kormányzásában is nagy zavarok és zökkenések állottak be. 1559 után két évig nem kellett volna közgyűlést tartani, de azért a közgyűlésnek jegyzőkönyvében azt a bejegyzést találjuk, hogy 1560-ban látogatókat rendelték az őrségek felülvizsgálatára,⁴ tehát közgyűlésnek is kellett lenni. Szentlászlai István is azt állítja a müncheni kézirat első lapján, hogy ő gyöngyösi guardián volt, midőn az Egerben, hitszónoki működése közben elhalt Szegedi Ferencz könyvei közt a rendtartomány szabálygyűjteményét megtalálta. Már pedig Szegedi Ferencz 1559. április 23-án még élt és ugyanakkor nem Szentlászlait, hanem Zákány Balázst választották gyöngyösi guardiánnak.⁵ Szegedi halála után tehát Szentlászlai

¹ Eredeti oklevél a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

² Verancsics összes munkái VIII. 194—96, 271.

³ Müncheni állami könyvtár Cod. Lat. 9071. f. 1.

⁴ Egyháztörténelmi Emlékek II. 526.

⁵ U. o. II. 528.

csak úgy juthatott a gyöngyösi guardiáni hivatalhoz, ha 1560-ban közgyűlést tartottak.

De hiába tartottak 1560-ban közgyűlést, 1561-ben megint össze kellett azt hívni és amire azelőtt tán nem is mertek volna gondolni, most kénytelenek voltak azt megtartani a szegény liptai (okolicsnai) kolostorban; itt legalább életüket nem fenyegette veszedelem. Ide is csak jó későn, 1561. június 19-én jöhettek össze és látván, hogy csak a királypárti részekben tarthatják fenn magukat, megint Tövisi Imrét választották meg provinciálisnak. Kikerültek még a kormánysegédek is a régiekből: Almádapáti Demeter, Nádasdi Bálint, Csiki János éltek még. Illyevölgyi Jánosra került a sor a felügyelői tisztségben, de már rendtartományi választottnak nem jutott külön, érdemes testvér, az megint csak Almádapáti Demeter lett. Elveszvéen a jenei őrségnek összes kolostorai, nem volt értelme a név fenntartásának s azért inkább a nagybányai őrség nevét támasztották fel, mert az ehhez tartozott kolostorok közül legalább kettő (a nyirbátori és medgyesallyai (aranyos-medgyesi) fennmaradt, sőt a szőlősi helyreállításához is volt még mindig reménység. Így azután őr lett az esztergomiban Szentlászlai István, a szécsényiben Ebrési Mátyás, az erdélyiben Kolozsvári Lőrincz, a nagybányaiban Illyevölgyi János, a szentlélekiben Vizvári István. Hitszónokul küldték Kecskemétre Miskolczi Orbánt, Egerbe az elhalt Szegedi Ferencz helyett Szerémújlaki Ferenczet, Diósgyőrre néhai Ballassa Zsigmond jámbor özvegyének, Fánecsy Borbálának udvarába Várallyai Jánost. Ez egyúttal Miskolczon is helyettes-plébános lett, mert a volt világi papok mind elpártoltak, vagy elszöktek onnan.¹

1562-ben Verancsics Antal, egri püspök annyira meg volt elégedve Várallyai János miskolczi működésével, hogy 200 forintot adatott neki segítségül. A pénzt Várallyai Egerben szerzetestársának, Szerémújlaki Ferencznek lakásán az év február 15-én vette át.² Tiszántúl Báthory Miklós, a későbbi országbiró volt erős pártfogójuk, azért Illyevölgyi János egyúttal az ő udvari hitszónoka is lett. Szőlősrre, Perényi János udvarába Kolozsvári Pált küldték.

¹ Borovszky: Borsodmegeye története I. 27.

² A M. T. Akadémia kéziratára. Oklevélgyűjtemény. XV. kötet. Bunyitay V. közlése.

Tövisi Imrere nagy terhet raktak a provinciális szolgálattal. Hat társuk a törökök rabságában synylődött s őneki kellett volna azokat kiváltani. Tövisi, hogy pénzt szerezzen a még kezénél levő legbecsesebb kelyhet akarta eladni s 1562-ben kérve kérte Bornemissza Pál erdélyi püspököt, a nyitrai püspökség kormányzóját, hogy azt vegye meg, ne kerüljön ötvösök kezébe. Már előbb 1554. táján Erdélyben a végső szükségből kényszerítve neki adott el egy hatalmas aranykelyhet, azért fordult most is hozzá. Bornemissza bámulva látta, hogy igen szép, régi és három magyar család czimerével ékített munka, de a középső fogója hiányzott, mert azt már előbb eladta Tövisi. Bornemissza így is megvette, kiegészítette s a nyitrai egyháznak hagyta.¹ Kegyes jötevők alkotásai így siklottak ki kezükből.

Az 1561-ik év az első 1526. óta, amelyben nem kellett kolostorok elhagyásáról, lerombolásáról beszámolni. 1559-től—1561-ig maradt a kolostorok száma 12.

De nem ez a legörvendetesebb jelenség, hanem az, hogy hat új, tanulásra kész ifjú jelentkezett! Megszűnt tehát az elpártolás, a szerzet jövőjébe helyezett bizalmatlanság!

E hat szerzetesi növendéket (köztük egyik, Mágócsi János már misés pap volt) Csíki János előadó oktatására bízták. Az ételeknek a czellákba való felvitelét, a pénzbeli alamizsna maguknáltartását szigorúan eltiltották.²

Tartottak-e két év mulva 1563-ban közgyűlést? nem tudjuk. Készülni készültek rá és fenmaradt ránk a tagoknak 1563. május elején készült összeírása.

Látjuk ebből, hogy ekkor 109 tagja volt a rendtartománynak: Gyöngyösön 15, Jászberényben 18, Szegeden 6, Csíksomlyón 8, Bákóban 4, Nyírbátorban 4, Medgyesallyán 4, Tárnokon 5, Ormosdon 5, Remetinczen 4, Galgócson 6, Okolicsnán 10 és Szakolczán 20.

Annak az 1561-iki erős elhatározásnak tehát, hogy a növendékeket újra tanítani fogják, még pedig a hittudomány új, világosabb módszere szerint, nagyon áldásos hatása lett: az 1535-ben elhagyott szakolczai kolostor visszavétele és benépesítése. A névsorból világosan kilátszik, hogy Csíki János ide költözött az ő tanítványaival, az időközben fölszentelt növendékek

¹ Archaeologiai Értesítő 1902. 209.

² Egyháztörténelmi Emlékek II. 526—28.

kel és még nyolcz új, 1561. után jelentkezett szerzetes növendékekkel.¹ Volt tehát ezentúl legalább egy nyugalmas fészek, ahol a küzdelmekre, szenvedésekre készülhettek s magukat a hitújítók támadásai ellen felvértezhették.

Mert bizony még roppant sok küzdés és szenvedés várt rájuk! 1563-ban is az elvakult lutheránus magyarok Isaszeg környékén megölték közülök Belközi Jakab miséspapot és Vásárhelyi Péter felszenteletlen testvért.²

Ha megtartották is 1563-ban valahol a közgyűlést, annak határozatai nem maradtak ránk. Az bizonyos, hogy a provinciális továbbra is Tövisi Imre maradt.

1565-ben mindjárt az év elején, mikor még a törökök nem járkáltak, Tövisi lemerészkedett menni Gyöngyösre és február 2-án megtartották ott a közgyűlést. De a tiszántúli részeken éledgelő testvérek oda se mertek eljönni, félvén az erdélyiek, illetőleg a János—Zsigmond-pártiak haragjától.

E gyűlésen megint csak Tövisi Imrét választották meg provinciálisnak. Kormánysegédükül mellé rendelték Cserőgyi Benedeket, Egeresi Lászlót, Tivadari Egyedet és Bányai Miklóst. Felügyelő lett Almánfalvi Demjén. Rendtartományi választottanak és egyszersmind jegyzőnek Mohácsi Tamást találták alkalmasnak, biztosnak pedig Cserőgyi Benedeket. Külön őr most csak az esztergomi őrségnek jutott Bányai Miklós személyében. Az erdélyi őr lett Vásárhelyi Lőrincz egyszersmind csíksomlyai guardián, a szécsényi őr Almánfalvi Demjén egyszersmind lipitai guardián és a szentléleki őr Széplaki Demeter, a tárnoki guardián. A remetinczi kolostor elpusztult ugyan, de helyreállott a szakolczai s így a kolostorok száma maradt 12.

Legörvendetesebb volt e közgyűlés feljegyzései közt az, hogy megint 11 új szerzetes növendéket küldhettek Szakolczára még pedig tanulás végett. Hat közülök gyöngyösi volt, 1 jászberényi, 1 felnémeti, 1 füleki és csanádi. Tehát a szerzet törzsökét ezentúl hevesmegyei magyarok tették.³

Két év mulva Tövisi már sehogyse akarta tovább vinni a provinciális szolgálatot és azért a Gyöngyösön tartózkodó biztosnak Cserőgyinek megparancsolta, hogy tartsa meg ő a közgyű-

¹ Chronicon kézirat fol. 76—77.

² Egyháztörténelmi Emlékek II. 534.

³ Egyháztörténelmi Emlékek II. 528—30, 11.

lést. Ő maga, hivatkozva a zavaros időkre, nem ment el Szakolczáról. Így azután Mohácsi Tamás, a jegyző is ott maradt és csak hallomásból értesült, hogy Cserőgyi Benedeket választották meg provinciálisnak. Ez azonban továbbra is Gyöngyösön maradt és ott, mint előbb, végezte az igehirdetést. Új jegyzőnek és rendtartományi választottnak Széplaki Demetert tették, mert a szentléleki őrség 1566-ban teljesen megsemmisült. Esztergomi őr Szatmári Mátyás a szegedi hitszónok, szécsényi őr, rendtartományi biztos és egyúttal szakolczai guadrían Tövisi Imre lett.¹

Három év múlva akarva, nem akarva megint csak Tövisi volt kénytelen vállalni a provinciális szolgálatot. Ő maradt azután a provinciális 1579-ig, mert a szükség törvényt bontott.

Azután következtek a szolgálatban:

1579—1583. Gyöngyösi Imre,

1583—1586. Pócsi János (meghalt 1586.),

1586-ban Mohácsi Tamás, de már 1586. július 31-én meghalt,

1586—1595. Szelevényi Pál,

1596—1599. Abdai György,

1599—1602. Ujlaki Imre volt főesperes,

1602—1605. Abdai György,

1605—1607. Ujlaki Imre (meghalt 1607-ben Hradistyén.)

A gyűléseket rendszeren Gyöngyösön tartották, mert a csiki és szakolczai kolostorok testvéreire nézve az mintegy központon állott. Még így is volt az összejövetelnek egy nagy akadály, még pedig az, hogy a szakolczai, a galgóczi testvéreknek, valamint ha rövidebb úton akartak odajutni a csiki testvéreknek is sokszor kellett átmenni a török hódoltsági területen. Szerencsére a török a ferenczrendűeket ha nem is szerette, de tűrte és így nem volt nehéz nekik a budai pasától engedélyt nyerniök, hogy Gyöngyösre mehessenek és ott gyűlést tarthassanak. Kikötötték a török pasák, hogy magukat csendesen és becsületesen viseljék s ezt a kikötést ők anélkül is teljesítették.²

1576-ban a közgyűlést Szakolczán kellett megtartani, mert 1575. végén, vagy 1576. elején megjelent a salvatoriánus fe-

¹ Egyháztörténelmi Emlékek 530.

² Ilyen engedélylevelé van a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában f. XV. nr. 77. sz. Ali budai pasától körülbelül 1581. tájáról.

renczrendűek közt a generálisnak főbiztosa (commissarius generalis) és a szabályok szerint neki kellett volna vezetni ezentúl a közgyűlést. Alvarez Mihály volt e főbiztos, de ez nem mert elmenni a török hódoltságba Gyöngyösre, hanem csak Szakolczáig jött. Itt se maradt sokáig, hanem megbízta Tövisi Imrét, hogy a közgyűlést tartsa meg, de ő maradjon a provinciális. Így is tartották meg a közgyűlést 1576. márczius 4-én. 1579-ben Tövisi Imre öregsége és aggkori gyengesége miatt kénytelenek voltak a szavazó atyák egész Szakolczáig fáradni és így jókésőn Szentháromságvasárnapján (június 4.) tartották meg a közgyűlést. Rábírták az öreg Tövisit, hogy maradjon legalább guardián Szakolczán azáltal, hogy segítségül adták mellé Pócsi Jánost.

A szakolczai 1579-iki közgyűlésen választott provinciális: Gyöngyösi Imre hatalma az akkori szabályok szerint négy évig tartott s azért ő 1581-ben időközgyűlést tartott Gyöngyösön 1581-ben ápril 23-án. Ez nagy újítás volt a salvatoriánusoknál, de nem tetszett nekik. A körülményeknél fogva jobb volt nekik, ha ritkábban tartottak gyűlést s azért visszatértek a hároméves időközökre.

E közgyűléseken egész 1576-ig választottak még öröket is, és pedig 1570-ben Bányai Miklóst esztergomi, Egeresi Lászlót szécsényi, Szatmári Mátyást erdélyi, 1572-ben Bányai Miklóst esztergomi, Gyöngyösi Pócsi Jánost szécsényi és Gyöngyösi Imrét erdélyi, 1574-ben végre Gyulai Gáspár esztergomi, Gyulai Ambrust szécsényi, Gyöngyösi Ferenczet erdélyi örökké.

De ezután nem volt szükség az örökre, mert a kolostorok ügyis csekély száma még jobban fogyott. Már 1571-ben el kellett hagyni az okolicsnai kolostort Liptóme gyében, mert nem tudtak ott megélni. Megparancsolta ugyan az esztergomi érsek 1571. május 26-án az okolicsányi nemeseknek, hogy ne akadályozzák a híveket a szentmise hallgatásban,¹ de azt már nem lehetett erőszakolni, hogy a nemesek és a hívek alamizsnát adjanak. Azért 1571. június 1-én búcsút vettek a kedves, szép templomtól és Mágócsy János, mint a rendtartomány választottja bizonyítványt adott az okolicsnai nemeseknek, hogy a kolostor elhagyása miatt sohasem indítanak pert.²

¹ Századok 1879. 349—51.

² Losteiner: Annotatiónes. Csíksomlyón.

1576-ban azután elpusztult a galgóczi kolostor is, mert Ungnad Ádám, a vár ura, szolgálival felgyújtatta az épületeket és a feleségét is áttérítvén a lutheránus vallásra, teljességgel nem volt, aki segítette volna őket az épületek helyreállításában.

1581-ben végre oda kellett hagyni Moldovában a bákai kolostort is, mert egyik ellenségük, Arsengo Jeromos nevű lengyel minorita addig áskálódott ellenük a moldovai vajdánál, hogy ez elvette tőlük az épületeket.¹

Ettől kezdve tehát csak négy kolostor, a csíksomlyai, szegedi, gyöngyösi és szakolezai maradt kezükön és ez így tartott 19 éven át.

Azonban működésük még se maradt a kolostorok falai között. Ha már nem végezheték el Isten dicsőségére közösen a zsolozsmát és szentmisét, legalább elszéledtek az országban hit hirdetőknak, hogy az árván maradt, szegény, kath. híveket vigasztalják, hitükben megerősítsék.

Gyöngyöshöz legközelebb volt Jászberény s a jászberényiek annyira könyörögtek, hogy legalább hit hirdető (prédikátor) lakják náluk, hogy 1570—74-ig Csanádi Lukácsot, 1574—76-ig Gyöngyösi Imrét, 1576—85-ig Gyöngyösi Mihályt küldték ide.

Kecskeméten is folytatták az ott már előbb megkezdett igehirdetést 1570—72-ben Széplaki Demeter, 1572—74-ben Gyöngyösi Ferencz, 1574—76-ban Kolozsvári Lőrincz, 1586—88-ban Gyöngyösi Mihály.

Nagyváradon kolostorukat szétrombolták ugyan, de a váradi hívek vigasztalására mégis eljöttek ide 1572—74-ben Mágócsi János, 1574—77-ben Mohácsi Tamás, 1577—79-ben Gyöngyösi Ferencz és 1579—81-ben Szatmári Mátyás. Mágócsi János mellett kisegítő testvér volt Kőhalmi Ferencz, Gyöngyösi Ferencz mellett Salgótarjáni András. Tehát, bár még csak kis társházat se tudtak alapítani, mégis legalább ketten éltek együtt. 1681-ben a jezsuiták költöztek Váradra és így nem volt többé a ferenczrendűekre szükség.

Egerben 1570-től 1574-ig Mohácsi Tamás fáradozott hit hirdetőként. Itt is felváltották a ferenczrendűeket a jezsuiták. Ezenkívül egyes főurak udvarába is elhívták őket más kath. papok hiányában hit hirdetőknak. Így pl. tudjuk, hogy Mágócsi

¹ Losteiner: Annotationes. Csíksomlyón.

János 1574 után Báthory Miklós országbíró nyirbátori udvarában tartózkodott s 1583-ban az egyik udvarbíró fiát vitte Kolozsvárra, a jezsuiták iskolájába.¹ Zemplén megyében Deregyőn a Daróczy család tartott külön hitszónokot a ferenczrendűek közül. Ilyen volt 1601-ben Kolozsvári János.² Gyulafehérvárott is tartózkodott 1581-ben egy ferenczrendű atya, mert május 21-én ez gyóntatta meg a haldokló Báthory Kristóf fejedelmet,³ ámbár ezt Csíksomlyóról is odahívhatták.

A moldovai szegény, magyar katolikusok is csak hozzájuk folyamodtak, ha néha mégis szentmisét hallgatni és a szentségekben részesülni akartak. Így tudjuk, hogy közülök való volt a híres Kecskeméti Ambrus, aki 1616-ban halt meg ott Moldvában és sírfelirata őt a kath. hivek legnagyobb jótevőjének hirdette.⁴

A más anyanyelvű lakosokról is gondoskodtak, mert pl. 1576-ban Galgócra azért küldték Szakolczay Venczelt, hogy az ottlevő tótok részére hirdesse az ígét.

Roppant nagy nehézségekbe ütközött a növendékek eltartása és tanítása. Gyöngyösön és talán Csíksomlyón kívül egyik kolostor se tudta a növendékeket élelmezni a népek elhidegülése, az alamizsnák elfogyása miatt. De Gyöngyös 1596-ig félig, 1596 után egészen a török hódoltságban feküdt, odamenni más kolostorokból nagyon veszedelmes volt, Csíksomlyó meg rettentő messzire volt. Elfogytak az alkalmas lectorok, előadók is.

Azért az 1581-iki közgyűlésen azt a rájuk nézve mindenestre szégyenletes, de szükséges határozatot alkották, hogy a tanulásra alkalmas ifjakat a provinciális az elfogyásnak induló rendtartomány kiegészítése végett küldje más szerzetnek, különösen pedig a jezsuita atyáknak iskoláiba, de előbb ígértesse meg velük, hogy a tanulás befejezése után a ferenczrendűek ruháját felveszik és fogadalmat tesznek.

Tudjuk biztosan, hogy e határozatot végre is hajtották. Szentandrás (Csíki) István atya pl. 1593 előtt Bécsben és Samborban (Lengyelországban) a jezsuita atyáknál tanult.⁵

¹ Veress: Fontes rerum Transsylvanicarum I. 257.

² Gyöngyösi levéltár.

³ Veress: Fontes rerum Transsylvanicarum I. 146.

⁴ Jerney: Keleti utazás.

⁵ Erdélyi Múzeum 1912. 55—59.

A jövődöbeli hittudományi iskolának nagy segítséget nyújtottak azonban azzal, hogy ugyancsak 1581-ben kimondották minden kolostorban a könyvtárak felállítását. Az ide betett könyveket lajstromozni kellett és a lajstromot kifüggeszteni. A főök volt erre, hogy ne legyenek kénytelenek egyes testvérek a könyveket az egyik kolostorból a másikba nagy költséggel, nagy vesződéssel és sokszor a könyvek nagy kárával hurezolni.

De nem csupán a lectorok (előadók) haltak ki, hanem az összes tagok száma veszedelmesen fogyott. 1572-ben még 33 fölszentelt atyából, 8 szerzetesnövendékből és 17 felszenteletlen testvérből állott a rendtartomány, tehát 58-an voltak, de 1603. május elején harmincz év mulva már csak 34-en voltak, 14 felszentelt, 5 növendék és 13 felszenteletlen testvér. Csíksomlyón is, ahol annyira szükség lett volna rájok, csak két miséppap éldégt a kolostorban s bár a fejedelem 1589-ben kérte a rendtartomány fejét, hogy többet küldjön oda, biztosította is őket az eltartásról őket,¹ még se tudtak többet adni.

Azért indították meg a mozgalmat a magyar püspökök, különösen pedig Pethe Márton (kalocsai érsek, de egyúttal győri püspök) és Szuhay István (egri püspök, de mint a magyar kamara elnöke nagyobbbrészt Pozsonyban lakott), hogy a mariánus ferenczrendűekkel egyesüljenek. A salvatoriánusok nem is vonakodtak, hanem körülbelül 1598-ban egy-két atyát, köztük Váradi Jánost és Szentandrás (Csíki) Istvánt elküldtek Pozsonyba, hogy a mariánusok szokásait megismerjék. Azonban nem tudtak meg egyezni s azért a dolog még 1600 előtt abbamaradt, mert Szentandrásit 1600-ban már Karánsebesen találjuk.

A számbeli gyarapodásra pedig annál inkább szükség lett volna, minél szebb alkalmuk volt főleg 1600 után kolostoraik számát szaporítani, illetőleg a régiakat helyreállítani.

Már 1594-ben lépéseket tettek, hogy a bákai kolostort visszakapják. Segítségükre jött e tekintetben egy lengyel ferenczrendű Lubenieczky Valerián, aki Moldovában működött és közéljük állt. Szelevényi Pál provinciális 1594. augusztus 29-én őt, mint erdélyi őrt, bízza meg, hogy menjen el a moldvai vajdához és követelje vissza e kolostort a salvatoriánusok részére.²

¹ Veress: Az erdélyi jezsuiták levelezései II. 187. l.

² Annotationes. Régi kézirat Csíksomlyón.

1599-ben ez csakugyan sikerült és Quirini Bernardin argyasi püspök ide érkezvén ebbe beleegyezett.¹

1596 után valamelyik évben Gyulafehérvárt is kaptak egy házat és azt berendezték kolostornak, mert az bizonyos, hogy itt 1602-ben állandó lakásuk volt. 1600-ban — mint láttuk — már a karánsebesi régi kolostort is visszavették, mert Szentandrás (Csiki) István szerzetes társukat — mint láttuk — a kath. hit hirdetése és a hivek lelki gondozása végett odaküldték. 1603-ban reménység mutatkozott ahhoz, hogy a galgóczi nagy kolostorba is visszamehetnek, mert az egyik földesúr, Thurzó Kristóf, nőül vévén Erdődi Tamás bán leányát Szomolyánban, maga is katolikus lett. Abday György provinciális és Leo Mátyás szerzetesnövendék el is mentek Prágába Rudolf császárhoz és ott királyi rendeletet kaptak a kolostor visszaadására.² A királyi helytartó e rendelet átadásával az esztergomi káptalant bizta meg. A káptalan Telegdi János zólyomi főesperest, a ferenczrendűek nagy pártfogóját küldte ki 1603. december hó elején Galgóczra, hogy a Thurzó családot a kolostor átadására felszólítsa. Telegdi el is ment és Thurzó Kristóf mindjárt hajlandó volt engedelmeskedni, de idősebb testvére Szaniszló még kifogásokat keresett. Testvérét Miklóst akarta előbb megkérdezni és kérte a királyt, hogy hagyja náluk a kolostort.³ De midőn a királyi helytartó 1604. márczius 5-iki rendeletével újra kiküldte Monozslai Gábor esztergomi kanonokot és Györgyfy Tamást a kir. ítélőtábla jegyzőjét, nem mertek ellenkezni és 1604. márczius hónapban a salvatoriánusok elfoglalhatták régi fészüket. Váradi János tanult és tapasztalt társuk lett az első guardián.⁴

Még több helyet akart szerezni szerzetestársainak 1600 után Erdélyben Ujlaki Imre provinciális. E jeles, nagytehetségű férfiú eredetileg világi pap volt és valamelyik székesegyháznál már főesperességig fölvitte. De akkor nagyot gondolt és Szent-Ferencz szegény ruháját vette fel, hogy a lelkeknek többet használhasson. Sok embert visszatérített a kath. vallásra és azért magára vonta figyelmét özvegy Wesselényi Ferencznének, Zár-

¹ Auner: A romániai magyar telepek történeti vázlata. 25—26.

² Somlyai Mihály feljegyzése a gyöngyösi levéltárban.

³ Esztergomi káptalan országos levéltára capsa 37. f. 4. nr. 20.

⁴ Országos Levéltár acta eccl. f. 49. és Somlyai Mihály feljegyzése Gyöngyösön.

kándy Annának. Ez Hadad várát birta Szilágymegyében és minden erejével azon volt, hogy ott a kath. vallást alattvalói közt fenntartsa, helyreállítsa. Magához hívta tehát Ujlakit s ő még két atyával, nevezetesen az öreg Angyalosi Lajossal és Remeteházi Andrással együtt átvette a hadadi plébániát s innen jártak ki a falvakba.

Annyira megszerette Ujlaki a lelkipásztori működést, hogy 1602-ben eltelve a hivatalviselésének három esztendeje, nem akart közgyűlést összehívni, hanem abban a reményben, hogy itt majd több kolostort építhet, Hadadon maradt. De a Gyöngyösön lakó testvérek mégsem találták helyesnek azt, hogy szerzetük egészen külső lelkészkezdő papsággá alakuljon át s azért 1602-ben elküldték hozzá Porkoláb Nyíró János atyát, Sas Jakab felszenteletlen testvérrel együtt s felszólították vagy jöjjön vissza közgyűlést tartani, vagy adja vissza a rendtartomány pecsétjét.

Ujlaki nem akart utjába állni a közgyűlésnek, de kedvelt működése terét sem akarta elhagyni, azért a pecsétet átadta társainak, de ő maga ott maradt Hadadon, folytatta működését az erdélyi fejedelemségben.

Itt már 1599-ben Kolozsvárt június 22-én kelt rendelettel megengedte nekik Báthory Endre fejedelem, hogy az egész fejedelemség területén nem csupán alamizsnát gyűjthessenek, hanem prédikálhassanak és a szentségeket kiszolgáltathassák.¹ Midőn Báthory Zsigmond másodszer visszatért, 1602. májusban megint kedvező rendeletet adott ki és midőn ő végleg visszavonult, a királyi helytartók szintén támogatták őket. Ezen felbátorodva 1604. szeptember 3-ika előtt kérték a királyi biztosoakat, hogy a vásárhelyi és udvarhelyi monostorokat adják vissza nekik. Ezek, bár a székelyudvarhelyi nem is volt hajdan a ferenczrendűeké, hanem a domonkosoké, elrendelték annak visszadását és így szeptember 24-én Korniss Boldizsár udvarhelyi kapitány segedelmével csakugyan elfoglalták és odahelyezték guardiánnak György testvért s mellé adtak még négy növendéket és felszenteletlen testvért. Azonban Deák Mihály, az udvarhelyi bíró, mivel így a kolostor malmát és rétvét vissza kellett neki adni, minden módon üldözte őket, felbujtotta a más vallásúakat, rábirta az asszonyokat, hogy a kolostor elé menje-

¹ Losteiner : Chronologia mon. Chik.

nek és ott egész éjjel trágár dalokat énekeljenek s így a ferenczrendűeket elvonulásra kényszerítsék.¹

A rettentő belviszályok, az iszonyatos háborúk azonban nem engedték, hogy a ferenczrendűek békés alkotásai megerősödjének.

Már 1601. végén halált kellett szenvedni a politikai zavarok miatt Gyergyai Ferencz testvérnek. A tergovisti régi ferenczrendű kolostor visszafoglalására küldték őt ki Oláhországba, mert Mihály vajda meghódolván Rudolf királynak, azt lehetett volna gondolni, hogy béke lesz Erdély és Oláhország közt. Ámde tudjuk, hogy 1601. augusztus 19-én Básta Mihály vajdát megölette, Gyergyainak tehát menekülni kellett és az úton az oláhok megölték.²

Még rettentőbb szenvedések vártak az Erdélyben tartózkodó ferenczrendűekre Székely Mózes támadásakor. Ez unitárius vallású volt és felkelése egyúttal a kath. vallásúak üldözését jelentette. Egy csapata 1603. június 3-án épen Gyulafehérvár felé vonult és találkozott Toldy János felszenteletlen ferenczrendű testvérral. Ez a híres, a nagyságos családok (tehát bárói) rangján levő Nagyszalontai Toldy családból származott és épen azzal járt szép példával szerzetestársai előtt, hogy ily fényes rangról lemondott Jézus Krisztus szeretetéért. Ekkor is jóakarólag figyelmeztette Székely Mózes katonáit, hogy Básta német katonái cselet vetnek nekik, de azok a gyűlölettől elvakulva rárohantak és darabokra vagdalták őt.³

Székely Mózes katonái tovább vonulván Csíksomlyón iszonyatosan megkínózták az ott levő testvéreket s köztük Várad Jánost, de legalább meg nem ölték.⁴

Nagy hatással volt a rendtartomány jövőjére az is, hogy Székely Mózes Kolozsvár ellen vonult és azt bevette. Ennek hírére Ujlaki és társai elmenekültek Hadadról és Gyöngyösön meg Szakolczán húzódtak meg. Várad János — mint láttuk — 1604-ben galgóczi guardián lett, tehát szintén elfutott Erdély-

¹ Losteiner: Annales I. 177. Csíksomlyón. A ferenczrendűek kolozsvári levéltára locus 25.

² Gyöngyösi levéltár. Regestrum fratrum interfectorum.

³ Regestrum fratrum interfectorum. A halál napját jelzi Requesens általános biztos. Hevenesí kézirata XXXIX. 349.

⁴ Chronica seu Origo Fratrum a gyöngyösi levéltárban.

ből. A többiek másutt kerestek megélhetést. Az öreg Ángyalosi Lajos pl. Morvaországba ment és a velehradi cziszterci apát gyóntatója lón.

Még nagyobb csapás volt a salvatoriánusokra Bocskay felkelése. Az 1604. okt. 14-iki, az álmosdi csata után Bocskay hajdúi feltartóztathátlanul nyomultak előre. Gyöngyösön a salvatoriánusok csak úgy tarthatták fenn magukat, hogy a török vezértől kértek oltalmat.² 1605. május elején Bocskay hadai már Nyitrát vették ostrom alá és az onnan nem messze eső Galgóczról elkergették a testvéreket. Nyitra bevétele után (1605. június 11.) Bocskay hadai Szokolcza ellen nyomultak és azt is elfoglalták. Az ideszorult atyák félelmükben az egyházi szereket elásták és rettegve várták végüket. De talán Bosnyák Tamás közbevetésére nem ölték meg őket. Egy hónap mulva azonban a császár morvaországi hadai támadtak rá Szokolczára és mivel a sereg jórészt proteštánsokból állott, ezek iszonyúan megverték és a rajtuk levő fehérneműt kivéve mindenükből kifosztották őket, sőt ha egy lengyel kapitány nem szól mellettük, mind életüket veszítik. Így kifosztva, megsebesülve kellett nekik menekülniök a szédült, kifosztott és polgáraitól is elhagyott városból s e szomorú jelelennel záródik be a salvatoriánusok III-ik, hanyatlásuknak szomorú időszaka.

¹ Szederkényi: Hevesvármegye története III. 29.

² Chronica seu origo fratrum a gyöngyösi levéltárban.

NEGYPEDIK SZAKASZ.

A salvatoriánus ferenczrendűek története

1606—1711-ig.

1605-ben, a szakolczai kolostor feldúlásával s a szerzetesek elűzésével úgy látszott, hogy vége a salvatoriánus ferenczrendűeknek Magyarországon. A magyar király egyenes hatalma alatt álló területen nem volt egy kolostoruk sem, mert Szeged és Gyöngyös a török hódoltságban, Csíksomlyó az erdélyi, Bocskaynak hódolt fejedelemségben volt.

De az isteni gondviselés mégis gondoskodott róluk, hogy legyen egy kis hely, ahová üldöztetések, gyötrődések közben fejüket lehajthassák és onnan régi fészkeiket visszaszerezhessék.

Említettük már, hogy 1603. második felében Ujlaki Imre és társai Hadadról menekülni kényszerültek és Szakolczára jöttek. Egyik társukat, Angyalosi Lajost a szomszéd Morvaországban lakó, velehradi, czistercei apát maga mellé hívta gyónatatóul. Angyalosi pedig, hogy ne legyen egyedül, tanítás végett maga mellé vette a Szilágyságban született, 1603. ápril 9-én belépett és ferenczrendűnek felöltöztetett Szilágysomlyai, röviden Somlyai Mihályt.

Angyalosi ott Morvaországban hamar észrevette, hogy az egyik ferenczrendű kolostor, az ungarisch-hradistyei üresen áll, Tevékeny lelke mindjárt arra gondolt, hogy mily jó volna ott is Istennek szolgálni. Némileg joguk is volt a magyar ferenczrendűeknek e kolostorhoz és templomhoz, mert hiszen magyar püspök, Filipecz János, Mátyás király híres államférfia alapította azt, még pedig, lévén ő 1477—90-ig váradi püspök, részben magyar pénzből.

A városi polgárok szívesen átadták nekik az üres épületet, az olmcúzi érsek, Dietrichstein kardinális pedig még szívesebben hozzájárult, hogy ők oda telepedjenek. Angyalosi tehát még egy társával és Somlyai Mihállyal 1605. márczius 13-án Hradistyébe ment és a kolostort ünnepiesen birtokába vette. Márczius 17-én már innen kérte az érseket, hogy ajánlja őket a városi tanács-

nál, hogy bizonyos mennyiségű gabonát és sört kapjanak élelmükre. Kérte még, hogy Somlyai Mihályt vegye fel az ő papnevelő házába.¹

Mikor tehát 1605. júliusában bekövetkezett a szakolczai nagy veszedelem, a szegény salvatoriánus ferenczrendűek az onnan mintegy 35 km. távolságban levő hradistyei kolostorba menekültek és így még sem széledtek szét, hanem még jobban egybegyűltek s jogtalanul üldözött rendtartományuk újjáalakítására, régi házaik visszaszerzésére még jobban igyekeztek.

Ily bizalommal, ily erős akarattal eltelve, írja 1605. október végén a salvatoriánusok feje Hradistyéről valamelyik magyar plébánosnak, hogy levelét megkapta, de „az abban említett ifjút nem látta, mert ez megérkezvén Szakolczára és ott látván az elpusztult monostort, azt hitte, hogy a szerzetesek mind szétszóródtak. De másként áll a dolog! Mert itt vagyunk 11-en és szerzetünk szabályai szerint élünk szegénységben, de békeességben! A hatalmas Isten pedig szolgáltatott nekünk élelmet az idegen nemzetek által is.“ Kéri tehát azt a plébánost, küldje újra hozzájuk azt az ifjút, a levélhez csatolt másik levelet pedig küldje Gyöngyösre, mert nagyon szeretne a gyöngyösiek állapotáról értesülni, hiszen hivatalból meg kellene őket látogatni, de az idők gonoszsága nem engedi.²

Annyira bíztak a jobb jövőben, hogy ott Hradistyén megtartották a rendes közgyűlést is, mert a 3 év már eltelt és különben is a provinciális, a szegény Abdai György 2—3 társával együtt Nagyszombatban Bocskay hajdúinak foglya volt.

1605. október 15-re tehát kitűzték a közgyűlést. Jó előre tudtul adhatták ezt a csíksomlyaiaknak is, mert Lubenieczki bizonyosan Moldván és Lengyelországon keresztül megérkezhetett és jelentést tett. Ellenben a gyöngyösiek és szegediek nem jöhettek.

Megjelent ezen a közgyűlésen a generális biztosa, a buzgó és jámbor Requesens Alfonz, talán részben azért is, hogy vigasztalja őket. Az ő jelenléte és vezetése mellett megválasztották provinciálisnak Ujlaki Imrét. E jeles férfúró, bár belépése a csoportba gondviselészerű volt s mint láttuk a salvatoriánusok

¹ Annotationes de rebus antiquis. 1723-iki kézirat a csíksomlyai kolostorban.

² Annotationes de rebus antiquis. A csíksomlyai kolostorban.

elé új célokat tűzött, csak annyit tudunk, hogy előbb valamelyik egyházmegyében főesperes volt. Mindenesetre nagyon megbecsülték, mert 1592-ben még említés sem volt nevéről és 1599-ben már provinciális lett. Erdély őrének és biztosának továbbra is meghagyták Lubenieczki Valeriánt. Megválasztották a hradistyei, gyöngyösi, szegedi, csíksomlyai guardiánokat, de sőt bizván abban, hogy a galgóczit nem sokára visszakapják oda is megválasztották Abdait, a volt provinciálist. Remélték, hogy Karánsebesen is megmaradhatnak s azért Lubenieczkit megbizták, hogy küldjön oda guardiánt, egyetlen hitszónokul pedig maradjon ott továbbra is Szentandrás (Csíki) István. A bákai kolostor visszaszerzésére, vagy ahelyett Kotnárbán (Jászvásártól északnyugatra) új kolostor szervezésére kiküldötték a sokat szenvedett és nagylelkű áldozatokra mindig kész Váradi Jánost.¹

Már most Ujlakinak a legfőbb gondja az volt, hogy a szakolczai, galgóczi kolostorokat visszaszerezze. Amint értesült, hogy a tárgyalások Bocskay párthivei és a magyar király biztosai között megkezdődtek, 1606. febr. elején irt valamelyik püspöknek (véleményünk szerint gróf Forgách Ferencz nyitrai püspöknek), hogy a többi püspökökkel együtt pártolják abbeli fáradozásait, hogy a szakolczai és galgóczi, székelyudvarhelyi és gyulafehérvári kolostorokat visszakaphassák. Felemlítette azt is, hogy az erdélyi kolostorok (tulajdonkép csak a csíksomlyai) az erdélyi fejedelmektől kaptak bizonyos alamizsnát, a szakolczainak pedig a király a magyar pénzügyi kamarától rendelt ki 105 forint évi segedelmet. Ő tehát ezek visszaadását is sürgeti. Néhányan a szerzetes-társak közül akkor Lengyelországban tartózkodtak.

Nemsokára megpróbálták, hogy visszamenjenek Szakolczára. Hallották, hogy ott van Dietrichstein Ferencz, a kardinális, tehát ők is odamentek s azt hitték, hogy kolostorukat minél előbb helyreállíthatják. Ámde a kardinális távozása után Lobkovitz Poppel báró egyszerre csak kipurancsolta őket nem csupán a kolostorból, hanem a város területéről is. Hiába irtak azután a kardinálisnak, hogy járjon közbe, hogy a rendeletet visszavonják s adjanak nekik élelmükre egy kis gabonát, a nya-

¹ Tabulae capitulorum. A gyöngyösi levéltárban.

¹ Annotationes de rebus antiquis. A csíksomlyai kolostorban.

kas lutheránus báró nem tágított s nekik vissza kellett onnan húzódni.¹

Ez első sikertelen próbálkozás alkalmával történhetett, hogy Ujlaki, mert nem mehetett le Gyöngyösre, Szakolczára hívta a gyöngyösi testvéreket, de ekkor meg a gyöngyösi katolikusok megirták könyörgő levelüket s kérték, hogy ne hívja föl városukból a ferenczrendű atyákat, mert az út is veszedelmes, de meg, ha most elmennek, a lutheránusok oly vakmerők, oly erőszakosak, hogy mind a plébániai-egyházakat, mind a kolostort elveszik.²

De a béketárgyalások roppant lassan haladtak s a provinciális reménye is mindinkább leapadt. Szomorúan írja le 1606. szeptember hónap elején a hradistyei állapotokat Abdainak, a volt provinciálisnak, midőn már szabad volt legalább levelezniök.

Egyes templomok felszereléseit megkapták, de az értéke-
sebbek még mindig Dietrichsteinnél voltak, különösen egy pár
graduale (énekeskönyv). Ha lemehet az országgyűlésre, ott tesz
majd lépéseket, hogy valamennyit visszaszerezze. Számkivetésben
élnék, de az idegen országban is akadtak pártfogóik. Visszamen-
nek a régi helyeikre, mihelyt a béke helyreáll, bár ott minden
rogyni készül, úgy hogy scythánál is kegyetlenebb, aki látva a
tetőket nem sirna. De nem hagyják fészküket és örökségüket.
Kéri egyúttal Abdait, hogy a rendtartomány pecsétjét minél
előbb küldje el neki.³

De bizony az országgyűlés soká tartott és a morva főurak
még mindig nem adták vissza Szakolczát a magyar hatóságok-
nak. Közeledett 1606. tele is s Ujlakiék még hevesebben óhaj-
tották a szakolczai kolostor visszaadását. Ez év decemberének
elején Dietrichsteinhoz irt levelében elpanaszolja a provinciális,
hogy már másfél éve vannak kiüzve otthonukból s ré-
szint a félig lerombolt hradistyei kolostorban, részint egyes
pártfogóiknál tartózkodnak és várják a békés időket, hogy ott-
honukba visszatérhessenek. A közeledő tél is kényszeríti őket
erre, mert a félig meztelen testvérek életük veszélyeztetése nél-
kül nem kószálhatnak mindenfelé. Kéri tehát, hogy a szakol-

¹ U. o.

² Blahó: Annales II. 686.

³ Annotationes de rebus antiquis. Csiksomlyón.

czai kolostort nekik visszaadassa. Amint békében éltek a számkivetésben, épp úgy békében élnek régi otthonukban is.

A generális biztosának közbenjárását is kikérte e tekintetben. Ennek levelét is elküldé a kardinálisnak.¹

De minden hiába volt, míg Bocskay meg nem halt (1606. december 29.) s amíg a morva főurak meg nem bizonyosodtak a béke állandó voltáról. Addig a morvák Szakolczáról ki nem húzódtak és így csak 1607. június végén, két évi számkivetés után juthattak vissza a salvatoriánusok a szakolczai kolostorba és kezdhették újra működésüket.

Közben pedig majd elvesztették nevüket és önállóságukat, mert 1606-ban a toledói egyetemes gyűlés hirtelen, az ő megkérdezésük nélkül egyesítette őket a mariánusokkal és így csak egy magyarországi rendtartomány lett volna.

Mivel azonban a toledói gyűlésen a magyar ferenczrendűek közül a háború miatt senki sem volt jelen, Requesens Alfonz, a generális biztosa Rómában nagyon sürgette, hogy e határozatot semmisítsék meg és így nem is hajtották végre.²

A sok küzdelem és vesződség megviselte Ujlakit és 1607-ben meghalt. Az egyetemes biztos a rózsahegyí születésű Leó Mátyást rendelte ki egyenlőre helyettesül és 1608. július 25-re, Szent-Jakab napjára közgyűlést hívott össze megint Hradistyére, mert a szakolczai kolostor még sokkal szegényebb volt, hogy sem a testvéreket el tudta volna tartani.

E közgyűlésre már számosan jöttek el, de maguk között a provinciális szolgálatra alkalmasat nem találtak, hanem megválasztották a legerősebb lelkűt, Váradi Jánost. E jeles szerzetes körülbelül 1581-ben lépett a szerzetbe. Már 1592-ben csíksomlyai guardian s igehirdető lett. Már ekkor kiszemelték arra is, hogy az egyetemes gyűlésre menjen, mint kiküldött. 1598-ban Csíki Istvánnal elment Pozsonyba, hogy a mariánusokkal való egyesülést megcsinálja, de onnan visszatért s 1602-ben megint igehirdető volt Csíksomlyón.

Csakhogy Váradi még akkor is oda át volt Moldovában, mert ott a sokat szenvedett, elhagyatott magyar katolikusokat vigasztalta, tanította és gyóntatgatta. Csak 1609. végén jöhetett

¹ U. o.

² Chronica seu origo a gyöngyösi levéltárban.

haza és akkor hirdetett új közgyűlést Gyöngyösre mindjárt Vízkeresztre, január 6-ra.

Itt azután mint egy nagy zivatar után újra helyreállították rendtartományuk megrongált kertjét és intézkedéseket tettek, hogy az újra felviruljon, gyümölcsöket hozzon. Nagy örömkre akkor már két régi kolostoruk is helyreállóban volt, mert visszakapták a szécsényi kolostort és a fülekit s így Gyöngyös és Szakolcza között mintegy új kapcsok keletkeztek és a gyöngyösiek a magyar királyságban levőkkel könnyebben érintkezhettek. A testvérek száma is felemelkedett már 46-ra. Volt közöttük 21 misés pap, 11 növendék és 14 felszenteletlen testvér.

A szerzetes növendékek közül ötöt Lengyelországba küldtek tanulás végett. Váradi János nehéz munkáját Moldvában Kecskeméti Ambrus vállalta magára s azért őt a csíksomlyai kolostor tagjai közé osztották.

Hozzáfogtak ahhoz is, hogy a háborúk, a zaklatások és a megélhetés miatt nem annyira elhanyagolt, mint inkább félretett szerzetesi szabályokhoz, különösen pedig a szegénység megtartásához visszatérjenek és evégből Váradi János gyakorlati útmutatása mellett alkalmas intézkedéseket tettek.

Megindult az a fokozatos, állandó és áldásos haladás a rendtartomány életében és kisebb nagyobb bajoktól már vissza nem vethetőleg tartott ez időszak végeig. Megvannak a gyűlési határozatok is mind egész terjedelmükben s így a rendtartomány története évről-évre pontosan megismerhető.

Hogy ez könnyebben áttekinthető legyen, előbb a rendtartomány külső működését, gyarapodását, hithirdetői és lelkipásztori fáradozását, majd belső életét, Isten dicsőségének emelésére, tagjainak taníttatására kifejtett munkásságát ismertetjük.

Evégből előrebocsátjuk a rendtartomány vezetőinek, a provinciálisoknak, a kormánysegédeknek és öröknek névsorát. Hiszen minden nevezetesebb esemény, vagy átalakulás az ő közreműködésükkel történt.

Provinciálisok voltak:

1605—1607. Ujlaki Imre	1622—1626. Váradi János
1608—1612. Váradi János	1626—1629. Somlyai Mihály
1612—1613. Udvarhelyi István	1629—1632. Gyöngyösi Imre.
1613—1616. Váradi János	1632—1635. Szentbenedeki Fe-
1616—1622. Sári Mátyás	rencz

1635—1638. Terugia János	1671—1674. Podiebradszky A.
1638—1640. Snarski Ambrus	1674—1677. Fülöp András
1641—1644. Csoma András	1677—1680. Ziveczki János
1644—1647. Somlyai Mihály	1680—1684. Erdős Atanáz
(másodsor)	1684—1687. Gelenius István
1647—1650. Szegedi Mihály	1687—1690. Kecskeméti Gellért
1650—1653. Szegedi Ferencz	1690—1693. Viebera Zsigmond
1653—1656. Barilovics Egyed	1693—1696. Palásti András
1656—1659. Fábri András	1696—1699. Besselin Ferencz
1659—1662. Urbanovics Péter	1699—1702. Móra Atanáz
1662—1665. Barilovics Egyed	1702—1710. Viebera Zsigmond
1668—1671. Jászberényi Gáspár	1710—1713. Nagy János.

A rendtartomány kiváló férfiai mint kormánysegédek vettek részt annak felvirágoztatásában s azért azok névsorát is itt közöljük egyfolytában. Kormánysegédek voltak :

1612—13. Gyöngyösi Nyirő János	Jesi Fulgencz lector
Ifj. Szelevényi István	1632—35. Váradi János
Losonczy András	Gyöngyösi Imre
Nádasi Gáspár	Privigyei Ágoston
1613—16. Porkoláb János	Csoma András, aki
Sári Mátyás	szereztebe lépése előtt
Felnémeti Miklós	kecskeméti pléb.volt.
Tordai Péter	1635—38. Somlyai Mihály
1616—22. Remeteházi András	Szakolczai Bernardin
Nyirő János	Bielavics György, (bos-
Losonczy András	nyák ember, egyúttal
Somlyai Mihály	választott püspök)
1622—26. Porkoláb János	Jesi Fulgencz
Gyöngyösi Imre	1638—41. Gyöngyösi Imre
Szelevényi György	Sári Ambrus
Nádasi Gáspár	Leo Mátyás
1626—29. Sári Mátyás	Szakolczai Kelemen
Öreg Dúsi Jakab	1641—44. Szentbenedeki Ferencz
Szentbenedeki Ferencz	Szentkereszti György
Patai Mihály	Gyöngyösi János
1629—32. Somlyai Mihály	Szegedi Mihály lector
Nádasi Gergely	1644—47. Gyöngyösi Imre
Gyöngyösi Ambrus	Szakolczai Kelemen

Nyitrai Jakab	Konstantin Lukács
Macsó Albert (Szerzetbe lépése előtt)	Császlanzski Bálint
Gyöngyös-Patán plébános volt s azért Patainak is hívják)	Ivánkovics Ambrus
1647—50. Szegedi Ferencz	1674—77. Mihalik Miklós
Lindvai Lajos	Deandreace Benedek
Gyöngyösi János	1677—80. Verkai Dániel
Dezsericzky Bazil	Diósi Arzén
1650—53. Szakolczai Bernardin	Erdős Atanáz
Burganovszky Vid	Gyöngyösi Gergely
Csiki János	1680—83. Kuratóczy Mihály
Fábri András	Kecskeméti Gellért
1653—56. Kolosvári Bertalan	Habók Krizosztom
Jászberényi Gáspár	Gelenius István
Szegedi István	1684—87. Lopasovszki Timót
Mihalik Miklós	Egegi Ferdinánd
1656—59. Gottmann Gergely	Palásti András
Szentkereszti Valerián	Orlovics Péter
Czandler Didák	1687—90. Szegedi Pál
Jász Lőrincz	Andrejkovics Lénárt
1659—62. Podiebradszky Ambrus	Buzás Gáspár
Fejérvári Jeromos	1690—93. Bradács Fülöp
Baróti Miklós	Fodor György
Padiela Kelemen	Sélyei Kornél
1662—65. Csiki János	Janik Kristóf
Szegedi Ferencz	Besselin Ferencz
Hérmányi Tiborcz	1693—96. Ziveczki János
Szvetkovics Tamás	Gelenius István
1665—68. Fábri András	Kecskeméti Gellért
Szentkereszti Valérián	Nagyas Remig
Kolosvári Bertalan	1696—99. Séra György
Rotstock Egyed	Somodi Bernardin
1668—71. Baróti Miklós	Hueber Vid
Burganovszky Vid	Uhravics Venczel
Verkai Dániel	1699—1702. Nagy János
Pásztóhi Imre	Kiczka Lajos
1671—74. Kossin Ferencz	Gasztl Ambrus
	Horvát Mihály

1702—1710. Kelefi Dénes	1710—1713. Terhovics Imre
Szvetkovics Ferencz	Molnár Joachim
Samko Ráfael	Nasl Jakab
Flávi Ambrus	Ramocsaházi Orbán.

Olyan örököt, mint a II.—III. időszakban, már nem választottak. Eleintén kevesebb is volt a kolostorok száma, hogy abból 5—6-ot egy-egy őr gondviselésére bizzanak, később pedig a provinciális, a szerzetfejedelmi biztos látogatásai, a részletesen kidolgozott, minden apró dologban tájékozást nyújtó szabályok feleslegessé tették őket. Az ez időszakban választott öröknek jóformán csak az volt a kötelességük, hogy a provinciálissal együtt az egyetemes gyűlésre elmenjenek és ott a rendtartomány érdekeit védelmezzék.

1612-ben más szerzetes hiányában Daumio Bonaventurát az általános biztost kérték fel örül. 1613. és 1616-ban elhalasztották az őrválasztást és azután nem jegyezték fel. Ettől kezdve örök lettek:

1622-ben Somlyai Mihály	1668-ban Podiebradszki Ambrus
1626-ban Szelevényi György	1671-ben Erdős Atanáz
1629-ben Terugia János	1674-ben Dezsericzky Bazil
1632-ben Somlyai Mihály	1677-ben Ivánkovics Ambrus
1635-ben Ugyanaz	1680-ban Ziveczky János
1638-ban Terugia János	1684-ben Kecskeméti Gellért
1641-ben Szakolczai Bernardin	1687-ben Podiebradszki Ambrus
1644-ben Szegedi Mihály	1688-ban Wiebera Zsigmond
1648-ban Scurcula Ferencz	1690-ben Kecskeméti Gellért
1650-ben Szentkereszti Valerián	1693-ban Besselin Fereno
1653-ban Szegedi János Ferencz	1696-ban Nagyas Remig
1656-ban Dezsericzki Bazil	1699-ben Wiebera Zsigmond
1659-ben Gyöngyösi Krizosztom	1702-ben Séra György
1662-ben Urbanovics Pál	1710-ben Gastel Ambrus
1665-ben Jászberényi Gáspár	

Nagyjelentőségű volt azonban ez időszakban a rendtartomány jegyzőjének, a secretáriusnak, a szolgálata, mert a kormánytanács határozatait ő foglalta írásba s egyáltalában a sok írásban kiadott utasítás miatt a provinciális mellett állandóan ügyes, tanult férfit kellett alkalmazni. Érdemesnek tartjuk azért őket szintén felsorolni. Közülök ismerjük ezeket:

1631-ben Patai Mihály	1653-ban Urbanovics Pál
-----------------------	-------------------------

1659-ben Podiela Kelemen, egy- úttal kormánysegéd	1690-ben Bradács Fülöp
1665—69 Csaszlavszki Valerián	1693-ban Besselin Ferenc, egyút- tal őr
1674—76 Szegedi Ferenc	1699-ben Flavi Ambrus
1677-ben Gelenius István, egyút- tal kormánysegéd	1702-ben Hanuska Mátyás
1687-ben Besselin Ferenc	1710-ben Mayer Gottfrid

Megismervén ekként a rendtartomány főembereit és előjáróit, a rendtartomány nevezetes eseményeire térhetünk át. Az 1610-iki gyűlés megkezdte a háború és szorongattatás idején elterjedt rendetlenségek irtását azzal, hogy senkinek többé nem engedte meg, hogy egynél több szerzetruhája (habitusa) legyen. Ha több volt, 8 nap alatt be kellett tenni a közös ruhatárba. De hogy a testvérek mindig tisztán járhassanak, megengedte, hogy 2 testhezálló öltözetük (tunica-juk) legyen. Csizmát az előjárók engedelmével senki sem hordhatott.

Minden kolostornak be kellett szerezni a takarókat, vagy pokróczokat és ezeket nem volt szabad egyik kolostorból a másikba hurczolni. Hasonlókép a könyveket se volt szabad a provinciális engedélye nélkül máshová vinni, hogy így minden kolostor minden szükséges dologgal felszerelhesse az ott lakó testvéreket és ne legyen annak gondja ruházatra, könyvekre, ágy-neműre.

A gyöngyösi testvéreknek megparancsolták, hogy a szántást-vetést hagyják abba és élelmiszerek végett forduljanak az Ur asztalához, vagyis kéregessenek.

A barmokat, teheneket s disznókat vagy el kellett adni, vagy le kellett vágni a testvérek ételmezésére és nem volt szabad azontúl egész csapatot tartani s a mellé pásztort fogadni.

A pénzbeli adományokat se volt szabad a kolostorban tartani, hanem át kellett adni azokat a gondviselőnek (syndicus) és annak ládájában kellett tartani.

Senki se tarthatott magánál apró arany, vagy ezüst tárgyakat, még ilyenekkel diszített ereklyéket sem.

Bizonyára nagy örömet keltett a testvérek között az a jelentés, hogy ez évben 7 férfi lépett a szerzetbe, még pedig 5 papnövendéknek, 2 felszenteletlen testvérnek. Hat volt közülök magyar és egy morva. Voltak ekkor összesen 46-an, tehát 12-vel többen, mint a veszedelem előtt.

A következő évben a salvatoriánusok állandóan biztosították maguk számára a hradistyei kolostort. Ezt tulajdonképen a békekötés után vissza kellett volna adniok a cseh ferenczrendűeknek, de a magyarok a Bocskay felkelés idején szerzett szomorú tapasztalataikra hivatkozva kérték őket, hagynák meg náluk avégre, hogy háború esetén az egyházi szereket legyen hová vinniök. Így az 1611-iki brünni közgyűlésen Dietrichstein érsek és kardinális közbenjárására a cseh ferenczrendűek pecsétes levelet adtak, hogy lemondanak a kolostorról és nem ellenzik annak a magyar salvatoriánusok kolostorai közé való bekebelezését.¹ Ezt azután később VIII. Orbán pápa is megerősítette. Lett ennek, mint látni fogjuk olyan következménye is, amit a kérelmezők nem akartak, de előre nem láthattak.

Nemsokára megérték azt az örömet, hogy Nógrád megyébe Balassagyarmatra is meghívták őket és az 1612-iki gyűlésre már oda is küldhettek egy igehirdetőt.

1612-ben, február 2-án Hradistyén tartották meg a közgyűlést. A Felső-Németországba küldött általános biztos, Daumio Bonaventura nem jöhetett el, hanem Veronai Viktort küldte maga helyett. Itt Udvarhelyi Istvánt választották meg provinciálisnak. Az ő megválasztására bizonyára az vezette a szavazókat, hogy erős fiatal, munkabíró emberre volt akkor szükség már pedig Udvarhelyi alig volt még 40 éves. 1603. elején még csak segédpap volt, de már egyúttal igehirdető Szakolczán. 1605-ben Csiksomlyóra küldötték guardiánnak, 1610-ben Szegedre ment igehirdetőnek. Ennélfogva a legtávolabb eső kolostorokat is ismerte.

Örömmel hallották e gyűlésen, hogy V. Pál pápa rendelete szerint a volt provinciális ezentúl „Örökös kormánysegéd“ nevet nyert (diffinitor) és ezenkívül a „rendtartomány atyja“ nével is kitüntették. A balassagyarmati várba egyelőre az egyik kormánysegédet, Nyíró Jánost küldötték ki. A csiksomlyai kolostorba nem neveztek ki guardiánt, hanem rábízta az új provinciálisra annak meglátogatását és elrendezését.

Szécsénybe már annyi testvért tudtak küldeni, hogy azt konventi rangra emelték és guardiánt rendeltek oda az eddigi előljáró helyett.

¹ Chronicon seu origo fratrum 1176, Fridrich: Historia provinciae Hungariae Ss. Salvatoris II. 29—30 l.

Ezen gyűlésen újra megparancsolták a világi gondviselők (syndikusok) választását, sokat, bizonyára az egyes volt guardiánok ajánlása és bizonyossága szerint, a közgyűlés maga jelelt ki gondviselőkké való megválasztásra.

A külső viseletre nézve azt határozták, hogy az inghordást eltiltják (a lábravalókat és nadrágokat nem.) Csizmák helyett csak sarukat szabad hordani, kivéve amikor nagyon hideg van. Ezentúl csak rövid szakált lehetett hordani (tehát a háborús időkben ezt is megeresztették) és nem volt szabad lóháton járni.

Kimenni egyedül nem volt szabad és a kimenőre térdenállva kellett engedélyt kérni az előljárótól.

Nagyon derék intézkedés volt az, hogy ezentúl minden kolostorban jegyzőkönyveket (protocollumokat) kellett vezetni.

Szintén nevezetes határozat volt, hogy minden nagyobb kolostorban külön vendégfogadó szobát kellett berendezni és az idegeneket, a világiakat ott kellett megvendégelni, hogy így a többiek csöndességét, nyugalmaát azok kíváncsiságától megőrizték.

Mivel Udvarhelyi, az 1612-ben megválasztott provinciális, már ez év nyarán meghalt, 1613. május 5-én Cantate vasárnap újra közgyűlést kellett tartani s ezt, hogy Erdélyből is eljöhessenek Gyöngyösön tartották meg.

Ide nem ment el az általános biztos, tehát Várad Jánost bízták meg a közgyűlés vezetésével.

Ez a közgyűlés mást nem tehetvén, mégis csak megerősítette az öreg Várad Gáspárt a csíksomlyai guardiánságban, pedig már minden szabály és szokás ellenére majdnem 10 év óta ott fáradozott megmenteni, amit lehetett. Ellenben Balassagyarmatról kénytelenek voltak lemondani és Nyirő Jánost Szécsénybe küldték igehirdetőnek.

A következő 1614-ik évben a provinciális meglátogatta a hradistyei kolostort. Itt az akkori guardiánt, Leo Mátyást restnek találták és felszólították, hogy a konvent pecsétjét hozza el az ebédlőbe. De a guardián magához véve a pecsétet és nem is köszönve a provinciálisnak, elfutott Bécsbe az általános biztoshoz. Ezt nem lehetett szó nélkül hagyni s azért Várad rögtön elhívatta a Hradistyt nagyon jól ismerő Somlyai Mihályt Szécsényből és őt tette guardiánná. Leo Mátyás azonban nem kapott semmi biztatást az általános biztostól és így szégyenszemre vissza kellett neki térnie.

Másik, nagyobb szerencsétlenség volt, hogy a füleki kolostor leégett s 1615-ben a szomszédos uraktól kellett az újraépítéshez külön alamizsnát kérni.

1616. június 19-én Szakolczán tartották meg a közgyűlést s azon jelen volt Daumio általános biztos is. Az új provinciális, Sári Mátyás is fiatal ember volt. 1603. elején szentelték fel és Szegedre küldték. 1610-ben a szécsényi kolostort ő vette át, 1612-ben pedig már kormánysegéd s gyöngyösi guardián lett. Daumio biztatására néhányan elhatározták, hogy a javított szabályok szerint élnek s azért őket, nevezetesen Nádasi Gergelyt, Tordai Istvánt és Szelevényi Györgyöt külön helyezték el a szécsényi kolostorban, hogy ott tegyenek tapasztalatokat az új életmódra nézve. Ezzel szemben nagyon is szomorú volt Jánosi Benedek testvérük esete, mert ez három év alatt háromszor pártolt el tőlük és már szentségeket is vett fel az eretnekeknél. Bosnyák Tamást, a füleki kapitányt kérték, hogy legyen segítségükre e gyöngye lélek fogvatartásával.

Fülekre megint csak előljárót és nem guardiánt küldtek, mert még nem lehetett a konventet helyreállítani. Ide küldték gyóntatónak a csoport egyik öreg érdemes tagját, az öreg Angyalosit mintegy nyugalomba, de ez e helyét csakhamar az örök nyugalommal cserélte fel.

A következő három év mulva nem lehetett a közgyűlést megtartani, mert 1619-ben már lángban állott Cseh- és Morvaország, majd ugyanez év szeptember havában Bethlen Gábor erdélyi fejedelem is hadat indított a magyar király ellen. A magyar salvatoriánusok iszonyú aggodalomban éltek s féltek, hogy majd a Bocskay-felkelés üldöztetései ismétlődnek. De szerencsére nekik nem történt bajuk. A magyar főurak közt akadtak védelmezők s a kassai és jászai vérengzés után bizonyos kijózanodás állott elő a seregeknél. Sajnos a füleki vár ostroma alkalmával a kolostor is teljesen elégett.

Csak a nikolsburgi békekötés után 1622. június 27-re, Szent-László napjára lehetett összehívni a közgyűlést Szakolczára s az új általános biztos Strasser Jeromos akkor se mert eljönni személyesen Magyarországra, hanem Kopcsányi Mártont a mariánus rendtartomány jeles tagját küldte a gyűlés vezetésére. Örömmel értették meg itt az atyák, hogy a lefolyt hat év alatt a rendtartomány huszonhárom taggal szaporodott és csak hatan haltak meg s így

a tagok száma ötvenhétre emelkedett. Elhatározták, hogy a provinciális (Váradi János) Gyöngyösön fog rendszeren tartózkodni. A füleki kolostorba, ha Bosnyák Tamás főkapitány más jötevők segítségével felépíti, ő fog testvéreket küldeni. A növendékek tanítására és az istentisztelet emelésére is jeles határozatokat alkottak. 1625-ben Váradi János maga mellé véve az őrt, Somlyai Mihályt, elment az egyetemés gyűlésre Rómába. Nagy dolog volt ez az akkori salvatoriánusok szemében és nagy haladás, mert 1591. óta soha magyar ferenczrendű nem jelent meg az egyetemes gyűlésen.

Bethlen második hadjárata is elég sok nyomorúságot okozott a Szakolczán lakó testvéreknek, mert 1623. október, november hónapokban Bethlen seregei a Gödingnél elsánczolt császári katonák ellen harczolván Szakolczán tanyáztak. De azt már nem akadályozták meg, hogy 1626. július 30-án meg ne tarthassák a közgyűlést Galbiato Antal általános biztos vezetése alatt.

Az új provinciálist, Somlyai Mihályt a jó Isten valóban áldásnak vezérelte a rendtartomány kebelébe. Mivel Szilágysomlyón született 1578-ban és saját maga feljegyzése szerint 1603. április 9-én, tehát 25 éves korában akkor, amidőn Ujlaki és társai a Szilágységben tartózkodtak lépett be, világos, hogy Ujlaki biztatására és példájára lett szerzetessé. Ujlakival és az öreg Angyalossal együtt menekült 1603-ban Szakolczára. Innen Angyalossal ment Hradistyére. Itt ismerkedett meg Requesens biztossal és az ő közbenjárására Bécsben kapott helyet s ott végezte a hittudományi iskolát. Épen azért, mert hittudományi ismereteit rendes iskolákon nyerte, mindjárt visszatérése után 1610-ben a kezdő növendékek mestere lett Szakolczán. 1612-ben szécsényi guardiánná, 1622-ben őrré és szakolczai guardiánná választották. 1625-ben jelen volt Rómában a ferenczrendűek nagygyűlésén tehát széleskörű tapasztalatai voltak. E gyűlésen Váradi János volt provinciális, mivel sok panasz volt, hogy Csíksomlyón nem úgy mennek a dolgok, mint kellene, öregségére újra elvállalta a csíksomlyai guardiánságot. Némelyek azonban nem jó néven vették, hogy e hőslékű, okos szerzetes oly messzire távozott s azért jegyezte meg egyik öreg testvér e határozatra, hogy: „Az oszlopot kiküldették a provinciából. Itéljék okos emberek, amint azután történt.“ A testvérek száma ekkor hatvannégy volt, tehát három év alatt héttel szaporodtak.

Bethlen harmadik támadása miatt Somlyai Mihály, az új provinciális csak 1627. február havában indulhatott meg, mint akkor mondták Alsómagyarországba, vagyis Gyöngyös felé. Utközben úgy találta, hogy a füleki kolostor immár lakható állapotban van s azért azt elfogadta. Mindjárt oda is rendelte Dúsi Jakabot Szécsényből előljárónak s mellé egy felszenteletlen testvért Temesvári Fazekas Pált.

Meglátogatván az összes kolostorokat, 1628-ban a római egyetemes gyűlésre kellett volna mennie a provinciálisnak, de mivel sem ő, sem az őr nem mehetett, elküldte Gyöngyösi Imrét és Nádasi Gergelyt. Itt megválasztották a hegyen inneni család általános biztosává Galbiato Antalt, aki mint németországi biztos az 1626-iki közgyűlést vezette. Ugyane gyűléshez levelet irt a provinciális, hogy adjon az egyetemes kormánytanács a salvatoriánus csoportnak olyan ferenczrendű atyát, aki a böleseit tudja tanítani, mert akkoriban már a hittudomány elsajátításához ezt okvetlenül szükségesnek tartották és nekik rendszeres hittudományi főiskolát végzett, alkalmas emberük nem volt. A kormánytanács tehát kiküldte Magyarországba Jesi Fulgencz atyát. Ez a kiküldöttekkel együtt csakugyan eljött hazánkba az egész rendtartomány nagy hasznára s a lelkek üdvőségére munkálkodott.

Az 1629. június 30-iki közgyűlés roppant jelentős volt főleg a rendtartomány beléletében, de kihatott a külső életre is. A gyűlés Gyöngyösi Imrét állította a rendtartomány élére, ki nem csupán születésére nézve volt gyöngyösi, hanem jóformán egész életét Gyöngyösön töltötte. 1610-ben még növendék pap volt. 1616-ban lett helyettes guardián Gyöngyösön és a kezdők mestere. 1622-ben már kormánysegéd, helyettes guardián és karnagy Gyöngyösön, végre 1626-ban guardián lett ugyancsak Gyöngyösön. Hivatalaiból látszik azonban, hogy társainál nagyobb tanultsága és zenei készsége volt. Talán ez tette őt annyira kedveltté. A rendes választás után következett a fontos, nagy elhatározás. Galbiato Ambrus (tehát az általános biztosnak testvére vagy unokatestvére) vezette a közgyűlést s az ő felszólítására, továbbá a Rómában járt küldöttek biztatására elhatározták, hogy csatlakoznak a ferenczrendűek azon ágához, akik még szigorúbban akarták megtartani Szent-Ferencz szabályait s azért magukat nem regularis observantiae, hanem strictioris obser-

vantiae-eknek, másként javított (reformatus) ferenczrendűeknek nevezték.

Külsőleg ez abban nyilvánult meg, hogy szakállukat egészen leborotválták, köpenyegüket megkurtították úgy, hogy csak a kézujjak hegyéig érhetett. Az ebédelőben még nagyobb egyszerűséget tartottak, mert nagy asztalterítők helyett csak kéztörlőket használtak.

Meglátszik ez különben a kormánytanácson is, mert hiszen épen azért választották meg Gyöngyösi Imrét provinciálisnak, nagyszombati Nádas Gergelyt (aki már 1615-ben hajlandó volt e javított szabályokat megtartani) és Jesi Fulgenczet kormánysegédeknek, hogy a nagy átalakulásban maguk mindenütt útmutatók legyenek. De főleg segíteni kellett ebben az új őrnök, Terugia Jánosnak, a biztos volt titkárnak, aki ekként a rendtartománynak tagja lett.

A magyar salvatoriánusok azonban e lépéssel nem voltak egészen tisztában, vagy legalább is a németországi biztos nem jól terjesztette az apostoli szék elé az ő határozatukat. VIII. Orbán pápa 1629. szeptember 15-én kelt „Sacrosanctum Apostolatus“ kezdetű bullája ugyanis Galbiato Ambrus kérésére a salvatoriánusok rendtartományát a spanyol sarutlan ferenczrendűek rendtartományához hasonló külön társasággá alkotta, de a felső-németországi általános biztos hatalma alól kivéve a szerzetfejedelem, vagy annak általános helyettese és általános biztos rendelkezése alá helyezte.¹

Ebből azután sok zavar és félreértés keletkezett, mint látni fogjuk.

Talán az csábította a magyar salvatoriánusokat e szigorúbb szabályok elfogadására és a javított rendtartományokhoz való csatlakozásra, hogy ezek az új kolostorok megalakításában, továbbá az előjárók kiválasztásában nagyobb szabadsággal mozogtak.

Az új szabályok értelmében 1630. május 15-én és 1631. május 21-én közbeneső gyűléseket tartott a kormánytanács Szakolczán Galbiato Ambrus jelenlétében. Az előbbiben határozták el, hogy átveszik a galgóczy kolostort, mert most már a galgóczy uradalom birtokosa, Thurzó Ádám is végleg kath. lett és így

¹ V. ö. Knaisz: Chronologico-Provinciale Ordinis F. Minorum Conventualium Hungariae. Pozsony, 1803. 307. l.

ott támogatásra számíthattak. 1630. május 27-én azután a királyi személyes jelenlét helytartója, Tresztyánszky Gáspár ünnepiesen beiktatta őket e régi jogos, fészükbe, eltávolítván onnan az eretnek, német igehirdetőt. Az 1631-iki gyűlésen pedig Terugia János atyát elküldték Szécsénybe guardiánnak, hogy ott egyúttal tanítsa a fiatalokat a logikára. Eleintén, úgy látszott, nem szívesen ment, azután pedig nagyon szívesen ott maradt volna. Az öreg Váradi Jánost pedig visszahívták Csíksomlyóról, ahol 1626—29-iki guardiánsága után még mindig folytatta az igehirdetést. A tagok száma 1631-ben immár 93-ra emelkedett, 38 miséspap, 28 tanulónövendék, 27 felszenteletlen testvér; 3 miséspap azonban bosnyák tartományi volt s inkább csak átmenetileg tartózkodott náluk.

1632-ben csak szeptember 6-án tartották meg a közgyűlést Szakolczán Galbiato Ambrus vezetése alatt s megválasztották a tisztviseleket. Szentbenedeki Ferencz, az új provinciális eredetileg tót származású, de megmagyarosodott ember volt. 1610-ben növendék volt Szakolczán, 1616-ban helyettes guardián lett Hradistyén, 1622-ben a humaniora-kat, vagyis a gimnáziumi tárgyakat tanította Gyöngyösön, 1626-ban Hradistyén guardián lett, de 1629-ben megint visszakerült Gyöngyösre helyettes guardiánnak és a kezdők mesterének. A biztos eltávazása után jutott eszébe az öreg Váradi Jánosnak, hogy nem tud ő jól szolgálni Szakolczán, ahova guardiánnak tették, mert ha tudott is, elfelejtett tótul és kérte a kormánytanácsot, hogy inkább tegyék őt Gyöngyösre. Somlyai Mihály, a Gyöngyösre választott guardián ebbe beleegyezett és így megcserélték hivatalaikat.

E közgyűlésre jött meg a rendelet a hegyeninneri család általános biztosától, hogy a Spanyolországban, Toledóban tartandó egyetemes nagygyűlésre a rendtartomány saját fiai közül küldjön ki kettőt (ne pedig más rendtartomány tagjaira bízzák az ő képviseltetésüket) s így megválasztották e nehéz útra Somlyai Mihályt és Privigyeyi Ágostont, akkor hradistyei guardiánt. 1633. január 25-én indultak, Somlyai Mihály feljegyzése szerint, a nagy útra s Olaszországból együtt utaztak el Galbiato Ambrus általános biztossal. Mivel Galbiatot mind a pápa, mind a római császár ajánlotta s ő maga egyszerre mintegy hetven szavazó atyával érkezett meg, biztosra vették, hogy ő lesz a szerzetfejedelem. Azonban a spanyol király mást akart s azért

mindenféle szép ürügy alatt a barcelónai kolostorban tartóztatta őket öt hétig. Itt orvosokat küldöttek hozzájuk, egészségi állapotukat vizsgálták, mintha pestises helyről jönnének stb. s azalatt megtartották az egyetemes nagygyűlést Toledóban s Campanea Jánost választották meg május 14-én. Énnélfogva május 27-én az egész nagy csapat visszafelé indult Barcelónából és kétszáz embert befogadó brigantin (berkantín), hajón nagy aggodalomban a tengeri szélvészektől és kalóztól miatt áthajóztak a Földközi-tengeren. Somlyai és társai szeptember 17-re szerencsésen visszaérkeztek Szakolczára, de Privigyey Ágoston félév múlva meghalt.

Közben itt nálunk is nagy bajba jutott 3—4 salvatoriánus, mert az úton rabló törökök kezébe jutottak és csak sarcz kifizetése után tudtak 1633. november 1. táján kiszabadulni. Egyikük, Jászai György nevű atya sarczára az özvegy nádorné, Forgách Zsigmondné adott 10 aranyat.¹

A visszatérés után 1634. július 2-án az új németországi biztos, Chumar Mihály vezetése alatt az új, galgóczi kolostorban tartott közbeneső gyűlést a kormánytanács. Itt fogadták örömmel özvegy gróf Forgách Zsigmondné, Pálffy Katalin abbeli ajánlatát, hogy az Eperjes mellett levő Sebesen részükre új kolostort épít s mindjárt kijelöltek oda három atyát és egy felszenteletlen testvért. Egyúttal kiegyeztek a nagyszombati, nyitrai és szentkatalini mariánusokkal, hogy a szakolczai és galgóczi kolostorok tagjai hol kéregethetnek alamizsnát.

1635. június 19-én tartották azután a rendes közgyűlést a szakolczai kolostorban Chumar Mihály biztos vezetése alatt.

Itt pattant ki először az 1629-iki határozatnak és az idegenek befogadásának veszedelmes volta. A biztos, mint idegen ember, a saját volt titkárát akarta megtételni provinciálisnak s azért nagyon beleavatkozott a választásba. Előzőleg minden szavazóval négy szemközt beszélt s azt állította, hogy az érsek csakis Terugia Jánost akarja provinciálisnak. Mégis Terugia és egy magyar egyenlő szavazatot kaptak. Erre a biztos a maga volt titkárja javára döntött s megválasztottnak jelentette ki Terugia Jánost, pedig ez más provinciából való volt, a magyarországi állapotokkal teljesen ismeretlen s addigi tapasztalatok szerint elég rest ember volt. Kormánysegédeknek is csak két

¹ 1633. nov. 6-iki levél a gyöngyösi levéltárban.

magyart választottak meg: mert Jesi Fulgencz eredetileg idegen volt és Bielavich György is a bosnyák ferenczrendűek közé tartozott, 1630-ban még csak tanuló volt.

Ennek következtében három szomorú év következett a salvatoriánusokra, mert a provinciális össze-vissza helyezte őket évközben is és mindenfelé még a világiaknál is nagy botrányokat okozott kapzsiságával. Kényszerítette őket, hogy mezítláb, fapapucsban (calepodium) járjanak télvíz idején is. Megtörtént, hogy Hradistyéről február hóban elküldte Dúsi Jakab és Sándorfi Ráfael atyákat Liptóvármegyébe. Épen akkor hóolvadás következett be, ezek tehát három mérföldnyi távolságból visszatértek, mert az olvadó hóban mezítláb nem járhattak. Ezért a jelenlevő provinciális iszonyú dühhel rájuk támadt, hitehagyottaknak, engedetleneknek, kiközösítetteknek nevezte őket. Menynyire együtt tartottak Chumar és Terugia, mutatja az is, hogy 1635. augusztus 2-án felvevén Chumar Mórét Istvánt és nejét Herencsényi Erzsébetet (nógrádmegyei magyarokat) a szerzet jótetteinek részesei közé, mindjárt ott volt Terugia is Bécsben és mint provinciális az oklevelet aláírta.¹ 1637. január 17-én Füleken tartózkodván, maga Terugia vette fel Hadadi Wesselényi Ferenczet, a füleki kapitányt és nejét Bosnyák Zsófiát Szent-Ferencz szerzete érdemeinek részesei közé.²

A következő évi, közbeneső gyűlés is tele volt elégedetlenséggel. Bár jó későn, 1636. október 13-án tartották azt Galgócson, mégis Terugia tanácsára későn küldték el a meghívókat Gyöngyösre, úgyhogy Jesi Fulgencz onnan nem tudott eljönni. A harmadik kormánysegéd, Bielavich csak azért jelent meg, hogy lemondjon, mert olyan bolond szerencséje volt, hogy őt a király valahová választott püspökké nevezte ki. Helyébe tehát újat kellett választani s a megjelent két kormánysegéd, Somlyai Mihály és Szakolczai Bernardin legnagyobb bajba jutottak, mert a biztos, Chumar Mihály, mint aféle erőszakos szlovén (krajnai) ember, megint idegent akart megválasztatni kormánysegédnek. Azt mondta nekik, hogy ha nem teljesítik akarátát, elmegy az érsekhez és a salvatoriánusok elvesztik a galgóczi kolostort. Így kényszerítve, megválasztottak egy másik olasz ferenczrendűt, aki a klosterneuburgi kolostorban volt előadó (lector), oly fel-

¹ Acta ecclesiastica az Országos levéltárban, f. 74. nr. 34.

² U. o. f. 72. nr. 35.

tétel alatt, hogy majd áttéteti magát e rendtartományhoz és tanítani fogja a kezdő növendékeket. De a kikötést nem teljesítette, ellenben a kormánysegédi kitüntetést elfogadta és el sem jött hazánkba.

Az 1637. július 18-án Galgócson tartott közbeneső gyűlésre megint eljött Chumar Mihály biztos, de mit végeztek, nincs feljegyezve. Csak az bizonyos, hogy míg a kormánytanács ott volt, addig Szakoleczáról elszöktek Tót Márk miséspap, Kállai Tamás és Oszlányi István felszenteletlen testvérek Erdélybe, Csíksomlyóra, még pedig, amint kitűnt, Terugia tudtával. Kisült az is, hogy már egy félévvel előbb Gyöngyösi Angelus miséspapot és Horvát Balázs felszenteletlen testvért szintén elengedte Csíksomlyóra, pedig akkor csak azok gyülekeztek oda, akik a szigorú fegyelmet nem akarták megtartani.

Igy telt a szomorú három év. Egyesek úgy segítettek magukon, hogy elmentek a kath. főurak házához káplánoknak és igehirdetőknek. Ilyen volt például Kisboldogfalvi Gergely, aki azután Nyári István kassai főkapitány czékei (zemplénmegyei) udvarházánál halt meg 1642. ápril havában. A Galgócson 1638. november 6-án, tehát csaknem az év végén tartott közgyűlés sem hozott javulást. Itt megint megjelent Chumar németországi biztos, de nem jelent meg Jesi Fulgencz kormánysegéd, mert őt, mivel a magyarokkal tartott és a salvatoriánusok mellett bátran felszólalt, bevádolták Lósy esztergomi érseknél. Nem akart tehát szembeszállni a biztossal, hanem először Hradistyén maradt, onnan pedig titkon Olaszországba ment igazát keresni.

Megtudván ezt Chumar, nagy haraggal még a gyűlés megtartása előtt elment és maga helyett elküldte a mariánusok provinciálisát, Taurity Pált.

Már láttuk, hogy Taurity Pál horvát ember volt és nem volt a magyarok barátja. Ő tehát megérkezve három szavazó atyát megfosztott választói és választhatói jogától (többek közt Somlyai Mihályt is), mert állítása szerint ezek írtak az özvegy nádornénak, járjon közben az esztergomi érseknél, hogy magyart és ne idegent választasson provinciálissá. Megismételte ezenkívül ő és Terugia azt a fenyegetést, hogy a hradistyei és galgóczi kolostort elvesztik. Így azután négy szóval megválasztották Snarszki Ambrus lengyel eredetű ferenczrendűt a bécsi ferenczrendűek előadóját (lector). Örré pedig Terugia Jánost tették.

Snarszki Ambrus azután a galgóczyi kolostort választotta rendes tartózkodási helyéül. Itt lakott egyideig Terugia János is. Egyetlen örvendetes hír volt a közgyűlésen az, hogy Szendrőre hívták őket az ott levő őrség lelkigondozására és így nagy lépést tettek előre északkeleti Magyarországon. Bercsényi Imre hívta őket Pöstyénbe, Balogh István Tatára, de ezekből nem lett semmi.

1639-ben mind Snarszki, mind Terugia Rómába mentek, mert ott egyetemes gyűlés volt. Magukkal vitték Ferdinánd nevű, spanyol eredetű jóbarátjukat is, akit Terugia 1638. közepén Klosterneuburgból hozott magával és 1639. elején, míg Snarszki Lengyelországban járt, csellel és erőszakkal a salvatoriánus rendtartományba felvételre. Mivel ez a kormánytanács tudta, beleegyezése nélkül történt s mivel az idegenek kormányzásával nagyon elégedetlenek voltak, két erőselelkű atya, Gyöngyösi Imre volt provinciális és Csoma András akkori gyöngyösi guardián a szerzet pártfogó kardinálisától engedélyt kértek, hogy ők is Rómába menjenek. Itt előadták panaszukat oly eredménnyel, hogy Terugiát fogságba vetették és nem engedték többé Magyarországra.

De Snarszki és az ő spanyol társa visszatértek és Snarszki 1640. május 26-ára gyűlést hívott össze Galgóczra. Ide már nem jöhetett el Chumar, mert ő közben püspökké lett és helyette Arco Ferenczet választották általános biztosnak. Arco sem jött el, hanem maga helyett Snarszkit bízta meg. Leó Mátyás kormánysegéd meghalván, az egyetemes szabályok szerint helyébe meghívták a legöregebb volt provinciálist, Somlyai Mihályt és úgy végezték el az áthelyezéseket. De amiért a magyar kormánysegédek leginkább összejöttek, a spanyol eltávolítása nem sikerült, mert se az általános biztos nem jött el, se a tőle kijelölt két mariánus atya. Így aztán Snarszki az ő kedves társával együtt szépen elmehetett megint Lengyelországba, Krakóba. Siettek is ide, mert azt hallották, hogy ott közgyűlés van és remélték, hogy Snarszkit ott a hazájában valami előkelő állásba választják. De hiába siettek, csak elkéstek és visszajövet a Vág mentében, Hricsó faluban Snarszki meghalt.

Már most a spanyol a holttestet a tutajosokra bízta, hogy vigyék le Galgóczra a barátokhoz, ő maga pedig magához vette a kocsit, lovat, pecsétet, iratokat, pénzt és igyekezett kifelé az

országból. Szerencsére mégis Galgócson megállt egy kissé etetni, ott felismerték és a rendtartomány pecsétjét és iratait elvették tőle. Őt magát is fogságba tették, de éjjel elszökött Bécsbe és onnan Olaszországba ment.

Snarszki holttestét azután a tutajosok csakugyan lehozták és 1640. október 11-én el is temették. Azután elküldték jelentés-tétel végett Somlyai Mihályt Bécsbe a biztoshoz és ez Somlyait bízta meg a közgyűlésig a helyettesítéssel.

Megszabadulván ekként az erőszakos idegenektől, 1641. június 23-án azután egészen csendben, rendben tartották meg a salvatoriánusok közgyűlésüket Szakoleczán Arco Ferencz németországi biztos jelenlétében s mint a névjegyzékből látható, csupa magyarokat választottak meg. Az új provinciális Csoma András eredeti, de kemény, bátorlelkű alakja volt a rendtartománynak. Gyöngyösi eredetű volt ugyan, de először világi pap lett s mint ilyen a török hódoltságban levő, veszélyes kecskeméti plébániát igazgatta. De négy év után azt valamiért otthagya és belépett a ferenczrendűek közé 1628. június 13-án. 1629-ben mindjárt igehírdetőnek rendelték s 1632-ben már kormánysegédnek választották, 1638-ban guardián lett Gyöngyösön s mint láttuk, 1639-ben ő ment el Gyöngyösi Imrével Rómába Terugia visszaélései ellen szót emelni. A tagok száma ekkor már 131 volt a kezdőkön kívül. Az örömbe azonban mégis vegyült egy kis keserűség is és ez az, hogy nem választottak, mert nem választhattak új csíksomlyói guardiánt.

Ennek okát egykissé részletesebben és egyfolytában kell előadnunk.

A magyar katolikusok már régen nagy aggodalommal kísérték a csíksomlyói kolostor sorsát, mert kiűzetvén Erdélyből a kath. püspök, a különben is tanulatlan, feleséges és így csak földi érdekeknek élő papság minden felügyelet nélkül magában maradt. Nagyon lehetett félni, hogy a kath. vallás ily tudatlan vezetők miatt egészen kivész, a kath. hitélet egészen helytelen irányba téved. Egyedül a csíksomlyói ferenczrendűek voltak, akik Istennek élve, a kath. vallás tekintélyét, tisztaságát fenntarthatták, de ők meg oly kevesen voltak, hogy minduntalan kihálásuktól lehetett tartani. Pázmány Péter esztergomi érsek mindenre kiterjedő figyelmét sem kerülte ki s ő már 1622-ben kérte a pápát, szólítsák fel a szerzetfejedelem útján a salvato-

riánusokat, hogy több miséspap atyát küldjenek oda, de ennek nem volt semmi eredménye. 1624. szeptember 9-én a hitterjesztő bizottsághoz fordult, hogy ez gondoskodjék és parancsoljon a ferenczrendűekre, hogy küldjenek néhány, példáséletű szerzetest Csíksomlyóba, mert az ő értesülése szerint ott már csak egy öreg felszenteletlen testvér van.¹

Két év mulva az apostoli szék bécsi nunciusa azzal a tervvel állt elő, hogy kapuczinus atyákat küldjenek a székely földre s megkérdezte erre nézve az érsek véleményét. Pázmány azonban e szándékot nem helyezte, mert joggal félt attól, hogy az ismeretlen kapuczinus szerzeteseket se az ott levő ferenczrendűek, se a nép nem fogadják el. Különben is 1626. november 24. előtt úgy értesült, hogy a szerzetfejedelem már küldött néhány ferenczrendű szerzetest a székelyek közé.²

Különben Pázmány 1624-iki értesülése hibás volt, mert 1622-ben a közgyűlésen két atyát is rendeltek a salvatoriánusok Csíksomlyóra és pedig az öreg Váradi Gáspárt guardiánnak és az öreg Remeteházi Andrászt helyettesnek. 1626-ban pedig — mint említők — Váradi János volt provinciális vállalta magára a csíksomlyói guardiánságot és ekkor mellé rendeltek még négy atyát és három felszenteletlen testvért, tehát egyszerre nyolczan voltak a csíksomlyói kolostorban, 1629-ben pedig odaküldték az 1615-ben belépett Csíksomlyai Miklós atyát guardiánnak s mellette maradtak még az öreg Váradi János igehirdetőnek, Remeteházi András helyettesnek és Csíki Márton fiatalabb pap segítő-társnak. Váradi ugyan 1630-ban visszajött Szokolczára, de a többiek ott maradtak.

Nem lehet tehát mondani, hogy a salvatoriánusok nem törődtek a székelyek lelkiüdvösségével, de az volt a baj, hogy az erdélyi fejedelmek sehogysem engedték meg a provinciálisnak az ott lakó szerzetesek látogatását. Tőle, mint a magyar király alattvalójától félték és kémnek nézték. Ennélfogva az ott lakó szerzetesek bizony nem nagyon tartották meg a szigorúbb szabályokat és bizony ellanyhultak. Így azután Csíksomlyó egy időben — mint már fentebb is említők, — a rest és engedetlen tagok menedékhelyévé vált.

Ezt akarta megakadályozni a gyöngyösi és szécsényi ma-

¹ Pázmány levelei I. 408—9.

² U. o. II. 557.

gyar szerzetesek közt magyarrá vált Jesi Fulgencz és az apostoli szék hitterjesztő bizottságának (Propaganda fidei) előterjesztést tett, hogy Erdélybe és különösen a székelyek közé nagy felhatalmazással bíró küldöttséget (missió-t) küldjön. A hitterjesztő bizottság 1636. hó ápril 20-án ezt el is határozta és a kiküldöttek igazgatójává Jesi Fulgenczet nevezte ki. Meghagyták ennél fogva a salvatoriánusok provinciálisának és a kormánytanácsnak, hogy négy társat adjon Jesi mellé, a bécsi nunciusnak jelentsék be azokat és ez hagyja jóvá a kiválasztást; a szükséges meghatalmazásokat és a költségeket a római hitterjesztő bizottság adta volna.¹

Ámde — mint már láttuk — Terugia az akkori provinciális (talán mert Jesi az ő tudta nélkül tette ez előterjesztést) nagyon haragudott Jesi Fulgenczre, Chumar, a németországi biztos nemkülönben, úgy hogy neki 1638-ban el kellett mennie Magyarországból.

Ezt felhasználták az 1628-ban Erdélybe költözött bosnyák barátok és rábirták Csíksomlyai Miklóst és társait, hogy hozzájuk csatlakozva alakítsanak egész külön őrseget Erdélyben. Így azután nem kell félniök, hogy őket Magyarországra visszarendelik. A csíksomlyaiak beleegyeztek s mivel a bosnyák ferenczrendűeknek mindig nagy befolyásuk volt Rómában, 1640. febr. 3-án már kész volt a pápai bulla, amely a csíksomlyai kolostort elválasztja a salvatoriánusok rendtartományától és Erdélyben külön őrseget állít fel,² s ezzel Csíksomlyai Miklós, Szöllősy-Tóth Márk, Csíki Márton, Horváth András misés papok, Kállai Tamás és Gősi Ferencz felszenteletlen tagok kiváltak a rendtartományból.

Ezért nem kellett és nem lehetett 1641-ben a közgyűlésen csíksomlyai guardiánt választani.

De még egyszer megkísérelték Jesi Fulgencz útján Csíksomlyót visszaszerezni, vagy legalább helyette Erdélyben új helyen új munkakört szerezni.

Jesi 1642-ben újra vállalkozott, hogy néhány testvérrel elmegy Erdélybe igehirdetés és lelkipásztorkodás végett. A római hitterjesztőbizottság (Propaganda fidei) újra kinevezte őt a kiküldöttek igazgatójává, a hitvizsgálóbizottság pedig terjedel-

¹ Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

² Lásd a Stephaniták történetét.

mes meghatalmazásokat adott neki. Maga a salvatoriánusok kormánytanácsa megválasztotta őt őrnök és alárendelte egyrészt az elpártolt csíksomlyai testvéreket, másrészt az újból mellé adótakat, nevezetesen Kolozsvári Bertalant és Csíki Imrét.

Mivel a hitvizsgálóbizottság felhatalmazásai csak 1643. április 23-ika után érkeztek meg (április 23-án kelteztek Rómában) csak 1643. szeptemberben indulhatott Jesi útnak. Biztonság okáért felhatalmazásait halála esetére Kolozsvárra is átruházta, útleveleket kért és kapott az esztergomi érsektől, a felső-magyarországi kapitánytól gróf Forgách Ádámától és elindult „Csíksóban a székelység közé” mint a főkapitány levele mondja.

Ideérve azonban a csíksomlyaiak nem ismerték el és csak Oszlányi István felszenteletlen testvér csatlakozott hozzá.

De azért nem hagyta magát. Elment Kolozsvárral és Oszlányival Gyergyóba és ott Szárhegyen épített kis kápolnát s mellé egy házat. Itt éldéglélt 1646-ig, de ez év október 24-én Gyergyóalfaluban 49 éves korában pestisben meghalt. Hú társa Kolozsvári Bertalan temette őt el a Gyümölcsoltó-Boldogasszony tiszteletére avatott szárhegyi kápolnában. Még előbb halt meg Oszlányi és így Kolozsvári egészen magára maradt. 1648-ban azután a nyakas református erdélyi fejedelem arra hivatkozva, hogy nincs több kolostor engedélyezve a csíksomlyainál és a mikházinál, elűzte onnan. Csíksomlyóra ment és itt a bosnyák ferenczrendűek jogosítványait erővel elvették tőle és így az egész kiküldetés végleg megsemmisült.¹

Az 1642-ben márczius hóban Galgócson tartott kormánytanácsi gyűlés főleg azzal foglalkozott, hogy a Rómába 1643. pünkösdi ünnepére egybehívott egyetemes gyűlésre kiküldöttek útját előkészítse. Kötelességszerűleg a provinciális és az őrnök (Szakolczai Bernardinnak) kellett menniök, de az egyes kolostorok közt igazságosan ki kellett vetni mennyivel járuljanak az útiköltségekhez. Megvan e kivetés jegyzőkönyve is és látjuk, hogy a gyöngyösit és sebesit tartották legtehetősebbnek, mert őnekik 25—25 aranyforintot (dukátot) kellett egybegyűjteni, a szegedinek és hradistyeinek 20—20-at, a szakolczainak 15-öt, a szécsényinek, fülekinék és szendrőinek 10—10, a galgóczinak pedig csak 6-ot, talán azért, mert e közbeneső gyűlés költsé-

¹ Eredeti levelek a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. Továbbá Losteimer: Annales P. IV. S. VIII. a. 1.)

geire is kértek a jötevőktől. Összesen tehát 141 aranyforintot tartottak szükségesnek az útra. Ezt persze a jötevőktől kellett összekéregetni.¹

Csoma András és Szakolczai Bernardin csakugyan el is mentek s mivel — mint láttuk — Jesi Fulgancz már más nagy jelentőségű feladatra volt kiszemelve, magukkal hozták Scurcula Ferencz előadót avégből, hogy az ifjakat a bölcselőtre tanítsa.

Már 1643-ban örökös aggodalomban éltek a Hradistyén és Szakolczán lakó testvérek, mert a svéd hadak egész Brünnig hatoltak. De a többiek sem voltak félelem és aggodás nélkül, mert a svédek I. Rákóczy György erdélyi fejedelmet is támadásra izgatták és tudhatták, hogy Rákóczy vallási türelmetlensége miatt a háborúra nagyon könnyen rávehető.

Az aggodalom bevált. Rákóczy 1644. február 2-án megindult és április végig már Szécsényig jutott hadával. De a király seregei is megindulva visszanyomták őt egész a Tiszáig és Szendrőt visszavéve június 10-én Kassa városát is megszállották.

E kedvező alkalmat felhasználva Arco Ferencz összehívta a közgyűlést június 24-re Szakolczára. Három azonban a szavazó atyák közül nem tudott eljönni és pedig Gyöngyösi Kriosztom, mert a szendrei várban volt bezárva, Patai Macsár Albert a sebesi guardián, mert e kolostor épen akkor a legnagyobb veszedelemben forgott és ő nem akarta elhagyni, Hevesi Péter a szegedi guardián pedig a pestis miatt maradt otthon. Az egybegyűlt szavazók örömmel hallhatták, hogy Kecskeméten 1643-ban végleg megvetették lábukat és ott székházat építettek számukra. Már e közgyűlésen meghatározták, mint fognak utazni a provinciális (Somlyai Mihály) és az őr (Szegedi Mihály hittudományi előadó és egyúttal galgóczyi guardián) az 1645. évre összehívott egyetemes nagy gyűlésre, de nem lett abból semmi. A tagok száma ekkor már 157 volt s köztük 58 misés pap, 24 papnövendék, 10 kezdő és 65 felszenteletlen testvér.

A gyűlés után a provinciálist (Somlyait) az őrt és egyik kormánysegédet a biztos a Szent-Katalin kolostorba vitte és ott a mariánusokkal kiegyeztetette. Szépen kijelölték Nyitra-Trencsén-megyékben azokat a helyeket, ahol a salvatoriánusok kéregethetnek s ezt június 28-án aláírták. Sasvár, Szenicze a salvatoriánusok területéhez jutott, ellenben Semte a mariánusokéhoz.

¹ Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

Mig ők ily békés dolgokkal foglalkoztak, iszonyú rablás és embertelenség történt az Eperjes mellett fekvő sebesi kolostorban. Rákóczy seregéből egy rablócsapat 1644. június 21-én rátört a védtelen testvérekre és őket, valamint a templomot és a kolostort mindenükből kifosztották. Aminek pedig semmi hasznát nem vették, azt megrongálták. Még csak a templomban eltemetett holttesteket is kihányták sirjaikból, annyira keresték a kincseket. E szörnyű kincsszomjnak lett áldozata egyik felszentetlen testvér, Körmendi Miklós. A sebesi guardián akkor Patai Macsár Albert volt s mellette még 10 misés pap lakott, mert innen mentek ki a szomszéd falvakba és kastélyokba istentiszteletet tartani és azonkívül a növendékeket is tanították. Mindezek bár fél meztelenül a bekövetkező este el tudtak menekülni, de Körmendi volt a kanaparius, vagyis a kamarát őrző testvér, azt hitték tehát a dühös, kálvinista katonák, hogy ő tudja, hol vannak a kincsek elrejtve. Mindenáron tehát a kincsek rejtkehelyét akarták tőle megtudni (nem tudván, hogy a ferenczrendűeknél kincsek, drágaságok nem is lehetnek!). Azért őt meztelenül vitték mindenfelé s közben puskával, ostorral, fokossal összeverték, végre este bevezették az élelmiszer kamarába és őt keresztalakban rákötötték egy létrára, így felakasztva égették oldalát, haját, szakállát, szeméremtestét. A kínzások közben csak azt mondogatta: „Jézus, Mária ne hagyjatok el.“ Reggelre azután a nagy kínzások következtében meghalt és holtan találták a kamra ajtajánál.¹

A következő fél év és még inkább a következő év háborús eseményei szintén rettentő zaklatásoknak tette ki a salvatoriánusokat. Szendrőt, Füleket Rákóczy hadai újra elfoglalták. A füleki kolostor kétszer is leégett. Majd augusztus havában felnyomult Rákóczy hada egész Brünnig, Galgóczot, Szokolczát is a többek közt elfoglalván. Mind a provinciális, mind a tanuló növendékek és számosan a többi testvérek közül kénytelenek voltak Gyöngyösre és Szegedre a török hódoltságba menekülni és életüket ott tengetni.

De a háború okozta meneküléseknél, rombolásoknál is nagyobb csapás lőn a rendtartományra nézve a háború nyomában fellépő szörnyű pestis.

¹ Regestrum fratrum interfectorum.

Gyöngyösön 1644. augusztusban tört ki a szörnyű betegség. Az ifjakat gyorsan Szegedre költöztették, az idősebbek ott maradtak, de a következő három hónap alatt meghalt belőlük hat. Sebesen 1645. júliusban lépett fel és két hónap alatt hat miséspap atyát ragadott el, a többek közt Patai Macsár Albertet, a guardiánt és akkor éppen kormánytanácsost. Szakolczán 1645. október, november hónapokban nyolcz, Hradistyén hat miséspap atya, a többi testvéreket nem is számítva.

Nagyon természetes, hogy e miatt az 1645-iki kormánytanácsai gyűlést nem lehetett megtartani.

Csak a linzi békekötés (1645. deczember 16.) és a pestis megszűnte után lehetett összehívni a közgyűlést Galgócra április 15-ére. Arco, a biztos akkor se mert eljönni, hanem Somlyait bízta meg a gyűlés vezetésével.

Itt először is a kormánytanácsot kellett megújítani, mert nem csupán Macsár, hanem Szakolczai Kelemen is meghalt, Gyöngyösi Imrét pedig szél érte.

Azért kormánysegédekke megválasztották Szakolczai Bernardint, Szentkereszti Valeriánt és Szegedi Pált, a volt sebesi helyettest. Nyitrai Jakab maradt a negyedik kormánysegéd.

Scurcula mellé, aki 1646-ban Szakolczán tanította a bölcseséget tiz növendéknek, még egy külföldi előadót is kaptak Lothringen Bonaventura személyében. Ez Galgóczon a hittudományt adta elő nyolcz növendéknek. A füleki kolostor már ekkor megint helyre volt állítva, de a szendrei székház még a következő évben sem.

Ez időben kezdtek az előljárók egy kissé foglalkozni a rendtartomány történetével, mert a generális felszólította őket, hogy a rendtartomány keletkezésétől kezdve a nevezetesebb eseményeket, a kolostorok, jötevők, jeles tagjaik jegyzékét küldjék el a német biztosnak, mert Gonzaga szerzetfejedelem művét Wadding folytatni akarja. 1647. ápril 25-én tehát elküldték, amit abban a nehéz háborús időkben összetudtak szedni Bécsbe, hogy tovább küldje a biztos Rómába.

1647-ben már eljött Arco Ferencz biztos és az ő vezetése alatt tartották meg a rendes harmadik évi közgyűlést Galgóczon augusztus 14-én. Ez alkalommal történt, hogy őt, a hittudományi folyamat elvégzett fiatal szerzetes atyát bölcseseti előadónak (lector philosophiae) nyilvánított ki a közgyűlés. A ma-

gyar nemzet büszke lehetett rájuk, mert mind az öten magyarok voltak és pedig: Szegedi Ferencz, Szegedi András, Szegedi István, Sári László és Csiki János.

Kijelentették azt is, hogy amint a volt provinciálisok, akként a volt örök is ezentúl a rendtartomány atyjainak neveztesenek (provinciae pater).

Egyébként pedig a szokásos választásokat vitték végbe.

Az új provinciális, Szegedi Mihály 1631-ben volt kezdő növendék Gyöngyösön (1631. augusztus 28-án vették fel). Jesi Fulgencz vezetése alatt oly jelesen tanult, hogy már 1641-ben bölcséleti előadó volt Gyöngyösön és egyúttal 1641-ben kormánysegéddé is választották. Majd 1642-ben Galgócson tanította a papságra készülők növendékeket. Megszerezte azután a hittudományi előadásra is a képesítést és ezt annyira nagyrabecsülték benne társai, hogy 1644-ben már örré választották és egyúttal galgóczi guardiánná tették. Itt maradt azután 1646-ban is, míg 1647-ben provinciálissá nem lett.

Aránylag tehát fiatal ember volt (37—40-nél nem volt több) és így alkalmas nagy vállalkozásokra. Pedig ilyenek vártak akkor a rendtartományra.

Az 1646—47-iki országgyűlésen a protestánsok támadásai új buzgóságra serkenték a kath. püspököket és főurakat. Látták, hogy mindenfelé állomásokat kell létesíteni, ha nem akarják a szerte-széjjel lakó kath. hiveket elveszteni. Azért Csatóházi Móré István (1635. óta a rendtartomány tiszteletbeli tagja, confrater) 1648-ban a szendrei kolostor felépítéséről szép hagyománnyal gondoskodott. Szécsényi György, a híres püspök és később esztergomi érsek bizonyára még a gyermekkori emlékek hatása alatt őket és nem a mariánusokat óhajtotta alkalmazni a veszprémi egyházmegyében, akkor még a török szomszédságában levő Sümegen, Lippay érsek pedig a nyakas körmöczbányai evangélikusok közé akarta őket letelepíteni, hogy ott vigasztalják a szegény, elhagyott katolikusokat.

Azért az 1649. május 2-án Szakolczán tartott közbeneső gyűlésen mind Sümegre, mind Körmöczbányára kijelölik az oda alkalmas személyeket. A következő évben pedig még a közgyűlés előtt Kassára küldenek az ott levő királyi hivatalnokok kérésére és biztatására lelkiatyákat és igehirdetőket.

1650. augusztus 13-án azután megtartották a rendes köz-

gyűlést Szakolczán. Ujra és ekkor utoljára jelen volt Arco Ferencz németországi biztos és megválasztották Szegedi Ferenczet. E derék, magyar ember 1631. május 11-én lépett be a szerzetbe. 1640-ben helyettes guardián lett Szécsényben, de már a következő évben visszament szülővárosába igehirdetőnek. 1644-ben szécsényi guardiánnak, 1647-ben kormánysegédnek és galgóczi guardiánnak választották meg.

Szegedi igazolta is a hozzáfűzött reményeket. A következő évben az őrrrel, Szentkereszti Valériánnal elment Rómába az egyetemes nagy gyűlésre és ott hosszas utánjárással, nagy küzdelemmel kivitte az egyetemes kormánytól és a generálisnál, hogy felmentették a salvatoriánus rendtartományt a németországi általános biztos joghatósága alól és megint egyenesen a szerzetfejedelem és az összes hegyeninneri (olasz) általános biztos alá rendelték. Ezáltal felszabadultak az idegen biztosok beavatkozása alól, mert a hegyeninneri biztos nem jöhetett személyesen ide a közgyűlésre és a kolostorok meglátogatására, hanem csak helyetteseket küldött. E helyetteseknek pedig rendesen csekélyebb felhatalmazásuk volt, mintsem őket zaklathatták volna.

Mielőtt Szegedi Rómába ment volna, 1651. február 5-én Galgóczon már megtartotta a közbeneső gyűlést és ott elvégezték a rendes választásokat, valamint az előadók kijelölését. Kasára ekkor választották meg a rendes előjárókat és érdekes, hogy német igehirdetőt küldtek oda (természetesen magyart is), de tótot nem! Wesselényi Ferencz akkori főkapitány már külön káplánt kért udvara részére és azért odaküldték Gyöngyösi Jánost. A Perényi-család pedig hajlandó lett volna már visszaadni a nagyszöllősi kolostort. Megbízták tehát Szegedi Mihályt volt provinciálist, hogy vizsgálja meg a helyet és ha ő jónak látja, el kell fogadni.

Több közbeneső gyűlés nem volt, hanem 1653. október hó 11-én Galgóczon tartottak közgyűlést, még pedig azért ily későn, mert a volt németországi biztos először akadályokat gördített annak megtartása elé. Tilalmat eszközölt ugyanis ki a bécsi császári kancelláriánál, hogy idegen látogató és biztos ne jöhessen III. Ferdinánd császár és király országába. Csak amidőn III. Ferdinánd császárt és királyt Regensburgban felvilágosították, 1653. július 17-én adta ki az engedélyt, hogy Münchener Frigyes, tiroli provinciális, két társával Magyarországra jöhessen a

salvatoriánus kolostorok meglátogatására. Ekkor azután még parancsolta is Pálffy Pál nádornak, hogy az általános biztos e helyettesét támogassa.¹

De míg e rendelet Magyarországra és Tirolba megérkezett, míg Münchener (a Monachio) Frigyes hazánkba jött és a kolostorokat meglátogatta, sok idő telt és így csak október 11-re lehetett a közgyűlést egybehívni. Az itt megválasztott Barilovich Egyed, egyik Szeniczre, Szakoleza közelében levő városba menekült horvát embernek, Horvát Baláznak volt a fia és 1636. augusztus 26-án tett fogadalmat Szakolezán. 1641-ben Gyöngyösre küldték tót igehirdetőnek, majd nemsokára Szécsényben lett helyettes guardián és igehirdető. Innen 1644-ben visszament Gyöngyösre helyettes guardiánnak és egyúttal a kezdők mestérének. 1646-ben füleki, 1647-ben szécsényi, 1651-ben hradistyei guardián lett.

E közgyűlés idején már 13 kolostorban 166 testvér működött és rendszeres bölcséleti és hittudományi iskolát tartott fenn a rendtartomány. Mivel pedig középiskolát sem végezhetek akkor a növendékek másként, ilyen középiskolát is tartottak fenn 1—2 helyen. Még nagyobb becsületére válik, hogy ez iskolákban most már egyedül a rendtartomány felnevelt tudósai tanítottak. Az öreg Scurcula ott maradt ugyan Szakolezán, de már nem tanított.

E gyűlésen a rendtartomány részletes, 1629-ben már elfogadott életrendjét, szabályait még pontosabb szakaszokba szedték s megerősítvén a pápa a rendtartomány felmentését a németországi biztos beavatkozása alól, Barilovich azokat Rómában az egész szerzet 1654-iki gyűlése elé terjesztette. Ott azután az egyetemes kormánytanács megvizsgálta, helyesnek találta és a hegyeninni általános biztos, Cajeta Sebestyén pecsétjével megerősítette.

A sebesi konventhez osztották be Szegedi Ferencz atyát, aki Rákóczi László udvarában lett igehirdető, a szendrőihez pedig Török Jánost, akit Wesselényi Ferencz udvarába küldtek.

Barilovichtól kezdik számítani azon szintén törvényté vált szokást, hogy a salvatoriánusoknál felváltva választottak provin-

¹ Jedlicska: Részlet a Pálffy-család okmánytárához 474. Primási levéltár f. 25. nr. 213.

ciálisokul magyarokat és tótokat. E szokás tulajdonképen csak 1675 után fejlődött ki, de tagadhatatlan, hogy a gyökere már ez időben meg volt.

Barilovich maga eredetére nézve nem volt tót, hanem — mint láttuk — Szeniczre menekült horvát ember fia. Természetesen ott Szeniczen kénytelen volt megtanulni tótul s azért alkalmazták őt Gyöngyösön is tót igehirdetőnek, de ép oly jól tudott magyarul is, mert különben nem tölthetett volna csaknem húsz évet Gyöngyösön, Szécsényben és Füleken tehát csupa magyar helyeken. A mellé adott kormánysegédek is Mihálik Miklós kivételével színmagyarok voltak, tehát a tót eredetű atyák akkor még vagy nem voltak nagy számmal, vagy nem is kerestek, nem is akartak nemzetiségi különbséget a tagok között.

Hogy mégis a színmagyar salvatoriánus rendtartományban a XVII. század második felében mindig nagyobb számmal és erővel léptek fel a tótok, annak főoka a hradistyei konvent elfogadása és megtartása volt. Ezáltal, valamint Galgócz visszavétele által ugyanis három olyan helyen volt kolostoruk a salvatoriánusoknak, ahol a lakosság részben cseh-morva és részben tót volt. Ezek pedig a hitújítás első lázának elmúltával buzgó katolikusok lettek és fiaik nagy számmal kérték föl vételüket Szent-Ferencz szerzetébe. 1640-ben pl. két cseh és két tót tett fogadalmat, magyar egy sem; 1641-ben két tót és egy morva, magyar csak három; 1642-ben egy cseh, egy sziléziai, egy tót és csak egy magyar (Jászai Márton, azelőtt világi pap); 1643-ban két cseh, két sziléziai, öt tót, két bunyevác és csak három magyar. A sziléziaiakat azért fogadták szívesen, mert tudtak németül s akkor a várakban alkalmazott német katonák lelki gondozása végett arra szükség volt.

Lassan-lassan tehát, bár a magyarok a vezetést mindig a kezükben tartották (hisz pl. 1646-ban három magyar lépett be és csak egy tót), mégis kivált a cseh és sziléziai szerzetesek elváltak léleekben a magyaroktól s a maguk nemzetiségének érdekeit is szem előtt tartották. Ezek követelték azután, hogy rájuk tekintet legyen és a rendtartomány kormányában ők is részt vegyenek. Megjelentek a cseheken és tótokon kívül a rendtartomány kebelében a dalmatáknak nevezett bunyevácok is, mint Lippai Dalmát Lukács, vagy Nándorfejérvári Szlávity Jeromos s valóban szükség is volt rájuk Szegeden és környékén, de ők

nem léptek fel soha külön követeléssel, hanem mindig jóbarátságban maradtak a magyarokkal.

Tartott-e Barilovich közbeneső gyűléseket, nem tudjuk. Szegedi Ferenczet Szegedi István, a kormánysegéd váltotta fel Rákóczi László udvarában, de ez ott 1655. január 6-án meghalt. Zborón temették el. Megkezdték a lépéseket a testvérek, hogy Eperjes és Bártfa városokba bejuthassanak, de egyelőre sikertelenül.

1656-ban az általános biztos már igazi olaszt, a piemonti Szent-Tamás provinciából való Bonaventurát, küldött a közgyűlés vezetésére s ő Szakolczán tartotta azt meg. A második szavazásra választották meg Szegedi Fábri Andrást. Ez tulajdonképen Szegedre költözött, Ragusa vidéki (dalmata), délszláv eredetű kovácmesternek volt a fia, de egészen magyarrá vált. 1638. augusztus 2-án tett fogadalmat Gyöngyösön s mivel más Szegedi András nevű is lépett ugyanez évben a szerzetbe, őt megkülönböztetés okáért Fábri Andrásnak hívták. Gyöngyösön tanulta a bölcséletet és Galgócson a hittudományt. 1647-ben helyettes guardián és a kezdők mestere volt Gyöngyösön. 1650-ben füleki guardián lett s innen 1651-ben Galgócra ment szintén guardiánnak.

Róla se tudjuk, hogy hol és mikor tartotta meg a közbeneső gyűléseket.

1655-ben a pestis megint pusztított Kecskeméten és Szécsényben és három miséspap atyát ragadott el.

Ez időben Sümegről küldözgettek Keszthelyre is igehirdetőket és misézőket. Az egyik ilyen igehirdető, Komáromi Accursius ott is halt meg a keszthelyi erősségben 1659. nov. elején.

1659-től kezdve megint pontosabban ismerjük a közgyűlések idejét és határozatait, mert akkor a rendtartomány jegyzője vagy provinciális összeszedett 136 levélből álló jó papirost egy kötetbe, ezt azután behúzták egy hasznavehetetlen, régi antiphonarium hártájával s azt megtették a gyűlések hivatalos jegyzőkönyvévé. Ebbe írták azután 1659—91-ig a gyűlések határozatait s így mindig kezénél voltak a provinciálisnak, vagy a jegyzőnek. 1680 után az egész kormánytanács sajátkezűleg aláírta az e jegyzőkönyvbe foglalt másolatokat, hogy az eredetiekkel egészen egyértékűek legyenek.

Igy azután előttünk áll az 1659. október 9-én Galgócson

tartott közgyűlés egész lefolyása. E közgyűlést azért tartották oly későn, mert az általános biztos Olaszországból küldte ki a gyűlés vezetésére Burno Accursius bresciai theologiai előadót és ez titkárával, Cemo Faustinnal bejárta előbb a magyar kolostorokat; augusztus 12-én voltak pl. Kassán. Maga Cemo Faustin írta azután a közgyűlés jegyzőkönyvét és így a magyarok vezetőkevei néha el vannak fordítva.

Az itt megválasztott provinciális, Urbanovics Péter szakolczai származású volt és 1645. június 15-én, 20 éves korában tette le a fogadalmat Gyöngyösön, mert akkor a háború miatt Szakolczáról a növendékeknek menekülniök kellett. Később visszatért Szakolczára és itt tanulta a bölcseletet. 1657-ben lett galgóczi guardián. Őt is mintegy tótnak tekintették, pedig tulajdonképen — mint neve mutatja — horvát származású volt. E gyűlésen határozták el, hogy Eperjesre állandóan küldenek igehirdetőt s ki is jelölték e hivatalra Szokol Paulint, a sebesi helyettes guardiánt.

A szegénység pontosabb megtartása végett a templomokban pénzgyűjtésre felállított perselyeket megszüntették, kivéve a török hódoltságban fekvő 3 kolostort. Itt a törökök miatt meg kellett engedni, mert nem oly könnyű dolog volt mindennap élelmet szerezni kéregetés útján, de itt is kikötötték, hogy a perselyek kulcsa ne a testvéreknél álljon, hanem a gondviselő ügyészeknél. A provinciális engedélye nélkül nem volt szabad senkinek az iskolai, vagy igehirdetői könyvekre alamizsnát összegyűjteni és magánál tartani, hanem azt is a gondviselő ügyésznek kellett átadni. Legnagyobb újítás volt az, hogy minden kolostorban fel kellett állítani a ruhatárat és oda be kellett tenni még a zsebkendőket, lábravalókat is. Az ócska alsóruhákat is mind ki kellett mosni, megfoltozni és úgy a ruhatárba tenni, hogy nyáron még használhassák. Innen, a ruhatárból kapta ki azután mindenki hetenként a szükségeseket.

Urbanovics ezután 1660. augusztus 29-én tartotta meg a közbeneső gyűlést Szakolczán és a generális megbízásából maga vezette azt. A tagok elhelyezéséből értesülünk azon érdekes eseményről, hogy ekkor több menekült ír ferenczrendű is belépett a salvatoriánusok közé s közülük kettőt, Cogllan Ferenczet és Browne Jakabot mint theologiai előadókat alkalmazták. A Cromwell-féle rettenetes üldözés kergette ki ezeket hajlékukból és itt

egy másik szegény, de mégis szabad országban leltek menedéket.

A galgóczi konventhez beosztott Roststok Egyed atyát gróf Forgách Ádám udvarába, a szendrei székházhoz beosztott Nováki Lajost Wesselényi Ferencz nádor udvarába rendelték igehirdetőnek, Szokol Paulin megmaradt Eperjesen igehirdetőül.

Letelvén a három esztendő, egy bajor ferenczrendű, Lanzott Udalrik jött hazánkba magának a generálisnak megbízásából és Galgóczon 1662. augusztus 28-án tartotta meg a közgyűlést.

A választás most Baróthi Miklósrá esett, aki — mint neve is mutatja — erdélyi, székely származású ember volt és bizonyára csak sok nehézség leküzdése után, de nagy lelki erővel lépett be a szerzetbe. Huszonhat éves volt már, midőn Szegeden megjelent az akkor ott menedéket keresett Somlyai Mihály provinciális előtt és 1644. november 10-én letette a fogadalmat. Azután mindjárt bölcseletet kezdett tanulni, tehát az előző ismereteket már valahol elsajátította. Azután oly kiváló ember lett, hogy 1653-ban már sümegi guardiánnak tették, 1657-ben sebesi guardián s nemsokára 1659-ben ugyanott bölcseleti előadó s egyúttal kormánysegéd is lett. 1661-ben készséggel magára vállalta a nehéz kecskeméti előljáróságot, de csak rövid ideig lehetett ott, mert provinciálissá választották. Szakolczán most Kyran Tamás ír származású atyát tették meg bölcseleti előadónak, egy másik írt, Onelli Bernardint pedig Körmöczbányán alkalmazták. Browne Jakab megmaradt Galgóczon, de társát nem említik, tehát vagy meghalt, vagy eltávozott. Kaderlauf János személyében Szakolczára német igehirdetőt rendeltek, tehát akkor ott német katonák tanyáztak. Brunczlik Kapisztrán személyében pedig Sebesre magyar igehirdetőt küldtek, mert akkor ott olyanra is szükség volt.

Nem hiába volt Baróthi sebesi guardián, de a közbeneső gyűlést más kényszerítő okok miatt is oda hívta össze 1663. november 18-ra s a generális megbízásából is ő vezette azt.

A rendtartomány ez évben új székházat is nyert Homonnán s a jótevő özv. Homonnai Györgyné udvarába is küldtek külön igehirdetőt Barcsai Lőrincz idős atya személyében. Kuratóczy Mihályt rendelték Rákóczi László, Brunczlikot pedig Csáky István udvarába.

A gyűlés egyik határozata megfelel arra a kérdésre, miért tartották ily későn, november második felében a gyűlést. 1663-ban kiütött a háború a törökkel. Mindjárt 1663-ban elvesztették emiatt a salvatoriánusok a szécsényi kolostort. A párkányi csata-vesztés, Érsekújvár ostroma és elfoglalása iszonyú zavarba hozta a salvatoriánusok egy részét és sokan szabad útlevelet kértek a provinciálistól, hogy életük megmentése végett idegen országba menekülhessenek. Várni kellett, míg a török visszavonul, míg a lelkek egykissé megnyugodnak s ez csak november elejére következett be. Érsekújvár ostroma idején a Galgóczon lakó testvérek egy része a galgóczyi várban keresett menedéket és Pudmericzki Simon közülök itt halt meg 1663. szeptember 30-án.

Végetérvén a felvidéken a nagy török háború, megszűnt az ok a külső országokba való menekülésre s azért a közbeneső gyűlés a szabad útlevelet visszavonta és azokat semmiseknek nyilvánította.

Érsekújvár elfoglalása miatt azonban a Galgóczon lakó atyák mégis csak kénytelenek voltak legalább egy időre eltávozni a kolostorból. Mikor visszajöttek is, csak oly kevesen mertek ott tartózkodni, hogy konventet nem alkothattak, hanem csak székháznak minősítették kolostorukat.

1665-ben elég jókor, július 14-én megtartotta a közgyűlést Szakolczán Wenzel Mihály bajorországi őr és ambergi guardián a hegyeninneri általános biztos megbízásából. Itt azután újra megválasztották Barilovics Egyedet provinciálisnak.

Csak e gyűlésen került hivatalosan szóba az a szokás, hogy 1653. után felváltva magyar és tót nemzetiségű provinciálist választottak. Nem egészen helyeselte ezt, hanem kimondta a közgyűlés, hogy e váltakozó választás „a béke fenntartása és ápolása végett teljesen megszűnjék, úgy hogy többé ne tekintsek a vért, vagy származást, hanem a választandók életét, erkölcsét és kormányzati okosságát. Ennélfogva akár magyar, akár tót, akár cseh, akár német, akár dalmát, vagy akár miféle más nemzetiségű legyen is az alkalmas, de különben a rendtartományba tartozó férfiú, azonban életére, erkölcsére, okosságra nézve kiváló, azt kell a választásra előterjeszteni és megválasztani. A provinciális mellett azonban az őr mindig más nemzetiségű legyen, a kormánysegédek közül pedig eddigi szokás szerint kettő az egyik, kettő a másik nemzetiségből választassék.“

A gyűlésen a sebesi konventhez beosztott Diósi Arzént Eperjes város plébánosának teszik meg, tehát itt a lelkészkedést egészen átvették. Padiela Kelement Sennyey István veszprémi püspök, Brunczlikot pedig özv. Homonnai Györgyné udvari káplánjának rendelték ki.

Mivel Galgócz 1663 óta a török ellenség közelében volt, a hittudományi iskolát Kassára tették át.

A közbeneső gyűlést Barilovics csaknem két év mulva 1667. január 16-án tartotta meg Szakolczán. Mivel Fábri András és Szentkereszti Valérián kormánysegédek meghaltak, helyükbe Gottmann Gergelyt és Dezsericzki Bazilt választották.

Lipótvár építése által Galgócz nagyobb biztonságba jutott és több testvért lehetett oda küldeni. Ezáltal tehát a galgóczi kolostor megint konventté lett.

Mennyire szerették a főurak és nemesek az atyák fáradozását, mutatja, hogy hat helyre kellett udvari igehirdetőt, vagy mint rendesen mondták udvari káplánt kirendelni. A sebesi konventhez beosztott Barcsai Lőrinczet küldték özvegy gróf Forgách Zsigmondné udvarába, Brunczlikot Csáky Istvánhoz. A homonnai székházhoz beosztott Kulcsár Gergelyt özvegy Homonnainé udvarába, a kassai konventhez tartozó Szegedi Jánost nemzetes Vass Mártonéba és a Körmöczbányához tartozó Várkonyi Ferenczet a gróf Esterházyak zólyomi udvarába és végre Padiela Kelement a veszprémi püspök mellé. Padiela azonban még ez év január 25-én meghalt.

Az eperjesi igehirdető (és bizonyára plébános is) Lopasowszki Timót lett.

Mivel Barilovics az egyetemes gyűlésre Rómába menni készült, távollétében helyettesének kirendelték Dezsericzki Bazilt. Lehet, hogy ez volt az oka annak is, hogy a közbeneső gyűlést oly korán tartották. Barilovics szerencsésen megjárta a római utat és visszaérkezvén 1668. április 20-án kormánytanácsi gyűlést tartott az általános biztos megbízásából Gyöngyösön, hogy a meghalt Gottmann helyébe új kormánysegédről gondoskodjanak. Meghívták tehát Gottmann helyére Baróthi Miklóst, a volt provinciálist. Ezt a határozatot az általános biztos már 1668. május 19-én megerősítette.

Ez időben már meg volt határozva, hogy az egyes konventek és székházak mily rendben kapják az ebédlőben való

felolvasás és kihirdetés végett a generális vagy a provinciális körleveleit és értesítéseit s melyik kolostornak, hová kellett azokat küldeni. Így 1668-ban ily sorban járta végig a szerzetfejedelem körlevele a salvatoriánusok kolostorait. Február 1-én érkezett meg Szakolczáról Galgóczra, innen február 6-án Körmöcbányára, innen 11-én Fülekre, innen 14-én Gyöngyösre, innen 19-én Kecskemétre, innen 21-én Szegedre, innen (mivel nagy utat kellett megtenni) csak márczius 10-én érkezett meg Szendrőre, 13-án Kassára, 19-én Sebesre és 28-án Homonnára.

Ez évben nagy reményeik voltak, hogy keleti Magyarországon még nagyobb működést fejthetnek ki. A Perényiek visszaemlékeztek, hogy valaha Nagyszöllősön a ferenczrendűek működtek és új székház építésére ajánlkoztak. II. Rákóczy György özvegye Báthory Zsófia pedig visszatérvén ősei vallására szintén tért akart előttük nyitni, hogy a lelkek üdvösségére többet tessenek. Kassán végre átvehették (május 13-án) az egész kolostort a katonáktól és így ott még többen elfértek.

Azért az 1668. július 22-én Szakolczán tartott közgyűlés a rendes választásokon kívül más fontos dolgokkal is foglalkozott. Latke Bernardin csehországi, slani guardián jött el a közgyűlés vezetésére s itt először is Jászberényi Gáspárt választották meg provinciálisnak. Ő egyike volt a rendtartomány legderékabb tagjainak és ekkor már idősebb férfiú volt, mert 31 évvel azelőtt, 1637. április 17-én Gyöngyösön tette le a fogadalmat. Sokáig tanult s 1644-ben is, bár már felszentelt pap volt, hittudományt hallgatott Szakolczán. 1647-ben lett szegedi guardián, 1653-ban kormánysegéd, 1659-ben helyettes guardián Galgóczon, 1660-ban lekerült Sümegre guardiánnak s onnan 1663-ban gyöngyösi guardián, 1665-ben pedig őr lett.

A nagyszöllősi székházba, ha azt elfogadják, kijelölték Sentei Andrást előljárónak, Kecskeméti Gellértet mellé társnak s egy felszenteletlen testvért Putnoki Sándort adtak melléjük segítőnek. A sebesi konventhez beosztott Kaczerek Ferenczet kiküldték Tállyára lelkésznek, Suut Joachimot pedig Regéczre, bízva abban, hogy Báthory Zsófia támogatni fogja őket. Diósi Arzén eperjesi igehirdető lett. Vogler Ferenczet nagy kérésre átveszik a mariánusoktól s benne egyúttal orgonamestert kapnak.

Az egész provinciára nézve érdekes határozat volt, hogy minden kolostorban külön betegápoló testvért kellett kijelölni

és külön betegszobát berendezni, úgy hogy a betegeket ezentúl ott ápolják és ne a saját szobácskáikban.

Jászberényi 1669. június 2-án tartotta meg a közbeneső gyűlést Szakolczán. Itt a buchlovi grófi udvarba kirendelték a hradistyei konventből Ciaszlavszki Samut, de már az 1669. május 25-én Tállyán meghalt Kaczerek helyébe nem tudtak a gyűlésen mindjárt mást rendelni, mert hisz addig a hír oda sem érkezett. Regéczre az akkor már nagykorú és így már szabadon rendelkező Rákóczi Ferencz kérésére Szunyoghi Antalt rendelték, a veszprémi püspök udvarába pedig Szvetkovics Tamást. Mivel Nagyszöllöst 1668-ban még el nem foglalhatták, most Gál Ignácot és Szécsényi Györgyöt rendelték oda.

A provinciálisnak a következő évben Spanyolországba a valladolidi egyetemes nagygyűlésre kellett utazni, távollétében Burganovszki Vid kormánysegédet bízták meg a helyettesítéssel.

Ezen egyetemes gyűlésre készült jelentésben említik fel, hogy a sümegi konventet odaadják a mariánusoknak a nyitrai kolostorért. Már meg is nyerték ehhez a németországi biztosnak Molino Jánosnak beleegyezését. De a közgyűlés határozatába ezt még nem merték bevenni, mert valami akadály jöhetett még közbe és a cserét nem hajthatták végre. Ekkor volt a rendtartománynak 158 tagja s ezek közül tiz volt képesítve a hittudományi, vagy bölcséleti tárgyak tanítására, de csak négy tanított, huszonhét pedig képesítve volt az igehirdetésre és ez mind gyakorolta tudományát.

Megjárta-e Jászberényi Spanyolországot? nincs feljegyezve, de ha ott volt, mire hazajött, nagy felfordulást talált Magyarországon. 1670. márcziusában kipattant a Wesselényi-Zrinyi-féle összeesküvés. Zrinyi Pétert elfogták, Rákóczi Ferencz nekitámadt a németeknek, de azután letette a fegyvert, párthívei részben kibujdostak, a királyi városokat Spork császári tábornagy német katonasággal rakta meg s minden ellenállást egyelőre elnémított.

E nagy változás meglátszik azután az 1671. május 30-án Szakolczán Hiesl Nárczisz, volt bécsi guardián vezetése alatt tartott közgyűlésen. E gyűlésen történt, hogy nem is tót, hanem cseh eredetű atyát állítottak a rendtartomány élére Podjebráczki Ambrus személyében. A hradistyei kolostor elfogadása és meg-

tartása tehát ugyancsak súlyos következményekkel járt a magyar salvatoriánusokra nézve.

Podjebrázcki Ámbrust 1643. szeptember 12-én Szakolczán vették fel növendéknek. Mivel ma is meglevő írásából látszik, hogy nem magyar, hanem cseh helyesírást tanult, belépésekor a középiskolákat már elvégezte. Felvétele után nemsokára a növendékeknek Rákóczi hadai elől el kellett menekülniök, s azért egy év múlva Szegeden Somlyai Mihály kezébe tette le a fogadalmat. 1647-ben még Szakolczán tanult bölcséletet, azután nagyjórészt Kőrmöczbányán működött mint német igehirdető s ha volt is Füleken, mint 1662-ben, ott is a német helyőrség igehirdetője volt. 1649-ben kormánysegédnek, 1668-ban a magyar eredetű provinciális mellé örnek választották.

E közgyűlésen már előljárókat választanak az eperjesi és a bártfai székházak részére. A salvatoriánusok régi óhajtása tehát teljesedett. A nyakas, evangélikus városi tanácsok évtizedeken keresztül megghiúsították abbeli szándékukat, hogy e városokban kolostorokat létesítsenek, de a király seregei ott megtelepedvén, nem volt többé hatalmuk ezt megakadályozni. Sőt ez évben még a lőcsei volt kolostort is felajánlották nekik, de bizonyos akadályok miatt azt el nem fogadhatták.

Kiküldték ezenkívül Tállyára Malaki Ferenczet, Regéczen pedig meghagyták Szunyogi Antalt. A veszprémi püspök mellé Sentei András jutott.

Elrendelték a megtértek anyakönyvének vezetését. A kolostorokban a segítő testvéreken kívül néha szolgák is voltak szükségeseek. Ezek megbüntetését az ügyészre bízzák, hogy a szerzetesi szelidség ellen az előljárók ne vétsenek.

Legszomorúbb volt a közgyűlés tanácskozása Gyöngyösi Fejér János ügyében. Talán a rettenetes belvillongás szele hatolt be a kolostorok csendes falai közé is, de sajnos behatolt. Fejér János az ő guardiánját, Fülöp Andrást Szendrőn annyira megbántotta, hogy ez őt kétszer tömlöczbe csukatta. Ahelyett, hogy békével türte volna Fejér e büntetést, a közgyűlésnél Fülöpöt bevádolta. A kormánytanács megidézte Fülöpöt, de ez hitelesen igazolta eljárásának jogos, helyes voltát. A kormánytanács erre, — hogy az előljárók tekintélyét megvédje, — Fejért hat évre megfosztotta minden jogától s az ő tanuskodását elfogadhatatlannak jelentette ki,

Körmöczbányán, az ő volt kedves kolostorában tartotta meg Podjebráczki az első közbeneső gyűlést 1672. május 22-én. Itt a Körmöczbányához beosztott Suut Joachimot az Esterházyak udvari káplánjának, a galgóczihoz beosztott Csandler Didákot Ujfalussy András divékujfalusi házához, a sebesi házhoz beosztott Sentei Andrást Erdődy György jobban mondva neje, Rákóczy Erzsébet makoviczai udvarába rendelték káplánokul. A kassai konventhez tartozó Szunyogi Antal Regéczről átment Abaujszántóra plébánosnak, Patlai András királyhelmecezi, Malaki Ferencz pedig fónyi plébános lett. Kassán hozzáfogtak a templom és kolostor helyreállításához s azért Ivánkovics Ambrus kormánysegédet az építkezés vezetőjének rendelték. Fülöp András özvegy Homonnayné udvari káplánja lett.

Mily keményen bánt el Podjebráczki a tagokkal, mutatja, hogy Fejér Jánost — bizonyosan további engedetlenségéért — Körmöczbányán, Brünni Ferenczet pedig Sebesen örökös börtönbe vetette.

Szerencse, hogy sietett a provinciális a közbeneső gyűlés megtartásával, mert nemsokára iszonyú fergeteg tört ki hazánk északkeleti részén és abban a salvatoriánusok is életveszedelemben forogtak, sőt legtöbbet épen ők szenvedtek.

Hosszas készülődés után 1672. július végén az Erdélybe és a török hódoltságba menekült bújdosó magyarok rátámadtak a királyságiakra és el akarták foglalni Magyarországot. Ehhez persze az kellett volna, hogy a királynak ott elhelyezett rendes seregeit megverjék és városaikat elfoglalják.

De az elkeseredés, a gyűlölet mindenkiben, aki a királlyal tartott, kivált ha az katolikus és így a királlyal egyvallású volt, veszedelmes, kiirtandó ellenfélt látott.

1672. augusztus 11-én a bújdosók egyik csapata Nagyszőlősrre ért s közülök mintegy hatvan gyalogos katona este 8—9 óra tájban a ferenczrendűek templomára rohanva, onnan mindent elrabolt, azután szörnyű dühösséggel a székházra törtek és az ott levő szerzeteseket halálra keresték. Ezek voltak az 1672. május 22-én iderendelt Szendrei Ferencz előljáró, Nagy Mátyás igehirdető és Lippai Kis Lukács világi testvér. A rettenetes zajra a kertbe menekültek és ott, hogy a halált kikerüljék, a csalán közt elrejtöztek. Itt szurkáltak ugyan feléjük hosszú lándzsával, de ez alkalommal a sebesülést mégis kikerülték.

Életük megmentése végett azután szerettek volna Munkács várába menekülni, de útközben Bene és Muzsaj falvak közt elfogták és kegyetlenül megverték őket. Szendrei a hátán legalább is öt csákányütést kapott, Lippai Kis Lukács a kezén két, a hátán egy nagy sebet kapott. Parasztemberek tették szekérre és faágakat tevén rá, azok alatt elrejtve vitték be Beregszászra. Csakis Perényi Ferencz közbenjárása mentette meg őket a haláltól.

Igy azután nagy nehezen eljutottak Munkácsra. Ott az özvegy fejedelemnő Báthory Zsófia könyörült rajtuk, meggyógyította és megerősítette őket. Karácsony ünnepére a Perényiek meghívták őket Nagyszöllőre. Vissza is mentek, mert békét reméltek és tisztességes megélhetést, de nemsokára megint elfogták őket, iszonyúan kegyetlenül bántak velük. A Perényiek megvonták tőlük az alamizsnát és így kénytelenek voltak Nagyszöllőst jóidőre elhagyni.

Amint a bujdosók serege feljebb haladt és Kassát vette ostrom alá, a sebesi kolostorban lakó testvérek, 14-en Eperjesre, mint biztosabb helyre vonultak. Itt néhány napig békében, de nagy félelemben éltek. Azonban Eperjes meghódolván a felkelőknek, szeptember 29-én éjjel 11 órakor egy császári kapitány az ő talpasáival körülvettette a kolostort és őrizet alá vette őket. Másnap a felkelők vezérétől rendelet érkezett, hogy mindent ott hagyva a templom és kolostor kincseit adják át és máshová húzódjanak. Elmentek tehát Kapy Gábor házába, de nemsokára a király katonáival együtt innen is csúful és gyalázatosan kiűzettek.

Igy jutottak el Sárosig. Ekkor azonban Feigel Pál hadi biztostól rendelet érkezett, hogy térjenek vissza és a sereg feje biztosítja őket, hogy Eperjesen békével megmaradhatnak. De mikor visszatértek, a külvárosban épen a Lőcse felé induló felkelő csapatok közé kerültek. Ezek meglátván a ferenczrendűeket mindjárt dühösekké lettek és nagy méreggel rájuk támadtak, szétszedték, megverték őket és iszonyúan kiabáltak: le kell vágni a fejüket. Serédy Benedek nemes ifjú lépett közbe és mentette meg őket, hivatkozva adott szavukra. Ugyanő be is bocsátotta őket a város kis kapuján és Kapy Gábor új házába helyezte el őket. Itt tartózkodtak öt héten keresztül folytonos félelemben és rettegésben, mert egyik nap mellüknek szegzett piszto-

lyokkal, másnap kivont kardokkal kergették őket, máskor pedig vagy a talpasok vagy a huszárok minden kigondolható szemtelenséggel csúfolták és ijesztgették őket kiabálva, hogy ezeket a kutya pápistákat meg kell ölni. Azt is megparancsolták nekik, hogy a bástyákra menjenek és a király katonái ellen harcoljanak, de készebbek voltak meghalni, mintsem megtenni. Végre a kuruczok györkei nagy veresége (október 26.) után a városhoz intézett több folyamodvánnyal elnyerték azt, hogy három misés pap és egy felszenteletlen testvér visszamehetett Sebesre. Itt azonban a sirboltokat nyitva, az oltárokat lerombolva, a szentképeket, szobrokat megcsönkítva találták.

Körülbelül akkor, amidőn a sebesiek menekültek, a homonnai kolostorban lakó testvéreknek is futniok kellett. Szeptember 17-én egy élelemmel és szentruhákkal megrakott szekéren Szinnára menekültek. Itt mintegy száműzetésben bőjttel és sirással töltötték idejüket (az 1672. májusi közgyűlés határozata szerint Bárkány János volt ekkor a homonnai guardián, Szokol Paulin a helyettes guardián és Agricola Kristóf — e szomorú esemény feljegyzője — volt a sekrestyés, három fölszenteletlen testvérral együtt). Azonban egy éjjel azt a kis kastélyt, amelyben a szerzetesek voltak a felkelők iszonyú zajjal és kiáltások közt megtámadták. A ferenczrendűek futni próbáltak, de sikertelenül; elrejtöztek tehát, de ott is rájuk találtak. Szokol Paulint, a helyettes guardiánt a jégveremből húzták elő s hitének megtagadására szólították fel. De, mivel ő viszont ellenfeleit a kath. hit elfogadására hívta fel, iszonyúan megverték. Agricola Kristóftól azon gyalog katonák után kérdezősködtek, akiket Lokinski Miklós állítólag Ófelsége részére toborzott. Mivel ő erre biztos választ nem adott, mert nem is tudott, őt is megkötözték, azután ruhájuktól mindakettőt megfosztották, úgy hogy még a lábravalót is elvették tőlük. Azután innen hurczolták őket Homonnára. E várost is bevették. Onnan mentek Nagymihályra és megüzenték onnan Spankaunak, a kassai főkapitánynak, adja ki a református papokat, mert ők különben a két ferenczrendűt megölik. Ez időközben két napig hátrakötött kezekkel és lábaikra tett iszonyú lánczokkal nagy kínokat szenvedtek. Végre Baróczy Sándor megkönyörült rajtuk, letett 18 tallért értük váltáságul, szerzett néhány ruhát és így visszaküldte őket Homonnára. Pár nap mulva megint rossz hírt kapván, egy másik sze-

kéren elindultak Sztropkó felé, ámde egy hegy tetején orosz rablók nekik estek. Csak nagy életveszedelmek közt, nagy verések és rablások után tudtak bejutni Sztropkóra.

Hasonló rettenetes üldözést kellett kiállania szeptember hó 26-án a Kisszebenben lelkészkedő Szaladin Cipriánnak. Óréa a város lutheránus lakosai támadtak, felfedezték rejtékhelyét az egyházi szénaboglyájában és mindenéből kifosztották, megverték. Másnap már az akasztófa alá vitték, de ott egy katonát vettek észre s azért visszatértek vele a városba. A templomot teljesen kirabolták, az Oltáriszentséget szétszórták. A városban a száját ganéval betömték úgy, hogy elájult. Ekkor egy szijgyártó házában életre hozták, s a város felső kapujához vitték. Ott annyira rugdosták, hogy sérvet kapott és másodszor is elájult. Akkor megint az alsó kapuhoz vitték egy kovács házába s megint életre hozták. Majd bolond ruhába öltöztetve, az evangélikus templomba vitték s az evangélikus pap előtt a kath. hit megtagadására szólították fel, de persze megfelelt nekik s azért onnan kihozták. Végre is egy más vallású adott neki menedéket, annak házában feküdt 4 napig eszméletlenül s végre annyira magához jött, hogy ötödik nap el tudott szökni és megmenekülni.

Szendrőn szintén szörnyű veszedelemben voltak a ferenczrendűek, mert 1500 kurucz támadta meg kolostorukat. Ide előzőleg nagyon sok vidéki nép menekült. A kuruczok, mivel a kolostort be nem vehették, meggyújtották. Ekkor a nép már hajlandó lett volna magát megadni, de a ferenczrendűek inkább készek voltak elégni, mint magukat megadni s a kath. hitet elárulni. Addig bíztatták tehát a népet, hogy az továbbra is ellenállott s az ellenség elhajtván a lovakat, a város alól elvonult. A várost is felgyújtották, de itt szerencsére épségben maradt az ügyész (syndicus) háza s azért oda mentek lakni, míg a templomot, kolostort újra befedték és vissza nem mehettek. Az 1672-iki rendelet szerint Kuratóczy Mihály volt itt akkor a guardián, Balog Jeromos a helyettes guardián, Habermann Bonaventura a német igehirdető és Slivka Sebestyén a második igehirdető.¹

¹ Mindezen eseményeket bőven leírta Agricola Kristóf akkor homonnai sekrestyés, később bártfai német hitszónok Liber de origine et progressu provinciae Hung. ss. Salvatoris. 1675. kéziratában. Eredetije legutóbb fr. Durnyi Boldizsár szolnoki tanár birtokában volt.

Elég bizonytalanak tartotta Podjebráczki még 1673-ban is a magyarországi állapotokat s azért június 29-én Magyarország határán kívül Hradistyén tartotta meg a második közbeneső gyűlést. Látjuk azonban annak határozataiból, hogy annyi sok szenvedés és üldöztetés közt se tágítottak a salvatoriánusok a kath. hivek megmentésére végzett fáradozásaikból. Szaladin Cipriánt újra visszarendelték Kisszebenbe plébánosnak, Sebesen egy atyát azzal biztak meg, hogy a sóbányában hirdesse az igét. Homonnát is visszafoglalták. Igaz, hogy Nagyszőllyöst elhagyták, de ahelyett elfogadták a sztropkai székházat. Sajnos, a tállyai, szántai, főnyi és a regézi udvarokban nem maradhattak meg. A galgóczyi konventhez beosztott Parniczky Egyedet Ujfalussy udvarába küldték s egyúttal az egész veszteniczi kerületben megbízták az igehirdetéssel. E lelkes, jámbor atya azután három évnél tovább itt működött. A veszprémi püspök udvarába Péter Ferenczet, az Esterházyak zólyomi udvarába Várkonyi Ferenczet küldték.

Mennyire érezték a veszedelmes idők megörökítésének szükségét, igazolja, hogy Agricola Kristófot visszaküldték ugyan Homonnára, de kinevezték egyúttal csoportjuk történetirójának.

Még egy háborus intézkedése volt a kormánytanácsnak. Az, hogy felszólította az összes előjárókat, rögtön küldjék át a másnává rendelt testvéreket, mert hiszen láthatják a zavaros időket s a nyilvánvaló, vagy közelgő veszedelmeket.

1674. februárban Podjebráczki Bécsbe ment s ott eszközölt ki rendeletet a királyi udvartól, hogy ne bizzanak a Gyöngyös, Kecskemét és Szeged városokban levő ferenczrendű kolostorok gondviselőire (syndicus) más dolgokat, mert akkor a török őket elhurcolja.¹

1674. május 13-án azután letelt Podjebráczki ideje. Ekkor közgyűlést tartottak Szakoleczán Krienenhöffer Lajos osztrák előadó (lector) vezetése alatt és provinciálisnak Fülöp Andrást, a volt homonnai guardiánt választották.

E Fülöp András egyik jeles, tanult tagja volt a rendtartománynak. 1663-ban bölcséleti előadó volt Kassán, innen két év múlva Szegedre, onnan 1667-ben Kecskemétre rendelték igehirdetőnek. 1668-ban újra tanította a bölcséletet, de akkor már

¹ Blahó: Annales II. 686.

Gyöngyösön s onnan Szendrőre ment előljárónak, 1671-ben füleki guardián lett, de úgy látszik, özvegy Homonnayné annyira megkedvelte, hogy 1672-ben otthagya a guardiánságot és elment udvarába házi káplánnak. Az ő pártfogásában bízva, az 1672-iki nagy veszedelem után is el merte fogadni 1673-ban a homonnai guardiánságot s innen hívták őt a provinciális szolgálatra.

Fülöp első tette volt, hogy Fejér Jánosnak megbocsátott és neki, valamint Brünni Ferencznek szabadságot adtak. Kiszebenbe a sokat szenvedett Szaladin helyett az eperjesi házhoz beosztott Habelicz Mihályt küldték. Zólyomba az Esterházyak udvarába Suut Joachimot rendelték, akit azután ott úgy megszerettek, hogy három évig ott maradt. A veszprémi püspök udvarába Szakolczai Simon jutott.

A gyűlés után azért folyamodott a provinciális az apostoli székhöz, hogy Veszprém, Egerszeg és Lőcse városokban a részükre felajánlott kolostorokat elfogadhassák s a pápa erre az engedélyt 1674. július 14-én meg is adta. Azonban — mint látni fogjuk — ezek közül csak a veszprémi létesült.

Később lépéseket tett a provinciális, hogy Nagybányán székházat építhessen s így a Tiszántúl is tehessenek valamit a szétszórt katolikusok javára, de a belháború miatt a nagybányaiak annyira fel voltak ingerülve, hogy a szatmári kapitány nem tanácsolta az odamerészkedést, hanem inkább azt, hogy várjanak.

1674. november 1-én a Kecskeméten működő atyáknak kellett szenvedni a belháború miatt. E napon rájuk rohantak a kuruczok és Szécsényi György atyát Zatkó Paczifik kulcsártestvérrel együtt elfogták. Azután elszállították őket a Tiszántúlra és sokat sanyargatván csak oly föltétel alatt bocsátották szabadon, hogy az elfogott prédikátorok visszabocsátására mindent megtegyenek. A protestans prédikátorokat sújtó, híres pozsonyi ítéletért még a török hódoltságban fáradozó ferenczrendűeknek is meg kellett szenvedniök, pedig ők már igazán nem voltak okai annak az ítéletnek.

Ilyen zivataros időkben 1675. május 1-én Füleken tartotta meg Fülöp András a közbeneső gyűlést, de azért nem csüggedtek, hanem inkább még jobban igyekeztek csoportjuk működését kiterjeszteni.

Évégből Kiszebenben és Léván székházakat építettek.

Körmöczbányáról az egyik testvért, Strigl Bernardint Szent-Jánosra küldték német igehirdetőnek. Szúnyogi Antalt Regéczre, Patai Ágostont Ecsedre Rákóczi Ferencz udvarába, Porubszki Ágostont Eperjesről a nem messze levő Sóbányára rendelték káplánoknak. A veszprémi püspök udvarába Finta Lajos, özv. Homonnainé udvarába Sentei András ment.

E gyűlés után a rendtartomány magyar része nagyon szomorú hírt hallott. A tót és cseh nyelvűek egy része nem volt megelégedve a gyűlés intézkedéseivel. Többen közülök, kivált pedig Podjebrázcki volt provinciális, akit Körmöczbányáról akkor Hradistyére helyeztek át a kezdők mesteréül, el akartak szakadni a magyar testvérektől és az északnyugati kolostorokból külön tót és cseh nemzetiségű rendtartományt akartak alkotni.

Mikor ezt a magyar rész meghallotta, elhatározta, hogy ennek megakadályozására Ivánkovicz Ambrust, a kassai guardiánt Rómába küldi. 1675. október 17-én állította ki a Kassán lakó egri káptalan Ivánkovicz részére az ajánló levelet s ebben nemcsak Ivánkoviczot, hanem az egész csoportot nagyon megdicséri, bizonyítván, hogy a kath. hit megőrzése, az eretnokség eltávolítása és a paphiány megszüntetése körül nagy érdemeket szerzett.

E levéllel Ivánkovicz először is Galgócra utazott s ott a provinciálissal és a többi kormánysegédekkel tanácskozott. Ezek november 1-én állították ki meghatalmazó levelüket és folyamodtak a generálishoz, hogy Podjebrázcki és társai szándékát akadályozza meg és tiltsa meg a rendtartománynak nemzetiségek szerint való szétválasztását.

Ivánkovicz sikerrel járt Rómában, mert a generális 1675. december 17-iki levelében csakugyan kijelentette, hogy ő a rendtartomány szétdarabolásába nem egyezik bele. Azután ezt sem tartva elégnek, a generális e határozatát a pápa elé terjesztette és X. Kelemen azt 1670. január 10-én megerősítette.

Míg Ivánkovicz odajárt, Fülöp kénytelen volt 1670. január 6-ra a második közbeneső gyűlést összehívni Galgócra, mert neki ez évben Rómába kellett menni az egyetemes nagygyűlésre. Ennélfogva távollétében a helyettesítéssel megbízták Jászberényi Gáspár rendtartomány-atyát. Bodóköre (Boldogkö) most megint küldtek káplánt Malaki Ferencz személyében. Szúnyogi és Patai régi helyükön maradtak (Regéczen, Ecseden). Nagy Remiget a

sztropkai székházból a Pető-család igehirdetőjének rendelték. Körmöcbányán pedig a várbeli igehirdetést elvállalták.

Nemcsak ez mutatja, hogy északkeleti Magyarországon ekkor nagyon kedvelték őket, hanem az is, hogy Semsey Pál 1671. szeptember 1-én nagyon szép adományt nyújtott nekik könyvek beszerzése végett. Valaki felhívta a gazdag és a tudományok iránt érdeklődő nemes figyelmét arra, mily nehezen megy a tanulás a kassai ferenczrendű növendékeknél, mert nincsenek könyveik és a mesterek is ugyancsak híjján vannak az értékes és tanulságos könyveknek, prédikációs műveknek. Úgy rendelkezett, hogy 1000 forintot a 3000-ból többé másra ne fordítsanak, hanem „theologus és philosophus könyveket szerezzenek“. 2000 arany forintot a kassai kolostor templomának épületére adott.

Igyekeztek is a szegény ferenczrendű testvérek az iszonyú nyomort, gyűlölködést tőlük telhetőleg megszüntetni. Így pl. 1676. január 27-én a gyöngyösi kolostorban addig könyörögtek az egymást rontó magyaroknak, hogy „Inczédi Nyári István és Tót Balázs az alsópárton levő s vitézkedő fegyverviselő rendek“ „az klastrombeli franciscánus patereknek beocsületekért és hozzánk való nagy jó irgalmasságh- és táplálás tételeökért“ három rájuk rohanó szolgálégynek megbocsátottak. Jelen voltak e békéltetésen Jászberényi Gáspár, a volt provinciális, Szegedi Ferencz, a sokat szenvedett nagyszöllősi előljáró, akkor gyöngyösi guardián és a rendtartomány titkára és Vigasd Bernardin helyettes guardián. 1679-ben Egegi Ferdinánd szegedi helyettes guardián a Szabadkától keletre eső Ludas falu megmentése végett szólal fel a királyi kamaránál, mert e falut a lévai, füleki, szendrei és ónodi katonák iszonyúan megrabolták.¹

Pedig bizony sokszor rosszal fizettek meg a felkelő, kóborgó, rakoncátlan katonák. Így Tállyai György, Uri István és Pap Israel „a magyar haza lelki, testi szabadságáért fegyvert viselő végbeli, lovas és gyalog hadak kapitányai“ 1678. január 4-én Szecsőn kelt levelükben a gyöngyösi barátoktól megtaláltatván maguk is elismerik: „Annyira elistentelenedett a sok prédáló ember, hogy rájuk száll.“ Megparancsolták azért, hogy senki őket ne háborgassa és a város az ilyen rablókat elfogassa és a kapitányok kezébe adja.²

¹ Századok. 1900. 646.

² Másolat a gyöngyösi prot. I. 1.

E borzasztó nehéz és küzdelmes időkkal azután véget ér Fülöp András szolgálata, mert letelt a három év.

1677-ben azonban csak későn október 10-én tartották meg a közgyűlést Szakolczán. A csehországi provinciális Sannio Bernát jött evégből Magyarországra és vezette a gyűlést.

Most nagy dolog volt provinciálist választani, mert a magyarok az előzmények után bizonyára nem akartak csehet, vagy tótot a csoport élére, viszont a cseh, vagy tót eredetű atyák nem akartak a szokástól eltérni, hogy most tótul értő provinciális vezesse őket.

Volt akkor a rendtartomány tagjai közt egy lengyel, Ziveczki János. Ez nem tartozott se a magyar nemzethez, se a tót nemzetiséghez. Ennélfogva őt választották meg s így valamennyire kibékültek. De mindjárt az első és minden konventben külön felolvasott, megmagyarázott határozat az lett, hogy a nemzeti-ségi vitatkozásokat, csúfolódásokat szigorúan eltiltották. E határozatot magyarul is bejegyezte a jegyzőkönyvbe Ziveczki az új provinciális s ebből is látjuk, hogy tudott magyarul.

De tudnia kellett azért is, mert előzőleg már 1662-ben Gyöngyösön volt kezdő. 1665—67-ben Kassán tanulta a hit-tudományt s mivel értett a zenéhez, 1668—69-ben orgonás testvér volt Szendrőn. Azután 1671—74-ben Bártfán szolgált, mert itt a lengyel nyelvnek némi hasznát vette, 1675-ben azonban megint Gyöngyösön volt helyettes guardián és egyúttal a templomban is orgonált. 1676-ban elküldték Sebesre guardiánnak. Aránylag tehát fiatal ember, még alig tiz éves miséspap volt, nem is volt előzőleg valamely nagyobb konventben guardián, vagy kormánysegéd, tehát csakis a Podjebráczkitól és társaitól indított veszedelmes mozgalomnak köszönhetette, hogy e meglehetősen nehéz hivatalt rábízták.

Egyébként e közgyűlés rendelkezése is mutatja, hogy szorgalmasan működtek nem csupán azon városokban, ahol kolostorok voltak, hanem a körül eső vidéken is Szunyogi Antal, Malaki és Patai megmaradtak előbbi állomásukban. Veszprém várában kicsiny és szegény székházat építettek s így legalább a Dunántúl új helyen is meg vetették a lábukat. Ide a tehetséges, buzgó Bárkányi Jánost küldték első előljárónak. Az eperjesi és sztrokai kolostorokat konventi rangra emelték, vagyis a zsolzmákat ezentúl ott is közösen és karban végezték. Fejér

Jánost felmentették minden büntetés alól és megtiltották, hogy valaki előbbi büntetéseit szemére hányja. Az öreg Browne ir származású előadót, aki immár 15 éven át tanította az istenes tudományokra őket, iubilatus lector névvel ékesítették fel, egyéb kiváltságot úgy se engedhettek neki, mert szabályaik szigorúak voltak. A szegénység megtartása végett az aranyozott szélű imádságos könyvek használatát is eltiltották és még csak a misemondásra kapott díjakat se tarthatta senki magánál, hanem át kellett azokat adni a gondviselő ügyésznek.

Megérték ez évben azt az örömet is, hogy, egyik, előkelő magyar, nemes családnak tagja Kellemesi Melczer Sándor belépett közéjük és fölvette, még pedig csak mint fölszenteletlen testvér, Szent Ferencz egyszerű ruházatát. 1677. október 11-én Kapi Gábor és Nagy-Mihály István tanuk előtt, Bélavári Dávid, a sebesi konvent ügyésze és Turcsányi György az eperjesi székház ügyésze jelenlétében lemondott minden örökségéről s csak annyit kötött ki, hogy anyja és testvére az eperjesi puszta kolostor helyreállítására 2500 forintot fizessenek, de ezt is csak 400 forintos évi részletekben.

1678-ban a kint működő testvérek közül Szúnyogi Antal május 28-án Regéczen, Gál Ignác pedig június 27-én Krasznahorkán, tehát az akkoriban báróságot nyert Andrásyak várában meghaltak. A kuruczok még előző években elfoglalván Bodókört, onnan valamint Ecsedről is el kellett jönniök az odarendelt atyáknak. De csaknem valamennyi északkeleti Magyarországon lakó ferenczrendűre sok szenvedés és aggodalom várt, mert a kuruczok kisebb-nagyobb csoportokban egész a Szepességig száguldoztak.

Ily körülmények közt csak az ország határszélén Szokolczán merte megtartani Ziveczki a kisgyűlést 1678. július 24-én. Azonban az őt, Ivánkovics Ambrus Kecskemétről betegsége miatt, Diósi Arzén Bártfáról, Erdős Atanáz Szendrőről a kuruczok száguldozásai miatt nem jöhettek el. Ennélfogva az őrt az öreg Baróthi Miklós, a távollevő kormánysegédek Fülöp András és Mihalik Miklós helyettesítették. Itt Regéczre Szúnyogi helyett Nagyas Remiget, Zólyomba Pete Ferdinándot, Petóné udvarába Sztropkóról Bozóki Didákot, özv. Homonnayné udvarába Honti Miklóst rendelték.

A többi tagok elrendezése közben történt, hogy Homonná-

ról Szécsi Kázmér atyát és Halasi Dénes testvért Fülekre helyezték át, az előbbit alamiznaszedőnek, az utóbbit szakácsnak. Midőn ezek előljáróiknak engedelmeskedve Homonnáról Fülekre felé utaztak, a Sajó mellett a kuruczok kezébe estek. Ezek kezeiket hátrakötötték és Pütnokra hurczolták őket. Itt először rettenetes veréssel, azután pedig szép szóval mindenképen a kath. hit elhagyására akarták őket birni, de ellenállottak. Halálra ítélték őket, de a hóhér csak megsebesítette Kázmér atyának nyakát, de át nem vágta s akkor valószínűleg gróf Forgách Ádám közbenjárására mindkettőjüket szabadon bocsátották.¹

Még rosszabbul jártak, akik Homonnán maradtak, mert ez évben szeptember havának táján a kuruczok rájuk törtek, őket kifosztották és Benyovszki Márk nevű felszenteletlen testvért megölték. Ez időtájt történt az is, hogy Várkonyi Ferencz, mint a kezdők mestere tanítványaival együtt egyidőre Sebesre ment, de ott egy kurucz csapat rájuk talált, Várkonyit, valamint tanítványai közül Fábri Lajost és Závodi Domonkost nagyon megverték, ruháiktól megfosztották.²

Pedig a kuruczok ezidőtájt már maguk is rászorultak a salvatoriánusok szolgálataira, mert sok volt köztük a kath. katona nem csupán a magyarok, hanem a Lengyelországban toborzott lengyelek közül. Azért 1679. márczius 11-én gróf Balassa Imre (bár maga erős lutheránus vala) kénytelen volt szabad útlevelet adni két gyöngyösi ferenczrendűnek avéghől, hogy Debreczenbe menjenek és ott (bizonyára a közelgő husvétii ünnepekre) istentiszteletet tarthassanak a kath. katonák számára.³

Férje halála után özvegy I. Rákóczi Ferenczné, Zrinyi Ilona is beállott a ferenczrendűek pártfogói közé és alapítványokat tett férjéért mondandó misékre, a sebesi, eperjesi, szendrei és galgóczi ferenczrendű templomokban. Az akkoriban új eperjesi kolostornak évégből 400 forintot adatni rendelt vagy készpénzben vagy annyit érő épület anyagokban.⁴

Az 1679. augusztus 20-iki kis gyűlés megtartására még jobban félrehúzódott Ziveczki, mert akkor már a Vág mentén is

¹ Agricola Kristóf Annotationes című műve a gyöngyösi levéltárban.

² Species facti. Kézirat a gyöngyösi levéltárban fol. 27.

³ Blahó Annales II. 686. u. D.

⁴ Régi másolat a galgóczi konvent levéltárában.

harcok folytak. Hradistyére hívta tehát össze a kormánysegédek, de Diósi Arzén Bártfáról oda se mehetett el, hanem Mihalik Miklós helyettesítette. Ekkor a Holicson lakó Czobor család kérésére annak udvarába kirendelték igehirdetőnek Fodor Gergelyt, aki egyúttal helyettes guardián és magyar gyóntató volt Szokolczán. A morvaországi ismeretség új állomást szerzett nekik, mert a buchlovi grófon kívül (akinél Csaszlavszky Sámuel még mindig ott káplánkodott,) a zelanici herceg is kért tőlük udvari káplánt s így Majer Lipótot odarendelték. Regéczre most Suut Joachim ment, aki ugyancsak bele volt gyakorolva az udvari káplánságba és ott maradt a következő évben. Bodóköre újra ki lehetett küldeni Malaki Ferenczet s ő is ott maradt még egy évig. Homonnán Nyagyas Remig lett az özvegy grófné káplánja.

A felvidékre szorult magyarságnak ekkor tettek a salvatoriánusok legnagyobb szolgálatot azzal, hogy minden templomban magyar igehirdetőt is rendeltek s ekként az odaszorultaknak anyanyelvük nem forgott veszedelemben. Így a magyar városokon kívül magyar igehirdetők voltak Homonnán, Sztropkón, Kassán, Eperjesen, Sebesen és Galgóczon. Szokolczán — mint említők — legalább magyar gyóntató volt.

Ezenkívül a beküldött német helyőrség lelkigondozását is ők vállalták magukra és azért német igehirdetőket rendeltek Szendrőn, Kassán, Füleken, Körmöczbányán, Léván és Veszprémbe.

A Gyöngyöstre leköltözött tótokat külön tót igehirdető, a Szegeden megtelepedett dalmatákat (bunyevácokat) külön dalmát igehirdető vizsgáltatta már évtizedek óta.

Ekkor már meglátogatták Liptóban is az ő régi kolostorukat Okolicsnán, s csak azért nem maradhattak ott, mert a templom mellett semmiféle lakóhely nem volt.¹

Az 1677-ben választott kormánytanácsnak talán utolsó határozata volt az, hogy Szokolczán 1680. augusztus 1-én a Czobor családot, mint a volt alapító család leszármazóját, elismerte a szakolczai kolostor alapítójának. Az erről szóló határozatot mind aláírták, sőt aláírta Fülöp András volt provinciális és az új közgyűlés vezetésére kiküldött Pallet Henrik csehországi őr is, mint a csoport látogatója.

¹ Annales II. 674—75.

A közgyűlést ezután négy nappal csakugyan megtartották s világos, hogy a volt kormánysegédek már augusztus 1-én azért voltak Szakolczán, mert a közgyűlésre előre gyülekeztek. E közgyűlés Erdős Atanázt választotta provinciálisnak s benne a csoport ügyes, jártas vezetőt nyert. Erdős 1660-ban Galgóczon tanulta a hittudományt, de már 1662-ben fel volt szentelve és Szécsényben hirdette az igét. Ámde innen 1663-ban menekülnie kellett és így 1665-ben füleki guardián lett. 1667-ben már Kassára ment guardiánnak s innen Fülekre került vissza igehirdetőnek. 1669-ben Gyöngyösre rendelték guardiánnak, 1671-ben pedig már órnek választották. Eltelvén a három év Gyöngyösre ment igehirdetőnek, 1675—76-ban pedig újra füleki guardiánnak választották. 1677-ben őt választották kormánysegédnek és egyúttal a leégett és veszedelemben levő szendrei kolostor helyreállítására küldték. Ott nehéz időket élt át. Talán erre is voltak tekintettel, midőn a rendtartomány élére állították.

E közgyűlésen új határozatokat nem hoztak, hanem csak a régiakat erősítették meg. A személyváltoztatásokat is lehetőleg kerülték. Épen azért vegyük most még egyszer szemügyre mivé fejlődött a rendtartomány a török hódoltság idejében, mert a következő provinciális már új, gyorsan változó állapotokat talált.

Láttuk, hogy ez időszak elején a szakolczai kolostor feladásával csak négy kolostoruk maradt s a rendtartományhoz 1603. elején csupán 36 személy tartozott; 16 misés, 7 növendékpap, 13 felszenteletlen testvér. 1610-ben is csak 6 házuk volt és 46-an voltak: 21 miséspap, 11 növendék és 14 felszenteletlen.

1680-ban azonban 18 kolostoruk volt, köztük 12 konvent, 6 székház és részint ezekben, részint ezekhez beosztva egyes nemesi udvarokban a kezdőkön kívül 217, életét Istennek szentelt férfiú követte Szent-Ferencz szabályait és pedig 107 misés, 46 növendékpap és 64 felszenteletlen testvér. Nem voltak már kénytelenek egész tanulatlan gyermekeket fölvenni és őket a középiskolákba való ismeretekre oktatni, hanem kaptak ily ismereteket már szerzett ifjakat s azokat négy felső iskolában rendes tanítómesterek vezetése alatt oktatták a bölcsesetre és a hittudományokra.

Ennyi kolostor ügyének végzése már elég gondot adott és sokszor a világi hatóságokkal való érintkezésre is kényszerítette

a vezetőket. Azért látjuk, hogy 1681. április 13-án Erdős provinciális megjelenik Kassán az egri káptalan előtt s az egész rendtartomány ügyészévé (syndicusává) kéri fel Pelsőczy Györgyöt.

1681-ben Thököly Imre támadása miatt csak későn augusztus 6-án tartotta meg Galgócson Erdős a kis gyűlést, de az egyik kormánysegéd Kuratóczy Bártfáról most sem jelenhetett meg, mert a kuruczok elvágták az útját s azért Lopasovszki Timótot hívták be helyettesnek. A Dunántúl most Lengyel János kért tőlük udvari káplánt s számára odaküldték Lindvai Antalt, Zólyomba az Esterházyakhoz Patai Ágostont, Barkóczy Ferencz udvarába Honti Miklóst, Regéczre özv. Rákócziné (Zrinyi Ilona) udvarába Balog Jeromost rendelték.

Még különösebb volt Fodor Gergelynek kirendelése. Őt a toscanai nagyherceg (Medici III. Cosimo) és az általános helytartó parancsolatára Flórenczbe küldték a nagyherceg udvarába. Sajnos nem jegyezték fel azt, miért volt szükség ott magyar igehirdetőre.

Szécsi Kázmér 1678-iki esete arra kényszerítette a kis gyűlést, hogy a kijelölt helyek elfoglalására nézve egy kis haladékot adjanak az áthelyezett tagoknak. Az ország zavaros állapotai miatt mindazok, akik nyilván veszedelmes helyeken kénytelenek keresztül utazni, szabadságot kaptak, hogy régi helyükön maradjanak addig, míg a veszedelem elmúlik és ne tegyék ki magukat életveszedelemnek, vagy kegyetlen fogságba vetésnek. Az előljárókat pedig utasították, hogy az ilyeneket addig tartsák vissza és szeretettel gondozzák. Megparancsolta az előljáróknak, hogy a könyvtárakat szorgalmasan vizsgálják át és ha abban olyan könyveket találnak, amelyek más konventeké, arról a provinciálisnak jelentést tegyenek.

E kis gyűlés alkalmával Bárkányi Jánost homonnai guardiának tették meg s mivel özvegy Rákóczi Ferenczné az ő anyósának, Báthory Zsófiának halála után (meghalt 1680. június 14.), Munkácsra költözött, ő lakott hozzá legközelebb. Nem csoda tehát, hogy Zrinyi Ilona ügyes-bajos dolgaiban őt hívatta magához. Biztosan tudjuk, hogy 1681. nov. 18-án őt küldötte követségbe Szelepcsényi György érsekhez. Így jutott Bárkányi tehát ismeretségbe Zrinyi Ilonával s így lőn bizonyára Zrinyi Ilona kérésére az ő udvarában házi káplán s egyúttal a kis II. Rákóczi

Ferencznek első oktatója.¹ 1682. május 18-án maga a kormánytanács küldi Bárkányit igehirdetőnek özvegy Rákóczi Ferenczné udvarába. Erre annál inkább szükség volt, mert nem sokára 1682. június 16-án az özvegy férjhez ment az evangélikus válású Thököly Imréhez s ha ott nincs buzgó és értelmes udvari pap, Zrinyi Ilona és a két Rákóczi árva hite veszedelemben forog.

Ily becsületben lévén akkor a salvatoriánusok északkeleti Magyarországon, nem csoda, ha olyan előkelő család tagja is, mint a Semsey, szívesen belépett közbük. Semsey Gábor volt az, aki 1682. május 8-án lett kezdő és egyúttal nagy segítséget nyújtott nekik a kassai és bártfai kolostor építéséhez.²

A második kisgyűlést 1682. május 18-án tartotta meg Erdős Galgócson. Itt báró Berényiné kért udvari káplánt, tehát a galgóczihoz beosztott Pupik Frigyest odaküldték. Barkóczy Ferenczhez most Honti Miklós ment és ott is maradt három évig, Balog Regéczen, Malaki Boldogkőn maradtak.

Kassát 1682. augusztus 14-én Tököly elfoglalta és vele együtt egész keleti Magyarországot hatalmába kerítette. Ekkor jó hasznát vették a salvatoriánusok annak, hogy Tököly feleségével, Zrinyi Ilonával oly szoros összeköttetésben voltak. Ekként kikerülték nem csupán az olyan kegyetlenségeket, mint aminőket 1672-ben kellett kiállniok, hanem azt is elérték, hogy az északkeleti, Tököly hatalma alatt álló ország részben bántatlanul élhettek és járhattak. Kassa elfoglalása után az evangélikusok és reformátusok ki akarták ugyan őket úzni a városból s már ki is kellett húzódnunk nekik onnan, de Nagy János, az akkori guardian, bátran odament Tökölyhez s a többi vezérekhez, s felszólalására ezek engedélyt adtak nemcsak a visszatérésre, hanem arra is, hogy templomukat megtarthassák. Mivel az evangélikusok a nagytemplomot elfoglalták, ekkor az egri kanonokok megint a barátok templomába húzódtak meg és ott ettől kezdve három nyelven hirdették az istenigéjét s végezték az istentiszteletet.³ Maga a provinciális Erdős Athanáz is megjelent pl. 1683. április 5-én Kassán és átírta Semsey Gábornak öröksége szétosztásáról szóló levelét. Azt azonban nem akadályozhatták meg, hogy

¹ Márki: II. Rákóczi Ferencz I. 89—90.

² Az egri káptalan hiteleshelyi levéltára. Prot. S. nr. 339.

³ Species facti. Kézirat a gyöngyösi levéltárban. fol. 27.

Fülek rettenetes, kemény ostroma alatt 1682. szeptember elején ott levő kolostoruk el ne pusztuljon. Az itt hősiezen küzdő Koháry István Regéczre vitetve, fogságában ott Balog Jeromosban jó lelkiatyára talált.

1683-ban kellett volna a közgyűlést megtartani, de a háború ekkor teljes erővel kitört. A török — mint tudjuk — Bécs alá, Tököly pedig Pozsony alá vonult, tehát gyűlésről szó se lehetett.

A nagy harcz lecsillapodtával 1684. május 4-én tartották meg a közgyűlést Galgócson. A generális Hockeborn Gottfried neuhausi (csehországi) guardiánt küldte ki annak vezetésére s így választották meg Gelenius Istvánt a rendtartomány volt titkárát.

Gelenius mindenesetre jól ismerte a szerzet ügyeit, mert Gyöngyösön és Kassán tanult, azután pedig bölcséleti, majd hittudományi előadó (lector) volt Szakolczán és Galgócson. Mint német gyóntató is működött, tehát anyanyelvére nézve inkább német volt. 1677-ben lett a rendtartomány titkára s hat évig ugyancsak gyakorolta magát a vezetés ismeretében.

Gelenius helyébe Besselin Ferencz lett a titkár. Mivel Tökölyné ekkor nagyobbbrészt Kassán tartózkodott, Bárkányi Jánost Kassára rendelték igehirdetőnek, Pető Jánost pedig Munkácsra küldték káplánnak.

A keresztény seregek nagy győzelmének hatása a közgyűlés határozatán csak annyiban látszik meg, hogy az 1683. november 10-én visszafoglalt Szécsénybe visszatértek, s ott levő kolostorukba egyelőre előljárót (praesident) rendeltek, még pedig magát Erdős Athanázt, a volt provinciálist, három misés atyával és két szolgáló testvérrel együtt.

De volt ennél sokkal nagyobb és az egész provinciára nézve sokkal zavaróbb hatása is a háborúnak, és pedig a nagy viszály a mariánusok és salvatoriánusok közt a töröktől visszafoglalt kolostorokra nézve.

1683-ban Esztergom várának végleges visszafoglalásakor a keresztény sereggel jelen volt Manák János lévai igehirdető is, mint tábori lelkész. Ez azután mindjárt ott is maradt és más pap nem lévén, végezte az istentiszteletet. Elég nagy nyomorúságban élt ott, úgy hogy 1684. január havában már vissza akart menni Lévára. De Marlovity esztergomi német kommandáns irt Fekete Eleknek, a lévai előljárónak, mint Manák feljebbvalójának, hogy parancsoljon rá Manákra, maradjon ott, ne hagyja el

az esztergomi őrséget és népet, hanem fáradozzék tovább is a lelkek üdvösségén. Manák tehát maradt. Ámde meghallották ezt a mariánusok, ők is küldtek egy időre oda három testvért és rohantak Lotharingi Károly herceghez a fővezérhez, majd Szelepcsényi Györgyhöz, az esztergomi érsekhez segítségért. Az érsek már bele is egyezett, hogy Esztergomban a mariánusok telepedhessenek le, mikor Ziveczky János a salvatoriánusok őre és Palásty András előadó Galgóczról megjelentek és kérték a rendtartomány nevében, hogy nekik adja a helyet. Mivel a mariánusok Esztergomból 1684. februárban eltávoztak, az érsek Letonicz nevű morvaországi birtokáról 1684. február 21-én irt levelében úgy határozott, hogy Manák maradjon Esztergomban, mert az esztergomi lakosok is úgy kívánják. Majd ha ő Isten segítségével Esztergomba eljuthat, majd megnézi mindkét csoport iratait, bizonyítékait és úgy határoz.

Csakhogy ezzel egyik fél sem volt megelégedve, hanem mindketten irtak Rómába és busították a generálist. Ez augusztus 19-én irt levelében békére inti mind a kettőt és nagyon fájlalja, hogy Magyarországhoz a béke közelegvén, most meg a két testvérszerzet kezd veszekedni. Ha valami joguk van, terjesszék elő irataikat és ami jogos, megítéli. Fenyegeti őket, hogy ha nem lesznek békében, ir a császárnak, hogy büntesse meg őket.

A generális e leveléből tulajdonképen a salvatoriánusok előre láthatták, mily sors vár rájuk e nehéz perben. Ha az okiratokat vizsgálják, nyilvánvaló az ő igazságuk, mert hiszen kétségtelen, hogy Esztergomot 1448-ban nekik ítélték és 1543-ig ők is birták. Ámde a császár és fővezérei a történeti jogra semmit sem adtak, ők a mariánusokat akkor megbizhatóbbaknak tartották és ilyen nevezetes városokban inkább őket akarták. A generális az összes szerzet érdekében természetesen sokkal többre becsülte I. Lipót császár jóakarátát, mint a salvatoriánus rendtartománynak új működési térre vonatkozó óhajlásait s azért 1685. nyarán eljövén Bécsbe, szept. 11-én úgy döntötte el a vitát a mariánusok és a salvatoriánusok közt, hogy az akkori elnevezés szerint Alsó-Magyarországon felszabaduló városokban a mariánusok, Felső-Magyarországon felszabaduló helyeken pedig a salvatoriánusok építhessenek új székházakat, vagy kolostorokat. A salvatoriánusok régi jogaik érvényesítésében csak 1523,

után kiadott okiratokkal állhattak elő, mert 1523-ban a mariánusok is elfogadván a szigorú szabályokat, a régi konventuálisok ellen hozott ítéletek rájuk már nem vonatkoznak.

Ezen rájuk nézve szomorú határozat előtt tartották meg 1685-ben június 24-én Szakolczán kis gyűlésüket Gelenius vezetése alatt.

Fodor Gergely ekkorra már visszakerült Flórenczből (ha ugyan elment oda) és Czobornak, mint alapítónak udvarába rendelték káplánnak. A Szakolczához nem messze eső Gődingre is küldtek udvari káplánt Osát Hilárt. Mivel Zrinyi Ilona most már Munkács várába szorult, Bárkányi Jánost Homonnára küldték magyar igehirdetőnek, hogy onnan közelebb lehessen Munkácshoz. Kassán ekkor biztak meg először egy testvért, Filipcsovics Pált, hogy tótul is hirdesse ott az Isten igéjét. A szerzetbe lépett Semsey Gábor ekkor már közel volt a felszenteléshez. Egy másik felvidéki főúri család tagja is követte az ő példáját és Szent-Ferencz szerzetébe lépett. Ez volt báró Andrássy Miklós s 1685-ben már bölceletet tanult Szakolczán.

A mariánusok ellen indított nagy perre két határozat vonatkozik. Egyik az, hogy a lévai székházba rendelték a németül is értő Jakobini Fulgenczet, mint Esztergomba kijelöltet. A másik az volt, hogy Kecskeméti Gellért, az őr, egyelőre nem mehetett ki semmiféle szolgálatra más kolostorba, hanem a rendtartomány nehéz ügyeinek, dolgainak elintézése végett a provinciális mellett kellett maradnia.

Ott is maradt és azután megkapván a generális 1685. szeptember 11-iki határozatát, elhatározták, hogy arra felelnek. Összeszedték tehát bizonyítékaikat arra, hogy Esztergom, Visegrád, Pest, Buda városokban nekik van joguk letelepedniök, mert e helyeken nekik volt kolostoruk 1523. után is. Hivatkoztak Bácsai Illés, hippói felszentelt püspök, leleszi kormányzó 1524-iki, II. Lajos király 1526-iki leveleire, hivatkoznak arra, hogy az esztergomi őrség 1531-iki pecsétnyomója még akkor is birtokukban volt. Bizonyítják Veszprémhez és Lévához is jogaikat; Lévára a várőrség hívta őket. Ők még sokáig nem is akartak odamenni, hanem a lévai katonák folyamodtak a generálishoz és az esztergomi érsekhez s így annak parancsára, annak áldásával mentek oda.

E bizonyítékok összeszedése után összehívták a kormány-

tanácsot Szokolczára és 1685. október 19-én tartott gyűlésükből küldték el a levelet a generálishoz.

Közben a török ellen a háború állandóan folyt. Hozott ez nagy örömet a salvatoriánusoknak, de hozott egyes tagokra nagy szenvedéseket is. 1684-ben az Érsekújvárból élelemszerzés végett kirohanó törökök eljutottak egész Nyitra-Pereszlenyig. Épen akkor ott tartózkodott a galgóczy kolostorból kiküldött Polacsek Jeromos atya és gyóntatta a hiveket. A törökök őt kegyetlenül lenyakazták. Nemsokára a budai törökök Gyöngyös-ről elhurczolták Búzás Gáspár atyát, mert azt állították, hogy a császári tisztekkel egyetért és nekik hirt ad. Elvitték tehát Budára, ott tömlöczbe vetették és csak nagy sarczért bocsátották szabadon. A szegedi törökök — nem is ok nélkül — a szegedi guardiánra gyanakodtak, hogy elárulja útjaikat, terveiket a keresztényeknek s e miatt 1686. jan. 20 táján Nagy János guardiánt, Fülöp András volt provinciálist, Spányik Sándor helyettes guardiánt és három felszenteletlen testvért, Potári Félixet, Farkas Antalt és Horvát Eleazárt megkötözték, a konventből kihurczolták és a várba vitték. Midőn a palánk árkan keresztül mentek, beleestek az árokba és segítség helyett ostorral verték őket s nagy nehezen szabadultak ki.¹ 1686. január 20-án Nagy Jánost Achmet pasa újra elfogatta, mert megtudta róla, hogy Temesvárt lakó titkos ismerősétől sokat megtud a törökök mozdulatairól. A pasa azután átadta őt kinzás és valla-tás végett Islam aga nevű tatárnak. Ez nyársrahúzásra ítélte, de más tatárok inkább leakarták fejezni. Már lehajtotta a fejét a kardvágás alá, de akkor megint eszükbe jutott, hátha többet kitudnak tőle s azért január 21 éjszakáján egy ló mellé kötözve meztelenül hurczolták egyik törvényszéktől a másikhoz, de oly ügyesen kibujt minden kérdés alól, hogy nem tudtak rábizonyítani semmit. Rettenetesen megfenyegették tehát és eleresztették. Visszatérhetett a konventbe s Buda ostroma alatt és azután Heissler, Veterani és Mercy tábornokoknak nagy szolgálatokat tett. Ezért a törökök megint elfogták. Ekkor a szegedi katholicusok fizettek érte nagy váltságot és úgy szabadult ki.

Néha azonban a keresztények is megszorították a salvatoriánusok szenvedéseit. Így már 1685-ben Heissler és Mercy

¹ V. ö. Századok 1900. 647.

katonákat küldtek Gyöngyösre végrehajtókül és ezek azzal is vitézkedtek, hogy a szegény, védtelen barátokat félholtra verték. 1686. második felében az egri törökök nem ok nélkül attól tartva, hogy őket is ostrom alá fogják és így nekik sok élelmet kell egybegyűjteni a várba, Gyöngyös városára nagy mennyiségű búza beszállítását vetették ki. Tudták azonban, hogy a gyöngyösi ez könnyen meg nem teszik s azért rárohantak a városra és néhány tanácsost, továbbá Móra Athanáz guardiánt fogságba ejtették, Egerbe vitték. Itt siralmas tömlöczbe vetették és karóba való húzással, vagy felnyársalással fenyegették őket, ha a kivetett búzát be nem hozzák. A város kölesönként pénzen szedte össze a búzát és úgy szabadította ki polgárait. Móra Athanáz helyett pedig egy fiatal, ferenczrendű szerzetes Lázár Norbert ajánlotta magát kezesül, míg a váltságdíjat meghozzák. A váltságdíj azonban lassan jött és a törökök Lázár Norbertet éhez-tették. Oly nagy inségre jutott, hogy utóljára sarujának szíjját is megette. Végre is egy egri töröknek segítségével kilencz havi fogság után kiszökött Kohári Istvánnak Egert körül vevő tábo-tába. Itt óvatosan, óránként csak egy kis levest evén, nagy nehezen került el a halált.¹

Ugyanakkor Delat Jakab nevű ferenczrendű atya (de nem tudjuk biztosan melyik provinciából való) a törökök fogságában az egri tömlöczben sinylődött. 1687. október 18-án egy asszony-tól küldött levelet a gyöngyösi plébánosnak és guardiánnak, hogy küldjenek valami pénzt, mert különben éhen hal. Azt állítja, hogy már addig 300-nál többen haltak meg a börtönben. Lázár Norbert atyát és a guardiánt kéri, hogy azt a pénzt, amit neki végrendeletileg hagytak, szedjék össze az adósoktól és küldjék Gombos Imrének (egyik csapatvezérnek) és a haláltól szabadítsák meg.

A sok szenvedés, a sok zaklatás békés eltűrését azonban megjutalmazta a Mindenható azzal, hogy egymásután adta vissza a keresztényeknek Magyarország legjelesebb várait és Tököly hatalmának megtörésével északkeleti Magyarországon, a salvatorianusok fő működési terén helyreállott a béke, a nyugalom s megnyílt a tér az Isten dicsőségének a lelkek üdvösségének elő-mozdítására. 1684. június 30-án elfoglalták a keresztények Pestet s bár onnan október 31-én vissza kellett vonulni, 1685. augusz-

¹ Szederkényi: Hevesmegye története IV. 29. és másolatok a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. f. IV. l. J. és N.

tus 19-én bevették Érsekujvárt (s így a Galgócson lakó testvérek is szabadon lélekeztek), keleti Magyarországon pedig Tökölytől 1685. szept. 13-án visszavették Eperjest, október 25-én Kassát, november 5-én Ungvárt. November 12-én Szolnokot is elfoglalták a töröktől s állandóan kezükben tartották. Még nagyobb reménységgel néztek az 1686-iki hadjárat elé s valóban ez év vissza is adta a keresztényeknek június 17-én Pestet, szeptember 2-án Budát, október 23-án Szegedet.

E nagy lélekemelő események idején 1686. május 19-én tartotta meg Gelenius a második kis gyűlést Hradistyén. Igyekeztek először is régi helyeiken megerősíteni magukat. A galgócziak elvállalták, hogy az egész veszteniczki kerület kordásait igazgatják és a városi templomba is küldenek igehirdetőt. Körömöczbányán az egyik atya egyúttal városi káplán lett és tót igehirdetőt is küldnek oda, mert a tótok (úgy látszik ez időtől kezdve) kezdtek benyomulni a városba. De ezenkívül új állomásokat is szereznek. Szolnokra Somodi Bernardint küldik előljárónak s mivel ott német helyőrség is volt, német igehirdetőt is rendelnek mellé. A keleti Magyarországon működő herceg Vallis tábornoknak serege mellé Staroncsik Özséb atyát rendelik táborigazgatóknak. A Bártfához beosztott Filó Pétert zborai káplánnak küldték Rákóczy Julia birtokára, hogy ott hirdesse Isten igéjét. A Czobor családhoz Fodor Gergely, az Esterházy család zólyomi ágához Várkonyi Ferencz, Barkóczy Ferenczhez Szürtei Ferencz, özv. Homonnaynéhoz Markóczy Konrád, Pethő Ferenczhez Komlós Placid mentek káplánokul. Kecskeméti Gellért Gyöngyösre került a kezdők mesteréül.

E gyűlés alkalmával teheték meg a lépéseket, hogy eperjesi lerombolt kolostorukat azokkal állíttassák helyre, akik a nagy kárnak okozói voltak. 1686. június 21-én a királyi kancellária ki is adta a rendeletet, hogy az eperjesi evangélikusok építsék fel a lerombolt kolostort. 1686. augusztus 12-én tanuvallatást is tartottak, hogy pontosabban megállapítsák, kinek parancsára történt a lerombolás. A tanuk úgy vallottak, hogy Jánoky kapitány rendeletére, a bíró és a tanács parancsára hordták szét a kolostor köveit és azokat használták fel az alsó és felső kapu építésére s egyéb városi czélokra.¹

¹ Fridrich: Historia. II. 133. Egri káptalan hiteleshelyi levéltára. Prot. A. K. nr. 109.

E közben már javában folyt Buda ostroma. Egyik magyar csapattal Szürtei Ferencz, a rendtartomány fiatal tagja és Barkóczy Ferencz udvari káplánja szintén részt vett az ostrom fáradalmaiban. A vár bevétele alkalmával ő is kutatott Mátyás király híres könyvtára után s talál is ott egy gyönyörű püspöki szertartás könyvet. Elvitte azt Kassára s átadta kolostoruk előljáróságának. Az még ez évben, mint becses emléket, a könyvtárban helyeztette el.¹ Buda területileg hajdan a veszprémi egyházmegyéhez tartozott s a salvatoriánusok nagyon szerették volna visszakapni itt volt régi, híres kolostorukat. Biztosság kedvéért elmentek a veszprémi püspökhöz (nekik könnyű volt, mert a püspök akkor nagyobbbrészt Sümegen lakott). Megmutatták neki okleveleiket és a püspök (Sennyey István) meggyőződvn, hogy a budai Szent-János kolostor a török uralom előtt a cseri barátoké volt, megígérte, hogy ha Budát visszafoglalják, ő a kolostor helyét nekik adja.² Csakhogy a mariánusoknak Lotharingi Károly fővezérben sokkal erősebb pártfogójuk volt s Buda különben is az esztergomi érsek joghatósága alá került.

Ennélfogva Budára bevonulniok nem sikerült. Ellenben, mivel Pest akkor még a váci püspök joghatósága alá tartozott, ott birtokukba vették az egykori ferenczrendű kolostor romjait. Előljárót is küldtek oda, pecsétet is készítettek a székház részére és így legalább egyelőre Pesten megkezdték a lelkipásztori működést.³

A budai és pesti kolostorok megszerzése és állandó biztosítása foglalkoztatta gondolatban az 1687. május 5-én tartott közgyűlés szavazó atyáit is, mert főleg annak lehet tulajdonítani, hogy a Hueber Fortunat bajor őr vezetése alatt lefolyt közgyűlésen Kecskeméti Gellértet választották provinciálissá. Két kormánysegéd, Szegedi Pál és Pruffius Benignus a gyűlés után két nappal érkeztek meg, de utólag hozzájárultak a határozatokhoz.

Kecskeméti ekkor még csak mintegy 44 éves férfiú volt, mert 1662-ben Szécsényben a humanioraknak nevezett osztályokat végezte vagyis a gimnáziumi tárgyakat tanulta s így semmiesetre sem volt több 18—19 évesnél. Azután Gyöngyösön és Kassán

¹ Magyar Könyvszemle 1879. 85.

² Eredetije a gyöngyösi levéltárban.

³ Turul: 1888, 79.

elvégezte a bölceleti és a hittudományi iskolákat olyan sikerrel, hogy először szülőföldén Kecskeméten igehirdető, 1674-ben pedig Gyöngyösön helyettes guardián és a kezdők mestere lőn. Aztán a gyöngyösi, kassai kolostorok guardiánjává tették, 1680-ban már kormánysegéddé s 1684-ben őrré választották. Mint láttuk, őt tartották legalkalmasabbnak a rendtartomány jogait igazoló emlékirat adatainak egybegyűjtésére, ez emlékirat elkészítésére s most az egész rendtartomány vezetését rábízta. Bízta talán abban is, hogy Kecskeméti a királyhoz való hűségéért a kurucoktól üldözést szenvedett s a királyi udvarnál majd ezt is tekintetbe veszik, ha oda kell fordulni.

A töröktől visszafoglalt helyeken új munkakörök nyíltak meg a salvatoriánusok előtt és ők azokat szívesen vállalták. Szegeden a német helyőrség részére német igehirdető is kellett, elküldték tehát oda Jakubini Fulgenczet. Ugyanoda dalmát igehirdetőnek kirendelték Benyovics Bertalan újmisési papot. Ez pedig nem elégedett meg a Szegeden lakó dalmátok gondozásával, hanem gyakran átment Szakadkára is és az akkor nagyszámúban odaköltözött dalmátokat, vagy köznéven bunyevácokat keresztelte, gyóntatta. Ő kezdte meg ott a kereszteltek anyakönyvét is.¹

Szolnokon most is meghagyták előljárónak Somodi Bernardint és igehirdetőnek Ekker Jácintot rendelték mellé. A pesti új székház vezetésével Engerieder Bálintot bízták meg, de mellé mindjárt magyar igehirdetőt is küldtek Hajdú Innocenz személyében. Magyar igehirdetőt küldtek ekkor még Galgócra és Sztropkóra is, ellenben Körmöczbányán meg tót igehirdetőt alkalmaztak. A Czobor családhoz Holicsra Pöte Jánost rendelték. Zólyom várából az Esterházyak úgy látszik elköltöztek, mert többé oda káplánt nem küldenek. A gyűlést vezető elnök indítványára kimondották, hogy ezentúl chronologust, vagyis évkönyvirót neveznek ki s mindjárt meg is választották e hivatalra a Sebesen lakó Agricola Kristófot.

E rendtartománynak egyik fáradhatatlan munkásságú tagjáról Bárkányi Jánosról nem lehetett határozni semmit, mert ő Zrinyi Ilonával együtt beszorult Munkács várába és onnan ki nem jöhetett. Másrésztől azonban Zrinyi Ilona és gyermekei ekként nem maradtak istentisztelet és vallási vigasztalás nélkül.²

¹ Iványi: Szabadka város története II. 260—61.

² Történelmi Tár 1900. 339.

Ez 1687-ik év azután meghozta Északkeleti-Magyarország teljes felszabadulását, mert 1687. decz. 17-én Eger várát a törökök feladták. Nemsokára, 1688. január 15-én Munkács vára is a király kezére került s így a salvatoriánusok e részeken üldözésektől többé nem tarthattak. Az Eger várát körülzáró keresztény seregnél ott tartózkodott tábori lelkészként Palásthy András okos, tanult salvatoriánus s a városba való bevonuláskor mindjárt lefoglalt egy mecesetet, hogy abból majd az ő társai számára templomot készíthessen. Akadt mindjárt jötevő is, aki abban segítette, úgy hogy Egerben minden akadály nélkül megvethették lábukat.

Kecskemétinek a közbeneső kis gyűlést ugyancsak hamar meg kellett tartania, mert Rómába hívták az egyetemes gyűlésre. Azért már 1688. február 1-ére kitűzte a kis gyűlés napját, helyül pedig Szakolczát. Most kisült, hogy az öreg Podjebrázky-ra erejét meghaladó hivatalt ruháztak, midőn örré tették, mert sokkal idősebb volt, hogysesem Rómába utazhatott volna. Le is mondott az őri megbízatásról és helyébe az ifjú, de tehetséges Wiebera Zsigmondot választották meg. A távollevő provinciális helyettesítésére az öreg Fülöp Andrást még mindig alkalmasnak tartották.

E választásokon kívül elhatározták, hogy a Váczott nekik felajánlott helyet elfogadják. Okolicsnót már visszafoglalták és két atyát odaküldték igehirdetőnek, meg gyóntatónak. Mihelyt lehet, Szécsénybe is újra küldeni akartak két atyát a régi kolostor visszafoglalására. A meghalt Agricola helyett Uchrovicz Venczelt (tehát német helyett cseh) választották meg chronologusnak. A Körmöczbányán lakó Mercz Krizosztómot szentjános-hegyi káplánnak, az eperjesi székházban lakó Panicz Jánost sóvári káplánnak rendelték. Fodor Gergely megint visszament Holicsra a Czobor családhoz, a kassai kolostorhoz beosztott Farkas Ferenczet Barkóczy-hoz, Pöte Ferdinándot az országbíróhoz gróf Csáky Istvánhoz, a Gyöngyösön lakó Lázár Norbertet a fogságból kiszabadult, jámbor gróf Koháry Istvánhoz rendelték káplánoknak. Sztropkón a magyar igehirdetőt megbízták azzal, hogy egyúttal gróf Pethő Ferencz udvari káplánja legyen.

Gróf Oppersdorf német ezredes is kért tőlük udvari káplánt s erre a szakolczai kolostor egyik tagját Firley Lőrinczet rendelték ki. Mivel Egerben is volt német őrség, oda is küldtek német igehirdetőt: Krus Bernát személyében.

Bárkányi János is előkerült Munkácsról s azért őt Gyöngyösre küldték igehirdetőnek.

Erre azután elindultak a római egyetemes gyűlésre és ez alkalmat Kecskeméti meg Wiebiera felhasználták, hogy rendtartományuk számára sok olyan jogot megszerezzenek, amelyek rendtartományukat más ferenczrendű rendtartományokkal egy színvonalra emelték.

Visszaérkezvén e kedvező és rájuk nézve örvendetes hírekkel és jogokkal, Kecskeméti 1688. szeptember 1-ére összehívta a kormánysegédeket Galgóczra tanácskozássra és a kedvezmények kihirdetésére.

Itt értesültek tehát a meghívottak arról, hogy a generális a salvatoriánusok kassai hittudományi iskoláját másodfokú egyetemmé (*studium generale secundae classis*) emelte. Az általános biztos pedig Palásty Andrást egyetemes előadóvá (*lector generalis*) nevezte ki. Ezenkívül az általános biztos megadta Ondrej-kovics Lénártnak, Búzás Gáspárnak, Nagyas Remignek, Somodi Bernardinnak és Uchrovicz Venczelnek az egyetemes igehirdető (*generalis praedicator*) rangját.

Hogy a növendékek ily nagyobbfokú tanításban részesülhessenek ezentúl, elhatározta a kormánytanács, hogy ezentúl öt évig tartó tanítást rendez be és a kezdőket a többi, már fogadalmat tett szerzetesektől külön nevelteti, mert így a kezdők mestere jobban ügyelhetett rájuk. Elhatározták, hogy azok, akik mint felszenteletlen testvérek akarnak a szerzetben Istennek szolgálni, előbb legalább is félévig legyenek harmadrendű testvérek és így mutassák meg hajlandóságukat a szigorú életre. Minden kolostorban ezentúl kapust akartak alkalmazni még pedig az olyan fölszenteletlen testvérekből, akik semmiféle mesterséghez nem értenek és még a konyhákban sem használhatók.

A gyűlés ideje alatt épen ostromolta a keresztény hadsereg Nándorfejérvárt. A sereg mellett tábori lelkeszként több salvatoriánus atya működött. Nem valami jó hirt kaphattak róluk, mert azt határozták, hogy oda többé az ő tagjaik közül nem küldenek.

A szécsényi kolostort egyelőre csak székházként újra elfoglalják és odaküldik az öreg Fülöp Andrást.

Bárkányi Jánost annyira szerették némelyek (pl. ez évben özv. Tassy Mihályné végrendeletében neki külön hagyományt

tett), hogy a jótékonycélra szánt pénzeket rábizták kiosztás végett. Ezt nem tartották megegyeztethetőnek Szent Ferencz szándékával és azért a provinciális megbizást kapott, hogy javulásra szólítsa fel Bárkányit. A Bárkányinál levő jótékonycélra szánt pénzből egy részt mindjárt lefoglaltak arra, hogy Galgócson a generálistól a nagy vita eldöntésére kiküldött Lazari (Lázárfi) Antal biztosnak szobáját némileg kényelmesebbé tegyék.

Várták tehát már akkor nagyban a teljes hatalmú biztost, de, amint a mariánusok történetében már előadtuk (s itt ismételnem akarjuk) a salvatoriánus álláspontra nézve kedvezőtlenül előbb Bécsbe ment s mig ott végzett, bekövetkezett a tél.

Mivel Lazari csak júl. 29-re hívta össze a négy érdekelt provincia megbizottait, Kecskeméti előzőleg június 3-án megtartotta a kisgyűlést Gyöngyösön, hogy így annál több időt szentelhesen provinciája érdekeinek védelmére. Ekkor értesültek arról, hogy Kolonich Lipót kardinális, mint néhai Báthory Zsófia végrendeleti végrehajtója (végre-valahára, mert hisz Báthory Zsófia 1680-ban halt meg) elküldte a szerzetnek szánt hagyományt.

Hogy egykori hires kolostorukhoz, a nagyváradihoz közeledjenek, már ekkor megparancsolták a kassai kolostorhoz tartozó Keszeg Sebestyénnek és Püspöki Egyednek, hogy felváltva járjanak ki Szentjőbbrá. A kalocsai szegény kath. hiveken könyörültek és megparancsolták, hogy Spányik Sándor atya Kecskemétről járjon ki oda. Sóvárra és Terjékfalvára Kubovicz Ferencznek kellett kijárni Eperjesről. Sztropkóról Pethő Ferencz udvarába Hartyáni Mártont rendelték.

A pesti székház birtokában még annyira biztosnak érezték magukat, hogy a pestiek nagy kérésére Bogárdi Leót átengedték a plébániatemplomba igehirdetőnek s helyébe saját templomukba Kis Tamást küldték magyar igehirdetőnek. Az előljáró Faistenberger Ráfaelt pedig megbizták az építkezés előmozdításával.

E körülmények között annál nagyobb csapás volt a salvatoriánusokra Lazari Antal teljes hatalmú biztos 1689. július 24-iki döntése (decretum Lazarianum.) Mint a mariánusok történetében előadtuk, hiába hivatkoztak a salvatoriánusok történeti jogaikra. Az olasz és német egyetemes kormánysegédek nem ismerték a magyar állapotokat s ők azt, hogy egy vidéken Szent-Ferencz szerzetének két ága működjék, nem tartották

helyesnek. Lazari megvonta tehát a határvonalat Szakolcza, Galgóc és Vác irányában s kimondta, hogy az ettől délre eső kolostorok a mariánusoké, az északra és keletre esők pedig a salvatoriánusoké.

A salvatoriánusok ennek következtében elvesztették a sümegei konventet, továbbá a veszprémi és pesti székházakat s ezzel ellentétben megkapták a pruszkai konventet és a bezckai székházat.

Attól, hogy az ország jövődöbeli fővárosában megint oly nagy és áldásos működést fejthessenek ki, mint egykoron Temesvári Pelbárt és Laskai, egyszersmindenkorra elestek. Csekély vigasztalás volt rájök nézve, hogy a mariánus atyák július hó 27-én hivatalos nyilatkozatot állítottak ki arról, mily szeretettel fogadják budai és pesti kolostorukban a salvatoriánus rendtartomány tagjait, ha betegségek miatt a budai fürdőket akarják használni.

Belátták mindjárt az ítélet hirdetésekor a salvatoriánusok közül kivált a magyar eredetűek az ítélet káros hatását s végső erőfeszítéssel akarták azt megakadályozni.

Bradács Fülöp a rendtartománynak 1690-től kezdve titkára, később kormánysegéd, tehát az események szemtanuja írja, hogy Kecskeméti az ítélet kihirdetésekor térdrehullott a teljes hatalmú biztos előtt és úgy kérte az ítélet megváltoztatását, de Lazari azt válaszolta: „Atyám, ne a térdedet, hanem a lelkedet hajtsd meg az ítélet előtt.“ Búzás Gáspár kormánytanácsos, midőn az ítéletet alá kellett írnia, felkiáltott, hogy jobban szeretné vérevel írni alá a nevét, mint tintával.

De mindez nem segített. A hatalom az esztergomi érsek és a királyi udvar kezében volt. Ez pedig Lazari döntésének érvényt szerzett. Oda kellett hagyni Sümeget, Veszprémet, Pestet és el kellett foglalni Bezckót, Pruszkát.

Magyar nemzeti szempontból sem volt szerencsés a döntés, mert a salvatoriánusokat még inkább kitették annak a veszedelemnek, hogy vagy eltótosodnak, vagy legalább is ügyeikben főleg a tót anyanyelvűek határoznak. Mert elvesztve három kolostort, kaptak helyette két olyant, amelynek a környéke szintén tót volt, mint Szakolczáé vagy a többié.

A döntés után tehát így voltak elhelyezve a salvatoriánusok kolostorai:

Tiszta tót vidéken:

1. Hradistye
2. Szakolcza
3. Beczkó
4. Pruszka
5. Körmöczbánya
6. Okolicsna
7. Bártfa
8. Sebes
9. Sztropkó
10. Homonna

Tót határszélien esnek:

11. Galgócz
12. Eperjes

Nyilvánvaló ebből, hogy a magyar anyanyelvűek nem is gyakorolhattak ezentúl oly befolyást a tót anyanyelvű szerzetesekre, mint midőn ők voltak nem csupán szellemi, hanem számbeli túlsúlyban is.

Igyekeztek azonban kiheverni a csapást és nemsokára új kolostorok építésével a magyar kolostorok száma meghaladta a tót vidékeken fekvők számát.

Meglátszik ez mindjárt az 1690-ben Szakolczán július 23-án tartott közgyűlésen. Ennek megtartására az egyetemes biztos megint krajnai embert küldött Perne Bernát, krajnai őr, személyében, hogy Lazari ítéletének érvényt szerezzen. Itt Kecskeméti lemondott hivataláról és elment Egerbe magyar igehirdetőnek s helyette Wiebera Zsigmondot, a volt őrt választották meg. Ez még csak 35 éves volt, de már 19 éve a szerzetben élt (tehát már 16 éves korában lépett be) s mint bölcséleti és hittudományi előadó, úgylátszik, közkedveltségre tett szert. Beszélt mindenestre magyarul is, mert egy időben Füleken tanult.

Elhatározták, hogy Nagyszőlősrre megint visszatérnek s mindjárt kijelölték oda Maskóczy Konrádot előljárónak. Nagyön bíztak, hogy Nagyváradot is nemsokára visszafoglalják a töröktől s azért a kassai kolostorba rendelt Jakubini Fulgenczet előre kiválasztották, hogy majd Váradra menjen.

Szakolczáról kirendelték Szalkai Krizosztótot a Czobor-családnhoz Holicsra, Ostál Hilárt Gődingre, Galgóczról Lesseni Berárdot gróf Bercsényi Miklóshoz Brunóczra, Kassáról Hajdú

Magyar vidéken:

1. Léva
2. Szécsény
3. Kecskemét
4. Szeged
5. Szolnok
6. Gyöngyös
7. Eger
8. Szendrő

Magyar határszélien esik:

9. Kassa

Innoczentet Barkóczyhoz, Sztropkóról Vas Szilvesztert Pethő Ferenczhez, Dulsky Andrászt Pethő Gáspárhoz, Homonnáról Farkas Istvánt özv. Homonnaynéhoz káplánoknak. Spányikot megbízták, hogy tovább is szolgáljon a kalocsai híveknek. Kinevezték a pruszkai és beczkai kolostorok tagjait is. Pruszkán mindjárt konventet alakítottak és oda Kosulicz Kapisztránt rendelték guardiánnak, Beczkóra még csak előljárót küldtek Sellyei Kornél kormánysegéd személyében, de ezt kinevezték egyúttal az építés előmozdítójának, mert ott a kolostor még nem volt teljesen felépítve. Pruszkán mindjárt új iskolát is rendeztek be az akkor szokásos vitatkozás és az erkölcsi esetek megtanulására s annak vezetésére Gelenius István, volt provinciális vállalkozott. Az előadóknak és mestereknek tekintélyét nagyon növelték azaz, hogy az ifjú növendékeket fegyelem tekintetében is teljesen gondjaikra bízták s megtiltották a guardiánoknak, hogy az előadók és mesterek által kiszabott büntetést elengedjék, vagy azt az előadók, mesterek tudta nélkül megváltoztassák. A rommá lett szécsényi kolostor helyreállítására az ügyes és alamizsnák szedésére legalkalmasabb Bárkányi Jánost szemelték ki s oda tették őt előljárónak.

Wiebera folytatta Kecskemétinek azt a szokását, hogy kis gyűléseken kívül is összehívta a kormánysegédeket egy kis tanácskozásra. Így tartott ilyen tanácskozást 1691-ben február 12-én Szakolczán. Kecskeméti kimentette magát, hogy nem jöhetett el Egerből. Kapisztrán Szent-János és Baylon Páskál szenttéavatása annyira örömmel töltötte el őket, hogy az erről kapott pápai bullákat újra kinyomtatták és mindenik háznak megküldték, de a konventek költségén.

Bárkányi, mikor Munkácsról eljött, elhozott egy csomó egyházi ruhát onnan. Erre azt határozták, hogy egyelőre helyezték a kassai konventbe s majd annak idején a szécsényi konventnek kell ajándékozni.

A Báthory Zsófiától kapott alamizsna egy részét istentiszleteti, hittudományi és bölcséleti könyvek beszerzésére rendelték. A többi részt Felső- (északkeleti) Magyarország kolostorainak adták át.

A volt váci püspök, Balogh Miklós, is bőséges alamizsnát hagyott számukra, de bár ő még 1689. októberben meghalt, ezt még most sem kapták kézhez. Azért folyamodtak Czobor Ádám

tábornokhoz, hogy fizesse azt le a szerzet szakolczi ügyészenek s az fogja majd a provinciális utasítása szerint az egyes konventeknek szétküldeni.

Tanulmányaik kiegészítésére 1691. előtt egy pár atyát Rómába küldtek, de most már másokat is akartak e kitüntetésben részesíteni s azért elhatározták, hogy a Rómában levőket visszahívják és az egyetemes biztos engedélyével másokat küldenek oda.

A kassai, főiskolai rangú, hittudományi iskolára nézve elhatározták, hogy az egyetemes szabályok szerint ott három előadót alkalmaznak, de kérik az egyetemes nagygyűlést, hogy máshová áthelyezhessék, ha esetleg Kassán nem tudnák a főiskolát kellőképen fenntartani.

Nevezetes újítás volt, hogy a rendtartomány központi igazgatásának megkönnyítésére közös pénztár felállítását határozták el.

Nem lévén megelégedve Lazari határozatával és remélve, hogy azt megváltoztathatják, elhatározták, hogy két atyát küldenek Rómába, de azok ne tárgyalhassanak más ügyben, csak abban, amit a kormánytanács rájuk bíz. Ekkor épen csak azt bízták rájuk, hogy az oklevelek bizonyítéka szerint próbálják visszaszerezni az esztergomi, budai és pesti kolostorokat, vagy legalább az esztergomiért és a budaiért adják nekik át az érsekujvári és nyitrai kolostorokat.

A kis gyűlést 1691. május 27-én Körmöczbányán tartották meg. Mivel Janik Kristóf kormánysegéd Rómában volt, helyébe az öreg Podjebráczkit hívták be a kormánysegédek közé.

Uj állomásokat vállaltak e kisgyűlés rendeletéből Körmöczbánya mellett Koneshaj faluban s kiküldték oda Gulics Antalt igehirdetőnek, Sebesről pedig Kapi (Kapusán) faluba Kanczer Egyedet rendelték igehirdetőnek. Galgóczon gróf Forgách Ádám özvegyét elfogadták alapítónőnek és azért megengedték, hogy Ziveczky János az ő udvarába menjen káplánnak. Czoborné káplánjának újra Fodor Gergelyt, Barkóczy káplánjának Szürtei Ferenczet nevezték ki, ellenben ami eddig alig történt meg, visszahívták gróf Csáky István udvarából az eddig odarendelt káplánt, mert az egész grófi udvarban nem kapott szerzeteshez illő szobát és eltartást.

A nagyváradi egykoron oly híres kolostor visszaszerzésére vonatkozó remények még ekkor sem teljesültek, mert a keresz-

tény seregek egyebütt lévén elfoglalva csak 1691. októberben, a szalánkemeni csata után fogtak Nagyvárad ostromához. Az ostromló sereg mellett tábori lelkészekként jelen voltak Nagy János, Jakubini Fulgencz és Firlay Lőrincz atyák és az ostromló sereggel együtt szenvedtek. Mivel ez év őszén a várat bevenni nem sikerült, a német csapatok Debreczenbe vonultak vissza, a magyarok pedig körülzárták a várat, hogy kiéheztessék. A német csapatokkal Jakubini maga is Debreczenbe ment és szolgált nekik egész a következő tavaszig, de akkor beteg lett és még májusban meghalt. Nagy János és Firlay azonban a Váradot körülvevő seregnél maradtak, egész télen, tanították, vagy vigasztalták a katonákat és midőn 1692. június 5-én Várad a keresztények kezére került, ők is bevonultak. Nem találva azonban meg egykori kolostorukat, a püspöktől másutt kaptak telket, hogy egészen új házat építsenek.

Várad ostroma idején 1692. május 18-án tartotta meg Wiebera a második kis gyűlést Galgócson. Itt persze az akkori közlekedés miatt még nem tudták mennyire haladt Várad ostroma, azt sem tudták, hogy Jakubini közben meghalt s azért mintegy utólag jóváhagyva a provinciális intézkedéseit az ostromló sereghez kirendelték Firlay Lőrinczet, Nagy Jánost, Lázár Norbertet és az időközben meghalt Jakubinit.

A Báthory Zsófiától hagyott alamizsnára nézve újra azt határozták, hogy könyveket vesznek belőle és a konventek közt szétszertják.

Örvendetes dolog volt, hogy Kassán Szentiványi László a szépesi kamara élnöke lorettói kápolna építésére vállalkozott. Ezt tehát megköszönték. A beczkai konvent részére Haskó Jakab, a kolostor építője tett szép alapítványt; ezt elfogadták. Udvari káplánnak kirendelték gróf Czoborné udvarába Móra Atanáz, Koháry Istvánhoz Maróti Bazilt, özv. gróf Homonnaynéhoz Pete Ferdinándot, báró Berényiné udvarába Szopuch Jácintot. Gróf Csáky István az országbíró úgylátszik gondoskodott udvarába szerzetesnek illő lakásról, mert megkapta udvari káplánnak Pete Jánost. A többi káplánok előbbi helyeiken maradtak.

Az 1693. máj. 15—17-én Szakolezán tartott közgyűlést Caccia Ferencz az osztrák rendtartomány őre vezette. Az itt megválasztott Palásti András 1667-ben lépett be a szerzetbe s már 1674-ben megtették őt előadónak (lector-nak). Ettől kezdve bölcse-

letet és hittudományt tanított hol egyik, hol másik kolostori iskolában 1684—87. három évig kormánysegéd is volt és így a rendtartomány ügyeit jól ismerte. Az új őr, Besselin Ferencz elvállalta egyúttal a titkári teendők végzését is s a kormánytanács ebbe beleegyezett.

Ha eddig nem hallották, itt értesülbettek, hogy Janik Kristóf és Andrejkovics Lénárt római útja sikertelen volt és így csak az északkeleti Magyarországon kell nekik működniök. A Báthory Zsófia alamizsnájából vett könyveket már most csakugyan szétosztották a konventek közt. A Szentiványi Lászlótól a kassai konvent részére tett alapítványt elfogadták. Mivel most már a Rákóczy árvák átvették jószágaik kezelését, Bártfáról az egyik atyát Hueber Videt kirendelték a Rákóczy család káplánjának. Nagyváradra a német őrség és iparosok miatt német igehirdetőt is rendeltek Karatin István személyében. Gondoskodtak, hogy a testvérek minden héten megkapják használatra a szükséges fehérneműt. Belátták annak szükséges voltát, hogy a gondviselő ügyész minden kolostor részére számadó könyvet vezessen és minden hónapban, vagy kis helyen minden évnegyedben számoljon. Hogy a szent misékre adott alamizsna el ne kallódjon és a szent miséket pontosan végezzék, külön könyvet kellett vezetni az elvállalt misékről.

Nem túrték azt, hogy az előljárók maguknak több eledelt, vagy italt szerezzenek. Egyforma eledellel és itallal kellett élni az előljáróknak az alattvalókkal és ennek ellenőrzése végett nem volt szabad senkinek külön enni. Nem volt szabad azon ürügy alatt sem sokáig a kolostoron kívül élni, hogy a plébánosok segítségére mennek.

Palásti mint magyar ember szakított a csaknem százados szokással, hogy a gyűléseket mindig csak Szakolczán vagy Galgóczon tartották. Ő 1694. január 20-ára Gyöngyösre hívta össze a kisgyűlést. Itt a Vittoria nevű spanyol városba hirdetett egyetemes gyűlésre az öreg Ziveczkit és Besselin Ferenczet küldték. Mint a mariánusoknál említők, ott is próbálták Lazari döntését megváltoztatni, de sikertelenül.

Ellenben megtették az első lépéseket, hogy Jászberényben újra megtelepedhessenek és Gyöngyösről Hetényi Albertet kirendelték, hogy a berényieknek szolgáljon. A Körmöczbányán lakó testvérek pedig elvállalták, hogy Koneshajon (Kunoshágása) és

Jánoshegyen kívül Honeshajon vagyis a mai Jánosréten is hirdetik az igét.

Egészen új, nagy munkakört vállaltak magukra Szabadkán is és azért nem csupán időnkint, hanem állandóan kirendelték oda a szegedi konventhez tartozó Ludassi, másként Uganovics Jeromost igehirdetőnek.

A Borosjenő várába elhelyezett német őrséget sem hagyhatták vigasztalás nélkül s azért kiküldték Nagyváradról a váradi előljáró felügyelete alatt működő Karatin Istvánt.

Az udvari káplánok közül mást rendeltek Holicsra Benyovics Mihály és Zboróra Kozák Antal, gróf Forgách Ádám gácsi udvarába a szécsényi kolostorhoz tartozó Krisoduvszki Izidor személyében.

A második kis gyűlést is az ország keleti felében Kassán tartotta meg Palásti 1695. június 6-án. Itt kapták meg Caccia Ferencztől az 1693-iki határozatot, hogy a budai, pesti, esztergomi konventek ügyében békés kiegyezés végett küldjenek követeket Nagyszombatba. Megbízták tehát Palásti provinciálist és az őrt, Besselint, hogy menjenek oda és egyezkedjenek. Sokkal hajthatatlanabbak voltak azonban a salvatoriánusok, hogy sem az egyezkedésből valami lett volna.

Most teljesen szervezve lévén, vigyáztak arra is, hogy csoportjuk belső ügyeiben egyedül ők intézkedjenek. Azért megrótták Andrassy Miklóst az egri előljárót, mert egy eltört kehely és tányér ügyében az egri püspöknek mentegető levelet irt. Megparancsolták, hogy a levelet vonja vissza. Ez volt báró Andrassy Miklósnak első összeütközése a csoport kormánytanácsával. Máskülönben 1691-től kezdve, mint egri és gyöngyösi igehirdető, majd egri előljáró kifogástalanul működött. El is helyezték Egerből, de nem büntetésből, hanem előléptetésként, mert szendrei guardiánná tették.

A hős Koháry István már ekkor gondolt halálára és a ferenczrendűek szécsényi templomában szeretne volna nyugvóhelyét találni. Mint nagy jótevőjüknek és pártfogójuknak természetesen megadták a sírhelyet. Mattyasovszky László, akkor szepesi prépost, később nyitrai püspök és kancellár, élőszóval úgy biztatta őket, hogy az okolicsnai kolostort felépíti nekik. Megkérdezték tehát tőle írásban is, beváltja-e ígéretét, mert ez esetben őt alapítóként tisztelnék.

A szegedi kolostornak valamelyik jótévő malmot ajándékozott. De a kormánytanács ezt sem tartotta összegeyztethetőnek a szegénységgel és megparancsolta a gondviselő ügyésznek, hogy adja el.

Mivel akkor Isten segítségével a keresztény seregek Gyula várát is visszafoglalták s az ott levő őrség isteniszolgálat nélkül nem maradhatott, Karatin Istvánt Borosjenőből odarendelték de úgy, hogy a szegedi guardián felügyelete alatt álljon.

Uj udvari káplánt akart Nigrelli, kassai főkapitány (tábornok) és azért oda is küldenek egy atyát.

Ez időben összeírták az egyes kolostorok jótévőit, szokásait, alamizsnáit, alapítványos miséit a Ritus, consuetudines ac foundationes kéziratba, hogy a provinciális minden egyes kolostor állapotáról tájékozva legyen és a látogatásokkor ne legyen szükséges mindig külön kérdezősködni. Ebből látjuk, hogy északnyugaton főleg a magyar főúri családok, Kassán a szepesi kamara hivatalnokai és Körmöczbányán a polgárok voltak főpártfogóik.

A körleveleket ez időben már két irányban kellett útnak indítani, mert különben az értesítés nagyon későn érkezett volna a távoli helyekre. 1694-ben az ország keleti felében így járták meg a provinciális értesítései az egyes kolostorokat: Gyöngyösről január 23-án érkezett Egerbe (aláírta Andrásy Miklós mint előljáró), január 27-én Szendrőre, 30-án Kassára, február 2-án Eperjesre, 4-én Sebesre, 6-án Bártfára, 8-án Sztropkóra, 9-én Homonnára, 19-én Nagyszőlősre és március 27-én Nagyváradra. Tehát ott, ahol volt elég szerzetes és gyorsan lemásolták, elég hamar ment, de ahol se másoló, se levélvivő testvérek nem voltak, sokáig hevert.

Az 1696-iki közgyűlést ápril 26-ára tűzte ki a kiküldött biztos, Kracker Lestyán, a tiroli csoport volt őre. Most már távol lévén a török Felső-Magyarországtól, bátrabbak lettek a biztosok és látogatók, úgy hogy oly nagy idő óta most először tartották meg északkeleti Magyarországon, a kassai kolostorban a közgyűlést. Mivel most a nem magyar anyanyelvűre került a sor, Besselin Ferenczet a volt kormánysegédet és titkárt választották meg. Besselin 1675-ben lépett a szerzetbe és hat év múlva szentelték fel. Már 1684-ben a rendtartomány titkára lett. Ő írta le már az 1684-iki határozatokat is. De azonkívül mint igehirdető

és guardián is szolgált a szerzetnek, de mindig csak az ország északnyugati felén, nagyrészt Szakolczán. 1690-ben kormánysegéd, 1693-ban őr lett s így természetes volt, hogy őt, mint legjártsabbat az ügyekben, bízták meg a rendtartomány vezetésével.

E közgyűlésen egyidőre Murány várába rendelték káplánnak Hartl Jakabot. Karatin megmaradt Gyulán, de Borosjenőbe is küldtek katonalelkészt Pokorny Simon személyében és mind a kettőt a váradi székházhoz osztották be. Sztropkóról ezentúl csak gróf Pethő Ferencz udvarába rendelték udvari káplánt.

A katonák lelki gondozása miatt megint voltak a csoportban, akik megszerették a lovaglást és a fegyverhordást. De a közgyűlésen mind a kettőt nagyon szigorúan megtiltották és kimondták, hogy könyveket és szent olvasót kell a barátnak hordani, nem pedig fegyvert. Hogy az ilyen újításokat kezdő káplánokat jobban figyelemmel kísérik, megparancsolták, hogy minden hónapban jelenjenek meg abban a kolostorban, amelyikhez be vannak osztva.

A nemzetiségi vitatkozásokat és torzsalkodásokat megint nagyon szigorúan eltiltották.

A beczkai székház annyira elkészült, hogy kellő számú szerzeteseket eltarthatott és így konventté tették.

Besselin az előtte annyira kedves Szakolczán tartotta meg az első kisgyűlést 1697. május 10-én.

Mivel a háború még mindig tartott s ennek nyomában pestis, éhség pusztítottak, elhatározták, hogy minden kolostorban tanácskozzanak a guardiánok és előljárók a választmányi tagokkal és határozzák meg a rettenetes csapások elhárítására azon vidéken és környékén legalkalmasabb ájtatoskodásokat. Azután fogjanak hozzá és állhatatosan könyörögjenek. Az eperjesi és szécsényi kolostorokat is konventekké tették, mert már eléggé helyre voltak állítva.

Sok baja volt ezidőben a kormánytanácsnak két más, — különben jeles — szerzetessel, akik tevékenységüket nehezen tudták a szabályok közé szorítani.

Nagy János, a volt szegedi guardián és hosszabb ideig nagyváradi előljáró volt az egyik. Ez mint tábori lelkész összemerkedett a császári tábornokokkal és katonatisztekkel és sokat tárgyalt velük. 1697. elején állítólag a provinciális tilalma ellenére Bécsbe ment és 1696-ban a váradi alamizsnából több pénzt

elköltött. Idézik tehát Bécsből a számadásra és megtiltják neki, hogy ott Bécsben az ő személyes ügyeinek végzésére ügyvivőt tartson. Elmozdították őt a váradi székház vezetésétől és Farkas Istvánt tették meg ott előljárónak, de viszont nem merték Nagy Jánost máshová elhelyezni, hanem ott hagyták igehirdetőnek. Nyilván jele ez annak, hogy a váradi püspököt és a tábornokokat nem merték megsérteni az elhelyezéssel.

A másik volt Ábrahámfi János. Ez tót anyanyelvű volt, nem panaszkodhatott tehát a kormánytanács, hogy csak a magyarok nem alkalmazkodnak a szabályokhoz. Ábrahámfi jeles igehirdető és író volt. Ezért nagyon megszerette őt Haskó Jakab, a bezckai konvent alapítója, volt nyitrai püspök. Kniska Motlieth nevű tót imádságos könyve 1693-ban Haskó Jakab költségén jelent meg Nagyszombatban.¹ 1697. elején pedig a provinciális tudta és a generális beleegyezése nélkül zsoltárkönyvet nyomtatott Brünben. Ez engedetlenségéért megbüntették és a provinciálist megbízzák, hogy a kinyomtatott könyveket foglalja le.

A bezckai konvent alapítójától, Haskó Jakabtól végrendeletileg kapott 2000 forintra nézve azt határozzák, hogy a gondviselő ügyész azt is Körmöczbánya városnál helyezze el, mint az előző alapítványt. Hálából elrendelik, hogy Vankovicz Máté Vágujhelyre menjen káplánnak Bezckóról.

A kis gyűlés után 1697. júliusban kitört parasztlázadás sem vonulhatott el anélkül, hogy a salvatoriánusoknak nagy aggodalmat és szenvedést ne okozott volna. A csoport egyik fiatal tagja, Somodi Ferencz Tokajnál a lázadók kezébe került, ezek őt kegyetlenül megkínozták és tömlöczbe vetették. Csak a lázadók leverése után szabadult ki.²

Az 1698. május 4-én Galgócson tartott kis gyűlésen megtették a szükséges intézkedést, hogy a füleki, régóta romban heverő kolostor fölépíttessék s erre, úgylátszik, legalkalmasabbnak találták báró Andrássy Miklóst, mert őt küldték oda előljárónak. Jászberénybe is állandó tartózkodásra küldték Keszeg Sebestyént, de ő még egyideig a gyöngyösi guardián felügyelete alatt maradt. Ekkor már Gyöngyösön és Kecskeméten is laktak német katonák és iparosok s azért e helyekre is kellett kirendelni

¹ Szinnyei: Magyar írók I. 23.

² Species facti. Kézirat a gyöngyösi levéltárban. 30. l.

német gyóntatókat. Szerencse volt tehát, hogy 1680—90. években annyi német ifjú ajánlkozott és nyert fölvételt a provinciába.

Az okolicsnai kolostor építése félbeszakadt s azért Mattyasovszky nyitrai püspököt újra kérték, hogy az építést folytassa.

Rómában is biztak már, hogy nemsokára béke lesz és így nem lesz akadálya annak, hogy Kapisztrán-Szent-János holttestét felkutassák. Felszólították tehát a kormánytanácsot, hogy tegyenek e tekintetben lépéseket. A salvatoriánusokat nem kellett nagyon biztatni, hiszen ők biztatás nélkül már 1671-ben próbálták azt, hogy megtalálják. Most is annyira biztak a sikerben, hogy előre kijelölték kassai templomukat Kapisztrán-Szent-János feltalálendő holttestének őrizetére. De a nehézségek a képzeletnél sokkal nagyobbak voltak és így a feltalálás nem sikerült.

Besselin erősen védelmezte a rendtartomány önállóságát az osztrák csoporttal szemben. Az osztrákok közül egy Simon nevű ferenczrendű szerzetes szerette volna magát áttételni a magyar rendtartományba. De ezt a provinciális nem engedte meg, mert sérelmes lett volna a többi salvatoriánusokra nézve. De Caccia Ferencz az osztrák őr és 1693-ban kirendelt biztos erőszakolta az átvételt és sértő levelet irt a provinciálisnak. A kormánytanács ezt a sértő levelet fölterjesztette a generálisnak és kérte az egri püspököt, mint az ő védőjüket, hogy ügyükben szintén írjon Rómába.

Nagy Jánosra most már nem haragudtak annyira a kormánytanács tagjai, de arra nézve mégis vizsgálatot rendeltek, hogy csakugyan volt-e nála pénz és azt Bécsbe küldte-e vagy máshová?

Nem sokára erre hosszas tárgyalás után megkötötték a karlóczi békét (1699. január 26-án) és azért a Krajnából kiküldött biztos, Fanchetich Péter előadó nyugodtan látogathatta meg immár a salvatoriánusok házait. A fülekivel és az épülőfélben levő jászberényivel együtt e század végén a kolostorok és székházak száma 25-re emelkedett s ezekben legalább is 160 misés pap, 40 kis pap és 55 fölszenteletlen testvér szolgált az Urnak a kezdőkön kívül.¹

Fanchetich már nem volt olyan bátor, mint az 1696-iki biztos és csak Galgóczra hívta össze a közgyűlést május 24-re.

¹ 1691-ben 155 misés pap, 41 kis pap és 55 fölszenteletlen testvér volt.

Az itt megválasztott Móra Atanáz 1675-ben lépett a szerzetbe és 1681-ig tanult a csoport iskoláiban bölcseletet, hittudományt. 1682—83-ban valahol külföldön tanult vagy valamelyik egyházmegyében szolgált, mert nincs fölvéve a kolostorokban tartózkodók közé. 1684-ben Sztropkón lett magyar igehirdető, de már 1685-ben a sokkal fontosabb gyöngyösi guardiánságot bízták rá. Mint említők, ekkor sokat szenvedett a német és török seregektől, mert két tűz közt lévén elhelyezve a gyöngyösi barátok (a szolnoki és hatvani keresztény őrségek és az egri török várórség közt) mindketten gyanakodtak rá, hogy a másíknak szolgál. A törökök fogságba is vitték s csak Lázár Norbert hősi önfeláldozása mentette meg. 1687-ben szegedi igehirdető. Innen ment Kecskemétre előljárónak, majd 1690-ben kassai guardiánnak s továbbra is e kolostorban működött. Mint másodsorú gyöngyösi guardiánt választották meg provinciálisnak, pedig addig kormánysegéd sem volt. Mivel vele együtt Nagy Jánost, Horvát Mihályt, Gastl Ambrust és Kicskó Lajost tették kormánysegédekke (tehát csak egy tót anyanyelvűt) s Nagy János ellen az előbbi kormánytanács annyi kifogást tett, azt kell hinnünk, hogy ez alkalommal a magyar atyák nagyon összefogtak és más irányú kormánynyal akarták ezentúl a rendtartomány ügyeit vezetni.

Elhatározták, hogy az egyetemes közgyűléstől kérni fogják a kassai hittudományi iskolának elsőrangú főiskolává, a szakolczainak pedig másodrangú főiskolává való emelését. A tót anyanyelvűek számára Hradistyén rendeztek állandó kezdő iskolát.

Uj udvari káplánt Rákóczi Erzsébet, Erdődy Györgyné kérésére adtak Ogge Jácint személyében még pedig Léváról, mert Rákóczi Erzsébet akkor nagyobb részben a kistapolcsányi várban tartózkodott.

Mint magyar ember, a kisgyűlést már Gyöngyösre hivta össze Móra 1700. márczius 7-re. Itt azután a jászberényi kolostort külön székházzá emelték és Spányik Jánost tették meg előljárónak. Sztropkóról nem kellett többé a gróf Pethők udvarába káplánt küldeni, de Kalocsára még mindig kijárt egyik atya Kecskemétről, olyan lassan kezdett a régi érseki székhely a romlásból fölépülni:

Báró Andrassy Miklóssal megint baj volt, mert engedelem nélkül kiment a szegedi konventből. Természetesen szobabörtönre

ítélték s azonkívül minden hivatal nélkül kellett a kolostorban élnie, pedig ez e tevékeny léleknek minden esetre nagy büntetés volt.

A másik kisgyűlést is a kolostoroknak meglehetősen közép-pontján a szécsényiben tartotta meg Móra 1701. április 28-án. Itt örömmel fogadták Nigrelli kassai főkapitánynak alapítványát a kassai, özv. gróf Homonnayné alapítványát a homonnai és sebesi templomok számára. A Kassára telepedett Orsolyaszüzek ismételten állandó lelkészt kértek a csoporttól, de nem adtak s nem is voltak kötelesek, mert hiszen nem az ő gondviselésük alá tartoztak. A mariánusokra sokan panaszkodtak a kisgyűlésen, hogy olyan helyeken is kéregetnek, ahol a salvatoriánusok szoktak és azért ez ügyben megegyezést szeretnének létrehozni.

Ezért megbízták a provinciálist, hogy a sürgős büntetéseket két atya, vagy a kormánysegédek meghallgatása után mindjárt szabja ki.

Andrássy ügye e gyűlésen is előkerült, mert ő a mult kisgyűlés határozatát megfellebbezte az egyetemes fejedelenhez és és az őt fölmentette. Nem lett volna tehát több baj, visszakapta volna hivatalát, ha heves, türelmetlen vére megint rá nem viszi, hogy újra engedelem nélkül kiszökjön a kolostorból. Ezért már most hetenként háromszor, kenyéren és vizen való böjtölésre és egy havi fogságra ítélték.

Ábrahámfi Jánost zsoltaáros könyve újra bajba keverte, mert ő szegény szerzetes létére pert indított a brünni könyvnyomtató ellen. A per folytatását a kisgyűlés megtiltotta és utasította oly módon terjessze a könyvet, hogy a pénzkeresés és kapzsiság attól távol legyen.

Az okolicsnai, jászberényi és nagyszőlősi templomok anyyira helyreállítottak, hogy most már a főoltár képet vagy szobrot kellett elkészíteni. Azért elhatározták, hogy az okolicsnai templom védőszentje Alcantarai Szent-Péter, a nagyszőlősié Szent-Bernardin legyen, a jászberényit pedig Jézus szent neve tiszteletére avassák fel.

A békét és jobb időket anyyira biztosítottnak látták, hogy a háborús, inséges időkben behozott ájtatosságokat, a mindennap délután tartott énekes litániákat megszüntették.

Általános rendelet jött, hogy minden ferenczrendű provincia elnevezésének ünnepét nyolczaddal kell ünnepelnie (azaz 8 napig

arról az ünnepről vagy egészen, vagy legalább részben imádsággal kellett megemlékezni.) Mivel a salvatoriánusok elnevezésének ünnepe az Ur szineváltozása volt, elrendelték, hogy ezentúl náluk aug. 6-tól kezdve nyolczadot kell tartani.

Igy ért véget Móra provinciális megbízatása és Gregorics Bernardin krajnai ör, mint kiküldött biztos és látogató vezetése alatt 1702. június 1-én összeült a három napig tartó közgyűlés Galgócson. A közgyűlés elején mindjárt szokatlan éles összetűzés támadt a szavazó atyák közt. Az egyik rész élén a biztossal a volt provinciálist, a még java korában levő Wiebera Zsigmondot akarta megválasztani, a másik rész ebbe sehogysem akart beleegyezni. Többszöri szavazás után is Wiebera csak tiz szavazatot kapott 22 közül. Tizenkét szavazat mások között oszlott meg. A biztos maga is Wieberára szavazva 11 szavazattal őt jelenté ki provinciálisnak. Ugyancsak 11 szavazattal lett Séra György örré.

E választás érvényességét azonban joggal kétségbe lehetett vonni, mert hiszen Wiebera így sem kapta meg a szavazatok felét. Ennélfogva az egész választás ügyét előterjesztették a hegyeninneri egyetemes biztoshoz orvoslás végett. Ez maga sem mert egyedül dönteni, hanem a római kardinálisok bizottságához fordult. Ezt maga a pápa bizta meg, hogy a püspökök és szerzetesek ily nemű ügyeit vizsgálja felül és döntse el. A kardinálisok bizottsága, nem mintha a szavazás és választás helyes lett volna, hanem mert az új közgyűlés tartása és az új választás elrendelése a csoportnál nagy zavarokat idézett volna elő, orvosolta a választás hiányosságát és mind Wiebera mind Séra választását érvényesnek mondotta ki. Mig ez megtörtént, Wiebera csak mint az ügyek vezetésével megbízott szerzetes végezte a provinciális teendőit.

Ujítás volt e közgyűlésen az is, hogy Bárkányi Jánost sok érdeméért „tiszteletbeli kormánysegéd“-nek választották. Az 1699-iki kölcsönt is visszaadták a tót anyanyelvűek a kormánysegédek választásában, mert csak Kelefy Dénest választották meg a szinmagyarok közül, Flavy Ambrus körülbelül olyan magyar volt, mint aminő tót volt Gastl Ambrus.

Mivel a bártfai és egri bírák továbbra is kérték a német szentbeszédek tartását, elhatározták, hogy ezentúl is fognak oda német igehirdetőt küldeni.

Megkezdődvén a spanyol örökösödési háború, megint szükség volt tábori lelkészekre s azért az ő nagy jótevőjük Deák Pál ezredéhez kirendelik Gyöngyösről Jánosi Imrét, Gombos Imre ezredéhez pedig Sárközi Innoczentet.

A szigorú szegénységi szabályokkal szemben nagy engedékenység volt, hogy az előljárók tarthattak maguknál pénzt és szerződéseket is köthettek, de fegyvert nem tarthatott senki magánál.

Andrássynak megkegyelmeztek és Kassára helyezték át, de az istentisztelet és különösen a zsolozsma végzésén kívül mást nem bízta rá.

Wiebera megerősítettvén hivatalában szokása szerint a kormánysegédekkel tanácskozást tartott még pedig az elsőt 1703. február 5-én Szécsényben. Itt egyszerre három — akkoriban szép — alapítványt jelentett be. A Sirsich család mind a pruszkai, mind a beczkai konventek javára 1000 forintot, Jaklin Miklós pedig a lévai székház javára 1000 forintot tett le. Természetesen köszönettel fogadták. Még nagyobb örömmel hallották, hogy herceg Esterházy Pál nádor részükre Zsolnán, e virágzó felvidéki városban kolostort akar építeni.

E tanácskozás után a kis gyűlést jóval később, csak szeptember 9-én tartották meg Szakolczán. Itt mintha még az országban semmi sem történt volna mintha Rákóczi Ferencz felkelése csak olyan futó, nyári zápor lenne, nyugodtan helyezték át a testvéreket egyik helyről a másikra. A sebesi kolostorra nézve elismerik Szentiványi Lászlót alapítónak és az alapítóknak járó tiszteletnyilvánításokat adják meg neki és nejének. Bártfán a német szentbeszédeket abban hagyják, mert azokra nem járt senki. Körmöczbányán ellenben magukra vállalják az ispotály templomban tartandó tót szentbeszédeket és kirendelik oda Czisling Narciszt, Szendrőre, Eperjesre, Kassára, Szolnokra, Egerbe kirendelik a német igehirdetőket, Szakolczára a német gyóntatót. Andrássyt Kassán hagyják, de már megbízzák az igehirdetéssel. Nigrelli főkapitány ezredéhez Bavilla Ferenczet küldik tábori lelkésznek és Zsolnára a kolostor átvételére kijelölik Gubernát Ádámot, Nedeczki Menyhértet és Hanuska Mátyást a rendtartomány titkárát.

Természetesen ez áthelyezések és kinevezések jóformán mind semmissé váltak, mert hiszen egy hét múlva a gyűlés után Rákóczi hadai már Léva alatt voltak és azon városok, ahol a

salvatoriánusok kolostorai voltak, egymásután a kuruczok kezébe kerültek. Gyöngyös, Eger, Fülek, Szécsény, Jászberény, Kassa, Eperjes, Bártfa, majd a bányavárosok, Liptó-Turóc-Bars-Zólyom megyék sőt 1703. november végén már Galgóc is a felkelőket uralta. Ezáltal Szakolczát és Hradistyét kivéve a salvatorianusok összes kolostorai Rákóczi kezébe kerültek. A nagyváradi székház elpusztult, tagjai a várba menekültek. A magyar salvatoriánusok természetesen nem gördítettek akadályokat a felkelés terjedése elé. Ellenkezőleg tőlük telhetőleg szívesen fogadták a felkelő hadakat és így semmi bántódásuk nem lett. A Gyöngyösön lakók már 1703. szeptember 3-án jelentkeztek Rákóczinál Szatmár vára alatt és így tőle oltalomlevelet nyertek.¹ Sőt báró Andrassy Miklós talán elkeresedve a kormánytanácstól a rászabott büntetések miatt Kassa elfoglalása után odahagyta a szerzetet, fiatal diákokat toborzott és vezérként az azokból alkotott csapat élére állott. Társai eljárását, cselekedeteit nem helyeselték ugyan, de meg nem akadályozhatták. A Gombos, Forgách és Kollonich ezredeknél levő tábori lelkészeket, mint Sárközi Innoczentet és Hajdú Innoczentet a felkelés hírére a provinciális visszahívta, de ezek akkor már az ezredekkel Ulm környékén táboroztak, későn kapták meg a rendeletet és így, ha akartak volna, sem jöhettek volna vissza. De meg ők lévén egyetlen vigasztalóik az odaszorult katonáknak, nem is akarták e szegény embereket elhagyni. Néha oly lelki eredménnyel működtek közöttük, hogy pl. Sárközi egy év alatt 30 katonát térített a kath. hitre. Egyik német származású előadó (lector) Hartel Jakab úgy megijedt Rákóczi fegyverétől, hogy Rómába ment és külföldi hittérítésre jelentkezett az arra rendelt bizottságnál. Ez azután 1704. szeptember 1-én elküldte őt China, Tonkin, Siam és Kocinchina országokba.

Legrosszabul jártak a felkelés kitörésekor az eperjesi guardián Neimon Berard és az igehirdető Götz János, mert Rákóczi emberei nem ok nélkül gyanakodtak, hogy a Szepesmegyében visszavonult német ezredek a magyarok állásairól értesítik. Elfogták tehát őket és Kisszebenben tömlöczbe hurczolták. Nyolcz hétig szenvedtek itt, míg a német ezredek vissza nem vonultak s addig az Eperjesen maradtaknak sem volt szabad kimozdulniok.²

¹ Gyöngyösi Protocollum I. 13.

² Species facti 29. b).

Ézáltal a provincia tulajdonképen ketté szakadt. Ha ez so-
 káig így tartott volna, könnyen az lett volna a vége, hogy a
 magyarok más provinciálist választanak és a tót anyanyelvűek-
 től elválnak. Azonban a teljes kettészakadás csak három hónapig
 tartott, mert 1704. elején a felkelők már Szakolczát is elfoglal-
 ták és 1704. közepén magukat ott állandóan befészkeltek. —
 Wiebera Zsigmond nem akarta elhagyni Szakolczát és így Hra-
 distyét kivéve az összes salvatoriánusokkal egy fejedelem ható-
 sága alá került.

Fel akarta ezt használni Wiebera és szabad útlevelet kért
 Bercsényi Miklósnak szakolczai megbizottjától Nagy Jánostól.
 Ez 1704. szeptember 9-én ki is állította az útlevelet. Wiebera
 Nagyszombat felé vette útját és ott Rákóczi egyik főkapitánya
 Dúló Ádám megengedte neki, hogy Szeredre és onnan a gond-
 viselése alatt álló kolostorok látogatására tovább is mehessen.
 (Szept. 23.) Így eljöhett Galgóczra majd Körmöczbányára és
 onnan régi ismerőshöz, gróf Forgách Simonhoz, az ő galgóczi
 kolostoruk nagy pártfogójához fordult. 1704. október 7-én Gács
 várában kiállított ajánló levelében meg is parancsolta gróf For-
 gách, hogy Wieberát Rákóczi hadai „mindenütt békével bo-
 csássák, a helységek lakossai pedig állandó szállással és gazdál-
 kodással lássák.“ De ezzel véget is ért az ő járkálása, mert Rá-
 kóczi a mindig gyanakvó Bercsényire hallgatva 1704. október
 15-én Vihnyén olyan rendeletet bocsátott ki, hogy az ő enge-
 delme nélkül megkezdett látogatást mindjárt hagyja abba és
 rögtön Lévára menjen. Wiebera kénytelen volt visszafordulni és
 Lévára menni. Itt tisztességes fogságban tartották egész novem-
 ber 29-ig. Ekkor Liphay Ádám ezredes és lévai várparancsnok
 megengedte, hogy harmadmagával Körmöczbányára menjen. Alig
 ért oda, jött Rákóczi parancsa Galgóczról, hogy Galgóczra men-
 jen át. Itt megint fogságba helyezték s ebből csak akkor sza-
 badult, midőn a felkelők Nagyszombatnál csatát vesztek és
 kénytelenek voltak a Vágig visszavonulni. De továbbra is Gal-
 góczon kellett maradnia.

A következő évben már okvetlenül kellett volna legalább
 is kis gyűlést tartania, azonban a gyűlés helyének megválasztá-
 sára nem tudtak megegyezni a fejedelemmel. Rákóczi azt sze-
 rette volna, ha a gyűlést Wiebera Szendrőre hívja össze és evégből
 1705. április 7-én olyan útlevelet állíttatott ki számára, hogy

Galgóczról Szécsénybe és onnan Szendrőre menjen és további rendelkezésig ott lakják. Azonban Wiebera élve a gyanuval, a kis gyűlést nagy titokban még, mielőtt Rákóczi útlevelét kézhez vette volna már összehívta 1705. május 8-ra Galgóczra. Meg is mondta e kis gyűlés kezdetén, hogy a Rákóczi-féle követelések miatt érezve a veszedelmeket és még nagyobb veszedelemtől félve hívta össze e kis gyűlést. Tulajdonképen már közgyűlést kellett volna tartani, de a folyton tartó háborús állapotok miatt nem volt szabadsága mindazok véghezvitelére, amelyeket a szerzet szabályai rendelnek.

E kis gyűlésen a legszükségesebb személyváltozásokat elintézték. Természetesen a felkelők kezébe jutott helyekről a német helyőrségek eltűntek s így nem kellett többé német igehirdető Kassára sem. Udvari káplánt csak még özvegy Homonnayné részére rendelnek Maróti Bazilt. Vágújhelyre Beczkóról Ujhelyi Ágostont küldték, de már Zboróra senkit. Váradról mind eljöttek, csak a várban maradt egy ferenczrendű mintegy felügyelni a jó székházhelyre és a fölszerelésre.

Bármilyen titokban tartották meg e gyűlést, mégis nesztét vették annak a felkelők, csakhogy már későn!

Bercsényi Miklós Semtén 1705. május 18-án Wieberához irt levelében újra közli, hogy Rákóczi fejedelem akarata szerint a közgyűlést nem Galgóczon, hanem Szendrőn kell megtartani. Csodálkozik azon, hogy a gyűlést — mint hallja — mégis csak Galgóczra hívta össze. Fölszólítja, hogy a gyűlést halassza el, ne is gondoljon arra, hogy talán addig könyörög, míg a galgóczi gyűlést a fejedelem megengedi. Ráparancsol, hogy egyenesen Szendrőre hívja a gyűlést.

Talán nagyon szomorú következménye lett volna e rendelkezésnek Wieberára nézve, de ez időtájt (1705. május 5.) meghalt I. Lipót király, az új király I. József hajlandó volt tárgyalni a magyar rendekkel és így Rákóczi meg Bercsényi sokkal nagyobb dolgokkal voltak elfoglalva, mint a minő volt salvatoriánusok gyűlése. Wieberának a szécsényi országgyűlés idején, úgy látszik, sikerült Galgóczról elmenekülni és Hradistyére vonult.

Közben egy másik nagytekintélyű salvatoriánus barát is elszakadt a felkelők ügyétől s a királynak ment át. Ez volt Nagy János 1699—1702-ben kormánysegéd, 1702—1705-ben kecskeméti guardián. Visszaemlékezett az ő összekötéseire a

császári tábornokokkal és midőn 1705. aug. havában Herbeville császári tábornok Erdélybe menet Kecskemét felé közeledett, Rákóczi rendeletével ellenkezőleg arra figyelmeztette a kecskemétiakat, hogy a királynak hódoljanak meg és a király serege elől el ne fussanak. Megtudták ezt a felkelők és azért Nagy Jánost Szendrőre hurezolták s ott tömlöczbe vetették. Rokonai segítségével innen valahogy kiszabadult és Szegedre futott, mert régi jó ismerőse, Schlick tábornok védelmezte e várat a felkelők ellen. Schlick azután Nagy Jánost elkísértette egész Bécsig. Itt jóbarátai kieroszakolták, hogy I. József császár és magyar király őt a Stahremberg Guidó vezérlete alatt Magyarországba küldendő hadsereg katonai lelkészének nevezte ki. Itt töltött azután három teljes esztendő, míg végre az északnyugati kolostorokba visszatérhetett.¹

Ily állapotban közgyűlést nem lehetett tartani s azért Wiebera 1707. szeptember 5-én legalább a kormánysegédekkel akart tanácskozni Hradistyén. Azonban Rákóczi nem adott útlevelet a magyar kormánysegédeknek és így se Kelefi Dénes, se Flávi Ambrus el nem mehettek oda.

Wiebera tehát a másik két kormánysegéddel azt határozta, hogy Kelefi Dénest kinevezi a Rákóczi hatalmában levő részre a provinciális megbizottjának.

Hallván a kormánytanács, hogy Fodor József, egri előljáró, a provinciális tilalma ellenére Andrassy Miklóst a házból elbocsátotta Krasznahorkára, ezen engedetlenség megbüntetését a jelenlegi körülmények miatt más alkalmasabb időre halasztja. Az elsőkött Andrassy Miklós megbüntetését is elhalasztják addig, míg Rómából a döntés megérkezik. Az ügyről az egyetemes biztost és a szerzet főügyészét levélben tudósították.

A homonnai konvent guardiánját, Sisto Atanázt hivatalától megfosztják, mert súlyosan megütötte Bunki György atyát. Helyébe Benyovics Mihályt teszik guardiánnak és meghagyják neki, hogy Urbanovics Tiborcz atyát Ungvárról hozassa vissza a kolostorba, azután pedig őt mint kiszökött szerzetest és mint más kihágásban is részeszt büntesse meg a kormánytanácstól megállapított büntetésekkel.

Nagy János nem csupán maga állott be tábori lelkésznek, hanem Pécsi Flóriánt is kicsalta Galgóczról a hadsereghez: Azt

¹ Species facti 29. b).

állította ugyan, hogy ezt a galgóczi konvent tagjainak beleegyezésével tette, de a Hradistyén jelenlevő Samkó Ráfael ezt határozottan tagadta. Azért Pécsi Flóriánt visszarendelték Galgóczra.

Kérte a kormánytanács az összes kolostorok előljáróit, hogy megint különös ájtatosságokat tartsanak a keresztényfejedelmek kibékítéséért.

Kelefi Déneshez, mint a provinciális megbizottjához, fordult tehát 1707-ben Telekesy István s kérte, hogy az Egerből eltávolított jezsuita igehirdető helyett olyan ferenczrendűt küldjön Egerbe, aki németül tud s így az Egerben lakó németeknek gondját viselheti. Még arra is figyelmezteti, hogy Kecskeméten van ilyen ferenczrendű atya.¹

De az annyira óhajtott béke még mindig nem érkezett meg. S azért 1708-ban június 1-én még mindig Hradistyén volt kénytelen Wiebera tartani a tanácskozást. Újból kellett kijelölni az előljárókat, mert az egyetemes biztos helyettese kijelentette, hogy három éven túl a guardiánok és előljárók nem gyakorolhatják hivatalukat. Sok baj volt azonkívül a tagok közt is, mert a háborúban elvadult erkölcsök a barátokra is átragadtak. Hanuska Mátyás volt titkárt, a bezckai guardiánt meg kellett fosztani hivatalától, annyira nem bírta magát visszatartani a bor és pálinka élvezetétől. Pécsi Flórián is sok hamisságot tanult a tábori szolgálatban és előljárói ellen támadt. Ezért egy évi börtönre kellett itélni. Nagyon rossz néven vették a tábori lelkészségből visszakerülő Hajdú Innoczentnek, hogy egyik szerzetes atya ellen világi karhatalmat hívott segítségül. Megbüntették és kötelezték, hogy nyilvános bűnbánatot tartva kérje visszavételét a szerzetbe. Kisvárdai Simon engedély nélkül ment el tábori lelkésznek s azért megtiltották neki a konventből való kimenetelt.

Andrássy Miklósról most már akadálytalanul határozhatott a kormánytanács, mert ő folytonos kalandozásai közben a császáriak kezébe esett és ezek átadták őt a provinciálisnak. Wiebera elküldötte őt Hradistyére mint teljesen biztos helyre és ott őrizet alatt tartotta.

Megjött Rómából a döntés Andrássy ügyében. Enyhébb volt mint reméltek, mert a harcotól távol álló olasz pápa fölmentette őt az egyházi fenyítékek (kiközösítés, felfüggesztés) és

¹ Adatok az egri egyházmegye történetéhez. IV. 403.

szabálytalanságok alól, úgy, hogy a szerzet köteles volt róla továbbra is gondoskodni, csak többé hivatalt e rendtartományban nem nyerhetett és a közjogtól kiszabott büntetéseket el kellett viselnie. Ennélfogva a kormánytanács őt engedetlensége és többszöri kiszökése miatt egy évi Hradistyén töltendő börtönre ítélte. Utolsó eltávozása előtt Andrassy 100 forintot tett le a kassai gondviselőnél. Ezt a kassai konventnek adták. A Mattyasovszky László volt nyitrai püspöktől és kancellártól a kassai konventnek hagyott 50 forintból 30 forintért csináltattak Andrassynak új ruhát, 6 forintot a szakolczai, 6 forintot az 1705-iki galgóczyi gyűlés költségeire fordítottak és így a kassai konventnek csak 8 forint maradt meg.

Még Bárkányi János is bajba, vagy legalább is rossz hírbe keveredett. Mint kecskeméti guardián sok jót tett Andrassy Miklóssal és társai arról vádolták, hogy az egész város felgyújtásával fenyegette meg őket. A Szakolczán távol tanácskozó kormánysegédek persze nem tudták megítélni, mi igaz e hírekből és Kelefi Dénest bízták meg, hogy tartson szigorú vizsgálatot ott a helyszínen.

A Bárkányi ellen indított vizsgálat mutatja, hogy az ellentétek ekkor már a császári pártiak és a magyarok közt a rendtartomány kebelén belül is nagyon kiélesedtek és nemsokára még nagyobb összeütközésre vezettek olyannyira, hogy majdnem az egész rendtartomány megmaradását veszélyeztette.

Wiebera a provinciális szolgálat hetedik évében már nagyon erőszakos lett és a háborús állapotokkal nem számolván, a szabályok kényszerű áthágását is nagyon nagy bűnnek vette.

Igy történt, hogy a rendtartománynak egyik nagyérdemű tagját, Nagy János tábori lelkészt 1709. május 7-én Pruszkán börtönbe vettette, pedig semmi okot nem adott arra a gondolatra, hogy szökni akart volna. Később még nagyobb biztosság okáért innen Hradistyére vitette át és ott tartotta őrizet alatt.

E tette nem csupán a szabályok nagy megsértése volt, hanem nagy feltűnést keltett Bécsben is az udvari körökben, mert itt Nagy Jánost nagyon jól ismerték s a királyhoz való hűségéért nagyra becsülték.

Érezte ezt Wiebera és e tette után 1709-ben kétszer egymásután hívta össze a kormánysegédeket tanácskozásra előbb augusztus 21-re, utóbb november 20-ára Hradistyére.

Nagy János pártfogói kivitték, hogy maga az esztergomi érsek, Keresztély Ágost szász herczeg irt a provinciálisnak és kérdőre vonta őt. A provinciális válaszolt s persze mentegette magát, hogy az érseket rosszul értesítették. Mivel a magyar kormánysegédek most sem jelenhettek meg, a tót kormánysegédek a provinciális eljárását helyeselték és így a felelősséget részben magukra vették. Mindamellet félték, hogy Nagy János börtönbevetéséből nagy baj lesz s azért Nagy Jánostól ígéretet vettek, hogy az ellene folytatott pert titokban fogja tartani. Ez ígéret után őt szabadon bocsátották, sőt azt is megengedték neki, hogy Bécsbe mehessen és így az őt látni óhajtóknak eleget tehessen. Vagyis tulajdonképen így neki kellett csillapítania a Wiebera tette ellen felzúduló főpapokat, tábornokokat és főurakat. Aztán visszahelyezték őt szerzetesi jogaiba és hogy még jobban kien-geszteljék, három szavazattal kettő ellenében megválasztották őt örnek.

Mindjárt fel is akarták használni Nagy János nagy ismerettségét, mert Trencsénbe nagyon szerettek volna bejutni. Templomot kaptak volna is a városon kívül, ámde nem volt lakás addig, míg a kolostort felépíthetik. Megbízták tehát Nagy Jánost, menjen el Bécsben gróf Illésházy Miklóshoz a földesúrhoz és kérje el tőle a Sirsich családtól neki visszaadott házat ideiglenes lakásul.

Báró Andrássy Miklós kitöltvén a rászabott büntetést, nem akart Wiebera kormányzása alatt maradni. Ezért kinyerte, hogy a ladislaita csoporthoz átmehessen. Vele együtt Kubiczka Cyrill atya is búcsút mondott a salvatorianus rendtartománynak és ebbe a kormánytanács 1709. augusztus 21-én beleegyezett.

Sárközi Innoczentet megint elkérték egyidőre tábori lelkésznek, de mivel onnan azt merte irni, hogy ott pénz nélkül élni nem lehet, visszarendelték, hogy a szerzetesi nyugodt életre visszatérjen. Mivel Vinkler nevű ezredes Gubernát Antalt, a volt zsolnai előljárót az ő ezredéhez tábori lelkésznek kérte, kénytelenek voltak Zsolnára Ujhelyi Ágostont új előljárónak küldeni. Sárközi azonban e határozat ellenére visszamaradt, mert az ezredes, Lehoczky Márton nagyon kérte a provinciálist, hagyja ott, „míg Isten szegény hazánkat csendes békességgel megvigasztalja.“ — A vitélő rend ugyanis nagyon hozzászókkott már, ellenben más ismeretlent nem szivesen venne maga közé.

Időközben Rákóczi hadai mindjobban hátraszorultak s a háború mérge a salvatoriánusokat sem kímélte. 1708. január hó 16—17-én a bezkai konventet Rákóczi hadai kifosztották, még csak a szalmazsákokat is szétszaggatták. 1709-ben a visszavonuláskor a lévai kolostort teljesen lerombolták.¹ 1709. végén már csak Északkeleti-Magyarország volt Rákóczi kezén. Nemcsupán Szakolcza, hanem Galgóc, Bezskó, Pruszká, Körmöczbánya, Fülek, Szécsény, Kecskemét, Szeged, Nagyvárad biztosan a császáriak hatalmában volt s azért a régóta szükséges tisztujtó közgyűlést végre-valahára megtarthatták.

E végre az egyetemes biztos Sebach Jánost, a mariánusok egyik kormánysegédét küldte ki biztosul s ő, hogy a salvatoriánusok Gyöngyösről is eljöhessenek Körmöczbányára márczius 30-ra hívta össze a közgyűlést.

A közgyűlés előtt több fogós kérdés volt megoldandó. Először is Besselin Ferencz, az egyik kormánysegéd, útközben megvakult és így kénytelen volt visszatérni. Helyébe az 1674-iki szakolczai gyűlés határozata szerint egyet kellett volna választani, de mivel a magyarok közül akkor még sok szavazó távol volt, (mert Eger, Kassa, Szendrő Homonna még a Rákóczi-pártiak kezén volt!) most ez egy esetben beleegyeztek abba, hogy Bradács Fülöp galgóczi guardián legyen a helyettes-kormánysegéd. Sebach biztos továbbá okvetetlenül szükségesnek látta, hogy Nasl Jakab is belekerüljön majd a kormánytanácsba s azért kérte a magyarokat, hogy esetleg ő mint magyar kormánysegéd legyen megválasztható. Nagynehezen ebbe is beleegyeztek a magyarok, mert szerzetes éveit Nasl sokszor a magyar részekén töltötte és a magyar nemzet iránt érdemeket szerzett.

Másik, választás előtt eldöntendő kérdés volt, hibás volt-e Wiebera Nagy János fogságba vetésében? Az egyetemes biztos különösen is meghagyta Sebachnak, hogy e tekintetben vizsgálatot tartson és ítéletet mondjon. Mivel azonban a régi kormánytanács tagjai Nagy János ügyében mind érdekelve voltak, erre egész külön bizottságot kellett kinevezni. Maga mellé vette tehát Bradács Fülöp, Kicska Lajos és Ramocsaházy Orbán előadókat (lectorok) és Bárdi Bonaventurát mint jegyzőt és így tanácskoztak.

E bíróság azután azt mondotta ki, hogy Wiebera 1709.

¹ Species facti 29. b).

május 7-én jogtalanul vetette börtönbe Nagy Jánost, mert ő arra semmi okot nem szolgáltatott. Wiebera nemis tudott védelmére egyebet felhozni mint azt, hogy hirtelenében cselekedett.

Az ő hivatalával való visszaélésnek Wieberára nézve egyházi szempontból nagyon súlyos következményei lettek volna. Ki kellett volna őt közösíteni és örökre megfosztani őt szavazati jogától azonban Sebach nem akarta a dolgot elmérgesíteni, s azért a kiközösítés alól feloldotta, szavazati jogát is csak 3 évre függesztette fel.

Ily megdöböntő előzmények után márczius 30-án megejtették az új választást. Ezen 15 szavazat közül 12 szavazattal Nagy Jánost emelték a provinciális hivatalra. Az őt pedig Gastl Ambrus lett 14 szavazattal.

A sok méltatlan szenvedésért tehát ugyan kitüntették Nagy Jánost az ő társai. Ugyszólván a börtönből került az egész rendtartomány élére. De meg is érdemelte, mert a lelkek megmentésében és a rendtartomány érdekeinek előmozdításában — mint láttuk — nagyon sokat fáradozott és bizonyára fényes tehetőségei voltak, hogy az akkori főpapokat és fővezéreket egyszerű szerzetes létére annyira meg tudta hódítani. 1680-ban lép fel ő a csoport kebelében mint kecskeméti igehirdető. Előzőleg nem fordul elő a tanuló szerzetes növendékek sorában s azért azt kell hinnünk, hogy külföldön, talán Rómában végezte tanulmányait. Az 1684—86. években épen a legveszedelmesebb időkben volt szegedi guardián s láttuk, mennyit szenvedett Szeged meghódításáért, a keresztény seregek győzelméért. Mikor Nagyvárad visszafoglalásáról volt szó tábori lelkész lett az ostromló seregnél és a visszaszerzett Váradon ő tette le alapját az új székháznak. Ettől kezdve nagyrészt Nagyváradon tartózkodott, de nagy szívszakadva érte meg itt 1703. augusztus 6-án a székház megsemmisülését. A felkelők nem egyenesen a ferenczrendűek ellen törtek ugyan, csak az ott lakó ráczokat akarták megsemmisíteni, de a rettenetes összecsapás alkalmával a kis épületnek felégetését, lerombolását elkerülni nem lehetett.

Nagy János ekkor Kecskemétre került. Mint viselkedett ott, mint került fogságba, majd Bécsbe és tábori lelkésznek, előadtuk. Megválasztásába is bizonyára belejátszott, hogy nagyon alkalmasnak tartották őt a béke közvetítésére a magyarok és császári hadvezérek közt.

A volt kormánytanácsal annyira elégedetlenek voltak a Körmöczbányára egybegyült atyák, hogy azok közül egyet sem választottak. A tótok részéről Tarhovich Imrét és Nasl Jakabot, a magyarok részéről Molnár Joachimot és Ramocsaházy Orbánt választották kormánysegédeknek, Nasl Jakab nem a magyarok, hanem a tótok részére fentartott kormánysegédi hivatalt nyerte és így tót anyanyelvű csak egy maradt a kormánytanácsban.

Azután hozzáfogtak a rendtartomány háborús bajainak lehető orvoslásához. Az egész rendtartomány jövőjére nagy hatású volt az a határozat, hogy ezentúl kezdő növendékeket csak a provinciális vehetett fel, a guardiánok pedig seholsem. Ezáltal a provinciális mindjárt kezdetben megismerte a tagokat, jobban kiválogatta az alkalmasokat, mert ő az egyes, vidéki ajánlatokat nem volt köteles annyira tekintetbe venni, mint a guardiánok. Ujra kikötötték, ami régen úgyis szokásban volt, de egy század óta, kivált a törökök támadásai miatt egészen feledésbe ment, hogy a provinciális minden évben legalább egyszer, de ha csak lehet kétszer látogassa végig a kolostorokat és ne lakják mindig egy helyen.

1699-ben pápai megerősítést is nyert az a határozatuk, hogy a kezdő növendékek a próba évet Hradistyén töltsék, de most azt vetve okul, hogy e hely nem eléggé csendes és egyik császári rendelet szerint ott nem szabad olyanoknak lakni, akik Magyarországból valók, ezt megváltoztatják és megparancsolják a pruszkai guardiánnak, hogy az ő kolostorában a kezdő növendékek számára alkalmas helyiségeket készíttessen. Addig is a kezdőket Körmöczbányára rendelték.

Remélték, hogy Rákóczi kibékül és az országban nemso-kára csend lesz. Azért előre elhatározták, hogy a háború következtében megszűnt német igehirdetői állásokat újra betöltik Kassán, Eperjesen, Egerben. A kecskeméti guardiánt megbízták vigyázzon Szolnokra és mihelyt kezdik megszállni a lakosok, küldje oda Jávorszky Mihály atyát, hogy így régi székházukat fölépíthessék. Annyira bíztak, hogy Trencsénben új kolostort állíthatnak fel, hogy Vankovics Mátét kijelölték trencsényi előjárónak, megparancsolták, hogy ideiglenesen Beczkón tartózkodják.

De másfelé is óhajtottak terjeszkedni és munkálkodni. Azért e határozatot alkották: „Mivel a tapasztalat igazolja, hogy

Magyarországon kevés a munkás az Ur szőlőjében s azért a szerzetes házak szaporítása a kath. egyház javára és a rendtartomány dicsőségére válik, tehát ezt nem kell megakadályozni, hanem azon városok, ahol remény van konventek alapítására amint az idő mutatja, elfoglaltassanak, mint Trencsén, Lőcse, Debreczen, Besztercebánya, Szatmár, Tokaj, Gyula.“ — Maguk a püspökök is megengedték most már nekik, hogy káplánságokat és plébániákat igazgathassanak s azért a római hitelesítő bizottságtól (Propaganda fidei) erre mielőbb engedélyt kérnek.

A borral és pálinkával való visszaélések, valamint az utálatos nemzetiségi torzsalkodások megszüntetendők. Andrassy Miklóssal szemben az új kormánytanács se mutatkozott engedékenynek, hanem ellenkezőleg elhatározta, irni fognak az egyetemes biztos helyettesének Monte Buzzó Antalnak, hogy Andrassyt valamelyik távolabb eső csoportba helyezze el, úgy hogy még csak ne is levelezgethessen volt szerzetes társaival. Ezt a határozatot azonban vagy nem hajtották végre, vagy a helyettes nem teljesítette, mert Andrassy továbbra is Magyarországon maradt a ladislaitáknál.

A közgyűlés után Nagy János főleg a béke helyreállításán fáradozott. Elment Egerbe, elment Kassára és mindenütt buzdította a felkelőket, hogy hódoljanak meg kegyelmet osztogató királyuknak. 1710. október 17-én Szolnok, decz. 4-én Bártfa és decz. 8-án Eger őrségei csakugyan megadták magukat, de Kassa Rákóczi fővárosa és főerőssége csak a fejedelem kivonulása után a szatmári béke megkötésekor nyitotta ki kapuit. (1711. apr. 27.)

Végre mégis annyi könyörgés annyi kérés és intés után vége lett a harci kedvnek és május 1-én létrejött a szatmári béke.

Nagy János is felhasználta a béke felderült napját és 1711. május 26-án Gyöngyösre hívta össze testvéreit, hogy végre minden akadály nélkül rendezhessék az ő kolostoraikat és házaikat.

Nagyon össze kellett szedni minden erejüket, hogy fenn-tartsák magukat és új fejlődésnek indítsák csoportjukat, mert a háború egyik szörnyű következménye nagyon megritkította az ő soraikat is. 1709-ben kitört hazánkban a pestis, 1710-ben még jobban elterjedt s két év alatt 115 testvérük halt el legnagyobb részben pestisben. A kormánysegédek közül is a pestis áldo-

zatai lettek Ramocsaházy Orbán és Molnár Joachim, úgy hogy a kis gyűlésre helyettük Bradács Fülöpöt és Kelefi Dénest kellett behívni. Ennek lehet tulajdonítani, hogy Biró Bernardin és Bede József atyák kérését nem teljesítették. Ezek szerettek volna hitterjesztőkül a szerencsenek közé menni, azonban a kisgyűlés azt felelte rá, hogy úgysis betegek, tegyenek le tehát e szándékukról.

Helyreállították azonban mindenütt iskoláikat, Szakolczán, Gyöngyösön, Kassán, Pruszkán és Homonnán, kinevezték a német igehirdetőket újra Kassára, Egerbe, Eperjesre. Sürgették a kezdők lakásának építését a pruszkai kolostorban. Az előző guardiánnak már adtak 200 forintot e célra, de mivel nem fogott hozzá, új guardiánt tesznek Radossini László személyében és ezt kinevezik az építés előmozdítójának. Kisvárdai Simont pedig megbízzák a lévői székház helyreállításával. Megparancsolják a Zsolnáról gyalázatosan kiűzött testvéreknek, hogy alázzák magukat és menjenek vissza helyükre. A szolnoki székháznak eddig ide s tova hurczolt egyházi szereit visszaadadják. A trencsényi székház megalapítása új akadályokba ütközött s azért elhatározzák, hogy a püspök beleegyezéséért folyamodnak. Az okolicsnai építést nagyban folytatni fogják.

Sürgetik azután a szabályok megtartását. A háború alatt megint szereztek a konventek ökröket, lovakat maguknak. Ezeket eladatják, az előljárókat a testvérek jobb élelmezésére figyelemztetik, hogy Istennek nyugodtabban szolgálhassanak.

Igy indulnak neki annak az új időszaknak, amely azután 1780-ig tartott.

Kiállották a több mint százados rettenetes próbát, méltán megérdemelték, hogy végre csendesebb, békésebb idők következzenek rájuk!

A rendtartomány külső történetének előadása után még néhány szót a rendtartomány belső életéről.

Csak úgy maradhatott fenn, csak úgy működhetett áldásosan a rendtartomány, ha szigorú életrendet tartott. Azért a szerzet főbb férfainak mindig az volt a főgondja, hogy a nagyszerű czél felé irányozza minden szerzetes a cselekedeteit és napról-napra egész életében megtartsa a szabályokat.

A Bocskay felkelés megzavarta a kolostorok csendjét, a menekülés, az új rendezkedés idején nem lehetett a napirendet

olyan szabályosan tartani, de amint a béke, a nyugalom helyreállott, 1610-ben már gondoskodtak a napirend megtartásáról és hogy a lélek annál könnyebben mindennap felismerje a főcél felé való igyekvés szükségét s módjait, reggel és este rövid elmélkedéseket kellett tartani. A test sanyargatása és szolgálat alá vetése végett pedig hetenként háromszor mindenki magát megostorozta.

1616-ben egyes atyák a „szabályos rendtartást“ se találták elég szigorúnak és a megjelent külföldi Daumio Gábor biztatására Nádasai Gergely, Tordai István és Szelevényi György a még szigorúbb javított (reformált) szabályt akarták megtartani. Megengedték nekik s hogy azt csakugyan megtarthassák, a szécsényi kolostort egészen átengedték nekik. Erre Nádasai Gergely szécsényi guardiánnak választották meg, Tordait pedig az ő helyettesének. De e kísérletnek nem lett nagy eredménye.

1629-ben Galbiato Ambrus biztos addig beszélt nekik, hogy mind elfogadták a „szigorúbb rendtartást“ „Strictior observantia“-t és vele együtt a javított (bővített) szabályokat. Különleg e szigorúbb rendtartás abban nyilvánult, hogy leborotváltak a szakállukat, megkurtították a köpenyegüket, az ebédlőben nem használtak nagy aszalterítőket, hanem csak kis kézikendőket. De belsőleg jóformán óráról-óra-ra kitűzte a ferenczrendű teendőit. Legsúlyosabb volt e közt az, hogy minden éjfélkor föl kellett kelni és elmoudani a hajnali zsolozsmát (Matutinum). Lefeküdtek ugyan már este 7 órakor, de azért mégis csak nehéz volt az éjszakát megszakítani, az elmélkedéseket megtartani. egész éjjeleken át mindig hallgatni, lehetőleg egyszerű eledellel élni és még ebéd idején is jámbor olvasmányokat hallgatni.

Az új részletes szabályzatot a magyar állapotokhoz még jobban hozzásimította az 1653-iki galgóczi közgyűlés és ezt 1654. június 14-én megerősítette a generalis helyettese, Gaeta Sebestyén.

Talán könnyített volna lassan e szigorú életen az emberi gyarlóság, ha 1659-ben el nem rendelik a nyolcz napig tartó szentgyakorlatokat. Később ugyan ezeket elhagyták, de 1698-ban újra és még szigorúbban megparancsolják, hogy legalább évenként egyszer okvetlenül mindenki megtartsa. A mindennapi rend megtartása végett lehetőleg korlátozták a vendégek fogadását és viszont nekik sem volt szabad másutt étkezni. Csak egyes

nagy pártfogók vagy főpapok jelentkezése esetén tartották mégis kötelességüknek, hogy a vendégszeretetet gyakorolják. 1671-ben elrendelték, hogy lefekvés előtt, tehát télen 7 óraker, nyáron fél nyolckor mindig jelt adjanak és mindenki a templomba, vagy télen át az oratoriumba menjen, ott lelkiismeretvizsgálat tartson és úgy menjen csendben aludni. Természetesen a szent-ségek gyakori vétele is nagyon szokásos volt s azért minden kolostorban külön lelkiatya volt kirendelve a testvérek gyónásának meghallgatására. 1671-ben minden kapunál elkészítették a rekesztéket (clausurat) s az állandóan zárva volt, hogy engedély nélkül senki a kolostorból ki ne mehessen.

A salvatoriánusok hivatásuknál fogva sokszor utaztak (legnagyobb részben gyalog, mert a lovaglás és kocsizás el volt tiltva), sok helyütt megfordultak és így mindazt, amit útjaikban az istentisztelet emelésére, a lelkeknek üdvösségére jónak tapasztaltak igyekeztek meghonosítani saját egyházaikban is. Ez időszakban már minden egyházukban felállították az orgonát s mivel az idők mostohaasága miatt szó sem lehetett világiak kiképzéséről, maguk fogtak neki az orgonálás elsajátításához s ők voltak az orgonások.

Később, midőn már számosan voltak, a növendékeket külön mester tanította művészi egyházi énekekre s azért az olyan kolostorukban mint Kassán, Gyöngyösön, Hradistyén az egyik atyát, vagy növendéket rendszeren kinevezte a kormánytanács karmesternek. A növendékek rendszeren a kar közepén felállított nagy antiphonarium előtt állottak és úgy énekeltek. Az első ismert karmester volt Gyöngyösön Gyöngyösi Imre 1622-ben. Ilyenek voltak még 1675-ben Csandler Didák Szakolczán, Vogler Ferencz Hradistyén, Véglesi Antal Sümegen, 1678-ban Fodor Gergely Szakolczán, Polentári Czirill Galgócson, 1688. Neuman Berard Szakolczán, továbbá Paulis Bazil Galgócson, Padiássi Márton Kassán, Malobiczki Péter Gyöngyösön, 1691-ben Peterleni Gellért Gyöngyösön.

Tapasztalván, hogy egyes buzgóbb lelkeket a rendes ájtatosságok nem elégítenek ki, megalakították a jámbor társulatokat különösen pedig a Szent-Ferencz követését czélul tűző kordás társulatot. Azért nevezték így, mert tagjai tagsági jelül kordát, vagyis vékony kötelet hordtak derekukon. Először 1649-ben Gyöngyösön említik e jámbor társulatot, de azután egymásután kelet-

keztek 1653-ban Szakolczán és Szegeden, 1659-ben Galgócson és Hradistyén, 1665-ben Füleken, 1667-ben Kassán, 1690-ben Sebesen és Kecskeméten, 1701-ben Jászberényben és újjáalakították Szegeden.

1671-ben Horváti János, lőrinczi plébános, a gyöngyösi ferenczrendűek templomában óhajtott Szent-Antal tiszteletére oltárt emelni és Szent-Antal-társulatot alakítani. 1673-ban tehát ilyen társulat is alakult Gyöngyösön, 1679-ben pedig Körmöczbányán.

E társulatok vezetésére mindig külön igazgatókat rendelt a kormánytanács még pedig rendszeren a legidősebb, tapasztalt és buzgó szerzetesekből, mert nagyon sok függött az igazgatóktól. 1674-ben megengedték, hogy e társulatok tagjai az akkori szokás szerint az oltár körül járva, ajándékokat (nagyobbrészt pénzt) tegyenek az oltárra a társulat céljára és nem a szerzetesek javára.

Hogy a hívő nép mindig jöhessen templomba és tudja mikor hallgathat szent misét, 1671-ben elhatározták, hogy minden mise kezdetét kurta harangozással kell jelezni; 1668-ban pedig újra szigoruan megparancsolták a reggeli, déli és estéli harangozást az Ur angyala imádság elmondására.

Legfőbb, legszebb, leghasznosabb működést fejtették ki a salvatoriánusok az igehirdetés terén. Már az előző időszakban megkezdték, most pedig folytatták az igehirdetők kinevezését a nevezetesebb helyeken. Ezek azután nem csupán a kolostorok egyházaiban, vagy a kolostorok udvarán tanították a népet a kath. hitigazságaira, hanem kimentek a szomszéd falvakba és városokba és ott is lelkesedéssel hirdették az Ur Jézus tanítását a kath. egyház utasításai szerint. De nem csupán a lelkesedés, hanem a nagyobb készültség és hittudomány is felülemelte őket az egyszerű falusi igehirdetőkön, mert hiszen nekik a kolostorokban módjuk volt a legjelesebb egyházi igehirdetők műveit megismerni, használni, egyéb tudományos, főleg hitvitázó könyveket olvasgatni, holott a török világban kint élő, szegény, falusi papoknak ez módjukban sem volt. Nem csoda tehát, ha akadtak köztük oly jeles szónokok, akiknek meghallgatására mérföldekről eljöttek az igazság után sóvárgó lelkek, úgy hogy a gyöngyösi kolostor udvarán olykor-olykor 3000 ember is (akkoriban hallatlan nagy szám) szorongott csakhogy egyik és másik, ékesajkú, ferenczrendű atya oktatásait hallhassák. Velük a hit-

újítók se tudtak versenyezni s ahol ők kolostort építhettek és a népet felvilágosíthatták, ott az evangélikus, vagy református hithirdetők elhallgattak és elvonultak.

Egészen gondviselésszerű volt az ő lelkipásztori működésük a török hódoltságban. A cseri barátokat (mint akkoriban a salvatoriánusokat hívták) a török már Boszniából jól ismerte, őket a kezébe került országrészben megtúrta, nekik a kéregetésre, a falvak látogatására engedélyt adott. Így azután kijártak a török uralom alatt levő falvakba és vigasztalták, tanították a kath. népet. Az 1669-iki jelentés például felemlíti, hogy 1563—64-ben Heves-Nógrád megyékben a világi papok mind kénytelenek voltak menekülni és ekkor több mint 300 faluban egyedül ők jártak ki Gyöngyösről vigasztalni, tanítani a népet. Hogy Heves-Jászkunszolgok-Csongrád megyék, Szeged és Kecskemét városok katolikusok maradtak, nekik köszönhető. Voltak olyanok, akik igehirdetés közben kint a falvakban haltak meg mint pl. Bosnyák Fülöp szegedi helyettes guardián is 1644-ben Makó mellett Szentlőrinczen fejezte be életét.

Amióta más nyelvűek is vétették fel magukat e rendtartományba, az idegenajkú hivek tanítására tót és dalmát (Raguza-vidéki szerb kath.) majd, mint láttuk, a német helyőrségek gondozása végett német igehirdetőket is alkalmaztak. Hogy Szabadka kath. várossá lett azt csak a Szegeden élő ferenczrendű atyáknak köszönhetjük. Az igehirdetőknek bizonyos könnyítéseket adtak a napirend megtartásában, hogy így annál jobban készülhessenek a szentbeszédekre. 1653-tól kezdve külön bizottság vizsgálta meg, vajjon alkalmas-e valamelyik szerzetes az igehirdetésre s az igehirdető bizonyos rangot nyert, kivált, ha az egyetemes igehirdetésre (concionator generalis) alkalmasnak találták.

A főszenleletlen testvérek közé sokszor olyanok léptek, akik még a vallási ismeretekben is nagyon gyarlók voltak s azért a helyettes guardiánok kötelesek voltak őket külön tanítani s azért a helyetteseket gyakran a felszenleletlen testvérek oktatójának is nevezik (instructor laicorum).

1612-től kezdve különösen megvizsgálták azokat, akiket gyóntatóknak alkalmaztak. Kellott is abban a zavaros időben, hogy ne csupán jámbor, hanem éles elméjű és az emberi lelket jól ismerő férfiú üljön le gyónásokat hallgatni, mert sokszor a

legbonyolultabb lelkiismereti aggodalmak és kérdések merültek föl. Sokszor távol volt a püspök vagy a török hódoltságban egyáltalán nem volt, hogy nagyobb bűnök esetén ő adjon kellő utasítást, vagy feloldozást, kénytelenek voltak tehát a ferenczrendűek maguk kérni az apostoli széktől az ily esetekben a feloldozásra a meghatalmazást. 1612-ben pl. jogot kaptak, hogy a feloldozzanak olyan bűnösöket, akik eretnekségről vagy arról, hogy a töröknek fegyvert adtak el; vádolták magukat. Hát még a házasság megkötése, elrendezése milyen nehéz volt, mikor a házaselek gyakran török fogságba jutottak és sohasem, vagy csak évek mulva tértek vissza!

Épen azért okvetlenül szükség volt, hogy a salvatoriánusok jó, éveken át tartó bölcséleti és hittudományi oktatásban részesüljenek.

Nem is mulasztottak el az előljárók, a gyűlések semmit, hogy a növendékek oktatását mindig jobban-jobban kifejlesszék és mihelyt az idők és körülmények engedték, mindig több és több iskolákat állítsanak fel.

Ez időszak elején Somlyai Mihályt Bécsbe küldték tanulni, tehát rendes iskolájuk még nem volt. De már 1610-ben Gyöngyösön Tordai Péter mint a fiatalok tanítója (lector iuvenum) fordul elő. Ugyanakkor megkezdik, hogy a kezdőket (novitius) külön mesterek (rendesen egyúttal helyettes guardiánok) alá rendelik s a kezdőket egy-egy nagyobb kolostorba és pedig rendesen Gyöngyösre, Szakolczára, később Galgóczra gyűjtik egybe.

1616-ban azután rendes iskolát állítottak fel még pedig Gyöngyösön a magyarok, Szakolczán a tótok részére. Sajnosan tapasztalták azonban, hogy a jelentkező ifjak sokkal tanulatlanabbak, mintsem őket mindjárt bölcséleti, vagy hittudományi dolgokra lehetne fogni, hiszen még csak a latin nyelvben sem voltak járatosak s azért 1622-ben felállították Gyöngyösön a középiskolát, a gimnáziumot (studium humanitatis-t). Azok az ifjak tehát, akik szülőhelyükön nem nyertek semmiféle oktatást, itt kezdték az elemi és középiskolai ismereteket elsajátítani. Nagy segítséget nyújtott ezzel a salvatoriánus rendtartomány a bosnyák rendtartománynak is, mert ezeknél még szomorúbb lévén a közoktatás ügye, ők szintén Gyöngyösre, a kolostor középiskolájába küldték növendékeiket, sokszor már fölszentelt papokat, hogy a hittudományok elsajátítása előtt egy kis közép-

iskolai ismeretekre tegyenek szert. 1629-ben pl. négy ilyen tanult Gyöngyösön, 1660-ban megint négy ilyen tanított Csandler Didák atya Szécsényben. A középiskolai tárgyakat gyakran csak növendékpapok tanították, mint pl. 1629-ben Nagyszombati Melcer Bonaventura. Néha a tanító segítséget nyert valamelyik növendékben, mint pl. 1622-ben Szentbenedeki volt a rendes tanító Gyöngyösön, mellette Gajári Lajos növendékpap a segéd.

Rendszeres bölcséleti oktatás mégis csak akkor kezdődött, midőn 1628-ban Jesi Fulgencz atyát elhozták Olaszországból. Ez 1628. novemberében kezdte el a logika tanítását Szakolczán tíz növendéknek. Ezek közt három már felszentelt pap volt: Briglevicz András (horvát származású), Boldogfalvi Kis Gergely és Privigyei Ágoston. 1631-ben egy másik olasz, Terugia János kezdte meg a bölcsélet előadását Szécsényben 14 tanítvánnyal s ezek között volt három bosnyák miséspap. De ugyanekkor Jesi még folytatta az ő növendékeivel a tanítást Gyöngyösön. Szentkereszti Vincze középiskolai tárgyakat tanított 10 éven keresztül Szakolczán.

A rendtartomány kebelében az idegenek erőszakoskodása miatt keletkezett zavarok miatt Terugia eltávozott az országból, Jesi pedig Erdélybe ment s azért 1638-ban már magyar ember veszi át a bölcsélet tanítását s ez volt Gyöngyösi Albert, az 1628—31. években Jesi tanítványa. Ő tanított még 1640-ben is, de 1641-ben már Szegedi Mihály veszi át a bölcsélet tanítását.

1642-ben elhozták Scurcula Ferenc olaszt bölcséleti előadónak s ő Szakolczán tanítgatott 1649-ig. De mellé 1644-ben Lotharingi Bonaventurát is behelyezték Galgóczra, hogy ott egyenesen a hittudományokat tanítsa. Ettől kezdve azután a közgyűlés mindig képesítetteknek nyilvánította azokat, akik a hittudományi évfolyamokat jól elvégezték, bölcséleti, majd hittudományi előadóknak. Nevezetesen 1647-ben egyszerre képesítetteknek jelentik ki Szegedi Fábri Andrást, Szegedi Ferenczet, Sári Mihályt, Szegedi Istvánt és Csiki Jánost.

Ettől kezdve megint magyarok tanítottak a most már egészen különvált három fajta iskolában nevezetesen 1653-ban Vittenczi Miklós tanította Galgóczon a hittudományt, Lippai Lukács Szakolczán a bölcséletet és Czvetkovics Tamás Sebesen a gimnáziumot. 1659-ben azonban a Cromwell rettenetes erőszakosságai miatt menekülésre kénytelen ir ferenczrendűek közül

kettő betelepedett hazánkba és akkor megint ők, Browne Jakab és Cogllan Ferencz vették át a hittudomány tanítását. Mivel ezek hosszabb időn keresztül adták elő a tárgyakat, új, hamarabb elvégezhető hittudományi iskolát is állítottak fel s ezt Moralis-nak nevezték el, mert ez iskolában a főtárgy a gyóntatáshoz annyira szükséges erkölestudomány (Moralis) volt. A gyengébb tehetségű ifjakat tehát ezentúl ezen iskolába küldték, a jobb tehetségűeket pedig a hittudományi iskolába. Az első Moralis iskolát Szakoleczán állították fel 1659-ben s előadó volt Mihalik Miklós.

1662-ben hittudományi iskola volt Galgócson, előadója Browne Jakab, bölcseleti iskola Szakoleczán, előadója Kyrán Tamás, gimnázium Sebesen, előadója Ambrovicz Ágoston. Ez talán úgy is maradt volna továbbra is, de 1663-ban, mivel a török Érsekújvárt elfoglalta és Galgócz a török támadásnak nagyon ki volt téve, sőt Szakolecza sem volt olyan nagyon biztos, így helyezték el az iskolát: Bölcseleti iskola Gyöngyösön, előadója Egegi Ferdinánd (ez évben képesített), másik bölcseleti iskola Kassán, előadója Fülöp András (ez évben képesített), gimnázium Szegeden, előadója Ambrovicz Ágoston.

A kassai kolostor az ilyen iskolák felállítására kiválóan alkalmasnak mutatkozott s azért 2 év múlva 1665-ben itt felállították a hittudományi iskolát két előadóval, Kuratóczy Mihályval és Egegi Ferdinánddal.

Ettől kezdve a kassai hittudományi iskola lett mintegy szemefénye a rendtartománynak. Ide hozták a legjobb előadókat, a legjobb tehetségű ifjakat és mint említők, főiskolai rangra is emelték. Csak a háború miatt vitték két ízben át ideiglenesen Gyöngyösre. 1673-ban a bujdosók háborúja miatt és 1683—85-ben, mivel akkor Kassa Thököly Imre kezében volt. Előadók voltak a kassai hittudományi főiskolán Kuratóczy Mihály (1665—69., 1674—75., 1682.), Egegi Ferdinánd (1665—69., 1672—73., 1684—85., ideiglenesen Gyöngyösön), Browne Jakab (1669—72., 1674—79.), Konstantini Lukács (1671—75.), Gelenius István (1671. és 1691.), Habók Krizosztóm (1677—81.), Ohrelovicz Péter (1680—82.), Palásti András (1684—85., ideiglenesen Gyöngyösön és 1690—91.), Janik Kristóf (1688—90.), Wiebera Zsigmond (1689.).

A bujdosók háborúja miatt új hittudományi iskolát kellett felállítani Szakoleczán 1673-ban s ezentúl a német és tót anya-

nyelvűek itt tanultak s méginkább elszakadtak a magyar testvérektől. Előadók voltak nagyjából Mihalik Miklós, Frics Miklós és mások, akik Kassán is tanítottak. Az 1685—91-ik években e hittudományi iskolát Hradistyére vitték át, de megint visszahozták és 1699-ben másodosztályú főiskolává fejlesztették.

A bölcseleti iskolák 1673-ig nagyjából Szakolczán és Gyöngyösön, majd Körmöczbányán voltak. Jelesebb előadók voltak Hueber Vid (1688-ban Körmöczbányán), Nagy Kálmán, Horvát Mihály. 1684-ben különböztetik először őket két osztályra (logicusok és physicusok) s ugyanakkor Szakolczán két előadó, Silha Nárcisz és Kicska Lajos tanították a bölcseleti tárgyakat.

A Morális iskolában Hradistyén 1668-ban Konstantini Lukács, 1671-ben Sümegen Fodor István, 1672-ben Füleken ugyanő, 1674-ben Füleken Tarnóczy Ferencz, 1675-ben Homonnán Pásztai András, 1676-ban ugyanott Tarnóczy, 1678-ban Füleken Rottmann Móricz, 1681-ben Körmöczbányán Kuratóczy, 1684-ben ugyanott Janik Kristóf, 1687-ben Szakolczán Szvetlovics Ferencz, 1688-ban ugyanott Kelefi Dénes tanítottak. 1695-ben Pruszkán, 1699-ben Szegeden, 1703-ban Kecskeméten volt ez iskola elhelyezve. Mint látjuk, tehát állandó helye nem volt, hanem egyik-másik előadó oda ment tanítványával, ahol a pártfogók élmezőnyéről gondoskodtak.

Csak 1710-ben mondták ki végleg, hogy a bölcseleti tanulásra két év és három hónap, a hittudományi tanulásra három év és négy hónap fordítandó. Hogy a tanulás zavartalan legyen, kimondták, hogy a tanulókat nem szabad kiküldeni kéregetésre, legfeljebb hat hétre és pedig négy hétre a bor, két hétre a búza összekoldulására.

Az 1690-ben felállított hitvitázó iskolát egy év múlva megszüntették.

A gimnáziumot 1668-ban Füleken Baróti Máté, 1669-ben Sebesen Lopasovszky Timót, 1671—73-ban Galgócson Habók Krizosztóm, 1674-ben Homonnán Csandler Didák, 1675-ben Körmöczbányán Burganovszki Vid, 1676-ban ugyanott Fejér János, 1677-ben Sümegen Lendvai Antal vezette.

1677. után többé gimnáziumot nem tartottak fenn. Tehát elégszámú, tanult növendéket kaptak anélkül is.

Mint 1690-ben értesülünk, a hittudományi és bölcséleti iskolák felállítására és végzése után sem szűnt meg az a szokás, hogy egyes kiválóbb növendékeket külföldre, nevezetesen Rómába küldték, hogy tanulmányaikat tökéletesítsék.

Ha meggondoljuk a sok háborút, üldöztetést, természeti csapást, igazán épülhetünk rajta, hogy ennyit is fáradoztak a tudomány előmozdításán.

Névmutató.¹

- Abaújszántó 350, 375, 400, 471
 Abdai György 422, 427, 432
 Achmet pasa 489
 Adda folyó 112
 Adolf ör 299
 Adorján provinciális 21, 25, 27, 174, 201
 Affrai Antal 142
 Aginet testvér 153
 Agricola Kristóf 473—493
 Alagi Bekény Dénes 351
 Alapy András 172
 Albeni család 187
 Albeni János 298
 Albert prépost 66
 Albert király 321, 325
 Albert herceg 207, 229
 Alcantarai Sz.-Péter 509
 Alemanian 14
 Alemani András 86, 87, 382
 Almádapáti Demeter 419
 Almánfalvi Demjén 407, 414, 421
 Almás 408
 Alsán 312, 331, 385
 Alsáni család 311
 Alsó-Sebes 448, 457, 458, 465, 471, 473, 481, 526
 Alvarez Mihály 220, 423
 Alverni Bertalan 312, 315
 Ambrovics Ágoston 530
 Ambrus testvér 148
 Ananiás 153
 András atya 154, 171, 352, 388
 András előadó 32
 András prépost 185
 András provinciális 33
 András plébános 186
 András ör 160
 András testvér 53
 II. András király 14
 III. András király 28, 154, 245
 András ispán 156, 200
 Andrásfia Mihály 318
 Andrásnyak 480
 Andrásy Miklós 488, 503, 506, 508, 515, 516
 Andrásy Péter 355
 Andrejkovics Lénárd 438, 502
 Angol Mátyás 316
 Angyalosi Lajos 428, 430, 431, 433
 Anna királyné 92, 237
 Antal kardinális 289
 Antal ör 22, 196, 214, 299
 Antal püspök 154
 Antal provinciális 82
 Antal szerzetes 299
 Antal testvér 30, 153
 Apafy Miklós 397
 Apáti = Apatin 408
 Apáti Demeter 414, 415
 Apponyi György 354
 Aracsa 46, 99, 143
 Aragoniai János 71
 Aranyáni Lénárd 388
 Arco Ferencz 114, 117, 118, 451, 456, 458

¹ Nyomdai hiba folytán a 12. íven a lapszámozás el van véve. 117—132 helyett 177—192 olvasandó. A névmutatóban az utóbbi, *helyes* számozás van felvéve.

- Arezzói Vid 340
 Arnai Imre 227
 Arseno Jeromos 424
 Assinger Jakab 253
 Assisi 6, 309, 364, 370, 407
 Assisi Sz.-Ferencz 6
 Asszonyfalvi Benedek 388, 390,
 393, 397, 402, 406
 Atád 246
 Atya 314, 322, 331, 359, 385
 Atyai Péter 389, 391, 394, 396,
 398, 402
 Atyai Tamás 397
 Atyina 356, 387, 397, 399
 Atyinay család 254
 Atyinay János 173
 Aversa 164
 Avignon 35, 36, 39, 43, 159
 Ayan Miklós 171
 Ábrahám 6
 Ábrahám ör 175
 Ábrahámfi János 506
 Ábránfi család 389
 Ábránfy István 397
 Ákos ör 253
 Által Félix 145
 Aroktövi család 388
 Aroktövi Balázs 393, 394, 396,
 401, 407, 410
 Aron Péter 335

 Babezai Magyar János és Laczkó
 297
 Babindali Kelemen 212
 Babócsa 247, 250
 Babócsay László 91
 Bachater 173
 Bacsincze 161
 Bacsikay Miklós 216
 Bajcsi kolostor 20
 Bajoni család 415
 Bajoni Benedek 88, 383
 Bajoni István 216
 Bakcsi-Szaráj 37
 Bakócz János 372
 Bakócz Tamás 73, 353, 383
 Balassa Ferencz 354
 Balassa Imre 481
 Balassa Zsigmondné 419
 Balassagyarmat 440
 Balatinczi Miklós 389, 409, 410
 Balay János 357
 Balázs atya 316
 Balázs helytartó 372
 Balázs ör 176, 256 -
 Balázs pap 103, 146
 Balázs prépost 318
 Balázs testvér 173, 367
 Balázs 146
 Balázs ispán 293
 Balázsfalva 148
 Balogh István 451
 Balog Jeromos 474, 484
 Balogh Miklós 499
 Balpatak Ferencz 355
 Balpatak György 355
 Balpatak Mihály 355
 Balpatak Nagy János 355
 Bapcsánszky Didák 125, 128, 129
 Baranyay Imre 98, 219
 Baráti 170
 Barcelona 113
 Barcsai Lőrincz 465, 467
 Barilovics Egyed 437, 461, 466
 Barkóczy Ferencz 484, 491, 492,
 499
 Barkóczy Sándor 473
 Barnabás provinciális 28
 Barnabás előadó 153
 Baróti Máté 531
 Baróthi Miklós 438, 465, 480
 Basozabali Márton 55
 Bassanói Ferencz 131
 Battyán György 401
 Batthyány Ádám 117, 212
 Batthyány Benedek 247
 Batthyány család 172, 276
 Batthyány Erzsébet 243
 Batthyány Kristóf 400
 Batthyány Orbán, Farkas és
 Mihály 399
 Baza Antal 111, 112, 210, 211
 Bavilla Ferencz 511
 Bay Zsuzsánna 195

- Baylon Paskál 499
 Bács 88, 143
 Bácsi közgyűlés 42, 45
 Bácsi őrség 46
 Bácsai András 78, 79, 145, 144,
 216, 223
 Bácsai Benedek 91
 Bácsai Elek 157
 Bácsai Illés 383, 488
 Bácsai Kenyeres Fábián 326
 Bácsai Lőrincz 209, 218
 Bácsai Máté 391
 Bácsai Péter 407, 408
 Bácsalmás 408
 Bács-kalocsai megye 318
 Bákai Gergely 391, 393
 Bákai kolostor 424
 Bákó 380
 Bálint püspök 311
 Bálint szabó 321
 Báni Vendel 219
 Bánmonostora (Banostor) 88, 144,
 318
 Bányai Ambrus 388
 Bányai Ferencz 350
 Bányai Miklós 396, 397, 402,
 410, 414, 421
 Bányai őrség 378
 Bárdi Bonaventura 519
 Bárdi ör 390
 Bárkányi János 473, 479, 484,
 486, 495, 499, 510, 517
 Bártfa 480, 511
 Básta 429
 Báthory András 103, 247, 292,
 408, 415
 Báthory Andre 428
 Báthory György 82, 101, 104,
 247, 249
 Báthory István 247, 249
 Báthory Jakab 392
 Báthory Miklós 419, 425
 Báthory Zsigmond 428
 Báthory Zsófia 468, 472, 496
 Beatrix királyné 352
 Bebek család 415
 Becse 143
 Beczkó 124, 145, 497, 499, 505,
 523
 Bede József 523
 Belcsény (Beocsin) 321
 Belközi Jakab 421
 Bene 472
 XI. Benedek pápa 55, 227, 233,
 234, 289
 XII. Benedek pápa 38
 Benedek atya 175
 Benedek 77
 Benedek igazgató 166
 Benedek ör 234, 297
 Benedek püspök 29, 154
 Benedek testvér 298
 Benkovich Timót 369
 Benyovics Bertalan 493
 Benyovics Mihály 503, 515
 Benyovszki Márk 481
 Bercsényi Imre 451
 Bercsényi Miklós 498, 514
 Beregszász 46, 78, 103, 145, 472
 Bereményi György 400
 Berethalmi Tamás 393, 398, 409,
 410
 Berényi Lőrincz 409
 Berényiné 485, 501
 Berki 152
 Szent-Bernardin 509
 Bernát barát 71
 Bertalan ör 159, 298, 299
 Bertalan testvér 72, 335
 Bese magyar úr 214
 Besenyő Mátyás 154
 Besselin Ferencz 437, 439, 486,
 502, 504, 519
 Besztercze 26, 91, 148
 Besztercei Gáspár 240
 Besztercei Lukács 93, 149
 Beszterfia Demeter 152
 Bethlen Farkas 406
 Bethlen Gábor 110, 189, 238, 443
 Bethlen Gergely 417
 Beyczy András 250
 Bezdédi Miklós 184
 Bécs 101, 180, 425, 475, 487
 Bégányi 78

- Bél 173
 IV. Béla király 17, 21, 22, 23, 24, 39, 152, 153, 162, 164, 174, 196, 200, 291
 Béla herceg 22, 23, 162
 Bélavári Dávid 480
 Béliczi Csúz János 199
 Bélközi Máté 98, 197
 Bényi Amadé 163
 Bényi István 29
 Biai Péter 390
 Bielavics György 437, 449
 Bienik Mihály 290
 Biró Bernardin 523
 Blaskó 208, 215
 Boccasini Miklós 31
 Bocskay 430, 523
 Bodacsai Miklós 390
 Bodó Ferencz 379
 Bodó ispán 213
 Bódog Antal 106
 Bódókó (Boldogkő) 477
 Bódókó 480, 482
 Bodoméri Ferencz 390
 Bodon (Viddin) 308
 Bodoni Mihály 397
 Bogácsi György 387
 Bogárdi Leó 496
 Boland testvér 30
 Boldizsár 387
 Boldog János 155
 Boldog Margit 153
 Boldogasszony 127, 149, 150
 Boldogfalvi Kis Gergely 529
 Boldvakövi várnagy 158
 Bolgárország 308
 Bolgár őrség 312
 Bologna 319
 Bolsák János 298
 Bonaventura 463
 Bonaventura atya 296
 VIII. Bonifác pápa 32, 54, 213, 233, 251, 305
 IX. Bonifác pápa 52, 55, 165, 182, 226
 Bonyai Lőrincz 387
 Borhi Mátyás 99, 147, 220, 390
 Bornemisza Gergely 161
 Bornemisza Pál 417, 420
 Borocsics Kristóf 178
 Borodnok (Brodnik) 26
 Boros Jenő 314, 503
 Borosjenei őrség 377
 Bosányi Gergely 398, 402
 Bosányi Miklós 409
 Bosányi Mihály 398
 Bosnyák Fülöp 527
 Bosnyák Tamás 443, 430
 Bosnyák Viktor 325
 Bosnyák Zsófia 449
 Bosnyák-Szrebrenicza 372
 Bosznia 305
 Boszniai őrség 312
 Botos Péter 49, 293
 Bozóki Didák 480
 Bódy Dénes 254
 Bölcsényi Mihály 330, 331, 333, 337, 349
 Bölcskei Mátyás 390
 Böldre (Beodra) 143
 Bradács Fülöp 438, 497, 419, 523
 Brandenburgi György 289, 367
 Brankovics György 59, 315
 Brassai kolostor 367
 Brassai közgyűlés 335
 Brassai István 219
 Brassai János 387
 Brassai Péter 405
 Bresciai Márk 369, 370
 Bresciai Liccheti Ferencz 379
 Bresztóczy Miklós 386
 Brian Antal 115
 Briglevicz András 529
 Browne Jakab 464, 465, 480, 530
 Brunczlik Kapisztrán 465
 Brunócz 498
 Brünn 345
 Brünni Ferencz 471, 476
 Buda 152, 225, 387, 399, 491, 492
 Budai kolostor 30, 58, 155
 Budai közgyűlés 33, 35, 36, 48, 49, 87, 360, 362, 363, 380, 382, 398
 Budai Deák Mihály 175

- Budai Pál 346
 Budafalvi Benedek 333
 Bucherti Mihály 85
 Buchlov 469, 482
 Búcsúszentlászló 151
 Búcsúszentlászlai kolostor 140
 Bújóczi István 396
 Bundich Mátyás 195
 Bunki György 525
 Buondelmonte János 56
 Burganovszki Vid 438, 469, 531
 Burgos 87, 382
 Burgosi közgyűlés 378
 Burno Accursius 123, 464
 Búzás Gáspár 438, 489, 495, 497
 Buzdi Jakab 388
 Buzjádi Miklós 388, 391, 393,
 401, 406, 409
 Búd 334

 Caccia Ferencz 140, 501, 503,
 507
 Caesarini Julián 58, 132, 154,
 202, 326
 Caieta Sebestyén 119, 120, 461
 Campaneo János 113
 Campeggio Lőrincz 384
 Capistrano Sz. János 88, 125,
 326, 333, 379
 Carpi 86
 Carpini János 13
 Carvajal János 58, 156, 166, 197,
 244, 331, 336
 Casali Vilmos 317
 Castaldo Iván 411
 Castiglione Branda 51
 Cebenii 205
 Celano grófné 340
 Cemo Faustín 464
 Ceva Bernardin 77
 Ceva Bernát 218
 Cilley Frigyes 56
 Cogllan Ferencz 464, 530
 Cortonai Illés 16
 Cromwell 464, 529
 Charavillai kolostor 23, 34
 Charavilla 155

 Chomár (Chumár) Mihály 113,
 114, 192, 448
 Churej úr 289
 Csachtin 155
 Csanád 335, 403, 415
 Csanádmegye 408
 Csanád vára 411
 Csanádi György 335, 393
 Csanádi János 396
 Csanádi Lukács 424
 Csanádi Márton 412
 Csandler Didák 438, 470, 525,
 529, 531
 Csapai Máté 56
 Csapy György 86, 223
 Csaszlavszky Bálint 438
 Csaszlavszky Sámuel 469, 482
 Csaszlavszky Valérián 440
 Csatári Atanáz 132, 139, 141, 168.
 Csatóházi Mór István 459
 Csák Máté 31, 32, 35, 155, 208
 Csákányi kolostor 390, 392, 397
 Csákvári Benedek 172, 252
 Csáky Farkas 415
 Csáky Imre 191
 Csáky István 465, 494, 500, 501
 Csáky Miklós 313
 Csáti Demeter 388, 389, 392,
 398, 400, 404
 Csázmai János 388
 Cseby János 333
 Cseh Prokop 184
 Csehi Horvát Benedek 78, 217
 Csejte 23, 35, 155
 Cseke-Káta 421
 Csentei Balázs 88, 219
 Csepeli Illés 386
 Csepreg 141, 255
 Cserényi László 148
 Cseri 310, 312
 Cseri kolostor 331, 349
 Cseri őrség 312
 Cseri Mihály 296
 Cserögy 311
 Cserögyi Benedek 399, 401, 408,
 409, 412, 421
 Cserögyi István 391

- Csicsery Zsigmond 333
 Csicsiny Balázs 198
 Csiki András 381
 Csiki István 435
 Csiki János 415, 419, 420, 529
 Csiki Márton 454
 Csiki Szentandrás István 238
 Csiksomlyó 325, 411, 425, 429
 Csiksomlyai kolostor 331, 452
 Csiksomlyai Miklós 452
 Csinibég 37
 Csitvándy László 333
 Csoma 146, 147
 Csoma András 437, 451, 452
 Csomorkányi László 398
 Csongrádi Ferencz 99, 105, 185, 236
 Csorgai János 91
 Csór Tamás 47, 164
 Csurgó 100
 Csuzai Máté 390
 Csúz János 46
 Czeglédgy Egyed 363
 Czéke 408
 Czékei kolostor 400
 Czibak Imre 92, 388, 391, 392
 Cziner Miklós 172, 252
 Cziráky Antal 130, 138, 139, 140
 Cziráky Ádám 130
 Czisling Nárcisz 511
 Czobor-család 482
 Czobor Márton 209
 Czoborné 501
 Czetkovics Tamás 529
- Dalasch Miklós 232
 Dalmadi Máté 402
 Dalmácia 315
 Dancs főúr 35, 196
 Darholcz Pál 184
 Daróczy család 425
 Daumio Bonaventura 439
 Daumio Gábor 109, 110, 524
 Dálnoki Székely Antal 146
 Dárai Majs István 27
 Deák Mihály 428
 Deák Pál 510
- Deák Péter 356, 411
 Deandreace Benedek 438
 Debreczen 68, 87, 89, 91, 156, 481, 501
 Debreczeni kolostor 34, 58, 66
 Debreczeni Benedek 146
 Debreczeni Dózsa 34
 Debreczeni István 389, 397, 401
 Debreczeni Pál 219
 Debreczeni Péter 93, 94, 97, 294
 Debrey István 55
 Decretum Lazarianum 136
 Delat Jakab 490
 Delfini Egyed 364
 Demeter 91
 Demeter főesperes 22
 Deregnyő 425
 Derencsényi 381
 Dereszlényi Albert 375, 378, 383, 388, 390
 Derzs 144
 Dessewffy János 98
 Detre testvér 24, 153
 Detrekövi vár 199
 Dezsericzki Bazil 438, 439
 Dénes érsek 42
 Déva 336
 Dévai András 398, 408, 410, 414
 Dévai Mátyás 91, 96, 185
 Dézsi Balázs 369, 372, 373, 374
 Dézsi István 388
 Diákó 307
 Diákai kolostor 312, 331
 Diákai Mihály 402
 Diákai Péter 387
 Diakóvári kolostor 397
 Diakóvári Mihály 386
 Diászó 249
 Dietrichstein 331, 440
 Diósi Arzén 438, 467, 468, 480, 482
 Diószegi Antal 139, 150, 152
 Divékújfalu 471
 Dobroviczai István 398
 Dobszai György 246
 Dobszai István 389, 401, 409
 Dodt Tamás 232

- Doichich István 301
 Dombrai Márton 300
 Dombrai Tamás 402
 Domonkos atya 37, 293
 Domonkos főesperes 252
 Domonkos kanonok 27, 174
 Donato Lajos 45
 Dorogi Barnabás 392
 Dorozslai István 354, 367
 Dósa Miklós 56
 Dózsa György 379
 Dömössi Gergely 239
 Draskovich Ferencz 99, 106, 108, 109, 110, 180, 193
 Draskovich György 300
 Draskovich János 107
 Drágffy Bertalan 358
 Dráva 311
 Drégely 219
 Dubicza megye 191
 Dubraviczky Mihály 395
 Dulmi őrség 311
 Dúló Adám 513
 Dulszky András 499
 Durbachi Bálint 413
 Dúsi Jakab 437, 445, 449

 Ebeczky Sándor 99, 106, 108, 110
 Ebrési Mátyás 398, 402, 407—410, 417
 Ecce ferenczrendi 22
 Ecsed 103, 415, 477, 380
 Ecsét Ferencz 221
 Edelény 160
 Edus mester 159
 Eger 7, 31, 158, 161, 417, 424, 494, 516
 Egegi Ferdinánd 438, 478, 530
 Egeresi László 415, 421
 Egerszeg 476
 Egervári kolostor 403
 Egerváry Bereczk 356
 Egres Káta 411
 Egri András 49, 293, 295
 Egri kolostor 50, 99
 Egri közgyűlés 36, 48
 Egri őrség 33

 Ekker Jácint 493
 Elek 22, 249
 Endre nápolyi király 39
 III. Endre király 230
 Eng 161
 Engerieder Bálint 493
 Enyedi Márton 394
 Enyingi Török család 397
 Eperjes 397, 467, 472, 491
 Erdélyi őrség 33, 377, 406
 Erdélyi Balázs 172
 Erdélyi Boldizsár 184
 Erdődy család 243
 Erdődy György 243
 Erdődy Györgyné 508
 Erdődy Imre 301
 Erdődy Kristóf 239
 Erdődy Mihály 409, 411
 Erdődy Tamás 427
 Erdődy Zsigmond 194
 Erdős Atanáz 437—39, 480, 483, 485
 Ergelyi Ferencz 177
 Ermény 309
 Szent Erzsébet 15, 174, 205
 Erzsébet királyné 35, 36, 38, 46, 47, 57, 144, 145, 159, 165, 174, 180, 187, 197, 222
 Esterházyak 493
 Esterházy Ferencz 224
 Esterházy István 190
 Esterházy Miklós 113, 132, 149, 189, 225
 Esterházy Orsolya 150, 190
 Esterházy Pál 133, 137, 149, 150, 190, 224, 241, 511
 Eszéki György 386
 Esztergom 17, 161, 167, 349, 387, 486, 405
 Esztergomi kolostor 58, 59, 130
 Esztergomi közgyűlés 42, 43, 44, 45, 49, 364
 Esztergomi őrség 377, 406
 Esztergomi Benedek 69, 72, 73, 153, 160, 183, 223
 Esztergomi János 184
 Esztergomi Henrik 153

- Esztergomi Mihály 361, 366, 369, 370
 Etei Demeter 392
 Eudes (Odofia Gellért) 36, 306
 IV. Eugén pápa 55, 58, 155, 171, 317, 323, 328
 Érsekujvár 131, 169, 466, 491, 503
 Érsekujvári kolostor 115, 125
 Falkos 170
 Falkosi kolostor 50, 105
 Faistenberger Rafael 496
 Fanchetich Péter 507
 Fara Miklós 125
 Farkas Antal 489
 Farkas Ferenc 249, 494
 Farkas István 499, 506
 Farkas Mátyás 297
 Farkas vámos 175
 Farkasfalva 246
 Fábián 60
 Fábián atya 144
 Fábián testvér 306
 Fábri András 437, 438
 Fábri Lajos 481
 Feffner Bernardin 115
 Fehéregyháza 222, 331, 414
 Fejér András 214
 Fejér János 476, 531
 Fejérvény István 236
 Fejérvár 170
 Fejérvári közgyűlés 191
 Fejérvári őrség 29
 Fejérvári Ferenc 325
 Fejérvári István 289
 Fejérvári Jeromos 438
 Feigel Pál 472
 Fekete Elek 486
 Feldsberg 351
 Felfalu 314
 Felfalusi kolostor 331, 403
 Felice testvér 191
 Fel-, Közép-, Alnémetfalva 244
 Felmér 392
 Felnémeti Miklós 437
 Fels Lénárd 100
 Felvincz 391
 Félix atya 145
 Fenenna királyné 245
 Ferber Ulrik 255
 I. Ferdinánd király 89, 90, 92, 101, 146, 158, 185, 207, 29, 235, 236, 240, 289, 294, 397, 415
 II. Ferdinánd 111, 189, 193, 300
 III. Ferdinánd 235, 460
 Ferencz ör 254, 354
 Ferencz atya 176, 198
 Ferencz testvér 44
 Fertőtő 149
 Filipcsovics Pál 488
 Filipecz János 431
 Filipovics Talfás Bonaventura 178, 301
 Filó Péter 491
 Finta Lajos 477
 Firley Lőrincz 494, 501
 Flavi Ambrus 439, 510, 515
 Flórencz 484, 325
 Fodor Gergely 482, 484, 488, 491, 494, 500, 525
 Fodor György 438
 Fodor István 531
 Fodor József 515
 Folnai Bernardin 117, 120, 241
 Fóny 471
 Forgách Ádám 455, 465, 481
 Forgách Ádámné 500
 Forgách Ferencz 109, 209, 433
 Forgách János 57, 218
 Forgách Simon 513
 Forgách Zsigmondné 448, 467
 Forgolani István 350
 Formano Marino 169
 Forli Kristóf 376, 377
 Formano Péter 131
 Fortanerius Vaselli 39
 Földvár 387
 Fraknó 149
 Francia János 16, 388
 Frangepán Ferencz 236
 Frangepán Gergely 372
 Frankavilla 155
 Frauenkirche 149

- Frátai Salatiel 382
Fráter György 149, 157, 185, 292, 400, 405, 410, 411
Frics Miklós 531
Frignano Tamás 44
Frinci Pál 312
Fulginoi Tamás 310
Futak 337, 385
Futaki kolostor 367, 397
Futaki közgyűlés 375
Futaki János 388
Fügedi Benedek 335
Fülek 351, 415, 457, 476, 481, 486, 526
Füleki kolostor 345, 443
Fülöp András 437, 470, 475, 480, 482, 489, 494, 495, 530
Fülöp Ágost 16
Fülöp pápai követ 294
Fülöp püspök 23, 27
- Gadányi Mihály 226
Gadnai Simon 406, 410
Gadolius László 115
Gaeta Sebestyén 524
Gajári Lajos 529
Galád 143
Garai István 194
Garay László 65
Garay Miklós 311
Gábor polgár 101, 250
Gács 513
Gál előadó 29, 163
Gál Ignác 469, 480
Galbiató Ambrús 524
Galbiató Antal 112, 113, 122, 444
Galgóc 354, 425, 427, 430, 449, 477, 484, 493, 500, 501, 514, 526, 529
Galgóczi kolostor 345, 424
Galgóczi közgyűlés 450, 458, 460, 463, 465, 486, 507, 510, 524
Galgóczi Péter 345.
Garbonak 98, 99, 180
Garbonaki Máttyás 297, 298
Gasztl Ambrus 438, 439, 508, 510, 520
- Gellért ör 225
Gelenius István 437, 438, 486, 491, 499, 530
Gentilis követ 208
Georgievich Bertalan 294
Gercsely Sebestyén 86, 219
Gerencsér Ambrus 86
Geréb Péter 358
IX. Gergely pápa 15
XI. Gergely pápa 52, 251
XII. Gergely pápa 315
Gergely atya 232, 350
Gergely ör 297, 299, 344
Gergely püspök (milkai) 231
Gergely püspök (nyitrai) 215
Gerlai kolostor 389
Gersei Pető család 187
Gesztelyi Nagy János 202, 223
Gesztenye 247
Geszteréd 293
Geszti János 333, 335, 340
Gianó Jordán 8
Gibaracz 161
Gilétfy Miklós 42
Giletincz 363
Gimesy János kalocsai érsek 154
Golz Ferdinánd 138
Gombos Imre 490, 511
Gonzaga 170, 173, 458
Gorbonak (Garbonak) 173
Gotói (Kutyevoi) apátság 65
Gottál Gáspár 194
Gottmann Gergely 438, 467
Göböl István 160
Göding 444, 488, 498
Gönczöl érsek 18
Gönczruszkai Péter 183
Görgetegi Istvánné 23
Görgey Benedek 198
Gósi Ferencz 454
Götz János 512
Grebeni őrség (Bosznia) 312
Gregorics Bernardin 510
Gritti Alajos 392
Grodeczin Gábor 99
Gruman Miklós 183
Grumelli Jakab 364, 365

- Gubasóczy János 239
 Gubernát Antal 518
 Gubernát Adám 511
 Gudovics László 139
 Gulics Antal 500
 Gundák János 193
 Gúnya 311
 Guzmán Dániel 141, 167
 Gyergyai Ferenc 429
 Gyöngyös 381, 399, 429, 458,
 490, 502, 508, 522, 525, 526,
 528, 530
 Gyöngyösi közgyűlés 421, 436
 441
 Gyöngyösi Albert 529
 Gyöngyösi Ambrus 437
 Gyöngyösi Angelus 450
 Gyöngyösi Berzenczei Miklós 418
 Gyöngyösi Fejér János 470
 Gyöngyösi Ferencz 423, 424
 Gyöngyösi Gergely 438
 Gyöngyösi Imre 422, 424, 436,
 445, 525
 Gyöngyösi János 460
 Gyöngyösi Krizosztom 439, 456
 Gyöngyösi Mihály 424
 Gyöngyösi Nyirő János 437
 György atya 175
 György ör 60, 67, 215
 György testvér 385, 405, 428
 Györgyfy Tamás 427
 Györgyi kolostor 403
 Györgyi Bodó család 340
 Györgyi Bodó Ferencz 375
 Győr 31, 100, 166, 174, 176
 Győri kolostor 33, 58, 89, 115, 176
 Győri közgyűlés 33
 Győri őrség 242
 Györkei vereség 473
 Gyula 314, 414, 415, 504
 Gyulai kolostor 332
 Gyulai közgyűlés 352, 391, 394
 II. Gyula pápa 78, 365, 368
 Gyulafehérvár 427, 428, 335
 Gyulai Ambrus 423
 Gyulai Balázs 390
 Gyulai Gáspár 423
 Gyulai Gergely 351
 Gyulai János 84, 389
 Gyulai Kelemen 392
 Gyulai Márton 99, 106
 Gyurgyevác 173
 Habelicz Mihály 476
 Habermann Bonaventura 474
 Habók Krizosztom 438, 530, 531
 Haczak (Hátszeg) 310, 335
 Hadad 428, 429
 Hagenau 360
 Hagymási Lőrincz 390
 Hahót 170
 Hahót Mihály 20
 Hahóthy Albert 391, 402, 407
 Hainburg 229
 Hajdú Innoczent 493, 498, 512,
 516
 Hajmó provinciális 31
 Halasi Dénes 481
 Haller János 235
 Hanuska Mátyás 440, 511, 516
 Harapki Botos család 314
 Harapka 314
 Hardi Gellért 387, 388
 Harkay Péter 187
 Hartyáni Ferencz 404, 408
 Hartyáni Márton 496
 Hartel Jakab 505, 512
 Haskó Jakab 501, 506
 Haram 309
 Havasely 310
 Háb püspök 230
 Hantai Márton 373
 Hátszegi kolostor 349
 Hen János 253
 Henisz vize 246
 Henke Benedek 382
 Henke Salatiel 382
 Heiszler 489
 Heister 169, 296
 Henőczyi birtok 213
 Herbeville 515
 Herencsényi Erzsébet 449
 Hereny család 173
 Herkovics 289

- Hermányi Tiborc 438
 Herovics Mátyás 109
 Hetés 151
 Hetényi Albert 502
 Hetési Pethe család 151
 Hetési Pethe Adámné 224
 Hetési Péter 401
 Hevesi Gergely 322
 Hevesi Péter 456
 Héderhelyi kolostor 390
 Héderhelyi Mihály 390
 Héderváry László 160, 175
 Hidasi Sándor 226
 Hidvégi Máté 402, 407, 408
 Hietl Nárczisz 129, 469
 Himesegyházi Máté 392
 Himfy Tamás 350
 Hockeborn Gotfried 486
 Hofkirchen Károly 192, 482, 493, 498
 Homonna 465, 473, 475, 481
 Homonnai kolostor 387
 Homonnay Györgyné 465, 477, 480
 Homonnayné 491, 499, 501, 509
 Honeshaj 503
 Honti Miklós 480, 484
 Horhi Mátyás 388, 389, 397, 401, 406, 407, 410, 414
 Horia Miklós 77, 218
 Horvát András 91, 454
 Horvát Balázs 450, 461
 Horvát Eleazár 489
 Horvát Mihály 438, 508, 531
 Horváti János 311, 526
 Horvátország 8
 Hosszútóti György 211
 Höflány 188
 Hradistye 431, 449, 456, 458, 469, 477, 491, 508, 515, 516, 526, 531
 Hradistyei közgyűlés 432, 435, 440
 Hricsó 451
 Hruseviczai Márton 298
 Hueber Fortunat 492
 Hueber Márton 190
 Hueber Vid 438, 502, 531
 Hunyad 335
 Hunyadi Ferencz 401, 402, 406, 407, 408
 Hunyadi János 58, 59, 156, 166, 202, 325, 331, 334, 341
 Hunyadi Mátyás 335
 Huszti András 355
 Ibafalvi Tamás 376
 Igal 343
 Igali Egyed 322, 343
 Igali Fábrián 61, 62, 66, 68, 69, 81, 96, 97, 158, 172, 241, 246, 252
 Igló 177
 Illésházy István 108, 209
 Illésházy Miklós 518
 Illési 247
 Illyevölgyi János 398, 402, 408, 409, 410
 Imre atya 231
 Imre káplán 160
 Imre ór 160
 Imre testvér 54
 IV. Incze pápa 17, 18, 19, 225
 VI. Incze pápa 43, 251
 VIII. Incze pápa 352, 357
 Inczédi Nyári István 478
 Indenczy Kelemen 339
 Ipolthy Pál 149
 Irázi Miklós 391
 Isaszeg 420
 Isecz 291
 Islam aga 489
 V. István király 22, 23, 163, 196, 200, 207
 István vajda 341
 István provinciális 27, 202
 István ór 163, 256
 István hitszónok 160, 208
 István atya 30, 65
 Istvánffy Miklós 88, 89
 Istvanovics Menyhért 125
 Ivácsy István 369
 Ivanics 177
 Ivanicsi kolostor 113, 115
 Ivanicsi István 401, 402

- Ivanovics Elzear 140
 Ivánczi István 383, 391
 Ivánkovichs Ambrus 438, 471, 477, 480
 Izabella királyné 104, 417
 Izdenczy András 192
 Izdenczy Kelemen 349
 Izvalies Péter 79, 361, 368

 Jagasics György 117, 194, 195
 Jakab kardinális 15
 Jakab püspök 154, 230
 Jakab provinciális 17
 Jakab testvér 168
 Jakab 318
 Jakab bíró 231
 Jakabfia János 230
 Jakcsy család 415
 Jaklin Miklós 511
 Jakubini Fulgencz 488, 493, 498, 501
 Jakusincz 180
 Jakusith György 114, 188, 242
 Jambrusich Illés 120
 Janik Kristóf 438, 500, 502, 530, 531
 Jánoki István 398
 Jánoky kapitány 491
 XXII. János pápa 43, 54, 165
 XXIII. János pápa 51, 188, 315
 János apát 66
 János atya 234
 János provinciális 21, 34, 35, 36, 153, 204
 János őr 30, 208, 234
 János igazgató 166
 János testvér 39, 55, 164, 208
 János király 92, 398, 399
 János szász herceg 394
 János Zsigmond 103, 104, 146, 294, 414, 418
 János főispán 59, 178
 Jánosfia Balázs 56
 Jánoshegy 503
 Jánosi 146, 147
 Jánosi Benedek 443
 Jánosi Imre 511

 Jánosi Sebestyén 341
 Jánosrét 503
 Jász Lőrincz 438
 Jászai György 448
 Jászai Márton 462
 Jászberény 405, 424, 502, 506, 509, 526
 Jászberényi kolostor 68
 Jászberényi közgyűlés 395
 Jászberényi Gáspár 437, 438, 439, 478, 477
 Jászó 117
 Jávorszky Mihály 521
 Jelich atya 307
 Jenei őrség 406
 Jeromos őr 253
 Jeruzsálem 373
 Jesi Fulgencz 437, 445, 454, 529
 I. József király 167
 II. József császár 514
 Juth (Gyuth) 20, 178
 Juthi kolostor 23, 34

 Kabol (Kovil) 314, 385
 Kaboli kolostor 331
 Kaboli László 234
 Kaczerek Ferencz 468
 Kaczianer 387
 Kaderlauf János 465
 Kaffa 37
 Kaffai János 336
 Kakas Miklós 196
 Kalmár János 297
 Kalocsa 496, 508
 Kamarácz Tamás 388
 Kamaracza 181
 Kamonc 320
 Kamonczy István 157, 209, 236, 294
 Kamonczi Kristóf 157
 Kamonczi Tamás 392
 Kanczer Egyed 500
 Kanizsa 100, 151, 178
 Kanizsay család 188
 Kanizsai Benedek 401
 Kanizsay István 188
 Kanizsay János 48, 178, 179

- Kanizsay László 179, 189, 227, 255
 Kanizsay Miklós 179
 Kapcsaki kánság 37
 Kapi 500
 Kapisztrán Sz. János 66, 499
 Kaposvár 100, 187, 250
 Kappeln László 255
 Kaprincicza 195
 Kaproncza 179, 181, 291
 Kapronczai kolostor 28, 99, 114, 115
 Kapronczai közgyűlés 40
 Kapronczai Bonaventura 361, 366, 367
 Kapronczai Gábor 472
 Kapronczai György 409
 Karatin István 502
 Karácsondi András 364
 Karánsebes 313, 335, 357, 417
 Karánsebesi Mihály 71
 Karkai Lőrincz 401
 Karlócza 507
 Kassa 91, 104, 182, 456, 460, 467, 472, 485, 491, 501, 503, 522, 526, 530
 Kassai kolostor 50, 86, 468
 Kassai közgyűlés 504
 Kassai Antal 215
 Kassai Kristóf 92, 394
 Kassai Pál 252
 Katona Pál 397
 Katonai Pál 388, 393
 Kágyai Ferencz 390
 Kákonyi Theogonia 129
 Kállai János 402
 Kállai Tamás 450, 454
 Kálmán püspök 46
 Kálmán ör 344
 Kálmán testvér 29
 Kálmánsehi Ispán Gál 249
 Kálmánsehi Mihály 91
 Kálmánsehi Miklós 401
 Kápolnai Mátyás 402
 Karán-Sebes 117, 310, 312
 I. Károly király 31, 32, 34, 35, 38, 155, 197, 205, 305
 III. Károly király 137
 Káta 408
 Kázmér atya 481
 Kázmér herceg 215
 Kecseth Márton 187, 249
 Kecskemét 409, 424, 456, 463, 476, 480, 515, 526
 Kecskeméti Ambrus 425
 Kecskeméti Gellért 136, 438, 439, 468, 488, 491, 492, 497
 Keglevich Anna 195
 Keglevich Ferencz 195, 301
 Kelefi Dénes 439, 510, 515, 523, 531
 IV. Kelemen pápa 19, 233
 VI. Kelemen pápa 197
 VII. Kelemen pápa 123
 VIII. Kelemen pápa 106, 122
 X. Kelemen pápa 128, 477
 Kelemen ör 160
 Kelemen testvér 42, 163
 Kellemesi Melczer Sándor 480
 Kemney (Kimlei) Jakab és Borbála 254
 Kenderessy Mihály 381
 Kendi Ferencz 403, 406, 408
 Kerekegyházi Laczk 39, 42
 Kerekegyházi Laczkfy II. István 186
 Kereskényi Antal 215
 Keresztessy Máté 221
 Keresztély Ágost 241, 518
 Keresztúri László 388, 407
 Keresztúri Vitalis 401, 402
 Kerékgyártó Mihály 91
 Keszeg Sebestyén 496, 506
 Keszi Ferencz 386, 398, 402
 Keszthely 46, 186, 188, 463
 Keszthelyi kolostor 57, 115
 Kesztlöczy Ambrus 346
 Kevi őrség 312
 Kékesi monostor 31
 Kéty 159
 Kétyi János 43, 44, 159, 165, 174
 Kézdy Balázs 202
 Kicska Lajos 438, 508, 519, 531
 Kilia vára 341

- Kilit püspök 158
 Kirchenhoffer Lajos 128, 475
 Kirinics Gábor 117, 194, 195,
 210, 224, 291
 Kis Fülöp 16
 Kis Tamás 496
 Kisboldogfalvi Gergely 450
 Kislonyiki Tamás 219, 220
 Kismarton 127, 188, 191, 242
 Kismartoni kolostor 50, 89, 115,
 142
 Kismartoni közgyűlés 117
 Kismihályfalva 332
 Kisszeben 474
 Kistapolcsány 508
 Kisvárdai Simon 516, 523
 Klimpa 254
 Klingenpach 254
 Klokocsi György 297
 Kloster 173
 Klosz Venzelin 233
 Kocsánfalva 289
 Koháry István 486, 490, 494, 503
 Kollonich Erneszt 192
 Kollonich Lipót 168, 496
 Kolluth 333
 Kolozsmonostor 148
 Kolozsvár 391, 414, 428, 429
 Kolozsvári Bertalan 438, 455
 Kolozsvári Ferencz 395
 Kolozsvári Lőrincz 412, 424
 Kolozsvári Pál 400, 417, 419
 Komári Ambrus 386
 Komárom 113, 192
 Komáromi kolostor 115
 Komáromi Accursius 463
 Komlós Placid 491
 Koneshaj 500, 502
 Konrád ör 205
 Konrádi Fábrián 368
 Konstantini Lukács 438, 530
 Konstantinápoly 333
 Kont Miklós 42
 Kopácsi János 388, 391, 396, 397
 Kopsányi Bonaventura 189, 190
 Kopsányi Márton 109, 111, 114,
 115, 443
 Kopi István 405
 Koprer Ferencz 148
 Korbavai Gróf Ivánné 355
 Korlatovics Róbert 127, 128, 192
 Korniss Boldizsár 428
 Kórógyi család 314
 Koroskai György 161
 Korotna 187, 250
 Korpád 250
 Kósafi Pétermann 222
 Kossin Ferencz 438
 Kosulics Kapisztrán 499
 Kosztajnicza 191
 Kosztajniczai kolostor 50, 91
 Kosztajniczai György 199
 Kotler Mihály 183
 Kotnár 433
 Kotniczi István 299
 Kotromanovics István 306
 Kovács Ambrús 118, 120, 301
 Kovászi Balázs 93, 172
 Kozák Antal 503
 Kozárdi László 66
 Kozma testvér 173
 Kóhalmi Ferencz 424
 Köleséri Benedek 328
 Köleséri Gergely 217
 Kölni János 198
 Kölyüd 337, 385
 Kölyüdi kolostor 333
 Kölyüdi Balázs 386
 Kölyüdi Lőrincz 209
 Körmend 383
 Körmendi Miklós 457
 Körmöczbánya 459, 465, 478,
 491, 500, 511
 Körmöczbányai közgyűlés 519
 Körös 193, 194, 243, 290, 300
 Körösi kolostor 115
 Körösi Gergely 85, 89, 90
 Köröshegyi kolostor 397
 Kőszeg 23, 128, 187, 195
 Kőszegi kolostor 34
 Kőszeghy család 196, 295
 Kőszeghy Henrik 24, 28, 179
 Kőszeghy Miklós 196
 Kövendi Székely Jakab 355

- Kövesd 310
 Kövesdi őrség 312
 Kövesdi Orbán 385
 Köveskúti Benedek 349
 Kövi 309
 Közép-Szolnok 314
 Kracher Lestyán 142, 504
 Krajasics Antal 194
 Krakai őrség 23
 Krakó 333, 451
 Kramár Szollár Péter 180
 Krapina 195
 Krapinai keletor 114, 115
 Krasznahorka 480, 515
 Králich Dániel 115
 Krempniczér János 234
 Kristóf hitszónok 95, 256
 Kristóf ór 255
 Krisudovszki Izidor 503
 Krus Bernát 494
 Kubiczka Czirill 518
 Kubovics Ferencz 426
 Kuckländer 167
 Kujaviai Erzsébet 306
 Kulcsár Gergely 467
 Kunigunda (Szent) 163
 Kuratóczy Mihály 438, 465, 474,
 484, 530
 Kurczolai János 316
 Kusaly 410, 415
 Kusali Jakcs család 314
 Kustyerolcz 194
 Küküllei János 41
 Kürü (Küllő) 187
 Kyran Tamás 465, 530

 Laczkffy István 39, 46
 Laibach 120
 Lajos püspök 34, 197
 Lajos ór 175, 234, 253
 Lajos atya 233
 II. Lajos király 85, 89, 92, 101,
 227, 234, 256, 289, 488
 Lakompak 189
 Lanzendorf 191
 Lanzott Udalrik 465
 Laposrévi János 66

 Laskai Osvát 76, 354, 356, 360,
 362, 364, 368, 497
 Laszki Jeromos 157
 Lazari Antal 134, 135, 139, 496
 László mester 163
 IV. László király 22—28, 40, 163,
 170, 201, 207, 214, 229
 Latke Bernardin 468
 Lázár Norbert 490, 494, 501
 Lehoczky Márton 518
 Leitermayer Bernardin 150
 Lendvai Antal 531
 Lendvai Bánffy család 20, 145
 Lendvai Bánffy János 85, 295
 Lendvai Márkus Mihály 86
 Lendvai Márkus Miklós 86
 Lendvai Miklós 43
 Lengyel Henrik 316
 Lengyel János 484
 Lenkovics János 180
 X. Leó pápa 82, 85, 369, 372,
 375, 381
 Leó Mátyás 427, 435, 437, 441
 Leone József 131
 Lesseni Berárd 498
 Letonicz 487
 Lédeczi Takács György 219
 Léka 36, 196
 Lénárd testvér 386
 Léva 476, 486, 511, 513, 523
 Licchetti Ferencz 380
 Lichtenstein Miklós 351
 Lindvai Antal 484
 Lindvai Lajos 438
 Lipcse 196
 Lipcsei közgyűlés 35
 I. Lipót király 136, 168, 487, 514
 Lipót főherceg 235
 Lipótvár 467
 Lippa 59, 87, 100, 197, 335
 Lippai kolostor 34, 39, 58, 99
 Lippai közgyűlés 42
 Lippay érsek 242, 459
 Lippai Bernát 412
 Lippai Ferencz 85, 87, 88, 89,
 91, 92, 93, 157, 176, 206, 293
 Lippai Kis Lukács 471

- Lippai Lukács 529
 Lippai Dalmát Lukács 462
 Liptai kolostor 387, 396, 418
 Lipthai Ádám 513
 Litomiczky László 120, 122,
 125, 192, 224
 Litva János 387
 Lobkovitz Poppel 433
 Lodomér érsek 230
 Lokinczki Miklós 473
 Lom folyó 308
 Lopasovszki Timót 488, 467,
 484, 531
 Loránt őr 208
 Losonczy család 314, 393
 Losonczy Albert 344
 Losonczy András 437
 Losonczy Zsigmond 184
 Lósy érsek 210, 480
 Lotharingiai Bonaventura 458,
 529
 Lotharingiai Károly 132, 167,
 169, 487, 492
 Lőcse 23, 198, 394, 472, 476
 Lőcsei kolostor 100
 Lőkös Miklós 232
 Lubenieczky Valérián 426, 433
 Luceoli Gianbattista 110
 Ludas 478
 Ludassi Uganovics Jeromos 503
 Ludányi Gotthárd 30, 164
 Ludbrég 46, 199
 Ludbrégi kolostor 99
 Lukács domonkosrendű 32
 Lukács őr 183
 Lukács testvér 85
 Luprecht-szásza 145
 Luther 289, 395
 Lüttich 204
 Lynchaeus Walter 177
 Lyon 17
 Lyoni gyűlés 379

 Macsár Albert 438
 Macskásy család 335
 Magni Antal 293
 Magyar Gergely 38, 56
 Magyar Illés 37
 Magyar István 78, 325
 Magyar Lukács 308
 Magyar Miklós 360
 Magyar Pálné 43
 Magyaróvári kolostor 117
 Majer Lipót 482
 Major Gábor 141
 Maklár 160
 Makovicza 471
 Malaczka 199
 Malaczkai konvent 119
 Malaki Ferencz 470, 477, 482
 Malobiczki Péter 525
 Malomfalvi Gergely 119, 121,
 127, 176
 Manák János 167, 486
 Marczell provinciális 20
 Marchia 204
 Marczaly család 245, 295
 Marczaly János 246, 295, 322
 Marczaly István 246
 Margit (Boldog) 153
 Margit asszony 175
 Margitfalvi Benedek 407
 Margitsziget 31, 200
 Margitszigeti őrség 33
 Margitszigeti kolostor 27
 Markóczy Konrád 491
 Marlovith 168, 486
 Marosvásárhely 203, 414
 Marosvásárhelyi kolostor 58, 331
 Maróti Bazil 501, 514
 Maróthy János 314
 Maróthy Jánosné 332
 Maróthy Lászlóné 332
 Maskóczy Konrád 498
 Mathusnyai Mátyás 93, 94, 299
 Matucsina patak 298
 Matucsina Zsuzsanna 75
 Mattyasovszky László 151, 503
 Mayer Gottfried 440
 Mácsai őrség 312
 Mácsó 311
 Mágocsi Gáspár 147, 415
 Mágocsi János 420, 423
 Mántovai Jakab 361

- Mányai Domokos 138, 139
 Mária királyné 162, 294
 Márk provinciális 36
 Márk őr 22
 Márk atya 163
 Márkai Jakab 316, 319, 321, 322, 328, 338
 V. Márton pápa 53, 71, 78, 160, 166, 179, 252, 305, 323
 Márton provinciális 39, 299
 Márton főesperes 249
 Márton őr 297, 298
 Márton testvér 45
 Máté testvér 175
 Mátyás király 68, 72, 156, 160, 176, 189, 223, 234, 254, 255, 340, 348, 349, 351
 Mátyás őr 253, 354
 Mátyás testvér 30, 196
 Mátyusföld 388
 Mecskei János 294
 Medgyes 414
 Medgyesi kolostor 404
 Medgyesi Imre 407
 Medgyesi Móricz 40
 Medgyesaljai kolostor 410
 Megyeri Tamás 227
 Megyurecski Timót 178
 Mehemet 405, 409
 Mekcei Péter 98, 99, 102, 104, 146, 147, 187, 219, 220
 Melczer Bonaventura 529
 Meleg Boldizsár 147
 Menedékkő 100
 Mercz Krizosztom 494
 Mercy 489
 Merenyey Péter 409
 Mesnicz 351
 Messana Archangel 109
 Messina Archangelus 300
 Mezőgyáni György 388
 Mezőkövesd 385
 Mezőtelegd 203
 Mihalik Miklós 438, 462, 480, 482, 530, 531
 Mihály püspök 71
 Mihály őr 253, 254
 Mihály előadó 158
 Mihály atya 153, 166, 247
 Mihály vajda 429
 Mihály bíró 298
 Mihály fia Antal 65
 Mihály fia Máté 71
 Miklai Mátyás 90, 92, 94, 97, 101
 III. Miklós pápa 25
 V. Miklós pápa 60, 295, 329, 348, 363
 Miklós püspök 380
 Miklós kanonok 32, 226
 Miklós provinciális 45, 48
 Miklós plébános 160, 251
 Miklós előadó 31
 Miklós testvér 173, 202, 405
 Miklós úr 27
 I. Miksa király 105, 146, 186, 240, 289
 Milánó 204
 Milánói egyetemes gyűlés 359
 Milánói Celesztin 131
 Miletinczi Antal 354
 Milkói püspökség 26, 27
 Miller Jánosné 241
 Milvani György 392
 Miskey Félix 128, 139, 150
 Miskolcz 419
 Miskolczi Orbán 419
 Miskolczi Péter 388
 Mocsolyai András 390
 Móczár Miklós 296
 Modenai Gellért 76, 357
 Mohács 89
 Mohácsi Tamás 421, 422
 Moldva 202, 321
 Molina János 127, 469
 Molnár Bálint 220
 Molnár Demeter 220
 Molnár Gergely 78, 217
 Molnár Joachim 439, 523
 Molnár Péter 216
 Monaj 159
 Monaji Lőrincz 44, 159
 Monoszlai Csupor család 340
 Monoszlai András 172
 Monoszlai Egyed 208

- Monoszlai Gábor 427
 Monoszlóvárálja 340, 389
 Monte Buzzo Antal 522
 Monte Brandone 316
 Monte Fiori Gentilis 31, 32
 Mora Atanáz 437, 490, 501, 508
 Morachio Wolfgang 125
 Morava folyó 308
 Móré István 449
 Móré Mihály 356
 Móri Szilveszter 120, 122
 Mortályosi Lőrincz 86
 Morva György 184
 Morva Miklós 345
 Moser Mihály 180
 Moskon Józsefné 301
 Mossoczy Zakariás 220
 Mucsa Benedek 355, 362
 Munkács 103, 144–147, 472, 484, 494
 Munkácsi Maximilián 132
 Muraszombat 127, 129
 Murány 505
 Mutnoky Mihályné 357
 Muzsaj 472
 Münchener Frigyes 460
- Nagy Imre 91, 184
 Nagy János 437, 485, 489, 501, 505, 508, 513, 514, 517, 520
 Nagy Kálmán 531
 Nagy Lajos király 38, 39, 41, 42, 45, 47, 154, 164, 199, 308
 Nagy Mátyás 471
 Nagy Mihály 470
 Nagyas Remig 438, 477, 480, 482, 495
 Nagybánya 369, 406, 476
 Nagybányai kolostor 410
 Nagy-Berény (Iharos) 240
 Nagybégányi Simon 146
 Nagydobosi István 387
 Nagykanizsai kolostor 50, 57
 Nagykanizsai közgyűlés 40
 Nagykereki 104
 Nagylucei Balázs, János, Orbán 254
- Nagy Mihály 473
 Nagyolaszi (Frankavilla) 16, 155, 204
 Nagyolaszi kolostor 50
 Nagyolaszi közgyűlés 45
 Nagyszeben 205
 Nagyszebeni kolostor 32, 56
 Nagyszombat 33, 108, 127, 155, 169, 207, 209
 Nagyszombati kolostor 129
 Nagyszombati közgyűlés 40, 124, 139, 140
 Nagyszöllős 384, 415, 468, 469, 471, 472, 498, 509
 Nagyszöllősi közgyűlés 413
 Nagyvárad 77, 88, 102, 292, 383, 397, 417, 424, 501
 Nagyváradi kolostor 400
 Nagyváradi közgyűlés 92, 161, 405, 407, 409, 410, 412
 Nagyváti Ferencz 147
 Nahács 110, 118
 Nardi Pál 387
 Nasicz 72, 173
 Nasl Jakab 439, 519
 Nádasdi Balázs 408
 Nádasdi Bálint 402, 419
 Nádasdi Ferencz 145
 Nádasdi Tamás 415
 Nádasdi Gáspár 437
 Nádasdi Gergely 443, 445, 524
 Nádudvar 104
 Nágocsi Márton 387, 388, 391, 394, 398, 397, 401, 407, 409, 410
 Nána 39
 Nánabeszter Demeter 200
 Nándorfejérvár 337
 Nándorfejérvári Szlávitý Jeromos 462
 Nápoly 369
 Nápolyi László 315
 Náprágyi Demeter 125
 Nedeczki Menyhért 511
 Nekcse 212
 Nekcsei kolostor 28, 99
 Nekcsei közgyűlés 35, 36

- Nekcsey Demeter 212
 Nekcsey Gergely 56
 Nekcsey Miklós 28
 Nekcsey Pál 174
 Nesthi Mihály 91
 Nestler Henrik 167
 Neszti János 143
 Neuhaus 486
 Neumann (Neimon) Berard 513,
 525
 Német Antal 149
 Német Henrik 30, 155
 Német Márton 198
 Németlipcsei kolostor 50
 Németujvár 212
 Németujvári kolostor 117
 Németujvári Benedek 387
 Néveri Molnár Péter 219
 Nigrelli 504, 509
 Nováki Lajos 465
 Nováki Máté 417
 Nova koruska 194
 Nürnbergi Bolsak János 297
 Nyári Balázs 360, 362, 367
 Nyári István 450
 Nyári Krisztina 150
 Nyárvize 246
 Nyék 254
 Nyéki Mátyás 398
 Nyirbátori kolostor 387, 418
 Nyiró János 441
 Nyitra 60, 213, 430
 Nyitrai kolostor 57, 78, 86, 115,
 126, 469
 Nyitra-Pereszslény 489
 Nyitrai Balázs 166
 Nyitrai Jakab 483
 Nyitrai János 190
 Nyomári Balázs 160

 Ogge Jácint 508
 Ograd 194
 Ohrelovicz Péter 530
 Okolicsnai kolostor 345, 387, 423
 Okolicsnó 494, 509
 Olivér szerémi püspök 21
 Ondrejkovics Lénárd 495
 Ondreovics Miklós 200
 Onelli Bernardin 465
 Oppersdorf 494
 Orantius András 301
 VI. Orbán pápa 4, 5, 54, 208
 VIII. Orbán pápa 301, 401, 440,
 446
 Orbóczy András 401
 Orchóczy Gáspár 194
 Orlovics Péter 438
 Ormányközi György 386
 Ormosd 223, 355, 407
 Ormosdi kolostor 109, 115, 407
 Orsova 309
 Orsovai őrség 312
 Orsovai kolostor 331
 Országh család 393
 Országh János 66, 344
 Országh Mihály 66, 67, 68, 344,
 349
 Orszlán bég 99
 Ostál Hilár 488, 498
 Oszlányi István 450, 455
 Osztrák Ágnes 230
 Ottokár király 214, 229
 Ó-Buda 85, 88, 202, 222
 Ó-budai kolostor 39, 44, 89
 Ó-budai klarisszák 40
 Ó-budai gyűlés 69
 Óbudai János 154
 Ócsa 202
 Óvári Benedek 389
 Ozora 342, 405, 409
 Ozorai őrség 378
 Ozorai Albert 390
 Ozorai Pipó 314

 Öcsényi László 55
 Öroői Mihály 409
 Ötvös 247
 Özbeg kán 37

 Padiássi Kelemen 525
 Padiela Kelemen 438, 467
 Paks 385
 Paksi kolostor 397
 Paksi György 385

- Paksi János 216
 Paksi Miklós 379
 Palásti András 168, 437, 438,
 487, 494, 495, 501, 503, 530
 Palereczi András 91
 Palicsnai György 398
 Palkai András 407
 Pallet Henrik 482
 Paltran András 256
 Panicz János 494
 Pap Izrael 478
 Parniczky Egyed 475
 Paschalis atya 190
 Paska püspök 214
 Patachich Ilona 301
 Patai Ágoston 477, 484
 Patai Macsár Albert 438, 456, 457
 Patai Mihály 437
 Patai Tamás 387, 388, 391, 393,
 406
 Pataki őrség 378
 Pataki Ferencz 340
 Pataki Gergely 387
 Patanich Mátyás 297
 Patfalva 149
 Patlai András 471
 Paulis Bazil 525
 Pádova 334
 II. Pál pápa 68, 355
 V. Pál pápa 441
 Pál püspök 230
 Pál ör 187
 Pál előadó 159
 Pál titkár 28
 Pál mester 40
 Pál testvér 153
 Pál ferenczrendi 22
 Pálffy István 199, 210, 241
 Pálffy Pál 461
 Pálffy Tamás 192, 200
 Pálkai András 409
 Pálóczy család 244
 Pálóczy Antalné 386
 Pálóczy László, Simon, János 244
 Pálóczy László 59, 331
 Pálóczy Mátyus 214
 Pálóczy Simon 331
 Pálosszentlászló 31
 Pályi Gábor 349
 Pápa 124, 224, 369, 417
 Pápai kolostor 129
 Pápai Miklós 401
 Pápai Pál 394
 Pápai Tamás 388
 Pármai gyűlés 89
 Párucza 220
 Páruczay Kristóf 227
 Páska püspök 230
 Pásztai András 531
 Pásztai János 373
 Pásztóhi Ferencz 215
 Pásztóhi Imre 438
 Pásztóhi Miklós 351
 Pázmány Péter 112, 169, 178,
 192, 210, 291, 412, 452
 Pechinoli Angelo 72
 Pekry Lajos 101, 102, 250, 289,
 397
 Pelbárt ör 354
 Pelsőczi György 484
 Pempflinger Márk 91, 157, 206
 Perecske (Pölöcske) 314, 385
 Perecskei kolostor 331, 337, 392
 Perekese 322
 Perényi család 182, 415, 468
 Perényi Ferencz 384, 472
 Perényi Gábor 384, 400
 Perényi Gáborné 402
 Perényi Imre 82
 Perényi János 408, 409, 413
 Perényi Miklós 36
 Perényi Péter 400, 404
 Perényi Richnai Pálné 400
 Pernekár 221
 Perneszi Ferencz 249
 Perusino Angelo 61
 Pest 225, 409, 490, 497
 Pesti kolostor 58, 403
 Pesti közgyűlés 492
 Pesti országgyűlés 31
 Pesti Gergely 170
 Pesti József 185
 Pesti Mátyás 383, 386
 Pete Ferdinánd 480, 501

- Pete Gál 249
 Pete János 501
 Peterdi János 388
 Peterleni Gellért 525
 Pethe Ádám 224
 Pethe György 241
 Pethe László 221, 241
 Pethe Márton 426
 Pethő család 249
 Pethő Ferencz 491, 494, 496, 499, 505
 Pethő Gáspár 499
 Pető-család 478, 480
 Pető János 486
 Petrócz 350, 387, 389
 Petróczi kolostor 390
 Petrovich Péter 103, 104, 146, 158
 Petry László 293
 Pettau 101, 250
 Pettoviai György 390
 Péchy Lukács 106
 Pécs 16, 69, 82, 87, 95, 226, 230, 337, 405
 Pécsi őrség 33
 Pécsi kolostor 99
 Pécsi közgyűlés 40, 42
 Pécsi Flórián 515
 Pécsi Pál 357
 Pécsváradi Gábor 367, 368, 373, 379, 382, 386
 Péter kardinális 175
 Péter erdélyi püspök 31
 Péter csanádi püspök 328
 Péter főesperes 159, 336
 Péter provinciális 21, 36
 Péter perjel 101
 Péter vajda 149, 387
 Péter Ferencz 475
 Péterfia Jakab 34, 156
 Pintár Páska 120
 Pireto Antal 315, 316
 Pisai gyűlés 23
 Pisai Albert 14
 Pisai Antal 60
 Pisani Bertalan 202
 II. Pius pápa 343
 Plankel János 194
 Plöchner Ferencz 141
 Pócsi János 422
 Podgyaisics Ágoston 122, 124, 125
 Podiebrádszki Ambrus 437, 469, 475, 477, 494, 500
 Podiela Kelemen 440
 Pókafalvi kolostor 228, 332
 Pokorny Simon 505
 Polacsek Jeromos 489
 Polentári Czirill 525
 Poltári János 394
 Polyáncai kolostor 397
 Pompos Mihály 208
 Porcaria Jakab 375
 Porkoláb János 428, 437
 Porosz János 386
 Porubszki Ágoston 477
 Potári Félix 489
 Pozsega 318
 Pozsegai őrség 33
 Pozsegai kolostor 50
 Pozsegavár 228
 Pozsegai Balázs 55
 Pozsegai Miklós 228
 Pozsony 87, 89, 94, 157, 175, 219, 228, 242
 Pozsonyi közgyűlés 35, 110, 111, 113, 118, 125, 127—131, 138, 139, 141, 142
 Pozsonyi apácakolostor 28
 Pozsonyi Ulrik 289
 Pölöske 151, 170
 Pölkeviczi Mihály 233
 Pörös Mihály 132
 Pöstyén 451
 Pöte Ferdinánd 494
 Pöte János 483, 493
 Prato Ferencz 87
 Preiner János 176
 Pretoka-patak 298
 Pribicsi Baksa György 297
 Pribojevich Pál 180
 Primadici Jakab 328
 Privigyei Ágoston 437, 447, 529
 Promperger Arzén 132
 Provincia Hungariae 16

- Pruffius Benignus 492
 Pruszkai kolostor 115
 Pruszkai Simon 466
 Pupik Frigyes 485
 Purgstaller 239
 Pusztasomorja 149
 Putnok 481
 Putnoki Sándor 468
 Püspöki Egyed 468

 Quirini Bernardin 427

 Radna 148
 Radossini László 523
 Rafain bán 156
 Ramocsaházy Orbán 439, 519, 523
 Ramocsaházy Remig 126, 129
 Rangoni Gábor 71, 72
 Rapató 153
 Rays János 256
 Rácsa 16
 Rácsai Márton 387
 Rácsai Péter 72, 401
 Ráduly 311
 Rákóczy György 117, 190, 210, 456
 Rákóczy Erzsébet 471
 Rákóczi Ferenc 469, 477, 484, 511, 513
 Rákóczi Júlia 491
 Rákóczi László 461, 465
 Rákosi gyűlés 225
 Rápolt őr 207
 Rednek (Vrdnik) 243
 Regensburg 460
 Regensburgi Bertót 24
 Regécz 468, 477, 480, 482
 Reggiói Ferencz 76, 357
 Remeteházi András 428, 437, 453
 Remetei Nárciss 140
 Remetincz 243, 387, 400, 408
 Requesens Alfonz 432
 Rezi vára 46
 Rezler polgár 239

 Réghi Iván, Miklós és Pál 37
 Révay Ferencz 101
 Révay Péter 209
 Riman János 360
 Robustelli 112, 113, 193, 299, 301
 Róma 460, 477, 532
 Római közgyűlés 82, 116, 134
 Román testvér 17
 Rossi Lénárd 45
 Roststock Egyed 438, 465
 Roszput 183
 Rottmann Móricz 531
 Rovere Julián 73, 353
 Rozgonyi Borbála 345
 Rozgonyi György 215
 Rozgonyi Rajnald 57
 Rozgonyi Simon 187
 Rubruquis Vilmos 24
 Rudinai János 110, 112, 209, 237, 241
 Rudolf király 229, 237, 240, 301, 427, 429
 Ruprechtszásza—Luprechtszásza 145

 Sajóudvarhely 148
 Salamon őr 159
 Salgótarjáni András 424
 Sambor 425
 Samkó Rafael 439, 516
 Sannio Bernát 479
 Sarcuela Jakab 339
 Sarengrad 314
 Sas Jakab 428
 Sasvár 456
 Saul őr 153
 Saul testvér 228
 Sattler Zsigmond 255
 Sámson 76
 IV. Sándor pápa 19, 47
 V. Sándor pápa 315
 VI. Sándor pápa 73, 231, 353, 356
 VII. Sándor pápa 123
 Sándorháza 151
 Sándor orvos 297
 Sándorfi Rafael 449
 Sánkfalvy Antal 216

- Sári Ambrus 437
 Sári Mátyás 436, 437, 443
 Sári Mihály 529
 Sárközi Albert 91
 Sárközi Innocent 511, 512, 518
 Sármellék 403
 Sárosi Bertalan 352
 Sáros 472
 Sárospatak 31, 59, 244, 346, 400, 404, 408
 Sárospataki őrség 406
 Sárospataki kolostor 58
 Sárospataki közgyűlés 33
 Sártváni Kristóf 215
 Sártváni Zsigmond 215
 Sárvári Lukács 408
 Sátoraljaújhely 400
 Schebach János 241
 Schedl János 111, 238
 Schiessl Egyed 118, 122
 Schlick 515
 Schmalzinger Bonaventúra 118
 Schmid Gábor 130
 Schimberger Ipolt 139
 Schwatz Lajos 126
 Scurcula Ferencz 439, 461, 456, 529
 Sebes I. Alsó-Sebes, Karán-Sebes
 Sebach János 519
 Segesdi János 86
 Segesdi László 144,
 Segesdi Magni Antal 227
 Segösd 31, 82, 100, 245, 250
 Segösi kolostor 28, 88
 Segösi közgyűlés 33, 35, 48, 49, 82, 95
 Segösi András 249
 Segösi Antal 89, 101, 223
 Segösi Anthim 86
 Segösi János 78, 85, 216
 Segösi Lukács 73, 74, 75, 80, 81, 84, 86, 91, 93, 171, 223, 354
 Segösi Márton 216, 223
 Segösi Nagy Antal 90, 93, 247
 Sellei Péter 224
 Sellyei Kornél 438, 499
 Selykeszék 205
 Semsey Gábor 478, 485, 488
 Semte 456
 Senkviczky Pál 128, 129
 Sennyei István 190, 296, 467, 492
 Sentei András 468, 470, 477
 Serédy Benedek 472
 Séllyei kolostor 390
 Séllyei János 401
 Séllyei Miklós 390
 Séra György 438, 439, 510
 Sibrik László 381
 Sicambria 13
 Sienai Ambrús 316
 Sienai Sz. Bernardin 324
 Siklós 226
 Silha Nárcissz 531
 Simon főesperes 320
 Simon főlovászmester 59
 Sinelanger Jakab 256
 Sirokai László 71
 Sirsich család 511
 Sisto Atanáz 515
 IV. Sixtus pápa 68, 70, 71, 346, 359
 Slivka Sebestyén 474
 Snarszki Ambrus 437, 450
 Sóbánya 477
 Sódos György 91
 Soklyai Bereczk 358
 Somlyai Bernardin 380, 382
 Somlyai Mihály 431, 436, 439, 444, 452, 458, 528
 Sommerein 149
 Somody Bernardin 438, 491, 493, 495
 Somody Ferencz 506
 Somogyi Pál 22
 Somogyvári konvent 249
 Sóos György 400
 Sopron 91, 113, 251
 Soproni kolostor 176
 Soproni közgyűlés 36, 40, 112
 Sopronczai István 352, 354, 366
 Sóvár 496
 Sóvári kolostor 345, 397
 Söjtör 170

- Spáczai Antal 177, 191
 Spankau 473
 Spányik János 508
 Spányik Sándor 489, 496, 499
 Spoletoi Antal 311
 Spork 469
 Spusdorfer János 184
 Stagni klostrom 307
 Stahrenberg Guidó 515
 Staronesik Özséb 491
 Starchi Pál 297
 Strasser Jeromos 443
 Strigl Bernardin 477
 Subity Mladen 306
 Súky Mihály 333
 Súky Péter 333
 Súky Benedek 333
 Surdi János 42, 52
 Suut Joachim 468, 476, 483
 Sümög 459, 463, 497
 Szabadka 527
 Szabatkai Péter 391
 Szablics Márk 150
 Szabó Bálint 321
 Szabó Benedek 184
 Szakcsi Máté 348
 Szakolcza 87, 397, 421, 429, —31,
 435, 456, 465, 482, 505, 513,
 526, 528, 530
 Szakolczai kolostor 345
 Szakolczai közgyűlés 422, 443,
 447, 448, 452, 456, 460, 463,
 466, 468, 469, 475, 479, 483,
 498, 501, 530
 Szakolczai Bernardin 437, 455
 Szakolczai Kelemen 437
 Szakolczai Simon 476
 Szakolczai Venczel 425
 Szaladin Cziprián 474
 Szala-Egerszeg 151
 Szalaházy Tamás 90, 236
 Szalai Márton 146
 Szalankeméni Miklós 55
 Szalárd 313, 340, 391, 397
 Szalárdi Gergely 401
 Szalkai Balázs 316
 Szalkai Krizosztom 498
 Szandecz 163
 Szarvasdi Gergely 69
 Szatai Gergely 391
 Szatai Mátyás 204, 219
 Szatmár 512
 Szatmári kolostor 58
 Szatmári közgyűlés 40, 49
 Szatmárnémeti Imre 220
 Szatmári Ferencz 170
 Szatmári György 185, 349, 383
 Szatmári Mátyás 412, 418, 422
 Szádeczky Ferencz 120
 Száka 408
 Szántai András 409, 410, 417
 Szántai Demeter 400
 Szántai Mihály 349
 Szárhegy 455
 Szász András 309
 Szász Gellért 30
 Szász Peregrin 307
 Szászvárosi kolostor 56
 Száva-Bazaköz 314
 Szávaszentdemeter 165, 318
 Szávaszentdemeteri kolostor 50
 Szeged 89, 337, 353, 405, 411,
 415, 462, 491, 493, 504, 526
 Szegedi kolostor 58, 99
 Szegedi közgyűlés 35, 61
 Szegedi Antal 89, 236, 250
 Szegedi Benedek 75
 Szegedi Elek 91, 95, 227, 293
 Szegedi Fábri András 463, 529
 Szegedi Ferencz 99, 100, 198,
 294, 340, 402, 418, 437, 460,
 461, 478, 529
 Szegedi Gergely 91, 93, 95, 96,
 98, 250, 256, 294
 Szegedi György 102, 367
 Szegedi Imre 237
 Szegedi István 463, 529
 Szegedi Jakab 198
 Szegedi János 389, 391, 439, 467
 Szegedi László 93
 Szegedi Lukács 294
 Szegedi Máté 91
 Szegedi Mátyás 237
 Szegedi Mihály 437, 459, 529

- Szegedi Pál 438, 492
 Szegedi Tamás 412
 Szeghi Pál 60
 Szeglak 72
 Szeicz Balázs 93, 176, 219, 223
 Szekcei Gergely 76, 77,, 293 357
 Szelepcsényi György 168, 192,
 221, 484
 Szelevényi György 443, 524
 Szelevényi István 437
 Szelevényi Pál 422, 426
 Szemecsei Kristóf 99, 220
 Szemenye 20, 61, 86, 218
 Szemenyei kolostor 89
 Szemenyei közgyűlés 42, 78
 Szemenyei Lukács 86
 Szemenyei Miklós 227
 Szencsei kolostor 91
 Szendrei kolostor 459
 Szendrei Ferencz 471
 Szendrő 456, 457, 474, 479, 480
 514
 Szenicz 461
 Szenicze 456
 Szentandrás István 425, 426
 Szentandrás Miklós 401
 Szent-Antal kolostor 124
 Szentbalázi Simon 147
 Szentbenedeki Ferencz 436, 447,
 529
 Szenternye 165
 Szenternyei kolostor 50
 Szentgál 199
 Szentgyörgyi László 175, 232, 233
 Szentgyörgyi Simon 232
 Szentgróti kolostor 390
 Szentiványi László 501, 502, 511
 Szent-János kolostor 37
 Szentjános 477
 Szentjobb 496
 Szentkatalini kolostor 115, 126
 Szentkereszti kolostor 36
 Szentkereszti György 437
 Szentkereszti István 227
 Szentkereszti Valérián 438, 460,
 467
 Szentkereszti Vincze 529
 Szentlászlai kolostor 397
 Szentlászlai atya 387
 Szentlászlai István 400, 418
 Szentléleki őrség 378, 406
 Szentlőrincz 527
 Szent-Mária-falu 149,¹
 Szentmarjay Selyester 91
 Szentmárton-Káta 411
 Szentmártoni Benedek 340
 Szentmihályi János 216
 Szepesiglai kolostor 50
 Szepesvára 387
 Szerdahelyi Antal 299
 Szerdahelyi Benedek 409
 Szerdahelyi Dersfy István 350
 Szerdahelyi György 394
 Szerdahelyi Miklós 296
 Szerdahelyi Pál 398
 Szerém megye 320
 Szerémség 16
 Szerémi őrség 33, 93
 Szerémujlak 144, 318, 320, 387,
 340, 385, 378
 Szerémujlaki őrség 377
 Szerémujlaki közgyűlés 42, 367
 Szerémujlaki Ferencz 407, 409,
 410
 Szécsény 36, 66, 68, 349, 354,
 385, 441, 456, 463, 486, 494,
 511, 529
 Szécsényvára 344
 Szécsényi kolostor 66, 247, 400
 Szécsényi közgyűlés 387
 Szécsényi őrség 378
 Szécsényi György 133, 136, 168,
 459, 469, 476
 Szécsényi László 333, 344
 Szécsényi Pál 151
 Szécsényi Tamás 36
 Széchy Dénes 58, 60, 69, 166,
 332, 343
 Széchy Miklós 351
 Szécsi Kázmér 481, 484
 Szécsy Miklós 46
 Székely Antal 146, 147, 202
 Székely Boldizsár 147
 Székely Gáspár 147

- Székely Imre 69, 70, 293
 Székely István 227
 Székely Mihály 336, 341, 343,
 344, 346. 349, 429
 Székelyvásárhely 26, 203
 Székesfehérvár 48, 87, 89, 170,
 172, 252, 334, 405
 Székesfehérvári őrség 33
 Székesfehérvári kolostor 99
 Székesfehérvári közgyűlés 35, 61
 Szénaverős 411
 Széplaki Demeter 421
 Szigeti Bálint 67, 68, 344
 Szigetvár 100
 Szilai Benedek 391, 393
 Szilágyi Erzsébet 66, 68, 156, 342
 Zincse 72
 Szinna 473
 Szirák 160
 Szittyaország 325
 Szkiena Péter 315
 Szobi Mihály 359
 Szokol Paulin 464, 473
 Szolimán császár 88, 89, 92, 101
 Szolnok 491
 Szombathely 46, 101
 Szombathelyi kolostor 115
 Szombathelyi Miklós 234
 Szombathelyi Péter 49, 254
 Szomolányi Lajos 112
 Szopuch Jácint 501
 Szöllősi Gergely 398, 402, 407
 Szöllősi János 49, 55, 251
 Szöllősi Mátyas 349
 Szöllősi Mihály 390
 Szöllősi Tóth Márk 454
 Szörénytornya 309
 Szörénytornyi őrség 312
 Szracsmér 308
 Sztropkó 474, 480, 493, 498
 Szuhay István 426
 Szunyogh Kata 145
 Szunyogi Antal 469, 471, 477,
 480
 Szulejman császár 387, 390
 Súrtei Ferencz 491, 492, 500
 Szvetkovics Ferencz 439, 531
 Szvetkovics Tamás 438, 469
 Szvidrigál 318
 Tadvai kolostor 50
 Tagyoni Lukács 391
 Tahy család 360
 Tahy István 73
 Talad 357
 Talián Ferencz 212
 Tamás főesperes 18
 Tamás ór 215
 Tamás testvér 298
 Tamás polgár 214
 Tamás Skolasztika 214
 Tamási Ferencz 401
 Tamáskovics Ferencz 132, 167,
 193
 Tapolcsány 153
 Tapolcsányi Péter 153
 Tar István 214
 Tarhovics Imre 521
 Tari László 330, 334, 341
 Tari Samu 139
 Tarján 21
 Tarnóczy Ferencz 531
 Tasnád 398
 Tassy Mihályné 495
 Tata 317, 340, 352, 385, 405, 451
 Tatárország 24
 Tatár tenger 329
 Taurity Pál 113, 115—118, 120,
 123, 224, 450
 Tállya 468
 Tállyai György 478
 Tárkányi Agoston 386
 Tárnoki János 384, 388, 391, 406
 Tátika 187, 249
 Telegd 36
 Telegdi kolostor 34
 Telegdi közgyűlés 40, 45
 Telegdy Csanád érsek 36, 159
 Telegdy János 220, 236, 427
 Telegdy Mihály 204
 Telegdy Miklós 204
 Telegdy Tamás 45, 47, 204
 Telekesy Ambrus 209
 Telekesy István 516

- Teleki Antal 296
 Temesvár 335
 Temesvári Barnabás 330
 Temesvári Fazekas Pál 445
 Temesvári János 334, 368
 Temesvári Mihály 349
 Temesvári Pelbárt 360, 362, 497
 Terbuss Bonifác 138, 139
 Terebezd 250
 Terebezdi János 82, 98, 102, 170,
 173, 179, 236, 237, 250
 Terebezdi Péter 227
 Terény 21
 Teregovist 413, 429
 Terhovics Imre 439
 Teria 21
 Terjékfalva 496
 Terjéni Péter 43
 Terugia János 437, 448, 454, 529
 Tétényi országgyűlés 25
 Thallóczy testvérek 316
 Thallóczy Frank 322
 Thököly Imre 129, 210, 242, 484,
 485, 530
 Thurzó Ádám 446
 Thurzó Kristóf 209, 427
 Thurzó Miklós 427
 Thurzó Szaniszló 427
 Tiborc mester 173
 Timót püspök 24
 Titelrév 321
 Tivadar püspök 230
 Tivadari Egyed 421
 Toldy János 429
 Toledo 113, 122, 447
 Tollinger 249
 Tolnai Bereczk 346, 348
 Tolnai Ferencz 388, 391
 Tolnai Gergely 219, 387
 Tomory Pál 381, 384
 Torda 335
 Tordai István 443, 524
 Tordai Péter 437, 528
 Tornay család 340
 Tornieli Jeromos 361, 362, 365
 Toroczkay Jakab 395
 Tót Balázs 478
 (Tót)-gyűgy 249
 Tóth Márk 450
 Tótországi őrség 378
 Török Bálint 157
 Török Bálintné 402, 407
 Török család 224
 Török Ferencz 417
 Török János 157, 411, 461
 Török Imréné 402
 Tövis 414
 Tövisi kolostor 331
 Tövisi Imre 394, 398, 400, 401,
 405, 409, 412, 413, 419, 421, 422
 Traui György 310
 Trautmannsdorf 291
 Trencsén 23, 31, 90, 521
 Tresztyánszky Gáspár 447
 Tuk Ignác 178
 Turcsányi György 480
 Túri Mátyás 400
 Turják György 194
 Túronyi Mihály 380
 Turre Lajos 359, 361
 Turza Kristóf 210
 Tusser Kristóf 129
 Túz Osvát 298
 Tuzsér 184
 Túrje Fülöp 22, 162
 Tvarkó István 317
 Twirchi Benedek 232
 Uchrovicz Venczel 494, 495
 Udinei Zanetto 67
 Udvarhelyi kolostor 428
 Udvarhelyi István 436, 441
 Uhrovics Venczel 438
 Ujfalussy András 471
 Ujfalusi György 390, 391, 393,
 397
 Ujhelyi Ágoston 514, 518
 Ujlaky Bálint 321
 Ujlaki Demeter 462
 Ujlaky Dénes 325
 Ujlaki Gergely 342
 Ujlaki Imre 422, 427, 429, 431,
 432, 436
 Ujlaky Lőrincz 379, 385

- Ujlaki Mihály 48, 49, 54, 170,
 232, 213
 Ujlaki Miklós 42, 60, 332, 333,
 337, 344, 346, 348
 Ujlak-Pesti András 387
 Ujlaky Péter 377, 402
 Ujvári Pál 349
 Uláma bég 198
 I. Ulászló király 57, 76, 187
 II. Ulászló király 217, 223, 353
 Ulm 512
 Ulrik ör 53, 233, 234
 Ulrik (Ódor) atya 231
 Un 191
 Ungnád Ádám 424
 Ungnád János 289
 Ungnád Kristóf 289
 Ungvár 491
 Urai Ferenc 209
 Urai János 94
 Urbanovics Péter 437, 464
 Urbanovics Tiborc 515
 Uri István 478
 Urmia 30
 Útköz 246
 Uteszenics Fráter György 98,
 102
 Uszozrai őrség 312
 Uzsaszentlélek 409

 Vajai János 325, 326
 Vajai Kelemen 386
 Vajdahunyad 336, 396, 411
 Valkó 161, 204, 320
 Valkomerzi Pál 297
 Valladolid 469
 Vallekovics István 135
 Vallis herceg 491
 Valtelina 112
 Valter János 233
 Vankovics Máté 506, 521
 Varannai kolostor 50
 Varannó 104
 Varasd 115, 243, 289
 Varasdi közgyűlés 84
 Varkocs Tamás 102, 104, 294,
 417

 Varsányi István 335, 338
 Vas Pál 216
 Vas Szilveszter 499
 Vass Márton 467
 Vasvár 17
 Vasvári János 344
 Vasvári Vid 36
 Vasmund 32
 Vaszari Pál 387
 Vác 494
 Vágújhely 506
 Váli Péter 184
 Vámos 415
 Vámosi kolostor 355, 396
 Várad 292
 Váradai őrség 46
 Váradai közgyűlés 29, 176, 388
 Váradai Agoston 402
 Váradai Bertalan 209
 Váradai Gábor 453
 Váradai Gáspár 442
 Váradai István 37
 Váradai János 402, 407, 410, 413,
 426, 427, 429, 435, 436, 444
 Váradai Péter 73, 353
 Várad-Ujlaki Ferencz 410, 415
 Váradjai Herbord 205
 Váraljai János 398, 402, 409
 Vári Bálint 314, 401, 409, 410
 Várkonyi Bernardin 472
 Várkonyi Ferenc 467, 475, 481,
 491
 Várna 333
 Várpalota 333, 337, 381, 390, 405
 Vásárhelyi kolostor 428
 Vásárhelyi András 390
 Vásárhelyi Bernát 386
 Vásárhelyi Ferencz 401
 Vásárhelyi Lőrincz 421
 Vásárhelyi Péter 421
 Velence 383
 Velencei egyetemes gyűlés 67
 Venczel király 31, 32
 Verancsics Antal 147, 419
 Veresfalvi Imre 389, 390
 Verkai Dániel 438
 Verlein István 164, 225

- Veronai Pál 225
 Veronai Viktor 440
 Verner Bazil 150
 Verőcze 84, 180, 294
 Verőczei kolostor 99
 Verőczei ör 23
 Verőczei közgyűlés 48, 49
 Verőczei Benedek 299
 Verőczei Bertalan 49
 Verőczei Miklós 386
 Veszprém 296, 413, 476, 479, 497
 Veterani 489
 Vetési Albert 353
 Vég Ferencz 111, 112, 113, 169, 238
 Véglesi Antal 525
 Vicedomini Máté 205
 Vid püspök 255
 Vidor Miklós 217
 Vidos család 246
 Viebera l. Wiebera
 Vigasd Bertalan 438, 471
 Vihnye 513
 Vilbarati Dénes 183
 Vincze püspök 164
 Vincze ör 226
 Vincze szerzetes 368
 Vinitó testvér 196
 Vinkler 518
 Vinkovics Benedek 178, 195
 Visegrád 36, 307, 314, 399, 405, 415
 Visegrádi közgyűlés 369, 370
 Visegrádi Gál 392
 Visegrádi Máté 390
 Viterboi Márk 46, 308
 Vittenczi Miklós 529
 Vittoria 502
 Vittoriai közgyűlés 137
 Vizaknay Miklós 332
 Vizvári István 419
 Vljakó vajda 309
 Volta Bonaventura 110, 211
 Vogler Ferencz 468, 525
 Vörcsök Pál 60
 Vrbócz 195
 Vucsin 173
 Wadding 458
 Wenzel Mihály 466
 Wesselényi Ferencz 449, 460, 461
 Wesselényi Ferenczné 427
 Weyspriach 189
 Wiebera Zsigmond 141, 437, 439, 494, 498, 500, 510, 513
 Zabardy Mátyás 104
 Zach Antal 132
 Zamladincz 194
 Zapolyay család 350
 Zapolyay István 218
 Zapolyay János 87, 90, 157, 206, 387
 Zaránd 314
 Zatkó Pacifik 476
 Zazymus Bertalan 341, 351
 Zádori László 412
 Zágráb 6, 297, 299
 Zágrábi őrség 33
 Zágrábi kolostor 115
 Zágrábi Antal 40
 Zágrábi János 36
 Zákányi Balázs 398, 417, 418
 Zákányi István 97
 Zákányi Mihály 172
 Zára 6, 18
 Závodi Domokos 481
 Zboró 463, 503
 Zelanics 482
 Zelnicza 193
 Zeno Ferencz 364, 366
 Zengg (Szeny) 7
 Zerdahelyi Gábor 111
 Zerdahelyi György 236
 Zichy István 239
 Zimony 301
 Zimonyi kolostor 50
 Zittl Firminus 128
 Ziveczki János 139, 168, 437—439, 479, 481, 487, 500
 Zólyom 476, 480, 493
 Zólyomlipcse 163
 Zombor 408
 Zonyk Ferencz 397
 Zrinyi Ilona 481, 484, 488, 493

Zrinyi Péter 469	Zsigmond herceg 209, 218, 223
Zselizi Péter 349	Zsigmond ör 205
Zselizi Vesszős Tamás 232	Zsófia hercegnő 101
Zsigmond király 51, 55, 232, 246, 313, 316, 317, 323	Zsolna 511, 523, 528

Sajtóhibák.

21	lap	felülről	12-ik	sorban	vakoknak	helyett	<i>vaknak</i>	olvasandó
23	"	"	17-ik	"	Trencsénben	után	pótlendő e szó „ <i>volt</i> “	
83	"	"	2-ik	"	nagygyűlés	"	" " " " „ <i>a</i> “	
96	lapszám	69	helyett	96	olvasandó			
119	lap	felülről	22-ik	sorban	Cajeto	helyett	<i>Caieta</i> (Gaeta)	olvasandó
132	"	alulról	5-ik	"	Tamasko	"	<i>Tamaskovics</i>	"
133	"	felülről	10-ik	"	Esterházy	"	<i>Esterházy</i>	"
139	"	"	10-ik	"	Csatár	"	<i>Csatári</i>	"
139	"	"	10-ik	"	Diószeg	"	<i>Diószegi</i>	"
140	"	alulról	4-ik	"	Ellozar	"	<i>Elzear</i>	"
140	"	"	9-ik	"	Zsiveczki	"	<i>Ziveczki</i>	"
176	"	után a	lapszámok	117—132-ről	177—192-re	igazítandók		
194	"	felülről	14-ik	sorban	Orchóczy	helyett	<i>Orehóczy</i>	olvasandó
219	"	"	5-ik	"	Szati	"	<i>Szatai</i>	"
228	"	"	5-ik	"	Pókfalvi	"	<i>Pókfalvi</i>	"
239	"	"	10-ik	"	jóváhagyásnak	"	<i>végrehajtásnak</i>	"
254	"	"	17-ik	"	Bödi	"	<i>Bödi</i>	"
316	"	"	16-ik	"	Pereto	"	<i>Pireto</i>	"
413	"	alulról	11-ik	"	Naayvárad	"	<i>Naggyvárad</i>	"
413	"	"	10-ik	"	kedvese	"	<i>kedve</i>	"
469	"	"	7-ik	"	Krienchöffer	"	<i>Kirchenhofer</i>	"
477	"	"	első	"	Nagy	"	<i>Nagyas</i>	"
488	"	felülről	10-ik	"	Osát	"	<i>Ostál</i>	"

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
Előszó	3—5
Bevezetés	6—10
I. Könyv. <i>A mariánus ferenczrendűek tartománya.</i>	
Provincia s. Mariae.	
Első rész. I. szakasz. A mariánus ferenczrendűek története 1229—1440-ig	12—56
II. szakasz. A mariánus ferenczrendűek története 1440— 1517-ig	57—83
III. szakasz. A mariánus ferenczrendűek története 1517— 1606-ig	84—107
IV. szakasz. A mariánus ferenczrendűek története 1606— 1711-ig	108—142
Második rész. A mariánus ferenczrendűek egyes kolostorai ...	143—301
II. Könyv. <i>A salvatoriánus ferenczrendűek tartománya.</i>	
Provincia sanctissimi Salvatoris.	
Első rész. A salvatoriánus rendtartomány általános története.	
I. szakasz. A salvatoriánusok együttműködése a bosnyák ferenczrendűekkel. 1339—1448.	305—329
II. szakasz. A salvatoriánusok mint szigorúbb ferencz- rendűek. 1448—1517.	330—376
III. szakasz. A salvatoriánus ferenczrendűek története 1517—1605-ig	377—430
IV. szakasz. A salvatoriánus ferenczrendűek története 1606—1711-ig	431—531
Névmutató	533—562
Sajtóhibák	563

1-4
200